НАРѢЧІЯ

ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ,

ЖИВУЩИХЪ ВЪ ЮЖНОЙ СИБИРИ И ДЗУНГАРСКОЙ СТЕПИ.

I ОТДѢЛЕНІЕ.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

ЧАСТЬ III.

DIE SPRACHEN

DER

TÜRKISCHEN STÄMME SÜD-SIBIRIENS

UND DER

DSUNGARISCHEN STEPPE,

VON

Dr. W. Radloff.

—

I. Abtheilung.

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR.

III. Theil.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ, 1870.

Типографія Императорской Академіи Наукъ.

(Вас. Остр., 9 лин., № 12.)

А 209/9

ОБРАЗЦЫ

НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ,

ЖИВУЩИХЪ ВЪ ЮЖНОЙ СИБИРИ И ДЗУНГАРСКОЙ СТЕПИ,

СОБРАНЫ

В. В. Радловымъ.

ЧАСТЬ III.

КИРГИЗСКОЕ НАРѢЧІЕ.

PROBEN

DER VOLKSLITTERATUR

DER

TÜRKISCHEN STÄMME SÜD-SIBIRIENS,

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

VON

Dr. W. Radloff.

—

III. Theil.

KIRGISISCHE MUNDARTEN.

ПУБЛИЧНАЯ БИБЛІОТЕКА

САНКТПЕТЕРБУРГЪ 1870.

ПРОДАЕТСЯ У КОМИССІОНЕРОВЪ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ:

А. Базунова, въ С. П. Б.
И. Глазунова, въ С. П. Б.
Я. А. Исакова, въ С. П. Б.
Эггерса и Комп., въ С. П. Б.
Г. Шмидорфа, въ С. П. Б.
А. Черкессова, въ С. П. Б.
Н. Киммель, въ Ригѣ.
Энфянджанца и Комп., въ Тифлисѣ.

Цѣна 3 руб. 5 коп. сер.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ. Сакнтпетербургъ, Мартъ 1870 года.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *К. Веселовскій.*

160128-0

2020036976

ЕЯ

ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЫСОЧЕСТВУ

ГОСУДАРЫНѢ ВЕЛИКОЙ КНЯГИНѢ

ЕЛЕНѢ ПАВЛОВНѢ.

Посвящая слабый трудъ мой Вашему Императорскому Высочеству, я единственно желалъ выразить чувство глубочайшей признательности за то высокое покровительство, которымъ я имѣлъ счастіе пользоваться. Только благосклонное вниманіе, обращенное на меня Вашимъ Императорскимъ Высочествомъ, дало мнѣ возможность продолжать занятія мои на избранномъ мною поприщѣ. Я сочту себя счастливымъ, если настоящій посильный трудъ мой принесетъ хотя нѣкоторую пользу наукѣ и чрезъ то я окажусь достойнымъ того милостиваго вниманія, которымъ Ваше Императорское Высочество изволили взыскать меня.

Съ чувствомъ глубочайшаго высокопочитанія имѣю счастіе быть

Вашего Императорскаго Высочества

вѣрнопреданный **В. Радловъ**.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Стр.

КАРА СӦЗ.

I. Ӱ̆lгӧlӱ̆ сӧз (1—11) 1

II. Бата сӧз 4

III. Узаткан кыздың ӧlӧңӱ̆.

1. Ҷар Ҷар 7
2. Ҷар Ҷар 8
3. Ҷар Ҷар 9
4. Аіт келӥн 10
5. Мінгӓндӓ атың 12
6. Кара судӱ ҷаӷалаі 12
7. Ҷылама, бікӓм 13
8. Сарӷаjып аткан сары таң 16

IV. Ҷоктаӷан ҷыр.

1. Алты атасы баі өткӧн 19
2. Батыр Бектӥң кызы Балӷын ӧlгӧндӧ шешӓсӥ ҷоктаӷан 21
3. Бопо төрӧнӱ̆ң карындасы кӱjӧӱ̆ ӧlгӧндӧ ҷоктаӷан 22
4. Тӓтӥ ӧlгӧндӧ молда ҷоктаӷан 24

V. Каім ӧlӧң.

1. Ҷанакмӥнӓн Тӧбӧк аітыскан 29
2. Улу Бікӓ — Кӱдӧрӱ̆ Кожа 33

Стр.

3. Мөнөк — Опан Кыз 38
4. Шортан Баі — Орун Баі 43
VI. Баксаның сөзў 46
VII. Кара өлөң.
1. Калмактың ңерін аітып ңылаңаны 51
2. Шоң бігä Кожа аітты 52
3. Кожам Бердї 53
4. Өтрўк өлөң 55
5. Ак Бала 57
6. Каршыңаның мактаңаны 61
7. Тірі кеттім ўшўн катты 62
VIII. Казактың бурунңў заманың батырлардың өлөңмінän мäсälä сөз.
1. Казактың тўбў 63
2. Абылаі Кан 69
3. Абылаі Кан 69
4. Абылаі Каның ңырының басы 70
5. Кенä Сарының өлөңў 71
6. Кенä Сарының ңырының бір нешä ауз . . . 77
7. Тäтінің сөзў 78
8. Көігөлдў 80
9. Кырңызңа барңан батыр 84
10. Ер Көкшў 88
11. Ңелкілдäк 101
12. Ер Тарңын 119
13. Саін Батыр 166
14. Козу Көрпөш 221
IX. Батыр ертäгї.
1. Кан Шентäі 253
2. Еркäм Аідар 270
X. Ертäк.
1. Ежігäлдї 279
2. Ңаксылык ңамандык ңолдас болңан 287

Стр.

3. Каның кызы 290
4. Тӱс саткан ташша 296
5. Молданың ӱјӱндä окуҕан бала 303
6. Тӱlкӱнӱң алдаҕаны 306
7. Дудар кыз 309
8. Ҷымбак 320
9. Ӱш ул 322
10. Кармак салҕан ҷігіт 327
11. Кара Кӧз Сулӯ 332

КЫТАП ÖLÖҢ.

I. Ӱlкӧн кысалар.
1. Бос ҷігіт 336
2. Һӓмра 443
3. Сäіпӱl Мӓlік 521
II. Ölöңмінäн шыгарҕан кыска кысалар.
1. Алтын Бас Кӱмӱс Ајак ашык болҕан 635
2. Аксак Темір Кан 648
3. Сакып Ҷаман 657
4. Кік 665
III. Дін ӱрӧтӧтӱҕӱн кысалар.
1. Шāрјар 671
2. Кӯ бас 680
3. Бос Торҕаі 693
4. Зар заман 714
5. Заман акыр 724
IV. Дін ыслам ерläрдің кысалары.
1. Кусаін кысасы 738

XIII

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Образцы народной литературы, напечатанные въ I-мъ и II томахъ этого изданія, представляютъ собою умственныя произведенія тѣхъ тюркскихъ племенъ южной Сибири, которыя держатся древней шаманской вѣры и не подверглись вліянію ислама, какъ большая часть ихъ соплеменниковъ. Предлагаемый же нынѣ томъ посвященъ тѣмъ тюркскимъ племенамъ, которыя живутъ на западъ отъ собственнаго Алтая и въ настоящее время всѣ исповѣдуютъ исламъ. Рядъ этихъ племенъ мы начнемъ съ Киргизовъ, которые, и по мѣсту своего обитанія, и по общественнымъ и умственнымъ условіямъ, ближе другихъ подходятъ къ немухаммеданскимъ Тюркамъ. Жители Алтая и восточные сосѣди ихъ состоятъ (какъ это ясно доказываютъ образцы литературы ихъ, помѣщенные въ I-мъ и II-мъ томахъ) изъ множества мелкихъ племенъ, которыя въ теченіе нѣсколькихъ столѣтій укрывались въ этихъ недоступныхъ горахъ и составляли здѣсь самую пеструю смѣсь. Всѣ эти племена и племячки очень малочисленны, но, не смотря на свою малочисленность, представляютъ цѣлый рядъ довольно важныхъ поднарѣчій, потому что многія изъ нихъ переселились туда не очень давно. Чувства народности у нихъ вовсе не существуетъ: они знаютъ только родовыя свои имена или называютъ себя по горамъ и рѣкамъ, при которыхъ живутъ. Со-

всѣмъ не то мы находимъ у Киргизовъ. Широкая степь отъ западнаго Алтая до рѣки Урала, отъ Омска до сѣверныхъ окраинъ Зерафшанской долины населена членами одного и того-же племени и даже, можно сказать, одного и того-же народа, который самъ называетъ себя «Казакъ» и которому русскіе и остальные западные народы дали ошибочное названіе «Киргизовъ» или даже «Киргизъ-Кайсаковъ.» О происхожденіи Киргизовъ намъ очень мало извѣстно. Родовыя ихъ имена свидѣтельствуютъ о томъ, что и Киргизы образовались изъ различныхъ народовъ, какъ это доказываютъ напр. названія племенъ Кыпчакъ, Аргынъ и Найманъ (послѣднее безспорно, монгольскаго происхожденія). Но повидимому эти различные элементы слились между собою уже очень давно, потому что Китайцы уже за нѣсколько столѣтій тому назадъ говорятъ о народѣ «Ха-са-ки.» Въ настоящее время они несомнѣнно составляютъ одно цѣлое, у котораго во всемъ очень ясно высказывается единство народности. Всякій Киргизъ называетъ себя Казакомъ и этимъ выражаетъ вполнѣ противоположность къ остальнымъ тюркскимъ племенамъ, которымъ онъ также даетъ общія названія; такъ напримѣръ среднеазіатскаго Татарина онъ называетъ «Сартомъ», а русскаго Татарина — «Ногайцемъ.» Образцы литературы, сообщаемые мною въ этомъ томѣ, во всѣхъ отношеніяхъ служатъ яснымъ доказательствомъ этого народнаго сознанія. Киргизы и по нравамъ и по языку представляютъ одно цѣлое. Какъ широкая степь вездѣ сохраняетъ одинъ и тотъ-же характеръ, не представляя ни малѣйшей перемѣны, какъ она тянется по голымъ безлѣснымъ холмамъ и покрыта однообразной степной травой, которую лишь изрѣдка прерываетъ низкій кустарникъ, такъ и жители этой степи выказываютъ однообразіе въ нравахъ и языкѣ, почти непостижимое при далекомъ распространеніи племени, и представляютъ собою вѣрное отраженіе обитаемой ими страны. Вездѣ Киргизы являются кочующими скотоводами, которые одними и тѣми-же отдѣльными частями въ опредѣленныхъ мѣстностяхъ, ежегодно въ опредѣленное время, по заведенному порядку, мѣняютъ мѣста сво-

его пребыванія, проводя лѣто большею частію на возвышенностяхъ, а зиму въ низменностяхъ, на берегахъ рѣкъ. Всѣ они живутъ въ аулахъ, въ 5 — 15 юртъ, которые, какъ черныя кроговины, выдаются на разныхъ мѣстахъ привольной степи. Юрты, покрытыя сѣрыми кошмами, вездѣ устроены на одинъ ладъ; стѣны ихъ образуетъ нѣсколько выгнутая рѣшетка изъ дерева, окрашеннаго красною краскою; крыши ихъ держатся на шестахъ и на самомъ верху ихъ сдѣлано широкое круглое отверстіе для выхода дыма. Одежда Киргизовъ въ сущности также одинакова: одни и тѣже длинные халаты съ длинными, кверху широкими, а книзу узкими рукавами; однѣ и тѣже обшитыя мѣхомъ шапки или малахаи съ наушниками. Нѣкоторое различіе въ одеждѣ мы встрѣчаемъ въ мѣстностяхъ, лежащихъ ближе къ сѣверу и къ югу; здѣсь шапки какъ у Татаръ, и рубахи — на русскій покрой, между тѣмъ какъ Киргизы средней степи носятъ только шапки съ наушниками и открытыя спереди рубахи.

Образъ жизни Киргизовъ также вездѣ одинаковъ: повсюду они держатъ одинъ и тотъ-же скотъ, который днемъ пасется на степи и вечеромъ возвращается въ юртъ; повсюду ѣдятъ одну и ту-же пищу, справляютъ одни и тѣ-же свадебные и погребальные обряды, подчиняются одному и тому-же управленію и судопроизводству.

Киргизы раздѣляются на три отдѣла, обыкновенно называемые *ордами*: 1) на Большую орду «улу-цӱс» (большую сотню), которая носитъ общее родовое названіе «Уйсунъ» и живетъ въ южной части восточной степи; 2) Среднюю орду «орта-цӱс» (среднюю сотню), съ главными родами Аргынъ и Найманъ, въ сѣверной части восточной степи; 3) Малую орду «кіші цӱс» (малую сотню), съ главными родами Алшинъ и Джаппасъ, въ западной степи. Эти орды раздѣляются на племена, а племена на роды; роды большею частію живутъ одинъ возлѣ другаго, и всѣ вмѣстѣ образуютъ между собою одно общее цѣлое.

Потомки прежнихъ хановъ составляютъ теперь дворянство (султаны, бѣлыя кости), которое вездѣ пользуется извѣстными преи-

муществами, но не является безусловными начальниками родовъ. Защиту отдѣльныхъ личностей принимаетъ на себя аулъ, который и отвѣчаетъ за нее, защиту аула—родъ, защиту рода—племя. Споры рѣшаются третейскимъ судомъ, приговоръ котораго обѣ стороны признаютъ правильнымъ. Исполненіе судебныхъ приговоровъ относится къ обязанности ауловъ, когда спорящія стороны принадлежатъ къ разнымъ ауламъ; либо къ обязанности родовъ, когда противники принадлежатъ къ разнымъ родамъ. Это исполненіе судебныхъ приговоровъ служитъ главнымъ поводомъ къ такъ называемой *барантъ* (цау), т. е. къ воинскимъ набѣгамъ. Коль скоро аулъ (родъ) отказывается платить долгъ одного изъ своихъ сочленовъ, то этотъ долгъ силою возмѣщается изъ стадъ аула (рода), который въ свою очередь предпринимаетъ набѣгъ въ отмщеніе за этотъ грабежъ. Такіе порядки, конечно, порождаютъ между разными родами вражду, которая выражается также въ образцахъ народной литературы, особенно въ пѣсняхъ состязательныхъ.

Дѣла, касающіяся внутренняго управленія ауловъ или родовъ, рѣшаются въ собраніяхъ знатныхъ т. е. богатыхъ лицъ. Аулы дѣлятся на семейства, а главнымъ семействомъ считается то, которое превосходитъ другихъ числомъ членовъ своихъ, потому что каждый изъ нихъ считаетъ своею обязанностію защищать своего родственника, хотя бы онъ и былъ неправъ. Въ племени тотъ родъ играетъ главную роль, который числомъ превосходитъ другихъ. Отголоски этихъ порядковъ мы находимъ и въ образцахъ народной литературы.

Что касается до религіи Киргизовъ, то всѣ они безъ исключенія, какъ я уже замѣтилъ выше, нѣсколько столѣтій сряду исповѣдуютъ исламъ. Но хотя они издавна приверженцы этой вѣры, все-таки къ нимъ еще не проникла основная черта мухаммеданской цивилизаціи, т. е. преобладаніе ученой касты или духовенства, и происходящее отъ вліянія духовенства неестественное стремленіе къ набожности и святошеству. Вообще, у Киргизовъ ученые считаются отступниками отъ кореннаго народнаго обычая,

которымъ хотя наружно и оказываютъ почтеніе, но которыхъ въ сущности отъ души презираютъ и по возможности даже избѣгаютъ. У большей части народа исламъ заключается въ однихъ внѣшнихъ обрядахъ: строго наблюдается за бритьемъ волосъ, за подрѣзываніемъ усовъ, за ношеніемъ аракчина. Молитвъ и постовъ большинство народа не соблюдаетъ, исключая тѣхъ Киргизовъ, которые живутъ по близости отъ осѣдлыхъ мухаммеданъ. Омовенія совершаютъ неправильно и очень любятъ замѣнять сухими втираніями (ташбых тāрāт). При закланіи скота очень строго соблюдаются заповѣди корана; кромѣ того, Киргизы (особенно старые люди) любятъ употреблять благочестивыя изрѣченія изъ корана. Болѣе подробное знаніе внутренняго смысла вѣры мало распространено между ними. Ученымъ уже считается тотъ, кто умѣетъ писать, но и такихъ ученыхъ, за изключеніемъ нѣсколькихъ мѣстностей, очень мало.

Этому внѣшнему соблюденію вѣры мы обязаны также тѣмъ, что языкъ Киргизовъ уцѣлѣлъ отъ разлагающаго вліянія ислама и сохранилъ свой первоначальный чисто-тюркскій характеръ. Правда, что и въ него вкрались нѣкоторые чуждые ему элементы, но они не сохранили такой самостоятельности, какъ у остальныхъ тюркскихъ мухаммеданъ, а подчинились звуковымъ законамъ киргизскаго языка, и такимъ образомъ сдѣлались вполнѣ достояніемъ народа. Эта чистота и первобытность киргизскаго поднарѣчія, равно какъ и далекое его распространеніе, побудили меня собрать по возможности полные матеріалы по этой части и посвятить имъ цѣлый томъ литературныхъ образцовъ. Къ этому меня побуждало еще и то, что Киргизы отличаются отъ другихъ своихъ соплеменниковъ особенною ловкостію въ выраженіяхъ и замѣчательнымъ краснорѣчіемъ. Надѣюсь, что собранные мною матеріалы дадутъ ясное понятіе о киргизскомъ языкѣ и представятъ вѣрную картину умственнаго состоянія этого народа, чрезвычайно любопытнаго въ психологическомъ отношеніи.

Что касается до языка Киргизовъ, то онъ больше подходитъ къ телеутскому поднарѣчію, чѣмъ къ остальнымъ поднарѣчіямъ, о

которыхъ говорится въ первыхъ двухъ томахъ. Есть впрочемъ еще одно поднарѣчіе, которое составляетъ, такъ сказать, средину между телеутскимъ и киргизскимъ поднарѣчіями, языкъ барабинскихъ Татаръ. Но такъ какъ онъ еще ближе къ языку тобольскяхъ Татаръ, то образцы барабинскаго поднарѣчія я сообщу въ IV томѣ.

Значительной разницы въ языкѣ различныхъ племенъ Киргизовъ нѣтъ, по крайней мѣрѣ я ихъ не замѣтилъ въ тѣхъ частихъ степи, въ которыхъ мнѣ привелось быть, т. е. у большой и средней орды между Омскомъ и Семипалатинскомъ, на Бухтармѣ, въ Алатавскомъ округѣ, на р. Шу и около Ташкента, хотя, въ словарномъ отношеніи, киргизскій языкъ конечно нѣсколько обогатился подъ вліяніемъ русскихъ сосѣдей на сѣверѣ и Сартовъ на югѣ. Точно также и матеріалы, собранные г. Ильминскимъ въ западной степи, близь Оренбурга, совершенно сходны съ языкомъ восточныхъ Киргизовъ. По этому я не счелъ нужнымъ издавать образцы киргизской литературы по мѣстностямъ и діалектическимъ отличіямъ, какъ въ I и II томахъ, а предпочелъ распредѣлить свой матеріалъ по содержанію.

Матеріалъ этотъ собранъ мною въ восточной части степи, особенно около Семипалатинска, Сергіополя, Копала, укрѣпленія Вѣрнаго и на рѣкѣ Бухтармѣ. Сказку Козы Кёрпёшъ я записалъ близъ Сергіополя, не далеко отъ мнимаго памятника этого героя. Но, желая сообщить нѣсколько образцовъ языка изъ западной степи, я при помощи неграмотнаго киргиза Семипалатинской области пересмотрѣлъ и со словъ его переписалъ сказку Эр-Таргынъ, изданную г. Ильминскимъ арабскимъ шрифтомъ, и другую легенду Саинъ Батыръ, сообщенную мнѣ г. Ильминскимъ въ рукописи. Слѣдовательно эти двѣ легенды взяты изъ западной степи. Всѣ остальныя статьи собраны мною самимъ и записаны, на сколько возможно, подъ диктовку неграмотныхъ инородцевъ.

Произведенія киргизской литературы сами Киргизы раздѣляютъ на два отдѣла: *народныя изрѣченія* (кара сёс) и *книжныя пѣсни* (кытап ёлёң). Подъ народными изрѣченіями разумѣются

пѣсни и разсказы, передаваемые устно простымъ народомъ, и потому они представляютъ собою произведенія той части киргизскаго народа, которая менѣе всего тронута или испорчена мухаммеданской цивилизаціей. Ихъ знаютъ только неграмотные, потому что муллы, т. е. грамотные, относятся къ нимъ съ презрѣніемъ. Записанныхъ изрѣченій я нигдѣ не нашелъ, да и не слыхалъ, чтобы кто нибудь ихъ записалъ. Книжныя же пѣсни получили свое названіе оттого, что пѣвецъ не произноситъ ихъ на изустъ, а читаетъ ихъ по писанной книгѣ. Сочинители такихъ книжныхъ пѣсенъ — муллы, киргизскіе грамотѣи. У нихъ въ оборотахъ рѣчи ясно проглядываетъ вліяніе ислама, т. е. книжнаго языка. Большая часть этихъ пѣсенъ переложена на разговорный языкъ народа изъ книгъ, писанныхъ на испорченномъ книжномъ языкѣ. Эти книжныя пѣсни я переписалъ съ помощію неграмотныхъ Киргизовъ; избѣгая при этомъ некиргизскія грамматическія формы и слова, я все заимствованное изъ арабскаго и персидскаго языковъ, старался сообщать въ простонародныхъ формахъ, не смотря на то, что въ рукописяхъ многое написано было совершенно правильно. Такимъ образомъ эти пѣсни получили болѣе киргизскій характеръ, чѣмъ тотъ, который они имѣли въ подлинникѣ. Чисто-киргизскаго письменнаго языка нѣтъ; такъ какъ учителя Киргизовъ почти всѣ, безъ исключенія, Татары, то всѣ грамотные Киргизы пишутъ на татарскомъ языкѣ (по крайней мѣрѣ на сколько онъ имъ знакомъ), такъ что письменный языкъ ихъ представляетъ обыкновенно пеструю смѣсь обоихъ языковъ.

Какъ народныя изрѣченія оказываются достояніемъ и выраженіемъ народнаго духа, а потому очень распространены и въ большемъ почетѣ у народа, такъ книжныя пѣсни являются представительницами ислама, немногими, но уже твердо укоренившимися въ этомъ народѣ, разсадницами религіи, цѣль которыхъ распространять ученіе ислама и мало по малу вытѣснять духъ народный. Въ самомъ дѣлѣ, онѣ дѣйствуютъ какъ медленный ядъ и вліяніе ихъ постоянно усиливается. Грамотная часть

народа, которая, правда, вообще еще очень незначительна, благодаря имъ, успѣла уже отчуждить ее отъ народнаго духа и при помощи этихъ пѣсенъ старается распространить и утвердить въ простомъ народѣ ученіе ислама. Большія и мелкія легенды, какъ напр. Босъ Джигитъ, Гемра, Сейпюлъ Маликъ, Сакыпъ Джаманъ Кикъ и Шар-яръ, принаровлены къ народному духу; онѣ по видимому содержатъ мало религіозныхъ ученій, а потому очень распространены въ народѣ, и подготовляютъ массу народа къ принятію главныхъ воззрѣній ислама. Пѣсни же Босъ Торгай, Заръ-Заманъ, Заманъ-акыръ чисто-поучительныя пѣсни, которыя служатъ какъ бы катихизисомъ для простаго народа и утверждаютъ въ немъ главныя ученія религіи. Изъ поучительныхъ пѣсенъ болѣе другихъ распространены Джум-джума и Босъ-Торгай; ихъ знаютъ наизустъ даже многіе неграмотные Киргизы. Въ Семипалатинской области всѣ книжныя пѣсни распространены въ большинствѣ народа. Здѣсь мало по малу исчезаютъ и пѣсни о народныхъ богатыряхъ, уступая мѣсто стихамъ, воспѣвающимъ героевъ ислама. Какъ образецъ такихъ произведеній, я сообщаю пѣсню о Хуссайнѣ. Ограничиваюсь сообщеніемъ одной изъ пѣсенъ такого рода, потому что онѣ вообще представляютъ мало интереса: всѣ онѣ сочинены по историческимъ книгамъ и не имѣютъ поэтическаго достоинства. Кромѣ пѣсни о Хуссайнѣ, у меня еще двѣ пѣсни такого рода «Сеитъ-Пыталь» и «Али,» двѣ легенды значительнаго объема.

Изъ народныхъ изрѣченій облечены въ стихотворную форму: поговорки, благословенія, свадебныя, заунывныя и состязательныя пѣсни, пѣсни Баксы, маленькія пѣсенки и пѣсни о богатыряхъ. Прозою разсказываются преданія о герояхъ, по своему содержанію близко подходящія къ богатырскимъ преданіямъ минусинскихъ Татаръ, и обыкновенныя сказки. Эта чисто народная литература очень обширна, такъ что относящіеся къ ней матеріалы я могъ записывать на выборъ, и потому старался собрать самыя разнообразныя произведенія. Всѣ они отличаются чистымъ народнымъ языкомъ. Только одно преданіе Эръ-Таргынъ, издан-

ное г. Ильминскимъ, носитъ на себѣ явные слѣды письменнаго языка; оно вѣроятно было написано или разсказано муллою. Богатырскія пѣсни Киргизовъ рѣзко отличаются отъ пѣсенъ восточныхъ тюркскихъ племенъ южной Сибири, помѣщенныхъ во II томѣ, тѣмъ, что въ нихъ является лирическій оттѣнокъ, тогда какъ въ послѣднихъ преобладаетъ эпическій характеръ.

Что касается до книжныхъ пѣсенъ, то большой разсказъ Сейпюлъ-Маликъ написанъ по образцу пѣсни того-же названія Миръ-Али-Шира, или лучше сказать, изъ книжнаго языка перефразированъ на киргизское нарѣчіе, потому что очень близко подходитъ къ оригиналу. Гемра и Босъ-Джигитъ представляютъ самостоятельныя средне-азіатскія народныя легенды, которыя въ подлинникѣ писаны частію въ прозѣ, частію въ стихахъ; онѣ очень расширены, особенно Босъ-Джигитъ. Сочинителю послѣдней изъ этихъ пѣсенъ удалось поддѣлаться подъ чисто народный тонъ. Въ основу многихъ изъ своихъ стиховъ онъ положилъ народныя пѣсни.

Маленькіе разсказы передѣланы изъ гикаетовъ; очень сходна съ народными сказками пѣсня Алтынъ Басъ и Кюмюсъ Аякъ. Болѣе другихъ распространены между ними: Сакыпъ Джаманъ, Кикъ и Шаръ-яръ.

Изъ поучительныхъ пѣсенъ болѣе всего поется Джум-джума, сочиненная по большой книгѣ того-же названія. Мнѣ нѣсколько разъ приводилось быть свидѣтелемъ, когда эту пѣсню читали въ большихъ собраніяхъ. Съ напряженнымъ вниманіемъ слушатели слѣдили за словами пѣвца и на всѣхъ лицахъ выражался ужасъ при описаніи мученій, которымъ послѣ смерти подвергался мусульманинъ, неисполнившій заповѣдей религіи. Безмолвная тишина слушателей нарушалась только восклицаніями: «О, великъ Господь» и «во имя Бога милосердаго!» Мнѣ кажется, что одна пѣсня Джум-джума болѣе содѣйствовала утвержденію ислама между Киргизами, чѣмъ сотни муллъ, разъѣзжающихъ по степи. Поучительныя пѣсни Заръ-Заманъ и Заманъ-Акыръ оригиналь-

ныя произведенія, сочиненныя киргизскими муллами въ степи, къ востоку отъ Иртыша.

Что касается до риѳмическихъ законовъ, по которымъ сочиняются пѣсни Киргизовъ, то въ нихъ ясно проглядываетъ вліяніе персидской поэзіи. Первоначальные тюркскіе размѣры, указанные мною въ статьѣ о размѣрахъ стиховъ южно-сибирскихъ Татаръ (въ Zeitschrift für Völkerpsychologie, т. IV, стр. 85) совершенно утерялись. Вмѣсто акростихическихъ стиховъ употребляются стихи съ риѳмой на концѣ. За основаніе всѣхъ стиховъ Киргизовъ можно принять два рода стиховъ, которые сами Киргизы называютъ «элёнъ» и «джыръ.»

1) Элёнъ состоитъ изъ четверостишій, въ которыхъ первый, второй и четвертый стихъ оканчиваются риѳмой. Каждый стихъ состоитъ изъ трехъ стопъ; каждая стопа имѣетъ удареніе на первомъ и на послѣднемъ слогахъ. Цезура между стопами всегда должна приходиться между двумя словами. Риѳма большею частію распространена на три послѣдніе слога, но часто ограничивается только созвучіемъ гласныхъ буквъ. Правильный куплетъ элёна обыкновенно имѣетъ слѣдующій видъ:

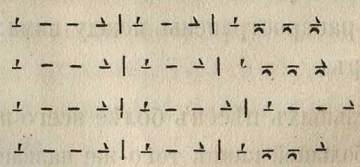

Нерѣдко бываютъ сокращенія стопъ; напр. первая стопа состоитъ изъ трехъ слоговъ:

сатканы сäўдäгäрдӣң бојактаҕы

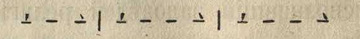

или вторая стопа двусложная:

Каркарамның ўшў аідас аіда

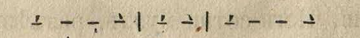

Даже первая стопа иногда бываетъ двусложная, но только

въ такомъ случаѣ, когда одинъ изъ слоговъ имѣетъ естественную протяжность; такой слогъ принимается за два слога.

рӱмдӱ сурасаң Баҕанаҕы

⏑ ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑

Совершенно неправильны стихи въ родѣ слѣдующихъ:

е ҷігіттӓр маіда маіда

⏑ – – ⏑ | ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑

Удлиненіе стиховъ посредствомъ прибавленія четвертой стопы встрѣчается очень рѣдко

каркараңды басыңа коіҕӱзаін кӱӱк кылыш

⏑ – – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – – | ⏑ – – ⏑

или же:

кулаҕы естпäітӱҕӱн ӓкäкäмä бек аіткаісын.

⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑ | ⏑ – – – | ⏑ – – ⏑

Элёнъ главнымъ образомъ употребляется при импровизаціяхъ. Въ этомъ случаѣ у пѣвца на готовѣ множество двустишій съ риѳмой, которыя онъ употребляетъ для перваго и втораго стиха; самую же мысль онъ выражаетъ въ третьей и четвертой строкахъ. Такимъ образомъ ему приходится придумывать только риѳму для четвертаго стиха. Вообще слѣдуетъ замѣтить, что и въ неимпровизованныхъ пѣсняхъ первые два стиха не рѣдко ставятся лишь для благозвучія и очень часто не имѣютъ никакой связи съ содержаніемъ пѣсни.

2) Джыръ, подобно размѣру богатырскихъ пѣсенъ минусинскихъ татаръ, гораздо мѣнѣе элёна придерживается опредѣленныхъ законовъ. Большею частію онъ состоитъ изъ трехъ стопъ (часто впрочемъ изъ двухъ), которыя совершенно произвольно состоятъ изъ двухъ до четырехъ слоговъ. Риѳма на концѣ необходима, но ставится по произволу пѣвца. Въ тѣхъ поэтическихъ произведеніяхъ, которыя отличаются совершенствомъ стопосложенія, одна и таже риѳма продолжается множество стиховъ сряду. Кромѣ того часто встрѣчается еще правильно повторяющійся припѣвъ. Иногда въ джырахъ бываютъ парныя риѳмы или искус-

ственныя сочетанія разныхъ ритмъ. Примѣромъ этого могутъ служить размѣры начала 4 заунывной пѣсни, на стр. 21.

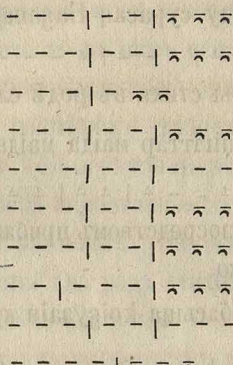

Въ джырѣ иногда встрѣчаются ясные слѣды первобытныхъ тюркскихъ ритмическихъ законовъ, т. е. аллитерація, акростихъ и внутренняя ритма (см. статью мою въ Zeitschrift für Völkerpsychologie); чаще всего это бываетъ въ древнихъ изрѣченіяхъ. Для примѣра приведу № 1 на стр. 1; a означаетъ у меня аллитерацію, ˉ ритму на концѣ, ˉ ритму въ срединѣ:

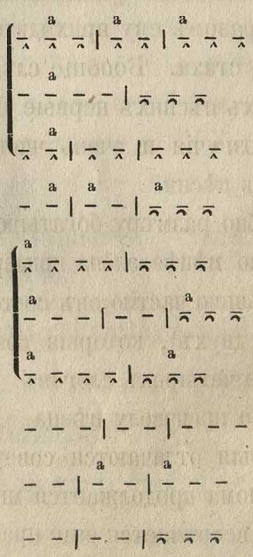

Кромѣ этихъ двухъ родовъ стиховъ, есть еще другіе, которые употребляются гораздо рѣже. Большею частію это бываютъ стихи, по размѣру джыра, раздѣленные по куплетамъ, которые представляютъ правильно-слѣдующія риѳмы на концѣ и припѣвы. Примѣромъ такихъ стиховъ служатъ свадебныя пѣсни.

Такъ какъ звуковые законы киргизскаго поднарѣчія въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ отличаются отъ изданныхъ мною образцовъ другихъ поднарѣчій, то мнѣ необходимо сказать нѣсколько словъ относительно письменной передачи звуковъ киргизскаго нарѣчія.

Какъ въ минусинскихъ нарѣчіяхъ, такъ и въ киргизскомъ, въ первомъ слогѣ вмѣсто ä встрѣчается e. Но это не тотъ самый звукъ, который мы находимъ у абаканскихъ Татаръ; онъ не имѣетъ того близкаго созвучія съ i, какъ у нихъ, а представляетъ острое e, какъ французское é. Долгія гласныя буквы бываютъ ī ӯ, ӯ, и ā; изъ нихъ послѣдняя большею частію употребляется только въ чужеземныхъ словахъ. Двугласныя буквы суть: аi, äi, оi, öi, ыi, уi, ӯi, ау, äӯ, уа, ӯä, iä, ӯö, а трехгласныя уаi, ӯäi, ауа, äӯö, но иногда послѣднія выговариваютъ какъ два слога.

У многихъ лицъ, передъ e въ началѣ слова, ясно слышится звукъ i, такъ что екі звучитъ какъ іекі, ер какъ іер, но такъ какъ это бываетъ не у всѣхъ, то въ началѣ слова я пишу только e. Тѣ слова, въ которыхъ я пишу iä, всегда начинаются этой двугласной буквой.

Въ иныхъ словахъ нѣкоторые произносятъ букву i такъ коротко, что она очень похожа на ä. И эту особенность я обозначилъ буквой i только въ такихъ случаяхъ, когда она особенно поражала слухъ. Обыкновенно же я пишу только i. По видимому въ западной степи i чаще имѣетъ этотъ короткій звукъ. По крайней мѣрѣ г. Ильминскій пишетъ очень часто e вмѣсто i, напр. бер = бір. Но звукъ e онъ передаетъ буквою é, которую ставитъ и въ остальныхъ слогахъ, вмѣсто ä. Киргизы, которыхъ я слышалъ, говорятъ e, только на первомъ слогѣ. Во всемъ остальномъ, передача гласныхъ буквъ г. Ильминскимъ сходится съ мо-

имъ обозначеніемъ. Только долгія буквы ӯ, ӯ̈, ı, онъ пишетъ уу, ӱу, іі.

Относительно письменной передачи согласныхъ буквъ не могу добавить ничего новаго, потому что въ киргизскомъ поднарѣчіи не встрѣтилъ новыхъ согласныхъ. По этому я ограничусь только указаніемъ незначительной разницы между моимъ способомъ трансскрипціи и способомъ г. Ильминскаго.

Если за долгимъ ӯ, ӯ̈ (г. Ильминскій пишетъ уу, ӱу) слѣдуетъ гласная буква, то г. Ильминскій на мѣсто втораго у ставитъ полугласную букву w, которую выговариваютъ какъ англійскій w. Въ тѣхъ мѣстахъ степи, гдѣ я собиралъ свои матеріалы, такое сгущеніе буквы у я замѣчалъ очень рѣдко, а потому вообще удержалъ долгую гласную ӯ, и пишу kӯar, вмѣсто kywar.

Тѣ слова, которыя въ алтайскомъ поднарѣчіи начинаются съ j, у Сагайцевъ съ ч, а у Койбаловъ съ j, принимаютъ въ киргизскомъ поднарѣчіи восточной степи звукъ ц (ж); предшествующее d ясно слышно. Г. Ильминскій вмѣсто ц пишетъ ж; изъ этого видно, что предзвучіе д исчезло въ западной степи. У восточныхъ Киргизовъ ж встрѣчается только въ срединѣ иноземныхъ словъ, вмѣсто ƨ.

Смягченія гортанныхъ буквъ k и к на ƣ и г въ началѣ словъ, когда предыдущее слово кончается на гласную букву, я вообще не обозначалъ, за исключеніемъ тѣхъ словъ, которыя я соединилъ посредствомъ —.

Отпаденія гласныхъ буквъ въ концѣ слова, если слѣдующее слово начинается гласною буквою, я обыкновенно не обозначалъ; главнымъ образомъ оно встрѣчается въ стихахъ. Чаще я отмѣчалъ отпаденіе коренныхъ гласныхъ буквъ (іӱ, у, ы), когда слово начинается съ д, т, б, п, и кончается на шипящій звукъ ш или с, потому что это отличительная черта киргизскаго поднарѣчія. Такимъ образомъ я пишу т'сӱм вм. тӱсӱм, п'шаk вм. бышаk, п'сӓдı вм. бісӓдı.

Барнаулъ, 1 Мая 1869 года.

В. Радловъ.

КАРА СӨЗ.

I. ҰЛГӨЛҰ СӨЗ.

1.

Ұлкöнгö кірсäң калды да
ас кұйұндұ тегäшкä,
ұлкöн бīлäр калғанда
кулдар кірдī кеңäскä;
кеңäскäндä не дестī?
тырнадаі моінұн теңäстī;
теңäскäндä не дестī?
бірīнä бірī серт кылды,
ұйгö кедäі келгäндä
бір ajak ас бермäскä.

2.

Өлöңтұңұ қағалаі
тал шығады деп едім,
тал шыбықтаі буралып
сал шығады деп едім,
сокkан беіт сыкылды
ұі шығады деп едім,
кырккан серкä буттаныш
бī шығады деп едім.

3.

Ц̣ал kуіругӯ kаба деп,
ц̣абыдан аіҕыр салмаӊыз!
kалыӊ мал арзан деп,
ц̣аман kатын алмаӊыз!
Ц̣абыдан аіҕыр салсаӊыз
ц̣ауҕа мінӓр ат тӯмас;
ц̣аман kатын алсаӊыз
топkа кірӓр ул тӯмас;
ц̣аман kатын алсаӊыз
тӧркӱ̈нӱ̈нӧ берӓlмӓі,
тӧсӧгӱ̈нӧ ц̣аталмаі,
теӊ kурбусӯ kеlгӓндӓ
оӊдӯ ц̣уап аіталмаі,
ц̣алҕанда kор болады.

4.

Таудан аkkан тас булаk
тасса kуjар теӊізгӓ,
kанша малы кӧп боса
баі kуанар егізгӓ.
Ц̣аманнан ц̣аkсы тӯса,
ц̣аkсыдан ц̣аман тӯса
тартпаі kалмас неӊізӣнӓ.

5.

Аk дарjадан ӱ̈lкӧн дарjа болмас,
тасса kалыбынан аспас;
турумтаідан ӱ̈шкӱ̈р kус болмас,
торҕаідан баckа нерсӓ алмас,
аk патсадан ӱ̈lкӧн патса болмас,
онӯӊ ц̣арлыҕы екі болмас.

6.

Бузау танша ц̣ӣлып
бота болҕан заманды,

ҷамаӊ ҷаkсы ҷīлып
адам болҕан заманды,
тамам молда ҷīлып
можа болҕан заманды,
таман тӧрӧ ҷīлып
kара болҕан заманды.

7.

Уралдан kашkан ор тӱlkӱ,
аралап kашса іт ҷетпäс,
тегäӱрӱ̆нӧ тӧрт еlі
аспаннан тӱскӧн тас тӱlӧк
ҷергä тӱссӧ тек етпäс.
Кас патса kарашын
ертäн кеlдӣӊ деп кек етпäс.

8.

Улу kаныӊ улӱ едӣӊ,
асыл kаныӊ сідік едӣӊ,
шыны аjаkтыӊ сыныҕы едӣӊ,
kас патсаныӊ ӧзӱ̆ едӣӊ,
мінäзӣнäн демä етпäімӣн,
сӱӧгӱнӧн демä етäмӣн.

9.

Алыстан kара кӧрӱ̆нсӧ
ҷӱ̆рӱк озар созӱлӱп,
kаба kаба kар ҷауса
аттан тартар бӱгӱ̆lӱп
ендігӣнӣӊ ҷаkсысын,
есіктäн тӧргӧ kарап
отурасын тӱнӧрӱ̆п.

10.

Бораі, бораі kар ҷауса

боранына келтірәр,
аз кісігә көп кісі
орамына келтірәр.

11.

Көп нені айтады?
азға қылған зорлұғұн айтады;
аз нені айтады?
көптөн көргөн зорлугұн айтады.

II. БАТА СӨЗ.

Е кудајым қарылға!
қарылғасаң малды қыл!
біткән қурттан алды қыл!
буған кас сағынғаның
малын алып қарлы қыл!
алла'ы екпәр!

Е кудајым бала берсін!
малмән басты қана берсін!
саған кас қылған туспанға
табаның астына сала берсін!
алла'ы екпәр!

Е кудајым оң дасын!
мың саулұғұн коздасын!
сегіз тұөң боталап
сегіз келін комдасын!
Тіләншінің[1]) біәсін берсін!

---

1) Тіләншінің әкәсі Казы Бек, Тіләншінің баласы Алшын Баі, Алшын Баі баласы Дұсұп. Каз даусты Казы Бек Кара Кезәктің ураны.

Ўісўн Коңраттың тўбсўн берсін!
біткән аруақ бәріңә тіjә берсін!
алла'ы екпәр!

Кудаjым царылғасын!
баі кылсын!
төрт тілағін[1]) саі кылсын!
кетпәс дәўлөт берсін!
кең беіl берсін!
курмалдығың кабыл болсўн!
тілағің дурус болсўн!
муралың асыл болсўн!
тіләгән тілағіңіздї берсін!
алла'ы екпәр!

Асың, асың, асыңа
берәкәт берсін басыңа!
бўдөнөдөі цорғалап,
кырғаулдаі корғалап,
Кыдыр келсін касыңа!
Осу турған боз ўігө
Кыдыр ата дарысын!
баібішәсї бу ўідўң
он екі курсак көтөрўп
улға көзў царысын!
Целіңнің шетї нән бу шетінә
ок шаптырса цетпәсін!
тәңрі берген несібің
текпіләсә кетпәсін!
әр кездә баілык кетпәсін!
кешкә келіп шўлаткан
кошкаіның атасы

---

1) Малда болсын! баста болсын! акылда болсын! бахытта болсын!

кошкар бассын ӱјӱ̆ңдӱ̆.
Бакаілары шыртылдап
мӱ̄здӧрӱ̆ ҷылтылдап
ӱі арасын бок еткӓн,
ішшӓ аіранҕа ток еткӓн,
бузаулардың атасы,
бука бассын ӱјӱ̆ңдӱ̆!
Шудаларын шаң баскан,
арткы ӧркӧшӱ̆н ком баскан,
ботакаіның атасы
бӯра бассын ӱјӱ̆ңдӱ̆!
Шыңыр, шыңыр кіснӓскӓн
тышып боҕӱн ӣскӓскӓн
кулуншактың атасы
аіҕыр бассын ӱјӱ̆ңдӱ̆!
Саҕан кас кылҕан кісінӣң
базарҕа барып ат ӧlсӱ̆н!
ертӓ кетӣп каітканда
ӱјӱ̆нӧ кеlсӓ катын ӧlсӱ̆н!
кӧтӱ̆нӧ тышкак тӣсӣн!
колӱна пшак тӣсӣн!
тышкаҕы тӣлмасын!
тӧсӧгӱ̆ ҷӣлмасын!
Шаңыраҕы шартылдап
шандырына кадалсын!
босаҕасы бортулдап
борбајына кадалсын!
кӱlдрӧӱ̆шӱ̆ кӱрт сынып
кӧтӱ̆нӧ кадалсын!
Алла'ы екпӓр!

III. УЗАТКАН КЫЗДЫҢ ÖLÖҢӮ̆.

1. Ц̣ар Ц̣ар.

Кызды ӓ̄кӓсӣнӣҢ ӱ̆jӱ̆нӧн аппарса аулдӯҢ ц̣ігіттӓрӣ ӱ̆ідӧ ц̣ӣлып осӯ ӧлӧҢдӱ̆ аітады:

1.

1. Бір толарсак, бір тобук санда болар ц̣ар! ц̣ар!
кырк кісінӣҢ акылы канда болар ц̣ар! ц̣ар!
ӓ̄кӓмаі деп ц̣ылама баіҕус кыздар ц̣ар! ц̣ар!
ӓ̄кӓҢ ӱ̆шӱ̆н каін атаҢ онда болар ц̣ар! ц̣ар!
2. Ц̣азҕы турҕӯ акша кар ц̣аумак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
кулун таідаі аікаскан оҢ ц̣ак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
азар ц̣аксы болсада каін атамыз ц̣ар! ц̣ар!
аіналаін ӓ̄кӓмдӓі болмак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
3. Бір толарсак, бір тобук санда болар ц̣ар! ц̣ар!
кырк кісінӣҢ акылы канда болар ц̣ар! ц̣ар!
шешӓмаі деп ц̣ылама баіҕус кыздар ц̣ар! ц̣ар!
шешӓҢ ӱ̆шӱ̆н каін енӓҢ онда болар ц̣ар! ц̣ар!
4. Ц̣азҕы турҕӯ акша кар ц̣аумак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
кулун таідаі аікаскан оҢц̣ак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
азар ц̣аксы болсада каін енӓмӣз ц̣ар! ц̣ар!
аіналаін шешӓмдӓі болмак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
5. Бір толарсак, бір тобук санда болар ц̣ар! ц̣ар!
кырк кісінӣҢ акылы канда болар ц̣ар! ц̣ар!
аҕамаі деп ц̣ылама баіҕус кыздар ц̣ар! ц̣ар!
аҕаҢ ӱ̆шӱ̆н каін аҕаҢ онда болар ц̣ар! ц̣ар!
6. Ц̣азҕы турҕу акша кар ц̣аумак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
кулун таідаі аікасканаҢ ц̣ак каіда? ц̣ар! ц̣ар!
азар ц̣аксы болсада каін аҕамыз ц̣ар! ц̣ар!
аіналаін аҕамдаі болмак каіда? ц̣ар! ц̣ар!

7. Бір толарсақ, бір тобық санда болар ҕар! ҕар!
кырк кісінің акылы канда болар ҕар! ҕар!
ҕеңгämаі деп ҕылама баіҕус кыздар ҕар! ҕар!
ҕеңгäң ўшўң абысын онда болар ҕар! ҕар!
8. Ҕазҕы турҕў акша кар ҕаумак каіда? ҕар! ҕар!
кулун таідаі аікаскан оң ҕак каіда? ҕар! ҕар!
азар ҕаксы болсада абысыным ҕар! ҕар!
аіналаін ҕеңгäдäі болмак каіда? ҕар! ҕар!
9. Бір толарсак, бір тобық санда болар ҕар! ҕар!
кырк кісінің акылы канда болар ҕар! ҕар!
інїмаі деп ҕылама баіҕус кыздар ҕар! ҕар!
інің ўшўн каін інің онда болар ҕар! ҕар!
10. Ҕазҕы турҕў акша кар ҕаумак каіда? ҕар! ҕар!
кулун таідаі аікаскан оң ҕак каіда? ҕар! ҕар!
азар ҕаксы болсада каін інімїз ҕар! ҕар!
аіналаін інїмдäі болмак каіда? ҕар! ҕар!
11. Бір толарсак, бір тобық санда болар ҕар! ҕар!
кырк кісінің акылы канда болар ҕар! ҕар!
сіңлімаі деп ҕылама баіҕус кыздар ҕар! ҕар!
сіңлің ўшўн каін сіңлің онда болар ҕар! ҕар!
12. Ҕазҕы турҕў акша кар ҕаумак каіда? ҕар! ҕар!
кулун таідаі аікаскан оң ҕак каіда? ҕар! ҕар!
азар ҕаксы болсада каін сіңлімїз ҕар! ҕар!
аіналаін öз сіңлімдäі болмак каіда? ҕар! ҕар!

2.

1. Шымылдаҕын серпä сал көрсўн äкäң ҕар! ҕар!
көздўң ҕасын көl кылыш төксўн äкäң ҕар! ҕар!
ҕылда ҕылда Ноҕаідан бул аламын ҕар! ҕар!
бір міндäттäн кутўлдўм, дерсін äкäң ҕар! ҕар!
2. Шымылдыҕын серпä сал көрсўн шешäң ҕар! ҕар!
көздўң ҕасын көl кылыш төксўн шешäң; ҕар! ҕар!
ҕылда ҕылда боҕжама бојадым деп ҕар! ҕар!
бір міндäттäн кутўлдўм, дерсін аҕаң ҕар! ҕар!

3. Шымылдыҕын серпӓ сал көрсӯн аҕаң ҷар! ҷар!
көздӯң ҷасын көl kылып төксӯн аҕаң; ҷар! ҷар!
ҷылда ҷылда базарҕа бардым деідї ҷар! ҷар!
бір мїндӓттӓн кутӯлдӯм, дерсїн аҕаң ҷар! ҷар!

4. Шымылдыҕын серпӓ сал көрсӯн ҷеңҕӓң ҷар! ҷар!
көздӯң ҷасын көl kылып төксӯн ҷеңгӓң; ҷар! ҷар!
ҷылда ҷылда кӯjӧӯгӧ бардым деідї ҷар! ҷар!
бір міндӓттӓн кутӯлдӯм, дерсїн ҷеңгӓң ҷар! ҷар!

5. Шымылдыҕын серпӓ сал көрсӯн інїң ҷар! ҷар!
көздӯң ҷасын көl kылып төксӯн інїң; ҷар! ҷар!
ҷылда ҷылда ҷездӓмӓ бардым деідї ҷар! ҷар!
бір міндӓттӓн кутӯлдӯм, дерсїн інїң ҷар! ҷар!

6. Шымылдыҕын серпӓ сал көрсӯн сіңлің ҷар! ҷар!
көздӯң ҷасын көl kылып төксӯн сіңлің ҷар! ҷар!
ҷылда ҷылда ҷездӓмӓ бардым деідї ҷар! ҷар!
бір міндӓттӓн кутӯлдӯм, дерсїн сіңлің ҷар! ҷар!

3.

1. Алып kелгӓн базардан kара насар, ҷар! ҷар!
kара kуірук сӓӯkölö шашың басар, ҷар! ҷар!
ӓkӓмаі! деп ҷылама kыздар баіҕус ҷар! ҷар!
ӓkӓң ӯшӯн kаін атаң орун басар, ҷар! ҷар!

2. Алып kелгӓн базардан kара насар, ҷар! ҷар!
kара kуірук сӓӯkölö шашың басар, ҷар! ҷар!
шешӓмаі! деп ҷылама kыздар баіҕус ҷар! ҷар!
шешӓң ӯшӯн kаін енӓң орун басар, ҷар! ҷар!

3. Алып kелгӓн базардан kара насар, ҷар! ҷар!
kара kуірук сӓӯkölö шашың басар, ҷар! ҷар!
аҕамаі! деп ҷылама kыздар баіҕус ҷар! ҷар!
аҕаң ӯшӯн kаін аҕаң орун басар ҷар! ҷар!

4. Алып kелгӓн базардан kара насар, ҷар! ҷар!
kара kуірук сӓӯkölö шашың басар, ҷар! ҷар!
ҷеңгӓмаі! деп ҷылама kыздар баіҕус ҷар! ҷар!
ҷеңгӓң ӯшӯн абысын орун басар, ҷар! ҷар!

5. Алып келгән базардан кара насар, қар! қар!
кара куірук сәўкөлө шашың басар, қар! қар!
інімаі! деп қылама кыздар баіғус қар! қар!
інің ўшўн каін інің орун басар қар! қар!
6. Алып келгән базардан кара насар, қар! қар!
кара куірук сәўкөлө шашың басар, қар! қар!
сіңлімаі! деп қылама кыздар баіғус қар! қар!
сіңлің ўшўн каін сіңлі орун басар қар! қар!

4.

Келін күйөўнўң ўйўнө келгәндә сәлём берін отурады, күйөўнўң тўғандары ағаіндары бәрі отурады. Онан сон бір кісі ағашмінән келінің қаулук көтўрўп бетін ашып өлөң аітады:

1. Аіт, келін! аіт келін!
аттың басын тарт, келін!
саусканнан сак келін!
қумурткадан ак келін!
2. Келін, келін, келіншәк,
кер біәнің кулуншак,
алдыңгы тўөң ітіншәк,
арткы тўөң тартыншак.
3. Алдыңғы тўөң ітіншәк деп
көткө сокпа, келіншәк!
арткы тўөң тартыншак деп
баска сокпа, келіншәк!
4. Тәң ертән турўп, келіншәк,
какаңдама, келіншәк!
ўі артына мал келзә
бакандама, келіншәк!
5. Тәң ертән турўп, келіншәк,
курт урлама, келіншәк!
өзўң қатын баіқынды
туртурлама, келіншәк!
6. Аузўң мурнўң сўрөңдөп

öсök аітпö, келіншäк!
каін аҕаның алдынан
кезіп öтпö, келіншäк!
7. Саур етігің шоңкаңдан
тоҕаі кезбä, келіншäк!
көн етігің корпулдан
аул кезбä, келіншäк!
8. Келін, келін, келіңіз!
көрӱмдӱгӱн беріңіз!
ала кула демäңіз
тӱсӱн аітып коjӱңӱз.
9. Ңылкы берсäң көктöн бер!
өзӱ ңорҕа беріктäн бер!
Каін атаҕа бір сäläм!
10. Тӱö берсäң аткан бер!
öсöрӱнö бактан бер!
Каін енäгä бір сäläм!
11. Сір берсäң карадан!
сірäдä öлмöс ңарадан!
Каін аҕаҕа бір сäläм!
12. Коідӱ берсäң коңурдан!
öсöрӱнö оңӱнан!
абысынҕа бір сäläм!
13. Ешкä берсäң сарыдан!
даусӱ шыдалмас зарынан!
Каін інігä бір сäläм!
14. Мӱзӱ п'шакка сап болар,
терäсі бутка кап болар,
бутӱ толҕан булак болар,
іші толҕан лак болар!
15. Акты коідӱң аідаҕан,
алалы ңылкы баідаҕан,
осу ңаның ӱлкönӱ
атасы саҕан бір сäläм!

5.

1. Мінгәндә атың бозгана,
ңорҕасы бар азҕана,
таналы моіншак таккалы
тоңгушў болсын кызҕана.
2. Есіктің алды теракті,
катындар токур өрмөктў,
барҕан ңылы ул тапсаң
кудаідың берген ермакті.
3. Мінгәндә атың ңіраншә,
оінактап турар мінгәншә,
сірәдә маукуң басылмас,
ӓлдіӓп бала сўігөншө.
4. Ак тўөң ңатыр татраунда,
ак таілак ңатыр матауда,
кыз екәніңдә кысылдың,
меіліңшә оіна отауда.
5. Есіктің алды ак балык,
ак балык етін кактаңык,
орамал берсәң барша бер!
еlгә барып мактаңык.
6. Есіктің алды ак балык,
ак балык етін кактаңык,
орамал берсәң бөздөн бер!
шыҕа берін бөктаңык.

6.

Кара судў ңаҕалаі каз барады,
анасынан аірылып кыз барады.

Кара суҕа кан куісаң аҕар кетәр,
ңат кісігә кыз берсәң алар кетәр.

7.

1. Ц̣ылама, бікäм, ц̣ылама!
кöзӱ̆ңнӱ̆ң ц̣асын булама!
ул боп тӯсаң äӱ̆ölдöн,
сенї мундаі kылама.
2. Бӱ̆ркöндӱ̆рӱ̆п kojама,
кöздӱ̆ң ц̣асын бојама,
біз бермäјїк десäктä
мал бергäнїн kojама.
3. Ол кеңäскä кірмäссін,
тур десäңдä турмассын,
öзӱ̆ң бölöк тӯҕан сон,
ц̣уртӯңа тулҕа болмассын.
4. Сен ц̣ылаісын ӱ̆јӱ̆м деп,
ц̣ӣҕаным kызыл бӱ̆јӱ̆м деп,
ӓ̄кäң сенїң оілаіды,
отурҕан балама kыін деп.
5. Сендä оілаісын барсам деп,
ӱ̆ігö тулҕа болсам деп,
öз алдыма мал салып,
адамшылыk kурсам деп.
6. Аkша отауҕа кірсäм деп,
барша, манат кӣсäм деп,
тіläӱ̆ң бікäм алдың да;
ӓ̄lдӣläп бала сӱ̆ісöм деп.
7. Серсäмбі кӱ̆нӱ̆ тојӯңӯз,
kуттӯ болса тојӯңӯз,
тіläӱ̆lӱ̆ kуттӯ тојӯңда
кöп ц̣ылаудӯ kојӯңӯз!
8. Ц̣ыламаі kулаk салыңыз!
бу сöзӱ̆мö наныңыз!
мен аітамын ӧ̄сі јäт,
тыңдап уҕӯп алыңыз!

9. Мынаң кешĭп кетäрсĭн,
шын елĭңä ңетäрсĭн,
тең курбуң шыкса алдыңнан
оінап öілöп етäрсĭн.
10. Тең курбуң келĭп сöілöсöр,
калжыңдасып оінасар,
ңаксы ңаман екäнĭндĭ
оінаҕан болўп барласар.
11. Курбуң келсä кўлгöісўн,
ӑдäппĭнäн ңўргöісўн,
салмакмĭнäн сöз сöілöп
ңаксы ңуап бергäісĭн.
12. Бу барҕаннан барарсын,
ата енäңä барарсын,
дўнўöсўн кўрмöттöп
кабаҕына карарсын.
13. Шашылҕанын ңĭҕаісын,
кулдаі малын бакkаісын,
кўңдöі ңумусўн кылҕаісын,
ата енäңä ңаkkаісын.
14. Ата енäң аітар. келĭнĭм, деп,
келĭнĭм ңаксы елĭм! деп,
бöтöн ңек ңат ңуртўңа
ңаксылыҕын білĭнäр деп.
15. Кораңа бöлўп мал берäр,
алдыңа келіп дӑм берäр,
аркан есін ңўн тўтўп
адамшылык kура бер!
16. Адам болсаң өлмöісўн,
іш ңамандык көрмöісўн,
ңаксы болсаң біläрсĭн,
ңаман болсаң білмäісĭн.
17. Кўјöўңдў кўткöісўн,
öз басын кўрмöт еткäісĭн,

канша көңлӯң калса да
бір бірiңдi тӯтпöiсӯн.
18. Ңыртык кылма кiмiн,
шашпа ңiған бӯjӯмӯн,
кӯjöӯ̄ң келсä бір ңактан
оңаі кылып тыр кыiның!
19. Бірiңдi бірiн кӯрмöтсöң,
кызыкмiнäн кӯнöltсöң,
келістірiп дӯнӯöсӯн,
ак шуңкардаі тӯlöтсöң.
20. Шäрігäттiң белгісiн,
бiлсäң ңаксы ӯлгӯсӯн,
сöзгö сынык кылдырмаі,
кӯтсöң ңаксы курбусун.
21. Аз асыңды көп етсäң,
көп асыңды көl етсäң,
бā̄р'асыңды даіра кып,
конағын сiлап ңöнöltсöң.
22. Мынша кiзмät кылды деп
алғаным тапты ңолдӯ деп
кӯjöӯ̄ң көңлӯ̄ ңаі болар,
малым алал болдӯ деп.
23. Кӯң ңумсасаң корлама!
til алмаса зорлама!
тā̄ттi дā̄мдi асыңды
онан бölök урлама.
24. кул ңумсасаң урмаңыз!
оған корлук кылмаңыз!
ңетiм какын оілаңыз!
бу сöзӯмö наныңыз!
25. Öзӯң сараң болмаңыз!
сараңлык атак алмаңыз!
конак конса ӯjӯ̄ңö
табағына шек карын салмаңыз!

26. Ԛаман катының белгісі
ӑр недӓн ԛок ӱлгӱсӱ,
катты болсада уікусӱ,
шірік болады терісі.
27. Ԛаман катының белгісі
ӑр недӓн ԛок ӱлгӱсӱ,
сасық болады ісі,
іш келмӓдї келісі.
28. Талкан тӱӱп кеп берӓр,
карыны тоісӱн деп берӓр,
төр алдына булғанса
отӱнӱң басына екпӓлӓр.
29. Ajak болар кумғана,
колӱн малып ԛӱғаны,
ӱстӱ басы бок болӱп
кас кудаідың урғаны.
30. Шылаушӱ ԛӱрӧр ԛалбаңдап,
балағы ԛӱрӧр салбаңдап,
маңдаі шашы буркурап
екі емшӓгї салактап.
31. Ол адамнан ұjалмас,
өзӱнӱң дӱнӱӧлӱгӱ ԛї'алмас,
өзӱнӱң малын танымас,
катын болсада денӓмӓгӓ ԛарамас.
32. Заманы аның азғана,
аттан баітал озғана,
некӓсїздӓн кан турӱп,
каіран казак тозғаны.

8.

1. Сарғајып аткан сары таң,
сағынаін бікӓм тӱсӱңдӱ,
окура ԛӱгӧн бӱрул ат
т'суңда сенің бӱгӱлдӱ.

2. Мінгäндä атың бозҕана,
кӱ́jöӱ̄ң ҷап ҷас боз бала,
паіҕамбар kызын узатkан,
сонӯң бір салҕан ҷолҕана.
3. Кестä бір тіkтӣң kулапара,
аітарым ҷар ҷар, сыңсыма!
ā̄кäңнӣң тäӱ́р баласы
обалың kырk бір ҷылkыҕа.
4. Каітkан бір кеlгäн ҷылkысы,
кеlінӣң шаіпау тіlдӣсӣ,
Зулӣkа Зäӱ́рӱ́ екі kыз
апаңның салҕан ӱ́lгӱ́зӱ̄.
5 Мінгäндä атың ҷірäншä,
тыkыршын турмас мінгäншä,
сен аkылың кіргäншä,
аk таілаk шыҕар інгäншä.
6. Мінгäндä атың бозҕана,
кӱ́jöӱ̄ң ҷап ҷас боз бала,
тана бір моіншаk таkkалы
тоңгушӯң болсын kызҕана.
7. Серсäмбі кӱ́н тоі ӧтӧр,
дӱ́рӱ́lдӧп ҷеlдäп kоі кетäр;
сен кетсäң шешäң ҷӱ́дӧідӱ̄,
кеlӣнӣ кеlӣп кӱ́нӧlтӧр.
8. Äӱ́ӧдӧн ушkан сонады
саjалы ҷергä kонады,
артыңда боі ҷеткäн сіңнӣң ҷоk болса
шешäңä kыін болады.
9. Мінгäндä атың ала едӣ,
тон сен кӣдӣң баршадан,
ҷыламаі аттан бікäм!
аппарып шешäң салады.
10. Мінгäндä атың ала'дӣ,
тең kурбуң мында kалады;

ңыламаі аттан бікәм!
ңазы бір кўзў бір барады.

11. Мінгәндә атың теңбіl көк,
тең курбуң калды мында көп,
орамал берсәң барша бер!
мактаіды сенї мунау көп.

12. Есіктің алды кумдакты,
кумдактан кojан зымдапты,
атасы баска ңау ңенгі
отауға салып тыңдапты.

13. Есіктің алды тастакты,
тастактан кojан бас бакты,
атасы баска ңау ңеңгі
отауға салып тастапты.

14. Есіктің алды шашўн,
шешәкәң шашар шашўн,
калыңга берґән кырк ңылкы
кешкәдә алар ашўн.

15. Ңажыктан ушкан ңаңгыз каз,
еділдән ушкан екі каз,
бірәў шаңкан, бірәў боз,
сандығын толған сары бөз.

16. Әўәдөн ушкан көбөлөк,
кўjөўң ңаман сөмөлөк,
келіншәк болўп тўскөн сон,
кўн көрсөтпөс төбөлөп.

IV. ҷОКТАҒАН ҷЫР.

1.

Алты атасы баі өткөн,
алты атаңа ҷӱк арткан,
ҷеттї атасы баі өткөн,
ҷетті атаңа ҷӱк арткан.
Уjада суңкар тӱлөткөн,
кыjадан суңкар тіläткäн,
алт'аі кызыл тӱлкӱ аткан,
кыjадан барып текä аткан,
баршаны бөздөі ҷыртырҕан,
ҷібäктї ҷӱндөі тӱттӱргөн.
Конак конса, кон! деräн,
коі семізїн, соі! деräн;
тоіҕа казан астырҕан,
ҷаксылыкка көзӱн ҷеткїзгäн,
шылаушӱн салыш ат мінгäн,
шыңраудан алып су ішкäн,
шінжірлї кауҕа тактырҕан,
каіңнан астау шаптырҕан,
каптатып ҷылкы ҷаптырҕан.
Аідалаҕа аідаткан,
тулумдӱҕа баілаткан,
калмактан ҷылкы кӱдурҕан,
кулунӱн ҷолда тӱдурҕан,
ҷанбасынан отурҕан,
санама ҷулдуз баттырҕан.
Бес така баршадан тон кїгäн,
ҷеті рӱдан кол ҷіҕан,
äӱöлӱ кудаі калаҕан,
асылы нурдан ҷараҕан,

ақ суңқардаі түлөгөн,
тоқаты онұң қанұан сон
алыстан тоқат тіläгän.
Алыстан туспан аттанса
қар, қаңбырдаі бораған,
қақыннан туспан аттанса
қарт бұрадаі қаранұан.
Барұанда төрө таныұан,
қаітқанда қара қамаған,
қарасымän төрөсұ
қамап ақыл сураұан,
Тобуктұнұң бі едї.
Сексäнгä келгän Кеңір Баі
ішің толдұ параға,
парадан алұан көп мақпал
өлгөндө қаілсын караңа,
екі қуртқа қем қылыш,
ылажың не дір алдаға?
Аідының ала таудаі бар едї,
қаіратың қара таудаі бар едї.
Қäріппінän қасарға
сауп турұан біä едің,
қетімбінän қесірдің
аіттырмаі муңұн білädї,
толарсақтан саз келсä
қажымаі оған кұлөдұ,
қабырұадан қан келсä
қажымаі оған кұлөдұ.
Арұын Наіман, орта құз,
қылыш қанаі құрөдұ.
Туғурға калұан суңқары,
сұтұп коіұан тулпары
алшыс баста ақ орда,
ақ суңқар ұідө турұанда

кӯнӯ дӧ тӯнӯ базарым,
алдадан каітты назарым,
бетімнән кетті ажарым,
кан іäміз кеткändä
бір кӯндӧ кетті базарым.
Цазда кӯнӯ болғанда
кӯнӯң көзӯ баіланған,
ак суңкар ӱшӯп аіналған.

2.

Батыр Бек деган төрönӯң кызы Балғын өлгöндӧ шешäсі цоктады:

1. Басыңда ку ағаштың такіаң тур,
ак кӯмӯс адра калғыр царкырап тур,
келмäсäң со барғаннан артында
ау цаңгыз баурӯм шыркырап тур.
2. Цеткändä цеті цаска кур'ан бердім,
молдаға окусӯн деп коja бердім,
артында апасы цок сіндісі цок,
калыңды цалғызыма негä бердім.
3. Аітамын, аіт дегäнін, атым тусап,
тусак коіған церíндä турсӯн цусап,
келгändä елӯ бескä сумраі Бетäң
тӯарма ендї бала Балғынғ'уксап?
4. Карағым аіналаін кандаі едї!
баурсак маіға біскän нандаі едї!
мактасам өзӯмдӯ өзӯм болар улук,
баланың өзӯ курбу мандаі едї!
5. Карағым, аіналаін, улу кентім,
сарғаіды сана мінän акша бетім,
болғанда кыс ортасы сығыр оібаі,
бузулдӯ цалғызыма корған кентім.
6. Ак ешкä келä цатыр улағына,

сӱт бергӓн ак öрпӱнöн шыраҕына,
косӱлӱп кеl екӓӱмӱз зарланајык!
алданың тӱсöрм'екӓн кулаҕына.
7. Тапканы ак ешкӓдӓн екі улак,
бірӓӱ улаҕының салпаң кулак,
ак ешкӓ кöккö карап кöдöңдӱ ҷе!
табарсын есӓн болсаң таҕы улак.
8. Ак ешкӓ сендӓ муңдӱ, мендӓ муңдӱ,
ҷаратты бір ҷаратkан бесӓӱ сумдӱ,
ак ешкӓ кöккö карап кöдöңдӱ ҷе!
кудајым берӓрм'екӓн бізгӓ тӯјак?
9. Бојӱнан Дöскöнӱң еl öтöдӱ,
шапаннан ҷалаң кабат ҷеl öтöдӱ,
сыҕыраі! мен зарланбаі кім зарлансын?
Балҕының ендї маҕан ајы öтöдӱ.
10. Дöскöнӱң баурӱ ҷалҕыз тамды,
ајамаҕан бар кудаі ҷалҕызд'алды,
еlӱ бескӓ кеlгӓндӓ сумраі Бетӓң,
ҷалҕызынан аірылын аңрап калды.

3.

Бопо тöрöнӱң карындасы кӱјöӱ ölгöндö ҷоктаҕаны:

1. Кӱl дӓрї беlбӓӱ беlїмдӓ,
азалы болдӱм еlїмдӓ,
Бопо кӓм ҷардык бергӓн сон,
ҷӱрö бердїм ҷöнӱмö.
2. Бас бас ölӱм, бас ölӱм,
басынан кеlгӓн осӱ ölӱм,
ҷапраҕын ҷалпаітып,
ҷардыны алҕан осу ölӱм.
3. Мукамбӓт кудаі досӱн
онӱ да алҕан осу ölӱм,
кылышынан кан тамҕан

Ӓ̄ӏ̆нӏ̆ алҕан осу öӏӯ̆м.
4. Öӏӯ̆мнӯ̆ӊ несӏ̆ оібајым,
бул істӏ̆ салҕан ҟудајым,
ҟара бір шашым ӊајаін!
ӊајаінда, ӊӣјаін!
5. Куналы бармаҟ ӊез тырнаҟ
кӯ̆нӯ̆ндö ҟанҕа бајаін!
албыраҕан аҟша бет
сӯ̆öгӯ̆нö таҟаін!
6. Моімулдаҕан ҟара кöз
ӊаспӏ̆нӓн онӯ̆ ојаін!
алшыӊдап ӊӯ̆ргöн ӊас тöрöм
орнӯ̆на кімдӏ̆ ҟојаін!
7. Орҟашта Орҟаш Орҟаш тау,
баураі толҕан кöк бас тау,
топ ішӏ̆ндӓ ҟыінд'екӓн,
ӊаӊҕыз ендӏ̆ сöз бастау.
8. Бас тамаска шарам не?
басыма салҕан ҟарам не?
мен ӊыламаі кім ӊылар?
бетӏ̆мдӓгӏ̆ ӊарам не?
9. Боҕастыӊ бојӯ̆н öрт алды,
ӊӯ̆рöктӯ̆ӊ басын дерт алды,
он ӊеті ӊасар Ӓ̄бі ӊан,
ҟорасан дегӓн дерт алды.
10. Асылда кӓӯ̆кöр болатым,
ӯ̆шӓін десӓм ҟанатым
ӓ̄кӓкӓм ҟосҟан ҟосаҟтан
аірды шебӓр ҟудајым.
11. Алты атанҕа ӊӯ̆к тарттым,
ала арҟан бӓн бек тарттым,
алдынан ӊӯ̆рмöс ӓтӓкӓм
ҟушаҟтап турӯ̆п сöз ҟаттым.
12. Арҕымаҟ ӯ̄рӯ̆н саҕынса

артқы ажағын қағынар;
алғанын беібақ сағынса
қаннан ендік қағынар.

4.

Тәтті Алтаідың баласы өлгөн сон молда қоқтаған:

Кара бір таудұң қылғасы,
калкына бағлан кулқасы,
Сұндұктұң ағасы,
алтыннан салған сырғасы,
алаштан туспан сөз келсә
алдында құрөр қорғасы.
Кара бір таудұң ұлгұсұ,
аты Алтаідың серкәсі.
Қарлығы қалған болмаған,
кан караның еркәсі.
Базардан келгән бөз еді,
қаксыдан калған көз еді,
Еділдің кызыл қелиндәі,
саулап бір турған сөз еді,
аідыны таудан зор еді,
дәұлөтұ көлдөн мол еді,
өзұм бір деген алашка
аласы бір қок тұр'еді.
Аіғыр бір күған кулундаі,
адам улұн қактаған,
әділдікка салғанда,
кәпір казак мактаған.
Курама қіп ел кылыш,
кусұн таза сактаған,
тілі шаіпау тентәгін
акылымән токтаткан,
көлдөгұ ак кұ даустұ,

ак суңкар кустаі даустў,
ерäгäскäн дуспанҕа
аідакардаі шалышты,
канҕаі тӱскӧн асылдаі
калшаіҕанмäн карысты,
екідä тізгін бір аіл
бір ӧзӱ̆м деп салысты,
толкун топка барҕанда
топ ішїндä шыҕып сӧіlӧгӧн.
Сӱ̄ндӱктӱң баласын
ӧз улўндаі бīläгäн,
еlїм Алтаі екäн деп
еркїнä зорлўк кылмаҕан.
Ертäгї ӧткӧн азандаі
еlдїң камын оілаҕан,
осылык аітып алдаҕа
кунакар асы болмаҕан,
адалдыҕы ā̄lімдäі,
дін сӧзӱ̆нӧ тоімаҕан,
акылы ц̣ана дā̄ніспäн,
кäӱдӧсӱ̆нӧ сīмаҕан.
Мун арадан ц̣ол алҕан,
Букарадан кол алҕан,
ц̣алҕыз кылдан нā̄l алҕан.
Аруакты ердїң кӱш едї,
адал пырдың мурт едї,
нījаз алар муруннан,
мурттў барар ц̣уртўнан.
Кожалар окур кур'анды,
кур'аннан баска паіда ц̣ок,
ажалдыҕа каіла ц̣ок,
сарҕаіҕанмäн ӧlмӧк ц̣ок,
убајымнан ӧнбӧк ц̣ок;
ā̄сірä кылыш дӱзӱ̆ндӧі,

калаі сандыk ішіндäі
алтын дылда алпыс мың.
Кос конусўн сурасаң
Кожанды мен Цыланды
өзөн аkkан бойўнда
мекäн kылда Нураны.
Тірісіндä көп бердї,
зекäтім деп куанды,
ңесір катын ңас бала
каірымäн ңубанды.
Көшкöндö мың ңылкы аідаҕан,
таі kысрak калмаҕан,
сегіз рўҕа мал бергäн,
сексäн kысрak баілаҕан,
бетäгälї кең тарлау
беткäігä біткäн раідаі.
Тäтї öттў деп Алтаідан,
каірат кеттї деп кожалар.
Сызҕан сїjадаі
туспаның көңнў тынды koі,
барсаң сäläм дегäісін.
Ак Цолдўң баласы Арҕынҕа
атпäн ңеli тарттырды
керägä бойў шалҕынҕа;
дуаі сäläм дегäісін
Кошkар улў Курамҕа!
kорам орта болдў деп
коңсунў кўндöп kазбасын!
бір аллаҕа ңазбасын!
ішшін, кїсін, буласын!
сум дўнўö öтöрўн
осунаумінäн оіласын!
мың мылjан кетсäдä
төрö алдына бармасын!

сум дӯнӯӧ өтөрӯн
осунаумӣнән оіласын!
Ужмактың төрӯ он тарау
оінаі кӯлө ԛӯргөісӯн!
беістӣң төрӯ бес тарау
белгілӣ болӯп ԛӯргөісӯн!
Аллаӆа ісӣң ак болса
ак сараіӆа кіргәісін!
нурдӯң кызын сӯігөісӯн!
торкадан көілөк кігәісін!
шәрімән тауп шербәтін
сусунӯңа ішкәісін!
Ја Мукамбәт колдаӆаі!
көп аіткан ӯмбөтӯң
көп тіләӯ көл болӆаі!
көпсӯнгөндә дәӯлөтӯң!
ајан болсӯн әӯрөтӯң!
баршамӣнән мәӯлӯмдӯ,
бөз бојактаі ԛумсаӆан.
Ԛорӆамӣнән ԛӯрӯктӯ
таі кунандаі ԛаілаӆан,
кожала́рдың аітканы
о дӯнӯӧдӯң сөз едӣ,
ак кіріӯкө сімаӆан
алыш бір ԛоталы мырза едӣ,
алдадан бујурук келгән сон,
бу дӯнӯӧнӯ кыіӆаны;
шаңраӆын ідіргән
шынар деген аӆаштан,
мал баілыӆы бір асты
біткән казак алаштан,
бетінә ԛан келмәгән
Маікымӣнән таласкан,
ӯш мәірәмнің улӯнда

Куандыкпäн Сӯндӯк
ц̣ан болмаҕан таласкан,
ексäдä еlгä бітäрмä
мырзадаі мунда ц̣арасkан?
бесїндä мептäп оkуҕан,
алтысында аkыл тоkуҕан,
ц̣етісїнä шыkkанда
ц̣етпіс пырдан сöз сурап
kудуkтаі кöзӯн шуkуҕан
сегізїнä кеlгäндä
Сӯндӯккö бас болҕан,
аkkан сеңдäі толkуҕан,
тоҕузӯна кеlгäндä
туҕан аідаі балkыҕан,
ендї онӯна шыkkанда
дäӯlöтӯ кölдöі шалkыҕан,
он бірїнä шыkkанда
аруаk асты kалkынан,
он екігä шыkkанда
kур kаітпады наркынан,
ц̣ірмадан öткöн сон,
ендї отузҕа ц̣еткäн сон,
салїkалы бї болдӯ,
ц̣есірмїнäн ц̣етімгä
тігїп бір kоіҕан ӯі болдӯ,
ц̣есірмїнäн ц̣етімнїң
болӯп öттӯ азыҕы;
азҕан аул Сӯндӯк
аз кӯн болдӯ kазыҕы,
öз баурӯн деп ц̣ан тартпаі,
тіl ц̣аздырып дат аітпаі,
ӓдіlдіккä салҕанда
іш барм'едї ц̣азыҕы,
ат басына соkтурӯп

ак аітпаҕан дуҕајы,
аузўна кыпыр кӧп тўспӧі,
алдасын кўткӧн муңајы.
Сексӓн ўшкӧ кеlтӣрмӓі
ажал бердӣ кудајы,
ӧткӧн істӓ салабат
артkышылыҕын сурајы.
Самарkанда саілатты
сар'алтыннан тӯ̄мӧсӯ̆н,
ӓ̄зрӓттӣ соkтурдў,
акрӓттӓ кўімӧсӯ̆н!
аруак ата kалап
аруак баба ңебӓсӣн!
ңуап тамаң ңар болўп
інӣңӓ шаітан мӣнбӓзӣн!
ӓ̄lӓм біlгӓн Тӓ̄тӣдӣ
ңаkтаусўс kалды демӓсӣн!

V. KAIM ÖLÖҢ.

1.

Ңанакмінӓн Тӧбӧк екі акунўң аітысканы:

1. Ңан. Мен ўјӯ̆мнӧн шыҕып-ем Ертіст'ӧрlӧп,
ўш ңўздӯ̆ң ўш улўн ңеңӓмӣн деп,
kан іӓм шакыртkаныңа кеlӣп едӣм,
екі немӓ kоімаіды кӧlдӧнӧн деп.

2. Тӧб. Шыҕып ең ўјӯ̆ңнӧн Ертіст'ӧрlӧп,
ўш ңўздӯ̆ң ўш улўна кедӓімӣн деп,
Ңанак ңамбы тўгўl бокты алмассын
ӧlӧң аітып нетӓсӣн бекӓр терlӓп.

3. Ц̣ан. Біздäрдї «шäў!» дегäндä ölöң басты,
ölöң аітсак аруаҕың сеннäн кашты,
сенїмäн он сегіз кӱн тарпысармын,
он тоҕус кӱн дегäн деп шыдамасты.
4. Тöб. Кā̄рї кул мен шыдармын, сен шыдамассын,
шыдамаҕан ц̣ігіттї тā̄ңрі алсын,
устаі алмаі каларсын етäгімнäн
ц̣амбыңды алып алдыңнан тура кашсам.
5. Ц̣ан. Кудаі-ау каідан калдым сöз уҕарҕа,
Ноҕаі кедäі болмаіды бöзӱ барда,
мен негä олжа алӯдан курукалаін
атамның мынд'отурҕан кöзӱ барда?
6. Тöб. Мына Орус салыпты кырҕа бекäт,
еlїңїз бермäід' екäн каір зекäт,
ц̣ас тölӱн сӱтӱн емгäн біз алҕамыз,
туҕурдан тӱсӱп калҕан атаңд'екпäт.
7. Ц̣ан. Аулӱ Оспан каның Бöрӱк Аҕашта,
атым Ц̣анак болҕан алты алашка,
мен кімнїң шакыртканына кеlїп едїм,
сен бала менїмäн öр таласпа.
8. Тöб. Аулӱ Оспан каның Бöрӱк Аҕашта,
атың Ц̣анак болҕан алты алашка,
Оспан каның акыны калаі екäн
тајындаі атпїнäн аікаласты.
9. Ц̣ан. Аулӱң сасык судан кöшкöн екäн,
ырысың балам Наіман öскöн екäн,
тöрö караң ц̣ілып, кеңäс кылып
Ц̣ā̄нäңдї бір ц̣еңäјїк дескäн екäн.
10. Тöб. Аулӱм сасык судан кöшӱп ц̣ӱргöн,
ырысым ц̣ылдан ц̣ылҕа öсӱп ц̣ӱргöн,
Камбардың кедäі шалы кедäі калса,
боз балалар дым бермäңіз десїп ц̣ӱргöн.
11. Ц̣ан. Ау балам сенїң öзӱң баі Наімансын,
конаҕасы берӱгä ц̣аі Наімансын,

Арҕының аіналасы алты аілык
кемтігӣңдӣ балам Наіман оілаҕаісын.

12. Тӧб. А Ц̣ӓкӓ біздӣң Наіман баі Наіманба?
меіман конаҕасы ц̣аі Наіманба?
ц̣аман, ц̣аман деісӣн, іш коімаісын,
ц̣аман бала еркіңӓ коіҕан барма.

13. Ц̣ан. А балам, Арҕын каіда? Наіман каіда?
Арҕындыҕым кӧрсӧтӧін осундаіда,
Тарбаҕатаі талкан боп кетӓр едӣ,
тӧрт улӯ баі бішӓнӣң косӯлмаіды.

14. Тӧб. А Ц̣ӓкӓ Арҕын каіда? Наіман каіда?
Арҕын болсаң Каркаралы дуан каіда?
бас кылып Ц̣аман Тајың устап алып
ц̣аксыңды тізіп салҕан ц̣алҕыз саіҕа.

15. Ц̣ан. Дегӓн сон менӣң атым Ц̣анак,
шалбарым бес терӓдӓн сексӓн балак,
ашӯма кӧп тӣмӓ, балам Наіман,
ашӯлансам кетӓрмӣн іттӓі талап.

16. Тӧб. Дегӓн сон сенӣң атың Ц̣анак,
кылҕындырып којӯптӯ мешкӓі тамак,
інӣңдӣ коідаі устап сатыб едӣң,
кулаҕымды кессӓңдӓ аітканым ак.

17. Ц̣ан. Ура̄нымды сурасаң Арҕын Наіман,
кедӓі Ц̣анак десӓңдӓ арҕылмаімын,
ашӯма кӧп тӣмӓ, Наіман балам,
аузӯңдӯ кобузбӣнӓн кан кылҕаімын.

18. Тӧб. Арҕын болсаң каітӓін Наімандаімын,
куам бар, каі сертӣңнӓн таіҕандаімын,
урунӯң ӧзӯнӧ лајык сојулӯ бар,
колдаҕы домбрамӓн урҕандаімын.

19. Ц̣ан. Оспаның асынҕаны алтыннан кын,
а балам, ц̣ең'алмасаң саҕан бір сын,
Алтаі Карпык бајым бар, Алда Ц̣уман,
тап ӧзӯнӯ̆ң ц̣ылкысы ц̣ӣрма ӯш мың.

20. Тӧб. Наіманда бӯрамӣнӓн талҕан ƙатын,
тоƙсан санды аідаҕан Камбар ҷатыр,
ҷӱз сандыƙ Бек Султанда ҷамбы ҷатыр,
сексӓн атан тӱӧгӧ ӓ̄рӓҥ артыр.

21. Ҷан. Біздӓрдӓ «шӓӱ» дегӓндӓ ӧлӧҥ басты,
ӧлӧҥ аітсаƙ аруаƙ сеннӓн ƙашты,
кесӓр бас, ҷӱрӧр аjаƙ ҷылƙын аітшы!
урудаі наҕылаін ҷатƙан тасты.

22. Тӧб. Елӣҥӣз бермӓід'екӓн ƙаір зекӓт,
мӱ̆ƙӱ̆ Орус салыпты ƙырҕа бекӓт,
алтынмӣнӓн кӱ̆мӱ̆стӱ̆ кемітӓсӣн,
елӣҥдӓ ҷамбы тӱ̆гӱ̆l, ƙаjамда ҷоƙ.

23. Ҷан. Елӣмдӓ бір баjы бар Азна Баіды,
тап бір кӱ̆ндӧ ƙырƙ арба ƙазӣн'алды,
тоƙсан сан осу кӱ̆ндӧ ƙоі аідаіды,
ызалансам аітамын Орда Баіды.

24. Тӧб. Біз ƙеlгӣƙ, ӧҥкӧі тӧрӧ асƙа саулап,
Іса бар, Ӓ̄lі, Омар омраулап,
ƙӯ далада ƙӯтыҥдап аітƙаныҥша
Сӓ̄дӓт ƙаныма аітсаҥшы кӧҥӱ̆lӱ̆м аулап.

25. Ҷан. Адраjып не деісӣн Омарбаі Сарт,
Наіманшаныҥ баласы тізгінӣн тарт,
ƙалаі аітсам еркім бар, мен Арҕынмын,
Калмаҕыныҥ ƙатынына ӧзӱ̆ҥ аіт.

Тӧбӧк ҷылдам ҷуап таппаҕанда онӱ̆ҥ орнӱна бір ҷаƙын турҕан Садыр Баі дегӓн кісі аітты:

26. Тӧб. А Тӧбӧк сӧіlӧмӧсӧҥ сӧіlӧмӧін?
кедӓідӣ ӧзӱ̆мӧ ƙоjӱп еlдӓнӓін,
ӱ̆ш кӱ̆ндӧ ӱ̆шӱ̆п шыƙƙан ҷалҕыз ƙаƙпаі,
негӓ ƙоідӱ̆ҥ кедӓідӣ ӓ̄lгідӓін.

27. Ҷан. Кызыл тіlӣм сӧіlӧі бер безӓктӓгӓн,
кӱ̆ҥ дӧ кӱ̆нӱ̆н кӧрӧдӱ̆ тезӓк тергӓн,
кедӓідӣ іштӓн шалып ƙаіƙаітаіƙ!
Садыр Баі ҷӱ̆ндӧі саба кезӓкпӣнӓн!

28. Аулӯм Бес казылы Оі Тӯндӯктӯ
токсан біä соідӯрӯп цӯз ӯі тікті,
осу акын сылкылдаі бер кӯн сенікі,
каіғылы көкрögӯм көцӯлӯм көптӯ.
29. Төбөк маған кылады омраун,
Наіман іткä тағады коңраун,
көрмögöндöі мактанба балам Төбөк
ӯзӯгӯңдӯ ораін төрт ак баӯн.
30. Төб. Мен өлөң аітамын цағын тынбаі,
сірä менї цеңбäісін Цанак сумраі,
сенї дä калашшылар мактамаіды,
ӯјӯңнӯң тесігї бар сексän мыңдаі.
31. Цан. Ӯјӯмнӯң сырты цаман, ішї täӯр,
сен Төбөк ак сӯök емässін, кара баур,
ӯјӯмдö тығып коіған цӯз цамбым бар
мал цан кылсам болады канша аул?
Ол сözгö Төбөк цуап таппады.

2.

Улу Бікä деган кыз Кӯдӧрӯ Кожамінän өлөң аітысады:

1. Кожа: Сöксöӯl кумға бітär бас алмалы,
зынакор бір кудаіды ескä алмады,
өлөңнӯң бес алты ауз аркасында
тусӯма кыздар толдӯ кос алкалы.
2. Бікä. Сöксöӯl кумға бітär бас алмалы,
зынакор бір кудаіды ескä алмады,
тусӯна кыздар толса кос алкалы,
кожа каітїп устаіды ак шалмалы.
3. Кожа: Сöксöӯl кумға бітär бас алмалы,
зынакор бір кудаіды ескä алмады,
біräӯнӯң ак некäсін арам кылған,
зеннімгä кыздар кетär кос алкалы.
4. Бікä: Сöксöӯl кумға бітär бас алмалы,
зынакор бір кудаіды ескä алмады,

казактың аксак тажын алдап алған,
зеннімгä кожа кетäр ак шалмалы.

5. Кожа: Сöксöўл кумға біткäн бас алмалы,
зынакор бір кудаіды ескä алмады,
о дўнўö бу дўнўödöн цаксы деідї,
барајык бäрі біз-дä цан калмалы.

6. Бікä: Ölöң, ölöң дегäнгä ötöpölў,
ölöң аітып көңўлдў kötöpölў,
бу дўнўödöн о дўнўö цаксы болса
адам аітпаі Кожäкäм кетäр едї.

7. Кожа: Екі кузғун ўшкöн церї Едіl цајык,
алашт'акын бізгä болмады лајык,
бу дўнўödöн сіздä ötöp біздä ötöp,
екäўмўз ебін тауп сöз кылајык.

8. Бікä: Екі кузғун ўшкöн церї Едіl цајык,
алашт'акын бізгä болмады лајык,
сöilöcöprö цок едї кöп ölöңўм,
Кожам ölöң сураімын колўм цајып.

9. Кожа: Екі кузғун ўшкöн церї Едіl цајык,
алашт'акын болмады бізгä лајык,
Ул Бікä ölöң сураіды колўн цајып
алдағанын Ул Бікä нағылајык?

10. Бікä: Екі кузғун ўшкöн церї Едіl цајык,
алашт'акын болмады бізгä лајык,
кішкäнтäідї косулған таксыр кожа,
ар'отурма бер'отур цакындајык!

11. Кожа: Екі кузғун ўшкöн церї Едіl цајык,
алашты акын болмады бізгä лајык,
кішкäнтäідї цабыскан бір дертің бар,
цакындасаң кетädї сыпа тауп.

12. Бікä: Кожа зälім аларма кара турўп?
кара зälім аларма бара турўп?
Кожаның арамзасын білä коідўк,
біз баіғысты алдаіды, бара-тур деп.

13. Кожа. Төрт орамал шетінә тұдұм анар,
қакпаған кул қылмысты тузақ барар,
Кожаңмінән Ул Бікә оінап құлсөң
ұнө бojұң шымырлап меірің канар.
14. Бікә: Төмөнтұн қеті көшұп өргө келдік,
қетәұ аулқja тоғускан қергә келдік,
келмәі кірдің қерінә каідан келдік,
діннән шыккан кожасы elгә келдік.
15. Кожа: Бір алуан бала едің денәм сұідұң,
қакпаған кул қылмысты тузақ құідұ,
бала едің өзұң тәұр Ул Бікә акын,
көрмөс білмәс кісідәі тілің тіді.
16. Бікә: Кожәкә бас өлөңұм осундаіды,
асық қолұң беіскә косұлмаіды,
тұбұң Кожа болған мән дәрәтің қок,
дәрәтсіз қан іманға косулмаіды.
17. Кожа: Букараның қолұнда тұө боздак,
тәңрігә ісің қакпаса бардың тузак,
со тузактың ішінән шыкпа қаным,
Кожа кәнің аіткаиын қылсаң мазак.
18 Бікә: Құдурұп кус салдың куланыңнан,
ер өлтұрұп кегі алдыңма ураныңнан,
катынша Кожа таксыр карғаі бердің,
сендә көрмөі кеткәнсін урәныңнан.
19. Кожа: Менімән қау болмассын eldәсәрсін,
бір екі ауз сөзмінән тең дәсәрсін,
араш алап коімадың Ул Бікә акын,
не малдан не бастан кем өсөрсұн.
20. Бікә: Сенімән қау болмағам, eldәскәмін,
бір екі ауз сөзмінән тең дәскәмін,
не малдан не бір бастан кем болар деп
тәңіргә кашан Кожаң сөілөсконсұн?
21. Кожа: Сенімән қау болмағаи, eldәскәмін,
бір екі ауз сөзмінән тең дәскәмін,

бір табан сеннән керә қолұм ұлкөн,
бабама Әзрәт Әлі сөлөскөмұн.

22. Бікә: Өзұң көңұл бермәсаң, мен нетәін?
ажал қетсә бір сака дәндәтәін,
караткан қуртаузұңа акын болсаң
көңұлұңдұ саспаі-тур сап етәін.

23. Кожа: Аітаін аіт дегәнін білісімді,
о менің кызға тұскөн бір ісімді,
бабамыз Әзрәт Әлі ок атыпты,
коімаімын кыз туспаңға күлұсұмдұ.

24. Бікә: Қаратканың барм'екән көргөн нурұн,
нурұн көргөн беістән алады орун,
Кожәкә, сеннән мен бір сөз сураімын,
не қаратқан болады ілкі бурун.

25. Кожа: Бар қаратканың көргөн нурұн,
нурұн көргөн беітсән алады орун,
Ул Бікә, сен сурасаң, мен аітаін!
Кәппінән Нун қаратқан ілкі бурун.

26. Бікә: Бар деідї қаратканың көргөн нурұн,
нурұн көргөн беістән алады орун,
Кожәкә, сен о сөздұ білмәі аіттың,
қаратканың бар деідї онан бурун.

27. Кожа: Аұөлдө Мукамбәттің нурұн кылған,
оң сегіз мың әлемнән бурун кылған,
Бытыраш Әбділдағы нурұн төгұп
сегіз беіс ішінән орун кылған.

28. Бікә: Аұөлдө қаратканда қан қаратқан,
дарјаның тұбұндө мың қыл қаткан,
дарјаның тұбұнөн шығарған сон
нурдан алып тауп берсәң не қаратқан?

29. Кожа: Әұөлдө қаратканда қан қаратқан,
дарјаның тұбұндө мың қыл қаткан,
дарјаның тұбұнөн шығарған сон
нурдан алып аімінән күн қаратқан.

30. Бікä: Аітамын, аіт дегäнїн, Кожам дӱрсӱн,
Кожам токсан тӱрlöндӱң менї кöрсöң,
онӱ тапсаң бір тыныс алар едїң,
Ӓзрäт Ӓlінїң атасын тауп берсäң.
31. Кожа: Ӓптіjäктїң ішїндä бар едїң ӓlіп,
ңетік молда окуідӱ катты танып,
атасының аттары Бытырашты,
анасының аттары Ӓбӱ Тӓlіп.
32. Бікä: Сабактың басын сураса ӱндӱ деідї,
ңаман сöз ңаксы адамҕа міндї деідї,
паіҕамбар ат сурмак сӱндöт екäн,
ӓкäң атын сураімын кімдї? деідї.
33. Кожа: Куба ңон аркы аулдӱң ңортар бöрӱ,
бір ңарымның ңоҕӱнан кöңнӱм кеірї,
Ул Бікä, сен сурасаң мен аітаін,
Ер Кöшӱк ӓкäм, аты мен Кӱдöрӱ.
34. Бікä: Ішїндї осуншаның атым есäн,
калкым коімас ölöңдӱ біlмäн десäм,
Кожäкä сен аітканда мендä аітамын,
Ңӓңгälдї ӓкäм, Ңаңыл шешäм.
35. Кожа: Куба ңон аркы аулдӱң ңортар бöрӱ,
ңоҕӱнан бір ңарымның кöңнӱм кеірї,
Ул Бікä сен аітканда мендä аітаін,
Ер Кöшӱк ӓкäм аты, мен Кӱдöрӱ.
36. Бікä: Керäгäнїң басында макта шӱкö
шӱкöнӱ ңаман кылса болады ӱкӱ,
Кожäкä, сен аітканда мендä аітаін,
Ңӓңгälді äкäм, атым Ул Бікä.

Кожа сонда тура калды, Ул Бікä аітты:

37. Ак таілакка ңӱк арттым катар катар,
шӱдасы шöҕӱп ңатса шаңҕа батар,
сїмаҕан тіl аузӱңа акын болсаң
дарjа аҕып ңаткан кашан каттар?
38. Кожа: Ак таілакка ңӱк арттым катар катар,

шӯдасы шӧгӱ̆п ҷатса шаңҕа батар,
кауста карашамӓн каімак шӣдӣ,
ҷеті токсан ајынды дарја катар.

39. Бікӓ: Бу каідаҕы Кожа едӣ есӣ кеткӓн?
есі кеткӓн болмасаң Ертіс ӧткӧн,
есӣ кеткӓн болмаса, есӓр Кожам,
ҷеті токсан аілары кашан ӧткӧн.

40. Кожа: Ҷӱ̆к арттым ак таілакка катар, катар,
шӯдасы шӧгӱ̆п ҷатса шаңҕа батар,
сендӓі мен кӱ̆н есӓптӓп ҷӱ̆рӱ̆ш емӓн,
каі кӱ̆н сӯк болҕанда дарја катар.

Кыз ҷеңӣлдӣ, Кожаҕа бір шапан бердӣ.

3. Мӧнӧк Опан кыз.

Наіманҕа Мӧнӧк ҷігіт урлукка парды, колҕа тӱ̆стӱ̆, тоі болдӱ, Опан дегӓн кыз Мӧнӧк дегӓн ҷігіт екӓӱ̆ ӧлӧң аітысты. Туткан ҷігіт ајаҕына кісӓн салҕан, кісӓнӣ мӣнӓн тоіҕа келгӓн.

1. Кыз: Каркарамның ӱ̆шӱ̆ аідас аіда,
колаң кара шашымның тӱ̆бӱ̆л саіда,
теп тек ҷаткан еlімдӣ тез бӱ̆lдӱ̆ргӧн,
аітысамын аҕалар ҷајау каіда?

2. Ҷігіт: Каркараңның ол ӱ̆шӱ̆ шаіда болар,
іздӓгӓнгӓ асылык паіда болар,
сонша ҷердӓн мен келдӣм ҷајау іздӓп
аітысамын, кыз Опан каіда болар?

3. Кыз: Ҷермӓн кӧккӧ теңсӓlӣп ҷеlсӧң ҷігіт,
ҷермӓн кӧккӧ теңсӓlӣп ҷӱ̆рсӧң ҷігіт,
егіншӣнӣң атындаі кісӓнӣң бар,
рӯңдӱ сонда сураімын н'еlсӣн ҷігіт?

4. Ҷігіт: Рӯмдӱ сурасаң Баҕаналы,
баілыкмӣнӓн ҷылкымыз кӧк алалы,
Аман Ҷолдӱң Наур Кул ҷӣп кеlӣп
ат кӧтӱ̆нӧ салмаімынба сен баланы?

5. Кыз: Бармак каіда? базарҕа келмäк каіда?
ötö шауп елĭмдĭ алмак каіда?
біздĭң елдä ҷалаң бут ҷајау ҷўрўп
ат көтўнö Опанды салмак каіда?
6. Ҷігіт: Ölöңдў аітып Опаным ҷöн ölörсўн,
бујурўк келсä алдадан сенд'ölörсўн,
Аман Ҷолдўң Наур Кул ҷĭп келсäм
алакандаі сен Наіман ҷергä енäрсĭн.
7. Кыз: Ҷöн сöilöс кäрібĭм ҷöндўгўңдў,
негä аітасын ау сорлў белдігĭңдĭ,
біздĭң елдä ҷалаң бут ҷајау ҷўрўп,
негä ау сорлў аітасын белдĭгĭңдĭ?
8. Ҷігіт: Olöң bilсäм тамаҕым кенäі аітамын,
сöз мäнісĭн bілмäсäм, негä аітамын?
баібішäнĭң баласы басын öстўм,
белдĭк аітпаі е балам ненĭ аітамын.
9. Кыз: Сöilöр едĭң ҷајаум, кўјўң болса,
шекäң тола басыңда мијĭң болса
kара ölöңнöн екäўмўз kажыспаспыс,
енді елĭңдĭ аіта көр! ерĭң болса.
10. Ҷігіт: Бір ölöңўм бар едĭ кендä кендä,
кім ĭманын кўтödў осу кўндö,
оіда Орус, кырда kазак аідыннан турҕан,
kудаі мендä елĭмдä таксыр төрö.
11. Кыз. Сöilöр едĭң ҷајаум, кўјўң болса,
кірĭп шыҕар кең сараі ўјўң болса,
kара ölöңнöн екäўмўз kажыспаспыс,
ендĭ елĭңдä аіта бијĭң болса!
12. Ҷігіт: Кыз Опан оіда kала, kырда kала,
ҷалҕыз ҷўргöн ҷајауҕа kудаі пана,
он ўшўнöн он төрттö сöiдöi калҕан
біздĭң елдä бар едĭ Шорман бала.
13. Кыз: Olöң аітып ҷајаўм kаксаімысын?
терä тон мäн көшўмдў ҷактаімысын?

тентäгїн тебізїмäн тыімаітӯҕӯн,
ебäläк со ҷасыңды мактаімысын?

14. Ҷігіт: Шоң біјїм сöілöр сöздöн öтӯп едї,
Шорманым сöілöр сöзгö ҷетїп едї,
ҷарыктык ерлїкпїнäн колҕа аттанып
Бошаңҕа Маікымїнäн кетїп едї.

Кыз ҷеңїлїп ҷуап таппаі тура калды, ҷігіт аітты:

15. Сатканы сäӯдäгäрдїң бојак таҕы,
ҷӯгӯрткöн сум ҷајаудӯ тајактаҕы,
бір тостаҕан осундаіда саумал берсäң
сорлӯҕа біздäі кала суап таҕы.

16. Кыз: Біз ҷајау öлöң аітып аттаі ҷелдї,
баіҕустың кöп ҷаңгалак кöңлӯн бöлдӯ,
сусаҕан öлöң аітып сорлӯ ҷајау,
ішїндä сырлы шеläк сауман келдї.

17. Ҷігіт: Äӯöдö кöктö казы кудаі болса,
аіткан сöзӯм кудаісыз куна болса,
öлöңдӯ која дыр оібаі Опан!
саумалыңды ішäін олаі болса.

18. Кыз: Катты ҷӯтӯп саумалды кандыңызба?
каібана боп акылдан тандыңызба?
öлöң аітып сусаҕан сорлӯ ҷајау
каныңды ішїп саумал алдыңызба?

19. Ҷігіт: Катты ҷутӯп саумал канҕым келдї,
таҕы біргä Опанмäн јӯргӯм келдї,
елдäгї есäр кылык ескä тӯсӯп
Опаның ак тöсӯнö мінгїм келдї.

20. Кыз: Бір камшым бар колӯмда сегіз öрмö,
ал кöзӯңö тїмäсїн меннäн кöрмö!
екі ајакты кісігä мінäмїн деп
кыл куіруҕӯ ҷылкыдан дäңгі кöрмö.

21. Ҷігіт: Кӯз ҷаратып мінгäнїм кара кöкшö,
ајаҕыма кїгäнїм кебіз öкшö,
е! дегäндä, ме! дегäн ҷарыктыҕым,

кӧтӧрӧ кӧр ƙолтуƙтан, атам Бекшӓ.

22. Кыз: Кыпра болӯп бір ҷулдуз ƙаідан шыƙƙан?
ƙысыр емгӓн ƙур'аты баідан шыƙƙан,
е! дегӓндӓ атаңды аузӯңа алып
Бекшӓ атаңның сӯӧгӯ ƙаідан шыƙƙан?

23. Ҷігіт: Ылаллаҕа моінӯн бурҕан даҕы,
талаі нӧгӧр ҷолӯнда турҕан даҕы,
атамыз ҷауда ҷӯрӯп ҷолда ӧлӯптӯ,
ҷарыƙтыƙ анасынан тӯҕан даҕы.

24. Кыз: Мен ӧзӯм атты де мӓн тӯӧлӯмӯн,
ƙара ӧлӧңгӧ салҕанда ҷӧнӧлӧмӯн,
менӣ ƙаітып ҷеңӓсӣн, сорлӯ ҷаjау,
ат шыƙƙан Бекшӓ атаң ҷіӓнӣмӣн.

25. Ҷігіт: Кӧкшӧ ƙазы ӓӯӧдӧ ƙудаі болса,
аітƙан сӧзӯм даісыз ƙуна болса,
сіздӓр ҷіӓн болҕанда біз наҕашы,
ат тонӯмдӯ алып бір олаі болса.

26. Кыз: Балƙын кӧл салƙын кӧлмӓн ƙызыл ƙӯраі,
ҷас басыңнан кӧп ҷортӯп кез ортадаі,
атыңмӣнӓн берӓін тонӯңдӯ алып
тамыршылаі ƙелдӣң бӓ менӣ сураі.

27. Ҷігіт: Кӧп ҷорӯƙтӯ ҷортӯҕа ҷӯр! дегӓн сон,
кӧп ҷортӯшӯ тіlӓӯ бір дегӓн сон,
ƙыз Опан уруда кӧз ҷоƙ, малда тіl ҷоƙ,
баіҕусау ҷылƙыңды алдың біlмӓгӓн сон.

28. Кыз: Ҷаjаӯм, ӧlӧң аітып ƙаƙсасана!
кӧшӯмдӯ терӓ тонмӓн ҷаƙтасана!
кӧтӯңнӧн сандыƙ баілап ƙӯп ҷеттӣң,
уру ƙул біlмӓі алсаң тастасана!

29. Ҷігіт: Наізамды ҷауҕа шанштым сермӓін деп,
тірідӣ ҷау ƙорлӯҕӯн кӧрмӧін деп,
ҷылƙыңды шаршы тӯстӧ тӣб-алдым,
Опанҕа ҷалҕызымау бермӓін деп.

30. Кыз: Еlӣмӣз Есіl барып ӧтпӧкп' екӓн?

Публич. и Румянцев. Музеи Библіотека

аітkан серткä уру kул ҷетпäкп'екäн?
kулаҕына ӱ́рӱ́п аjаҕын сыпырҕан мал
уру алдына ол т'сӱ́п кетпäкп'екäн?

31. Ҷігіт: Ölöҥ аітып Опаным толҕан ҷоkсӱн,
баjаҕыҥдаі ері́птäс болҕан ҷоkсӱн,
олаі аітсаҥ алдаҕа kыпыр болдӱҥ,
Урусаідыҥ басына kонҕан ҷоkсӱн.

32. Кыз: Олаі аітkан о сöзӱ́н ҷöн дегäнїҥ,
ҷеlїп ҷӱ́ргöн ҷаісаныҥ мен дегäнїҥ,
ҷылkымды шаршы тӱ́стäтїп алып,
кöсöмсӱ́п кöргöн ҷергä дӓндäгäнїҥ?

33. Ҷігіт: О сöзӱ́м олаі аітkан ҷöн емäспä?
ҷеlїп ҷӱ́ргöн ҷаісаныҥ мен емäспä?
ҷылkыҥды шаршы тӱ́стä оттатпаітын
баласы баібішäнїҥ мен емäспä?

34. Кыз: Біздїҥ еlдїҥ ҷаілау kара татыр,
біздїҥ ölöҥ ол аітса kаіда ҷатыр?
ölöҥдӱ́ аіта бер Мöнöк аkын!
ҷарасынан Ҷекäм ҷаман ҷатыр.

35. Ҷігіт: Басын тартып кӱ́рöҥнӱ́ҥ ҷорҕалаттым,
кӱ́ндӱ́з kоідаі Наіманды kорҕалаттым,
ӓ̄lі ölсöмдö алдаҕа арманым ҷоk,
kара kанын аҕаныҥ сорҕалаттым.

Со ҷердä kызды ҷеҥдї, kыз ҷылап отурӱп kалды; ертäҥ еl кöштӱ́, Мöнöктӱ́ тӱ́ö ӱ́стӱ́нö міҥгіздї; еlїндä таҕыда бір аkын kыз болдӱ. Со kыз кöш ҷöнöкöі аітысамын деп кеlдї ҷігіткä. Бу ҷігіттїҥ kасында бір арбалы атkа мінгäн бала бар, со баладан сурады ҷігіт: «Бу kыздыҥ немäнї бар» дедї. Бала аітты: «Бу kыз оҥда, дедї, öзӱ́ ölöҥшӱ́, дедї, бір аk кешäгї ҷуртта бала тапты» дедї. Кыз кеlдї ҷігіткä, ölöҥ аітты:

36. Аjаҕы уру kулдӱҥ kара kаkпан,
бу kаkпаннан уру kул паіда тапkан,
тӱ́ö ӱ́стӱ́нö баіҕусты шоkаітыпты,
Оҷан ҷан о ҷетїмдї kаідан тапkан.

37. Ц̣ігіт: Ајаҕы уру кулдӯң кара какпан,
уру кул бу какпаннан паіда тапкан,
еlїмä ерйäк болсам мен барармын,
сеннäн кудаі сактасын бала тапкан!
Кыз аны естїп кашты.

4. Шортан Баі Орун Баі.

Турдӯ Бектїң касында бір Орун Баі дегäн акыны бар екäн. Турдӯ Бек кырҕа барыпты. Кырда бір Шорман Баі Кожа бар екäн, Кус Бек тöрöдӯ̈ң касындаҕы акыны бар екäн.

Кус Бектїң алдында Орун Баі кöп ölöң аітты, Кус Бек оҕан кöп сī кылыпты. Онан сон Шортан Баі кожамїнäн аітыстырдылар.

1. Ш. Б.: Ц̣аратkан бāрїмїздї бір кудајым,
Патса бендäсїнä кылар ц̣ајын,
атың аныk тӯсӯ̈ңö таныk едїм,
ц̣олӯң болсӯн ц̣ӯрӯ̈псӯ̈н Орун Бајым.
2. О. Б: Дīуана кожа атасы барарм'екäн?
меірäмгä īмам болҕан ц̣аңгыз ц̣екä,
ц̣олӯң болсӯн дегäнїң ц̣аксы lепäс,
Кудаі берсä мол болсӯн е Кожäкä.
3. Ш. Б.: Ölöңгö бір кісідäї тӯсӯң бар,
тіlмäн ц̣аkkа бак бергäн рысың бар,
барымташы кісідäі мол болсӯн деп
еlдä кандаі кісідä ц̣умусӯң бар.
4. О. Б.: Былтыр біздї шакырды Кус Бек батыр,
кан шакырса не турсӯн акын бакыр,
ак суңкардың дідäрїн кöрöмӯ̈н деп
Орун Баі сол ц̣арлыкпäн кеlä ц̣атыр.
5. Ш. Б.: Аітасын мактаныш кылып батыр канды,
āр кöрöрсӯ̈н куру кеlїп катылҕанды,
еl бітїмїн бїдäітӯ̈ҕӯн бī емäссїн,
Кус Бек сенї наҕылсын шакыртканды.
6. О. Б.: Кожäкä, канҕа таҕы сölöімӯ̈сӯ̈н?

қаныңды шыкырды деп бiдәiмiсiң?
iшiң тар бу каiдағы қарыктыксын,
каныңды шакыртса кеiн iтәрiп коi деiмiсiң?

7. Ш. Б.: Елiңә мән насiкат сөз аiтамын,
бар демәi бетi дүзүң тiк аiтамын,
елiмнән былтыр алып кетiб-едiм,
ұjалмаi тағы келдiңбә? деп аiтамын.

8. О. Б.: Төрөңнөн алатүүн алымым бар,
қаксыдан алып өскөн калыбым бар,
төрөңө әлiң келсә бердiрмә бак,
күндөсөң алғаныма iшiңдi қар!

9. Ш. Б.: Орун Баi Турду Бекпән келгән екән,
қан калмаi төрө кара берген екән,
елiмдi өзүм қокта коiдаi қеңiп,
бу муңдар сонан дәндәп келгән екән.

10. О. Б.: Кожәкә, соңу сөз деп аiтармысын?
куанып бердiрмәсәң каiтармысын?
Мәiрамның карлығаштаi малың корғап,
кызғанған тәңрi малын шаiтан болсүн.

11. Ш. Б.: Бiлдiңбә сөiткөн мiнән берәрiмдi?
бағана бiлiп едiм келәрiңдi,
меннән баска қан қок деп мактанасын,
асырмасаң түк берман өнөрүңдү.

12. О. Б.: Шығышты орта дүзгө атың, Кожа,
аiтасын әлiмдiкпән батыл, Кожа,
сендәi сарттың көзүңдү укалауш'әм,
осү қолү бердiрмәсәң катын, Кожа.

13. Ш. Б.: Орун Баi Турду Бекпән келдiң, кеттiң,
ау балам түк берман тiлiң өттү,
қалынсаң Кожәкә деп кешәр едiм,
аi балам осу сөзүң түпкө қеттi.

14. О. Б.: Кожәкә, сырттап сурап сағынғаным,
Кус Бектән тәүр болду табылғаным,
бу қердә Кожа бiдәр каратү қок,

Арҕында сеннän сурап наҕылҕаным.

15. Ш. Б.: Караул өршī бердї, шындамасам,
аітпаімын калыкка кеңäс тыңдамаса,
тіläншī elгä келгän сен деімїсін,
көрöін калкымнан-ак булдамасам.

16. О. Б.: Кожасын Кара Калпак атың баска,
шыҕыпсын ҷакпаі ҷалҕыз карындаска,
баласын бір Арҕының екі аірып
ӯрöттӯ неткän адам сенї кӯ баска.

17. Ш. Б.: Болсада баjаҕыдаі заманым ҷок,
боз бала бäрің бірдäі ҷаманың ҷок,
пыр болҕан ҷет'атаңа Кожа едїм,
көрмöсöң бір ҷаржактаі амалым ҷок.

18. О. Б.: Нäсілің төрт ҷардан тек дар кожам,
алдымнан кыісык ҷӯрмö ҷöн бер Кожам,
елңä терс аітып дін ӯрöтпöі
Казактың ölöңӯндö нең бар Кожам?

19. Ш. Б.: Ölöңӯн мынау акын баҕад'екän,
сöілöсö сöз мäнісін табад'екän,
алдынан осундаіда бір шыкпасам
ҷанына коjа берсäм ҷаҕад'екän.

20. О. Б.: Аітасын ҷӯрӯктӯкпän шешän Кожам,
кунаңды тауба кылсаң кешäр Кожам,
алдыма шыҕарыңды каідан білдің?
аітасын соңӯ, білмäі есäр Кожам.

21. Ш. Б.: Берїппä ҷаңгыз саҕан тілмän ҷакты?
деімїсін сöздöн кедäі біз беібакты?
Кожаңды ҷурт ныр кылҕан есäр деісін
аі балам тапсырармын аруакка.

22. О. Б.: Деп едїм тілім тіjäр мен баҕана,
ҷаратты Кожаны есäр алда таҕала,
е шал ölöң аітканын кашан көрдӯң?
ölöңдӯ аіт бірліктän кет садаҕа.

23. Ш. Б.: Кан кара шаҕырҕан сон келä калдым,

акынды іздäп келгäн көрö калдым,
Кожаны бірлігінäн аірып алҕан,
молдаҕа дäрäс оқуҕан каідан калды.
О. Б.: Кожäкä, көп шаітанмäн салыспаңыз!
караҕа төрö турўп таныспаңыз!
аітамын ңаным ашып ак сўöккö,
ңасыкка бола атынды алыспаңыз.
Ш. Б.: Өтöрўн дўнўöнўң оідамасам,
алдында кан караның саірамасам,
Орун Баі елгä келгäн бу бір мімаи,
ңуртўма ендї аітып маіламасам.

VI. Баксаның сöзў.

Äўölў Кудаі сен оңда!
сен оңдасаң біз мында,
тілäгäн тілäк ңана бер!
кас бедäўгö бала бер!
Ңаксы Кудаі! ңаі Кудаі!
Мырза Кудаі! Бї Кудаі!
Äўölў Кудајым көк ңасаҕан,
онан кеін ңер ңасаҕан.
Сїнаін бірїншї Кудаі,
екіншї сїнаін Мукамбät,
бірїңä біз кул болдўк,
бірїңä ўмбöт болдўк;
ўшўншў тäңрім,
төртўншў төрт ңар,
сексän сегіз Машајык,
ңўз ңірма төрт паіҕамбар,
Меккädä аулїја,
Медінädä аулїја,
Кан Шыңыста аулїја,
кызыл таудўң басында

кыз аулїја,
өгўз таудўң басында
өгўз аулїја,
кошкар таудўң басында
коңурбас аулїја,
таудағы буланын,
іштän шыккан аіда кар қыланын,
Бекпäў ата Бек Äзіl,
өлў десäм, өлў емäс;
тірї десäм, тірї емäс,
ата, коркўт аулїја!
Уак атасы Ер Көкшў,
ерліґінің белґісї
садағына келґän сан кісі,
мылтығына келґän мың кісі.
Сары Бајы, Сарыш, Өтөўлў;
ўш дўз сексän ат
беігäгä коскан Көрпö Баі.
Арғын атасы Кара Кожа
Канда Абылаі кырада Казы Бек,
қалаңајак Äзіз
дуана пырык,
төрт улдў Тор'Аіғыр
нағашы Турду Бек
өзўм нағашы атам
Қағалбаіды Туңкат,
Кара Кесäк Кабан Баі,
кў даустў Казы Бек.
Кара Керäі Мурунда Канды Баі
Шакша улў Қаны Бек;
Тобуктўда Дөнөн Баі
ішіндäгі Доғалбаі
өтö шыкты Кунан Баі заманында.
Таздың арғы атасы Шоін Кара

Кара Сары, Кондў Баі
аулїја Касіјаттї өткөн.
Терстән Бала арҕ'атасы Кент Буҕа,
Көкäі Көшўк
өтө шыкты ішїндä,
Аман Кул бакса.
Басентїн арҕы атасы Барлы Баі
ішїндä Тасы Баі,
Тўрлў Бек дуан басында.
Äўöл Кудаі ҷін ҷасаҕан,
бірїшän бірїн мол ҷасаҕан,
ҷыҥын арҕы атасы Кент Буҕа,
ҷын атасы Сары Азбан,
äўрö кылма сен Азбан,
ҷын атасы Бердї Баі
ҷын урāна екäў! екäў!
Аспандаҕы менїң бес перїм,
кырк бышак салдырып,
кырк їнä маҕан тўрötўп,
төбөмö аідар коідўрўп,
ҷынҕа моін коідырып,
көнбögöнгö көндўргөн,
кў аҕашка төндўргөн,
ак сакалды дал бата алдырҕан,
ак сарыбас коідў соідўрҕан,
бес бала бес асау таі ўігö кіргїзгän,
ерäгäскän ҷергä дерт салҕан,
ҷын болўп баілалҕан,
кірнä болўп аіналҕан.
Оідан келгän он Кожа,
кырдан келгän кырк Кожа,
Ол Кожаның ішїндä
Äзрäт Кожа,
ҷат өлўккö ҷан бергän,

ɥамаҕат ɥанда теӊ кӧргӧн,
беlсӣзгӓ беl бергӓн,
перзӓнтӣн теӊ бергӓн.
Оӊ kолӯмдӯ ораімын,
сол kолӯмдӯ сураімын;
шежірӓгӓ басын сӯјӧгӧн,
кӯнгӧ шашын тараҕан,
ата кӓдірӣн біlмӓгӓн,
ана сӯтӯн ембӓгӓн,
ɥеlдӓн ɥеті kојан аідаҕан,
дуҕамӣнӓн баілаҕан,
ɥеті кетпӓн шот баскандаі болдӯм,
ɥеті kазанҕа тӯскӧндӧі болдӯм.
Он екі аk боз ат
оінаҕандаі кӯн kаіда.
Ɥын шаkырдым Канбардан,
kыјада ɥатkан ɥандардан,
темір ɥанҕа сӧlӓмдӣ!
kабар бер!
аур kол ɥісӣн!
темірдӓн тӯн тіксӣн!
Оідан кеlгӓн он бӧрӯ,
со бӧрӯнӯӊ ішӣндӓ
алты ауздӯ кӧк бӧрӯ.
Кӧк ɥендӓт Кондӯ Баі еlӣндӓ
Ɥума Баідаӊ баласы,
Косур Куда кӧк kабан,
ɥын ішӣндӓ сӓн ɥаман.
Маӊдаі терісӣ kурусӯп,
ɥын біткӓнмӓн урусӯп,
ɥӯргӧгӯмдӯ ɥабысып
он бір ɥаста табысып.
Кара Керӓі Муруннан кеlгӓн
ɥіӓнӣм тӯҕан ɥіӓн бар,

тоғус улдұң кенжäсі,
Мырза Баі Кабыл
сар'ала камка тонұн кігäн,
сар'арғымак ат мінгäн,
кылышын кынға кынаған
келдің біл бу қылда?
Кыісан катының ағасы
каралып қаткан шаңырак басында,
токумұ қок кісідä,
Тобуктұдан келді
кара қігіт Коікап,
Алтаідан келгäн алтаұм,
шабдар атты Кемäңгäр
елдäн келгäн екäұ,
қелдäн келгäн қетäұ,
елдäн келгäн ек'Азыл,
Шаңдут басынан келгäн Шаңдаjак.
Каідан келгäн ентäлäп,
баіғä атыңдаі ентäлäп!
Көк ала сакал Көзұмбөт!
алпыс атты, кырк қаjау;
Меңгäі Цұзöі
сен қаркыным қолдасы!
қоғартын келгäн төрт ат,
төмöнтұн келгäн бөрт ат,
кеіндä аіл қетпäс сар'ат,
адым адым баскан,
адымы қерді кұрған,
туjағы кумдұ сұрған,
тозан, тозан құгұргöн,
тозанды қергä сұрған.
Цол қол қатыр,
қол қағалаі кол қатыр,
сонша колдұң ішіндä

Кара Бек атты Султан қатыр,
Кан Тіläў Берді султаным!
Арым Казы ултаным,
оідан кірґän оіпатым,
кырдан келґän бек затым,
Дäўт паіґамбар, ер Дäўт.

VII. КАРА ÖЛÖҢ.

1. Калмактың қерін аітып қылаґаны.

Каіранда каіран каіран тау,
баідаң маґан тіґän тау,
ўш атамыз öткöн тау,
ўш мың кара біткän тау,
Бајан бір аулў Казылык.
Қолўң қатыр казылыш,
қазґы турў көшкöндö
калўш'едің кара қол,
кабырґадан казылыш;
кўзгў турў конґанда
қатўш'едің қазылып.
Он екі казылы оі Тўлўк,
бауръм қаткан баі Тўлўк,
казанымның какпаґы,
қелі соґар токпаґым,
ат устауґа куруґўм,
ўі тірäґän сырыґым.

Каіранда каіран каіран тау,
маған баідан тіган тау,
атам күйөў болған тау,
енäм келін болған тау,
кетäін деган ойўм қок.
Аіналасы толған тау,
ашшының бойў аі татыр,
алалы қылкы қуса тыр,
көжўр көжўр тастарым,
көзўмнөн аған қастарым.
Шыбышым улак салмаған,
токтўм кысыр калмаған,
баі төбөтўм маңкылдап
котаныма үргөн тау,
біз барармыз,
барсак бадал табармыз,
егіндä қажын білмäіміз,
аштан өлўп калармыз.

2.

Шоң бігä келіп Кожа аітты:
Ол Шоң Біjімау Шоң Біjім
туғурўңга конған суңкарсын,
сўтўп мінган тулпарсын,
судан шыккан сўрўксўн,
топтан озған қўрўксўн,
Бібатмадаі бактың бар,
Сўлөімөндöі тактың бар,
дін Мусулман казакка
қурттан озған даңкың бар,
баі терäктäі бўрлöткөн,
паіғамбардаі нурлў öткөн.

3.

Кожам Бердї Казак ҷігіт Öскӱм Баідың улӱ барымтаҕа барды, барҕанда колҕа тӱстӱ, колҕа т'сӱп ölöң аітты:

1. Мен ӱјӱмнöн шыҕып едім боілаі, боілаі,
ак боз ат кызыл наіза кӱlӱп оінаі,
актылы коі алалы ҷылкы бар ӱјӱмдö,
онан шыктым мен кöзӱм тоімаі.
2. Астымда мінгäн атым кула ҷорҕа,
öзӱм болмаі шыҕып едїм осу ҷолҕа,
кырк бес ҷігіт ішїндä колҕа тӱстӱм,
амал каіла боларма калың сорҕа.
3. Тарлан боз тајып кеттї таҕасынан,
Серік Баі тостан кеттї ҷаманынан,
каныма бірäр касык ара турсаң
Кунан Баі аіналаін заманынан.
4. Кунан Баі сендä сылкым мендä сылкым,
менї колҕа тӱсӱргöн сенїң ҷылкың,
баілауда ҷеті ҷылдаі ҷатып едїм,
болмады бурунҕудаі оін кӱlкӱм.
5. Ҷылкысын баі Öскöн Баі баҕа бердї,
моінӱма кыл шылбырды таҕа бердї,
Тöкöң кыз ак кылышпäн салып едї,
ҷар болӱп алда таҕала каҕа бердї.
6. Ҷылкысын баі Öскöн Баі аідаі бердї,
моінӱма кыл шылбырды баілаі бердї,
Тöкöң кыз ак кылышпäн салып едї,
ҷар болӱп кудаі таҕалам оілаі бердї.
7. Кунан Баі заманыңда öзӱ̄ң батыр,
ҷолаушӱ ҷол ӱстӱндö тіктїң шатыр,
ҷылаіды баі Öскöн Баі Досам Бек деп.
Ҷапалак менїң ӓкäм наҕып ҷатыр?
8. Санындаі шаҕаланың менїң саным,

кыіналды колда қатып кәріп қаным,
колұнда осу капыр өлұп кетсәм
кімгә талау болдұ қіған малым.
9. Санындаі шаҕаланың менің саным,
кыіналды колда қатып кәріп қаным,
менің қаңым колұнда осу кәұр,
өлұп кетсәм кімгә көзұн сұзөдұ кемпір шалым?
10. Санындаі шаҕаланың менің саным,
кыіналды колда қатып менің қаным,
колұнда осу кәұр өлұп кетсәм
кімгә көзұн сұзөдұ екі қарым?
11. Орустұң бір баілаұ кісәндәді,
кісәндәұ қатсада кісі өлмөідұ,
кара тілмәш аітады шыҕасын деп,
оҕандаҕа көңлұм бір сенбәді.
12. Барсаң сәләм дегәісін атамызҕа,
колұ тіді кәұрдұң қотамызҕа,
ак кіраұкө сімаҕан каіран денім,
кара қердің астына енәмізбә?
13. Барсаң сәләм дегәісін атамызҕа,
колұ тіді кәұрдұң қотамызҕа,
сімаҕан ак кіраұкө каіран қотам,
кара қердің астына енәмізбә?
14. Барсаң сәләм дегәісін ен'атама,
тоңұп мінәлмәдім мен атыма,
еліктәі е! дегәндә ушкан басым,
калыпты кум кујулұп канатыма.
15. Тұлкұнұ қіја берсаң мыңды мыңнан,
өтөрмұз әлдә болса талаі сумнан,
бар едї бір өзұмдө елұ қорҕ'ат,
кара көз карындасым қетсін қылдам!
16. Щыҕыб-әм мен ұјұмнөн тұсұмінән,
бесіндї Аҕадырҕа қеттім кұнұмінән,
ішпәімін коідуң сұтұн баіҕус басым,

Öскӧн Баі кӱ̆ндӧс болдӯ кӱ̆нӱ̆̆мӣнӓн.
17. Конҕаны еlӣміздӣң табылдыма,
наукасты тӧңгӧlӧк кӧз саҕындыңба,
баілауда ҷеті ҷылдаі ҷатып едӣм,
Кӱ̆н Ҷаңҕа бір кеlмӓстӓі наҕылдым аі?
18. Коjады орус кӓӱ̆р кӧтӱ̆н такка,
сабаіды ҷана біздӣ ҷакка, ҷакка,
аі аҕа туар аідың аjаҕында біздӣ аідаіды,
сӓ̄lӓмдӣ карындасым баурсакка.
19. Бӧlкӧ Баі бу кылыҕың ҷарамаіды,
арбаңды ҷӱ̄рӱ̆к кылҕан кара маіды,
казактың каз моінӱ̆н мінӱ̄ш'едӣң,
мінӓрсӣн енд'ат кылып караҕаіды.
20. Ӱ̄рӱ̆ кысрактың актан кершӓ
кудаjым ендӣ маҕан ӣман бершӣ
Тобуктӯ менд'алҕан, сенд'алар,
карамаі Серік Баі ҷӱ̆рӧ бершӣ.
21. Кеlдӣдӓ кӯ Серік Баі ҷылкыңд'алды,
теп тек ҷаткан еlӣмӓ бӱ̆lӱ̆к салды,
ӱ̆стӱ̆нӧ кус тӧзӧктӱ̆ң ҷаткан басы,
шегӓlӓп аjак колӯ бекітӣп салды.
22. Аітамын аіт дегӓнӣн Бӧlкӧ Баі Кан,
кан болҕанда ҷегӓнӣн кап кара нан,
малмӣнӓн азар болса басты аларсын,
ураін шын енӓңдӣ шыкты-ҕоӣ ҷан.
23. Бӧлкӧ Баі аіналаін шін берӓін!
ҷок едӣ ӓ̄зір сомӯм соң берӓін!
аузӯмнан бір несіjӓт сӧз шыҕышты,
атпӣнӓн аібына тон берӓін.

4. Ӧтрӱ̆к ӧlӧң.

1. Ӧтрӱ̆к ӧlӧң аіттымда ҷуртка ҷактым,
кумурсканы каірып коідаі бактым,

el кыдырҕан кешäгї есäр көздӱ
бӱгӧлӧк басына тана тактым.

2. Бір коjанды міндїмдä аспанҕа ушдӱм,
екпїнїнä шыдамаі цергä тӱстӱм;
алты кӱндӧі ак боран соҕӱп едї,
цалҕыз кӯраі ыҕына ас кылып іштїм.

3. Дӱнӱӧнӱң аурӱ ӱргӧн карын,
цалҕыз өзӱм көтӧрдӱм сонӱң бāрїн,
атандарҕа ӱштӧстӧп артып едїм,
көтӧрӧлмӧі цыҕылды атандарым.

4. Дӱнӱӧнӱң аурӱ ӱргӧн кӯк,
цалҕыз өзӱм көтӧрдӱм аузӱн бӱп,
ӱлкӧнӱнӧ сіркäнїң арба салдым,
ондаі мыкты көрмӧдӱм өзӱм тӱп.

5. Бес карсакты кӱнӱндӧ баса міндїм,
цӱргӱз ӧлмӧі шіркїндї азар міндїм,
екі сымбал ӱстӱнӧ теңдäп алып,
кара цолдӱң ӱстӱндӧ борт борт целдїм.

6. Ӱлкӧн сіркäгä арба салдым,
баска көзгӧ төбӧлӧп зорҕа салдым,
менї мыкты дегäнгä цурт нанбаіды,
коідаі бітті көторӱп отка салдым.

7. Өтрӱк ӧлӧң аітамын өр басынан,
аркан естїм боз торҕаі шӱдасынан,
алты інäлїк бос сōна тоі кылышты,
кїт кїдїк солардың кудасынан.

8. Өтрӱк ӧлӧң аітамын äр басынан,
шылым кылдым шыбышык кӯ басынан,
кара шіркäі етїнä казан толӱп
астау астау ет цедїк ер басынан.

9. Маса дегäн бір талаі бакыр екäн,
сōна дегäн їмансыз капыр екäн,
бӱгӧлӧктӱң ӱjӱнӧ енїп барсам,
āкāсїнä ас берїп цатыр екäн.

10. Бӱ̆гölöктӱ̆ң терäсї ер турманым,
kojан мінїп мен öзӱ̆м ҷау kуамын,
шегірткäнїң аіҕырын устап мінїп,
тура kашkан тӱ̆lкӱ̆нӱ̆ бір бурмаімын.
11. Köl баkаның кöнöктöі сӱ̆öгӱ̆ бар,
кöр тышkаның kырk kулаш ӱ̆jöгӱ̆ бар,
öзӱ̆м барып ҷерїнäн алып кеlдїм,
бір тӱ̆lкӱ̆нӱ̆ң kырk арба сӱ̆öгӱ̆ бар.
12. Öтрӱ̆к ölöң аітаін öрдӱ̆ң басы,
ҷау kыjактың тӱ̆бӱ̆ ердїң kасы,
ӧ̄зӱ̆м барып ҷерїнäн алып кеlдїм,
бір тӱ̆lкӱ̆нӱ̆ң kырk арба омуртkасы.

5. Ak Бала.

Бір Боздаk дегäн ҷігіт Ak Бала дегäн kызбінäн kосӱ̆лдӱ̆ асыk болӱ̆п, kосӱ̆лҕан сон екäӱ̆нӱ̆ң kосӱ̆лҕаны ӓ̄кäсї біlїп «осуҕан kызымды бермäімїн» деп аірылып кöштӱ̆. Алыска кеткäн сон Боздактың ӓ̄кäсї ҷігіттї бурунҕӱ̆ аіттырҕан kаінына ҷібäрдї; kаінына kаітып оінас kызының ҷерїнä кеlдї, кеlсä оінас kызы ölӱ̆п kапты, беітїнїң басына ҷатып ölöң аітты ҷігіт:

1. Äӱ̆öдö ызылдаіды ҷасыл сōна,
kалыпты ҷаілаӯңда ҷалҕыз мола,
ҷаілаӯң мен кеткäндä таз'аk едї,
болмасын Ak Бала kыз, алда таҕала?
2. Саламын kоржунӱ̆ма тарымды аkтап,
атымды kамҷылаімын екі ҷаkтап,
ҷасырҕан алтын кӱ̆мӱ̆с тул такіаң,
kалыпты аідалада беіт саkтап.
3. А. Б.: Ҷаілаӯ еlїмїздїң kум едї-ҕоі,
базарҕа kоі аідаса бул едї-ҕоі,
басыма кеlмäі ҷатып ölöң аітkан,
kаіҕырҕан kаісы баідың ул едї-ҕоі.
4. Бозд.: Арkаның аk kаіңнан ерїмдї тоздап кеlдїм,

ölўгўн кімнің коіған деп оілап келдім,
бір бата кімдä болса кылаін деп
қалғызы мен Бөртөнўң Боздак келдім.

5. Кыз.: Аітамын аіт дегändä Ак Баламын,
немдї аітып ölгöннöн сон мактанамын,
қалғызы сен Бөртөнўң Боздак болсаң
қалғызы мен Кырғідың Ак Баламын.

6. Бозд.: Ак Бала кыз екäнін таныш турмўн,
лапылдап тал отўндаі қаныш турмўн,
тартыскан тар төзöктö татў едім,
ojўма «турама?» деп алып турмўн.

7. А. Б.: Аітамын аіт дегäнін кызыл тілім,
ўі кылдым казғаннан сон қердің тўбўн,
кызыл тіл käі келäр käі келмäс,
беіттän мына турған шыкпаі денäм.

8. Бозд.: Каід'екäн Ак Бала кыз сенің мурнўң?
мен едім тірліктä сенің курбўң,
äлің келсä басыңды көтөр бўгўн!
ўjўңö ашпараін мен сенї бўгўн.

9. А. Б.: Мурнўмнўң кум куjулдў тесігінä,
алданың мен қолўктўм кесäрінä,
ал тураін десäңдä туралмаімын,
кojуптў алдам бölöп бесігінä.

10. Бозд.: Каід'екäн Ак Бала кыз кулаң шашың,
көрўнгöн қабылыңкы кыіғаш касың,
Ак Бала äлің келсä көтөр басың,
тірідä ескä тўстў бергän асың.

11. А. Б.: Оруннан қї дегändä кулаң шашың
көрўнгöн қабылыңкы кыіғаш касым,
басымды äлім келіп көтөрölмöн,
тең кірген каншаға каіран басым.

12. Бозд.: Каід'екäн Ак Бала кыз ак етіңіз?
ағармас баjағыдаі таң'етіңіз,
болғанда астың көрдöн ўстўң тастан,

ц̣ат'екӓн kаітӣп шыдап ц̣аҕ'етӣӊӣз?

13. А. Б.: Аітамын аіт дегӓнгӓ аk етӣміз,
аҕармас бајаҕыдаі таҕ'етӣмӣз,
болҕанда астым кӧрдӯ̆ӊ ӯ̆стӯ̆м тастан,
шірӣдӣ ц̣аҕ'етӣміз, тӯ̆гӯ̆l сан етӣміз.

14. Бозд.: Каід'екӓн Аk Бала kыз екі кӧзӯ̆ӊ?
ајанды бір kудаіҕа аітkан сӧзӯ̆м.
Аk Бала ӓ̄lӣӊ кеlсӓ кӧтӧр басыӊ,
ӯ̆јӯ̆ӊӧ аппараін мен сенӣ бӯ̆гӯ̆н.

15. А. Б.: Оруннан олkу тӯ̆стӯ̆ екі кӧзӯ̆м,
ајанды бір kудаіҕа аітkан сӧзӯ̆ӊ,
басымды ӓ̄lӣм кеlӣп кӧтӧрӧlмӧн,
беіттӓн мына турҕан шыkпаід'ӯ̆нӯ̆м.

16. Бозд.: Каід'екӓн Аk Бала kыз екі безӣӊ?
ајанды бір kудаіҕа аітkан сӧзӯ̆м,
Аk Бала ӓ̄lіӊ кеlсӓ кӧтӧр басыӊ!
ӯ̆јӯ̆ӊӧ аппарамын кӯ̆нӯ̆ бӯ̆гӯ̆н.

17. А. Б.: Боздӓкӓ, kаітӣп ц̣атсын екі безӣм?
ајанды бір kудаіҕа аітkан сӧзӯ̆ӊ,
басымды ӓ̄lім кеlӣп кӧтӧрӧlмӧн,
беіттӓн осӯ турҕан шыkпаіды ӯ̆нӯ̆м.

18. Бозд.: Ц̣аҕыӊда саусаҕанда отуз тісӣӊ,
ајанды бір kудаіҕа kылҕан ісӣӊ,
ішӣндӓ туар аідыӊ кеlӓмӣн деп
ӯ̆јӯ̆ндӧ зар ц̣ылаіды алҕан кісіӊ.

19. А. Б.: Ц̣аҕымда саусаҕанда отуз тісӣм,
ајанды бір kудаіҕа kылҕан ісӣм,
kаітӓін зар ц̣ыласа алҕан кісім,
kудаідыӊ мен kаітӓін салҕан ісӣӊ.

20. Бозд.: Каід'екӓн Аk Бала kыз ішӣ баурӯӊ?
тірідӓ осулаім'едӣ аітkан кӧӊlӯ̆ӊ,
бекітӣп тӧӊӯ̆рӧгӯ̆ӊ тас kылыпты,
ц̣ӯ̆рӧ'кӓн kаітӣп шыдап сенӣӊ аулӯӊ?

21. А. В.: Ішӣмдӓ іlжірӓгӓндӓ ішӣ баурӯм,

тірідä осулаі едї аіткан көңlўм,
бекітіп төңўрögўм тас кылсада,
ңўргöндö коідаі шўлап менің аулўм.

22. Бозд.: Каід'екäн Ак Бала кыз екі колўң?
мен едїм тірlїктä сенің курбўң,
көрўңнöн колўм салып алалмадым,
кудаідың мен каітäін салған ңолўң.

23. А. Б.: Саусағынан ілїнгäндä екі колўм,
сен едің тірlїктä менің курбўм,
көрўмнöн колўң салып бір тартпадың,
немäнї оібаі Боздак сенің ojўң?

24. Бозд.: Аркада аттан тўö кымбат екäн,
алдаға төрт перістä тылкат екäн,
раісын екі дўнўö көрдўң кабат,
Ак Бала бу ңалғанда не тätт'екäн.

25. А. Б.: Аркада аттан тўö кымбат екäн,
алдаға төрт перістä тылкат екäн,
раісын екі дўнўö көрдўм кабат,
кет кудаі äкäм коскан ңар тätт'екäн.

26. Бозд.: Біздäр кетїп барамыз ўігö каітып,
дätің каітїп шыдаіды ңалғыс ңатып,
менї сен älің kelсä ңебäгäісін,
басыңа бата кылдым öлöң аітып.

27. А. Б.: Келдің ңігіт е Боздак кеттің тастап,
шыдаіды дätің каітїп ңалғыз тастап,
біз дäрдї ңалғыз тастап ңелä берсäң
тартарсын ңол азабын атың аксап.

28. Бозд.: Олаі деган алғысыңба? карғысыңба?
аітыскан тірідägї баіғусўңа,
біздї сен älің kelсä ңебäгäісін,
ңönöлдўм öлöң аітып kak тўсўңö.

29. А. Б.: Оінаушем ör текämдї кік кылып,
шанштым карkарамды бік кылып,
артымда апам алтымда сіңнім ңокта,

кӧзӱ̆мӧ не kылады кӱ̆jӱ̆к kылып?

30. Бозд.: Оінаушең ӧртекäңдї кīк kылып,
шанштың kарkараңды бīк kылып,
артыңда апаң алтыңда сіңнїң ҷоkта,
kарkараңды басыңа kоіҕузаін кӱ̆jӱ̆к kылып.

31. Атkа салып мінäргä ер болса,
kожаҕа īман kаіда кӱ̆jäр болса
басыңа kарkараңды коіҕӱзаін!
баідасы kыjаматта тіjäр болса.

32. А. Б.: Оралпäк ортасын оімаі кеттї,
басыма kос kарkарам kоімаі кеттї,
ā̆кä шешäм буjурӱп kоjам дедї,
ҷīлып еlї ҷуртӱм болмаі кеттї.

33. Бозд.: Ортасы оралпäгїң оідураін,
басыңа kос kарkараң kоідураін!
баідасы kыjаматта тіjäр болса,
басыңа kарkараңды kоіҕузаін!

34. А. Б.: Сā̆läм шешäкäмä деп аітkаісын!
kулаҕы естпäітӱҕӱн ā̆кäкäмä бек аітkаісын!
ішїндä туар аідың kеlсä ҷарым,
болдумба ҷаңа керäк деп аітkаісын!

6. Каршыҕаның мактаҕаны.

Бір кісінїң kаршыҕасын іт ӧlтӱ̆рдӱ̆, ӧlтӱ̆ргӧндӧ бу кісі кӧп ҷылаіды, ҷылап бу ӧlӧңдӱ̆ аітады:

1. Аітамын kудаідан сон Мукамбäттї,
Сібірдä кӧк ҷал салды кӧк ҷендäттї,
тоҕус тӱ̆lӧк болҕанда топ kазд'алып,
kазасы онан сон іттäн ҷеттї.

2. Кӧk ҷендäт алты kаштың баӯңд'ӱ̆зӱ̆п,
шыдамаі ӱ̆нӧрӱ̆мӧ кеттїң ӱ̆зӱ̆п,
сенї мен он сегіз ҷыл болдӱм ҷолдас,
кеттїңбä шыныңмїнäн кӱ̆дӧрӱ̆зӱ̆п.

3. Көк ңендәт ушӯш'едї ңелдәі есїп,
турады казды устап ңаннан кешїп,
кара көт какшымактап ілгәнїнә,
бу шіркїн кодураіды көк ңендәтсїп.
4. Көк ңендәт! ўідө кеңәс дўздө кеңәс,
ңасымнан салған кусўм сендәі емәс,
аралас шўрўгөјў топ ӯрөктӯң
басканы кезәктәрдән алӯш емәс.
5. Көк ңендәт моінўң узўн, шалғың кыска,
салармын ӓлдә болса талаі куска,
алты каз он бес ӯрөк бірдәі алып,
дуадак көрўнбөдў сен баіғуска.
6. Көк ңендәт сендә кӓрі, мендә кӓрі,
көк ңендәттөі болмаіды кустўң бӓрї,
алты казды бір ңердә алып урўп,
бајағы сын танбаіды баіғус кӓрі.
7. Көк ңендәт кус ушады төмөн өрлөп,
шабытында тіләідї ӯрөк бер деп,
кешкә таман болғанда дабыл тїп,
есәнмїнән іләдї «менї көр!» деп.
8. Көк ңендәт бўгўн біздің тўстў ескә,
каіратын танӯш'емәс ертән кешкә,
суксурлар кезәк тәрмән толўп калды,
ңўгўрдўм сасканымнан Козу Көшкө.

7.

1. Тірі кеттїм, ўшпў катты тамам кылған,
сөз аіттым ыкласпән бурунғўдан,
колўма кағазалдым сїјамїнән,
ңетәдї мырадына дуға кылған.
2. Колўма кағаз ңаздым калам алып,
анау кўн Токпулатка каіттым барып,
карағым тербіәңә ыштык болўп,

мен kаіттым сöіlöсölмöі кӱјӱ̆п ҷанып.
3. Ҷазҕаным kаҕазмӣнäн kалам сӣја,
ла'ыладан екі кöзӱ̆ҥ сӣпатында,
мен бардым маҥгазыма досӯм екäн,
наҕылып кеlмäі kалды kалkым сірä.
4. Мен бардым ҷума кӱн kул'атпӣнäн,
kаітäін kуіkулжуҕан мінäзӣҥ мен?
кӱнӱ̆ндö kырk кöрсöмдö арманым ҷоk,
ölöрмӱ̆н дӣуана боп kаіҕың мӣнäн.

VIII. КАЗАКТЫҢ БУРУНҐӮ ЗАМАНЫҢ БАТЫРЛАРДЫҢ ÖLÖҢМӢНÄН МӒСÄLÄ СÖЗ.

---

1. Казактың тӱбӱ̆.

Бір Алтын Беl дегäн kан болҕан, kаның ҷалҕыз улӯ бар едӣ, аты Каішылы Кан, сонан баска баласы ҷоk едӣ. Бір кӱндöрдö kаның kатыны kурсакты болдӯ, бір уаkытта бір kыз бала кеlтӣрдӣ, аі десä аузӯ ҷоk, кӱн десä кöзӱ̆ ҷоk; ол тапkан шешäсӣ ол kызын кöрӱ̆п кöр кӱнӱ̆нö талып kалды. Сондаі бір kыз кеlтӣрдӣ деп kанҕа аітады. Кан аітты: «Адамҕа кöрсöтпö!» Кісі кöрмöсӱ̆н деп бір ҷергä ҷасырып асрат!» дедӣ. Сонан сон kаның kатыны бір кемпірдӣ шаkырды, кемпіргä бір ҷӱз діlдä ҷылында бердӣ. Кемпір бу баланы алып kараҥҕы темір ӱігö салып бу баланы асрады.

Сол kыз бір кӱндöрдö ер ҷетӣп öстӱ̆. Öскöннöн сон бу kыз бір кӱндö кемпірдäн сураіды: «Сен kаіда барып ҷӱрöсӱ̆н?» Кемпір аітады: «Е балам, бір ҷарыk дӱнӱ̆ö бар, бу ҷарыk дӱнӱ̆ödö ӓкäҥ бар, шешäҥ бар, kалаі ҷандар бар, анда барамын.» Кыз

аітты: «Е енäкä! іш кімгä аітпаімын, маҕан со ҷарык дӳнӳӧнӳ̆ кӧрсӧтшӳ̆.» Кемпір аітты: «Ҷараіды, іш кімгä аітпасаң кӧрсӧтӧін.» Кемпір бу кызды тыскары шыҕарады, шыҕарҕаннан сон, кыз бу ҷарык дӳнӳӧнӳ̆ кӧрӳ̆п ӳнӧн бојӳ балкыш есї ауп калды. Сол тыскары шыккан кӳндӧрӳ̆ндӧ оҕан алла таҕаланың кӧзӳ̆ тӳсӧдӳ̆, алланың ӓ̄мірїмїнäн со кыз курсакты болдӳ. Бір кӳндӧрдӧ ішї ӧсӳп ӳlкӧн болдӳ. О кыз буаз болҕанын кемпір біlдї, ендї менї ӧlтӳрӧдӳ̆ деп каіҕы ҷедї. «Ендї менї ӧlтӳрсӧдӧ каным ак! каның катынына аітамын!» дедї.

Кемпір кеlїп каның катына аітты: «Кызыңыз курсакты болдӳ, іш адамҕа мен онӳ кӧрсӧткӧнӳ̆м ҷок, ӧlтӳрсӧңӳ̆з каным-ак, тірі калсам ҷолӳм-ак!» Каның катыны аітты: «Сен онан баска не кылдың?» Кемпір аітты: «Кылҕанымды ҷасырмаімын, менїң кылҕан ҷазыҕым, бір-ак тыскары шыҕарҕан едїм. Шыккан кӳннӧн курсакты болдӳ.» Каның катына аітты: «Сен ҷамандык кылмаҕан болсаң канҕа ҷуабын мен ӧзӳ̆м берäін» солаі аітып канҕа барды.

Канҕа кеlїп аітады: «Кызыңыз курсакты болдӳ алданың ӓ̄мірїмїнäн. Онӳ іш адам кӧргӧн ҷок едї.» Кан аітты: «Олаі болса ӧlтӳ̆р онӳ! дедї. Ол катын аітты канҕа: «Кан кызын ӧlтӳрӳ̆птӳ̆ дегäн атак ҷаман болар.» Кан аітты: «Ендї не кылсаңдаҕы, кӧзӳ̆мнӧн ҷоҕалт!» дедї.

Катын ӧlтрӳ̆гӧ кызын кыімаіды, бір алтыпды абдыраҕа салып, ішїнä азык салып аузӳн ҷауп кеlітїн сыртына баілап, аҕып ҷаткан дарјаҕа салып која бердї.

Сол бір ҷердä Домдаҕул Сокур, Токтаҕул Мергäн бір ҷердä аң аулап ҷатуш'едї. Сол дарјаның ортасында, аҕып кеlä ҷаткан абдыраны кӧрдӳ̆, Токтаҕул Мергäн кӧргӧндӧ: «Аі ҷолдасым», дедї, судӳң ортасында ҷаркырап бір нерсä аҕып кеläдї; кудаі берсä онӳ біз алармыз, ала калсак сен ішїн аламысын, тысын аламысын. Со ҷердä ӳlӧсӧlӳ̆к, колӳмӳзҕа кеlгäн сон, бір бірїмїз таласып араз болармыз.» Ол Домдаҕул Сокур: «Мен тысын аламын» дедї. Токтаҕул Мергäн аітты: «Мен ішїн аламын, не шыксада шыкпасада менїң баҕымнан болсӳн!»

Сонан сон ҷібäктäн ҷіп есїп оkkа баілап Тоkтаҕул Мергäн атады, ол оk барып абдыраҕа kаталады, абдыраны тартып судан шыҕарып алады. Абдыраның аузӯн ашады, ашша ішїндä он тöртӯ̆нöн тӯҕан аідаі боп ішїндä бір kыз ҷатады. Екісї кöргöннöн сон кöркӯ̆нӯ̆нö есї ауп kалады. «Не kыссын? не еткäн ҷансын?» дедї. Kыз аітты: «Мен Алтын Беl Каның kызы едїм» дедї. «Менї бір kараңгы ҷердä асраҕан екäн мен алданың ā̆мірїмїнäн kурсаkты болӯппӯн; менї сонан сон ā̆кäм öлтӯ̆рсӯ̆н! дедї, шешäсї öлтрӯ̆гö kыімаі, kаіда кетсäдä тірі кетсїн деп осу абдыраҕа салып kоjа берїптї.» Тоkтаҕул Мергäн аітты: «Сенї біз алармыз, бізгä тіjäмїсїн?» Kыз аітты: «Тіjäін, мен осу ішїмдäгї баламды кеlтїргäннäн сон мен сонда тіjäін саҕан!» дедї. Тоkтаҕул Мергäн: «Олаі болса ҷараіды» дедї.

Сонан сон уаkыт ҷеткäн сон бір ер бала кеlтїрдї öзӯ̆нöн кöркöм болдӯ. Сонан сон некäсїн kыjып алды. Далада ҷӯ̆рмöік деп еlїнä кеlдї. Еlїнä кеlгäн сон со бала ер ҷетїп öстӯ̆, öзӯ̆ ҷаkсы ā̆діl болдӯ. Со баланың атын Шыңгыс kоідӯ. Ол уаkытта олардың турҕан шā̆рїнїң патсасы ölгöн екäн, бала kалмаҕан екäн, еlї патса kылӯҕа ҷаkсы кісінї табалмаіды. «Со Шыңгыс дегäн баланы патса kылалыk» десäдї. Баланы патса kылады, öl десäң ölöрӯ̆мїзгä деп ант бердї.

Сол Шыңгыс патса болӯп, ā̆діl болдӯ, кісігä зулма kылмады, зордӯk kылмады, ҷуртӯ тынш болдӯ, еlдä урулӯk, öтрӯ̆к ҷоk болдӯ.

Шыңгыс тӯҕанда Тоkтаҕул Мергäн Алтын Беl Каның kызын алҕан екäн, со kатыннан ӯ̆ш ул бала тӯдӯ. Ол ӯ̆ш бала ер ҷеттї, ер ҷеткäннäн сон со Шыңгыс дегäн патсаҕа зордуk kылды. «Бу атасы ҷоk бала едї, мыны патса kыімаімыз, біздїң атамыз бар, біздїң бірїміздї патса kыл!» Сол патса сол ӯ̆ш баламїнäн егäс болдӯ. Сонан сон патса: «Мен ҷалҕыз едїм, менї бу ölтӯ̆рöр» деп kашпаkшы болдӯ. Шешäсїнїң kасына кеlдї, аітты: «Е шешä, мен кетäмїн kашып, мына ӯ̆ш ҷаман балаң менї ölтӯ̆рöтӯҕӯн болдӯ» дедї. Шешäсї сурады: «Ендї, балам, сен kаіда барасын? барҕан ҷерїңдї маҕан аітып кет! Мен сенї ölӯ̆ тірі kабарыңды

kaідан біlämїн» дедї. Шыңгыс Кан аітты: «Каіда бараін? Öзӯң аҕып кеlгäн судӯң басына барып сол атамның тусӯна барып анда ҷатармын!» Атам судӯң ар ҷаҕында болса судӯ öтсöм öтöрмӯн, öтölмöсöм судӯң берї ҷаҕында со ҷердä ҷатармын. Е шäшäкäм, менїң ölӯ тірї kабарымды мен біlдїрäрмїн саҕан, осӯ öзӯң аҕып кеlгäн судан kустӯң ҷӯнӯн салып турармын, kустӯң ҷӯнӯ öтӯп турар, öтӯп турса менїң тірім, kустӯң ҷӯнӯ öтпöсö аҕып менїң ölгöнӯм» деп ӯäдä kылдыда, аман бол шешä!» деп кетїп kалды.

Шыңгыс kашып барып судӯ öрlöп кеттї, атасының тусӯна кеlїп, судан öтölмöі, бу ҷakта ҷатып kалды; ҷатып аң атарҕа шыkты, аң атып, kус атып аңдың терäсїнäн ӯі kылып алды, kустӯң ҷӯнӯн суҕа салып барады, kустӯң ҷӯнӯ аkkан сумїнäн öттӯ, шешäсї тірісїн біlїп турдӯ ендї. Шыңгыс kустӯң ҷӯнӯп таудаі kылып ӯјӯп koідӯ.

Сол Шыңгыс кеткäнäн сон еl патсасыз болӯп kалды, кімдї патса kылармыз деп састы, онан сон «осу kатының баласы ҷаkсы болӯш'едї; деп бір Бöргölтöі дегäн баласын kан koідӯ, Бöргölтöі ҷурттӯ бӯтӯн тутӯп ҷаkсы kылып туралмады, ҷуртӯнда урӯ кöп болдӯ, тентäк кöп болдӯ, öтрӯк кöп болдӯ, онӯң тіlїн адам алмады, öзӯ ӓдіl болмады, параkар болдӯ. Сонан сон сол ҷуртӯ азып тоздӯ. Ҷуртӯ бір ҷергä ҷїлып кеңäс kурдӯ. «Біздїң патсамыз ӓдіl болмады, ҷаман болдӯ, ол ҷурттӯ тутӯп туралмады. Шыңгыс kан патсамыз турҕан уаkытта ҷуртӯмӯзда урулӯk, öтрӯк, зордӯk ҷоk едї, ҷуртӯмӯз кöп едї, ендї аз болӯп kалды, ҷуртӯмӯз таусулатӯҕӯн болдӯ. Бöргölтöі патса болалмас, со Шыңысты іздäп табаjык! Мунӯ kаіда табамыз? kаіда кеткäнїн kудаі біläдї, öзгö ҷан біlїп болмас; бір біlсä шешäсї біläр, онан суралык!»

Ҷуртӯ ҷїлып со шешäсїнїкїнä кеlдї, аітты: «Сол Шыңгыстың kаіда кеткäнїн біlämїсїн?» дедї. «Мына ҷаман балаң патса болалмады, ҷурттӯ бӯтӯн тутӯп туралмады, Шыңгыстың заманында ҷуртӯмӯз ҷаkсы едї, со Шыңгысты іздäік!» дедї. «Біс kаіда кеткäнїн біlмäімїз; сіз сонӯ біläрсїз; сіз аітыңыз, біlсäңїз!»

Шешäсї аітты: «Мен аітаін! Барсаңдаҕы, тауп алсаңдаҕы, мында кеlмäс! кеlсä тӱзӱ̄ аітаін! осу суда öрölöп ҷурт отур, осу судӱң бојӱнда Шыңгыс барды; табарсыңдар барып, ҷалынсаңдар Шыңгыс кеläр, ҷаман сöзӱ̄ аітпаңдар, кöптöн кісі кöргöн ҷоk, шошӱп кетпäсїн!» «Ҷараіды» деп ҷīрма бес кісі бā̄рї ҷаксы іздäп кеттї.

Бір кӱндöрдö Шыңгыстың ҷерїнā̄ кеlїп ҷеттї. Шыңгыстың аң терäсїнäн kылҕан ӱјӱ̄н кöрдӱ̄, таудаі kылып ӱјӱ̄п тастаҕан kустӱң ҷӱнӱ̄н кöрдӱ̄, орнатып kоіҕан ат баілаітӱҕӱн дінгäгїн кöрдӱ̄. «Е Шыңҕыс осӱнда екäн» дедї. Шыңгыстың öзӱ̄ ҷоk аң аулаҕалы кеткäнїн біlдї. «Біз буҕан кöрӱ̄нбöјӱ̄к, біздї кöрсö kашып кетäр, атымызды ҷасырып, öзӱ̄мӱ̄з kустӱң ҷӱнӱ̄нö енїп ҷаталыk, кеlїп ујуkтап ҷатkан ҷерїндä устап алалыk.» Ҷасырынып ҷатады. Бір кӱндöрдö Шыңгыс кеläдї, дінгäккä Шыңгыс Кан кеlдї öзӱ̄. «Каның атын устаңыз!» дедї, аттан тӱсöдӱ̄, ҷана öзӱ̄: «Каның атын баілаңыз!» дедї. Кан ӱігö кірäдї, öзӱ̄: «Канҕа есік ашыңыз!» дедї. Ӱігö кіргäндä «Каның астына кīс салыңыз!» дедї. Öзӱ̄ отурады, «kаның алдына ас ā̄кпäп kојӱңӱз!» деп öзӱ̄ асты öзӱ̄ алып ішäдї. Асын ішкäн сон уіkусӱ кеlдї. «Канҕа тöсöк салыңыз!» деп öзӱ̄ салып ҷатты. Ҷатып kалҕан ҷерїндä ҷīрма тöрт кісі бас салып устап алды, ҷīрма тöрт кісінї бірїн булаі бірїн булаі улаkтрады. Кісіläр аітты: «Е таkсыр kан!» деп «kулдуk kыламыз деп ҷалынып кеlдїk; сіз кеткäн сон еlїмїз азып тозӱп кеттї; kаітып ҷӱрӱңӱ̄з! патса болӱп орунӱңӱзга турӱңӱз!»

Сонан сон kаітып алып ҷӱрдӱ̄, еlїнä алып кеlдї. Бурунҕӱ орнӱна kан kыламыз дегäндä, соңгӱ баідан тӱҕан ӱш інісї: «Мунӱ патса kылмаімыз, бул кетсїн, кетпäсä мунӱ ölтӱрöмӱ̄з!» дедї. Сонан сон ҷурт ҷīп кеңäс kурдӱ: «Мунӱ kаітäмїз? бул патса kылсаk ölтӱрöмӱ̄з, öздöрӱ̄н патса kоісаk ҷурттӱ тутӱп туралмаіды; мунӱ kаісын патса kылсада, шешäсї біlсїн!» дедї. Шешäсїнä ӱшöӱ̄н ҷібäрдї, тöрт баласының kаісысын шешäсї патса kылса біз соҕан разымыз!» дедї. Тöрт баласы шешäсїнä кеlдї. Бірсї мен боламын патса, ҷана бірсї мен боламын! дедї, тöртöӱ таласып кеlдї. Тöрт баласына шешäсї аітады: «Бā̄рїңдä менїң баламсын», дедї. «Сäндäр таласпаңдар! мен тöртöӱңдӱ̄ ā̄діl шарīҕат

кылаіп. Мына сағымға садағыны іl, сағым садактарыңды кӧтӧрсӧ сонӯң патса бол!» тӧртӧӯ аппарып сағымға садактарын ылды. Ӯшӧӯнӯң садактары ҷергӓ тӯсӯп кеттї, мынағы Шыңгыстың садағын кӧтӧрӯп турдӯ сағым, астынан тірӓӯ ҷок, ӯстӯнӧн баілау ҷок. Со ҷердӓ сол катын ҷурттӯң бӓрїн ҷїп алып «мунаны кӧрӯңдӧр!» дедї «бул алданың ӓмірїмїнӓн бала болған, мунуң сол алданың ӓмірїмїнан сағым садағын кӧтӧрӯп турады, мыны патса кылыңыз! анау ӯшӧӯ зордӯк кылса мунӯ ӧlтӯрӯңдӧр ӯшӧӯн!» дедї «ҷурт сендӓр кӧпсӯндӧр! зордук кылдыртпаңдар!» дедї.

Сол кан болӯп турӯп калды, тозған ҷуртӯн ҷїп алды, ӧзӯ сондаі ӓдіl патса болдӯ. Ӧзӯ бір ҷаксы катын алды, катыны ӯш ул тапты, бір кыз тапты. Со патса болӯп турған заманында ӓр бір патсадан артык болдӯ, іш бір ҷауға алдырмады, ҷуртӯна каіғы салдырмады. Сонан сон со ҷаксы патса бар деп Ӯрӯм шӓрдїң кісісї кеlїп, бір баласын бізгӓ бер деп сурап кеlдї, «ону біз патса кыламыз.» Ӯрӯм шӓрїнӓ бердї бір баласын. Кырым шӓрїнїң кісі кеlдї, Шыңгыс Каның баласын кан кылағалы аламыз деп сурап кеlдї; ол бір баласын алды патсалыкка. Калїпа ҷуртӯ кеlдї, «бір баласын біздӓ патса кыламыз» деп оған бір баласын бердї. Онан сон со Шыңгыстың бір баласын біздӓ аламыз деп Орустан кеlдї. Оған ул баласы калмаған Ак Бїбӓ дегӓн кызын бердї. «Патса онӯ кыламыз» деп Орус алып кеттї.

Ол Шыңгыстың ӧзӯ ӧlгӧннӧн сон ӓдіl ҷаксы патса болмады, со Шыңгыстың ӯш баласы патсалыкка болӯп ӯш шӓрдӓ турдӯ, ендї біздӓ Казакта Калмады. Ӧз Ҷаны Бек, Пӧпӧгӧтӧі, Бӧргӧlтӧі шешӓсїнїң ӯш баласы осу турған ҷаман тӧрӧlӧрдӯң аталары. Ӧз Ҷаны Бек каның баласы Досан Кан улу ҷӯздӧ болған, онӯң баласы Ӓlі Кан болған, онӯң баласы Бопо Кан болған, онӯң балалары кӧп боп кеттї.

Шешӓсїнїң ӓкӓсї Алтын Беl Кан, онӯң баласы Каішылы Кан, онӯң баласы Темір Кан, онӯң баласы Досум Кан, онӯң баласы Есім Кан, онӯң баласы ӯш болған: Еңсӓгӓі, Баілы, Ер Есім, Есімнїң баласы Абылаі Кан болған.

2. Абылаі Кан.

Букар Кан Абылаі Канҕа аітты: «Маҕан кызын ҷібәрсін.» Кырк бімінән кызын ҷібәрді, алты канат ак ўіміңән, он нарҕа ҷўк артып. Букар Кан кырк бідән сурады: «Абылаі тегі асылма, менің тегім асылма?» Кырк бі аітты: «Сіздің тегіңіз асыл, сіздің ҷеріңіз асыл, іш өзўңўз асыл, сіздің ҷеріңіздә етікмінән намазы ок урҕа ҷараіды.» Букардың каны сурады: «Ҷолдасыңыз барма касыңызда?» «Бір ашты бала бар, он ўштө бала» деді. Кан: «Оны шакыр!» деді. Шакырып келді бала. Букар каны аітты: «Е балам!» деді «менің тегім асылма, Абылаідың тегі асылма?» Бала аітты: «Абылаі тегі асыл.» Кан «о негä» аітты. Бала аітты: «Абылаі атасы нурдан паіда болҕан, садаҕын кўнгө аскан, сіздің атаңыз Кокандык кара Сарт еді.» Букардың каның кырк бігä сілап бергäні, ҷаңгыз балаҕа бергäнінä тең болдў.

3. Абылаі Кан.

Абылаі Кан Казактың каны болҕан. Керäідің Бота Канды тірі көргö салды, каітып ўјўнö келді. Катынына аітты: «Бота Канды көргö салып келдім», деді, «бу орта дўздөн бізгä дäм бужурмаҕан екäн.» Катыны аітты: «Шыҕарыңыз көрдөн.» Абылаі бір кісінің ҷірбәрді. Көрдөн шыксын! деді бу кісі. Бота Кан аітты: «Шыкпаімын!» деді. Ҷібәрген кісі Абылаіҕа барды. «Шыкпаіды көрдөн» деді. Абылаідың өзў келді інінән тартып «шык!» деп, көрдөн берi шыҕып ҷатыр еді, ҷўрөгўнөн басынан тарс беріп аірылып кетті. Орта дўз намыстанды. Орта дўз намыстанҕан сон Абылаі ауп кетті кашып. Арҕын Наіман Абылаіды кўдў, басы Казы Бек боп кўдў, ўш көшкөншö кўдў. Абылаідың катыны аітты: «Абылаі Кан, денämä білдіңізбä?» ««Не білäін? бізді кўдў Казы Бек. Казы Бектің ўш ојў бар деді. Казы Бек мені алса каітар еді; аітпаса сенің басыңды алса каітар еді; аітпаса

асўлў кара казанды алса каітар едї!»» Кара казанды асўлў тастап кетіптї.

Көтўнөн Казы Бек кептї, казанның касына кеп турўптў, наізаны шанштьі. «Е ұурт, дедї, Абылаі тек ұараткан кісі емäс, ўідөн шыкканда ўш ойўм бар едї: Абылаідың басын кессäм каітамын деган ойўм бар едї: болмасы Абылаідың катынын алып каітамын, дедім, болмаса казан алып каітамын дедім.» Казанды алдыда каітты. Сол казан Казы Бек өзў асты, онан сон Бек Болат улў асты, онан сон Тіläншї асты; сонан сон Шама Төрö, Абылаідың калмак катының баласы кара нарўа кара кіläм ұауп бабамның казанын мен аламын деп, Тіläншäгä келіп тўстў. Казанын Шама асты.

4. Абылаі Каның ұырының басы.

Е ұарандар! ұарандар!
маўанда таман караңдар!
бір сөзўм бар аітамын,
аітамында каітамын,
бу сөзўмдў аңдасаң!
кулак кojўп тыңдасаң!
Аўölў өткön Абылаі Кан,
заманында кан болдў,
ұурт ўстўндö паұ болдў,
ұўргön ұерї шаұ болдў.
Казакпінäн Орустў
Калмакпінäн Шўршўттў
бір өзўнö каратып,
äлämгä даңкын таратып,
Абылаі Кан сöіттў деп
сонўўдарўа заң болўан.
Бурунўў даі болмаіды
Мусулманың баласы,
алд' артымды камады

кәпірдің салған каласы,
кәпіргә карап ок аткан,
Мусулманға қан тартқан,
күнүндө Кенә Сары болмаса,
кәпірдің қума күнү тоқу бар,
шакыртам деген оқу бар,
өз қуртумнүң кызығы
Кызыл Қармән Кокандаі,
каін қурттүң кызығы
Шөүөшөкпән Букардаі.

Абылаі сен қас ул едің,
турумтаідаі төрө едің,
Түркүстөндө қүр едің,
ак суңкар кустаі түлөдүң;
тоқатың сенің канған сон
алыстан тоқат тілädің,
Сүмбүл туар қыл тіп,
ат семірін күн тіп.
Абылаі Сарттың наізасы
каінды болду, берік болду,
әтәкәмнің наізасы
карағаі болду, морт болду.

5. Кенә Сарының өлөңү

1. Аітаін аіт дегәнің ау қарандар!
кеін сал кеңәсіңдә боз балалар!
бур дағы моінүңда, кулағың сал!
аітамын Кенә Сары Науруз Баіды!
2. Қel болса камыс басы аідас аіда,
қігіткä бір өткөн сон дөүрөн каіда?
бур дағы курдаі моінүң, кулағың сал!
аітамын Кенә Сары Науруз Баіды.

3. Баласы Абылаідың Касымымаі,
сўөгў өңгў ҷурттан асылымаі,
ўш төрө Абылаідың Сарттан өлдў,
Оруска Казак басымымаі.
4. Бауру Ала Таудўң талмän терäк,
мінгäнї Ҷекä Батыр көкшö Серäк,
аттанды он төрт мың кол ҷер каісып,
бас екäн Кенä Сары бір зеңбäрäк.
5. Кенä аҕам косўн тартып Кырҕызҕа барды,
аз аул Кошшы дегäн Кырҕызды алды,
балам аңдап турўп кыраін деп!
Кырҕызҕа ҷілсын деп кабар салды.
6. Пїнäр кара балык ҷібäк ауҕа,
бір тілäк болса екäн Мусулманҕа,
болҕанда бесїншї кўн Кырҕыз толдў,
кыбырдап кара курттаі Ала Тауҕа.
7. Кенä аҕам косын тартып Кырҕызҕа барды,
аз аул Кошшы дегäн Кырҕызды алды,
Кенäнїң ішїп ҷаткан сўн бурўп,
каңҕырып Кенä колў шöлдö калды.
8. Кенä аҕам атысады ҷалҕыз ҷатып,
атының шабалмаіды моінў катып,
астында ер Науаның Кызыл Ауз,
ок ўздў арткы ajaҕын булҕактатып.
9. Окуідў Молда ҷajып ала катты;
кетäмä Кырҕыз кырып азаматты?
астына Кызыл Ауз ат окка уштў,
берäсін таксыр бізгä кандаі атты.
10. Берїптї сöilöсўн деп тілмїнäн ҷак,
Науруз Баі осундаіда кымылдап-ак,
öркöсў ҷок тўödöі моінў кулаш
екпäлдї Кер Таілакты Ўисўн Баізак.
11. Кер Таілакты екпäлдї судан сўрўк деп,
топтан-да озҕан ҷўрўк деп,

ajakты малҕа ҷеткізбäс,
мындаҕы ҷауҕа кīlīк деп.
12. Кенäгä тіläў болмаіды,
Кырҕызды kудаі оңдаіды,
ҷамандатkыр Кер Таілаk,
Кызыл Ауз аттаі болмаіды.
13. Науруз Баі соҕусӯҕа ерїнбäдї,
Казаkkа мінä кеlгäн керїм дедї,
Ӓlінїң Сеіт-пытал соҕусӯндаі,
наізадан кӱнӱ̆ң кöзӱ̆ кöрӱ̆нбöдӱ̆.
14. Кол оkпäн kозӯ ҷаурӯн Бопа атады,
мылтыkпäн Ер Ҷан тöрö kыіратады,
Науруз Баі соҕус kылып ҷӱргöнӱ̆ндö
шатырда Кöшöк ҷаман тек ҷатады.
15. Не кӱштӱ̆ бу дӱнӱ̆öдö? Кудаі кӱштӱ̆,
äӱölӱ̆ Ер Ҷан тöрö мылтыkk'уштӯ,
ölгöнӱ̆н Ер Ҷан тöрö біlгäнїн сон
шатырҕа оі баурум деп Науан тӱстӱ̆.
16. Кīгäнїм кöк сауру етік kызыл ултан,
äӱölӱ̆ мылтыkkа уштӯ Ер Ҷан султан,
ölгöнӱ̆н Ер Ҷан султан біlгäнїн сон,
ҷаідаkтап ҷауҕа шапты Кара Кулпан.
17. Кīгäнїм кöк сауру етік kызыл ултан,
äӱölӱ̆ мылтыkkа уштӯ Ер Ҷан султан,
Кырҕызды екі барып бöгöп тастап,
сӱöгӱ̆н алып шыkты Кара Кулпан.
18. Кенäнї осу ҷолӯ kара басты,
Кенäмäн Кырҕыз kолӯ араласты,
ҷеңäрїн ҷау Кырҕыздың біlгäннäн сон,
Науруз Баі Кенä Сары аkылдасты.
19. Наур.: «Кенä аҕа, осу соҕус болдӯ kалаі,
«ҷеңäрї Казаk Кырҕыз екі талаі,
«сен ölсöң екі кӱшӱ̆к балаң барда,
«Кенä аҕа, осу ҷолдаң kаітсаң kалаі?»

20. Кенä: «Науан ҷан осу соҕус болдў kалаі?
«ҷеҥäрї Кырҕыз Казаk екі талаі?
«мен ölсöм екі кӱшӱк балам барда,
«Науан ҷан осу ҷолдан kаітсаҥ kалаі?
21. Наур.: «Тöгӱlӱп ölсöм ҷергä kара kаным,
«сöздӱ не деп аіттыҥ дӓнішпäнїм,
«ҷерїҥдä сенїҥ ölгöн мендä ölöін,
«болуптў сеннäн артыk менїҥ ҷаным.
22. Наур.: «Кенä аҕам сеннäн kалып не боламын,
«Кырҕызды аіҕаі салып ӱш бölöмӱн,
«кегїмдї ҷаҥгыз kалып мен алалман,
«ҷерїҥдї сенїҥ ölгöн мендä ölöмӱн.
23. Кенä: «Науан ҷан осу сöзӱҥ ҷіäксїз-ҕоі,
«Кырҕызҕа аіҕаі салып тіjäсїз-ҕоі,
«екäӱмӱз осу ҷолда бірдä ölсöк,
«артымызда боkташаk іäсіз-ҕоі.
24. Науруз Баі ҷӱрӱш'едї ҷаумäн оілап,
Кенä ҷӱрдӱ он кісімäн Абылаілап,
астында ер Науанныҥ Кер Таілаk ат
алдынан kӯҕӱншӱнӱҥ kашты ҷаідаk.
25. Кенäкä тігälмäдї торҕун шатыр,
топалаҥ тīгäн kоідаі Казаk ҷатыр,
бас екäн Шубуртпалы ер Аҕы Баі,
kутӱлду бузӱп ҷарып Сексäн батыр.
26. Казаk бір kашты дабырдап,
Кырҕыз бір kӯдӱ ҷабырлап,
адра kалҕан Кара Öткöl
Казаkтар kалды сабырдап.
27. Баурӱ Ала Таудӱҥ терäк талды,
Коkуідуҥ боjӱн öрlöі Кырҕыз салды,
ер Науан аты ҷӱрмöі отур едї,
кеlдїдä ҷау Кырҕыз устап алды.
28. Устаҕан ер Науан Ӱісӱн дедї,
дӱбӱрӱ ҷау Кырҕыздыҥ дӱсӱlдöдӱ,

kасына Ц̣аман Таҕаі кеlдї ц̣етїп
«іт Казак шыныңды аітшы кімсїн?» дедї.
29. Наур.: «Сурасаң арҕы атамды Кан Абылаі,
«атkаны Кенä аҕамның Кӱlдӱр Мамаі,
«іт Кырҕыз танымасаң танытаін!
«kызыңды kатын kылҕан мен Науруз Баі.»
30. Таҕаі: «Науруз Баі ојӱң болса оіда! дедї,
«дäӱрöнӱ̆ң бурунҕӱдаі kаіда? дедї,
«еlшігä былтырҕыда ц̣ібäрїп-äм,
«батырым Ц̣аман Кара kаіда дедї.
31. Наур.: «Батырың біздїң еlгä кеlдї даҕы,
«азрак біздїң еlдä ц̣ӱрдӱ̆ даҕы,
«Ц̣аман Кара ітїңнїң тіlї ашшы,
«тіlї ашшысынан ölдӱ̆ даҕы.
32. Таҕаі: «Кудајым аіналаін пыры дедї,
«баідауда ендї Науан шірі! дедї,
«аітасын öтӱрӱктӱ̆ ц̣аның шыkkыр,
«сурадым ер ц̣аныңнан тірї дедї.
33. Наур.: «Ц̣ігіткä kарӯ болмас садактаін,
«бергäнін Абылаідың адактаін,
«бӱ̄рöгӱ̆ң Наркескäнмäн ојӱп алып,
«ітїңдї бакыртып ет лактыраін.
34. Таҕаі: «Батырым Ц̣аман Кара ерїм kутпан,
«ölтӱ̆рдӱ̆ң онӱ негä ц̣урттӱ kуртkан,
«кескäншä басың kылыш тіlїң тартпаі,
«іт едїң бу kаідаҕы ц̣ӱрöк ц̣утkан!
35. Наур.: «Ц̣ау Кырҕыз менїңмїнäн еl емäссїн,
«kунамды тірілїктä kудаі кешсїн,
«kалаін сöіlöп сöіlöп осундаіда
«іт Кырҕыз ӓ̄кä десäм ц̣ібäрмäссїн.
36. «Ц̣ӱрӱ̄ш' äм öз еlїмä ц̣ајыма,
«шіркінїң ölӱ̆м дегäн убајымба,
«іт Кырҕыз ӓ̄кä десäм kојамысын?
«болармын ölсöм ц̣аkын kудајыма.

37. Тағаі: «Ҷігіттәр өлөң баста ўнөр баста!
«мерәкә кўндө мундаі табылмаста,
«басыңды кескәніншә тілін тартпаі,
«кескілән Науруз Баіды іткә таста!
38. Наур.: «Ҷаҕалаі Кокуі бојўн терәкпән тал,
«куіҕаным тегәшкә бір ајак бал,
«іт Кырҕыз әкә десәм којамысын?
«ітіңә маҕан десәң кескілән сал!
39. Таҕаі: «Ўјўнөн тамам Кырҕыз ҷылап шыкты,
«ішіндә бір суркултаі сынап шыкты,
«өзўңдө елдә ҷалҕыз ер екәнсін,
«керәктән өтўң негә сурап шыкты.
40. «Кулаҕы арҕымактың ерәк серәк,
«ҷапанга ҷалҕыз біткән бір баі терәк,
«өзўңўз елдә ҷалҕыз ер екәнсін,
«Науруз Баі өтўң сенің негә керәк.
41. Наур.: «Бір салсам Наркескәмін шыҕады мыі,
«іт Кырҕыз менің аіткан сөзўмдў біл!
«керәкәў ўн бојўмда өтўм болса
«кызыңның өтўмдў алда көтўнө куі!»
42. Ҷаҕалаі Кокуі бојўн терәк талды,
шакырып Кус Бек ітін касына алды,
Кырҕыздың өз кылышы өтпөгөн сон,
Науаның Наркескәнімән басын алды.
43. Ертістің арҕы ҷаҕы Тарбаҕатаі,
сөзўмнўң менің аіткан бәрі ката,
ердәрді буруҕў өткөн біз козҕадык,
ҷамаҕат мына отурҕан кылсын бата.
44. Сурасаң арҕы атамды аты каіда?
Кенәмән өлөң кылдым Науруз Баіды;
тіләгән менің атым Акын Мулда
Науанды сөз болсўн деп ҷаідым ҷуртка.
45. Абылаі, Касым, Саржан, Кенә бәрідә өлгөн,
сол өлгөн сон дуспандар ҷаман кўлгөн,

Абылаідың баласы өлгөннөн сон
дінӣ Мусулман біздің қаман бӯлгөн.

6. Кенä Сарының қырының бір нешä ауз.

Кыстың бір алты аі өткөн сон,
қаздың бір алты аі өткөн сон,
Ас Пара деген өкөктөн
еӣм бір көшӯн өткөн сон
ілгäлäсіп отурӯп,
елӯ саба толтурӯп,
äӯөлгӯ қурттӯң қаксысын
шакрып ӱігө келтірӣп,
астау астау ас тартып,
ak сакалға бас тартып.
Қарты Баі батыр қалғыз кеп,
отур екäн кырk мың кісі алғаш кеп,
Қынду Баідан Бӯгӯӯ кеп,
өңкөі батыр екäӯ кеп,
Стkымнан Ажӯ Баі келдӣ тӯмäн,
Батыр Бектің бӯмäн,
Курман келдӣ Кожадан,
мың кісі келдӣ Тамадан,
өңкөі батыр ағадан,
мың кісі келдӣ Сімбäттäн,
Баізак келдӣ Мембäттäн,
Бес Терäктäн келдӣ бес Кожа,
Кенä Канмäн Селмäн Баі;
аты қурттӯ бäрін тамам кылған сон
шабӯлшӯ шапты кыр қакпäн,
шапканша шапты оі қакпäн,
тӯнтасы болғанда
кабар бердӣ Ракпан.

7. Тӓ̄тī ölöрӱ̆ндö elїнä аітkан арзы.

Тӓ̄ті kара тауҕа ауп барҕан екӓн, барҕан сон Кус Беккӓ kараҕан екӓн. Кус Бек бурун kонаkkа шаkырды. Кус Бек аітты: «Е ҷурт, не біlдїҥ?» Бір Казаk аітты: «Бір Коkаннан шыkkан кӓ̄рӱ̆ӓндї Кенӓ Сары алыпты.» Кус Бек аітты: «Кенӓ Сары мусулман емӓс, мусулманды мусулман ölтӱ̆рöрмö екӓн?» Тӓ̄тī аітты: «Мусулманды мусулман ölтӱ̆ргöндö kапыр болса Саржанмїнӓн Ӓ̄lжӓндї ölтӱ̆ргöндӱ̆ біз кім деімїз?» Кус Бек ҷуап аітпады, «kудаі kаласын!» деп саkалын сїпады. Сонан сон Тӓ̄тī аттанып кеттї. Сартыҥ ішїндӓ бір Казаk ҷігіт бар екӓн, Тӓ̄тīгӓ кеlдїдӓ «денӓмӓ біlдїҥїзбӓ, мырза?» дедї. «Кудаі kаласын деп саkалын сїпаҕаны, басыҥды алармын дегӓн сöзӱ̆.» ««Сöзгö сöз кеlгӓндӓ онан kорkаімынба?»» деп онан Тӓ̄тī ӱ̆jӱ̆нö кетїп kалды. Кус Бектїҥ kасындаҕы кісіlӓр аітты: «Сізгӓ kарсы аітты» дедї «ölтӱ̆рӱ̆ҥӱ̆з онӱ̆!» дедї. ««Каітїп ölтӱ̆рöмӱ̆з онӱ̆?»» «Конаkkа шаkырыҥыз.» Кус Бек Тӓ̄тīдї бес алты кӱ̆н сон kонаkkа шаkырды, Тӓ̄тī он ҷігітпӓн кеlдї, амандасып отурдӱ̆ тӱ̆сӱ̆п. «Бу кісіlӓргӓ пылау басыҥыз!» дедї Кус Бек. Тӓ̄тī аітты: «Пылау kарамаспын, бір ҷергӓ бараін деп шыҕып едїм.» Кус Бек аітты: «Бу кісіlӓргӓ сарпаі екпӓп ҷабыҥыз!» Шапан екпӓп ҷапты ӱ̆стӱ̆нö, амандасып шыҕып кеттї Тӓ̄тī. Тӓ̄тī булаі шыkkаннан ҷӱ̆рölмöдӱ̆ атkа, шапанҕа ӯ ҷаkkан екӓн. Аурӱ̆п ӱ̆jӱ̆нö кеlдї, ӱ̆ш кӱ̆н ҷатты аурум, ауруп арkадаҕы kалҕан elїнӓ сӓ̄lӓм аітты:

Атпїнӓн ҷеlі тарттырдым
керӓгӓ бојӱ̆ шанҕынҕа,
сӓ̄lӓм бір аітып ҷібӓрдїм
Алаштыҥ улӱ̆ Арҕынҕа.
Есіlмїнӓн Нураны
еҥкӓjӓ барып ҷаізасам,
орта дӱ̆здӱ̆ҥ ішїнӓ
атымды тулдап баіласын!
Бес балаҕа сӓ̄lӓм деп,

ішїп бір кїп буласын!
өтө шыкты сум дүнүө,
мендәі акты оіласын!
Косу Баіҕа сәләм де!
Нашардың ісїн созбасын!
Мен буруннан-ак білүш'әм,
бу ҷалҕаның турмасын,
аманатым ол алда
алмаі сірә коімасын.
Таҕы дуҕаі сәләм дегәісїн
Кәрәкәмән Мојуңҕа,
Әлі Бекпән Калї Бек
конүш'едї кырҕа
Аралбаімән Сармантаі
өз тентәгїн тыјарма?
кәүдө дөгү шыбын ҷан
елїмә арыз аітканша
Әзраіл алмаі коjарма?
Таҕы дуҕаі сәләм дегәісїн,
Алшаҕыр үлү Бї-Ҷанҕа.
Бї Ҷан, мен Тәтї аттандым.
Кымылдаҕан тірї ҷанҕа
елїмдагї бірәүм;
канатымның сүөгүн
аса бір сөілөп кызбасын!
бәрідә ҷетпәід'екән іманҕа,
енді кулдук деп аіт Корамҕа!
кудајына ҷазбасын!
мал азајып кеттї деп
коңсунү кәүлөп казбасын!
Мың мылїјамы кетсәдә
төрө алдына бармасын!
өлүнүң тілїн тірї алмас
мунүң артын оіласын!

Темiläс тӯҕан Са̄ті Баі
оінауш'едӣң аҕа деп,
меннӓн ҷакын барма? деп.
Мен тірlіктӓ аітӯш'ӓм,
мың мылӣјамын кетсӓдӓ
тӧрӧ алдына барма! деп.
Таҕы дуҕаі са̄lӓм дегӓісӣн!
Алаштың улӯ Арҕынҕа.
Мен ӧlдӯ деп есітсӓ
сарҕајыр ҷуртӯм санаҕа,
кӧз болсӯн деп нетӓін?
іӓсӣ кӧп карaҕа
ер ҷеткӓншӓ корҕаңдар!
болсӯн катынмӣнӓн балаҕа!
ка̄пір дінӣн кӧрсӧтпӧі,
мусулман каумӯнда алҕан
мың катта шӯкӯр алдаҕа!
Арҕымактың басканы
ат екӓн деп мінбӓгӓн,
ҷорҕадан баска ҷӯрӯктӯ
зар екӓн деп мінбӓгӓн.
Маңдыктан баска сарпаіды
тон екӓн деп кӣмӓгӓн,
алдында ат басында алтын ҷатса
адамзаттың какы деп
кудајын бір оілап тӣбӓгӓн,
ол ҷігіттӣң асканы
алты атаның улӯ Алтаіды
бір аулдаі бӣlӓгӓн.

8. Кӧігӧlдӯ.

Керӓідӣң Лекӓр дегӓн ерӣн Калмак атып сӣраҕын ок ӯзӯп кеттӣ. Сонан сон кегӣн аламын деп Кӧігӧlдӯ інісӣ аттанды, аттанҕанда ҷырлаіды:

Мен аттанып шыктым Калмакка,
Калмактан шебäрläп ҷылкы алмакка,
батырда тӯҕан Лекäр,
сӣраҕына ӱзӱп ок тӣдӣ,
тоҕузда тарау бармакка.
Алып міндӣҥ аласын,
камшыдаі кылдыҥ карасын,
ҷіптäі кылдыҥ ҷӣрäнӣн,
ҷылаттыҥ баідыҥ баласын.
Сіläсӣ кулдӱҥ болдӱма?
каі атанан берӣ турӱстӱк?
караҕаі сеҥгірмäн атып урустӱк?
санадым таудӱҥ булаҕын;
тӱстӱккö ҷедӣк улаҕын,
ҷапанҕа атты оінатып,
шуҥкурҕа бакыр казан каінатып,
сондаіда кегӣмдӣ алмасам?
кудаіҕа тауба демäсäм?
сӱітӱп кегӣмдӣ алмасам?
кара ӱҥгӱрдӱҥ кара ҷон
саулата ҷылкы кӯмасам?
сары ӱҥгӱрдӱҥ сары ҷон
саулата ҷылкы кӯмасам?
кара ӱҥгӱрдӱҥ кара ҷон
карада бір Ноҕаі бір ҷӱрдӱк,
сары ӱҥгӱрдӱҥ сары ҷон
сары-да бір Ноҕаі бір ҷӱрдӱк,
кыздарҕа кулун саулаттык,
улуда кызын ҷылаттык,
кудаідыҥ тауба дедӣҥбä?
Бу барҕаным бармасам?
баі катыныҥ кар'атын
суратып алып мінбäсäм?
баі катыныҥ кар'атын

аркасы қаур деді-ғоі,
баі өлгөн мурдар тул катын
ол бермäсä бермäсін.
Токта! калаі бермädі?
бұкөң кабак тор'атың
ода бермäс тор'атын,
баласындаі бір атын
ол бермäсä бермäсін!
Бу барғаным барарым,
батырда тұған баі қаның
мен тартынбаі алып мінäрмін,
букада санды сар'атын
мен сар'атка мінгäн сон,
тұндö құрөр қігіттi
тұндö ертіп алармын,
күндұз құрөр қігіттi
күндұз ертіп алармын.
Ал' сар'атка міндім саіланып,
қаныма торсук баіланып;
улу ұңгұрдұң улу қон
сенгірінäн аіналып,
суатынан су ішіп,
атырға кулун саулатып,
мылтыкпінäн бір атып,
көрұмгö кулун саулатып,
балаларын аппарып,
ашыктарын қылатып.
Мен бу барғаным бармасам?
басыда қумур Калмакты
акылмäн оілап таппасам?
Мен Ертістäн екі öттұм,
қолдасым қок қекä öттұм,
қылкысын онұң алмасам?
шöлдöндö шöлгö сала кұмасам?

сўітўп кегімді алмасам?
цылкысын шөлгө сала кўмасам?
кудаі аі өзўн кешір деп
колўмдў кан мән цўмасам?
Äўöл кудаі оңдарма?
Тартым Баі оңдап төбөлöс!
Мен алҕанымның наза ўшўн,
теңдäр сабам цок ўшўн,
тең курбумнан кем ўшўн,
аір öркöштў тўö ўшўн,
баурў сўттў біä ўшўн,
мен цортўп едім мал ўшўн;
тең курбумнан тең ўшўн,
кара бір цермän тең ўшўн,
тўlкў цортпас төмöннöн;
тўндö цорттым мал ўшўн,
каскыр цортпас калыңнан,
каскаја шаптым мал ўшўн,
көп көгўршўн көк ўшўн,
ердäр цортар мал ўшўн,
бöктöр шögўн бöктöрўп
ердäрдä цортар мал ўшўн.
Көк цамылшын цамылып
ердäрдä цортар мал ўшўн.
Төмöнгў ерінä салпіҕан,
цоҕарҕы ерінä калкіҕан,
етідä шекäр, сўттў бал,
осу цўргöнмўн цылкы ўшўн.
Мен цатып едім міјада,
цасырынып кіјада
царт'аіда кулун саулатып,
кak цўрöктöн бір атып,
царт' аіда кулун саулатып,
мылтыкпän бір атып,

атында мінä шапканым,
сўітўп бір акыл тапканым.
Менің кос атым қок сар'атым,
сар'атым қок дара атым
аксак торо бестінї,
он бестä кўнў кедäілікгің зарпынан
он бес кўнў каккамын,
кісісін коідаі баккамын,
масасы келдї ызылдап,
сонасы келдї кўжўлдöп,
сонан қаман катты іс қок екäн;
такырға конған баіларың
таң аттырмаі көшöдў,
малымда аксак болады деп,
такырға конған таз тырна
таң аттырмаі ушады,
такырға конған баіларың
кўн шығармаі көшöдў.

Көігöлдў Калмакка барды, бардыдағы, қылкын алды, бағанағы Калмактың елінің кісісї қілып кўдў, кўп көтўнöн қеткäн сон Көігöлдї атыны қолдасына берїп коja бердї, өзў қажау т'сўп інгä кірїп қатып калды. Калмактың кісісї келдї көтўнö кўп қеттї. Кеін турдў көп кісі, қаңгыз Калмактың батыры келдї. Көігöлдў мылтыкпінäн атып салды, Калмак батырын қўрögўнö тїдї, шалкасынан тўстў, öлўп калды. Көігöлдў атын мінїп алып қönöлдў, сонан сон Калмактың кісісї корукканнан кашып кеін кеттї. Көігöлдў сонан сон қылкысын ўjўнö аідап есäн сау қетїп келдї.

9. Кырғызға барған батыр.

Бір батыр Кырғызға барыпты äкäсінің Мандык деган батырдың кегін алўға. Батырдың катыны öлöрўн білдї, барма деп қылады. Батыр катынының тілін алмаіды. Сонда катыны аітты:

Азаматтар шаралар!
ақ шалмалы Кожалар!
тебä қатса теңдäсім!
шыбышықтаі сырласып,
боз торғаідаі муңдасып,
он бесің бірдäі курдасым;
бір сөзўм бар аітамын,
аітамында, каітамын;
мына да қалғыз тілді алмас,
шарам барма каітäмін?
Мен Шаншкулўдан келгäлі
бір азғантаі кўн болдў,
қарық кўнўм тўн болдў,
менї тастап кеткäнің
өз бојўңа мін болдў.
Бу барғаннан барарсын,
сары судан өтөрсўн,
Көкшö тауға қетäрсін,
бäрінäн өтўп кетäрсін,
кула тор'атка мінäрсін,
елінä беіран саларсын,
өзў бір қекä батырсын,
аіткан тілді алмасаң,
äкäм деп қоктар кызың қок,
атам деп қоктар улўң қок,
аіткан тілді алмасаң,
қау қолўнда каларсын.

Катынының тілінä болмады, он бес курдас қігітпінäн Кырғыздың елінä қөнöлдў, Кырғыздың елінä келді, келді дä, қылкыға тіді, зеңбäрäк тартты, қылкыны кўп алды. Батыр: «Он бес қігіт, тура тур!» деді «мен барып көрўп қылкыны баікан келäін! кісідä қылкы барма? қокпа?» Барды батыр, сексäн кўзöтшў қылкының касында бар болған. Кўзöтшўнў көрўп он бес қігіткä каітып келді. «Қылкы іäсіз екäн» деді, «кісі қок» деді. Он бес қі-

гітпӓн ӵӱрдӱ̆ ӵылкыҕа, ӵылкыны алды ӵігітпӓн, батыр сексӓн кісінӣ ӵалҕыз т'сӱрдӱ̆, он бес кісінӣ ӵылкыны кӯҕузӯп ӵібӓрдӣ. Сексӓн кісінӣ т'сӱрӱп шаршады. Кӱн шыкканда сауттӱӊ моінӱн ӱстӱ̆ндӧ ашып ӵеlпінӣп турдӱ, сонан сон алыстан бес ӵолаушӱ кісі кӧрӱндӱ̆, соҕан батыр омраунӱӊ тӱ̄мӧсӱ̆н салмаі барды. Тӧртӧӱн ӧlтӱрдӱ̆, бес кісінӣӊ бірӓӱ̄ калды, бес кісінӣӊ бірӓӱ̄ аітты: «Е ӵас! сендӓ ӵас, мендӓ ӵас, сендӓ ӧlӧрсӱ̆н, мендӓ ӧlӧрмӱ̆н, каіт!» Батыр онӱӊ сӧзӱ̆н тыӊдамады, барды, шаншты наізаны ӵеlкӓдӓн, кеlгӓн ӵігіт батырды ӧӊдӱршӧктӧн шаншты. Шаншкан наізасын сӯрӱлмады, теміргӓ такалҕан ӵерӣнӓн караҕаіды омурдӱ, темір ішӣндӓ калды; барды ӓlігӣ кісінӣ таҕыда ӧlтӱрдӱ̆. Наізаныӊ темірӣн сӯралмаҕанда он бес ӵігіткӓ каітты. Он бес ӵігіттӓр ӧндӱршӧктӧгӱ̆ наізадан коркӱп кашты; батыр алардыӊ кашканын кӧрӱ̆п артынан кӯп кеlдӣ, кӯп кеlӣп бу он бес ӵігіттӣ шакырып аітты:

1. «Е ӵігіттӓр, маіда! маіда!
«біздӓргӓ бӱгӱн тӣдӣ наіза,
«амалдада аіла кыл он бес ӵігіт!
«біздӓрдӓн сӯрӱлмаіды бу наіза.»
2. Кул' тор'ат шапса ӵӱ̄рӱк ӵеттӣ деідӣ,
дӱнӱ̆ӧдӧн біздӓі ӵалҕыз ӧттӱ̆ деідӣ,
он бесӣ ак наізаны кӧргӧннӧн сон,
ӵӣлып коідаі кашып кеттӣ деідӣ.
3. Кул' тор'ат шапса ӵӱ̄рӱк ӵетӓрм'едӣ?
дӱнӱ̆ӧдӧн біздӓі ӵалҕыз ӧтӧрм'едӣ?
ол тӯҕан Мандыктан алтау босам
басымнан оі баурумдап кетӓрм'едӣ?
4. Кул' тор'ат екіlӓнӣп ӵеlдӣ деідӣ,
ӵалҕызҕа тар ӵердӓ ӧlӱ̆м бердӣ деідӣ,
ӵалҕыздыӊ ашшы даусӱ шыкканан сон,
он бес кол устаса кеlдӣ деідӣ.
5. Ӵӣрӓншӓ ат ӵастад'емӓс, картты деідӣ,
он бес ӵігіт мында кеп тартты деідӣ,

он бес ак наізаны кӧргӧннӧн сон
ҷӣлып табан коjӯп тартты деідӣ.
6. Кӧкшӧ тау ҷолда турҕан ӯстӯ̆нӧ кет,
ҷігіткӓ салҕан ҥастаі бу да бір кеп,
«шыбын ҷан ак наіза мӓн шыҕып кетӓр,
«токтаі тур сӯра тартпаі он бес ҷігіт.
7. «Ҷаілаіды Шаҕам боjӯн біздӣҥ аул,
«біздікі бергӣ шеткӓ кызҕыл аул,
«кудаjым ҷау ҷолӯнда ӧлӯ̆м берӣп
«каітӓін ескӓ тӯстӯ̆ҥ каіран баур.
8. «Кул тор'ат шабарыҥа кіjӓ болдӯ,
«беттӓрӣ катынымныҥ шіjӓ болдӯ,
«ӯ̆шкӧн кӯшӯ̆к сікілдӣ кӯ бас Мамаі,
«іӓ̄сіз турҕан аулҕа іӓ̄ болдӯ.
9. «Садаҕыма салҕанын шеігӓз бір ок,
«ӧтӧ шыктыҥ каі теін дӯнӯ̆ӧ бок,
«ҷау ҷолунда кудаjым ӧлӯ̆м бердӣҥ,
«ӓ̄кӓкӓм деп ҷоктарҕа кызым да ҷок.
10. «Садаҕыма салҕанын шӓігӓз окка,
«аркам кӯнгӧ кӯjӧдӯ̆ ҷеідӓм ҷокка,
«алдымда аҕа, артымда інісӣ ҷок
«кыз бермӓҥӣз аҕалар ҷалҕыз бокка.»

Сонан сон батыр ӧлдӯ̆, он бес ҷігіт каітты ҷерӣнӓ, сонан сон ӯігӧ келгӓндӓ катыны келдӣ он бес ҷігіттӣҥ келгӓнӣн кӧрӯ̆п аітты.

11. Бӯ̆рлӧнӯ̆п бау караҕаі бітӓр тауҕа,
он бес ҷігіт аттандыҥ Кырҕыз ҷауҕа,
былтыр кеткӓн ҷорукшӯ быjыл келдӣҥ
ҷандаі курдас берӓ кӧр бізгӓ сауҕа.
12. Ҷіг.: Бау караҕаі бӯ̆рлӧнӯ̆п бітӓр тауҕа,
он бес ҷігіт аттандык Кырҕыз ҷауҕа,
саҕан карар ҷеҥӓшӓ бетӣмӣз ҷок,
ҷаҥгызыҥды алдырып келдӣк ҷауҕа.
13. Кат.: Кул' тораныҥ кулаҕы ерӓк серӓк,
ҷалҕыз ауз ҷалҕыздыҥ сӧзӯ̆ керӓк,

бастап барҕан башшыңды ҷауҕа алдрып
бу elгä он бес katын немä керäк?

10. Ер Көкшӱ.

Уak улӱ Камбар екäн,
Камбар улӱ Ер Көкшӱ:
Ер Көкшӱ ҷас екäн,
ҷаста болса бас екäн,
он сан Ноҕаі бiлгäндä
Өрмөн Бет Кан өлгөндө
ол барып ҷатыпты
Манан дегäн сӯна,
Балkан дегäн таӯна,
ӱлөсөргө мал таппаі,
атысарҕа ҷау таппаі.
Со кiсiнiң iшiнäн
бөлӱнӱп шыkты kырk кiсі,
Кар' аул кеткäн төрт кiсі,
Шыңд' аул кеткäн бес кiсі,
сан ҷылkыны алыпты,
мың кiсі онӱ кӯптӱ,
кӱн астынан шаҷ шыkты,
шаҷ астынан тӯ шыkты,
kаiтпас kара болат iрiҷтi,
балалы батыр Ҷаҷбыршы
кӯп ҷеттi мың кiсі.
«Менiң мылтыҕыма мың кiсі,
«садаҕыма сан кiсі,
«kылышыма kырk кiсі,
«төсөнөргө төсөk ҷok,
«ҷастынарҕа ҷастыk ҷok,
«ҷастыk болар бес кiсі.»
Менбäттiң улӱ Tiläгäн

азӯн таска білӓгӓн,
бал ішкӓнгӓ мактанҕан,
бір өзӯн сан кісігӓ теңгӓгӓн,
оҕанда болсӯн екі сексӓн ӌӯз кісі,
сенің ӌаксыңа дарау бір кісі,
ӌаманыңа екӓӯ ара бір кісі.
Ендідӓ калды не кісі?
со кісінің ішіндӓ
төрт ӌігіт аҕаінды бар екӓн,
бір кісі бір атканда
ӯш атады екӓн,
сан ӌылкыны алыпты
мың кісі оңӯ кӯптӯ,
ӌан ӌолдасын Манаша
аршын басты ак куламӓн
бөгөі бөгөі келӓді,
ӓлі ӌетпӓі келӓді,
табаны ӌазык тарлан бозҕа мінін,
бір оҕӯн аузӯна тістӓп,
бір оҕӯн ӌаҕына кезӓп,
ӌауҕа енін кетіпті.
Ӌаудӯң маңдажынан енін,
көтӯнөн шыҕып келді,
оң бӯрӯнөн енін,
сол бӯрӯнөн шыҕып келді,
ӌӯргөн ӌері кезӓң болдӯ.
ӌетті кӯн соҕусӯп,
ӌетті тӯн соҕусӯп,
кырк кісі бӓрі өлӯптӯ,
кырк кісідӓн ӌалҕыз калыпты.
Ер Көкшө тірі калыпты,
мың кісі бӓрі өлӯптӯ,
мың кісідӓң ӌалҕыз калыпты,
Ӌаңбыршы батыр калыпты.

Аттың қолаңсасынан қан келдї. О Қаңбыршы аітты: «Екäўмўз соғуспаjық.» ««Соғуспаса соғуспаjық! қojaiк.»» Мың кісінің атын Қаңбыршы алды, алып келгän қылкыны Ер Көкшў алды. Каітып кеттї Қаңбыршы; Ер Көкшў кісіläрін қарап қўрсö қан қолдасы Манашаның маңдаjына қасалы ок кірїп, басын көтöрўп соғўп қатыр екän. Оғўн сўрўп алды, қара дäрінї куjўп едї, тўрö-гäлдї Манаша, öзўнўң қырк кісі бäрї тўрö-гäлдї. Манағы мың қылкысын аідады. Қўрўп келä қатыр, Ер Көкшў қўр'алмаіды.

«Е қігіттäр, қігіттäр!
«е Манашым, Манашым!
«қаурўн қағып карашы!
«тезäктің отўн калашы!
«омурткамда он қара,
«оңгарылаі алмаі келäмїн,
«кабырғада кырк қара,
«кымылдаі алмаі келäмїн,
«толарсакта токса екі бір қара,
«толғаналмаі келäмїн,
«кak қаурўнда бір қара,
«сом қўрöктö бір қара,
«карға қўндў камыс ок
«шаш етäктäн тїптї,
«көк қелкäдäн шығыпты;
«бäрін ендї сол қара.

Олар ендї қўрўп кеттї. Караса Ер Көкшў қок, Манаша да қок. Манаша Ер Көкшўгö аітты: «Ер Көкшў бўітўп қатар ер м'едің?» деді «Бар!» деді «булаі қау қеттї деп шап!» деді. Ер Көкшў сонан қау қеттї деп шапты, бір октў қағына кезїп атына қаідак мінїп, қау каіда деп, булаі бір кеттї, булаіда шапты қау көрўнбöдў. Онан сон келїп қығылды, қолдасы сонан сон аібалтамäн қер казып көмдў. Каітты сонан сон Манаша, манағы кісілäргä кўп қеттї. Олар екäўдö öлдў деп малдарын ўlöсўп алып коіған. Манаша келгäннäн сон бірінї бірінї соғўп малды каітып ал-

ды. Сонан соң Ер Көкшөңұң сыбағасын бөлөк алды, мылтығының сыбағасын алды, қылышының сыбағасын алды, өзұңұн сыбағасын алды, сонан соң өзгөлөргө бердӣ.

Ер Көкшұңұң ұйұндө қалғыз баласы бар екән, аты Косаі екән, ол ұйұндө қырқ кулаш саты қылған екән, соған шығып көрдұ қорукшұңұ.

Косаі ұйдөн шығышты,
келгән кісінӣ көрұптұ,
ākäм Ер Көкшұ келсä,
ākäм қорға екпälсä,
ākäм торка екпälсä,
қорғаны мен мінämӣн,
торканы мен кіjämӣн,
алдынан шығып аітышты.
Маназа енді келӣптӣ,
кісілärгä аітышты:
«Мынау Косаі сураса,
«ākäсінің калын сураса
«сендäр қауап бермäң däр!
«іш бір сöз аітпаң дар!
«оған қауап мен берäін.»
Бала алдынан шығышты:
«Асалау мағалаікым ағалар!
«аксакалды бабалар!
«менің ākämдӣ көрдұңбö?»
««Қаным däін ер Косаі,
««тының деін ер Косаі,
««сенің ākäңдӣ мен көрдұм,
««табаны қазык тарлан боз
««табаны тӣп келädі,
««оңұ каға келädі,
««садак толған саі қебä
««құңұ ұшұп кетӣптӣ,
««ону қöндöі келädі,

««солкулдаҕан ак наіза
««кыісаjып кетіптї,
««ону тӱзӧтӱ̆п кеlӓдї,
««ӧңгӧгӧ ӧгӱз олңа тīгӓндӓ,
««ӓ̄кӓңӓ тала олңа тīдї.»»
«Е аҕалар! аҕалар,
«аксакалды бабалар!
«табаны ңазык тарлан боз
«табаны тіjӓр атп'едї?
«садак толҕан саі ңебӓ
«ңӱ̆нӱ̆ ӱ̆шӱ̆р окп'едї?
«солкулдаҕан ак наіза
«кыісаҕар аҕашп'едї?
«ӧңгӧгӧ ӧгӱз олңа тīгӓндӓ
«ӓ̄кӓмӓ тала тіjӓр ерм'едї?
«Аі аҕалар! аҕалар!
«аксакалды бабалар!
«азаматтар шоралар!
«олаі демӓ булаі де!
«біздїң ӓ̄кӓң ӧlдӱ̆ де!
«біздї кудаі урдӱ де!
«о кӧргӧ кылмасам,
«аҕыпкан коідаі маңратып,
«аш кӱзӧмдӧі шӯлатып
«арка аулдӱң сары ңон
«тізӓдӓн сокпак салмасам,
«керӓгӓсїн кертпӓсӓм,
«кертїп отка ңакпасам
«Косаі атым курӱсӱн!

Бала ӱ̆jӱ̆нӧ каітты. Манаша аітты: «Е Косаі мынадын сауҕа алыңыз! ««Ӧзӱ̆м кісігӓ сауҕа бергӓндӓі болҕанда алармын.»»

Косаі сонан ӱ̆jӱ̆нӧ каітты, кеlдї.

«Е шешӓ, шешӓ!
«біздїң ӓ̄кӓ ӧlӱ̆птӱ̆,

«бізді кудаі урўптў,
«о көргө кылмасам,
«аш кўзөмдөі шўлатып,
«аҕышкан коідаі маңратып,
«арка аулдўң сары ҷон
«тізәдән сокпак салмасам,
«Косаі атым курусўн!
«ӓкәмнің сўітўп кегін алармын!
«ӓкәмнің елі барма?
«ӓкәмнің ҷуртў барма?
«кудасы ӓкәмнің барма?
«курбусў ӓкәмнің барма?
«досў барма шешәкә?

«Ҷок», деді, шешәсі. «Боі өсўп буҕанасы катпаі балам, ҷауда өлөрсўн» деді. Бір Ҷепәк Баі деген кулў бар екән, соҕан бала келді. «Мен мінгәндәі ат барма?» деп сурады. «Сен мінгәндәі ат ҷок» деді. Аітпады Ҷепәк Баі. «Шыныңды аіт!» деді. Аітпады Ҷепәк Баі. «Сен шыныңды аітпадың» деп ҷаҕазынан устап алып урдў ҷергә. Ҷепәк Баі: «Аітаін» деді.

Ораі Кактың басында
аі маңдаіды алаша ат,
кўн маңдаіды кулаша ат,
салпаң кулак сарҕылжа ат
емәнің ең тўбўнө
мінсәңдә сол ҷарар.

Әкәсінің калҕан кырк кулаш ҷібәк аркан бар екән, алып келді оны су ішәтўҕўн ҷерінә, өзўн көрсөтпөі ҷер казып ҷатты. Әўөлў кўн маңдаіды кулаша ат келә ҷатыр, артында аі маңдаіды алаша келә ҷатыр; кўн маңдаіды кулаша ат су ішті, судў ішіп, ішіп тамсанып еді, маңдажы бўлкўлдөдў, кўндўк ўнөрў бар екән; аі маңдаілы алаша ат суҕа келді, су ішті маңдажы бўлк бўлк етті, аілык ўнөрў бар екән. Сары ат су ішпәі каітып шыҕып кетті. Ертән келді сар'ат ертән кеп су ішті шалманын бала моінўна тастады, устап алды, ҷўгөндөп алды, мініп шешәсінә

кеlдї. Шешäсїнä аітты: «Менїң ер токумдў кыл!» дедї, «мен каннан барып кол сураїн!» дедї. Канҕа кеlдї. «Е кан» дедї таксыр дедї. Кан есітпäдї, кан тоіда отур екäн. «Сонан сон кан шыкканнан сон сöіlöсöрмӯн» дептї; бір тöбöнӯң астына барды ујуктап ҷатыр. Кан асын ҷегäн сон тыскары шыкты. «Манаҕы ҷарҕаҕы бар сары бала каіда?» дедї. «Табыңдар ону!» дедї. Бір бала аітты: «Мына тöбöнӯң астында ҷатыр» дедї. «Бір он ҷігіт он наіза алып со балаҕа барыңдар, ҷаман боса коркар, ҷаксы боса коркпас» дедї. Он ҷігіт барды аіҕаі салып. «Наҕып ҷатырсын?» дедї. «Кан басыңды аламын» дедї. ««Кан басымды алса дајармын»» дедї. Кеlдї бала канҕа. «Бу берї кеl!» деп шакырды, каның касына кеlїп отурдў бала. «Бала, кім баласысын?» дедї. ««Ер Кöкшӯнӯң баласымын»» дедї. «Негä кеlдїң, бала?» ««Ӓкäмдї кäӯр ölтӯргöн, сіздäн кол сураҕалы кеlдїм.»» «Бу бала ҷас екäсїн, бала, барма!» «Кыз аіттырып берäін! Косаіҕа аіттырҕандаі кыз барма?» дедї. Арҕының Ак Сары Бї аітты: «Мендä кыз бар» дедї. «Аты Бота Кыз» дедї. Косаі аітты: «Калың малың не?» дедї. Аітпады Ак Сары Бї.

«Арҕының Ак Сары Бї,
«бермäн бак, Сары Бї!
«Бота Кыздың калың малын
«аіт Сары Бї!
«калың малын аітпасаң
«арман карап тур Сары Бї!

«Кан таксыр! катын боса ҷаі алармыз. Ӓкäмнїң кегїн алҕан сон; маҕан кол бер äӯölӯ!» дедї. Кан аітты: «Буҕан бара туҕӯн ерläр барма?» Арҕының Ак Сары Бїнїң алты улў бар екäн. «Барармыз» дедї. Онан сон ҷурт барамын, дедї. Ӯјӯнö кеlдї алтау, сонан сон: «Бармаімыз» дедї. Косаідың öзӯ аттанды, ҷурт барҕан сон бес асык дос баласы бар екäн, бесäӯ ертїп ҷӯрдӯ, «Бота Кыздың аулӯн баса ҷӯрöік! дедї. Бота Кыз Сулӯ улу ҷеңгäсїнä ҷӯгӯрӯп, аітты: «Анаҕы кісігä бір сöіlöсöік!» дедї. ««Куда тӯспöі куірук баур ҷемäі, негä кöрӯнöсӯн оҕан.»» Онан кыз ҷӯгӯрӯп кіші ҷеңгäсїнä кеlдї. «Анаҕы кісігä бір сöіlöсöік!»

деді. «Кайтіп барамыз оған» деді «карға көнөк іläік, біä сауған болаік! сўітўп сöілöсöік.» Карының көнөк ілїп келді, біä сауған боп барды. Косаіды т'сўрдў аттан. Оін, кўлкў көп кылдылар. Бір уакытта ценгäсі: «Кайтыңыз!» деді. Косаі атка барды. Кыз аітты: «Кайтыңыз мерäкä оін кылаік, кызык кізмät бар мында.» Косаі аітты: «Атка мінїп шыккан сон еркäк кайтып т'сöрмö екäн, урғашы кайтып т'сöдў.» Косаі аттанды, кыз колтуғўнан тартты т'сўрўгö, болмады. Колтуғўнан цігіт цібäк шапан ап бердї, кыз аітты: «Кашан келäр екäсіз?» Цігіт аітты: «Шапаның цағазынан оімактаі калғанда келäрмін.» Цўрўп кеттї Косаі, онўңмінän көп кол барды, Арғының Ак Сары Бідің улў Косаідың аур козў цорукка бара цатыр деп келämäж кылды.

Аідан аі отўп кетїптї,
цылдын цыл ötўп кетїптї,
Косаі алған колмінän
барып барып кетїптї.
Нешä аі барған сон,
нешä цыл барған сон
касындағы бес бала аітыпты:
«Цаным-деін ер Косаі,
«шыным-деін ер Косаі,
«көп біз шöлдöп барамыз,
«көп біз пäлä көрömўз,
«оған амал не болады?
«карынымыз ашып барады,
«судан шöлдöп барған сон,
«астан аш болған сон
«каідан амал табармыз?»
Бес бала онў аіткан сон,
Косаі сözўн есіткän сон
««Шöлдöп барған кісігä,
««карыны ашкан кісігä
««сусағанда су берäін!
««карын ашканда ас берäін!

««Садағымның корамсағында
««бес баурсағы бар екән,
««салпаң кулак сар'аттың
««баурунӯң астында
««қаідың тасы бар екән.»»
Садағының корамсағында
бес баурсағы алды деіді,
бесäӯнӯ алып берді деіді,
бесäӯ өңгӯрӯп қӯрӯ,
бес баурсакты қеді деіді.
Салпаң кулак сар'аттың,
баурӯнӯң астында
қаідың тасын алыпты,
булғап булғап қергä кojӯптӯ,
äӯödön қаңбыр қауптӯ,
мына судан ішіпті.
Ер Косаі атка мініпті,
караул карап кетіпті.
Қеттї тауға шыккан сон,
қеттї таудан тӯскön сон,
қеттї кырды артkан сон,
сар'аты қӯрмöі калды.
«Камшыласам да, қӯрмödӯң,
«карбансамда, қӯрмödӯң,
«тебінсämдä, қӯрмödӯң,
«тербälсämдä, қӯрмödӯң,
«маған недän köңlӯ калды?»
««Оібаі, іäм Ер Косаі!
««қӯгönӯмд' алып кулатпадың,
««ерімді алып аунатпадың,
««саған недän разы болаін?»»
Ер Косаі аттан т'сö калыпты,
ерін тастап алыпты,
арка терäсї бірgä тӯсӯптӯ,

ц̣ӱгӧнӱ̆н ендї алыпты,
бас терӓсї біргӓ тӱсӱптӱ̆.

Салпаң кулак сара ат арпаның ак зусаннан алты оттап, алты аунап тӱстӱ̆, куіруҕӱн сыртына салып ӱідӧн шыккан калыбына тӱстӱ̆. Куіруҕӱн сыртына салып кулашы бар кулан болӱп кӱнӱ̆ң батысына таман кеттї. Бала аітты: «Ат ајаҕын ц̣ергӓ караіды, кус ајаҕан кӧккӧ караіды дегӓн осу екӓн.» Бала ц̣ылап ц̣ылап, ер токумӱн ц̣астанып ц̣атып калды. О сар'ат барып бајаҕы батыр Ц̣аңбыршының шӓ̄рїн ӱш аіналып кашты. Карҕа тумсуктӱ казык ајакты кемпір бар екӓн. Сол кемпір аітты: «Бу ц̣арҕаҕы бар екӓн, сары бала бар екӓн, бу семіз сар'ат бар екӓн. Бул шӓ̄рїңдї ӱш аінала шабылып. Мунӱ устаңыз кӯп!» Шӓ̄рдїң ц̣ігіттӓрї кӯдӱ сар'атты, ц̣етпӓдї. Сар'ат каітып барды, ц̣етсӓ, Косаі ујуктап ц̣атыр екӓн. Ат баска тептї, ојанды. «Негӓ ц̣ыладың?» дептї. ««Сенї кетїп калама деп ц̣ыладым.»» «Мен негӓ кетӓін? мен батыр Ц̣аңбыршының шӓ̄рїн ӱш аіналып каштым, маҕан ц̣етӓр ат ц̣ок екӓн. Мен сол ат сынарҕа бардым. Бір сокур кара біӓ не ц̣еттї не ц̣етпӓдї; ішїндӓгї кулун тулпар екӓн; сол шӓ̄рдӓ бір кӱрӧң арҕымак бар екӓн, бір сары бала бар екӓн, токсан сїрдың сӱтӱ̆н ішӓдї. Сонӱ тастама! екӓӱ̆н ӧлтӱ̆р. Менїң тӱгӱ̆мнӱ̆ң тӱбӱ̆ саін бір ок, мен ц̣еті тӱн, ц̣еті кӱн шабалмасам маҕан серт, шабысалмасаң саҕан серт. Бір ӧзӱ̆мнӱ̆ң дӱбӱрӱ̆мдӱ̆ мың ц̣ылкының дӱбӱрӱндӧі кылаін! саурумнӱ̆ң ортасында екі баі терӓк орнатаін.» Косаі аітты: «Мен бір ӧзӱ̆мнӱ̆ң даусӱмдӱ мың кісінїң даусӱндаі кылаін, басымды таудаі кылаін, кӧзӱ̆мдӱ̆ шаңрактаі кылаін, ц̣еті тӱн, ц̣еті кӱн шабалмасаң саҕан серт, мен шабысалмасам маҕан серт.»

Атына міндї, келдї шӓ̄ргӓ, келїп тїдї ц̣еті кӱн, ц̣еті тӱн соҕӱстӱ, аттың тізӓзїнӓн кан келдї, бӓ̄рїн кырды. Бір ц̣ӱз кісі калды. Баланың алмасының саҕаҕына маі катты, ӧзӱ̆ шаршады; сары ат аітты: «Т'сӧ кап баурӱма ен!» Т'сӧ кап баурӱна ендї. Ат сілкіндї, «тур» дедї. «Ӱстӱ̆мӧ мін!» дедї. Ӱстӱ̆нӧ міндї, ц̣ӱс кісінїң ц̣есір ц̣ебір кылып алып ц̣ӧнӧлдӱ̆, алып шыкты олаі, екі дӧң артылып тӱстӱ̆, бајаҕы ц̣ел маја мінгӓн кемпір кӧтӱ̆нӧн кӯп

кеlдї. «Е Косаі!» дедї, «мунан артынан ҷоктаітӯҕӯн кісі барар.» Косаі аітты: «Е кемпір! бір еl алып кал!» Кемпір бір таіпа еl алып калды.

Онан сон сары ат ҷӯрмӧдӯ. «Негä ҷӯрмӧісӯн?» дедї. Ат аітты: «Умуттӯҥ» дедї. ««Немä?»» дептї. «Темірlї ӯі калды, кӯрӧҥ арҕымак калды, сары бала калды.» Косаі каіта ҷӯрдӯ. Кеlдї каітып. «Ендї онӯ коітїп бузамыз?» дедї. «Менї текпїlä ӧкпӧмдӯ шыҕар! Саурӯмнан сабап саптыјактаі ет шыҕар! сӯітӯп која бер!» Сар'ат акты боздӯ ҷергä барып каіта дан ҷӯгӯрдӯ, кеlіп ӯідӯ теӯп кеп кеттї, темір ӯідӯҥ екі кабат ӯзӯlдӯ. Таҕы кеттї ҷӯгӯрӯп, каітып аіналып кеп теӯп кеттї, темір ӯі ашылып кеттї. Ішїндä сары бала ҷатыр екäн, кӯрӧҥ арҕымак турҕан екäн; кӯрӧҥ арҕымактыҥ ајаҕында темір шідäрї бар, темірдäн ноктасы бар. Сары баланыҥ колӯнда бір ҷаҕы бар екäн, бір тӧбӧнӯ атса, тӧбӧ аударылып т'сӧр едї. Сары бала аітты: «Е Косаі, тірі босам еlїмнїҥ кегїн алармын сеннäн.» Косаі баска кеп шапты, ішїн ҷарды, ішїн караса токсан бӧlӧк карыны бар екäн, токсан сїрдыҥ сӯтӯн ішäд' екäн. Бір кемпір анда отурдӯ: «Тāҥрі кӧзӯн ашсын!» дедї. Сары ат аітты: «Каіттыра кет!» Сонан сон Косаі манаҕы кӧшӯнӧ кеlдї, кӧшкӧ аітты: «Мен озӯп бараін! узун сызҕан ҷерїнä ҷӯр! дӧҥӧlӧк сызҕан ҷерїнä кон.» Сонан сон Ер Косаі озӯп барды ҷерїнä, бір тӧбӧнӯҥ басына шыкты, кӯндӯк ҷердäн естїд'екäн, тӯстӯк ҷердäн болҷаід'екäн.

Тӯстӯк ҷердä Ҷаҥбыршы батыр кетїп бара ҷатыр екäн, касында улӯ Темір Баі алып бар екäн, бір сäӯӧгӧі бар екäн. Ҷаҥбыршы аітты: «Е сäӯӧгӧјӯм, не кӧрдӯҥ бӯгӯн?» Сäӯӧгӧі аітты: «Бӯгӯн біздїҥ шāрдї бір бала шапты, астына семіз сар'ат бар едї, ҷеті кабат темір ӯідӯ буздӯ, бу сары баланы ӧlтӯрдӯ, касындаҕы кӯрӧҥ арҕымакты ӧlтӯрдӯ.» Ҷаҥбыршы аітты: «О баланы біз кӧрдӯк, біздї о бала кӧрдӯ, біз оҕан барсак, ол біздї ӧlтӯрӧдӯ, ол бізгä кеlсä онӯ біз ӧlтӯрӧмӯз.»

Сонан сон Косаі ҷӧнӯнӧ ҷӯрӯп кеттї. Сары ат аітты: «Е Косаі, еlїҥ ендї ҷакын едї, бір таудӯҥ ар ҷаҕында Ертістїҥ сӯ бар, онӯҥ ар ҷаҕында Арҕыныҥ Ак Сары Бїдїҥ аулӯ бар, мына

тауға қелін шық! суға қелін түс! қелін мен ар қабына өтөін! Судың ар қабында мен қыбылаін! сен сонда атым өлдің деп аіғаі сал! сонан сол аулдың кісісі келәр, Арғының Ақ Сары Бідің алты улу куіруғумнан тартар, көзумдү козғалтпас, Арғының Ақ Сары Бі өзү тартар, сонан сон түрө-көрөін! көңүлү тәур боп калсын!» деді.

Косаі кетті тауға, қелін шықты, қелін түстү, судан қелін өттү, судың қегінә келін қыбылды, аіғаі салды, аулдан кісі келді. Косаі аітты: «Қолаушы едім, менің атым қыбылыш қатыр.» Арғының Ақ Сары Бідің алты баласы кеп тартты, көтүнү козғалтпады. О тағы аіғаі салды; Арғының Ақ Сары Бі өзү келді, келін тартты, ат түрө-гелді тартқан сон «Е балаларым», деді «картаісамда бір бөрүнүң бір коілүк әлі бар екән деген осу» деді. «Қаным кім едің», деді, ««Косаіның қолдасымын»» деді. «Косаі әкәсінің кегін алдыма?» ««Кегін алды.»» «Оі баі үігө құр! сусун іш!»

Үігө келді Косаі, сусун ішті, Бота Кыз Сулу ajакшы болду. Үjүндө қатқан Сартпән оінар екән кыз, Косаі оны білді. Косаі тура аттанды:

Колумдағы карағаі садақ
каіра тартқан барш'екән?
Сурунүң сары қон
тізәдән сокпақ салған барм'екән?
әкәсінің кегін алған барм'екән?
әкаңә бердің тол'ajақ,
шешаңә бердің қарт'ajақ,
маған бердің орт'ajақ,
көқлүңду берін кojупсун
телягаі кара бөрүктү
қатыр екән үjүндө,
калаі оінасаңда ерiктi
бір күндө басыңа тijәр тал тajақ.

Сонан сон қуртуна кетті. Арғының Ақ Сары Бідің балаларына аітты: «Ертән менің көшум өтодур, малдарыңа іә болмаі

калмаңдар.» Сүйтүп цүрүп кеттї, келіп колўна келдї, судўң арқы цегіндä кондў, ертäн аідады, Арқының Ак Сары Бідің аулў бастыра аідады, сірі сірына косўлўп кеттї, кojў кojўна косўлўп кеттї. Сары Бідің алты баласы алтау алты таіңа мініп цаідак шаңның ішіндä калды. Алтау аіттылар: «Косаі мырзаңа аітыңыз! малымызды бөлўп алаік! токтасын!» дедї. ««Оңан токтамаімын»» дедї, кojўндаі кojўн бөлўп тастады, цылкысындаі цылкын бөлўп тастады, цўрўп ўjўнö келдї.

Ўjўнö келдї каршыңа салды. «Бота Кыз Сулуңа ўі тіксін!» дедї. Бота Кыз Сулудў алып келдї, кешкä цаңа тіккäн ўігö барып цатты. Аты баілаулў екäн, аты ўідў сындырып бара цатыр. Бота Кыз Сулў аітты: «Атыңыздың мінäсі осулаім'едї?» Косаі аітты: «Кўндö каз дуалак каңцыңасында цўрўш'едї, соңў көксöп тур, шыңып кара!» дедї. Шыңып караса цау цеті кабат курсап алыпты. Косаі аітты: «Кеін тур! атыма мініп шыңаін!»

Атына мініп шыкты, колдан карсы келдім біräў. Манаңы цел маjаңы мінгäн кемпірдің баласы екäн, Темір Баі алып екäн. Наізамäн шанштыКосаіды, цоңары көтўрдў. «Косаі калаісын?» дедї, «бурун ўстўндö едің äлідä боса ўстўндömўн.» Косаіды цергä тастап кеттї, наізаның карыстаі цері ішіндä калды, Косаіölўп калды. Темір Баі алып онан сон елïп шапты, катынын міңгіз тірïп алаін деп едї. Темір Баі алып алдырмады, «Шешämä кылңан цаксылыңы бар деп, манаңа цел маjаңа мінгäн кемпіргä бір таіпа el берïп кеткäн едї, соңўңўшўнкатынын алдырмады. Сар'атты устаіндеп едї устатпады, кырк кісінї öлтўрдў, кашып кеттї сары ат. Сар'ат Косаіңа каітып келдї, каітып келсä Бота Кыз Сулў ölгölў цатыр екäн. Ат аітты: «Ölмö!» дедї. «Муна ölгöн кісінің ötўн алып Косаіның мурнўна куі!» дедї. Ölгöн кісілäрдің ötўн катын алды, мурнўна куідў, Косаі катты уjуктадым деп тўрö-гäлдї. «Цау каіда кеттї?» деідї. ««Каітып тўс!»» катын аітты. Косаі каітып тўстў. Катын аітты: «Уjукта бўгўн. Äкäң тўсўнö енäр» дедї.

Уjуктады Ер Косаі, тўсўнö äкäсі ендї, äкäсі аітты: «О кемпірдің улў, Темір Баі алып сырты болат іші куруш» дедї «атса

мылтык өтпөйдү, шапса кылыш өтпөйдү. Түндө қатса моінұна шайтан ұйөлөп қатады. Сонда түндө барып шап!»

Таң атты ертән түндө Косаі барды, Темір Баі алыптың басын шапты. Таудұң ар қағына барып қатты. Таң атты, келіп колға араласты, бәрін кырды, ат тонұн бәрінің алып кайтты. Қеті құз уста қідірді, қетпіс арба көмүр алдырды, өзү көмүрдұң ортасына отурду. Усталарға бастырды, өзү корғазындаі балкыды, көтүнөн наізаның сынығы түсүп калды. Қазылып кетті өзү, малын малданып, қанын қанданып елінә кан болұп сондаі әділ болұп барша муратына қетті.

11. Қелкілдәк.

Бурунғү заманында Нөрмөн Бет деген кан болған, Кан дүз токсан екі қасаған. Өз Темір деген інісі болған. Өз Темір кырк екі кісігә бас болұп колға кетті. Нөрмөн Беттің екі кызы болған бірөүнұң аты Күнүкөі, біраүнұң аты Түнүкөі болған. Екі кыз ұйуктағанда түс көргөн. Таң ертән қеңгәсінә келді, бір шапанға қамылды; екәү бір қеңгәнің басын шығарды. «Қеңгә!» деді.

«Мен бір түс көрдүм,
«от қағалаі іс көрдүм,
«екідә кара тең көрдүм,
«сорғалап аккан кан көрдүм,
«қора, қеңгә, түсүмдү.

Қеңгәсі каін ағасына келді.

«Аітаін!» деді «Каін аға!»
«мен бір түс көрдүм,
«от қағалаі іс көрдүм,
«екідә кара тең көрдүм,
«сорғалап аккан кан көрдүм.»
«Қора, аған, түсүмдү!»

Каін ағасы аітты: «Бу түстү кім көрдү?» деді «мен мін» деді катын. Каін ағасы аітты: «Мунү көргөн сен емәс! мунү көргөн

екі кызым екăн, кызым келсĭн!» дедĭ «т'сўма келĭп аітсын!» дедĭ. Екі кызы Тўнўкöі, Кўнўкöі келдĭ т'сўна.

«Ҫамаҕат! дедĭ,
«кулактарыңды берĭ сал!
«кеҫăстăрĭңдĭ ары сал!
«бўгўн тўндö тўс кördўм,
«от ҫаҕалаі іс кördўм,
«екідă кара тең кördўм,
«сорҕалап аккан кан кördўм,
«ҫора, ҫамаҕат, бу тўстў!»
Кыздар бу тўс аіткан сон,
ҫамаҕат бу тўс есткăн сон
ҫамаҕаттың ҫаксылар,
маҕанасы білгăн баксалар,
аксакалды аҕалар,
бас шалмалы бабалар
«Аҕаң бўгўн келăр! дедĭ,
«олжалы ўігö келăр!» дедĭ.
Нörмön Беттĭң кыздары
Тўнўкöіман Кўнўкöі
бу сöзўнö нанбады.
«Öз Темір ўідö ҫок болдў,
«ҫок болҕанда бок болдўк.»
Нörмön Бет Кан аітты:
«Дўс токсан екі ҫасаҕам,
«каздыңда етĭн асаҕам,
«Öз Темір ўідö ҫок болдў,
«ҫок болҕанда бок болдўк.»

Нörмön Беттĭң сакалынан ҫас төктў, ҫылаіды, ölömўз деп ҫылаіды.

Нörмön Беттĭң ҫетідă ҫасар Ҫас Тўлўк деган баласы бар екăн. Ҫеті кырдың астында алпыс баламăн асык оінап ҫатыр екăн. Ҫылаҕан Нörмön Беттĭң даусўн баласы естĭп келдĭ. Келдĭдă: «Кан іăм, негă ҫылаісыз?» дедĭ. Кан аітты: «Ҫыламаі каі-

тäін? Öз Темір ӱідö ҷоk болҕанда боk болдӱk!» дедї. Баласы аітты:

«Ҷылама ӓкäм!» дедї,
«оҥ батаҥды бер! дедї,
«дӱlдӱlӱҥдӱ бер! дедї,
«семсäрїҥдї бер! дедї,
«ҷауҕа мен бараін!
«бір ауз ҷолҕа бараін!
«бір кеlгäнїн бір kыраін!
«екі кеlгäнїн екі kыраін!
«бірінä бірїн kоспаін!»
Äкäсї аітты балаҕа:
«Сенїҥ алар ҷаӯҥ ҷоk,
«бојӱҥ сенїҥ öскöн ҷоk,
«боҕаныҥ ендї kатkан ҷоk,
«балаkта ҷӱнӱҥ ҷеткäн ҷоk!»

Баласы сöзӱн алмады, батасын сурады. Äкäсї оҥ батасын бердї. «Ҷортkанда ҷолӱҥ болсӱн! ҷолдасыҥ Кыдыр болсӱн! Алла'ы екпäр!» дедї. Дӱlдӱlӱн бердї, семсäрїн бердї, «Бар балам» дедї, «дӱlдӱlӱҥ оҥ ајаҕымäн ҷер тепсä, сол ајаҕын кöккö кöтöрсö кеlмä! дедї, сол ајаҕы мінäн ҷер тепсä, оҥ ајаҕын кöккö кöтöрсö kаіт балам.»

Ҷеті ҷасты Ҷас Тӱlӱк дӱlдӱlӱнö міндї, семсäрїн kолӱна алды «аман, есäн болӱҥдар!» деп кеттї. Кеlä ҷатса бір беlдїҥ ӱстӱнö шыkты, ҷер дӱзӱн kарады, ҷау кеlä ҷатыр екäн. Дӱlдӱlдöн тӱстӱ о бала, алдыҥгы аілын бос тартты, артkы аілын берік тартты, онан сон дӱlдӱнö міндї, бір кеlгäнїн бір kырды, екі кеlгäнїн екі kырды, бірїн бірїнä kоспады. Кöп ҷаудӱ kырды. Ҷаудӱҥ еҥ кöтӱндö kапыр басы Теläгäі алып бар екäн. Теläгäі:

«Ҷамаҕаттар тура туруҥӱз,
«бу ҷердä ат ҷаҕыҥыз,
«kумалаk біз ашаік!
«kоі ҷаурун ҷаҕаік!
Кумалаk ашты деідї,

ḱоінӯӊ ӌаурӯн ӌаḱты деідї.
«Біздї алып ӌатḱан ӌау екӓн,
«ӌеті ӌасар ӌас бала екӓн,
«атсаḱ онӯ аталмаімыз,
«шапсаḱ онӯ шабалмаімыз,
«атсаḱ мылтыḱ тīмӓідї,
«шапсаḱ ḱылыш ӧтпӧідӯ̆.

Капыр басы Теlӓгӓі кӯндӯ̆ боран соḱтурдӯ, аjаз ḱылдырды. Бала тоӊдӯ, тоӊган сон ӓ̄кӓсїнїӊ аітḱан сӧзӯ̆ бар екӓн, дӯ̆lдӯ̆lӯ̆ӊ оӊ аjаӄымӓн ӌер тарпыса, сол аjаӄыны кӧккӧ кӧтӧрсӧ ḱаітпа дегӓн екӓн, дӯ̆lдӯ̆lӯ̆ӊ сол аjаӄымӓн ӌер тартпыса оӊ аjаӄын кӧккӧ кӧтӧрсӧ ḱаіт! дегӓн екӓн.

Кӯ̆н боран болдӯ, сӯḱ болдӯ, бала муздады, тоӊдӯ. Дӯ̆lдӯ̆l сол аjаӄы мӓн ӌер тарпыды, оӊ аjаӄын кӧккӧ кӧтӧрдӯ̆, бала дӯ̆lдӯ̆lӯ̆нӧ міндї ḱаітты.

Ӌас бала тоӊӯптӯ,
атḱа мінїп ḱаітыпты,
ḱамшысын бастырып,
дӯ̆lдӯ̆lӯ̆нӯ̆ ӌӯ̆гӯ̆ртӯ̆п
ӓ̄кӓсїнӓ ӌетїптї.
Ӯ̆lкӧн апасы Тӯ̆нӯ̆кӧі,
кіші апасы Кӯ̆нӯ̆кӧі
алдынан шыӄыпты.
«Тоӊдӯӊба, ḱараӄымаі?
«муздадыӊба, шыраӄымаі?»
Дӯ̆lдӯ̆lӯ̆нӧн т'сӯ̆рдӯ̆, деідї,
ӯ̆jӯ̆нӧ еӊгіздї, деідї,
бір апасы басын алды,
басын ḱоінӯна салды,
бір апасы аjаӄын алды,
аjаӄын ḱоінӯна салды:
«Тоӊӄан басы ӌылынсын!
«муздаӄан аjаӄы ӌылынсын!»

Екі апасы Тӯ̆нӯ̆кӧі, Кӯ̆нӯ̆кӧі артына ḱарады, ӌау кеlїп ḱал-

ҕан екӓн. Ӱ̆lнӧн ҷеті кулакты казанды тӧҥ кӧрдӱ̆, астына екі апасы салды манаҕы інісӥн. Капыр ҷау кеlӥп калды, ак шӓ̄рӥнӥ шапты, дӱ̆з токсан екі ҷасаҕан Нӧрмӧн Беттӥҥ басын алды, ӧтӱ̆н сыртынан ҷарды. Кӱ̆нӱ̆кӧі, Тӱ̆нӱ̆кӧі кызды кӱ̆нӱ̆ндӧ аіттырса Нӧрмӧн Бет бермӓід'екӓн, ӓ̄lі бу уакытта тегӥн олҷа кылдырдылар, аттыҥ кӧтӱ̆нӧ салдырдылар, ӧзгӧ малында, ҷанында алып бара ҷатыр екӓн. Сонда капыр басы Теlӓгӓі аітты: «Біздӥ алҕан ҷау мунда ҷок екӓн. Ҷалҕыз ҷетӥ ҷасар баланы табалмадык. Іздӓргӓ керӓк» дедӥ. Сонда кӯ аjак кӯ кемпір аітты: «Мен о баланы тауп берӓін, ҷасырҕан ҷерӥн кӧрдӱ̆м; менӥҥ малымды, менӥҥ ҷанымды бӓ̄рӥн берсӓҥ аітаін!» дедӥ. Теlӓгӓі аітты: «Бӓ̄рӥн танысаҥ ал!» дедӥ. Манаҕы малын ҷанын бердӥ. Кемпір аітты: «Казаныҥ астында ҷатыр» дедӥ. Капыр басы Теlӓгӓі казанҕа кеlдӥ, казанды кӧтӧрдӱ̆, едӓ бала ҷатыр екӓн. Сол ҷердӓ баланыҥ басын алды, басын канжыҕасына баілады. Кан акты сорҕалап. Капыр басы Теlӓгӓі ҷесір ҷебір кылып каітты ҷерӥнӓ.

Бір уакыт кӱ̆ндӧ Ӧз Темір кеlдӥ, ӧз дӧрӱ̆ карыны аш болҕанда, бірінӥҥ атын соjӱп ҷегӓн. Ак шӓ̄ргӓ кеlдӥ, кеlгӓн сон ӓ̄кӓсӥ ҷок, інісӥ ҷок, шешӓсӥ ҷок, катыны ҷок, екі карындасы ҷок екӓн, ӧзӱ̆нӱ̆ҥ астында мінӥп ҷӱ̆ргӧн бедӓӱ̆ біӓсӥ бар екӓн. Аттан тӱ̆стӱ̆ ҷылады.

Дӱ̆з токсан екі ҷасаҕан,
каздыҥда етӥн асаҕан,
Нӧрмӧн Бетсӥн кап іӓм,
туспанҕа басыҥды алдырдым,
кӓӱ̆ргӓ ӧтӱ̆ҥдӱ̆ ҷардырдым.
Мен ӧзӱ̆м ӱ̆ідӧ ҷок болдӱ̆м,
ҷок болдӱ̆м да бок болдӱ̆м.
Шуҕадан тӱ̆скӧн кыіндым,
макпалдан тӱ̆скӧн оjӱ̆ндым.
Кӱ̆нӱ̆кӧідӓі кӧрӱ̆ктӱ̆мдӱ̆,
Тӱ̆нӱ̆кӧідӓі тектӥмдӥ
ӧзӱ̆м барда аіттмра
кеlгӓн кісігӓ бермӓдӥм,

күнүңдө бірәүгө тегінән
тегін олжа кылдырдым,
ат бір көтүнө салдырдым,
әсірәсі со кекті каітәін?
үідө цүрсөм муңдасым,
цолда цүрсөм цолдасым,
цетідә цасар Цас Түлүк
каурусүң сенің катқан цок,
балақта цүнүң шыққан цок,
бојүң сенің өскөн цок,
акылың сенің толған цок,
капыда аірылып калдым цалғызымнан.
Цетті күн цылады,
цетті түн цылады,
цылағанда Өз Темір
цер баурдап сулаіды,
цылап цылап ујуктаіды.
Сүітүп ујуктап цатқанда
келді бір адам касына,
турду онүң басында.
«Е туруп кел, Өз Темір,
«сенің басыңды көтөр!»
Өз Темір басын көтөрдү,
цатқан цердә отурду,
келгән адам сөілөштү:
«Сен о цауға барма, деіді,
«алар цаүң ол емәс,
«Сары Баі деген кан бар,
«сонүң бір бала бар,
«атса мылтык тімәіді,
«шапса кылыш өтпөіду,
«отка салса күімөіду,
«суға салса батпаіды,
«карғаза карғыс цетпәіді.

«Сары Баідың балас' екäн,
«ҷеті ҷаска быјыл ҷеткäн,
«атын коіҕан ҷок екäн.

«Сол балаҕа бар, сол балаҕа барсаң кегїңдї ол алып берäр.» Манаҕы Öз Темір турдў, бетї колўн ҷӯдў, бір коідў ҷалынып соідў, бір касык ет ҷедї. Манаҕы т'сўндö кöргöн адам Кыдыр екäн. Кара бедäў біäсїн ертäп міндї Сары Баіды іздäп кеттї.

Сары Баі дегäн баі екäн, бала ҷок екäн бір кўндö. Бір уакытта ҷīн тоіҕа барҕан, тöрт біäмäн, тöрт сабамäн барад'екäн. Кӯдар öтрўк тоі кылды, «бу Сары Баі öзўнўң баласы ҷок» дедї, «кудаідан бір бала тіläтäік!» дедї. Манаҕы öтрўк тоіҕа Сары Баіды шакырдылар. Сары Баі катынымäн, тöрт біäмäн, тöрт саба кымызмїнäн кеlдї, шакырҕан аулҕа кеlдї, кеlсä аулда ат баідалҕан ҷок. Сары Баі аш ӯланды кісіläрдї боктады. «Мында кісі ҷок екäн, дедї, мазак кылдылар бізгä» дедї. Öзгö кісіläр Сары Баіҕа ҷубап берälмäідї, кісіläрдїң ішїндä бір ташша бала бар екäн, о бала аітты: «Мен Сары Баіҕа ҷубап берäін!» Ташша тыскары шыкты. Сāläм бердї. Сары Баі сālämїн боктады. Бала аітты: «Сālämїмдї боктама! бу тоі баласы бардың кälä тўҕўн тојў, баласы ҷоктўң кеlмäітўҕўн тоју, улў барҕа орўн бар, улў ҷокка орун ҷок.» Сары Баі катынымäн тöрт біäнї бауз дады, тöрт саба кымыз ҷарып тастады, екäў ўјўнö каітты. Астында мінгäн боз ҷорҕа ат бар екäн; боз ҷорҕа атты беlдāўгö баідады, öзў катынымäн кудаідан бір бала сурады. Кетäдї, етäгїн беlїнä кыстырды. Кеlä ҷаткан кўнўндö Сары Баі арыктады, катын аркалады, кеlä ҷатса ак тікäнäккä кеlдї, кеlсä кīмнїң етäгїнä тікäнäк іlїнäдї. Катын шаршады, отурдў, Сары Баі ујуктап калды, катын ујуктаҕан ҷок екäн. Аспаннан кўмўстў табак балмäн тўстў, табактың ішїндä кўмўс касык бар екäн. «Тўрö-гäl, бајым!» дедї «аспаннан табак тўстў.» Сары Баі тўрö-гälдї «бісмылла!» деп бір касык бал ҷедї. Катынына баі аітты: «Сен ҷе!» дедї «кудаі бала берäр» дедї. Катын бāрін ҷедї. Сонан сон каітты ўјўнö, катын буаз болдў. Бір уакытта катын бала тапты, бір ул тапты, бір кыз тапты.

Олар енді тоі қылды,
арап шарап берді,
он біä соіду баілап,
он коі соідў тоілап,
он сір соідў аідап,
қоғары елін шақырды,
тўмöнгў елін шақырды,
ажамаі малын қырады,
қурт қілып келгäндä,
табақ тартып бергäндä
келгäн кісігä сілады,
мінäр атын міңгізді,
кіjäр шапан кігізді.
Ат қоққа ат берґäн сон,
кім қоққа кім берґäн сон,
соіған малды қеґäн сон,
қілған қуртў тоіған сон
келгäн елі таркады.

Шалкар көлдўң басында шатыр тіктї. Бала оінап қўрдў, тобулғудан қақ қылды, шідäн ок қылды, кäрі кемпірді атты, кäрі шалды атты, көп кемпірді, көп шалды öлтўрдў. Кемпірдің шалы бар шал келді, шалдың кемпірі бар, кемпір келді, Сары Баіға келді. «Мырза!» деді, «балаңыз біздің шалдарымызды, кемпірläрімізді öлтўрдў, балаңызды тіңіз.» Сары Баі аітты: »Цараіды» деді. Баланы шақырды, «балам», деді, қылқыға бар!» деді. Сары Баідың бір қулў бар екäн, токсан коідўң терäсі телпägäі тымақ шыкпаіды. Манағы Сары Баідың баласы қылқыға кетті, Топаі кулға келді, ақ сақалы бар екäн, қажың болад'екäн, қара сақалы бар екäн, қарағаі болад'екäн, кўн ыстық болғанда токсан тор' ала аіғырдың ўрў сақалына ўjöздöп турат екäн.

Сол кўндö Öз Темір қылқыға келді, қарағаідың ішінä еніп келді. Топаі кул аітты: «Сақалымның ішіндä біт қўрöдў» деді, біт қўр деґäнін караса Öз Темір Кан қўröд'екäн, мінґäні қара бедäў біä екäн. Сары Баідың баласы Öз Темір қанды Топаі

қулға устап алып келді. «Сен, деді, менің сақалымның ішіндә нағып құрдұң? урумұсұн?» Өз Темір айтты: «Қоқ мен уру емәспін, беішара адаммын.» ««Оллаі болса негә келдің? қаіда барасын?»» «Балаға келдім, деді, курбустарым қау өлтұрдұ.» Сары Баідың баласы айтты: «Тімә!» деді «аға сенің ақ сақалың қаіың болғанын қара сақалың қарағаі болғанын біз біләміз, басқа кісі білмәс. Сон аға қаіда барасын?» Өз Темір айтты: «Сары Баі деген баі бар екән, соған барамын» деді.

Өзұ Мырза екән,
аты қоққа ат берәді,
кімі қоққа кім берәді;
сон даі мырзаға барамын,
Сары Баідың баласы бар,
қеті қасар улұ бар,
мылтық атса ок тімәіді,
қылыш шапса қылыш өтпөідұ,
ол баласын сураімын.

Бала айтты: «Барсаң анау белдің астында біздің аулұмұз бар. Сары Баідың баласы менмін. Өз Темір кетті, бір уақытта Сары Баідікінә келді. Өз Темір Канды аттан көтөрдұ, ұігө отурғуздұ, амандасты, есәндәсті. «Қаіда барасыз?» деді. «Сіздікінә келдім» деді «біздікіндә не бар?» деді. «Сіздің бір балаңыз бар екән, сонұң атын коіған қоқ екән, атын коіғалы мен келдім.» Сары Баі айтты: «Бәрі кәлді! сеннән басқа кісігә коіғузған қоқ едім.» Өз Темір баланың атын коідұ: «Аты қеті қасар Қелкілдәк болсұн!» деді әкәсі: «Қаксы, қараіды» деді. «Кан! ат аламысын? ат берәін, кім аламысын? кім берәін.» Өз Темір: «Алмаімын, берсәң, деді, маған баланды бер, балаң керәк маған» деді, менің әкәмді, шешәмді. інімді, екі карындасымды бәрін қауға алдырдым, өзұм ұідө қоқ болдұм, қоқ болдұмда бок болдұм» деді. Сары Баі: «Бермәімін, деді, баламды; қөнөл!» Боктады Өз Темірді. Өз Темір қылап кетті; Сары Баі ұұнө келді; катыны айтты: «Не сураі келгән екән?» ««Катын, біздің қалғыс баланы сураі келгән екән; соңұ мен бергән қоқ.»» Катын айтты: «Акылың

ҷok екӓн; шакыр! берi кеlсӣн!» дедӣ. Сары Баi тумаҕын kолӯна алды, тумаҕын булҕап шакырды. Öз Темiр шакырҕан сон, кеlдӣ. Катын аiтты: «Мен баламның кетӓрӣн бilмӓiмӣн, балам öзӯ бilсӣн! сен ҷылkыҕа бар, анда балам бар, баламнан сура! барсада öзӯ бilсӣн! бармасада öзӯ бilсӣн!»

Öз Темiр кеттӣ, ҷылkыҕа кеlгӓн сон амандасты, есӓндӓстӣ; Топаi kул аiтты· «Iнiмӓ не деп ат kоiдӯҥ?» Öз Темiр аiтты: «Ҷеті ҷасыр Ҷеlкilдӓк болсӯн деп ат kоiдӯм.» Топаi kул аiтты: «Ҷап ҷаман ат екӓн!» Бала аiтты: «Аҕам, акылың ҷok екӓн, бiзгӓ осу kоiҕан ат ҷаксы.» Öз Темiр аiтты: «Iнӣм саҕан кеlдӣм, сен маҕан kатты керӓксӣн.» Бала аiтты: «Керӓк болсам ӓ̄кӓмнӓн сурадыңба менӣ?» Öз Темiр аiтты: «Сурадым, дедӣ, ӓ̄кӓҥ аiтты: «Мен бilмӓiмӣн, балам öзӯ бilсӣн!» Бала аiтты: «Ҷараiды аҕам, мен бараiн!» Топаiҕа аiтты бала: «Е, аҕам маҕан бiр ат бер! ölӯп кетсӓм малым ҷаным сендӓ турсӯн! акрӓттӓ kолӯҥнан алаiн! тiрi болӯп кеlсӓм малымның ҷарымы сенiкӣ болсӯн! Сен аҕа бол! мен iнi болаiн! Мынау ӓ̄кӓ шешӓмдӣ сен кӯт! Маҕан бiр ат бер!

Бес шакрым болуптӯ,
Топаi kул ҷӯрӯптӯ,
бiр дарjаның сонӯн Топаi kул
ары берӣ ҷылkысын
анды кеlӣн лактырыпты.
Топаi kул кöп ҷӯрӯп,
kуiруҕунан устап алып,
ары берӣ лактырып,
бiр kотур кӯрöҥшö таiды
лактыр алмады ар ҷакkа.
Ол kотур кӯрöҥшö таi
ары ҷакkа ҷетпӓдӣ,
кölдӯҥ iшӣнӓ тӯсöдӯ,
кölдӯҥ iшӣндӓ дӯзӯп
kотур кӯрöҥшö ҷӯрöдӯ.
Топаi kул шалма тастады,

кӱрӧҥшӧ таіды алмады.
Осу таі кашыпты,
Топаі кулдӱҥ сакалы
енді талкан болуптӱ.
Ҷелкілдäк аітыпты!
«Токта, токта, Топаі кул!
«бер шалманы, Топаі кул!
«осу таіды кӱп ҷетäін!
«моінуна шалма мен тастаін!
«осу таіды ҷетпäсäм,
«моінӱна шалма тастамасам,
«осу таіды шоктатпасам,
«ер салыш мін бäсäм,
«астыма алып ҷӱрмӧсӧм
«Ҷелкілдäк атым ҷоҕалсын!»
Ҷелкілдäк шалма тастады,
кӱрӧҥшӧ таіды токтатты,
ҷӱгӧндӱ алып ҷӱгӧндӧідӱ,
таі ендї кунан болады,
ер салып ертäіді,
кунан дӧнӧн болады,
екі аілын тартады,
дӧнӧн бестї ат болады,
алып келїп мінädї,
алты ҷасар ат болады.
«Есäн бол, аҕам Топаі!
«аман бол, аҕам Топаі!
«мен енді ҷауҕа барамын,
«тірі болсам каітамын,
«ӧлӱп калсам каітпаімын.»

Кеттї ендї Ҷелкілдäк Өз Темір касында, Өз Темір оның ҷерінä екпäлдї. Ҷелкілдäк аітты: «Мен ҷӱрӧ берäін!» деді «сен менің äкämä бар! оң батасын берсін! кара коржун берсін! семсäрін

берсін! менї мында кетіп бара қатыр десаң құрөгұ аіныр, кешä кетіп калған екän деп аіт!»

Өз Темір Сары Баіға келдї, «Балаң сāлäм аітышты, āкäм кара коржунұн берсін, семсäрін берсін, оң батасын берсін! деп аітышты; āкämä сāлäм деп аіт! депті, шешämä сāлäм деп аіт! депті, карындасыма сāлäм деп аіт! депті, тосұма сāлäм деп аіт! депті.» Сары Баі: «Қараіды», деп аітышты, коржунұн берїптї, семсäрін берїптї, оң батасын берїптї. «Баламның қортканда қолұ болсұн! қолдасы Кыдыр болсұн!» Өз Темір бāрін алып каітты. Қеті қасар Қелкілдäктї кұп каітты, қерїнä келдї, өзұнұң кырк қолдасына қеттї. Қауқаулаімыз деп қауға кеттї, Өз Темір кырк бір кісі біргä құрдұ, манағы қеті қасар Қелкілдäк бölök құрдұ. Бāрї серттäстї: «Кашыш кетсäк кудаі тапсын.» Қер ортасына келдї. Қеті қасар Қелкілдäк Өз Темірgä аітты: «Шык тауға! қаудұ кара! көрұнömö екän?» Өз Темір тауға шыкты, карады төңұröктұң төрт буршұн карады. Оібаі деп құгұрдұ, келдїдä, атка мінді. «Кашыңыз! каітäңіз? қау көп-ак болдұ, біздің алар қау емäс.» Кашты Өз Темір қолдасымäн. Қеті қасар Қелкілдäк асын іштї. күröңшö атка мінді, кашкан кісігä кұп қеттї. «Тура, тур!» депті. «Өз Темір аітыскан сöз осулаіма?» Өз Темір аіттыы: «Каітыңыз, біз коркамыз қаудан, қан көп» дедї «біз аз» дедї. Бала аітты: «Қок аға каітпаімын, сен каітсаң құрö бер! Маған кудаі қак болсұн, мен қауға бараін.» Бала қауға каітты. Бір обаның басына шыкканда қау келіп калған екän. Күröң атка тіл біттї:

«Е іäм, тұс меннän!
«аілың баурума батып барады,
«құгönұң кеңсäрігїмä батып барады,
«куісканың куіруғұма батып барады.
«Меннän ер токумдұ,
«куісканды, құгöндұ
«бāрін сен сыпырып ал!
«мäн аунаін бу қердä!
«бір оң қағыма аунаін!

«бір сол қаҕыма аунаін!
«оң сол аунап шөп қеін!
«кудаі маҕан ер біттірәр,
«кудаі маҕан құгөн біттірәр.

Аілды аҕытты Қелкілдәк, құгөнүн алды, која берді. Ат аунады, оң қаҕына аунады, сол қаҕына аунады, шөп асады. Түрөгәлді ат, күмүс ер токум болдү, күмүс куіскан болдү, күмүс құгөн болдү. Атка мінді Қелкілдәк, ат аітты: «Артқы аілымды берік тарт! алдыңғы аілымды бос тарт! көзүңдү дум! мен токтаҕамда көзүңдү сонда аш! шабалмасам маҕан серт!» Көзүн қумдү, «шү» деп қөнөлдү қауға, қаудү кырды; келәр уакытта ат тура калды, бала көзүн ашты.

Караса аттың тізәсінән кан екән. Келді бала бір обаның басына, бала аттан түстү, қелпінді. Капыр басы Теләгәі дегән алып екән; күншүлүк қерді болжаіт екән; «тура туруқүз!» деді, «біздің алар қау емәс.

«Атса мылтык тімәіді,
«шапса кылыш өтпөідү,
«карҕаса карҕыс қетпәіді,
«отка салса күімөідү,
«суҕа салса батпаіды,
«кудајымның шынымінән
«қараткан қан ол екән.»

«Қігіттәр ор казыңыз! сонда алмасак алмаспыз.» Қігіттәр ордү казды. Қеті қасар Қелкілдәк қелпінін отур екән. Капыр басы Теләгәі дуҕа кылыпты түөнү аспанҕа шыҕарыпты. Қеті қасар Қелкілдәк атына мінін кудаіды аузҕа алмаҕан түөгө карап шауптү, көзүн қумүптү, келә орҕа т'сүп кетті, аты кашып шыҕып кетті, атын капыр басы устап алыпты, бала орда қатып калыпты. Теләгәі атты қетәктән ұјұнө екпәлә қатыр екән. Алдынан қалҕыз кызы шыҕыпты. «Әкәкә!» депті «атыңызды маҕан берші!» Теләгәі: «Бермәімін» депті «наҕыласын? сен еркәк емәссін, сен кыссын.» Атын бермәпті. Кыз: «Бер!» депті «меірамда қегін сеілгә шыҕамын» депті. Теләгәі кызҕа аітты: «Дүзү кара

турмасыңды білің едім.» Атты берді. Үеті кабат темір ўігө екпәлді, аттыда еңгізді, кыздыда еңгізді, атты, кызды екәўн күтөтўўн үеті үасар бала берді. «Күт!» деді.

Үеті үасар Үелкілдәк орда үатыр екән, аспаннан бір коңур каз келді, тілін білә'екән. «Каіда барасын?» деді Үелкілдәк. ««Каіда бараін? el үакка барамын.»» Үелкілдәк айтты: «Барсаң бар! мен сәлем айтамын сәлемімді; аппарамысын?» Каз: «Аппарамын» деп айтты. Алакандаі каҕазҕа кат сызды: «Әкәм Сары Баіҕа сәлем айтамын, шешәмә сәлем айтамын, карындасыма Кара Шашка сәлем айтамын, тосўма Кара Топаіҕа сәлем айтамын! маҕан кырк біә екпәлсін! кырк саба кымыз екпәлсін! менің мында үатканымды білмәс. Мен пәлеңшә күндө ўөідә болсўн! сонда сыбызҕы тартаін, сонда сыбызҕының таусўн есіткендә тауп келәр» деді. Онан сон казҕа айтты: «Әкәмді ўідөн тыскарҕа шыҕар! сонда әкәмнің касында кон! әкәм сені устар, кызына берәр, сонда карындасым канатының астынан каҕазды көрўп окур, сонда білә сені која берәр.»

Үелкілдәк каҕазды канаттың астында үапсырды; «бар!» деді «есән бол!» Коңур каз уштў, Сары Баідікінә келді, тәң-әртән келді. Сары Баі тыскарҕа шыкты, куман алып шыкты, тәрәт алды, касына коңур каз келіп кондў, балама берәінші деп устап алды. Кызын шакырды, кызына бу казды берді. Бала казды ўјўнө алып келіп сіпады, канатының астын карады, каҕазды алды, алып окудў, үылады. Сары Баі келді, шешәсі келді, тосў келді. «Не екән?» деді. Кыз айтты: «Үалҕыз аҕам кат үібәріптті, сізгә сәлем деп аітады; кырк біә екпәлсін, депті, кырк саба кымыз екпәлсін! Пәлеңшә орда үатамыз. Сол уакыт күндө келсін!»

Әкәсі Сары Баі
үоҕарҕы елді шакырып,
үорҕа біә сојўптў,
төмөнгў елді шакырып
төбөл біә сојўптў,
кырк саба алып келіп,
бәрін кымызҕа толтурўп,

el ұуртұн ұіпты.
«Ұамағат кулак салып,
«боз балалар сөзұмд' естіп,
«бу ұас балам Ұелкілдәк
«пәлаңшә орда ұатыпты,
«барамысын балама?
«орда ұатқан улұма?»

Боз балалар: «Барамыз» депті, «бесәмбі күндө барамыз.» Таң атты, бесәмбі болдұ. Сары Баі айтты: «Баратұғұндар бар болса ұұрұңдөр!» ««Ұок, деділәр, бармаймыз.»» Сары Баі ашұланды, катынын, кызын, тосұн касында ертті, кырк біә алды, кырк саба алды, кетті. Бір күндө балаға келді, баласын табалмады. Бала сыбызғы тартканда тапты баласын. «Аманмысын, балам?» депті. ««Тәұрмұн»» депті.

Кырк кулаш ұібәк аркан алып
т'сұрдұ етін баласына,
бір біәнің етін
бір-ак бала асады,
сұөгұн мурыннан шығарады,
кырк біәнің етін
кырк-ак бала асады,
сұөгұн мурыннан шығарады,
сұөгұн касына тастады,
сұөгұ таудаі болұптұ,
кырк саба кымыз ұарып
баланын аузұна ағызды,
кырк саба кымыз тұгөстұ.

Тосұ айтты: «Тоідұңба?» ««Ұок, тоімадым, кырк біәнің ішіндә өз көргөн ұылкым ұок екән.»» «Өзұм көргөн бос ат барма?» ««Бар»» деді. «Сојұңұз!» деді. Соідұ, бір ұапрак еткә тоідұ. «Енді каітыңыз!» деді «ендәр мені шығаралмаі сындар, әкәм шығаралмаса сендәргә шығарұ каіда?» Кетті әкәсі, шешәсі, бәрі ұылады, Ұелкілдәк ұатып калды. Бір уакытта Ұелкілдәк айтты: «Е кудаі әкәм аі! мені осу ордан шығарасызба? шығармаі-

сызба?» Кудаі бір адам болуп айтты: «Кудаі деп қаңа айттыңба? Бурунғуда негä айтпадың?» дедї. «Басыңды көтөр! акмак! умтўл! шык ордан!» Қелкілдäк айтты: «Каітїп шығаін!» Кудаі айтты: «Мен шығарамын!»

Бала шыкты қыбдан, колтуғўнан темäдї, шығып кеттї бала. «Кашанда болса кудаіды аузўңнан тастама!» Бала кеттї, келä келä қатса қердің астынан бір тўтўн шығады. Келдї тўтўн шыккан қергä бір ўі болдў, ўігö ендї. «Асалау мағалаікым!» дедї. Бір кў ajak кў кемпір бар екän, «уалї кäм äссäлäм!» айтты. «Каіда бара қатқан адамсын?» Бала айтты: «Улсўзға ул боламын, кыссызға кыз боламын.» Кемпір айтты: «Маған бол! бала кылаін!» Бір ajak боза куўп бердї, бала іштї. Бала кемпірдің ўўндö қўрдў. Бір кўндö баладан сурады: «Каідан қўргön баласын? аіт шыныңды маған.» Бала аітарынды бiлмädї, аітпасынды бiлмä. «Шешäкä, шынымды аітаін! Сары Баі дегäнің баласы едім, солаі бір қауға шығып едім, капыр басы Телäгäі Нөрмөн Бет деген канымызды öлтўрўптў, Тўнўкöі, Кўнўкöі деген екі апамды екäўн алып кеттї, қеті қасар Тас Тўлўк інімдї öлтўрўптў, со қаудўң кегін алаін деп шығып едім. Кудаі ол тiläўмдў бермädї. Капыр басы Телäгäі менї алдан орға тўсўрдў. Астымдағы мінген атым дўлдўл едї, сол атымның каіда кеткäнін, кетпäгäнін бiлмäімін. Сонан бір уакытта кудаі менї қак болўп, ордан шығарды. Сол менің қўргön қажым.»

Кемпір айтты: «Қаксы, бу сözўң шын екän. Сен маған бала болсаң отуңға бар! отунўмдў боктама!» дедї. Бала кеттї отуңға, қажау қіп алып кеттї, қіп алып кеттї, отундў боктады. Бір арка отундў алып келдї. Кемпір бір ajak көжö бердї. «Балам, негä боктадың?» дедї «ертäн боктамасаң тоғаіға бар» дедї. «Тоғажымды бäрін копарып қалғызын калғызба! копаралмасаң басыңды аламын» дедї. Бала қатты, ујуктады, ертäн турдў, бетї колўн қўдў, кеттї тäң äртäн. Тоғажына келдї, тоғаіды копарды, қалғызда ағаш тастамады. Алып келä қатыр едї, көзў терlädї, кемпірді боктады. Кемпірдің ўўнўң касына кондўрдў. Баласы ўўнö келдї. Кемпір айтты: «Негä боктадың?» Бала айтты: «Е

шешäм! шаршаҕан сон боктадым, сенї боктаҕам ҷок, аҕашты боктадым.» Кемпір аітты: «Саҕан мен ҷаксылык кылаін, сенің боктаҕаныңды кудаі кешсä мен кешäін. Мен капыр бас Телä-гäідің кызына барып сöілöсöін, не аітарма екäн сенї сўjöрмö екäн, сўімöспö екäн? кök кептäр болўп ушўп бараін! öкöшкöсўнö конаін! сöілöсöін! сен ўідö отура тур мен барып каітып келгäн-шä.» Бала аітты: «Ҷараіды, шешäкä бір ҷаксылык кыла кöр!»

Кеттї кемпір, кök кептäр болўп ушўп кеттї, барды, кыздың отурҕан ўjўнўң öкöшкöсўнö кондў, кызҕа сöілöстў: «Кўрöң аттың іäсї менің ўjўмдö ҷатыр. Калаі кöҷlўң? сўjömўсўн? сўіmöі-mўсўн?» Кыз аітты: «Оібаі сўjömўн!» дедї «ол маҕан каі ҷердä ҷолўҕар?» дедї. Кемпір аітты: «Мен саҕан аітаін! о баланы осу шäргä екпäлін баіҕа ҷалдатаін! сонда сен есіктäн төргö томала! äкäңä аіт: куса болўп ölўп барамын, сеілгä барамын деп аіт! Äкäң сенї шыҕармас, сенің амал оілаҕаныңды біläр äкäң. Шешäң сенї ajар. Шешäң келгändä ҷыла! Шешäң äкäңä аітар: «Сеілгä шыҕарсаңшы екäўмўздўң кудаі бергäн баламыз коі.» Дегändä сонда шыҕарар сенї. Сонда сен кўрöң аткa мінäрсін, äкäң el ҷурттў шакырар, тоі кылар, аракы берäр ҷуртка. Сонда бала Ҷелкілдäк келäр, Телäгäідің кызының емшäгін устаса каітädї дер. Саҕан келäр, ҷабысар, сенің артыңа мінäр. Сонда екäўң кашыңдар, мен туман т'сўröін! сонда кудаі куткарса кутулар-сындар.»

Кемпір ўjўnö кеттї, балаҕа келдї. «Балам сенї кыз сўjöд' екäн» дедї сенї аппарып ҷалдатаін бір баіҕа. Ajыңа бір коі ал!» дедї. Бала аітты: «Ҷараіды. Сен шешä мында кал! кош есän бол! мен барып ҷалданаін баіҕа.» Шешäсї аітты: «Есän бол, балам.»

Бала шäргä келдї, бір баі казактїкінä ҷалданды, ajы бір коі-дан ҷалданды. Кызыл öгўзгö мінді бала, кojун ҷаіды.

Телäгäідің кызы ауру болдў, есіктäн төргö томалады. «Ауру болдўм» дедї äкäсінä кісі ҷібäрдї: «Äкäм келсін, мен аурумўн, куса болўп барамын, сеілгä шыксам ҷаксы болар едї.» Ҷібарган к'сі келдї, аітты: «Кызың ауру болдў, куса болуп ölўп барамын,

сеilгä шыксам ҷаксы болар едї деп аітты кызыҥ» дедї. Ӓ̄кäсї аітты: «Оі баі! ҷатсын; сеilгä шыҕармаімын, сеilгä шыкарсам кызым кашып кетäр.» Шешäсї бајына аітты· «Солаі баламыз ауру болӯп ҷатыр, ölöмӯн деп аітады. Сонан шыҕарсаҥыз каітäдї?» Ӓ̄кäсї: «Ҷараіды!» дедї «сенїҥ тілїҥдї алаін, осудан кыз кашып кетсä басыҥды аламын.»

Кызды сеilгä шыҕарды, еl ҷуртӯн ҷамаҕатын ҷīдї, тоі кылып аракы бердї, кызы манаҕы кӯрöҥ атка салт міндї, сеilгä шыкты. Сӯітӯп ҷӯргöндö манаҕы Ҷеlкilдäк кеlдї. «Осу кӯрöҥ атка мінїп ҷӯргöн кімнїҥ кызы?» дедї. Кöп ҷамаҕат аітты: «Теläгäідїҥ кызы» дедї. Ҷеlкilдäк аітты: «О кыздыҥ емшäгїн устамаі несї бар?» дедї. Кöп аітты: «Ер болсаҥ усташы!» дедї. Мінгäн кызыл öгӯздӯ ҷӯгӯртӯп кызҕа ҷетїп кеlдї, кыздыҥ артына мінїп алды. Кӯн туман болдӯ, бірїн бірї табалмады. Ҷеlкilдäк кашып кеттї, кызбäн екäӯ кутулдӯ.

Шäшäсінїкінä кеlдї, кызды екпälдї, кызды коідӯ, öзӯ кӯрöҥ атка міндї, каітып кеlдї. Кӯнӯкöі, Тӯнӯкöі екі кызды тапты, Тӯнӯкöі ölгöн екäн. Ҷеlкilдäк аітты: «Ӓ̄пäкä берї кеl!» Кӯнӯкöі аітты: «Бармаімын! кīмїм ҷок.» Ҷеlкilдäк аітты: «Кīмїҥ ҷок болса мӓ̄!» деп бір кīм тастады. Кыз кīмдї алды, кīдї. Ҷеlкilдäк аітты: «Мен інїҥ!» дедї «кеl!» Кыз кеlдї касына, «каідан кеlгäн ҷансын?» деп. Ҷеlкilдäк аітты: «Мен Сары Баідыҥ баласымын! мен сенї іздäп кеlдїм.» Кыз аітты: «Кудаіҕа шӯкӯр! кудаі менї ölтӯрмöс, сенї кез-гälтїрдї. Біз екäӯ едїк, менїҥ апам Тӯнӯкöі ölдӯ.» Ҷеlкilдäк аітты: «Кашан ölдӯ?» Кыз аітты: «Ölгölӯ ӯш кӯн болдӯ, коjӯлҕан ҷок.» Ҷігіт аітты: «Маҕан кöрсöт!» Кöрсöттӯ, кöрдӯ, таза ҷӯдӯ, кöрӯн казды, кöрӯнö салды. Кӯрöҥ атка енді міндї, апасын алдына мінгіздї, артына öзӯ міндї, кызды шешäсїнїкїнä екпälдї.

Öзӯ кӯрöҥ атка міндї, семсäрїн колӯна алды, Теläгäідїҥ шӓ̄рїнä барды. Капыр басы Теläгäідїҥ шӓ̄рїнä кеlдї, шӓ̄рїн шапты, бір ҷан тастаҕан ҷок бӓ̄рїн кырды. Капыр басы Теläгäідї устап алды, мурунӯн тестї, тесіккä ҷіп баідады, алып кеlдї ҷетäктäп. Шешäсїнїкїнä кеlдї, апасын алып ҷӯрдӯ, Теläгäідїҥ кызын ал-

ды, тӧртӧў̄ ҷерӣнӓ кеlдӣ. Ӧз Темiргӓ кеlдӣ, амандасты, есӓндӓстӣ. «Е кудаі кӧрсӧтӧтўҕўн кўнў̄ӊ бар екӓн» дедӣ. Тоі кылды Ӧз Темір. «Інӣм кеlдӣ, карындасымды екпӓlдӣ, ҷаудў мукатты, капыр басы Теlӓгӓідӣ ҷеӊӣп алып кеlдӣ.

Ӧз Темір аітты: «Аіткан сӧзў̄мў̄з бар едӣ, кашпаімын дегӓндӓ каштым. Онўӊ ўшў̄н тӧбӧмў̄здӧн ок атысаік! Ҷеlкіlдӓк аітты: «Атпа!» дедӣ «кудаі кешсӓ мен кештӣм.» Ӧз Темір аітты: «Ҷок, болмаіды; ат'саік тӧбӧмў̄здӧн.» Ҷеlкіlдӓк аітты: «Коі аҕа!» Болмады, коімады, аіткан тіlдӣ алмады, тӧбӧсў̄нӧн ок атысты. Ӧз Темір аітты: «Інӣм сен бурун ат!» Ҷеlкіlдӓк аітты: «Ҷок сен ат!» дедӣ. Ӧз Темір ӧз тӧбӧсў̄нӧн ок атты, ок тӧбӧсў̄нӧ кеlӓ ҷатыр едӣ, Ҷеlкіlдӓк окты каҕып ҷібӓрдӣ, ок барып ҷергӓ тў̄стў̄. Енді Ҷеlкіlдӓк ӧзў̄нў̄ӊ тӧбӧсў̄нӧн ӧзў̄ атты, ок кеlдӣ дӓ ҷергӓ тў̄стў̄. Ӧз Темір аітты: «Кеl! таҕы ат'саік!» Ҷеlкіlдӓк аітты: «Коі! болар! осу атканымыз болар! екӓў̄мӣздӓ ак екӓмӣз.» Ӧз Темір сӧзў̄н алмады, атысамыз деп аітты. Ҷеlкіlдӓк: «Атыспаімыз!» дедӣ. «Ӓlігӣдӓ мен болмасам ок кеlӣп тӧбӧӊӧ тӣјӓтўҕўн едӣ, мен октў каҕып ҷергӓ ҷібӓрдӣм.»

Ӧз Темір октў атты тӧбӧсў̄нӧ, ок кеlдӣ, тӣдӣ, Ӧз Темір ӧlў̄п калды. Ҷеlкіlдӓк ҷылады, Ӧз Темірдӣ ҷергӓ кӧмдў̄. Капыр басын Теlӓгӓідӣ ӧlтў̄рдў̄, Теlӓгӓідӣӊ кызын катын кылды, некӓсӣн кыідырды; Кў̄нў̄кӧі апасын тӧрӧнў̄ӊ баласына бердӣ.

Ӧз ҷерӣнӓ каітты, ҷерӣнӓ кеlдӣ, Сары Баі ӓ̄кӓсӣ тірі екӓн, шешӓсӣ тірі екӓн. Ҷалҕыз карындасын Топаі Кул алҕан екӓн. Тоі кылып ҷатыр екӓн. Ӓ̄кӓсӣ шешӓсӣ картаjыпты. Ҷеlкіlдӓк Топаі Кулҕа ашӯланды; «Кул болўп менӣӊ карындасымды негӓ алдыӊ?» деп Топаі Кулдўӊ басын алды. Ӓ̄кӓсінӣӊ ҷерӣндӓ турҕан малын бӓ̄рӣндӓ ӧзў̄ алды, ӧзў̄ кан болуп еlӣн, ҷуртўн бӣlӓдӣ, барша Мырат басына ҷеттӣ.

12. Ер Тарҕын.

Ертӓдӓ Кырҕыз заманында бір Тарҕын дегӓн батыр ӧзў̄нў̄ӊ Кырҕыз калкынан кісінӣ ӧlтў̄рў̄п, канына кылмысты болўп, ка-

шыпты, кашып кеlіптї кырк сан Кырым ҷуртўна. Ол уакытта Кырымда кырк мың мешӓт бар едї, кырк каны бар едї, сол кырк каның ўlкӧнў̆ Акша Кан дегӓн едї. Сол каның кол астына кеlїп кірдї, сонда еl арасында ҷўрдў̆. Бір талаі заман болдў, аідан аілар öттў̆, іш бір кісідӓ мунўң батыр екӓнїн біlмӓдї, тек конак болдўда ҷўрдў̆. Ол уакытта Кырым ҷуртўнўң арҕы ҷаҕында бір ҷау бар едї, он сан Оімаут, тоҕуз сан Торҕаут дегӓн екі каның еlї едї. Олалаі, Булалаі дегӓн Ноҕаіда кӧп батырлар öтсӧдӧ Олалаі Булалаі дың еlїн бурун алҕандары ҷок едї.

Бу уакытта Акша Кан талап етіп аттанды, нешӓ мың серік ӓ̄скӓр болўп, сол Тарҕын аттанҕан ӓ̄скӓрlӓрмїнан біргӓ аттаныш кеттї, іш бір кісідӓ оҕан ҷўр деп аітпаі-ак.

Ол Тарҕының ол ӓ̄скӓр ішїндӓ екӓнїн таҕыда іш кім біlмӓдї; бу аттанҕан ӓ̄скӓр Торҕаутка барып ҷеттї; булар барып ҷеткӓн сон Торҕаут калкынан шӓ̄ң каҕылып барабан соҕўлўп нешӓ мың кӧп ӓ̄скӓр ҷīлып соҕус кылды, ҷер ҷўзў̆нӧ кан сеіl болдў, олаі болсада іш бір бузўп алалмады; алмаҕан себӓбї камалдың ішїнӓ кірӓlмӓі сыртында турўп урус кылды. Ол уакытта Тарҕын батыр урускан ҷок едї, іш бірӓў̆дӧ мунў таныш соҕуска бар! деп аітпаҕан сон. Енді Акша Кан кӧп кісіlӓрїн ӧlтў̆рў̆п Торҕауттў алалмаі керї ҷуртўна каітпак болдў.

Акша Кан ҷуртўна каітпак болўп турҕанда
Тарҕын сынды батырмың
каітарын ҷурттўң біlӓдї,
алдадан пӓ̄рмӓн тіlӓдї,
куісканын кыскартып,
екі аілын берік тартып,
енді атына мінӓдї,
ӧlгӧнў̆м ҷаксы кудаі деп.
Тоҕуз сандаі Торҕаут,
он сандаі Оімаут
барабан соҕўп, шӓ̄ң каҕып,
алдынан ӓ̄скӓр ҷўргў̆зў̆п,
бујум болдў буда деп

алдалап батыр шабады,
қалғыздың қары кудаі деп,
сар'ала түёдөі салбырап,
шапты батыр тебінін,
қалмауздаі емінін,
сырттағы қүргөн әскәргә
карамады бу батыр,
ішкі камалға кірді қелігін.

Бу Тарғын камалға кірган сон Акша Каның әскәрләрі мунұң Тарғын екәнін танымаста «е тәүр біздің Ноғајымыздан бір батыры-коі» деп сонан оларда кірді. Сонан сон булар камалды бузұп алды, көңүлдөрү ашылды. Акша Кан куаныш еліна каітты. Елгә келган сон таранып тыныштаныш көңүлү кос болған сон, таңында отурұп кан өкүм кылды: «Сол қаудү бузұп алған батырды тауп маған алып келіңіз!» деп. Онан сон ол Тарғын батырды тауп кан алдына алып келді. Кан онұ мінән көрүсұп қөнұн сурап: «Сен кімсін» деді. Тарғын аітты: «Мен Кырғызмын» деді. Кан аітты: «Сен Кырғыз болсаң біздің қуртумұзға негә келдің? не қумуска келдің?» деді. Онда Тарғын аітты: «Мен канымыздың бір қаксы бійін өлтүрдүм, онан сон қуртуммаған тыншсыз болдү, сол себәптән сіздің кол астыңызға кашыш келдім» деді. Сонда Кан аітты: «Сен кешәгі қаудү бузған каіратыңды сенің тыншыңды алған қуртұна көрсөтпөдүңбө?» дегәндә Тарғын аітты: «Тек өз қуртұмдү қылатұға шарігат коспаіды» деді.

Онан сон Акша Кан өкүм қүргүзұп Тарғын батырды әскәр басы кылды. Бу батыр әскәр басы болған сон күнү түн қарыктаныш сактаныш қүрдү. Ол уакытта Акша Каның бір кызы бар еді.

Шашын дәндәнмінән тараған,
біләр мінган бедәүдәі
баурұнан қараған;
бет ажарын карасаң
қазғы түскөн сағымдаі;
бет ажарын баікасаң

терісінäн аірҕан
ҷарша бīдаі ак ундаі;
касы сары ҷадаі керіlгäн,
кірпігї октаі тігїlгäн,
буралып беlї бӱгӱlгöн,
караҕан кісі ӱҥӱlгöн,
кулан шашты, коі кöздӱ,
аjалдаҕы бір сöздӱ,
Ак Ҷунус атты кыз едї.

Бу марттың мундаі батырлыҕын, ерlїгїн каіратын, караулшы кулдары караулшы кӱҥдöрӱ Ак Ҷунус Арӯҕа т'сӱндӱрӱп аітты. Ол кыз бу ҷігіттїҥ ӓсїlїн, каіратын есїткäн сон тӱзӱп туралмады, бір кулӱн шакыртып алып, кулӱна мың діlдä берїп аітты: «Діlдäнї берїп сенїҥ тіlіҥдї кескäнїм» дедї «осунда бір Кырҕыз ҷуртӱнан кеlгäн Тарҕын деітӱҕӱн бір батыр ҷігіт бар, деп есіттїм. Сол ҷігіттї іш кімгä біlдїрмäі маҕан шакырып алып кеlїп ҷолӱктӱр' егäрдä öзӱҥнöн баска кісігä біlдїрсäҥ сенїҥ нешä ҷерїҥнäн кесїн ölтӱргöнӱмдӱ кöр» дедї; «егäрдä алып кеlсäҥ кісі ҷатпастан бурӱн менїҥ мунау ашпалы алтын терäзäнїҥ тусӱна алып кеl!» дедї.

Бу кул Тарҕынҕа барып ҷолуҕӱп кыздың аіткан сӓlämїн аітып, алтын терäзäнїҥ тусӱна алып кеlдї дä кызҕа кабар бердї; кыз терäзäдäн Тарҕынды ӱjӱнö кіргізїп алып ҷöн ҷосуктарын сурасып, ас су ішкїзїп оінап кӱlӱсӱп алты ҷеті саҕаттаі отурӱстӱ. Онан сон Тарҕын каітпак болҕанда кыз Тарҕынҕа аітты: «Осу ҷуртӱмӱзда сіздäі ерlігї болмаста, кырк сан Кырымның мырзасы бір Ҷалмам Бет деітӱҕӱн ҷігіт бар едї, мен сон ҷігітпїнäн ашна едїм, сол ҷігіттї ölтӱрдӱм. Ölтӱргöнӱмнӱҥ мӓнäсї бір бöтöн ҷігітп'екäн деп біlмäі тек ölтӱрдӱм сонӱҥ кӱjӱгӱнöн ішäр астардан, уікудан аірылып ҷатӯш'едїм. Сол мырзаның каіҕысымїнäн ӓргіз кетпäс едї; енді бу уакытта сіздї естїп біlїп шакыртып алып сізбäн сöіlöсӱп оінап кӱlӱп отурдӱм. Сіздäн баска іш бір кісімїнäн Ҷалмам Бет Мырза ölгöнӱн бірäӱ сöіlöскöнӱм ҷок, енді сіз такыlätті мырзаның каіҕысымїнäн кöтöрӱlсӱн, менäн

кабар болҕан уакытта менің ҷаныма келіп ҷұрұңұз, менің сіздің шакырҕан ләбізімдің әргіз ҷергә тастамаңыз» деді. Тарҕын батыр айтты: «Бу айткан ҷарлыҕыңызды кабыл алдык» деді дә Тарҕын батыр каітып кетті.

Әр заман Ак Ҷунус бу Тарҕын батырды уакытпінән шакыртып алып ҷұрдұ. Бір замандар болҕанда бу кызды бір каның баласына аіттырұҕа ешкі келді. Сонда Акша Кан кызына кісі ҷібәріп сурапты, муна аіттырұҕа ешкі келіп ҷатыр, меннән руксат кызымның өзұнұң кұјөүгө барҕысы келәм'екән келмәім'екән? деп білмәк ұшұн. Сонда кызы айтты: «Әкәм маҕан ұш кұн мурсат берсін!» деді. Кыз бу ұш кұнұң ішіндә Тарҕын батырды шакыртып алдыда, Тарҕынҕа айтты: «Муна менің бір кан баласына аіттырұҕа ешкі келіп ҷатыр екән. Әкәм менің бу каның баласына бермәкші болұп, меннән руксат сураі маҕан кісі ҷібәріптің, мен ондаі кан баласына таңсык емән, өзұмдө кан баласымын, сулұҕа таңсык емәнмін, өзұмдө сулұ менмін, сондаі кісігә барамын, кімнің бакты зор болса дедің. Енді менің осундаі кісігә кор кылҕанша, егәрдә батыр екәнің рас болса сен менің ал да каш! мен саҕан тіjәмін, сенән баска іш кісігә тімәімін, көңлұм саҕан аудұ. Егәрдә маҕан келмәсәң мен шыдап туралмаі сенің каіҕыңнан өлөмұн деді.»

Онан Тарҕын бу кызды Акша Каның канатты кара деітұҕұн бір ҷорҕасына міңгізді дә алды да кашты. Ұш кұн кетті, ұш кұннөн сон каның кызының караулшы кулдары Акша Кан бір казысына барып кабар берді. «Сонаі каның кызы Ак Ҷунус сулұ сарајында ҷок кашып кетіптің. Білмәіміз кіммінән кашканын» деді. Онан казы барып Акша Канҕа кабар берін еді. Кан айтты: «Ол ҷалҕыз кашкан ҷок-шыҕар, бір ҷігітпінән кашкан'ды, ҷігіттәрді тұгөндөңұз!» деді. Ҷігіттәрді тұгөндөп караса Тарҕын батыр ҷок болдұ. Сонан сон каңҕа кабар берді: «Солаі Тарҕын батыр ҷок» деп. Сонда Кан айтты: «Мунда урұ тұҕаны ҷок, өз ҷуртұнан кашып келгән ҷігіт еді. Ол ҷок болса алып кашып кеткән» деді. Онан сон өзұнө карағаң бұтұн елі ҷуртұн ҷіды да өкұм айтты: «Мен бу кызымның ол Кырҕызбінән кет-

кәнїнә рыза емәсмїн, ол кара кісі едї, кызым кетсә керәк едї кан баласымїнән, сўөк корлап кара кісімән кеттї. Сол кызымды кім кўп ңетїп аірса сол кісі алсын! коі баі болсўн! коі ңарлы болсўн! коі ңас болсўн! коі карт болсўн! Тек кім босада сол алсын! егәрдә кўп ңетїп өлтўрсө кунў ңок болсўн, тек Тарҕыннан аірыңызда! өзўңўз алыңыз!» дедї, «онўң ўшўн кызыма бек канды көңўм калып өкпөлөдўм. Сонўң ўшўн аітамын» дедї.

Кан солаі деган сон, ңурт кўдў, бір мырза екі атпїнән, бір мырза ўш атпїнән, тапкан кісі атын ңет'алаі бердї, бір атым болдурсада бір атпїнән кўп ңетәрмїн дедї. Әскәр булаі талаҕа шыккан сон ңїлып келїстї. «Біз мунў кўсакта, ол бізгә бермәс. Онў алалмаспыс», дедї «егәр дә кәры келсә біздәргә кырҕын таптырар» дедї дә ңурт коркўп кўмаі ўілөрўнө каітты. Сол кўарҕа шыккан кісілердїң ішїндә алпыс бескә келгән бір карт кісі бар едї, бір-ак сол каітпаі калды. «Мен ўідөн бір кўамын деп шыккан сон, кўмаі ўігө каітып барҕанымда өлўм кўп барып өлгөнўмдө бір өлўмбїнән каітпаімын. Кўамын, казам ңетсә өлөрмўн, шамам келсә ол кызды алармын» дедї дә кўп кеттї. Бу кўп ңетїп келә ңаткында кетїп бара ңаткан Тарҕының астындаҕы тарлан аты пыскырды. Ол ат артынан бір ңау келә ңатканда пыскыра тўҕўн едї. Тарҕын аты пыскырҕан сон артына караса артында бір ңалҕыз кісї келәд'екән.

Сонда Тарҕын сөілөідў;
сөілөгөндө не деідї?
Ак Ңунустаі ңолдасым,
кызда болсаң муңдасым,
кулан шашты, коі көздў
ајалда арў сен едїң.
Аш арыстан ңўрөктў,
палуан ңолбарыс біләктї,
ңігіттїң марты мен едїм,
кўдröттў кўштў кудајым
сындырмаҕаі беїмдї,
тарылтпаҕаі ңерїмдї,

недäі заман біlмäімӣн
арт ц̣аҕыма kарасам
kаінаҕан kара булуттаі,
kаінап біткäн булуттаі,
толҕасына kарасам
саідан шыkkан kул' аттаі,
kабаҕы тастаі тӱ̆jӱ̆lгӧн,
лашын kустаі тӱ̆jӱ̆lгӧн,
ц̣еӊсіз берäн кӣнгäн,
ц̣алҕыз kара кӧрӱ̆ндӱ̆.
Ендӣ ц̣ӱ̆рсӧм kашты, дер,
аруаҕым менӣӊ басты, дер,
меннäн kорkӯп састы, дер.
Ажалым болса бу ердäн,
ц̣ӣмаі kоімас ц̣ебір ц̣ер,
кіргізбäі kоімас kазҕан кӧр.
Толҕана моінӯн бурады,
Аk Ц̣унуспӣнäн екäӱ̆
аз еӊгäмä kурады
ц̣алҕыз kара кеlгäншä;
kашатӯҕӯн kатынба
kасkарып kарап турады,
ертäннäн шапса кешкä озҕан,
~~алдынан~~ салса тӱ̆скӧ озҕан,
томаҕа кӧздӱ̆ kасkа азбан
біткäн сӱ̆ӧк тӯлап,
саурусӯн бедäӱ̆дäі сыллаӊданып,
даулдаі ц̣алы сӯлдап,
kуіруҕӯ kуjундаі шӯлдап,
тӧскӧідӧн тӧмӧн ц̣еläдӣ.
Аk Ц̣унуспäн Тарҕынды
кӧрӱ̆п кӧӊlӱ̆н бӧlӧдӱ̆.
Алпыс бестä ц̣асы бар,
kорkатӯҕӯн ер емäс,

салып ҷетіп келәдї,
келәдї Тарҕын көрөдў;
буда өзўндөі ер едї,
карс алдынан караса
алпыстан аскан аҕасы,
ак сақалды бабасы.
Ҷасы ўлкөн аҕам деп,
ак сақалды бабам деп,
Тарҕын деін бурўңўз,
әлїгї келгән картыңа
ілїп сәләм берәдї.
Карс алдынан караса
омураў даладаі,
әлбәтїнә караса
тамдан соққан моладаі,
ердің берген сәләмін
ҷаксы куптап алады.
Енді Тарҕын сөілөдў:
«Батыр, сынаҷ ҷўрмўсўн
«тамам таудўң арасын?
«аруаҕынды баіқасам
«қаптаҕан кардаі бораісын,
«көк бўркўттөі тўјўлўп,
«лашын кустаі шўлўп,
«қаі сапарҕа барасын?»
Сонда картың сөілөдў:
«Аспандаҕы ҷулдузўм,
«маңдаідаҕы кундузўм,
«ажары сулў көркөмдў
«қызда болса шіркіндї.
«Ақ Ҷунустаі арў дў
«алып қашып барасын,
«белїмә семсәр аламын,
«ҷазыҕым карттау болмаса

«бір тӓ̄ңрідӓн тіlӓгӓн,
«kазам ц̣етсӓ ӧlӧмӱ̆н,
«егӓр kазам ц̣етпӓсӓ
«kасыңдаҕы Ц̣унустӯ
«аірып ала кеlӓмӣм.»
Сонда Тарҕын сӧіlӧдӱ̆:
«Асӯ асӯ беl едӣң,
«асӯдан соkkан ц̣еl едӣң,
«ц̣олдасымды бергӓндӓі
«kаі батырдан кем едӣм?
«Меннӓн kызы алҕандаі
«ӧзӱ̆ң kандаі? мен kандаі?
«аіт ц̣ӧнӱ̆ңдӱ̆ кім едӣң!»
Сонда kартың сӧіlӧдӱ̆:
«Менмӣн дӱ̆рмӣн, мен дӱ̆рмӣн,
«мендӓ ӧзӱ̆ңдӧі кендірмӣн,
«менӣң ц̣ӧнӱ̆м сурасаң
«kырk сан Кырым еlӣндӓ,
«ал асыл ц̣окӓ̄р беlӣндӓ,
«арҕы атам Ер Кӱ̆lӧк,
«ӧзӱ̆мнӱ̆ң ӓ̄кӓм Коjанаk,
«мен Коjанаk улӯ kарт Кожаk.
«Ӱ̆зӧ шауп олжа алҕан,
«таласты ц̣ердӓ ц̣олд'алҕан,
«ц̣асанҕан ц̣ауҕа kол салҕан,
«ортадан оjӯп ц̣ол салҕан,
«kарт Кожаk дегӓн ер едӣм.
«Ӧзӱ̆ң ӱlкӧн данасын,
«ӧрттӧі kаулап ц̣анасын,
«ерlігіңнӓн мінӣң ц̣оk.»
««Ердӓ болсаң бул kызды
««наҕылып меннӓн аласын.
Соңда Кожаk сӧіlӧдӱ̆:
«Алда тізгін оңдаса

«көк сұңғұңұ салармын,
«белдәгі алтын ақ бірән
«қызыл қанға малармын,
«тәңрі тізгін оңдаса
«не көрбөгөн беібақпын,
«ердә болсаң алармын,
«қер қазығы төмөндө,
«сені қорқақ демәндә,
«әйөлгұ кезәк менікі,
«соңұ кезәк сенікі,
«қалаған қердән атамын,
«ажанмаі тұған ер болсаң
«кезәгімді бер енді.»
Сонда Тарұын сөйлөдұ,
толұап моінұн бурады,
әңгәмә дүкөн қурады:
«Бу қанынан қорқар ер емәс,
«кезәгім бабаі алсын!» деп.
Карт қоjандаі қаскарыш
қарсы қараі турады,
шошунұп тізгін қімады,
баур қанды бурсанды,
муздаі темір қурсанды,
қау қаұадан алған сон
бірәнгә батыр сімады.
Бу сықылды батырды
карт Кожақтаі ерініз
атарына қыімады,
арунқты тұған ер шаұы
Тарұынды Кожақ сілады.

Турған бу карт Кожақка кезәк берін, атсаң ат деп қарсы қарап турұп еді. Кожақ мунұ сілап атарға қыімады. Не үшүн десәніз. «Мен алпыс бескә келгән сақалым қуарған бір-карт шалмын, бу қас болсада қасындаұы Ақ Қунустаі сулұдұ қыjын

äм öзӱ̆нӱ̆ң ҷанын кыјып маҕан карсы турдӱ, бу бек батыр екäн, мунӱң öзӱндö атпаін, атынды атпаін, тек мунӱң корамсактаҕы ҷӱз алпыз кез оҕӱн ҷалҕыз токал окпїнäн атып уатаін, сонӱң мїнäн öзӱ̆мнӱ̆ң онӱ ајап атпаҕанымды біlдїрäін, сонан сон бу акылды болса оілап біläрдä, кызды маҕан тастарда ҷӱрö берäр» деп! Бір ҷалҕыз токал окпїнäп салып калҕанда Тарҕының корамсактаҕы ҷӱз алпыз кез оҕӱн кӱl пара кылып уатып кеттї. Сонан сон Тарҕын кезäгїң болдӱма? деп кылышын сӯрӱп Кожакка дӱрсӱ која бердї. Кожак аітты: «Токта! менїң кезäгїм біткäн ҷок» дедї «мен сенї ајаҕанынан öзӱ̆ңдӱ̆ аітпаі оҕӱңдӱ атып едїм, öзӱ̆мнӱ̆ң ерlігїмдї біlдїрмäк ӱшӱн. Егäрдä акылың болса менїң ајаҕанымды біläрдä, кызды тастарда ҷӱрö берäр» ден. «Сен менїң ајаҕанымды біlмäдїң ендішї барып тур! ҷаңадан öзӱ̆ңдӱ̆ тура атамын» дедї.

Сонда Тарҕын оілады: «Мунӱң мынысы рас екäн. Менїң öзӱ̆мдӱ̆ баілап атса таудаі öзӱ̆мö, таудаі атыма тїгізбäімä? ајаҕаны рас екäн, мен мунӱң кā̄дірїң біläін! дедї дä кызды тастады, ҷӱрö бердї. Сонан сон Кожак кыздың касына кеlїп едї, кыз атынан т'сӱп кїмїн басына бӱркöндӱ̆дö, ҷылаі бердї. Сонда Кожак аітты: «Сен негä ҷылаісын, сен менї карт деп ҷылаімысын? ҷа болмаса ҷаман деп ҷылаімысын? Äкäңнїң аіткан ӱ̆ā̄дäсї бар. Кім кӯп ҷетїп аірса сол öзӱ̆ алсын. Егäрдä ölтӱрсöдö кунӱ ҷок дегäн; кöп ҷылаі берсäң басыңды кылышпїнäн кесїп ҷӱрö берäрмїн деідї. Картта болсам мен ҷек кöрöтӱҕӱн карт емäн, іш кімдäн кем емäспїн. Сен бӱітӱп ҷыла бергäншä, тур ҷылама! басындаҕы бӱркöнгöндöрӱ̆н ал! öзӱ̆ңдӱ̆ маҕан кöрсöт. Басыңды да бојӱңдӱ да касыңды да кабаҕыңды да ҷараса аламын, егäрдä бір ҷерїң ҷарамасада алмаімын» дедї. Сонда кыз толҕап аітты:

«Е карт Кожак! карт Кожак!
«атыңның басын тарт, Кожак!
«менїң немдї сураісың?
«Букар барсаң кулан бар,
кулаңды кöрдö! шашым кöр!
Зергäр барсаң касында

«алтыннан соkkан тӯ̄мö бар,
«тӯ̄мöнӯ̆ кöрдö! басым кöр!
«Молдаҕа барсаӊ kасында
«kыјӯлӯ ӊаткан kалам бар,
«kаламды кöрдö! kасым кöр!
«Ымран барсаӊ пістä бар,
«пістäнї кöрдö! мурнӯм кöр!
«Ӓ̄р шӓ̄ргä kарасаӊ
«kурлӯ турҕан кӯ́згӯ̆ бар,
«кӯ́згӯ́нӯ̆ кöрдö! кöзӯ̆м кöр!
«Сӓ̄мäркäнт барсаӊ сӓ̄ндäl бар,
«сӓ̄ндälдї кöрдö! тісїм кöр!
«Устарларҕа барсаӊ kасында
«тартӯлӯ ӊаткан сымдар бар,
«сымды кöрдö! kолӯм кöр!
«Тоҕаіҕа барсаӊ тоҕаіда
«томаланҕан kојан бар,
«kојанды кöрдö! ӊонӯм кöр!
«Кара ӊергä kар ӊауар,
«kарды кöрдö! етїм кöр!
«kар ӯ́стӯ̆нö kан тамар,
«kанды кöрдö! бетїм кöр!
«Мен Кырымныӊ ішїндä
«Акша Каныӊ kызы едїм,
«ата мїнäн анамныӊ
«асранды kазы едїм,
«kоіда баҕлан kозу едїм,
«ӊылkыда шаӊkан боз едїм.
«Кытаімїнäн Кырымнан
«таман ӊаkса ӊїлса
«аузӯндаҕы сöзӯ̆ едїм.
«Менїӊ немдї сураісын?
«бу уаkыт болҕанда,
«бу заманыӊ ӊаҕында

«ҷылап турҕан кӧзӱ̆м бар,
«ҷалыныш турҕан сӧзӱ̆м бар,
«ӧксӧп турҕан ҷасым бар,
«ӓӱ̆рӧ болҕан басым бар.
«Алҕанымнан аірма!
«менӣ ӧзӱ̆ҥӧ каірма!
«Батыр Кожакпын десӓҥ
«біз сыкылды беішара
«ҷылап тіӏӓк еткӓн сон
«тіӏӓктӣ бермӓс боларма?
«Сіз сыкылды асылдар
«бес ҷасыҥда карт Кожак
«ҷас шыбыктан ҷаі тарттыҥ,
«ҷалҕыз шӣдӓн ок аттыҥ,
«аткан оҕуҥ ҷоҕалттыҥ,
«кӓ̄нӓ шыккан мӱ̄зӱ̆ҥ?
«Он ҷасыҥа кеӏгӓндӓ
«кызыл, ҷасыл кӣнӣп,
«кынаі беӏӣҥ бӯнӯп,
«кызыл балыктаі кӧрӱ̆нӱ̆п,
«бала болдӯҥ бір кезӓк,
«кӓ̄нӓ шыккан мӱ̄зӱ̆ҥ?
«Ҷӣрма бескӓ кеӏгӓндӓ
«ак балтырҥыҥ тӱ̆рҥӱ̆нӱ̆п,
«оімактаі аузуҥ бӱ̆рӱ̆нӱ̆п,
«карт бӯрадаі камданып,
«кас батырдаі шамданып,
«сыртыҥнан дуспан сӧз аітса
«шыныҥмӣнӓн арланып
«кызды бактыҥ бір кезӓк,
«кӓ̄нӓ шыккан мӱ̄зӱ̆ҥ?
«Отуз бескӓ кеӏгӓндӓ
«коҥраулӯ наіза колҕа алдыҥ,
«коҥур салкын тӧсӧ алдыҥ,

«қаудў көрсөң шўлдўң,
«қеңсіз біраң кіндің,
«көк серәк атты бурбаілап,
«камалды буздўң аіғаілап,
«кәнә шыккан мўзўң?
«Кырк бес қаска келгәндә
«Кырым дегән шәрдән
«қел қағына каласын,
«ық қағына панасын,
«кырдан кыікў төгўлсө,
«елгә таман ўңўлсө
«мың кісігә бір өзўң
«шошўнбаі қалғыз барасын,
«кәнә шыккан мўзўң?
«Елў бескә келгәндә
«топка бардың боі тўзөп,
«дауға бардың тіл безәп,
«білік сурадың бір кезәк,
«кәнә шыккан мўзўң.
«Алпыс бескә келгәндә
«сакал муртўң куарып,
«боіға біткән тамырдың
«бәрі бірдәі су алып,
«алаін деп турмысын.
«Менї көрўп куаныш
«өлтўрсөндө тімәімін,
«тентәккә берсәң сўімөімўн.
«бурун батыр болсаңда
«сенің басың бу күндө
«қердә қатқан кў тезәк.

Сонда Кожак оілады: «Бу-ғоі менің бес қасымнаң елў бес қасыма келгәншә, менің не кылғанымның бәрінда тапты, менің өзўмнўң касымда қўргөндөі асылзада патсаның баласы менің бу елў бес қасыма шәін не кылғанымды тапканда, алпыс қасымда-

ғымды таппаіма? мунӯ мен алсам обалына калады екänмïн дедї. Енді бу асылзаданың баласының тапкан сӧзӯн таппады, демäін» дедї «мунӯ ӧзӯнӯң сӱігӧнӯнӧ косаін! дедї дä Тарғын батырға костӱда, која бердї. «Барыңыз! менän озған дӧӱрӧн екіңізгä куттӯ болсӯн!» дедї.

Тарғын ол кызды алып сол кеткäпïн кетïп еділдägї Ӧрмӧм Беттïң он сан Ноғајына барды. Он сан Ноғаідың он каны бар едї; сол он каның ішïндä бір Канзада деген кан бар едї, сол каның кол астына барып бір бїдің ӱјӯнӧ конӯп едї. Бї мунан сурады: «Сіздің асылыңыз кімнің» дедї. Тарғын аітты: «Біздің асылымыз Кырғыздан» дедї.» Ама бу уакытта асылым Кырғыздан болсада Кырым цуртӯна цакынмыз» деп. Бї сурады: «Олаі болса атыңыз кім?» дедї. Сонда Тарғын аітты: «Менің атым Тарғын» дедї. Ол бї аітты: «Касындағы цолдасың кім?» дедї. Тарғын аітты: «Цолдасым Акша Каның кызы Ак Цунус сулӯ» дедї. Бї аітты: «Акша Кан патсаның кызы Ак Цунус сулӯ бу болса сарағa шығып цурт асып цӱргӧнӯ не себäп?» дедї Сонда Тарғын аітты: «Мен алып кашып цӱрӧмӯн» дедї. Онда бї аітты: «Ак Цунустаі сулӯдӯ алып кашып цӱрӧтӯғӯн сен каі Тарғын сын?» дедї. Онда Тарған аітты: «Олалаі Каныңың Торғаут деген цуртӯн карап еткäнмïн» дедї. Енді бї буларды бекрäктä сїлады, сїлаған себäп мунӯң ерлігін есіткäні бар едї, сонӯң ӱшӯн сїлады. Онан сон бу бї Канзада Канға барып мäлӯм кылды, кан есіткäнінän сон Тарғынмінän Ак Цунустӯ шакыртып алып бір алтын сараідың ішïнä кіргїздї дä кан бїгä аітты: «Бу батыр Ак Цунустӯң касында он кӯн он бес кӯн отурған сон цуртӯн таңы батырларын мырзаларын сағынар; онан сон бу дерттї болар, ішї шерлї болар; бу батырға менің кол астындағы батырларымды шораларымды аралатып көрсӧтӯп ӯр кыл! сӱітӯп аралатып болған сон Ак Цунустӯң касына алып кел, сонан сон ол мундағы цаксыларды көрӯп таныс болған сон өз цуртӯна сағынбас» дедї. Сонан сон бу бї каныныңың царлығы бојӯнша Тарғын батырды цуртӯн аралатып, цаксыларын көрсӧтӯп таныс кылып канға алып келдідä ӱјӯнӧ кіргїздї. Бу Тарғын Батыр цурттӯ

аралап каітып келгән сон бәрі Канзада Каның батырлары мырзалары ңаксылары ңілып кандарына келіп канмінән мәсләкәттәсіп, сөйлөсүп Тарҕының ерлігін батырлыҕын каннан сурап білді. Сонда бәрі ңілып отурҕан мырзалар біләр аітты: «Бу Тарҕын батыр болса біздәр оның бек күрмөттөп сіладык; сіздің ңарлыҕыңыз ңердә калмасын» деп таҕыда каннан өтүндү. «Бу Тарҕын батыр болса біз мунў Шаҕан деген судўң бојўндаҕы Калмакка ңумсалык ол Калмакты Шаҕаның бојунан ыҕыстырып бізгә ңерін тартып алып берсін!» деді.

Сон кан Тарҕынды шакыртып алып аітты: «Сен өз ңуртўңнан кашып Кырым ңуртўна бардың. Ол Кырым ңуртўнўң Олалаі Булалаі деген ңаўн алып бердің. Енді сен біздің кол астымызҕа келгән сон мунау Еділдән шыккан Шаҕан деітўҕўн судўң бојўндаҕы кыл ңалаулў көп Калмакты ыҕыстырып сулардың ңерін біздәргә тартып алып бер!» деді. Сонда Тарҕын: «Пәлә бас таксыр ңарар» деді «менің касыма ўш кісі ңолдас берііңіз!» деді. Кан аітты: «Кімдәрді аларсын?» деді. Тарҕын аітты: «Бізгә берііңіз Карасаі улў Көбөндў, Алшаҕыр улў Тегәнді, Өмўр улў Себәнді. Сол ўшөўмінән барып карармыз, бізгә аіткан ңарлыҕыңыз ңердә калмас» деді дә ўш кісі ңолдасын алып Тарҕын батыр Калмакка барып ңетіп Калмакты Шаҕаның басына караі бостурдў, Калмактың аруаҕы кашып булармінән урусалмады. Калмакты Шаҕаның басындаҕы белдән асырды конусў адра калдырды, сонан сон бу Шаҕаның басындаҕы белдің ўстўнө бір ңалҕыз біткән емән бар еді. Сол емәнің басына барып шыкты, егәрдә Калмактың біздің мінән уруска оілары болса әскәр ңіҕанда соңў караін деп. Сол емәнің басында бір ңалҕызак көлдўнөн біткән бутаҕы бар еді, сол бутаҕына атша мініп отурса ол бутаҕының тўбў шіріген екән бутак сыныш ңергә тўстў. Тарҕында біргә тўстў. Тарҕынын сонда белі омурт касы бўннан шыҕып кетті. Сонда касындаҕы ўш ңолдасы өздөрўнўң наізаларын төрт буруштў кылып кыіндастырып Тарҕының наізасының төрт буршуна екі ајаҕын екі колўн баілап алдарына ўңгөрўп екі аіда Канзада Канҕа алып келділәр. Канзада Кан бу батырды нешә

бактырып карасада іш бір қазылалмады, қаткан орнўнан козғалалмады. Ол уакытта бу Канзада каннің елі Булғур таудўң деітўғўн таудўң ішін қаілатўғўн еді. Бу Булғур таудўң ішіндä алты булағы бар еді; бу Булғур таудан каның елі көштўдö баjағы Калмактың қаілаў Шағаңға барып кондў. Тарғында Шағаның бojўна барып конған сон каітып келіп алармыз деп, Ак Цунус сулўды Тарғынды тарлан атымінän атын аркандап цуртка тастап кеттї алты цеті кўндўк азығымінän. Бу тастап кеткäн азығы таусўлдў, Канзадан іш бір кісі келмädї; Тарғынмінän Ак Цунустўң азығы қок, аркандаулў турған тарлан атты бағатўғўн кісі қок, булар аштан ölмökшў болўп ölўм älінä цеттї. Сол уакытта Тарғынға каіғы тўстў. Мунўң Кырым цуртўнда кырк курдасы бар еді, äм бір нешä мырзалары бар еді. «Олардың касында болсам мундаі nälägä ушўрамас едім» деп, «менің бір кызға булаі öз цуртўмнан аірылып бу цуртта цатканым кыта екän», деп cöilöп цылаіды; цылаіды да толғаіды.

«Булғур, Булғур, Булғур тау,
«булдурап турған курғўр тау,
«каптаі конар елім қок,
«елім, кўнўм, кäрі боз
«cöilöcötўғўн тілің қок,
«el таптырарм'екäнсін?
«арысаңда цануар
«körcötör едің бір кара,
«саған мінäр белім қок,
«белгä кылар емім қок.
«Бу шамаға келгändä
«ажалым аштан болдўма?
«аузға цергä цемім қок,
«егäр ölcöм бу цердä
«сўögўмдö устар теңім қок,
«кök шалғының ўстўндö
«көгörўп келіп цатармын,
«ўстўмö кijäр кебін қок,

«еңрäп ҷӱргӧн ер едӣм,
«kаптаҕан kара борандаі,
«ӧткӧнӱ̆мӧ дӱ̆нӱ̆ӧ боk,
«ашшылы тоҕаі ала бас,
«аkсара алдым боз аҕаш,
«алтынды сараі kара шаш,
«ала бастан боран бораса
«боз аҕаштан боран борамас.
«Тулпардан тӯҕан тарланым,
«артынан теlміріп kыіkӯ тајанса,
«kара тергä бојалса,
«алдынан наіза бојӱ̆ ҷер кеlсä
«ҷабыдаін ҷалтаңдап
«ҷануар тӱ̆сӧр ҷерӣн kарамас.
«Капыда ӧткӧн дӱ̆нӱ̆ӧ,
«тујаҕына аідаі таҕа kаkтырып,
«Едіlдӣң кӱ̆зҕӱ̆ kатkан кӧкшӧ музӱ̆нда,
«шауп кетсäм тајалмас.
«Карындасы кімнӣң бар болса,
«ҷамандыk ҷер кез-гälсä
«кӧкрӧктӧгӱ̆ ҷанын ајамас;
«ҷаттың ҷаман болмаҕы;
«ҷамандыk ҷер кез-гälсä,
«ат саурусӱ̆н бір берсä
«kаірылӯҕа ҷарамас.
«Шаҕаның бојӱ̆н шаңдатып
«кешäгӣ кеткäн іт Ноҕаі,
«ҷуртӱ̆на тірі тастап кеткäнӣ,
«есімнäн kалмас бу еткäнӣ.
«Аk Ҷунустаі арӯм
«болҕаныма мунанда
«іт тӣгäндäі арам ас,
«кӧк кӧгӱ̆ршӱ̆н, кӧгӱ̆ршӱ̆н
«кӧк кептäр ӱ̆шӧр ҷем ӱ̆шӱ̆н.

«баданамды баса бөктөрўп,
«касыма қаттан қолдас ертіп,
«кўн тўн катып қорткамын,
«атаңа некäс Калмактың
«қайлау кыстау қерї ўшўн.
«Еділдä шыккан ен Шаған
«Калмактан Ноғаіға тартыш ап бердім,
«атамнан арыстан тўған ер ўшўн,
«атаңа неläт Ноғаі-аі
«елämдї сөзўмдў,
«сіламаіды өзўмдў,
«қаудуратып көзўмдў,
«тастап кеттї қуртўна,
«бір мертілгän бел ўшўн
«капыда өткөн дўңў-аі.
«Тарғын, Тарғын деітўғўн
«колўнан саркыт қеітўғўн.
«Қамандык қер кез келсä
«каірылмаі кетпän деітўғўн.
«Карасаі улў Кетпändї,
«Алшағыр улў Сібändї,
«біргä қорткан қолдасым,
«беілї қаман оңбасын!
«Осундаі кыін қерläрдä
«келмäі кеттї не ўшўн?
«Ажаукäнің аур кол
«алты күндöі атысып,
«кара канға батысып,
«бäрін бірдäі кырғанда,
«сажаға шығып турғанда,
«балалы марал келгändä
«Кожанак улў карт Кожак
«баласын баілаі атканда
«атканына қығылмаі баласы,

«аkсаі басып öткöндö
«бізїң денäгä ц̣еткäндä,
«Тарҕын созӯп тартkанда
«атkан оҕӯ маралдың
«атасының kос ц̣ауруннан öткöндö,
«еjäгїн сӯjöі ц̣атkанда,
«kасымдаҕы kырk ц̣ігіт
«сӯралмады оҕымды
«таckа кіргäн тардыkта.
«Капыда öткöн дӯнӯö,
«басымнан дöӯlöттӯ̆ң kусӯ ӯштӯ̆мö
«беlдіктїң kаіҕысы мундаі kыстыма?
«ішїм оттаі ц̣анады,
«ц̣алыны ц̣ӯрöгӯ̆мö шалады,
«бу істäрдї аітkанда
«дін кā̆піргä болмаҕан,
«оҕан тїгäн оңбаҕан.
«Азнау дегäн аз kала
«алпыс атын баkтырҕан,
«ӯlкöнӯ̆ ā̆р не kылса ц̣аkтырҕан.
«Аk Сібäнїң баласы
«аk аіуанды Ц̣уhуттӯң
«алпыс атын алҕанмен едїм,
«сол сапардан ӯігö kаітkанда
«балтаҕа бардым тал ӯшӯ̆н,
«талды кестїм сал ӯшӯ̆н,
«аіналасы алты аішылыk Едїlгä
«тарланды талаі талаі салҕанмын.
«Едіlдїң арҕы ц̣аҕында
«атаңа неläт Калмаkтың
«сінісіп ц̣атkан мал ӯшӯ̆н,
«аттанбадым олжа ӯшӯ̆н,
«аттанҕанмын кäӯргö
«атамның ежälдäн ескі кегї бар ӯшӯ̆н,

«Кулан шашты, коі көздў
«кастаус касты Ак Џунус,
«аіттым сенї кудаі џолўна,
«кешäгї Ноғаі џуртўна тастап кеткäндä
«көкрöктöгў шыбындаі џан ўшўн.
«Аіналаін тарланым!
«бїлäр мінгäн бедäўгö
«сен турғанда бармадым;
«кырдан кыіку тögўlсö,
«elгä таман ўңўlсö
«џалғызак сенї кармадым.
«Кыјалаі кыіку болғанда,
«караңғы туман толғанда
«сенїңмїнäн едї дарманым.
«Мінбäі тўспöі карыдың,
«арканда турўп арыдың,
«алдыңа келїп бітсäішї
«камысты көlдўң курағы,
«суғаратўғўн балам џок,
«алдадан баска панам џок,
«тäңрї кылды шарам џок,
«маңдајыңнан аксаішы
«курғур кара таудўң булағы!
«Каламдаі касы сўрўlгöн,
«оімактаі аузў бўрўlгöн,
«Ак Џунустаі арўдўң
«алғанынан аірылыш,
«сöнгöнбö енді шырағым?
«Кўдрötў кўштў кудајым!
«Ак Џунустаі арўдўң
«көз алдында көlбöктöп
«ашлығынан ең бäктäп,
«көзўмö менїң көрсötпöі
«алдына келїп ölсöішї

«кīктїң ҷалҕыз ҷетїм улаҕы
«менїң бӱ́ітӱ́п ҷатkаным
«öз шā̄рїмнїң ҷыраҕы;
«еңрäі еңрäі кетäін!
«Kырымда kалҕан ерläрдїң
«есіткäі саҕат kулаҕы!
«Сол батырлар кеlмäсä,
«ҷаjымды солар біlмäсä
«кеткäн ҷаттан kаірылып,
«бір бірїнäн аірылып
«екäӱ́мїзгä кім кеlсїн?
«Атам kалды деітӱ́ҕӱ́н
«öзӱ́мнöн тӯҕан балам ҷоk,
«балам kалды деітӱ́ҕӱ́н
«атам мїнäн анам ҷоk,
«баурӱ́м kалды деітӱ́ҕӱ́н
«аҕам мінäн їнїм ҷоk.
«Беlїмнäн баска ҷарам ҷоk,
«аузҕа ҷергä асым ҷоk,
«бір kаірылып кеlмäдї,
«не болҕаным біlмäдї,
«Ер Тарҕынды кöрмöдӱ́,
«атаңа неläт аk сӱ́ök!
«Оілаі оілаі kарасам
«Канзада Каннан сараң ҷоk.
«Асыл тӯҕан Аk Ҷунус,
«кӱ́ндӱ́ булут kурсаіды,
«кӱ́ндӱ́ баіkаі kарасам
«кӱ́н ҷауарҕа уkсаіды;
«аіды булут kурсаіды,
«аіды баіkаі kарасам
«тӱ́н ҷауарҕа уkсаіды.
«Кöсӱ́lдӱ́рӱ́н еріткäн
«кölдöгӱ́ kӯлар сöіlöдӱ́,

«шӯлаҕанҕа ƙарасам
«кӧктӧн суңƙар соҕулҕанҕа уƙсаіды.
«Боіды баіƙаі ƙарасам
«ƙол ајаҕым кӧсӱ̆ӏӱ̆п
«аузу мурнӯм сӱ̆нӱ̆п,
«алданың аƙ буіруҕӯ
«маҕан тајанҕанҕа уƙсаіды.
«Кӧптӧн булут су кеӏсӓ
«кӧктӧп болмас не паіда?
«кӧктӧгӱ̆ ҷулдус сырылса
«сыптап болмас не паіда?
«кӧӏдӧнӧн турҕан тулпарым,
«шабысыңнан маҕан не паіда?
«Кӧрӱ̆п алҕан кӧрӱ̆ктӱ̆ едӣң
«таңдап алҕан тектӣ едӣң
«маҕан тегӣңнӓн не паіда?
«алдадан ӓмр болҕан сон,
«ҷаз мезгіӏӣ толҕан сон,
«кӧршӧімӱ̆ сӱ̆н ҷатƙанын
«арыстаныңның бір саіда?
«Кулан шашты, ƙоі кӧздӱ̆,
«алшаңдаҕан арӯм
«ажарыңды салма кӧзӱ̆мӧ!
«рӯшан нурӯң кӧргӧндӧ
«ӧӏӧін деп ҷатсамда,
«ƙаі ƙаідаҕым ƙурсаіды.
«Мінбӓі тӱ̆спӧі ƙарыдың,
«арƙанда турӯп арыдың,
«аіналаін тарланым!
«бӣӏӓр мінгӓн бедӓӱ̆дӓі
«безӓңдӓі баскан ајаҕын,
«сен турҕанда бармадым,
«сен ƙулунда емдӣң, таіда емдӣң,
«ƙунан ҷаста арда емдӣң,

«дӧнӧн ӱ̄рӧттӱ̆м,
«алты ƙабат ала арƙан
«ц̣ібäктäн ӧрӱ̆п сӱ̆рӧттӱ̆м,
«бес ц̣асыц̣а ƙеlгäндä
«беlіц̣ ƙызыƒ̣ап кӧрсӱ̆н деп
«бес бедäӱ̆гӧ салдырдым,
«алты ц̣аста аƙтаттым,
«аттаі мурнӱц̣ танаттым,
«алшаƙтатып оінаттым,
«арпа бīдаі асаттым,
«ц̣еті ц̣аска ƙеlгäндä,
«ц̣ер тӱ̆бӱ̆lдӧдӱ̆ ц̣еlгäндä
«туспаның кӧзӱ̆ ƙорӱ̆ктӱ̆;
«кӧlдӧнӧнтӱ̆н кӧрсӧндӧ
«ƙандаі ƙатын ƙыінаіды,
«таудан аскан тулпарым,
«іäц̣ Тарƒ̣ын ӧlгӧндӧ?
«От орнӱ̆ндаі туjаƙтым,
«омуртƙан бар отаудаі,
«ц̣аурӱ̆ц̣а ƙарасам
«сыпра шапƙан таƙтадаі,
«ƙуіруƒ̣ӱц̣а болаін
«ƙынаптан шыƙƙан ƙанжардаі,
«ц̣алыц̣а сенїц̣ болаін
«кӱ̆lтӱ̆lӧнгӧн ц̣ібäктäі,
«шыƙшытыц̣а болаін
«оралып ц̣атƙан тӱ̆бӧктӧі,
«ƙулаƒ̣ыц̣а болаін
«кӧlгӧ біткäн ƙураƙтаі,
«ƙабаƒ̣ыц̣а болаін
«ƙара албасты ƙабаƙтаі,
«бауздау ц̣ерїц̣ä болаін
«піскäн алма саƒ̣аƙты,
«екі кӧзӱ̆ц̣ӧ болаін

«коркуттан ҷапҕап шыраktаі,
«танаӯҥа болаін
«тыҕынын алҕан шіläктäі,
«бауздау ҷерїҥä болаін
«Сарттың мактадан соkkан кіläптäі.
«Омраӯҥа болаін
«Едіlдäн шыkkан аҥгардаі,
«теlмірїп kыікӯ кеlгäндä,
«шыбар тӯдӯ шулҕанып,
«kара тергä булҕанып,
«аk сӱҥгӱнӱ колҕа алып
«мінäрм'едї заҥарды,
«саурӯҥа болаін
«саны kара кöмӱрдöі,
«сӱбölӱk ҷерїҥä болаін
«тастан соkkан kорҕандаі,
«ҷанбасыҥа болаін
«уста соkkан сандалдаі,
«турпатыҥа болаін
«тулпардан тӯҕан ҷорҕадаі
«kартаіҕанша мінбäдїм,
«ölгöнӱҥшö дäӱрöн сӱрмöдӱм,
«оілап кеlїп карасам
«ҷігіттäгї мен беібаk,
«болҕаным таҕы сурмаҥдаі!»

Енді Тарҕын Аk Ҷунуспїнäн атымїнäн амандасып болды, сонда Аk Ҷунус оілаіды мен kызда болсам асыл kаныҥ kызы едїм, бу ҷуртынан атасынан апасынан аірылып осундаі алыс ҷергä ҷолдас kылып алып кеlїп едї деп болҕаі, öзӱ ölöін деп ҷатсада менїҥ мїнäн атымїнäн толҕаумїнäн амандасты; енді мендä тоҕап мунӯҥмїнäн амандасаін! Егäрдä дӱнӱöдöн кöшö kалса бу батырдыҥ маҕан кöҥlӱ kош болсӯн! дедї, сопда Аk Ҷунус толҕаіды:

«Арыстанымныҥ барында

«укалы баіпақ кігәнім,
«укасын цергә төгүлтүп
«алда недән азғырдың
«асыл түған арыстанды?
«әзік цаннан түңүлтү
«атасы баска цатурү
«цаман екән дүнүө!
«тастап кетті цуртүна,
«екі бірдәі асылды
«асылдан шыккан нәсілді
«екәүмүздү үңүлтүп;
«косајактаі көшкөндө,
«катар катар кара нар
«күш болүп кашан түзөлөр?
«кыл цалаулү Калмактан
«дүркүн дүркүн куалап
«келіп турған көп цылкы
«кашан келіп күзөлөр?
«баілауда калған ак суңкар
«бурунңүдаі болалмас,
«көлдөн үрөк алалмас,
«күндөрдүң күнү болғанда
«кураңытып барып туланыр.
«Кетпәк болсаң, алғаным,
«нағылғаным сеннән калғаным?
«кетәмін деп шыныңды аіт!
«артың да калып нетәмін?
«алдыңда сенің кетәмін
«арыстан кетіп мен калсам
«артында калған беібағың
«курсаулү шілäк колға алып
«каі шәрдән тіläнәр.
«Сүјүп мінгән тарланың
«басын көккө каратып,

«баурунан ҷаратып,
«тујактан ушкан тозанын
«ҷауруңнан ҷауҕан кардаі буратып
«аркадан соккан борандаі
«ҷеl тӯбӯнö ҷеlгäн ер;
«атасы некäс кäӯрдӯң
«мā̄стäгӣн аідап кеlгäн ер,
«бекрä оінар ак теңіз
«öңгöгö терäң болсада,
«сіз öтöін дегäндä
«беlгіlі öткöл болҕан ер,
«іт мінäзӣң устаса
«Каісардың кара тасына
«караул салмаі конҕан ер,
«шыныңмӣнäн тіläсäң
«каіда кеттӣ тіläгӣң?
«тā̄ңрің тіläк бергäн ер,
«баданаңды баса бöктӯрӯп
«ҷаттан ҷолдас ертӣп,
«Еділ Ҷајык екі су
«ерінбäі ҷортӯп, дӯнӯö
«басы ајаҕы кöргöн ер.
«Ерlігӣңдä ҷаман ҷок
«аҕаштан беlӣң мертіlӣп
«кісмäтші кара кундарша
«корлӯкмӣнäн ölгöн ер,
«каі батырдан кем едӣң?
«ölöрдö болдӯң кара ҷер.»

Бу Тарҕан оілаід'екäн: «Менӣ ҷуртаҕаштан ҷыҕылып ölдӯ демäс Шаҕаның бојӯндаҕы кöп Калмакты асырамын деп ҷаудан ölдӯ дер деп катыным булаі дегäн сон баска ҷуртта менӣ аҕаштан ҷыҕылып ölдӯ дер аілап турсам менӣң мунӯм бек ујат екäн» деп бек катты кāрланды. Бурун дā̄ргірläргä беlӣн каратkан уакытта беlӣн бастырмаітуҕӯн едӣ, кāры кеlгäн сон бӯітӯп ҷаткан-

ша бір ҷолата ölöін деп беlїн колымїнäн басып калҕанда беl омуртkасы сырт етїп орнӯна тӯсӯп кеттї.

Алты kулаш беlбäӯмäн
алып беlїп орады,
алдадан мā̄дäт сурады,
бабадан ҷā̄рдäм болҕаі деп,
тајана барып турады,
турмасына арланды,
тöгӯрöгӯн kарманды,
Ak Ҷунуска сöilöдӯ:
«Берäр болҕаі тā̄ҥрім тіläктї,
«kуантар болҕаі ҷӯрöктӯ,
«алып кеl Ҷунус тарланды!»
Алып кеlдї Ak Ҷунус
шубала басып тарланды,
арkанда турҕан тарынды,
аіуан буда зарланды,
алып кеlдї, ер салды,
оҥдалмаҕан ендї не kалды?

Атын ертäп болҕан сон тарлан атkан екäӯ міҥгäстї, Ak Ҷунуска бā̄рі kарӯ ҷыраҕын асындырды, алдына міҥгізіп öзӯ артына отурӯп Ak Ҷунустан устап кешäгї ҷуртӯна тастап кетäтӯҕӯн Ноҕаідыҥ еlїнä kараі ҷӯр! дедї, ендї ҷӯрдӯ.

Бір уаkыт болҕанда
бу тарланы пыскырды,
пыскырҕан мїнäн kоімады,
ҷана ҷердї тебїндї,
аіуан бӯітӯп не біlдї?

Сонда Тарҕын Ak Ҷунуска аітты: «Ak Ҷунус, бу тарлан kашаннан бергї менїҥ ҷолдасым, аіуанда болса мунӯҥ сыры маҕан беlгіlї» дедї, сонда Тарҕын Ak Ҷунуска аітты: «Бу тарлан артынан бір бір нерсä кеlä ҷатса пыскыратӯҕӯн едї, егäрдä алkынып тергä булҕанып шабылатӯҕӯн болса ҷер тебäтӯҕӯн едї. Бу екі ā̄дäтїн бірдäі kылды; ҷан ҷаҕыҥа kарашы! бїр кісі кеlä ҷат-

пас, менің бурулуп карауға әлім келмәйді, деді, менің ауру наукас әлім бар, біз бүйтуп келә қатканда бір бір қау болуп бімаза етіп қүрмөсүн! деді. Ақ Қунус булаі булаі карадыда іш бір нерсә көрүнбөдү, бір-ақ алдыңғы қағымызда бір ікі кара көрүнөдү деді. Сонда Тарғын сөйлөдү:

«Ақ таңала кудајым
«ақ тарыдаі ақтарып
«шешіп қаздың белімді
«белім түсүп орнуна
«таңы іздәдім кешәгі
«тастап кеткән елімді
«елдің шетї болама?
«емісқә екі кара көрүндү?
«сен тарланым пысқырма!
«таудан үлкөн күш қылма!
«Көрүнгөн кара ел болуп
«енкірістән қау қапсада
«бір шыңарман терінді,
«кім үшүн сенї қыінаін?
«Бір омуртқам мертіліп
«қалғыздығым білінді,
«арү саған унаса
«кел тапсам коітәр екән қөнүмдү.»

Солаі дедідә Тарғын аттың басын тартып турду. Сонда Ақ Қунус аітады: «Булаі етпәңіз беліннің қазылғандығын білдірін бу тастап кеткән Ноғаідың ішінә барып қан калқына көрүнүп, қаксысына оі салып, қамандарын коркутуп сүітуп каітыңыз! деді. Егәрдә бармаі каітып кетсәңіз Кырым калқынан, Акша Канның кол астынан бір Тарғын деген батыр келіп бір омуртқасы сынған сон карға кускунға қем болуп Булғур таудың булағында өлүп калды дер» деді. Тарғын аітты: Ендәші қүр деді. Бу екәу ел шетінә келіп түстү, елгә бармады. Бу Тарғын мінән Ақ Қунустүң келіп түскөнүн коішу малшы көрүп таныдыда елгә шауп барып кабар берді. «Тарғын келді!» деп, ел бігә шапты, бі кан-

ҕа шапты «Тарҕын батыр el шетїнä кеlїп тӱсӱптӱ» деп. Бу уакытта каның еlїнä кешäгї Шаҕан бојӯнан Тарҕының кӯп ҷібäргäн кöп Калмак кеlїп камап ҷатыр екäн. Шабамын деп, шабамын десäдä шабалмаі ҷатыр екäн; ҷатканы онӯң ӱшӱн Канзада каның бір сулӯ кызы бар екäн; «сол кызыңды берсäң шаппаімын, егäрдä кызыңды бермäсäң шабамын» деп сол кызды тірі алаін деп шаппаі ҷатыр екäн. Амма булар олаі булаі деп öтрӱк пїнäн ҷубатып ҷатыр екäн. Тарҕының кеlгäнїп есіткäн сон каны, калкы, мырзасы бї бāрї ҷїлып барып кöрӱстӱ, отурустӯ. «Аіпка бујурмаңыз сізгä барамады, онӯң ӱкӱн ҷуртӯмӯзҕа ҷау кеlїп ҷатыр едї дедї, бу уакытта öзӱмӱз бек катты каіҕыда болдӯк, öзӱңӱз аман есäн ҷазылып кеlдїңізбä?» дедї. Батыр аітты: «Ыса алла шӱкӱр кеlдїм» дедї. Кан аітты: «Бу калмакты äӱölгїдäі кырып кӯп, біздї бу ҷаудан бостан кыл!» дедї. Сонда Тарҕын аітты: «Менїң аз ҷергä ҷауҕа шабатӯҕӯн куатым ҷок дедї, бу āскäр läшкäрдїң кашатӯҕӯн каіласын мен сіздäргä ӱрöтöін! öзӱңӱз барыңыз сол ӱрöткöн менїң каілам мїнäн! дедї, ӱрöткöн каіламды кылсаңыс öздöрӱңӱздöн дö кашар дедї. Онда кан аітты: «Ондаі шабӯҕа ālіңіз ҷок болса ӱрöтӱң!» дедї. Сонда Тарҕын ӱрöттӱ, ӱрöтöрдö сöіlöдӱ:

«Ауан, Ауан, Ауан су,
«Ауандап ӱlкöн балык ҷӱзгöн су,
«караша Кубан канды су,
«ак тӯҕан Будаң ҷанды су,
«ӱш öзöн Сымар даңды су,
«су болҕалы екäӱ
«капырмїнäн бусурман
«ерläрїмїнäн даулӯ су,
«даулӯ ҷердä турмаімын,
«мен кетäмїн, кетäмїн,
«кеткäн мїнäн аі далаҕа кетпäімїн,
«аінальш Едіlдї öтöмӱн,
«кāдір біlмäссен іткä
«караша болӯп нетäмїн?

«ерімі ц̣ок суларҕа
«ӣрілгӓн шабак не табар?
«каірымы ц̣ок султанҕа
«ергӓн нӧкӧрӯ̆ не табар?
«катын калса баітабар,
«карындас калса ер табар,
«талапты тӯҕан ц̣ігіткӓ
«тӓн̣рім каіҕы бермӓсӣн!
«алтыннан соккан кӓӯ̆дӓсӣ
«ат басындаі ц̣ер табар,
«аі ц̣ебір султан сен білмӓісӣн,
«елдӓн кеткӓн ер ц̣ігіт
«ылҕыідың куба ц̣онунда,
«тӓ̄н̣рім ц̣ӧнӯ̆н бергӓн сон
«тарланҕа мінгӓсӣп ц̣ӧн табар,
«мінбӓі тӯ̆спӧі карыҕан,
«арканда туруп арыҕан,
«тарлан ц̣ауҕа мінӣлмӓс
«мінілсӓдӣ бу тарлан
«бурунҕудаі ц̣ӯ̆гӯ̆рмӧс,
«калҕан белӣм ӯ̆зӯ̆лӯ̆п
«балдаҕы алтын ак булат
«ендӣ белгӓ алынбас,
«ерлігӣм ц̣ауҕа білӣнбӓс,
«шыҕыршыҕы шӣраҕан
«бадана кӧздӯ̆ керӓӯ̆кӧ
«шар інӣсӣ бес кабат
«ц̣ау карсы ц̣етпӓгӓн,
«ц̣ез аірдың оҕӯ ӧт пӧгӧн,
«сатӯҕа басын сурагаң,
«сан дылдаҕы біт пӓгӓн,
«ендӣ ӯ̆стӯ̆мӧ кӣлмӓс,
«батыр ц̣ауҕа ц̣ілмас
«негӓ десӓн̣, султаным,

«катып калҕан кӧнӱ̆м бар,
«шіlдӓ тӱ̆спӓі ҷібімӓс,
«катты калҕан кӧҥlӱ̆м бар,
«маі куісаҥда ерімӓс,
«ҷебір султан сен біlмӓісїп,
«мен бір аҥкау тӯҕан бӧрӱ̆мїн,
«кӧп екӓн деп саҕап іјӓк сӱ̆јӧімӱ̆н,
«нӓсібїмдї бір тӓ̄ҥрідӓ̄н кӧрӧрмӱ̆н,
«бу барҕаннан барармын,
«Кырымҕа таман барармын,
«Кырымда калҕан кырк курдас
«кыркты каска алармын,
«алда маҕан ҷол берсӓ
«тумалантып басыҥды алармын,
«ҷуртӯҥа бӱ̆lӱ̆к салармын.»

Тарҕын мунӯ аіттыда, ҷаудуҥ кашатӯҕӯн каіласы осу, кет кӧзӱ̆мӧ кӧрӱ̆нбӧі дедї. Тарҕыныҥ бу сӧзӱ̆нӧн каны калкы корк-ты. Канзада Кан аітты: «Олаі болса рајыҥыздан каітыҥыз, бу Булҕур тауҕа сенї ҷалҕыз тастап кеткӓндігїмнӓн ујатынан Ак Ҷунус сулӯдӯҥ ӱ̆стӱ̆нӧ саҕан ҷалҕыз кызымды берӓін! дедї, ҷур-тӯмнӱ̆ҥ саҕан бармаҕан аібы ӱ̆шӱ̆н, колӯҥдӯ бер!» деп колӯн ал-ды. Сонан сон бу батыр рајынан каітты да Канзада каныҥ ор-дасына кеlдї, бір нешӓ кӱ̆ндӧ беlїнїҥ аурӯ бітїп ҷазылды. Бајаҕы кеlїп ҷаткан Калмак Тарҕыныҥ кеlїп ҷатканын біlмӓдї. Кызын бермӓгӓн сон атка мінїп каныҥ еlїн шаппак болӯп барабандарын соҕӯп каныҥ ӱ̆стӱ̆нӧ кеlдї.

Ҷау кеlгӓнїн біlгӓн сон,
бу ӓ̄скӓрдї кӧргӧн сон,
сар'ала тӯ салбырап
сауттыҥ шашактары,
тус тусӯна саудырдап,
кабаҕынан кар ҷауп,
кірпїгїнӓ мус тоҥӯп,
ҷаурыны ҷазык, моінӯ узун,

атарына колы узун,
куланды кактан каирҕан,
егäскäн канды елïнäн,
алтын тактан аирҕан,
ертäннäн салса тестä озҕан,
äлдідäп салса тўскö озҕан,
özў özў зарлаҕан
басын тартса болмаҕан,
кök аіл болып көпўрсö
аішылык алты аттарҕа оілаҕан,
артынан кыікў таjанса
кара тергä бojалса.
Думбаул көрсö карҕыҕан
карҕыі барып атылҕан,
атыла барып тек тўскön
ajаҕының дўбўрў мäн
казандаі таска ҷік тўскön,
томала көздў тарланды
ҷауҕа караі тебïнïп,
ҷалмауздаі емïнïп,
толўп ҷаткан äскäргä
келдї Тарҕын ҷелïгïп,
алты кулаш ала атпäн,
ўстў толҕан булатпäн,
саідан шыккан кул атпäн
көҷлўн токсан бölödў,
буда аітўлы ер едї,
келä ҷаткан Тарҕынды
сонада баікап көрödў.
Калмак таҕы болмаҕан,
Думбаул деген бір ҷаісаҷ
ҷекämä ҷекä Тарҕынҕа
соҕусўҕа келädї.
Келä калмак сöilödў,

cöilöгöндö бӱ̆ідöдӱ̆:
«Алаін десäм оңаісын,
«алаін десäм толҕаісын,
«аітшы маҕан ҷöнӱ̆ңдӱ̆
«наҕылып ҷӱ̆ргöн ноҕаісын?»
Сонда Тарҕын сöilöідї,
сöilöгöндö бӱ̆ідöдӱ̆:
«Асӯдан асӯ бel деідї,
«аса соkkан ҷel деідї,
«сурасаң ҷöнӱ̆мдӱ̆ аітаін,
«ӓ̄кäң Тарҕын мен деідї,
«іздäгäнїм сен деідї,
«еркäк kара kарҕадаі,
«kоkан даҕан ölӱ̆м kул,
«сендä бір ҷӱ̆ргöн ер дедї,
«kаҕысалы kel!» деідї.
Думбаул сонда сöilöдӱ̆:
«Асӯдан асӯ бel деідї,
«аса соkkан ҷel деідї,
«kарсы алдыңнан kарасам
«ҷасың кіші ҷас ölсӱ̆н!
«кезäгїмдї бер!» деідї.
Толҕана моінӱн бурады,
алдадан пӓ̄рмäн сурады,
kашатӱҕӱн kатынба?
табатӱҕӱн сарсаңба?
кезäгїм бер дегäн сон
kаскаjып kараі турады,
атаңа неläт іт Калмаk
kорамсаkkа kол салды,
сӯруп алҕан kӯ ҷебä,
кöк оҕӱна ҷол салды,
кезäгїндäі kалады,
созаҕандаі алады,

тарлан аттың басы деп,
алтынды ердїң kасы деп,
kak ц̣ӱрӧктӱ̆ң тусӯ деп,
ӧlӧр ц̣ерїң осӯ деп.
Толҕанып турҕан Тарҕынды
толҕап алып салады,
кірістӓн шыҕып кетӓдї,
Тарҕынҕа таман ц̣етӓдї,
тоҕуз kабат торҕаут
сегізїнӓн ӧтӧдӱ̆,
ц̣ыртыла ц̣азды саутӯң,
kатарланҕан ц̣аҕасы,
kабул едї Тарҕының
ажалдан бермӓн таубасы,
ӧтӧр едї мунанда
ц̣ібӓрмӓдї бу оkтӯ,
сїнып ц̣ӱргӧн Тарҕының
ц̣етӓӱ̄ншӓ бабасы.
Сонда Тарҕын сӧilӧдӱ̆:
«Атаңа некӓс іт Думбаул!
«атың мінгӓн кӱ̆імӧlӱ̆,
«аk саутӯң тӱ̄мӧlӱ̆,
«кесilмӓсӓм kарымнан,
«аірылмасам бӓ̄рїмнӓн,
«kаскаjып kарсы турсолаі,
«мен тартkан сон кӧрсӧтпӧн,
«бӓ̄лӓ̄м, саҕан дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆!»
Ц̣еlїгїп кеlгӓн ер Тарҕын
алда деідї аkырды,
Аруаҕын судаі сапырды,
jа бабам деі бердї,
ц̣арандар kамын ц̣еі бӓрдї,
kорамсаkkа kол салды,
бір салҕанд'оk мол салды,

кезäкĭндäі kалады,
созҕандаі алады;
алаша аттың басы деп,
Калмаk ердĭң kасы деп,
kаk ҷӳрöктӳ̆ң тусӳ деп,
ölöр ҷерĭң осӳ деп.
Толуkсӳп кеlгäн Калмаkты
толҕап Тарҕын салады,
зырkыраі оҕӳ кетäдĭ,
Калмаkkа таман ҷетäдĭ,
кöкрöк kыскан кӳ̆бöдöн;
kылмады kабыл ҷебäдäн
зырлаӳмĭнäн öтöдӳ̆,
буҕан тоkтатар kаіратпа?
мунанда öтӳ̆п кетäдĭ,
бір тöбöгö ҷетäдĭ,
тöбöнӳ̆ теңäрä тастаі кетäдĭ;
атkан оҕӳн кöргöн сон,
мыkтылыҕын біlгäн сон,
аттаныш кеlгäн ӓ̄скäрдĭң
кöңlӳ̆нö kаіҕы бітäдĭ;
оk тоkтаҕан кезäктä
Думбаул барыш kулады,
кӯ kолдан нурады;
Лалаі Лама луk деп,
бäлäм Калмаk сулады,
толӳп ҷатkан кöп Калмаk
атына öбӳ̆шӳ̆н ҷабады,
ары берĭ кеңäсĭп
аkыл kаіла табады.
Тарҕындаін батырды
турҕан ҷердä kамады.
Камаҕанын кöргöн сон,
ҷалҕыздыҕын біlгäн сон

сонда Тарҕын сöilöдӱ̆:
«Ölöімдö болаім,
«кöтӱ̆рö кöр ҷыбар kудаjым,
«алты мыңдаі аур kол,
«öзӱ̆ңнäн мā̆дäт болмаса
«буҕан не амал kылаін?
«ҷаман ҷаkсы болсада
«алданың булаі ā̆мірї;
«kорлуk бердї ҷасыма,
«ҷаkылдап кеlдї kасыма,
«наҕылып буҕан шыдаін?
«Алты kырлы аk мылтыk
«аталмасам маҕан серт!
«Козу ҷаурун kӯ ҷебä,
алтыннан оіҕан алпыс кез,
«тартатӱ̆ҕӱ̆н шаk болдӱ̆,
«ҷан ҷаҕыма ҷау толдӱ̆,
«kыіҕаш салып ҷаурӱ̆нӱ̆м
«тарталмасам маҕан серт!
«Талаідан бермäн ҷумсаҕан,
«kан кöрмöсöң сусаҕан,
«kанҕа тоісаң ҷӯсаҕан,
«тауҕа салсам тас кеткäн,
«кäӱ̆дöгö салсам бас кеткäн,
«алты аршын аk булат
«kынаптан алып сӯрӱ̆п
«шабалмасам маҕан серт!
«kанҕа тоісаң саҕан серт!
«Аідаkардың тіlїндäі,
«салсам кеткäн біlїнбäі,
«kараҕаіҕа саптатып
«шыбар тӯҕа шулҕаҕан
«аруаkkа кöрсöтӱ̆п
«талаі ҷауҕа маkтатkан,

«тӧрт kырлаҕан кӧк сӳнгӳ
«ц̣ау ішӣндӓ ц̣алдынып
«толҕамасам маҕан серт!
«толҕаӯма шыдамаі
«толуkсӯсаӊ саҕан серт!
«Кыска баkаі тармыkын
«кебӓц̣ӓ kарыныӊ kурсаk,
«kолша моін тӧӊгӧрӧк,
«умтӯла шапkан тарланым,
«алты мыӊдаі кісі екӓн,
«тіl ц̣ібӓрсӓӊ саҕан серт!
«Сен ц̣еlігӣп ц̣ӳргӧндӧ
«таjа шапсам маҕан серт!
«тауса шапса бу ц̣аудӯ
«сонда бітӓр тарлан бӓігӓсӣ.
«Осундаі ц̣аудӯ кӧргӧн сон,
«ц̣ау екӓнӣн біlгӓн сон,
«кегӓlӓп кіргӓн сон,
«kаса kатын болмаса
«бізгӓ уkсаҕан ердердӣӊ
«кӧрӧгӳндӧ боларма
«kаіран тӓ̄ӊрӣм kаіҕысы?»
Алтыннан соkkан кісӓlӣ,
ӓ̄жӓп тӓӳр мӳшӧlӳ
булаіша толҕап ер Тарҕын
ендӣ аттан тӳстӳ,
kыскартты кеlӣп kуіскан,
ӧзӳндӧ ц̣оk Тарҕыныӊ
алдадан баска тӯскан.
Мундаі мундаі ц̣аударда
нешӓ тӳркӳн ц̣ӯскан?
ц̣ӯскан ц̣аудӯӊ ц̣ӳрӧгӳ
муз kуіҕандаі сускан.
Тартты бекӓм аілын,

қасынан көргөн каірын
білмәсәңіз Тарғынның
білдіраін таірын!
қабаін деп батыр тур,
кырлұға капыр тур,
алда берсін каірын,
мінді батыр ерінә,
іздәгән қауға көрўнө,
келгән Калмак қолўктў
Тарғын сынды бөрўгө,
кәўдөдөн қаны кетпәсә,
ал куаты бітпәсә
Тарғын намыс берәрмә?
Акыл аіла табады,
келді Калмак, камады,
сар'ала тў салбырап,
кабағы тастаі тўјўлўп
алдалап Тарғын шабады,
аі бетінән кірәді,
кўн бетінән шығады,
коіға кірді бір бөрў,
ўрўктўрө кырады.
Талаі Калмак турады,
ер каіраты сынады,
тарлан атты булады,
атыскан қаў артык көп
каі уакытта тынады;
сўјўп мінгән тарланға
басты келіп доірды,
тарлан салды моінды,
толўп қаткан Калмакка
Тарғын салды оінды.
Талаі Калмак қінды,
кару канға тўјўлдў,

бір уақыт болғанда
салды келіп камшынаі
саурусұнан тер кетті,
көктөн куіған тамшыдаі,
қысылдау батыр қысылды,
қысылмаі батыр не қылсын?
Саутұн қанға малшыды,
бір уақыт болғанда
толғады батыр наізаны,
қалғыз қау мән оінады,
қаудұ еркінә коімады,
көтұрұп салған көк сұңкұ
тірідә қанға тоімады.
Бір уақыт болғанда
сұрдұ белдән канжарды,
қауға таман ал барды,
Калмақтың көбұ қалбарлы,
қалбарлыны сермәді,
ілініргі сағақтан,
бауздады тамақтан,
карс алдынан караса
адам шыдар ер емäс,
кар қаудұрдұ кабақтан;
бір уақыт болғанда
қынабынан сұрдұ
қыjалаі тартып қылышты;
қалғыз қаумән урустұ,
қау карасын көргөн сон,
умтулмаі кетäр ерм'еді?
ет аркасы курустұ,
ердің қаудан кашұ
шарығатта туруспа?
алты күн аіғаі салғанда,
қетінші күн болғанда,

тарлан сонда тӱзӧдӱ̆,
ц̣ылмīја басып ц̣ӱрӱстӱ̆,
сегісїншї кӱн болдӱ,
кӧп Калмактың басына
атпаітӱҕӱн тӱн болдӱ,
ер ц̣ігіткä сын болды.
Корамсактан сӯрдӱ
кулаі тартып садактаі,
кеlгäн Калмак кӧп едї,
кӧптӧ болса Калмактан
алты кӱн аіҕаі салҕанда
азҕантаі калды кадактаі.
Тоҕызыншы кӱн болдӱ,
Тарҕын моінӱнан алады,
атаін деп мылтыктаі,
нешä батыр болсада
тӱтӱнӱ̆н косты тӱтӱнгä,
ынтыктаі батыр ынтыктаі,
санын садак узгӧн кӧп Калмак
сынҕан санын сӱ̄рӧтӱ̆п,
Тарҕының кӱшӱ̆н кӧргӧн сон
кашты саіҕа сылтыктаі.
Тап он бір кӱн болҕанда
ердїң ц̣ӱргӧн намыспäн,
кӱнӱ̆ тӱнӱ̆ шабыспäн,
кыікӯ салҕан дабыспäн
умтӱла шапкан тарланнан
моінӱнан ц̣ал кеттї,
аjаҕынан ā̄l кеттї,
нешä ц̣ӱ̄рӱк болсада
бір тынымы болмады,
болдуратӱҕӱн кӱн біттї,
моінӱп барлаі караса
ӧкпӧ баурӱ ц̣алы бар,

ajaғын барлаі караса
болар болмас әлі бар.
Он екі күн болғанда
болдурдў деідї қануар,
аруағы кашты капырдың
сусў басты бакырдың,
болдўрған сон тарланға
кәры келдї батырдың,
басты келїп тепкәнї
сонда тарлан умтулса
әлдә болса бедәўдўң
оі қыккандаі екпінї,
қаудў коімас білӛмїн,
бул батырдың сыкылды,
нағылып коісын бу қаудў?
әжәлдән қауғө ілкї.
Бу уакыт болғанда
караідыда тўн батты,
сарғаідыда таң атты,
кызара келїп күн шыкты,
күн шыккында караса
болған екән тамаша,
кырылып қаў батырдың
өзў̆ капты оңгаша,
астына мінгән тарланың
турпатына караса
от орнўндаі тујактан
оімактаі калышты,
етәктәін ерінің
екі елісї калышты,
кыіған камыс кулактан
бір тутамы калышты,
қалбырағын қалынан
қалғыс карыс калышты,

бір кушактаі куіруктан
бір остаі калыпты,
тул бojын караса
он цеті цердäн царалы
сондада тäңрім алмаіды.
Ол цараға болмаіды,
äлідä оін салады,
кос тізгінін созады,
артынан кыікӯ тajанса
ет аркасы кызады.
Кос текшінї салған сон,
камшыны басып алған сон,
шаршады тарлан десäктä
цер басканнан озады,
отурусӯнан болӯп,
тул бojӯ кан болӯп,
цӯргön цері шаң болӯп,
көргöндöргö таң болӯп,
тӯскӯдön туман цілады;
көцӯн цауға бöлöдӯ,
Канзада сынды канына
Кара Ноғаі беінінä
аман есän келädі,
бірін бірі көрödӯ,
каны бijї мырзасы
ілін сäläм берädі.

Бу Тарғын цаудӯң кырғанын, кырып кашырғанын кашырып аман есän келін Канзада Канға көрӯскön сон мынын куанышына ат шаптырып тоі кылып арап шарап ішін тоідӯң кызығымінän таңның атканын кӯнӯң батканын калк білмädі. Олаіда болса кан кызын берämін деган уадасына турӯп кызын бермädі. Кан аітты: «Бергіндї сурап келін отурсам Кожамінän төрögö іш бір шатаскан церін цок екän. Сонӯң ӱшӯн саған кызымды берӯгä аталарымның аруағынан коркамын» деідї, «ендї бу он

сан Ӧрмӧн Бӓттӣң ішӣн кыдырда кӧр! кандаі сулӯ кыз тапсаң алып берӓмӣн» деідӣ. Сонда Тарҕын аітты: «Бӣлҕы Булҕур таудӯң ішӣнӓ ҷалҕыз тастап кеткӓнӣңнӣң кунасын кешӣп едӣм, ендӣ бу кызыңды берӓмӣн деп ҷауңды кырдырып алып турӯп кызыңды бермӓсӓнӣңдӣ кетпӓімӣн» деп Ак Ҷунустӯ алды да Кырымҕа караі ҷӯрӧ бердӣ. Сонан сон кан еlӣ бек катты коруктӯ. «Бу кетӣп каітып кеlгӓн сон біздӣ ҷаман кылар» деп малын баҕалмады, отӯн ҷаҕалмады, асын асаіlмады, каны калкы ҷыҕын болдӯ, сонда ҷуртту ӓ̄бігӓр тартты. Ол уакытта ҷӯздӧн асып ҷаткан бір Сыпра Ҷырау дегӓн бар едӣ, ол Сыпра Ҷырау ӧз ӧмӯрӯ̄ндӧ колӯнан тоҕуз канды ӧткӯзӯ̄п толҕау аітып тоҕуз канды тӯзӧткӧн кісі едӣ. Ҷурт саскан сон каны калкы ҷӣлып Сыпра Ҷырауҕа ҷӣлып барды да Сыпра Ҷыраудан сурады: «Біз Тарҕын батырды екі алдадык, ӓӯӧl Булҕур тауҕа ҷалҕыз тастап кетӣп каітып кеlӓмӣз деп кеlмӓі кеттӣк, ікӣншӣ кызымды берӓмӣн деп ҷаӯмӯз кырдырып алып, бермӓі калдык, сонан сон ол ашӯланып Кырымдаҕы кырк курдасымды алып кеlӣп ҷуртӯңдӯ аламын деп кеттӣ, ол ӧзӯ̄ Кырымдан кызалып кашты канына кылмысты болӯп ҷӯргӧн кісі едӣ, ол ҷуртӯна барып мунда каітып кеlӓрмӓ ја болмаса ол бізгӓ ӧтӯрӯк аітып алдап біздӣ коркутӯп кеттӣмӓ? сонӯ болжап бізгӓ аітшы! кӧптӯ̄ кӧргӧн едӣң ӓ̄р не десӓң сізнӣң акылыңыз мӣнӓн боламыз!» дедӣ.

Сонда Сыпра Ҷырау аітты:

«Канмӣнӓн тӧрӧм кеlӣп сӣн,
«бӣмӓн мырза отурӯп сӯн,
«бізгӓ акыл салсаңыз,
«біздӣң тіlдӣ алсаңыз
«Тарҕындаін батырҕа
«ҷӣлып барып барыңыз!
«караң тӯгӯл каныңыз,
«кыімылдаҕан ҷаныңыз,
«батырды ескӓ алыңыз!
«етӓгӣнӓ басың салыңыз!
«егӓр кетсӓ еlӣнӓ

«татӯ болӯп калыңыз!
«бӯрканып бурсанса,
«муздаі темір курсанса
«қыртпаі кетпäс қаҕаңды,
«қаңылтар келсä тобаңды,
«шулатпаі кетпäс баланды,
«кан етпäі кетпäс каланды;
«бір тӯбöктöі бір кылар
«қалпы қаткан даланды;
«Кырым деґän аҕаңда
«аҕаның ісі қаманда.»

Сонда кан кызын бермäк болӯп Сыпра Қырауҕа аітады: «Біздің шäріміздің канының калкының öтӯрӯгӯ шыкты, біздің ішіміздä тілімізгä нанатӯҕӯн бір кісіміз калмады, онӯ наҕылып токтатамыз осу öз кол астыма караҕан кісімнäн сол Тарҕын тілінä нанатӯҕӯн бір кісі тауп бер!» деді. Сонда Сыпра Қырау аітады:

«Батырдың қібäрінгіз артыман,
«кызымның кылҕан бӯлӯнӯп
«Кара Ноҕаі калкынан
«касына ерґän баjаҕы,
«Карасаі улӯ Кубанды,
«Алшаҕыр улӯ Тегändі,
«Öмӯр улӯ Сыбанды.
«Аруакты тӯҕан ерläрдің
«алдаҕа бергän уадасы бар болар,
«кісмättі саҕан кошшының
«тарлык қері тап келсä
«тіläгін бермäі кеткän дегändі.»
Бу ӯш кісі Тарҕанның
соңынан кӯп кетті енді,
батырҕа кӯп қетті енді,
етäгінä басын салды енді,
ашӯн тіläп алды енді,

«elгä kараі ц̣ӱрдӱ ендї,
«el ішїнä кірдї ендї,
«kаны kалkы ц̣ілып
«kан ордаҕа кірісїп
«бірїн бірї кӧрдӱ ендї.»

Бу Тарҕын Каның ӱјӱнӧ kelгäн сон, kаны kалkы отурсаларда ц̣ілып kан ӧзӱнӱң ујатынан іш бір сӧз бастап аіталмады, а̄м Тарҕында іш бір сӧз бастамады; сонда Сыпра Ц̣ырау сӧіlӧдӱ Тарҕын батырҕа kарап турӱп:

«Аі батырым! батырым!
«тауда тарлан аkырса,
«тас мурунӱн арӯ суңkар шыжҕырса
«кӧгӱlдӧрӱн ертїп
«кӧlдӧн kӯлар ушарма?
«а̄діl тӯҕан kандары
«kара бірäн батырҕа
«берäмїн деп бермäдї,
«ӧтрӱк сӧздӧн ӧlмӧідӱ,
«бу сыkылды kандары,
«бу сыkылды батырды
«ц̣алҕан сӧзбäн kысарма?
«Канмäн kара kelгäн сон
«сіз сыkылды батырҕа
«ашӯн бермäі кетсä уkсарма.
«Аі батырым! батырым!
«сӧз аітады алдыңда
«Сыпра Ц̣ырау баkырың,
«kаны kалkың ц̣ілып,
«аітып отур біздäргä,
«kулаk салып тыңдасаң
«біз аіталыk сіздäргä.
«Аруаkты тӯҕан ер болсаң
«наҕыласын бір kызды?
«ц̣ас баладаі ц̣аідаkтап,

«ҷас таілактаі оінактап,
«шыҕа бермä тӱзlöргö!
«муна турҕан каныҥыз,
«кымылдаҕан ҷаныҥыз
«сī кылады, алыҥыз!
«кара лашын берäдї,
«кölдöн кölгö шӱсäішї!
«кара арҕымак берäдї,
«еlдäн еlгä мінсäішї!
«ак падыша ҷібäргäн
«балдаҕы алтын ак бірäн
«муну сізгä берäдї,
«аш беlіҥä алсаішы!
«бадана кöздӱ керäӱкä
«муну сізгä берäдї,
«баса кеlїп кīсäішї!
«наҕыласын бір кызды?
«бес ҷӱс атын берäдї,
«Шаҕаннан кöшсöҥ сӯтӯп!
«бес ҷӱс біä берäдї,
«ҷеlдäп мунӯ баілашы!
«наҕыласын бір кызды?
«бес ҷӱс аул берäдї,
«öз алдыҥа султан боп
«сӱігöн ҷерїҥ ҷаілашы!
«нешä батыр болсаҥда
«алмаімысын бу сīдї?
«мīҥ болса басыҥда
«аітып турмын касыҥда
«осу ҷердї бір оілашы!

Бу батыр ендї раінан каітып каныҥ калктыҥ бергäн сіјїн алды, Кара Ноҕаідыҥ кан калкымїнäн татӯласып табыстыда. Ҷан арыстан Ӱш Тарҕын дегäн тауҕа барып ҷаілады ӓм кыстады. Ӓм сӯ ҷердї мысыр еттї. Сол еlгä Тарҕын öзӱ кан болдӯ,

ц̣ана батыр болдў, сў̆ітў̆п ц̣ў̆ргöндö Тарҕыныӊ öзў̆ kартаіды, ӓ̄жäl кеlӣп дў̆нў̆öдöн тў̆стў̆. Бу Ak Ц̣унустан бір Арда Бӣ дегäн тӯдў, бу да бек ер болдў, бек асыл бӣ болдў, бу Ардадан екі бала тӯдў, ў̆lкöнў̆ Ажы Керäі Мырза. Ажы Керäі Мырза ц̣ӣрма ц̣асында дў̆нў̆öдöн öттў̆. Ендӣ ц̣еті ц̣асар кенц̣ä баласы Аі Кожа kалды. Бу Аі Кожа бес kалаҕа kан болдў, сöітў̆п ц̣урт іäсӣ болўп kан болўп таkkа мінӣп бес kаланы бӣläп мырадына ц̣еттӣ.

13. Саін Батыр.

Бурунҕў еlдӣӊ барында,
öткöн еlдӣӊ заӊында,
сол еlдäрдӣӊ тусўнда
Ноҕаілы дегäн kалk öттў̆,
ў̆ш шарбаkты кент öттў̆.
Ноҕаілыныӊ ў̆ш кентӣ
заманында ц̣арлы öттў̆.
Ў̆р дöў̆löт мал кеттӣ,
ц̣арлыkтыӊ зары öттў̆.
Калkы ц̣арылы болҕан сон
ӓ̄жäп тäур ц̣ігіттӣӊ
аk бетӣнäн kан кеттӣ,
ц̣ап ц̣аӊалаш болҕан сон
аjалынан ар кеттӣ.
Ў̆ш шарбаkты ол кенттä
кірlӣ кӣм кӣмäгäн,
ц̣ортаkы атkа мінбäгäн,
алдаҕа тіlӣ тӣмäгäн,
тў̆стў̆к ц̣ергä ц̣ў̆рмöгöн,
бес уаkытта аk намаз
бірäў̆н kаза kоімаҕан,
бір kудаіды оілаҕан.
Ноҕаілыныӊ kалkында

сондаі бір баі болҕан,
өз алдына сар болҕан,
кара басы кан болҕан,
баілыҕы цуртка заң болҕан,
баілыҕының белгісі
малы алашка таң болҕан,
баілыҕының белгісі
токсан кара кулу бар,
токсан тоҕаі малы бар.
Дӱнӱөкөр сол баідың
дӱнӱödön цалҕыз муцӱ бар,
дӱнӱөкөр Боз Монаі
өз алдына сар болҕан,
алпыс цастан өткönшö,
кудаі коскан косаҕы
елӱ цастан өткönшö
бір перзäнткä зар болҕан,
äli кӱнгö келädї
өкшöсӱ сірі канамаі,
емрäнїп сӱмädї
цаңа істї баланы.
Елдä täӱöп коімады,
täӱöптӱң бäрї цїлып
Кенісарыдаі орнады,
сöітсödä перзäнт болмады.
Бір уакыт болҕанда
цылкыда цӱргön токсан кул
кымыз ішїп мас болдӱ,
мастыҕымäн тек турмаі
ӱідögӱ баімäн кас болдӱ.
Мында кулдар кецäстї.
төбödö турӱп сöілöстӱ,
сöілöскöндöн не дестї?
«Кызыл шапшан кїмädік,

«кырыншыл ат мінбәдік,
«Ноғаілының кермә кас
«ңігіттәі дәўрөн сүрмөдүк,
«өтөрүн дүнүө білмәдік.
«Мына ңүргөн Боз Монаі
«бізді улүндаі көрмөдү,
«бөлүнүп ңаткан малынан
«бізгә калың бермәді.
«Ертәнмінән баі келзә
«екі колүн баілалык!
«кіргә көрүн саілалык!
«Боз Монаіды өлтүрсөк,
«біз сәтінә келтірсәк
«токсан тоғаі ңылкыны
«токсан бөлүп алалык!
«Бу сыкылды тегін мал
«каідардан іздәп табалык?
«карағаі наіза сыкылды
«карсы шабар улү ңок,
«артынан іздәп келәр
«катарланған калкы ңок.»
Кул кеңәсін ңатыр деп
баіға аіткан кісі ңок,
онүмән баідың ісі ңок.
Бір замандар болғанда
ертәнмінән баі турдү,
арканнан атың алдыртты,
алтынды ер ңүгөн
токуммінән салдыртты.
Кара тонүн белсәнін,
кас патсадаі теңсәлін,
боз ңорға атты наікалып,
ңылкының алдынан шыкты шаікалып,
кара басы кан болған,

Öз алдына сар болҕан.
Токсан кулдӯң бірäӯ̄
бӯгӯ̆lӯ̆п сāläм бермäдї,
баіды кöзӯ̆ кöрмöдӯ̆,
сонда баі бір турӯп бурканды,
муздаі темір курсанды,
токсан кулдӯң бāрїнїң
атын атап шакырды,
ашӯмїнäн Боз Монаі
кырармын деп акырды.
Шеттä ҷӯргöн бір кулӯн
баі-да устап алады,
колҕа тӯскöн сол кулдӯ
ашӯмäн баі сабады.
Бірäӯ̄н сабап ҷатканда
токсан кул баіды камады,
ҷаңбырдаі курук ҷауады.
Басына тајак тїгäн сон,
ҷалҕыздыҕын біlгäн сон,
öзӯ̆нӯ̆ң колы кіргäн сон,
боз аттың басын бурмалап,
сараіҕа кашты алдалап.
Обаі салҕан даусӯна
ҷер кӯ̆ңрöнӯ̆п барады,
ӯ̆ідö турҕан баібішä
кулаҕы естїп шалады.
Сараідан шыкса ҷӯгӯ̆рӯ̆п
кеläт екäн Боз Монаі
öз öзӯ̆нöн бӯ̆lӯ̆нӯ̆п,
атынан кеlїп Боз Монаі
терс ҷаҕынан кулаіды,
ҷер баурдап сулаіды,
кос аҕымїнäн екäӯ̄
оібаі салҕан даусӯна

ӱш шарбакты Ноҕаідың
ҷамаҕаты ҷīнады,
ҷурт кеlсä-дä турмады,
кӧтӧрӱп басын алмады,
сол оібаjын танбады,
Боз Монаі баі ҷылаіды,
ҷат аітады kудаіды.
Ҷылаҕанда Боз Монаі:
«Ашамаіҕа міңгїзїп,
«кӧш алдына ҷӱргӱзӱп,
«ā̆жäп тäӱр kурбунӱң
«алдына алып сӱігӱзӱп,
«алашkа атын біlгізїп
«ул kызыҕын кӧрмӧдӱм.
«Астына ҷорҕа міңгїзїп,
«ӱстӱнӧ kамkа кīгізїп,
«орундӱ ҷергä бергізїп,
«алаштан бегзäт кеlтїрїп
«kыз kызыҕын кӧрмӧдӱм.
«Еркїмä тӱскӧн дуспандан
«ҷау kорлуҕӱн кӧрмӧдӱм,
«алыстан кеlгäн сол ҷауҕа
«малым ӱшӱн ӧlмӧдӱм,
«kулдан kорлуk кӧргӧншӧ,
«кӱндӧ бӱітӱп ӧlгӧншӧ
«сӱімӧс бендäң менбä едїм?
«kулдан kорлуk кӧргӧншӧ
«тезїнäн ӧlӱм бермäдїң.»
Кең сараіҕа бармады,
кӧтӧрӱп басын алмады,
сол ҷылаӯн танбады.
Ҷылаумїнäн баі ҷатты,
kызарып барып кӱн батты,
тӱнӱмїнäн баі ҷатты,

сарҕајып барып таң атты.
Алымдар азан аітканда,
беі-намаз уіктап ңатканда
ак шалмалы бір адам
ңетїп кеlдї касына,
тајанып турдў басына.
Екі коіны толўптў,
Боз Монаідың сӧгӱ̈ндӧ
кӧзӱ̈нӧн аккан ңасына.
«Ӓ Боз Монаі! Боз Монаі!
«не тіlӓгїң бар? дедї,
«тіlӓгїң болса ал!» дедї.
Сол уакытта Боз Монаі
ушўп тура кеlӓдї,
кӧзӱ̈нӧн ңасын тӧгӧдӱ̈:
«Дӱ̈нӱ̈ӧкӧр баі болдўм,
«ӱ̈р дӓӱlӧт тусўнла
«кара басым кан болдўм,
«бір перзӓнткӓ зар болдўм,
«со перзӓнттїң зарынан
«ңīн тоіҕа кірмӓдїм,
«ӧтӧрӱ̈н дӱ̈нӱ̈ӧ біlмӓдїм,
«кулдан кӧрдӱ̈м корлуктў,
«ңалшыдан кӧрдӱ̈м зорлуктў,
«ӧз малыма баралмаі,
«беlдӓн мамык салалмаі,
«тынштык уіку алалмаі,
«ӧз ңанымды кыјалмаі,
«ӧlӧін десӓм ӧlӧlмӧі
«сол кулдардың корлуктан
«ӧз малымды кӧрӧlмӓі.»
««Тіlӓгӓнїң ол болса,
««бӓ̄рі тіlӓгӓнїң сол болса
««Бабаі Омар бабасы

««кабыл болҕан дуҕасы,
««тiлäгäнiҥ ол болса,
««бäр' тiлäгiҥ сол болса
««от ҷаҕалаі олтурўп,
««оттўҥ басын толтурўп
««көп алалмысын сен? дедї,
««бірїн мыҥҕа балаімын деп
««бірдї аламысын сен? дедї,
««калаҕаныҥды ал!»» дедї.
«Ер ортаны болҕанда,
«паіҕамбар ҷаска толҕанда,
«ҷігіттік кўн озҕанда
«оттўҥ басын бок кылып
«кырҕа шыҕар ішiндä
«бір оңдасы ҷок кылып
«мен нетäін көбўңдў?
«бірдä болса сол маҕан,
«бірїн мыҥҕа балап бер!
«өмўр ҷасы узак кып
«берсäҥ маҕан калап бер!»
««Бердім бірдї мен, дедї,
«кўтўп алсаҥ сен! дедї.
««Ҷаста кудаі демäгäн,
««кылҕан iсї ҷöндöгöн,
««өзгö ҷурттўҥ тiлäгїн,
««бу сыкылды бермäгäн,
««мунўҥ көргөн кызыҕын
««еш бендäсї көрмögöн,
««белїн шешїп ҷатпаҕан,
««еңсämäі саумал ішпäгäн,
««ертäн мінгäн атынан
««кешкäдäін тўспögöн,
««сансыз дуспан батпаҕан,
««бет алҕаннан каітпаҕан,

««дуспаннан алда сақтаған,
««ҷурттўң сөзўн сөйлөгөн,
««алар ҷаун көздөгөн,
««Батыр Саін болсын! деп,
««ўстўнө аруақ консын! деп,
««көҷөлўң разы болсын!»» деп.
Ала есәгї каікалап,
ала коржун аркалап
шер кытабы коінўнда,
аса тажак колўнда,
ҷўргөн актың ҷолўнда,
ҷаны алданың колунда
ҷөнўлө бердї бу адам.
Екі етәгін тўрўнўп
Боз Монаі ўігө келдї ҷўгўрўн.
Ҷатыр екән баібішә
ет бетїнән бўгўлўп.
«Ä баібішә тур! дедї,
«бет колўндў ҷу! дедї,
«әўліәң ҷарды ҷўрөктў
«кудажың бердї тілактї
«арылтар болғаі беінәттї
«есән болсаң көрөрсўң
«Саін атты перзәнттї.
«Ä баібішә тур! дедї,
«коідан кошкар ал! дедї,
«кудаі ҷолўна шал!» дедї.
««Ä Боз Монаі! Боз Монаі!
««дәўлөттў берген бар кудаі
««ертәнмїнән кеткән о коіға
««ҷетәлмәімїн ҷўрсөмдө,
««сен алпыска ҷеткендә,
««мен елўдән өткөндө,
««ҷігіттїк күн кеткендә,

««кәрілік карсы қеткәндә
««енді берсін не кудаі?»»
«Бермәсә кудаі каітәсін,
«кошкарды ажап нетәсін?
«ажағанбән малдарды
«каі тұбұнө қетәсін?
«бермәсәдә бар! деді,
«каскыр қеген бір кошкар
«алып келіп шал!» деді.
Сонда баібішә барады,
алып келіп шалады,
қуртұн қіп алады.
қуртұ таркап кеткән сон,
бір бірін сураіды
кашан болар екән? деп,
екі мұскұн қылаіды.
Бір күндөрұ болғанда
елұгә келген буаз кемпір
карыны шыкты кампажып,
курсағы шыкты шампажып;
бір аз заман өткөндө,
қаңа қылға толғанда,
ұәдәсі болғанда,
бесәмбінің күнұндө,
улу қума тұнұндө,
буаз кемпір келіп толғанда;
Ноғаілының ұш кентін
тұгөлмінән орнатты,
бет біткәндә сулу қок
ол сыкылды сымбатты.
Таң сарғажып атканда
Саін сынды касканың
қелкәсі қергә так етті,
маңдажы күнгө қарык етті.

Дӱ́нӱ́ӧкӧр Боз Монаі
екі етӓгӣн тӱ́рӱ́нӱ́п
ӧрӱ́скӧ таман ҷӱ́гӱ́рдӱ́.
«Оӊ ƙолӱмдӱ ҷаjармын,
«мунан немдӣ оjармын?
«бӱ́гӱ́н ӧlӱ́п кетсӓмдӓ
«аманатƙа даjармын;
«тӧрт тӱ́lӱ́к саҕан ƙыламын,
«еlӣ ҷуртӱм ҷіjамын.»
Аjамаі малын ƙырады,
ат ҷетӓрдӣ ҷӣjады,
ҷурт ҷӣлып болҕан сон,
табаƙ тартып бергӓн сон,
алтын таƙта ƙан отур,
ƙас ҷаƙсының улӱ отур.
«Ӧlгӧндӧ кӧргӧн перзӓнтӣм
«атын ҷӧндӧп ƙоjӱӊӱз!
«тӱ́сӱ́мдӧ ƙоіҕан аты бар,
«сонӱ тауп ƙоіҕаның
«тоƙсан торƙа кіjӓсӣн,
«тоҕуз ҷорҕа мінӓсӣн.
«Канбӓн бӣlӓр отурӱп
«аƙылмӓн оілап біlӓсӣн!»
Канмӣнӓн бӣlӓр отурӱп
ҷорҕамӣнӓн торƙаҕа
ƙоімаі ҷатып таласты,
ƙымыз ішӣп маз болӱп
бӣlӓр есӣнӓн адасты,
адасƙаның беlгісӣ
бір бірнӣӊ отурӱп
ҷаƙасына ҷармасты,
ҷумурук тастып ҷӱ́ргӧндӧ
мурундары ƙанасты,
ƙанбӓн бӣlӓр урустӱ,

со саманда аз екäн
канда бīлäр куаныcты.
Сонда келдї Боз Монаі.
«Канбäн бīлäр уруспа!
«урусканың дуруспа!
«теңрі өзўңö бермäсä
«маңдажыңа ырыспа?
«токсан торка кīгäнмін,
«тоғус ңорғā мінгäнмін,
«бу аітканым дуруспа?
«екі кўн ңатсаң сактаімын,
«бірäўң дä каіт деп аітпаімын,
«бар дäўлöттўң тусўнда
«калаі тамак таппаімын?»
Екі кўн ңатты, таппады,
шубурған кедäі каітпады,
ондаі мундаі коіған ат
баі көңлўнö ңакпаіды,
соған деін со ңурттў
дäўлötпäн сактады,
сонша адам ңīлыш
Саін атын таппады.
Сол уакытта бірадам
ңўз отузға келїптї,
талаі макул көрўптў,
Ноғаілының ңуртўнда
онан ўлкöн адам ңок,
өзў ңарлы болған сон
онўмінäн ңурттўң ісї ңок,
канбäн бīлäр касына
шал баіғуз келдї тажанып,
«Бāрäкäлдä канбäн бї
«ңарасады ңатканың!
«баілығында Боз Монаі

«мыстаі табаk тартkаның,
«kамалып ц̣атып kанбäн бī
«ц̣аңа тӯҕан тас тӱ̆lök
«кā̄нäкī атын тапkаның?»
Канбäн бīläр отурӯп
шалҕа kарап урустӯ.
Таппаҕан сон kанбäн бī
намысына турустӯ.
«Ӓгäр атын таппасаң
«он екі kапkа сараіҕа
«сенї баілап kоімасам!»
Шалда аңрып турмады.
«Мунӯң атын сурасаң
«беlїндäгї бес kарӯ
«тал бојына ц̣арасkан,
«ерlік öткöн алаштан,
«Батыр Саін болмаспа?
«ӱ̆стӱ̆ңö аруаk kонбаспа?
«kанбäн бīläр kамалып
«сонӯ тауп kоімаспа?»
Кандар kаітты томсарып,
бīläр kаітты kумсарып,
тоҕуз ц̣орҕа ц̣етäктäп,
тоkсан торkа алысып,
шал ц̣öнölдӱ̆ заңсалып.
Тојӯ тарkап кеткäн сон,
кӱ̆мӱ̆стäн бесік оідӯрды,
алтындан тӱ̆бöк kуідурдӯ,
kара кестä kатты деп
бала кіскä бölöттӱ̆.
Ц̣аңа тӯҕан ц̣ас бала
емшäк берсä ембäдї,
ет-тä берсä ц̣емäдї,
анасының кā̄рісїн

егіз-әкі көрмөдў.
Боз Монаі баі сасады,
шәрінә таман барады,
ўлкөнўнўң кулағын салады:
«Кешә тўған қас бала
«емшәк берсә ембәдї,
«ет берсә қемәдї,
«анасының кәрісін
«егіз-әкі көрмөдў;
«таңдырдым қуртўм мен, дедї,
«аіласын тапшы сіз!» дедї.
Ноғаілы қурт кеңәсін
Саін сынды мырзаға
ўш күндө бір біә соіғўздў,
ортан қілік маjымән
ўш күндө бір тоіғуздў.
Бір қасына келгәндә
біләктідән бї болдў;
екі қаска келгәндә
елімінән тең болдў;
ўш қасына келгәндә
ертән мінгән атынан
кешкә дәін тўспөдў,
шакыртпаі асын ішпәдї;
төрт қасына келгәндә
карағаі наіза толғаіды,
қўрсөм' екән деіт' екән;
бес қасына келгәндә
кәдір тўнўн кўзөттў,
Ноғаілының ўш кентін
тўгөлмінән тўзөттў,
езў тартпаі ул өттў,
абырлы кыздаі ул өттў;
калкы қаксы болған сон

ƙарыпмӣнӓн мӯскӯндӧр
Саіның арƙасында кӯнӧlттӯ̆.
Алты ӌаcƙа кеlгӓндӓ
атын таӊдап мінгӓндӓ
алты ƙырлы аƙ сӯӊгӯ
оӊ ƙолуна алӻанда
ƙындаӻы алтын аі болат
ал беlӣнӓ шалӻанда,
момынан сондаі тӯӻанда
алданың артыƙ ƙылӻаны,
аjында бала тӯӻан сон,
ƙарабаі ƙорƙӯп ƙыз болдӯ,
ƙаіршаƙ ƙорƙӯп саз болдӯ,
Саін кеlдӣ дегӓндӓ
тоƙсандаӻы кемпірдӓр
ƙысылӻаннан ƙыз болдӯ,
аƙпаннан алты аі ƙыс
атƙа мінсӓ ӌаз болдӯ,
Саін кеlдӣ дегӓндӓ
тоƙсандаӻы шалдардың
ƙырƙ кӯн шіlдӓ болӻанда
тӧсӧктӧн басын кӧтӧрмӧі,
тӧбӧсӯ̆ ӌӣдіп таз болдӯ,
бір кӯндӧрӯ̆ болӻанда
тоƙсан ƙул турӯп кеӊӓстӣ.
«Мына ӌӯргӧн ер Саін,
«баjаӻыда ӓ̄кӓсӣн
«алдыма салып ƙӯӻанда,
«ƙӯп устап урӻанда
«ӓ̄lі кӯнгӧ біlгӓн ӌоƙ,
«буда бір кӯн біlгӓндӓ,
«ƙулаӻына тіккӓндӓ
«бӓ̄рімізді ƙырады,
«буӻан адам шыдарма?

«қорҕамӣнӓн қӯрӯктӯ
«тӯн ішӣндӓ алалық!
«сусӯз шӧлгӧ бас косӯп
«біздӓ каша берӓлік!»
Қорҕамӣнӓн қӯрӯктӯ
сӯітӯп алар алады,
сусӯз шӧлгӧ бас косӯп
кулдар кашып барады.
Ертӓн келдї ер Саін
кар'ал'атты оінатып
қылкыдаҕы кулдӯң бӓрі қок,
кашты дегӓн көңлӯндӧ
ер Саіның кірї қок;
кул кеткӓнін білгӓн сон
батыр бала тулданды.
«Токсан кул, саҕан не кылдым?
«ӓкӓмӓ кылдың зорзуктӯ,
«шешӓмӓ кылдың корлуктӯ,
«сонӯ есімӓ алмадым.
«Ат терлӓтіп келсӓндӓ
«етіңӓ камшы салмадым;
«өз обалың моінӯңа
«тӯлӧн сенї коідыма?
«кардан қаман тӯспӧсӧм
«карадаі сенің ізіңӓ
«ӓзір болса кашкансын
«сусӯз шӧлдӯң дӯзӯнӧ
«келтірсӓ кудаі кезімӓ
«болармын деп қӯргӧнмӯн
«дуспаның қалҕыз мыңына.»
Шу деб-едї кар'ал'ат
кырдан асып кылт еттї,
қулдуздаі аҕып қылт еттї,
шауп токтап барлатып.

Улу шāскä болҕанда
аңрап шыкты ер Саін,
кара төбө басына
токсан кул кетіп барады,
ajaҕының астында
косулўп өлөң аітысып
сырнаі кўjўн тартысып.
Сол төбөнўң басында
ер Саін турўп тулданды,
ҷалҕыздыҕын оіланды.
«Аі ҷараткан ҷалҕыз кудажым,
«өлөмўн деп калмаімын,
«буҕан наҕып шыдаін?
«токсан кулмäн тоҕассам
«абуір едї таустасам,
«āгäр ҷазатаім іс болса,
«ҷалҕызҕа тўсөр кўш болса,
«картаіҕанда атамнан
«енді бір зінät тўарма?
«сараң іäм болмаса
«канатсыз менї кыларма?
«токсан кулдан кур каітсам,
«кул кеттї деп elгä аітсам
«ҷīн тоіҕа кір' алман.
«Бармасамда бараін,
«бармаі наҕып кылаін?
«кынынан шыкпас ak алмас
«сўрўп кындан алаін!
«көтөрсө кудаі тіläін!»
Екі тісі сакылдап,
езўдäн көбўк буркулдап,
ҷау көрмөгөн ҷас бала
кулҕа умтулдў калшылдап,
оін емäс шынындан,

шу деб-ӓдӣ кар'ал'ат
цумурланды карыннан,
тӯнөртӯп бала келгӓн сон,
ендi өлөтӯҕӯнӯн бiлсӓн сон,
кул коркусӯп барысты,
аттан тӯсӯп калысты,
цылаҕанҕа болмаiды,
цалынҕанҕа коiмаiды.
Ӓкӓсiнӓ көштӯ цас бала,
кулдарымiнӓн оiнады,
өзгөсӯн кырып салдыда
отузӯн цiп алдыда
кара төбө басына
цajау аiдап барады,
со төбөнӯӈ басында
ту сыртынан царады,
кармап етiн алады.
Касканың көцӯ тыҕан сон,
токсан кулдӯ кырҕан сон,
саi көлӯгӯн куалап
конарҕа шӑргӓ келӓдӣ,
кул кырдым деп аiтпаiды.
Бурунҕӯдаi сол мырза
шiрӓнiп ӱiдө цатпады,
мал көтӯнөн калмады.
«Мал бакканың курусӯн!»
Цакын цаткан цылкыны
аiшылыкка аiдады,
аiшылыкка барады,
елдiң шiр шӓтiндӓ,
дуспаның цӱрӧр бетiндӓ
караулда салады,
кӱнӯ тӯнӯ алдадан
цау тiлäi берӓдӣ.

«Каіда кеткäн алаштың
«наіза устаҕан батыры?
«тап менің тусӯмда
«еркäк мында таусулуп
«калҕанба қуртӯнӯң катыпы?»
Бір кӯндӧрӯ болҕанда
алысмінäн қӯктӯ
ат ӱстӯндӧ барлаҕан,
дӯнӯӧнӯң тӧрт бӯрушун
ыңҕаі қӯрӯп шарлаҕан,
камалды бузӯп қылкы алҕан,
кӯімӧнӯ бузӯп кыз алҕан,
дуспанды көрсӧ бір кӯндӧ
отуз екі тӯрлӧндӯ.
Он қасына келгäндä
қау атысын ӯрӧнгӧн.
Кара Кыпшак Кубланда
Ноҕаілыдан ер тудӯ.
«Ер Саінҕа бараін!» дедї,
«сол батырды колҕа алып
«алыста қаткан Калмакка
«бір соҕустӯ салаін!»
Мың кісінї колҕа алып
ер Саінмäн қолук пакка оіланып,
караулда қӯргӧн ер Саін
қау екäн деп кашпады,
қалҕызбäн деп саспады.
Ак алмасын сӯрӯп
таска егäн каірады,
наіҕасының басына
алтынды тӯн баілаіды;
Кубланданың касында
наіза кärї коркады,
аттың басын тартады,

кашпасақ-та болмас деп,
тоқта десä турарма?
аттың басын бурарма?
кашпаі адам шыдарма?
сонда Кубланда турўп аітады:
«Цамандар, мынаң кашпаңыз!
«өлөмўн деп саспаңыз!
«өзўм цубаб берärмін,
«ақ боз атпäн аңқылдап,
«ер калпақ солқулдап
«Батыр Саін сен болсаң,
«Кубланда аға мен болсам,
«ел шетіндä кез болсаң
«лоқулдатпа қылышың!
«мың кісілік тусўңа
«бу дуспаңға ер Саін
«қылышыңды сўрсаң
«кімгä каірат қыларсын?
«цаушулукка келмäімін,
«сенї көрöргö келämін,
«атадан артық тўған ерсін
«кол тісгінін берämін,
«іздäп шыққан цаўм бар,
«қызыңың сонда көрömўн.»
««Олаі болса Кубланда
««мінä цатқан цылқыныңың
««кел карасын көрмöі цўр!
««ујуктап цатқан қулунўң
««кел уікусўн бузбаі цўр,
««конаңасын берämін
««цўрö тўзўн цаңыңа,
««мен соңўнан ерämін,
««ерлігің цауда көрömўн.»»
Мың кісі алып келäдї,

конаҕасын берәді,
токсан асау берәдї,
карӯн тӯзӧі барады.
Әкә шешә ҷылаіды.
«Ӧлгӧндӧ көргӧн ҷалҕызым
«аттаныш кетсә ҷорукка
«калады басым корлукка!»
Тајаныш келдї Боз Монаі
Кубланданыҷ касына.
«Ә! Кубланда! Кубланда!
«тентәктігіҷ коімадыҷ,
«ҷурт тілінә болмадыҷ,
«бурунҕӯдар алмаҕан
«адам ҷӯрмӧс бір ҷауҕа,
«ҷӯрӧмӯн деп оіландыҷ,
«мінә ҷӯргӧн ер Саін,
«он ҷасына ҷеткән ҷок,
«ҷеті ҷастан өткӧн ҷок,
«ӯш науруздӯ берсәҷшї!
«Саін оҕан ҷеткәндә,
«кызыҕын сонда көрсӧҷшӯ!
«бу тіләгімдї берсәҷшї!»
««Кудаі деген баі едің,
««өз алдына сар едің,
««кәрыҷа сенің калмаімын,
««сонда естән салмаімын,
««ӯш науруздӯ бергәмін,
««сол ӯш науруз өткӧн сон
««ӯәдәгә келгәмін,
««соҕан дәін ер Саін
««ҷау ҷараҕын саіланҕан,
««мінәр атын баіласын!
««біз келәрміз сау болсак
««ӯәдәдән таімасын!»»

Мыӊ кісі дӯлдаі каітады,
тіläгӣн алып куанып
баі ӱ́јӱ́ндä ӊатады,
беlдäн тöсöк салҕан сон,
баі уікузӯ канҕан сон,
баібішä турӯп толҕады,
баіды еркінä коімады:
«Толӯп ӊаткан малыӊ бар,
«сарајыӊныӊ саны бар,
«осуншу кöп малыӊ бар,
«бір Саіндан таҕыда
«канша ортак ӊаныӊба?
«Ошак науруз öткöндö
«ӊалҕызым кетäр ӊорукка
«есäн калҕан бу малыӊ
«кедäігä тӱ́сöр зорлукка,
«толып ӊаткан малыӊнан
«сурап калыӊ берсäӊшӣ,
«ӱ́ш шарбакты Ноҕаідан
«лајык кыз кöрсöӊшӣ,
«сöітӱ́п кеlіндӣ болсаӊшы.»
Сонӯӊ мінäн Боз Монаі
боз ӊорҕ' атка ер салды,
ӱ́ш шāрlӣ Ноҕаіҕа
кыз дарына кöз салды,
лајык кыз таппады;
кöргöн кыздыӊ бāрӣдä
баі кöӊӱ́lӱ́нö ӊакпады.
Саіныӊ кöргöн кыздары
шыкты анда таласып,
ӱ́ш шāрдӣӊ кызынан
ӊӣлҕан кыздыӊ кöптӱ́гӱ́
ӊол тӣмäдӣ бір кöпӱ́ргö таласып,
баі кöӊӱ́lӱ́нö ӊакпады,

сонан бір сылӯ таппады.
«Мен бармаҕан el барма?
«есткӓн ц̣ӓрдӓ Саінҕа
«лаjык тӯҕан kыз барма?»
Ноҕаілыныӊ kалkа аітты:
«Ӧзӱ̆ӊ теӊдӓ адамда
«kырда ц̣аілап шет kонҕан,
«дуспанына бет болҕан,
«аіттырҕанҕа бермӓгӓн,
«мындаі теӊӣ kelмӓгӓн,
«аітkаныӊа ол берсӓ,
«сенӣ адам ол десӓ
«Кӧбӱ̆к Баідыӊ ӱ̆jӱ̆ндӧ
«бетӣ ц̣elгӓ тӣмӓгӓн,
«езӱ̆ тартып кӱ̆lмӧгӧн,
«бӧтӧн ӱ̆ігӧ енбӓгӓн
«Аjу Бікӓсӣ сылӯ;
«kулан kара шашы бар,
«kырҕаулдаі керӣlгӓн,
«тамаҕынан ішкӓн асы кӧрӱ̆нгӧн,
«таkалып кӱ̆нгӧ kараса
«бетінӓ кӱ̆н сӓӱ̆lӧсӱ̆ біlінгӓн,
«лаjык сулӯ сура! дептӣ,
«kорукпаі ц̣ӱ̆рӱ̆п барсаӊыс!
«шамаӊ kelӣп алсаӊыс!»
Соҕан кеттӣ Боз Монаі,
судӱ̆ӊ бojӱ̆н кӧбӧlӧп,
kартаіҕанша боз ц̣орҕ'ат
ӧзӱ̆ мінгӓн ц̣ебӓlӓп,
сараідыӊ kelдӣ kасына,
шӓ̄рдӣӊ kelдӣ басына,
он екі kапkа сараjы
кӧтӧрӱ̆lгӧн талаjы,
есігінӣӊ kасында,

қақпасының басында
турат екән күзөтүп
екі қара малажы,
екі тісі кетілген,
аң танаў шетілген,
қулда болса сол өзў
шілгә шешән қетілген.
«Ноғаілыда Боз Монаі
«сендә негә зар едің?
«Ноғаілы қурттўң бас едің,
«таң сәрінән қўрөсўп,
«ашўлў болған кісідәі,
«кабағыңды тў'өсўп
«қолың болсын әбажым!»
««Не естіп біләсің?
««бажың есән саулўкпа?
««катты сөілөп мындар кул
««қўрөгўм қарыш даурукпа!
««Көбўктә ўідө бар болса
««қетәктән шыксын кызын,
««лажык болса балама
««ендї аіттырып берәмін,
««аіткаңыма бермәсә,
««шакырғаңға келмәсә,
««әлї заман каітамын,
««тентәк тўған Саіңға
««бара сала аітамын.»»
Шетік кул келді
Көбўк Баідың каісына.
«Аі Көбўк, тур! деді,
«Әзрәіл тажалма?
«мынан қаның каларма?
«Ноғаілының Боз Монаі
«сарајыңа келіп тур,

«аіттырса бермäс адамҕа
«кеlмäс едї қасыңа,
«сараідың бўітўп басына
«ер Саінҕа сїнїп тур.»
Көбўк қатып бурқанды,
муздаі темір курсанды.
«Шауп алса малда көп,
«ўідөн алса кызда көп.
«Саіндаі тентäк ул да көп,
«бўгўн келсїн со Саін
«урусарҕа дажармын,
«қалҕыз кыздың тусўнда
«кімнäн қаным ажармын?
«Адам екäн демäңіз,
«еңсäп келгäн Боз Монаі
«ўідўң сусўн бермäңіз!»
Боз Монаі естїп білädї,
аттың басын бурады,
баі бір ашў кылады!
«Бу барҕаннан бармасам,
«ўш шāрдің адамын
«міңгізіп атқа алмасам,
«бу бермäгäн кызыңды
«ат көтўнö салмасам,
«Боз Монаі боп қўрмäін!
«боз қорҕ'атқа мінбäін!
«еркäгїңдї кырмасам,
«қурт көргöндöі кылмасам,
«шāрїмä есäн кірмäін!»
Боз Монаі elгä каітады,
білгäн кабарын аітады,
алтын тақты кан келдї,
қїлып төгўl шāр келдї.
«Көбўк негä кызың бермädің,

«со сыкылды Саінды
«наҕып кӱјöӱ кöрмöдӱ̆ӊ,
«бу кызы кеlдї бермäсäӊ,
«Саінда кӱјöӱ демäсäӊ
«аттанып Саін кеlгäн сон,
«оҕан еlдї бӱlдӱрӱ̆п.
«Сенїӊ кызыӊ курусӱн!
«залалын шӓргä тїгізїп
«бу кызыӊды бермäсäӊ,
«Саінды кӱјöӱ кöрмöсöӊ,
«Ноҕаілыҕа кöшкöнӱ̆м.»
««Бермäсäмдä болмасты,
««еркімä Саін коімасты,
««бермäгäнмїн бу кызым
««канша маҕан ӊолдасты,
««шакырып кеl шетік кул!»»
Мінäін десä о кулҕа
ертäӱlӱ̆ турҕан аты ӊок,
така ӊајау ӊӱрäргä
шетіктїӊ ӊӱ̄рӱ̆к аты ӊок,
карт тӱöдöі еӊкіlдäп,
ӊалҕыз танау ӊеlпіlдäп,
табан терїсї тӱрӱ̆lӱ̆п,
ӊöнölдӱ̆ шетік ӊӱгӱрӱ̆п,
кöз кöрӱн ӊердäн öткöндö,
Боз Монаі баіды шакырды:
«Атыӊныӊ басын бура-тыр!
«ашӯланбаі тура-тыр!
«ӊурт каумҕа ендї коі
«öзӱ̆ ӊајау демäсäӊ
«кул шакыра кеlдї коі,
«калаҕан кызын бердї коі.»
««Шакырса да бармаімын,
««малҕа берсä сол кызды

««бір тоқтуға алмаймын.»»
«Сеннән малды алмаймы,
«саған кісі бермәді,
«тіläгän кызды берәді,
«асы болар Ajукä
«деген кызды алмасаң,
«улук болар алдаға
«шакырған Көбүккө бармасаң.»
Колдў артына салады,
каіта кетіп барады,
қетіп келсä Көбүккө
келмäі тојын кылады,
төргө көрпө салғызды,
шакыртып ўігө алғызды,
ашўланбаі табысты,
калаған кызын алысты,
елінä каітып келдідä,
Ноғаілының ўш шäрін
сегіз қергä орнатты,
Саін сынды батырдың
ер токумўн оңдаіды,
ўш шäрді Ноғаідан
кошлукка отуз кісі саіланды,
отуз қігіт колға алып,
соған таман туңкатты.
Саін келді деген сон,
көрömўн деп саіланды,
кымылдаған қан келді,
мунара басып шаң келді,
көргön қурттўң бäрідä
қас баланы таң көрдў,
көрмögön қаның бäрідä
көргön қаннан сурасты,
көркўнö қурт таласты,

Саін кеlдї дегäн сон,
kызбäн ц̣ігіт дӯласып
кеӊäсäрїндä шӯласып,
со сыkылды батырӻа
kылӻан тоjы мынасып.
наkотуз кӱн оін kылып,
таk kырk кӱн тоі kылып,
ӱ̄ǟдäсї болӻан сон
ц̣урт ц̣аkсысын ц̣ījады,
ā̄lімдäрдї алӻызып,
аk некäсїн kыjады,
аk некäсїн kыіӻанда,
аk ордаӻа барӻанда,
оінап оіны kанӻанда,
kатты уjуkтап kалӻанда,
таӊ сарӻаjып атkанда,
ӱ̈ідö ц̣ӱ̈ргö аӻасы,
бабаі Омар бабасы
тусӯна ц̣етїп кеlдї.
«Саін батыр сäн болсаӊ
«некäӊдї kыіӻанда
«сатты кӱ̈нӱ̈ кез болсаӊ
«kолӯӊды ц̣аі сен» дедї,
«берäін саӻан мен» дедї.
Ӱ̈шӱ̈п тӱ̈рö-гälädї,
kолӯн ц̣аjып берäдї.
«Екі перзäнт кöрöсӱ̈н,
«еӊ ӱ̈lкöнӱ̈ Бöкöн Баі,
«еӊ кішші Кӱ̈jӱ̈k Баі.
«Со Кӱ̈jӱ̈k Баі тӯӻанда
«дуспанӻа салар бӱ̈lӱ̈ктӱ̈,
«аруаӻы сонӯӊ бīктї.»
Ала есäккä kаіkалап,
ала kоржун арkалап

ҷӧнӧlӧ бердĭ бір адам,
баі сылӯдӯ узатты.
Шаралы kудаі аңратып,
ҷарылҕан муздаі кӯңрӧтӯп,
тал шыбыkтаі буралтып,
тоту kустаі таратып,
kаспатшадаі наіkалтып,
kаса баідаі шаіkалтып,
тӯӧсӯнӧ кӯң бердĭ,
ат ертäӯгä kул бердĭ,
баі шäшäктäі тӯрlӧнӯп,
узатты сылӯ ҷӧнӧlтӯп,
сылӯдӯ алып кеткäн сон,
шāр тамаша кӧргӧн сон,
ҷаңа тӯскӧн со сылӯ,
аі кӯнӯнӧ маң болдӯ,
kыздаі ҷӯктӧп кеlдĭ деп,
Ноҕаілыҕа заң болды,
Ноҕаілының шāрĭ
ӧсӧк аітып кӯlӧдӯ,
бір алданың бергäнĭн
ҷалҕыз Саін біläдĭ.
Ӯāдäсĭ болҕанда
сāттä сылӯ толҕатты,
kыз кеlіншäктä орнатты,
бет біткäндä сылӯ ҷоk,
о сыkылды сылӯ сымбатты,
толҕатып сылӯ ул тапты,
ӧрӯскӧ таман баі шапты.
«Оң kолымды ҷаjармын,
«мынан немдĭ аjармын,
«бӯгӯн ӧlӯп кетсäдä
«аманатkа даjармын,
«аjамаі малым kыраін,

«Ноҕаілыны ҷӣјаін,
«есіркäгäн kудајым,
«kызыkkа негä тојаін?»
Тоҕаі ҷӣп кеläдӣ,
ҷӣлып турҕан Ноҕаілы.
«Мына тӯҕан перзäнтӣм
«арылып тур бäінäтӣм.
«Бірäр, аттан ӱ́lкöнӱ̆ӊ мінӣӊӣз!
«кеінӣӊ бірäр, тоннан кіјӣӊіз.
«Атын ҷöндöп kојӯӊуз!
«ат kојарҕа кеlгäндä,
«аі далада т'сö салып,
«ҷӱ́рöгӱ̆ ҷӱ́ргöн ҷарылып,
«мына тӯҕан персäнттӣӊ
«kолӯӊда бар дäӱ́löтӱ̆ӊ,
«не kылсаӊда ҷарасар,
«мыныӊ атын сурасаӊ
«мыныӊ аты Бököн Баі,
«еӊ кішші Кӱ́јӱ́к Баі.»
Бököн Баі kоја бердӣ,
Бököн Баі дä со бала
бір ҷасына толҕанда
сонда кеlдӣ Кубланда,
ӱ́ш јылдыӊ ӱ̆ӓдäсӣ толҕанда,
еl шетӣнä кеlгäн сон,
Саінҕа kабар бергäн сон,
аk боз атkа ер салды,
баілаулӯ турҕан kар'атkа
kосӯн тартып алады.
Ӱ́ш шарбаkты Ноҕаідан
kырk ҷігіт таӊдап алады;
Кубландаҕа kосӯлӯп
аттанып кетӣп барады.
Кулан ҷӱ́рмöс ҷер kалды,

адам ішпäс шöl kалды,
алтыншы аі öтöдӯ̆,
ат моінӯнан ҷал кетäдї,
олар сонда ер ҷокта
ерікпäі ҷорткан кеlїптї.
Нак он екі аі болҕанда
Калмактың еӊ сäсїнä kол ҷеттї,
аттың ерїн алысады,
тӯ̆стöнсö kалысады,
Калмак ҷакын екäн деп
батырҕа kабар салысады.
Ҷаҕалбаілы атасы,
сöзӯ̆ндö болмас kытасы,
ҷаурӯмїнäн сӧ̄іlöскöн,
ҷаурӯн ҷаҕып карады,
батыр Кубланда сурады:
«Бу ҷаӯӊа бармаімын,
«ҷылkысы ҷолда турса алмаімын,
«ҷылkы аламын деп бу ҷолда
«kаскамїнäн ҷаісаӊның
«обалына kалмаімын,
«тіlїмдї алҕан мусулман
«бӓ̄ріӊä дä аітканмын,
«бӓ̄рїӊ тіlїм алмасаӊ
«алпыс кісі кошшымäн
«öзӯ̆м еlгä kаітамын.»
Кубланда батыр отурӯп
ер Саінды шаkырды:
«Саін сынды батырым,
«бузулмасын аkылың!
«екпінїӊ кӯ̆штӯ̆ kырҕаның,
«маӊдаjың сылӯ, ҷаркыным,
«алар болсаk мал да кöп,
«тоҕусарҕа ҷан да кöп,

«лаісандыкпäн саулуктў,
«ц̣урт аманда бардыкта,
«ц̣ау тоскалы бар дедї,
«кеl есäндӑ каіталык,
«боз баладан аірылсак
«ц̣уртка не аіталык?»
Каіт дегäнгä тулданды.
«Аттанҕан ц̣аудан каіталмаімын,
«бу кöргöн ц̣аудан коркўнўп
«алҕанымның коінўнда
«кӱlкӱ болўп ц̣аталмаімын,
«бу камалҕа кеlгäн сон
«ц̣алҕызда болсам каіталман,
«аіҕырдаін алыспаі!
«кызыл канҕа батыспаі,
«сары ц̣акның кірісї
«ӱзӱlгöншö тартыспаі.»
Кубланданың мың кісі
еlгä тегї тартады,
Ноҕаілының кырк ц̣ігіт
Калмакка тегї тартады.
Калмак естїп біläдї,
кулаҕына тӱäдї,
Кубланда, Саін кеlдї деп
берік ц̣ергä камал тартады.
Кеlä ц̣атыр кырк ц̣ігіт
караҕаіда как ц̣арып,
калаі ц̣ӱргöн батыр деп,
ц̣олдастары таң калып
ак тöбöнӱң басына
шыҕа кеlсä ер Саін,
Калмактың кöрдӱ сансызын
каланы кöрӱп таң калды.
Касындаҕы кырк ц̣ігіт

ҷанынан коркӯп сандалды,
төмӧн карап ҷыласты.
«Ӓ кырк ҷітіт, ҷылама!
«сіздӓркеін калыңыз!
«таза ҷергӓ барыңыз!
«есӓн болса ҷаныңыз!
«ҷаксылыҕым бар болса
«бу заманда урӯспа!
«өзӯң теңдӓ ҷау болса
«маңажыңа ҷӯтпа!
«бу кеткӓнїмнӓн келмӓсӓм,
«казам ҷетсӓ өлӧрмӯн;
«ӓгӓр казам ҷетпӓсӓ,
«басыма аман кӯн тӯса,
«бір уакытга келӓрмїн,
«коі! кош аман болӯңӯз!
«Мусулманың улӯмӯн
«бір шірігӓн ҷумуртkамын.»
Ҷӧнӧлдӯ боз атпӓн аңкылдап.
Аіҕаі салҕан даусӯна
карабаі ҷарылып барады,
Калмактың ҷаткан шӓрїндӓ
екі батыр бар екӓн,
бірнїң аты Ҷоламан,
бірнїң аты Ыламан.
Ер Саінмӓн Кубланда,
тоҕуз сан басын ҷожамын,
бір мезгілдӓ ер Саін
көрӯнгӧн ҷылкы алады,
куалап кетїп барады,
ҷылкыны кӯп келгӓншӓ
ак төбӧнӯң касына,
кырк ҷігіттің орунӯна
кӯп келсӓ ер Саін,

кырк қігіттің бірі қоқ,
тур деген қердә туралмаі,
аіткаһын ердің кылалмаі,
кеткән екән кашысып,
көін караі асысып.
Калмак қатыр тұлдап,
атын қіды шұлдап,
тусаулұ атка қармасып,
мәстәгінә тармасып.
Кашан калған шілдәдә
ер токумнан адасып
келә қатыр іт Калмак,
қаман даусұн салысып,
қердің дұзұ каісып,
көдөдөі шыкты маісып.
Мәстәктің шаңы буркулдап
кылыштары келәді,
өкшөсұнә сартылдап
ак төбөнұң басында
қалғыз Саін карап тыр.
Келгәнмінән бу Калмак
не кылады маған? деп,
мазак кылып қыркылдап;
қаұ абдан келген сон
боз аттың басын бурмалап,
тоғасты каска алдалап,
бөлөк бөлөк кылып құр,
бөлөнгөн коідаі кырып құр,
Калмакка мұскұl тұп құр,
Ыламанмән Қоламан
тау тасалап кашып құр,
алады деп қуртумды,
осу Калмак сасып құр.
Ыламанмән Қоламан

кӧрӱ̆нӧр кӱнӱ̆ң барма? деп
азӯн kатты басып ҷӱр,
кӧбӱ̆н kырып болҕанда
со сыkылды ер Саін
алданы ескӓ алмады.
Каіратыны мас болӯп
бабаі Омар бабасы
ҷалбарына ҷӱрмӧдӱ̆,
пыры ӱстӱ̆нӧ kонбады,
бајаҕы kаірат болмады,
оімаk kурам сау ҷер ҷоk,
тул бојӯнда kалмады,
ҷарадан kаска ҷаурда,
ӓ̄р ҷарадан аkkан kан,
су сыkылды саулады,
ердӓн медӓӱ̆ кеткӓн сон,
ҷыҕыларҕа ҷеткӓн сон,
аттың басын бурмалап,
ҷӧнӧlдӱ̆ kаска алдалап,
егӓсӣп турҕан іт Калмаk
соңӯна туспан тӯлап,
тоҕуз сан кісі kосады,
ҷеткіз бӓі кеттӣ kутулӯп,
ертӓн кеткӓн kырk ҷігіт
артынан ҷеттӣ умтулӯп,
бара кеlдӣ kырk ҷігіт.
«Тӱ̆гӧ kаска ердігӣң,
«атыңның басын бурултӯп
«kырk ҷігіт, kашпаі тура тур!
«тоkпаk ҷалды тоk боз ат
«тоkтаталмаі кеlӓмӣн.
«Калмаk тоҕуз сан, мен ҷалҕыз,
«тонау бермӓі кеlӣп пӣн,
«тезӓк терӣп kалыңыз!

«ҷарам нешӓў санаҥыз!
«омуртkада он ҷара,
«kабырҕада kырk ҷара,
«kak ҷанбаста бір ҷара,
«ҷалаҥ ајаk ҷӱрмӧгӧн,
«бісмілланы біlмӓгӓн,
«салып едї бір Калмаk,
«сырдаҕан сары kаіҥ оkмїнӓн,
«kабырҕаныҥ тӱбӱ̈нӓн
«омуртkаныҥ ҷігінӓн
«kан саркрап тыілмас,
«kырk ҷігіт, сіздӓн болмаса
«Ноҕаілыныҥ ҷуртӯнан
«топраk маҕан бујурмас,
«ӓ kырk ҷігіт! kырk ҷігіт!
«караҕаі тӱбӱ̈ kара ӧlӧҥ,
«бӓ̄рїҥ ҷаkсы саналым,
«шаkпаk шаkсам от тӱспӓс,
«караҕаідыҥ бӧkӱ̈ндӧ
«сеlбї болҕан kунан,
«шыkпаҕан аk екӓнмїн,
«ҷулдузӯмныҥ оҥӯнан
«мен дуспанҕа мерт болдӯм,
«kара Кыпчаk Кубланда
«ердїҥ ҷоҕынан,
«мен шыkkанда ҷаз едї,
«алда бізгӓ ҷар едї,
«ҷаурӯнмїнӓн сӧіlӧскӧн,
«kара kонус бар едї,
«ҷан тіlӓ деп, нанбадыk,
«kаіт дегӓндӓ бармадыk,
«kас аулīја сол екӓн,
«тіlїн алмаі ҷаудадыk,
«аттанҕан ҷерїм сурасаҥ

«ҷылкы алҕан бу ҷерїм,
«бӱгӱндӧ мынан шуӊкурдау,
«бäінäтїмä бу Калмак
«кабар тауп ҷеlдї,
«кырк ҷігіт, сен болмаса
«ҷурт кӧрӧрӱ̆м кыінда,
«кӱlдӱр, кӱlдӱр кіснäтїп
«кӧрӱ̆ндӱ̆ мінäр кӱн каіда?
«кӱімӧ бузӱп кыз алып,
«камалды бузӱп ҷылкы алып,
«кар'арҕымак катырып
«карсыласкан дуспанҕа,
«ҷӱрӧгӱ̆нӧн наіза батырып,
«мына ҷаткан Калмакка
«ат ҷӱгӱртӧр кӱн каіда?
«Ӓ кырк ҷігіт азамат,
«маҕан бола ӧlмӧӊӱз!
«сендäр бäінäт кӧрмӧӊӱз!
«менїӊ ӱшӱн ӧlмӧӊӱз!
«караҕаідан табытым
«бекäм кылып салыӊыз!
«таӊдап мінгäн кӧк аты
«басыма мыктап баілаӊыз!
«шӱбӱрӧк кїм кїгізбä!
«канда етімä тїгізбä!
«ҷібäккä орап коjӱӊӱз!
«Еl шетїнä барҕанда
«ӓкäм шыҕар еlпіlдäп,
«шäшäм шыҕар еӊкіlдäп,
«Саіным каіда? дегäндä,
«не деп ҷубаб берäрсїз?
«Еl шетїнä ҷау кеlдї,
«кірäргä болдӱ дегäісїз!
«кар'арҕымак арыды,

«оттата калды дегäісіз!
«бір күндö болса куансын!
«акырында беішара
«есіткäн күнӱ суалсын!
«тӱптöн таңдап алғаным
«аул ӱстӱндö ңок едї
«наізакердäн арманым,
«дӱнӱönӱң кördӱм ңалғанын
«Аjу Бікä сылӯға
«дуаі сäлäм дегäісіз!
«таң сарынан турарсын,
«бетї колӱң ңуарсын,
«кынаі белің бӱнсын!
«бӱрӱлгöн бес бармак
«бетїнä ңара салмасын!
«егіз екі со сылӯ
«дуспаның тілін алмасын!
«öзӱмнöн калған ңаксыны
«ңат кörмöсӱн öз körсӱн!
«кудаі коскан косағым
«дуаі сäлäм дегäісіз!
«äкäрättї тез körсӱн!
«Кара Кыпшак Кубланда
«батыр ергä сäлäм аіт!
«мен кеткäндä тӯмаған,
«оңӱ ңасын кылмаған
«Күjүк Баімïнäн Бököн Баі
«аірылып сонан калмасын!
«енді ңауға бармасын!
«äкäм öлӱп калды деп
«аірылып сонан калмасын!
«öздöрӱ адам болғанша
«Кара Кыпшак Кубланда
«көзӱнöн таса кылмасын!

«Ӓ кырк ҷігіт азамат,
«ашып кетшї бетїмдї!
«салкын соксын етїмдї!
«сіздәр булаі кеткән сон
«мусулманнан көрölмön.»
Кыдырыш ҷўргön ҷетїмдәі
кырк ҷігіт кеттї карасып,
кыімаі кеттї ҷыласып.
Олар elгä ҷетпәстән,
elї кабар бiлмәстән
Ajy Бікä со сылӯ
тўндö ҷатыш тўс көрдў̆,
тўсў̆ндö талаі іс көрдў,
öз басына кўш көрдў̆,
таң сарынан туруптў,
екі етәгін тўрў̆нў̆птў̆,
енәсїнä келіптї.
«Мен бўгўн бір тўс көрдў̆м,
«ҷаурнўм тола кара шаш
«ҷаілыҷкы көрў̆ндў̆,
«бедәрlәнгән бес тырнак
«канҕа малыҷкы көрў̆ндў̆,
«шешäм берген бокшасы
«шашылыҷкы көрў̆ндў̆,
«ҷауда ҷўргön балаҷдың
«астындаҕы ак боз ат
«куіруҕу келтä көрў̆ндў̆,
«колўна алҕан ак сўҷгў̆
«ортасынан, аі енä,
«ўзўлўҷў̆ көрў̆ндў̆.»
Сонда енäсї ҷоруідў:
«Ҷаурунўҷ толҕан кара шаш
«ҷаілыҷкы көрў̆нсö
«ертäн мінän koi кыдыр!

«енәңнің сөзүнө нан, балам!
«ода соңан көрүнсүн!
«бедәрләнгән бес тырнак
«кызыл канҗа, ә балам,
«малыңкы көрүнсө
«таңда тал түс болҗанда
«кызыл мінән бојатсаң
«ода соңан көрүнсүн!
«цауда цүргөн баламның
«астындағы ак боз ат
«куіруңу келтә көрүнсө
«цау карасын көргөндө
«ак куіруңун сүзгөндө
«касындағы цолдасы
«цау көрмөгөн цамандар
«цаннан көдөрүзгөндө,
«колуна алҗан ак сүнгү
«ортасынан, ә балам,
«үзүлүңкү көрүнсө
«цүргөн шыҗар цалҗызым
«Калмактың белін сындырып
«келәт екән цалҗызым
«барҗан ісін тындырып,
«цаманҗа күҗузүп.»
Келә цатыр кырк цігіт
ајағына су өтүп,
маңдајынан күн өтүп,
караҗаі наіза сүрөтүп,
цылаумінән күнөлтүп,
азар цетті шәрінә.
Кырк цігіт келді деган сон,
шәрі естіп білган сон
Боз Монаі келді алдынан:
«Кырк цігіт келдіңбә?

«есәндікпән саулукпа?
«азамат тўгöл барлыкпа?
«кәрілік муңдар урмаса,
«көзўм цаска толмаса
«Саін сынды цалғызым
«көрўнбәді көзўмö.»
Кырк цігіт сонда аітады:
«Бара сала ер Саін
«Калмактан ojуп цылкы алады,
«кўндö тіп Калмакка
«сараінан уіку алады,
«цау церінән öткöндö
«мусулманың церіның
«шетінä цетіп келädі,
«аттан медäў кеткändä
«Калмактар цеттї салысып
«ат бурауға көнбöдў,
«цаңыздың äлї келмädї,
«алған цылкы аірылдык,
«el шетінä цау келдї,
«кідірäк бола келädї,
«кар'арғымак арыды,
«цетäктäі сону келädї,
«ак керäўкä сögўлдї,
«сї'алмаі келädї.»
««Маған десä со балам
««таңы талаі цол цўрсўн!
««есänлікпän сау болса,
««дуспанан аман бар болса.»»
Сону аітып баі кетті
сау дегängä куаныш,
öтрўк сözгä цуаныш,
каідан білсін Саіның
калғанын онуң суалып.

Ӱ̈ідö сылӯ біlгäн сон
сылӯ шыкты ҷӱ̈гӱ̈рӱ̈п,
кырк ҷігіт кеlдї дегäн сон,
алдынан кеlдї ҷӱ̈гӱ̈рӱ̈п.
«Ӓ̄ кырк ҷігіт азамат!
«негä болӱп ҷаураісын?
«ак сакалды атамды
«ӧтрӱ̈к аітып алдаісын,
«аллаjы аіткан сӧзӱ̈ҥö
«егіз екі нанбаімын.
«Саін ӧlдӱ̈ десäҥдä
«біріҥдї устап алмаімын.»
Сонда кырк ҷігіт сасады,
ҷылап турӱп аітады:
«Саін сынды со каскам
«сан Калмакмінäн тоҕасты,
«ерікпäі кылды соҕусты,
«Калмакка кудаі болӱстӱ
«оімакка курам сау ҷерї
«тал боjӱнда калмады,
«ҷарадан каска ҷаурдӱ,
«караҕаідан табытын
«бекäм кылып саілатты.
«Калап мінгäн боз атты
«кӧз алдына баілатты,
«бас кӧтӧрӧр кӱ̈н болса
«еріктірїп мінäрмїн
«мінбäстäі буҕан кӱ̈н болса
«кӱ̈нӱ̈ндö бір кӧрӧрмӱ̈н.»
Саін сӧітӱ̈п калҕан сон,
аны сылӯ біlгäн сон,
екі бетїн алады,
кара шашын ҷаjады,
ӱ̈ігö кеттї ҷулкунӱп,

ц̣ін kakkанда kутурўп,
сӯрўн салды отурўп
батырды сылӯ ц̣оkтаіды:
«Беlіӊдäгі бес kару
«тал бојўӊа ц̣араскан,
«сендäі теӊім табылмас,
«ц̣еті алашты kыдырсамда
«сендäі теӊім іш болмас,
«алашта муӊдуk мен болдўм,
«kанышадаі кӱ́нӱ́мдö
«ер kаскамнан адаскан,
«kараӄаі наіза ӱ́ӊгöргöн,
«öзӱ́нӱ́ӊ ц̣уртўн меӊгäргäн,
«азда кöпкö теӊгіргäн,
«аттанӄан ц̣аудан кеlмäгäн,
«алты kанат аk орда
«kаскам ішінä кеlмäгäн,
«мендäі муӊдуk барма екäн?
«оінар кӱ́löр шаӄымда
«еркін оінап кӱ́lмöгöн,
«öзӱ́м тірі ц̣ӱ́ргöндö
«кäӱ́дäмä еркäк міӊгізбäн,
«алмадаі болӄан kызыл бет
«kыіӄаш еріӊгä сӱ́гӱ́збäн,
«берäӊ тöсöк kушц̣астыk
«маӊајынан боідаk ц̣ӱ́ргӱ́збäн,
«маӊдајыӊ kулаш ер Саін,
«kылыӄыӊ ескä тӱ́скöндö
«ц̣анымды наӄып кӱ́ігӱ́збäн?
«аузўм тола kан болса
«дуспаныма біlгізбäн,
«сен кеткälі он бес ц̣ыл
«бöтöн ӱ́ігö бармадым.
«езӱ́ тартып кӱ́lмöдӱ́м,

«мен сарҕајып ҷатканда
«недән көҥӯм калдырдым?
«бу заманда ҷокпын деп
«тӯсӯмә нешік кірмәдің?
«ертән кылҕан таусӯмдӯ
«тӯстә келїп којармын,
«кешкә кылҕан таусӯмдӯ
«кӯн батканда болармын,
«алмадаі болҕан кызыл бет
«тырнак мінән сојармын,
«мӯлдӯрөгөн екі көз
«ҷылаумінән ојармын,
«el шетїнә ҷау kelcä
«kapa кабан сыкылды
«кімдї алдына кojармын?»
Ҷылап ҷылап уанды,
бетї колын ҷӯнды,
Кӯјӯк Баімінән Бөкөн Баі
ок атысып ҷӯр екән.
Екәӯ келдї ҷӯгӯрӯп,
анасы отурӯп бӯлӯнӯп,
екәӯ есінән адасты,
адаса турдӯ екәӯ,
бу ҷӯгөнгө таласты.
«Ӯідө ҷаткан әкәмдә
«негә кеткән алыска?
«сонша ҷергә бастасың,
«ҷау ҷерїнә тастасың,
«бу барҕанан бармасам,
«екі бірдәі көк ала
«арҕымакka мінбәсәм,
«өҥшөҥ темір кїмәсәм,
«Кубланда саҕан кылмасам,
«біткәнїҥдї кырмасам,

«ер Саіндан тӯмаін.»
Цылкыҕа кеттї цӯгӯрӯп,
турмады ӱідӱ кідірїп,
сылӯ ӱідӧн барады
енäсїнїң касына,
енäсї бäібак цылаіды,
цат аітады кудаіды.
«Кудаідың бергäн цаңызы
«таласып емшäк еміскäн,
«кунан таідаі тебіскäн,
«белїңдägї бес карӯ
«тал бојӯңа келіскäн.
«Атаң калды кеңäстäн,
«шешäң калды урустан,
«цауҕа аіҕаілап кеткändä
«оң їнїңä конбады
«төрт мукрар періштäң.»
««Äі сорлӯ болҕан енäм аі!
««цылаҕанмїнäн өнбӧдӱ аі!
««даустаҕанмїнäн келмädї аі!
««Саін сынды баланды
««маңдајы кулаш ер дедї,
««мен тул ӱјӱңдä туралман,
««кӱндӧ таус кылалман,
««цер цӱзӱндӧ бар болса
««өзӱм іздäп табармын,
««царалы болса баҕармын,
««дӱнӱёнӱң төрт бурушӱн
««тексäрїп кезäрмїн,
««со сыкылды батырҕа
««іздämäі наҕып тынармын?
«« Саін сынды со батыр
«« отуз екі ердäн өт алҕан,
««бірдä бірі емб'екäн

««шешäм бергäн ӱ́јӱ́мдö
««ајудӱ̆ң бар ак дӓ̄рісї
««ңарасына емб'екäн?
««шешäм бергäн ӱ́јӱ́мдö
1490 ««сол дӓ̄рїсї бар м'екäн?
««іздäмäстäі ер м'екäн?
««ңылкыдаҕы кос кӱ́рöң
««ңылкышыҕа алдыршы!
««ңыламаі токум салдыршы!»»
1495 Бурун дӱ́згö ңӱ́рмöгöн,
тӱ́стӱ̆г ңергä бармаҕан,
кырҕа шыҕалмаҕан,
ңöнölдӱ́ бäібак ңыласып,
кетіп бара карасып,
1500 бет алдына ңарасып
кос кӱ́рöңдӱ̆ң басымäн,
кӱ́нӱ̆ тӱ́нӱ̆ барады,
ңылаумїнäн кӱ́н-ölтӱ̆п
ңол біlмäгäн ајалды
1505 алданың öзӱ̆ тӱ́з-öтӱ̆п,
ӓ̄р тöбöнӱ̆ң басына
сылӯ-шыҕып караіды.
Кöрӱ́нöр заман болмаіды;
бір кӱ́ндöрӱ̆ болҕанда
1510 аімäн кӱ́нгö таласкан
кара тöбö кöрӱ̆ндӱ̆,
со тöбöнӱ̆ кöргöндö
сылӯдӱ̆ң кöңlӱ̆ бӱ́lӱ́ндӱ̆,
«Аі мӱ́скӱ́н болҕан енäм аі!
1515 «кара тöбö касында
«баі тäрäк тур басында,
«ала кула саускан
«кан кöргöндäі болады;
«балаңның калҕан ңерläрї

«сонау бір ҷер болады;
«мен тусўнан озамын,
«негä карап турамын?»
Енäсі сылў оздўрдў,
кўрөңшö аттың моінўнан
ҷездäі кылып сўздўрдў,
оңдў солдў камшылап,
булуттаі ўштў ҷамшылап,
кекілдäн терї тамшылап,
сылў озўп келгäн сон,
аттан тўсö калады,
тўсö сала ҷылады;
бурўлўп көрöр кўнў
сöілöітўҕўн тілї ҷок,
тустаҕандаі тола көз
төңгöрö келїп салады,
сылў басын куса калады,
көтöрўп келїп алады,
суҕа аркалап барады,
канын ҷўп алады,
ажудўң келїп ак дäрі
аударып сылў ҷаҕады,
тез тіріltїп алады,
су басында екäў
оінап оін кынады.
Äк ҷарылҕап калады.
Келä ҷатыр кемпір сум
баурўна камшы тајаныш,
öлдў деген баласы,
еңсäп келгäн анасы
алдынан шыкты алшаңдап,
öлгöн ҷергä тірілїп,
елдäн тїгäн панасы,
кушактасып көрўстў.

Бетінән сүйүп өбүстү,
Қайтасынан қасады,
Алдасы көзүн ашады,
Аттың ерін алысты,
Үшөү үйүктаі қалысты,
Үйқуда бәібақ білмәді
Үстүнө келіп орнады.
Қолдасы елгә барды деп,
Қаралы Саін қалды деп,
Қалмақ естіп біләді,
Ыламанмын Қоламан
Сансыз Қалмақ қолға алып
Саінды іздәп қүрөдү,
Қаткан керін көрөдү,
Үстүнө келіп орнады,
Бірдәі бірі турмады.
Бір мезгілдә ер Саін
Көтөрүп алса басына
Қеткән екән Қоламан
Шаншар қердің тусүна
Саін тура сасады.
«Е құдаjым, құдаjым,
«Өлөмүн деп қылмаімын,
«Буjүрық қетпәі убаjым
«Таркамаған болама?
«Қалбарынған қунаjым,
«Бабаі Өмүр, бабамаі!
«Қаңылдымба тобамаі,
«Ақыр қаудан боламаі,
«Түғаннап менің қазамаі,
«Алпыстағы анамаі!
«Ода қауға барама?
«Құдаі қоскан қосамаі!
«Оңү бір дуспан алама?

«Ноҕаілының кең шӓргӓ
«Саін есӓн барама?
«ҷар бола кӧр, алдамаі!»
Ер тоkумӯн арkалап,
боз атkа кеlдї алдалап,
ер тоkумӯн салҕанда,
аілын тартып алҕанда
ауздуҕӯн боз ат шаінады,
адамдаі турӯп саірады.
«Батыр Саін саспашы!
«кӧп екӓн деп kашпашы!
«kудаідың бергӓн kуатын
«осу ҷолӯ басташы!
«kатарланҕан kамалды
«kаk ҷармасаң саҕан серт!
«оk ҷеткіссӓм маҕан серт!
«ҷалаңдаін ҷебӓрlӓп,
«kыздардаін сабырлап!
Аk саут сонда сӧіlӧдӯ̆:
«Батыр Саін kоркпашы!
«бӧтӧн сӧздӯ̆ аітпашы!
«kатарланҕан kамалда
«бузалмасаң саҕан серт!
«тоkсан kабат оk ҷетсӓ
«оk ӧткӯссӧм маҕан серт!
«саkтасын мыkтап кӯдрӧт!»
Атымїнӓн сӧіlӧсӯп,
аk саутмїнӓн кеңӓсїп,
кемпірмїнӓн сылӯҕа
артымнан kалмаі ҷӯр десїп,
kамалып турҕан Калмаkты
kабандаін kаk ҷарып,
Саін шыkты kутулӯп,
Ыламанмӓн Ҷоламан

кемшірмінән сылўдў
устаі алды умтулўп,
Калмактар турўп кеңәстї.
«Каптаі кўсақ боз аттың
«қарасын қылқы көрмөстў,
«Саінда қолға бермәстї,
«алғанымән анасын
«қулан шашын қоідўқ деп
«ат ўстўнө салыңыз!
«қаман тарта қалыңыз!
«тўбў шашы қулўнса
«даусў шығар шыркырап,
«анасына шыдамаі
«Саін шабар буркурап,
«қашпаңыз сонда тыркырап.»
Ат ўстўнө салғанда
анасы сондаі қылады,
улўнан өтўн сурады.
«Маған бола келмәшї,
«шырағым, қанымда көрмөшў!
«мен қанымән нетәін!
«сенің ўшўн, шырағым,
«қурбандық болўп кетәін!»
Алғаны сонда қылаіды:
«Е Саін атты ерімәі!
«алданың қоскан теңімәі!
«сеннән ары аішылық
«менің шыққан ерімәі!
«шыбықтаі бојў узун деп,
«алмадаі бетї қызыл деп,
«ајалда тўбў дуспанда
«қызық көрмө, ер Саін!
«біз кетті деп урусканда,
«мен кетсәмдә аларсын

«тірі болсаң кегіңді,
«екі улўңдў касыңа ал!»
Шаппасына болмады,
бір еркінä коімады,
алтыс екі перістä
ўстўнä кеlіп орнады.
Боз аттың басын бурмалап
умтулду Калмакка таман тўралап,
арыктың тасканы,
Калма тың калаі сасканы,
кемпірмінäн сылўдў
калаі тастаі кашканы?
куа барып ер Саін
Калмакмінäн соҕустў,
ерікпäі кылды соҕустў,
он ўш кўн урусўп таусты,
ўстўнö кеlгäн Калмактың
ңанды адам коімаіды,
атын тонўн алдыда,
еlінä таман аідаіды.
Батыр Саін кеlгäншä,
еl кабарын біlгäншä
Бökön Баімінäн Кўјўк Баі
Кубландаҕа барыпты,
атанып еlінä кеlіпті,
ңасанҕанда каітпаҕан,
сансыз дуспан батпаҕан,
со сыкылды Кубланда
екäўнäн коркўптў.
«Аі Кубланда батыр сен болсаң
«топ бетін кöрмöгöн
«кöргöн кісі āкäмді
«маңдајы кулаш ер дегäн,
«кас ермäн тең дегäн,

«калҕан ҷердӓн алып кеl!
«ölтӳргӧн ҷаӯн тауп бер!
«ӳідӧ ҷатkан ӓ̄кӓмдї
«ҷау ҷерїнӓ бастадың,
«kандаі шӧlдӧ тастадың,
«бармасаңда барарсын,
«бармаі наҕып kаларсын?»
Кубланда сонда аітады!
«Алдыңа тӳсӳ̆п бараін,
«негӓ іздӓмӓі kалаін!
«Калмаkkа бӳlӳ̆к салаін,
«Саіның кегїн алаін!»
Мың кісінї алады,
аттанып кетїп барады,
аішылык ҷатkан Калмаkkа
барып бір соҕус салады,
Калмаkkа барса ор екӓн
орӯ терӓң зор екӓн,
Кӳјӳ̆к Баі сонда аітады:
«Е Кубланда, Кубланда,
«бӳітӳ̆п буҕан турмалык!
«kорkkан кісі сыkынды
«турӯп кеңӓс kылмалык!
«ордан арман ӧтӧlӳ̆к,
«Калмаkkа тоҕус тіјӓlік.»
Бӧкӧн Баімӓн Кубланда
Кӳјӳ̆к Баімӓн ӳшӧӳ̄
ордан арман ӧтӧдӳ̆,
Калмаkkа кірїп кетӓдї,
Бӧкӧн Баімӓн Кубланда
екі батыр kашады,
ордан берїмӓн асады.
Кубланданың мінгӓн ат
ордан ӧттӳ̆ кедірмӓі,

Бөкөн Баідың көк ал'ат
артқы ажағы ілінді,
ер токумўн кушактап
орға тўсўп цўгўрдў.
Кўјўк Баі шапты камалға
көк ал'атты бор баілап,
баурум деп оібаілап,
Калмактың корған камалдың
бу цағынан шапканнан
о цағына бір öттў,
ар цағынан шапканнан
бер цағына бір öттў.
Батырлары акырды,
палуандары шакырды:
«Тус тусўна барыңыз!
«берäр аркан алыңыз!
«шабатўғўн цағына
«кермä устаі калыңыз!
«кермäлäп устап алыңыз!»
Көздöп турўп Кўјўк Баі
аласа кылған арканың
ўстўмінän кетädі,
бік кылған арканың
астымінän кетädі,
тап сегіз кўн болғанда
бäрін кырып кетädі,
ордан бір кан асады,
дарја судаі тасады,
орда цаткан Бөкөн Баі
канмän ағып барады.
Кубланда со батыр
сонда сўрöп алады,
Калмактың елін örткылып,
топрактаі көшўрўп,

барлык малын кӧшӱрӱ̆п,
ҷалҕыз сол Кӱјӱк Баі
аідап шыкты шӓрдӓн.
Калмактың дан карасын коімаі-ак,
кызыҕына тоімаі-ак,
касканың кӧңlӱ̆ тынҕан сон,
Калмакка калаҕаның кылҕан сон,
ҷылкыны тӱскӧ салҕан сон,
Калмактан кегӣн алҕан сон
кол тӱстӧнӱ̆п ҷатканда
кеlӓ ҷатыр бір адам,
тӯрлуктаі тӯ бар,
мың кісінӣң шаңы бар,
артында канша ҷаны бар.
Кубланда батыр аітады:
«Кӱјӱк Баі батыр барыңыз!
«кандаі дуспан болады,
«алды артын шалыңыз!»
Сонумӣнӓн Кӱјӱк Баі
турумтаідаі тӱјӱlӱ̆п,
кылармын деп кізінӣп
карсы шыҕып кеlӓдӣ.
Кеlӓ ҷатыр ер Саін
ӧlгӧн ҷердӓн тірілӣп,
ҷӣлып ҷаткан Калмактың
тоҕусӯ бар деп кізінӣп.
Кӱјӱк Баі онӯ танымаі,
ӓ̄кӓсӣ деп оіламаі,
ӓ̄кӓсӣ кӧштӱ̆ ҷас бала:
«Іт ҷӱрӧктӱ̆ң басы деп
«ӧlӧр ҷерӣң осӯ деп
табандап наіза салады,
Саін сынды ӓ̄кӓсӣн
танымады со бала

Саін сонда аітады:
«Саін ā̄кäңмен дедї,
«кöрсöлӯк кеl! дедї,
«есäн бїсїн сен?» дедї,
аттан тӯсö kалады,
Сӯрӯп наіза алады.
«Ц̣азалы болдӯ kолӯмаі,
«ерlїк kылҕан kурусӯн!
«мунан булаі ц̣оламаі!»
««Курумасын ц̣олӯң деп,
««ц̣азалы болмас kолӯң деп,
««ā̄кäң мунан наҕылсын?
««нешä ердїң кöрмöдӯм
««бу сыkылды наізасын,
««кöрӯп ц̣ӯрмӯн ц̣асаҕан
««бір алданың паідасын,
««ā̄кäң мунан ölмöідӯ,
««тек ц̣ӯрöгӯн kорkпасын!
««бар, Кӯјӯк Баі! бар! дедї,
««Кубландадаі атаңнан
««барып сӯјӯншӯ ал! дедї,
««тастап кеткäн ер Саін
««ц̣азылып кеlдї сау дедї.»»
Кӯјӯк Баі kолҕа шабады,
ат аjамаі барады,
тек салып сонӯңмäн
Кубландаҕа кеläдї.
«Болӯп турҕан бу шаkта
«Кубланда батыр кӯнӯңӯз
«ц̣азалы болҕан кеlїптї
«Саін атты ініңїз,
«озӯп кеlдїм мен сізгä
«не берäсїз е батыр?»
««Куантkан ӯшӯн сӯјӯншӯгö

««тартып піскäн торсуктаі
««өзў сылу таі бўрул
««рас болса келгäнї
««ал сїладым мен сізгä!»»
Саін сонда келäдї,
келгäнїң карап Кубланды
танып көрöсўп білäдї,
атка мінїп ҷелäдї,
көп шўкўрдў кылады,
атка мінїп каітысты,
шäрїнä таман тартысты,
шäргä есäн келгäн сон
Ноғаілының көп ҷуртўн
көрўсўп сäлäм көргöн сон
Боз Монаі турўп тоі кылды.
Аттанған ҷаўн алысып,
көңўлдöрў тынысып,
аман есäн каітканға
алдаға шўкўр көп кылды.
Тоі таркап кеткäн сон
батыр Саін сöілöдў:
«Ендї дўзıö ҷўрмöлўк!
«колға наіза алмалык!
«Калмакка ендї бармалык!
«Кўјўк Баімінäн Бököн Баі
«Кубландадаі батыраі
«екі улўңа бата бер!
«ҷолўмўздў берäлїк
«ўјўңö бар да ҷата бер!»
Аітканынша Саіның
Кубланда батыр берäдї.
«Алда ашсын ҷолўңдў!
«узун кылсың колўңдў!
«танып ҷўргўл е балам!

«оңӯңмӣнӓн солӯңдӯ!»
Сӯітӯп бата бергӓн сон,
Кубланда батыр kаітады,
еlӣнӓ барып со батыр
батырлыk kурмаі ҷатады.
Екі улӯнӯң тусӯнда
Саіндаін батырдың
іргӓсӣн дуспан баспады,
kолӯнан дӓӯlӧт kашпады,
еl шетӣнӓ ҷау кеlсӓ
Саін сынды батырдан
Кӯјӯк Баідың ерlӣгӣ
анаҕурлӯ асады,
екі улӯнӯң тусӯнда
бӓріңі дӓн болдӯ тірlігӣ,
ӯш алашkа ҷаjылды
екі улӯнӯң ерlігӣ.
Ӧlгӧн ҷердӓн тірilткӓн
Калмаkkа атын ҷӯрӯткӧн
(бір kудаідың кеңlігӣ)
Саін сынды батырдың
сондаі екӓн кеңӓсӣ,
адамдан артыk денӓсӣ.

14. Козу Кӧрпӧш.

1. Ӧрмӧн Беттӣң аттанҕан он сан Ноҕаі,
бірӓӯ̄нӯ̄ң аkылы он сан kолдаі,
Мус таӯна екі kан кеlдӣ кӧшӯ̄п
Ертістӓгӣ Оруска бодан болмаі.
2. Ӧрмӧн Беттӣң аттанҕан он сан Ноҕаі,
бірӓӯ̄нӯ̄ң аkылы он сан kолдаі,
Кара Кан Сары Кандаі баі ӧтӯ̄птӯ̄,

екäў заманында боілык ораі.

3. Өрмөн Беттің аттаңған он сан Ноғаі,
біраўнўң акылы он сан колдаі,
кўмўс мылтык моінўнда аңга цўрўп
екі кан кызык көрдў талаі, талаі.

4. Өрмөн Беттің аттаңған он сан Ноғаі,
Ертіскä кала салды манат тоғаі,
ер Козўкäм өтўптў егіз цубаі,
білін аіткан кісігä цајы солаі.

5. Мус таўна келдідä конус алды,
баілығы шыккан адам талаі цаңға,
буғу марал мен тосўп атаін деп
Сары Кан буршўн мініп аңға барды.

6. Сары Кан буршўн мініп аңга барды,
топта камшы бастырмас цануарды,
кўмўс мылтык моінўна салды дағы,
тоі төбөнў бет кojўп соған барды.

7. Тоі төбөнўң басында шығып турдў,
болцады төңöрöктö талаі церді,
көз ішінä алыстан кара көрўнўп
буршўнмінän булдурлап соған барды.

8. Сол караның касына келін турдў,
сол цердä Кара Баіды таныд'енді,
буғу марал біз тосўп аталык деп
тоі төбөнў бет кojўп царыст'енді.

9. Сары Кан, Кара Кан аңга шыкты,
екäў аталы деп даңға шыкты,
тоі төбөнўң басына шығып турса
алдынан буаз марал аң кашышты.

10. Сары Кан бір талаідан шўмдöндў,
цасынан мергändігі т'сўнд'енді,
Кара Кан цасынд'ўлкöн, цолўнд'ўлкöн,
бу марал сіз ат! деп усунд'енді.

11. Кара Кан аттан карғып т'сö калды,

кедїрмäі кӯмӯс мылтык бетїнä алды,
буаз марал атпаімын, обалды деп
ӱідӧ зајып кӯмӧндӧ деп көңнӯн'алды.
12. Кара Кан Сары Канбäн тең аттанды,
оңӯн салып Кара Кан негä атпады,
буаз марал атпаімын, обалды деп
ӱідӧ зајып кӯмӧндӧ деп атпады.
13. Аттан карңып Сары Кан т'сӧ калды,
кедїрмäі кӯмӯс мылтык бетїнä алды,
карыны цергä сызңан буаз марал
со маралды баікамаі басып салды.
14. Аттан карңып Сары Кан т'сӧ калды,
кедїрмäі кӯмӯс мылтык бетїн'алды,
шек карын шӯп алып цергä т'сӯп
екі бузау аңрап цетім калды.
15. Аңга шыкты екі кан теңдäі болӯп,
атып цыкты Сары Кан ердäі болӯп,
екі бузау аңрады цетім калып:
бїнä балаң аңрасын мендäі болӯп.
16. Сары Баі Кан екäн табында ендї,
беігäдäн цӯрӯп келäр бабында ендї,
ак сары бас алдаңа кojӯп аітып
моінӯна к'сäсїн сап цалынд'ендї.
17. Ak кїктї бастаңан деген екäн,
деген атып еттäрїн цеген екäн,
со заман калыбы ораі адам
куда болсак каітädї? деген екäн.
18. Ak кїктї бастаңан деген екäн,
деген атып еттäрїн цеген екäн,
сеннäн ул-да меннäн кыз тӯңанда
куда болсак болалык деген екäн.
19. Ak кїктї бастаңан деген екäн,
деген атып еттäрїн цеген екäн,
екäӯ̈мїздäн тең ул тӯсада

ḱушаḱтасып дос болсыḱ дегӓн екӓн.
20. Кара Канмӓн Сары Кан аттанды аӊга,
аталы екӓӯ шыḱты данҕа,
бірӣнӓн ул бірӣнӓн ḱыз тӯптӯ
ḱудаі таҕала салыпты ӊолӯн оӊга.
21. Аḱ кӣктӣӊ су аты ḱаḱты деідӣ,
ḱылҕан ісӣ алдаҕа ӊаḱты деідӣ,
Сары Каныӊ ḱатыны ул тапты деп,
екі кісі ӊарыса шапты деідӣ.
22. Екі мергӓн кеlӓдӣ су öрlöсӯ̆п,
кӯ̆н сӯҕӯн біlмӓідӣ кöӊӯ̆löсӯ̆п,
шӯ̆jӯ̆ншӣlӓп екі адам кеlсӓ ӊетӣп,
Сары Кан дімсӓ шапан бердӣ шешӣп.
23. Екі мергӓн кеlӓдӣ су öрlöсӯ̆п
кӯ̆н сӯҕӯн біlмӓідӣ кöӊӯ̆löсӯ̆п,
екӓӯ̆н теӊ разы ḱылаін деп
таҕы бердӣ астынан атын тӯ̆сӯ̆п.
24. Екӓӯ̆н шӯ̆jӯ̆ншӣlӓп кеlдӣӊ деідӣ,
ḱудаі аі бір ḱуанышты кöрдӯ̆м деідӣ,
мыныӊмӣнӓн ḱоімаімын екӓӯ̆ӊдӯ̆
ӯ̆ідöн барып берӓрмӣн ӊӯ̆з ölгöідӯ̆.
25. Аḱ кӣктӣӊ суаты ḱаḱты деідӣ,
ḱылҕан ісӣ алдаҕа ӊаḱты деідӣ,
Кара Каныӊ ḱатыны ḱыз тапты деп
екі кісі ӊарыса шапты деідӣ.
26. Екі мергӓн кеlӓдӣ су öрlöсӯ̆п,
кӯ̆н сӯҕӯн біlмӓідӣ кöӊӯ̆löсӯ̆п,
шӯ̆jӯ̆ншӣlӓп екі адам кеlсӓ ӊетӣп,
Кара Баі ḱамḱа тонӯн бердӣ шешӣп.
27. Екі мергӓн кеlӓдӣ су öрlöсӯ̆п,
кӯ̆н сӯҕӯн біlмӓідӣ кöӊӯ̆löсӯ̆п
екӓӯ̆н теӊ разы ḱылаін деп
Кара Баі таҕы бердӣ атын тӯ̆сӯ̆п.
28. Екӓӯ̆ӊ шӯ̆jӯ̆ншӣlӓп кеlдӣӊ деідӣ,

kудаі аі бір kуанышты кӧрдӱ̆м деідї,
мыныңмїнӓн koімаімын екӓӱ̄ңдӱ̆,
мендӓ ӱ̆ідӧн берӓрмїн ңӱ̆з ӧlгӧідї.
29. Сары Баі ӱ̆ігӧ kарап ңеlдї деідї,
екі адам шӱ̆jӱ̆ншїlӓп кеlдї деідї,
шӱ̆jӱ̆ншїгӓ ат бергӓн ңалҕызының
їгіlїгїн кӧрмӧі-ӧк ӧlдӱ̆ деідї.
30. Сары Баі ӱ̆ігӧ kарап ңеlдї кеlїп,
ат бердї шӱ̆jӱ̆ншїгӓ оінап кӱ̆lӱ̆п,
шӱ̆jӱ̆ншїгӓ ат бергӓн ңалҕызының
їгіlїгїн кӧрмӧі-аk kалды ӧlӱ̆п.
31. Бірӓӱ̆ басын сӱ̆ӧп сонда kалды,
бірӓӱ̆ оібаі салып ӱ̆ігӧ салды,
Сары Кан ӧlдӱ̆ деп барҕаннан сон
ңас босанҕан беішара беірӓт болдӱ̆.
32. Кожалар ала kаҕас kат оkуідӱ̆,
ӧlӱ̆м шыkkан ӱ̆іlӧргӧ ңат оkуідӱ̆,
тоkсан саба толтурӱ̆п сол Кара Кан
Сары Каның ӱ̆jӱ̆нӧ бат'оkуідӱ̆.
33. Кул kутан kуру сӧзгӧ семірӓдї,
ңаман kатын ңас бала не біlӓдї,
ӓ̄кӓдӓн ңаста kалҕан ер Козыкӓм
іт тістӓгӓн сӱ̆ӧктӱ̆ кемірӓдї.
34. Кара Баі сонда кеттї ңуртӱ̆н kыjып,
абдан бегlӓп кӧңӱ̆lӱ̆н тастаі тӱ̆jӱ̆п,
kызымды ңетім улҕа бермӓімїн деп
Мус таӯнан кӧшӧ kашты тӱ̆ндӱ̆ ӧтӱ̆п.
35. Бїlӓр kонус алады салkынмїнӓн,
kара сауру їболар талkымїнӓн,
kызымды ңетім улҕа бермӓімїн деп
Кара Баі кӧшӧ kашты kалkымїнӓн.
36. Кара Баі ңылkы аідаіды кӧш соңӱ̆нан,
тоkсан kул кеlӓдї kошӱ̆н ңандап,
заманым ӓ̄lдӓі kандаі болады деп

кезäң асты тӱ̆öсӱ̆н kос kуіскандап.
37. Будан бӯрул ҷӱ̆гӱ̆рöр бабымĭнäн,
ҷеєдĭ аі балта ҷоҕалтты сабымĭнäн,
ҷесірĭ ҷетім улдӯң кетäмä! деп
Таілаk Бī кеңäс kылды табымĭнäн.
38. Касы сулӯ кöрӱ̆нöр муртӯмĭнäн,
аk kӯ оінар балапан кölӱ̆мĭнäн,
ҷесірĭ ҷетім улдӯң кетäмä! деп
Таілаk Бī кеңäс kылды еlĭмĭнäн.
39. Кісä сулӯ кöрӱ̆нöр беlĭмĭнäн,
аk kӯ оінар балапан кölӱ̆мĭнäн,
ҷесірĭ ҷетĭм улдӯң кетäмä! деп
Таілаk Бī кеңäс kылды ҷуртӯмĭнäн.
40. Кара Баі сол кöшкöннöн арман öттӱ̆,
Шыршыkмĭнäн Бас Судан кöкшöі öттӱ̆,
Ӓ̄зрäттĭң таӯнан аса кöшӱ̆п
Шолаk Корҕан Кара Кöl ҷергä ҷеттĭ.
41. Кара Баі сол кöшкöннöн арман öттӱ̆,
Шыршыkмĭнäн Бас Судан кöкшöі öттӱ̆,
ҷетім улдӯң ҷесірĭ кетäмä! деп
Таілаk Бī он бір кісі соңӯнан kӯп ҷеттĭ.
42. Кара Баі тіпті кетĭп Калмаk болдӯ,
бојӯн сол ҷер аулаkkа салмаk болдӯ,
артынан Таілаk Бī он бір кісі
кезä kӯп öзӱ̆н баілап ат тонӯн алмаk болдӯ.
43. Кара Баі тіпті кетĭп Калмаk болдӯ,
бојӯн сол ҷер аулаkkа салмаk болдӯ,
еlдĭң бӓ̄рі ҷау болӯп кетпäімĭз деп
таҕы да ҷарым кісі Калмаk болдӯ.
44. Кара Баі со кöшкöннöн арман öттӱ̆,
арман kулҕа сöіlöспöі еlдäн не öттӱ̆?
Куба Беlдĭң ӱ̆стӱ̆нö бір кӱ̆н тӱ̆нöп
kулун таі сары ҷонда шölдöп ölдӱ̆.
45. Кара Баі со кöшкöннöн kумҕа кеlдĭ,

тӱ̈öнӱ̈ң комӯн алмаі Шуҕа кеlдї,
Бетпа̄ктїң даласына кеlгäннäн сон,
су таппаі кулун тајы шölдöп ölдӱ̈.
46. Кулун тајым кырылды тамам Кодар,
бір су тауп берсäңшї маҕан, Кодар,
осу ҷердäн бір судӯ тауп берсäң
Ак Бајанды берäрмїн саҕан, Кодар.
47. Кодар Кулдӯң мінгäнї кӱ̈рöң азбан,
ајаҕын аксаі басып коразданҕан,
Кара Баідың бір аітkан сöзӱ̈мїнäн
тоҕуз кудук Кодар кул ҷалҕыз казҕан.
48. Кара Баі со кöшкöннöн арман öттӱ̈,
арман кулҕа сöіlöспöі еlдäн не öттӱ̈,
со кöшкöннöн тӱ̈öнӱ̈ң комӯн алмаі
Узун Булакта ҷатkан ҷергä ҷеттї.
49. Кара Баі сол кöшкöннöн арман öттӱ̈,
арман кулҕа сöіlöспöі еlдäн не öттӱ̈,
мунӯң барҕан ҷерїн сол кöрöін деп
сонда Аібас кул артынан ерїп кеттї.
50. Кара Баі сол кöшкöнӱ̈н таҕы салды,
Кодар кулдӯң оіласам ҷок арманы,
со кöшкöннöн тӱ̈öнӱ̈ң комӯн алмаі
Абылаідың Кöкшö Тау соҕан барды.
51. Шаңаракты кöтöргöн калам деідї,
адамзатка бујурҕан са̄läм деідї,
Кодар ҷан ҷаксы конӯс тауп берсäң
Ак Бајанды берäрмїн саҕан деідї.
52. Кодар кул со заманда ҷаның ерї,
токсан кулдӯң ішїндä кöк ҷал бöрӱ̈,
ҷаксы конус Кара Баі мен табаін,
алты кулаш бедäӱ̈дӱ̈ екпäl берї!
53. Кодар кул сол бедäӱ̈гö мінїп алды,
екі местї баіланып суҕа барды,
Кодар кул сол бедäӱ̈гö мінгäннäн

булдур kаҕын кедірмäі Кус Мурунҕа барды.
54. Кедірмäі Кус Мурунҕа ҷетїп барды,
ӱ̈ідö ҷатkан Бајаны кöҥӱ̈lӱ̈нö алды,
Кус Муруннан болҷаіды Аја-Гöздӱ̈,
аҕып ҷатkан Аја-Гöз суҕа барды.
55. Аҕып ҷатkан Аја-Гöз суҕа барды,
екі местї толтӯрӯп kујӯп алды,
Аја-Гöздöн бедäӱ̈дӱ̈ бір kаптырып
екі местї баіланып kаіта салды.
56. Кара Баі, судӯ тауп кеlдїм деідї,
сондаі ҷаксы kонустӯ кöрдӱ̈м деідї,
бедäӱ̈ тартып месїмдї ҷӱ̈рölмöдӱ̈,
азап кöрӱ̈п далада ölдӱ̈м, деідї.
57. Каіспас kара болат емäнд'ендї,
Кара Баі кетїп kалды тöмöнг'ендї,
кӱ̈н барынан тӱ̈öсӱ̈н kомдап алып
Аја-Гöздӱ̈ бет kојӯп ҷöнölд'ендї.
58. Кара Баі Аја-Гöзгö кеlдї ҷетїп,
ҷетїп тӱ̈öнӱ̈ҥ kомӯн алды шешїп,
Аја-Гöздö ҷаксы kонус тапkаннан сон
Калмаkтан кісі шӱ̈јӱ̈ншїläп кеlдї ҷетїп.
59. Манап Кандың шӱ̈јӱ̈ншїсї кеlдї деідї,
Бајан Сулӯдӯ балама берсїн! деідї.
Бу Бајан бїläгäнїн бїlмäімїн деп
Кодар бїlсїн Кара Баі дептї деідї.
60. Манап Каның шӱ̈јӱ̈ншїсї кеlдї деідї,
Бајан Сулӯдӯ балама берсїн деідї,
Кодар kулҕа кӱ̈ш кöп болҕаннан сон
ölсöмдö аk Бајанды бермäімїн деідї.
61. Манаптың ӱ̈äзїрї kаітып барды,
Кара Баідың аkылын тартып барды,
Кодар дегäн бір kул бермäідї деп
со ҷубапты Манапkа аітып барды.
62. Ерӱ̈lїkка шаkырдым кеlсїн! деідї,

менің қызыңымды көрсұн! деідї,
Кодарңа бу сәләмімдї аіта бар! деп
Баjанды улұма берсін! деідї.
63. Менің қызыңымды Кодар көрсұн! деідї,
Баjанды менің улұма берсін! деідї,
менің таңы қалңыз қыз бар едї коі
Кодар қан сол қызымды алсын! деідї.
64. Шақырңан сон Манапқа бараін-да,
ерұлікkä қызыңан көроін-дä,
кан қарлыңы тегіндä болмаіды,
амалым қоk Баjанды беräін-дä.
65. Шақырңан сон Манапка бараін-да,
ерұлікkä қызыңын көроін-дä,
көрорұмö келбätї теұр болса
Манаптың қалңыз қызын алаін-да.
66. Шақырңан ерұлікkä соңан құрдұ,
ұjұндö еркäк адам калмаі құрдұ,
қер аулакта Баjанңа сöilöскölұ
Аібас кул ұі қаңына каіта құрдұ.
67. Аібас кул ұігö карап құрұп келдї,
қаксы сöздұң баларын білін келдї,
ұі аулакта Баjанңа сöilöскölұ
Баjаның кұімöсұнö кірін келдї.
68. Сен қаман кул кұімömö негä кірдің?
алыс қердän қубапган нені білдің?
қаман кулдар білмäісін кетäрімдї,
Кара Баідың көп кулұ сеннän öлдұ.
69. Е Баjан қан сöз аітамын аңда! деідї,
кеі мінäзің özұңнұң тарма! деідї,
сені Манаптың қалңыз улұна бермäк болдұ,
атастырңан қерің із барма? деідї.
70. Äкämіз қас кұнұндö Мергän екän,
талаі аңды атыб-ак құргön екän,
аңда құрұп бір канбän қолдас болұп

сонўң ҷалҕыз улўна бергӓн екӓн.
71. Сен Козыкӓмнӣң Бајаны сен едӣң аі.
Сары Баідың інісӣ мен едім-аі!
ӧзӯ̆ңнӧн таза ҷубап есіткӓлӣ,
еlӣдӓ ерӣп соннан ҷӯрӧдӯ̆м-аі!
72. Е ӣкім бу тіlӣңӓ сенӓін-аі!
ӣкімгӓ бурунҕӯмнан кӧнӧін-аі!
аппарып Козукӓмгӓ табыс kылсаң
kолўмнан алтын ҷӯсӯ̆к берӓін-аі!
73. Е Бајан ҷан бу ҷубапты аітаін! деп,
сенӣңдӣ аkылыңды тартаін! деп,
аузўңнан таза ҷубап есіткӓн сон
мен ҷӯрӧмӯ̆н ӯјӯ̆мӧ kаітаін! деп.
74. Е ӣкім бу тіlӣңӓ сенӓін-д'аі,
ӣкімгӓ бурунҕӯмнан кӧнӧін-д'аі,
Козыкӓмгӓ аппарып табыс kылсаң
алтынды таkіамды берӓін-д'аі.
75. Е ӣкім бу тіlӣңӓ сенӓін д'аі,
ӣкімгӓ бурунҕӯмнан кӧнӧін-д'аі,
ӧз кӧзӯ̆мдӧі Козукӓм кӧрсӯ̆н-аі деп,
алтынды домбрамды берӓін-д'аі.
76. Аібас сол сӓ̄lӓммӣнӓн бӓ̄рӣн бердӣ,
азыҕы таусўлмастаі салып бердӣ,
ҷӯ̄рӯ̆к ҷаkсы аттарҕа мінӣп алды,
асыл ҷаkсы кӣмнӓн алып бердӣ.
77. Асыл ҷаkсы кӣмнӓн алыпт'ендӣ,
ҷӯ̄рӯ̆к ҷаkсы аттарды мінд'ендӣ,
бір Ысты бір Теlӓӯ̆ kошшы kылып
Аібас kул ӯі аулаkты ҷӧнӧlд'ендӣ.
78. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Теlӓӯ̆дӯ̆ ҷолдас kылҕан,
kол кӧбдіӓ ҷаннан т'сӯп kалып
мунау Сандыk-тас деітўҕўн ҷер соннан kалҕан.
79. Аібас kашты бес тор ат бедӓӯ̆мӣнӓн,

бір Ысты қолдас калды Телаўмінан,
заманым āлдагіндаі болады деп
бір кыскаш бір балға алды егаўмінан.
80. Аібас кул сол салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
кос ат калған бедаў турўп калып
Қауртаңы деітўғўн сонан калған.
81. Аібас кул со салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
кол бакыры кабымаң конўп алып
Темірші́маң Казан-кап сонан калған.
82. Аібас кул со салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
қорға кунан бір қердä турўп калып
Қаур-қорға деітўғун сонан калған.
83. Аібас кул сол салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас алған,
арыктаған бір аіғыр таңы калып
Шыбар-аіғыр деітўғўн сонан калған.
84. Аібас кул сол салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
аңып қаткан суға домбра кетіп
Домбра-кеткäн деітўғўн сонан калған.
85. Аібас кул сол салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
бір ујуктаған қерíндä такіа калып
такіа калған Моіншак-тау сонан калған.
86. Аібас кул сол салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
кök қамшысы артынан т'сўп калып
Қамшы деген özön су сонан калған.
87. Аібас кул сол салғаннан таңы салған,
бір Ысты бір Телаўдў қолдас кылған,
Токыраўн бојўнда ўш кўн қатып

Тоқыраўын боіда сонан қалған.
88. Аібас қул со салғаннан таңы салған,
он күншўлўқ ңердärдä бір күндö алған,
со салғаннан келäді тізгін тартпаі
Мус таўндаңы özўнўң ўігö барған.
89. Оіпаң ңергä кар ңауса белдäн күртўк,
тораш'ат ңорталмады маідан кілкіп,
Мус таўнда Аібас қул ўігö барса
сонда Ңаңыл шығады бетін ңыртып.
90. Ңеңгäшä кудаі сактап келдім аман,
бурунғудаі боларма бізгä заман,
біз кеткäлі талаі ақ күн боп кетті,
аман есän ңўрм'екän ңалғыз балаң?
91. Күнўндö санаімын шыраңыма,
Мекäдägі бір аңаш пыраңыма,
онў есітсä бу ңалғыз турмас мында,
сўқ сöздў т'сўрмö кулаңына.
92. Козыкäм ңўз баламäн оін салды,
Ыстымäн Телäўдў ертіп алды,
келдідä ңўз баламäн урус салды,
ңўзўнўң қақ ңартысын ңыңып салды.
93. Ңўзўнўң қақ ңартысын ңыңып салды,
Ысты аңасы Козукämгä болуспаі турўп калды,
маңан негä болуспаі турдўң сен? деп,
Козыкäм Ысты аңасын каға салды.
94. Кў ңетім бу қылыңын ңönбödў деп,
сенäн менің көңўлўм кемб'едї деп,
карап турған кісінї урўп турўп
Ақ Баjаннан аірған менб'едім деп.
95. Козыкämнің қолўнда алтын асық,
ңелä ңатыр Козыкäм балпан басып,
алтын сақам берäін ол ташшакä!
аітып бер älігіндї катка басып!
96. Ңатканыңнан турғаның қojандаі,

кӧкӱрӧккӧ бу сӧзӱ̆ң ајандаі,
сен сурасаң Козыкӓм мен аітамын,
ӓкӓң kоскан кет kудаі Бајандаі.
97. Козыкӓм оін оінар дӱкӧн kурӱп,
ашӯланса кетӓдї топтӱ бузӱп,
алтын саkа кеlӓдї, тастаі, тастаі,
бір кемпірдїң ӧрмӧгӱ̆н кеткӓн ӱзӱ̆п.
98. Кӯ ңетїм бу kылыҕың ңӧнбӧдӱ̆ деп,
сенӓн менїң кӧңӱlӱ̆м кемб'едї деп,
kарап турҕан ӧрмӧгӱ̆н ӱзӱ̆п кетїп
Аk Бајанды аірҕан менб'едїм деп.
99. Со кемпірдїң kасына ңаkын кеlдї,
ӧрмӧгӱ̆н кеlдї даҕы ңалҕап бердї,
алдап kарап арkаҕа kаkkан болӱп
енӓкӓ ӓ̄lігіңдї аітшы дедї.
100. Бу бала менїмїнӓн ерӓгӓскӓн,
ӧзӱ̆ ңетїм бір сорлӱ кӱнӱ̆ң кешкӓн,
Кара Баі Мус таӯнан асып кеткӓн,
Кодур дегӓн бір kулӱ ерїп кеткӓн.
101. Он сан Ноҕаі болҕандаі Ӧрмӧн Бет ол,
ӧрдӱң kар' аҕашы болҕанда бӧктӧрlӧр ол,
kызымды ңетїм улҕа бермӓімїн деп,
Кара Баі кӧшӧ kашып кеткӓнї ол.
102. Каңkылдап kаз кеlӓдї, атаін-да,
бїдаі kуру kолӱңнан татаін-да,
атым саіла, шешӓкӓ, тонӱм саіла!
ӓ̄кӓм kоскан Бајанҕа ңетӓін-дӓ!
103. Калыңын kар'аҕашын kараітады,
Бајаның kара шашын талаітады,
Бајан дегӓн сӧзӱ̆ңдӱ̆ ңаңа есіттїң,
ңаҕы тӱскӱр ңӱгӱрмӓк кім аітады.
104. Бу сӧздӱ̆ ңас аітады, кӓ̄рі аітады,
kымылдаҕан ңандардың бӓ̄рі аітады,
асыk оінап ңӱргӧндӧ бала аітады,

өрмөк какқан бір кемпір қан аітады.
105. Қаңа шыққан солқулдақ талма, балам,
тіліңді алсаң бу қолға барма, балам!
қетім улдў тентірәп өлсўн деіді,
кемпір тўгўл шал аітса нанба, балам!
106. Мен Баянға барармын кўн каітканда,
мында каітып кетәрмін қыл каітканда,
шешәкә, өзгө өзгөсўн нағылаін?
саі сўөгўн сыркырар кісі аітканда.
107. Кара булут келәді маңдаі болўп,
кескән кажын қатады қеңдәі болўп,
мыны сағған сыр қылып аіткан кісі
кара шашы қажылсын мендәі болўп.
108. Қас кўнўндө қўргөнмўн қаіға деіді,
нешік амал қылармын аіла! деіді,
ер қеткәлі көзўмө көрўнбәіді,
шешәкә, сенің малың каіда? деіді.
109. Тоғуз мың дәўрөн өткөн токсан катар,
атаңнан қалқы тўдўң өзўң Татар,
қаста калған қалғызым ер қетсін деп
біткән малдың бәрі дә отта қатар.
110. Темір кебіс Козыкәм кіжіп алды,
темір тажак колўна устап алды,
екі етәгін белінә тўрўп алып
отта қаткан малына қажау салды.
111. Баіғамбар біздән бурун өттў деіді,
тіләўлі арыстан кәмәлгә қеттї деіді,
толўп қаткан бір коіға келді дағы,
бу кожўңўз кімдікі депті деіді.
112. Кім аітар қалшылыкпән кўн өтсўн деп,
қылаімыз Сары Баіға кім қетсін деп,
Сары Баідан Козўкәм калыб-еді,
бағып қўрөмўз бу коідў ер қетсін деп.
113. Коідў бакқан ағалар сен едің деп,

ӱ̆ідӧн шыҕып мен ҷајау кеlӓмӣн деп,
ер ҷетсӣн деп бу kоідӯ баҕып ҷӱ̆рсӧҥ
ҷаста kалҕан ҷалҕызың мен едӣм деп.
114. Караҕым, ҷетӣм kалдың kандајыҥнан,
ӧзӱ̆ҥ Татар солkулдаk сондајыҥнан,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон
ӣскіlӓп ҷылады маҥдајынан.
115. Ӧзӱ̆ ҷајау Козыкӓм кеlдӣм мојӯп,
малын кӧрӱ̆п кӧҥӱ̆lӱ̆ кеттӣ тојӯп,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон
kоішылар тоі kылды kошkар сојӯп.
116. Ӧlӧҥнӱ̆ҥ акӣkат ҷараі дедӣ,
сегіз ужбаk беісӣн сараі дедӣ,
ӱ̆ідӧн шыҕып кеlӓмӣн ӓ̄lі ҷајау,
ҷылkы ҷӧнӱ̆, аҕалар, kалаі дедӣ.
117. Заман аkыр болҕанда кӱ̆тӱ̆р шатыр,
арkы аулдӯҥ kоҥур ҷолӯм ӱ̆ідӧі татыр,
ҷылkы ҷӧнӱ̆н, шыраҕым, сонан сура,
Кара Сеҥгір баурӯнда сӣр ҷатыр.
118. Баіҕамбар біздӓн бурун ӧттӱ̆ деідӣ,
ӓ̄р кім ӓ̄lгӣ бір зауал ҷеттӣ деідӣ,
толӯп ҷатkан сӣргӓ кез болдӯ-да
бу сӣрӣҥ кімдӣкӣ дептӣ деідӣ.
119. Кім аітар ҷалшылыkпӓн кӱ̆н ӧтсӱ̆н деп,
ҷылаімыз Сары Канҕа бір ҷетсӣн деп,
Сары Каннан Козыкӓм kалып едӣ,
баҕып ҷӱ̆рӧмӱ̆з сӣрдӣ ер ҷетсӣн деп.
120. Ӱ̆ідӧн шыҕып мен ҷајау кеlӓмӣн деп,
сӣр баkkан аҕалар сен едӣҥ деп,
ер ҷетсӣн деп сӣрдӣ баҕып ҷӱ̆рсӧҥ
ҷаста kалҕан Козыкӓм мен едӣм деп.
121. Караҕым, ҷетӣм kалдың kандајыҥнан,
ӧзӱ̆ҥ Татар солkулдаk сондајынан,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон

īскіlӓп ҷылады маңдајынан.

122. Ӧзӯ ҷајау Козыкӓм кеlдӣм мојӯп,
малын кӧрӯп кӧңӯlӯм кеттӣ тојӯп,
ҷаста kалҕан ҷалҕызым таныҕан сон
сīршӣ-дӓ тоі kылды буkа сојӯп.

123. Бір ҷаксы бір ҷамандык ораі деідӣ,
ҷастан беінӓт кӧп кӧрдӯм талаі деідӣ,
ӯідӧн шыҕып кеlӓмӣн ӓlӣ ҷајау,
аҕалар, ҷылkы ҷӧнӯ kалаі деідӣ.

124. Болҕанда заман аkыр кӯтӯр шатыр,
арkы аулдӯҥ kӧҥур ҷолӯм ӯідӧі татыр,
kараҕым, ҷылkы ҷӧнӯн сонан сура,
Сары Судӯҥ бојӯнда тӯӧҥ ҷатыр.

125. Баіҕамбар біздӓн бурун ӧттӯ деідӣ,
ӓр кім еlгӓ бір зауал ҷеттӣ деідӣ,
толӯп ҷатkан тӯӧгӧ кез болдӯ-да
бу тӯӧҥӯз кімдӣкӣ дептӣ деідӣ.

126. Кім аітар ҷалшылыkпӓн кӯн ӧтсӯн деп,
ҷылаімыз Сары Канҕа кім ҷетсӣн деп,
Сары Каннан Козыкӓм kалып едӣ,
баҕып ҷӯрӧмӯз тӯӧнӯ ер ҷетсӣн деп.

127. Ӯідӧн шыҕып мен ҷајау кеlӓмӣн деп,
тӯӧ баkkан аҕалар сен едӣҥ деп,
ер ҷетсӣн деп тӯӧнӯ баҕып ҷатсаҥ
ҷаста kалҕан Козыкӓм мен едӣм деп.

128. Караҕым, ҷетӣм kалдыҥ kандајыҥнан,
ӧзӯҥ Татар солkулдаk сондајынан,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон
īскіlӓп ҷылады маңдајынан.

129. Ӧзӯ ҷајау Козыкӓм кеlдӣм мојӯп,
малым кӧрӯп кӧҥӯlӯм кеттӣ тојӯп,
ҷаста kалҕан ҷалҕызым таныҕан сон
тӯӧшӯlӧр тоі kылды бӯра сојӯп.

130. Ӧlӧҥнӯҥ акīkаты ҷараі деідӣ,

сегіз ужбак беісїн сараі деідї,
ў̆ідӧн шыҕып кеlӓмїн ӓ̄lї ҷајау,
ҷылкы ҷӧнў̆, аҕалар, калаі? деідї.
131. Шаі бісӓр каінаҕанда самасында,
ҷамандык каспӓн кӧздў̆ҥ арасында,
Аіры Сакал ішїндӓ баҕып ҷў̆ргӧн,
ҷылкыҥ ҷатыр ак даіра ҷаҕасында.
132. Ҷылкысына Козыкӓм кеlдї деідї,
біткӓн малдыҥ бӓ̄рїн кӧрдў̆ деідї,
сан ҷылкыныҥ ішїндӓ таҥдап ҷў̆рў̆п
кў̆рӧҥкӧідї астына міндї деідї.
133. Ҷылкысына Козыкӓм кеlдї деідї,
біткӓн малдыҥ бӓ̄рїн кӧрдў̆ деідї,
кырк біӓнї екпӓlїп тізїп алып
ў̆ігӧ карап сонан сон ҷў̆рдў̆ деідї.
134. Кырк біӓ екпӓlїп кіргізд'ендї,
еlїмїнӓн ҷуртў̆на біlгіздї ендї,
акыл тегїн бӓ̄рїнӓн сураін деп
бӓ̄рїн дӓ ҷосун ҷосун кіргіздї ендї.
135. Азыҕыҥды артарҕа тў̆ӧ ал, балам!
азыҕыҥа бір семіз біӓ ал, балам!
тіlїмдї алсаҥ осу ҷолҕа барма, балам!
Кара Баідыҥ Кодары кыјал, балам.
136. Аркар атар мергӓн-дӓ мў̆зў̆нӧ,
наіза сынар шаншканда уҥгусў̆нда,
алардан акыл тегїн сураін! деп,
кыз бос бала кеlїптї курбусў̆на.
137. Ӧзӧн судў̆ҥ ҷаҕалаі бітӓр камыс,
ајаҕы ҷорҕа малдыҥ кеlӓр шалыс,
ҷанды кісі ҷесӓрїн ҷібӓрӓрмӓ?
ат басына соҕуссаҥ болар намыс.
138. Атаҥнан ҷалкы тӯҕан ер едїҥ деп,
теҥ курбуҥнў̆ҥ ішїндӓ сер'едїҥ деп,
мен аітпасам сырымды кім аітады,

Кара Козы kурдасың мен едім деп.
139. Бу кӱрӧңкӧі мінӱгӧ ңарамаіды,
ңаман аталыска баралмаіды,
Козыкäм ңаксы ат табалмасаң
Бајан Сулӱдӱң ңолӱна баралмаідың.
140. Сары Баідың ңаксы ат екäӱ деідї,
ак буршӱн кӧк буршӱн екäӱ деідї,
äкäңнің özӱ ölгӧннӧн сон
аспаңға ушкан ол екäӱ деідї.
141. Мус таӱнан ар ңағында барсаң деідї,
ңеті аішылык ңергä kelсäң деідї,
алтын астау кӱмӱс астау бар болар,
сол екі ат тауп барып алсаң деідї.
142. Козыкäм Мус таӱна барған екän,
екі буршӱндӱ астаумінän тапkан екän,
екі буршӱн ат мінің алып,
шауп барып ӱјӱнӧ kаіткан екän.
143. Каіспас kара болат емänд'ендї,
Кара Баі кетің kалды тӧмӧн деідї,
кеңшілік шешäсї бермäгän сон
ыңыршak ергä мінің ңӧнӧld'ендї.
144. Ер Козыкäм аттанды тауба етің,
шешäсї сонӱң ңылар есän ңет деп,
екі емшäгін алдына тең шығарып,
дым болмаса мынаны емä кет! деп.
145. Карағым, бу барғаннан kош барғаісын,
етägін алтын тонӱң бос салғаісын,
kыз kызығы, карағым, кыін болар,
ӱідӧ kалған шешäндї ескä алғаісын.
146. Шешäкä, бу барғаннан kош бараін!
ешägін алтын тонӱң бос салаін!
намысыма барамын ңуртӱм ӱшӱн,
тірі ңӱрсӧң, шешäкä, ескä алаін!
147. Аман да бол! деідї дä кеттї деідї,

көз қеткізіз даірадан өттұ деіді,
со құргөннөн келәді тізгін тартпаі,
келіп-ак талаі қергә қеттї деіді.

148. Козыкәм азыққына маі алады,
құрө берсә көп қергә тајанады,
алтын кудук алдында каінап қатыр,
малып алса аідары бојалады.

149. Кара Баі әұөl бастан кујуққұптұ,
ак буршұн көк буршұнмән мојуққұптұ,
салка қортұп келгәндә ер Козыкәм
таққыда бір кемпіргә қолұққұптұ.

150. Кемпір аітты: е балам, кірің! деіді,
әзір ас бар, ішіңіз ұідө деіді,
атың арык болққанда құзұң сары
наққып адамсын сөilө! деіді.

151. Мінгәндә атым астында актан кермін,
далада қортұп құргөн бір ермін,
мені сурап нетәсін, аі енәкә?
аулұн Кара Баідың іздәп құрмін.

152. Калаі калаі сөlөісұн кан кылққандаі,
Кара Баідың аулұн тал кылққандаі,
т'сө калып атыңның демін алдыр,
аулу ұlкөн каның табылққандаі.

153. Ајагөздұң бојұна бітәр кајын,
мұндұ болған Бајанды убатаін,
тұрө-гәlіп аулұнұң қөнұн көрсөт,
атымды бірә тола сұтаін.

154. Мінгәндә астында атың кердї, балам,
кігән тонұ алтынмән зердї, балам,
Кара Баідың аулұн көп сураісын,
Кара Баідың нең едї балам?

155. Мінгән атым астында кер, енәкә,
кігән тонұм алтынмән зер, енәкә,
Кара Баідың аулұн көп сурасам

Бајан kыздың кӱјӧӱ мен енäкä.
156. Бір сӧз аітсам баламау кӱlӧрмӱсӱн?
біздїкїндä ајал kыш ҷӱрӧрмӱсӱн?
Бајан kыздың кӱјӧӱ сен болҕанда
кіндїк енäң мен едїм біläрмїсїн?
157. Енäкä. со сӧзӱнӧ кӱlӧlмӧдӱм,
ајал kып сіздїкїндä ҷӱрӧlмӧдӱм,
Бајан kыздың кӱјӧӱ мен болсам-да
кіндїк енäм сіз болсаң біlälмäдїм.
158. Енäкäм, кӧсӧт десäм ерїнäдї,
тӱрӧ-гälсäң бір ҷерї кеміläдї,
еркін кӧзӱм ҷетпäдї, еі енäкä,
kараултӱп бір нерсä кӧрӱнӧдӱ.
159. Ерїнäдї деід'екäн сенїң ојӱң,
сӓрсäмбі кӱн kылады kыздың тојӱн,
kараултӱп кӧрӱнгӧн атаң бојӱ
kасындаҕы Кар' Адыр ҷаіҕан kојӱн.
160. Караултӱп кӧрӱнгӧн Кара Баіма?
Кара Баіды кӧрсӧтӧр тӓҷір барма?
Кара Баідың аулӱна барҕан болсам
Бајан дегäн бір сулӯ kызы барма?
161. Ата тегін аітамын теҷ біlгäндäі,
аkылымды аітамын ҷӧн біlгäндä,
Кара Баідың ӱјӱнӧ äӱӧс едім,
Бајан дегäн kызы бар мен біlгäндäі.
162. Менїҷ аітkан сӧзӱмдӱ kостап барсаң,
атыңмїнäн тонӱңдӱ тастап барсаң
ӧзӱҷ таҕы kубулӱп ташша болӱп,
бетїҷä ҷаман кїм устап барсаң.
163. Козыкäм аітты разымын бу сӧзӱҷӧ,
тäӱӧп kылып ҷӱрӧ бер оҷ кӧзӱмӧ,
кекіlїмнäн бір kылды тутатkанда
сонда баіда болармын мен ӧзӱҷӧ.
164. Козыкäм атын тастап ҷӱрӧ бердї,

бīнäкардаі есäдї кара ҷäрдї,
салка ҷортӯп кеlгäндä ер Козукäм
Кара Баідың малына тӯшар кеlдї.
165. Мінгäнї ер Козыкäм кер кулады,
кер куланың саурусӯн тер кылады,
Кара Баідың коішысын устап алып
буттан алып ташшасын ҷергä урады.
166. Со ташшаның кīмїн кīп алды,
сыкылы со ташшадаі бола калды,
бурун коідӯ ҷаімаҕан сорлӯ шіркін,
аул ҷöнӯ̆н біlмäі сол кешкä калды.
167. Кара Баі кеlä ҷатыр ҷер сабалап,
астындаҕы кöк шолаҕын бек тöбölöп,
мунша коідӯ сен тӯндö екпälдїң деп
ашӯланып кеläдї бір дäмä деп.
168. Кебäнäктїң бір шетїндä ујуктаппын,
кӯ̆нгö бӯ̆ітöп карап ујуктаппын,
адастым деп, Кара Баі, сöгö кöрмö!
ā̆lїдä болса аулда ҷӯктаппын.
169. Азрак аттың басын тарт, Кара Баі!
шапшандрак ӯ̆јӯ̆ңö каіт, Кара Баі!
бӯ̆гӯ̆нгӯ̆ кӯ̆н карыным ашып кеlдї,
ат ҷалында ҷаулауҕа ас, Кара Баі!
170. Ат мінäсїн, Кара Баі, бек таҕалап,
аксак каскыр аулӯңда ҷӯ̆р сыҕалап,
кӯбас інгäн ӯ̆јӯ̆ңдö шöгӯ̆п ҷатыр,
бошша таілак ҷӯ̆рöдӯ̆ ҷар ҷаҕалап.
171. Судӯң кöркӯ̆ кöк ырҕаі талды деідї,
адам кöркӯ̆ кīмїнäн малды деідї,
шапшандрак ӯ̆јӯ̆ңö каіт, Кара Баі!
тоҕаіда кашаҕаның калды деідї.
172. Баҕана бесін едї мен кеткälї,
кабаҕыңа карадым ер ҷеткälї,
ат ҷалында ҷаулауҕа ас деідї коі,

оібаі, балам, ташшаңның ол не еткäнї.
173. Ӱ́јӱ́ңö шапшандрак каіт дегäнї,
азрак аттың басын тарт дегäнї;
ат ңалында ңаулауҕа ас деп аітса
ат ӱ́стӱ́нöн темäкä тарт дегäнї.
174. Ңас алт'аі, кыс алт'аі он екі аід'аітканы,
бошша таілак дегäнї бізд'аітканы,
кӯбас інгäн дегäнї шешäмд'аітканы,
аксак каскыр дегäнї ташша таҕы.
175. Бајаның зерäілї коі болҕан екäн,
ол коі Козыкäмдї таныҕан екäн,
бір ајаҕымды аксап кала берäін деп,
сен Бајанды шакырып ал дегäн екäн.
176. Кара Баі ертäн турӱп какырады,
Бајаның кара нары бакырады,
ңол ӱ́стӱ́ндö зерäілї коі калды деп,
Козыкäм ташша болӱп шакырады.
177. Ңаілау Кара Баідың Сары-беlдä,
кара ңорҕа салдырып Бајан кеlдї,
не еткäсїн сындырып, шынак ташша,
којӱмдӱ шапшандрак ап бер! деідї.
178. Коңур коідӱң касына Бајап барды,
артынан ер Козыкäм таҕы барды,
којӱн алып алдына öңгöрткöн боп,
Бајаның такымынан шымшып салды.
179. Коңур коі устаіды деп кашпа деідї,
ташша кул устаҕан сон саспа деідї,
іт шіркїн ңемäс астан öмӱ́ш кылып
шылшыҕаның не еткäнїң, ташша деідї.
180. Козыкäм кöк буршӱнҕа міндї деідї,
ңат інінä кызыл тӱ́lкӱ́ ендї деідї,
іткä кімдї теңäісїн аңкау беібак?
ā̄кäң коскан асык ңар кімдї? деідї.
181. Ташша кул менїң ңарым сен деім едї,

зäӱ̆дö мында кеlсä ölмöім едї,
менїң ҷарым сол мында наҕып кеlсїн?
ӱ̆jӱ̆ндöгӱ̆ шешäсїн ҷемдäім едї.
182. Шешäмнäн біlмäідїң мä кеткäнїмдї?
даірадан кöпӱ̆р салып кеткäнїмдї,
аітып турсам біlмäісїн аңkау беібаk,
артыңнан ташша болӱп кеткäнїмдї.
183. Кöш алдына мінгäнїм кӱ̆рöң ҷорҕа,
kулаҕына kыз таҕар алтын сырҕа,
сен ташшаның кöңӱ̆lӱ̆ң öскöн екäн
басыңды алдыраін тоkсан kулҕа.
184. Мінгäнїм кöш алдына кӱ̆рöң ҷорҕа,
кӱ̆нӱ̆ндö öтӱ̆п барады ҷылдан ҷылҕа,
мың бір ā̆lім сöз аітсам бурулмаімын,
ендї бар-да! тіjä бер Кодар Кулҕа!
185. Козыкäм мінгäнї аkтан кердї,
Баjан kыз кöрӱ̆пп'едїң мендäі ердї,
бір сöзӱ̆нӱ̆ң ішїнäн kып алды-да
kырын kарап ҷöн тартып ҷӱ̆рö бердї.
186. Кеш болӱп Баjан ҷан уjуkтап барды,
ер Козыкäм кӱ̆імöсӱ̆нö кірїп барды,
кірїп барып ҷердä ҷатkаннан сон
кӱ̆імöсӱ̆ кӱ̆ндöі болӱп ҷарыk болдӱ.
187. Баjан ҷан со ҷарыkтан оjанд'ендї,
тӱ̆рö-гälїп таң атты деп оіланд'ендї,
таң атты деп тыскары шыkkаннан сон
kап kара тӱ̆н болҕаның кöрд'ендї.
188. Таң аткан ҷоk екäнїң кöрдӱ̆ деідї,
kаітып барып кӱ̆імöсӱ̆нö кірдї деідї,
ер Козыкäм тӱ̆ндö сонда ҷатып
алтынд'аідары шыҕып ҷарыk болдӱ деідї.
189. Сенїмäн танымадым ҷалҕызымаі,
кā̆дірїңдї біlмäі ҷӱ̆рдӱ̆м шыраҕымаі.
басын kушаkтап тізäсїнä салды даҕы,

ташша болўп не кеlдїң шыраҕымаі.
190 Шешäкä, бір kуанышты кöрдӱ̆м деідї,
ер Козыкäм ӱ̆jӱ̆мӱ̆згö ҷеттї деідї,
сіңlіммїнäн кӱ̆імöмгö кеl ҷӱ̆гӱ̆рӱ̆п.
шыраҕым kасында ҷаттым деідї.
191. Шешäкä бір kуанышты кöрӱ̆п алды,
Бајанмäн Козыкäмдї кöрӱ̆п адды,
сіңlісїмїнäн шешäкä kол устасып
бесäӱ̆ саҕыныш бу ҷердä отурўп kалды.
192. Мен Козыкäмнїң Бајаны мен едїм-аі,
Сары Баідың ҷангыз улў сен едїң-аі,
ā̆кäммїнäн Сары Баі ҷолдас болўп
со ҷаңгыз улўна менї бергäн-аі.
193. Бајанмїнäн Козыкäм ҷатты екäӱ̆,
беlдäн тöсöк алтын шымылдыk салды екäӱ̆,
ішїндä екäӱ̆ ҷатып оінап кӱ̆lӱ̆п
алма шекäр ҷеп турдў екäӱ̆.
194. Бајанмїнäн Козыкäм ҷатты деідї,
беlдäн тöсöк алтын шымылдыk салды деідї,
тӱ̆рö-гälїп ертäн тамаk ішкäн сон
кöңӱ̆lӱ̆ сонша ҷаkсы болдў деідї.
195. Бір ҷердä ҷатkанын кöрдӱ̆ Кодар,
кöрдӱ̆ даҕы ҷаkсыларҕа аітты Кодар,
Бајан ҷан ташшамäн бір ҷатыр деп
ҷīлҕан ҷаkсыларҕа аітты Кодар.
196. Бір ҷердä ҷатkанын кöрдӱ̆ деідї,
кöрдӱ̆ даҕы ҷаkсыларҕа аітты деідї.
Ташшамäн ҷатkанын біlгäннäн сон
кім болсада ташша кеlсїн! деідї.
197. Козыкäм ҷатkан ҷердäн турҕан екäн,
алтынбäн кӱ̆мӱ̆с тонўн кīгäн екäн,
кöк буршўндў ерläп алып соҕан міндї,
Бајан ҷанмїнäн екäӱ̆ ҷӱ̆ргöн екäн.
198. Алтынмїнäн кӱ̆мӱ̆с тонўн кīд'ендї,

көк буршўндў ерläп алып мінд'ендї,
ädämlїгї кўнмäн аідаі болўп
алтыс канат ўігö цеттї ендї.

199. Ўігö цетїп Козыкäм аттан т'сўптў,
есіктї ашып Козыкäм ўігö кірїптї,
алтын шымылдык цергä цајып отурғузўп
іш мырза деп араппäн сарап усунўптў.

200. Ер Козыкäм ішкäннäн сон мас болған,
ајағы шалынып цығылаін деп анда турған,
тыскардан Бајан цабығын ашып карап
цўр Козыкäм шык ендї деп шакырған.

201. Бајан цаның көзўгö көзў тўсўп,
көзўгö тўсўп целбаўн турдў басып,
шаңрактан карғып шығып кетїптї,
Бајанмäн екäў атына цўрдў мінїп.

202. Козыкäм көп цергä кетїп калды,
арап ішїп мас болўп өзгö цурт білмäі калды,
алты кулаш ал'аіғырға міндї Кодар,
артынан кўп бір цердä цетїп алды.

Козы Көрпöш ок мінäн салып калып едї, ал'аіғырдың аузўнан тїп ок артынан шыкты, ал'аіғыр шögўп цата калды. Ал'аіғырдың төрт ајағын бўп Кодар моінўна салып аркалап ўјўнö барды. Көзўкäм Бајанмінäн аулак цергä шығып кеттї. «Бізді алып ўјўңö каш!» деп Бајан аітты. «Алып кетпäімін» деп Козыкäм аітты, «мен алсам цуртў разы кылып аламын!» деідї. Кара Баідың кызын өзўнўң ўјўнö каітарып цібардї, Козы Көрпöштўң өзң Аја-гöздўң ајағында Шок-терäктїң түбўнö бардында цатты; ујуктаған отур'едї. Касына бір ак сäлдäлї адам келдї. «Е Козы Көрпöш, ујуктаін деп отурмўсўн?» аітты. Козы Көрпöш: «Ујукўм келїп отур» дедї. Онда älігї адам аітты: «Козы Көрпöш, мен ата бабаңның аруағы мын. Маған атыңды бер, үстўңнöн тонўңдў бер, мылтык карўңдў бер! мен караулға шығаін! мунўң өзў ăн цер цау бар шығар» деідї. Козы Көрпöш

бәрін берді, қатып ұйықтады, әлігі кісі барып қарауға шықты, шығып қатып ұйықтап қалды.

Кодар Козы Көрпөштұ іздәді, іздәп құрып келді, қараулда қатқан әлігі адамды көрдұ, көргөннөн сон келіп сонұң басын алмаспінән кесіп алды, қанжығасына баілады, ұйгө қайтып келді.

203. Кодардың бәрі кәлді тенкәгінә,
тора кунан құрмөідұ қетәгінә,
ал! бајыңның басы! деп тастаі берді,
Бајан тосұп алады етәгінә.

204. Бәрі кәлді Кодардың көкшөсұнө,
екі басып бір қарар өкшөсұнө,
ал! бајыңның басы! деп тастаі берді,
Бајан қағыш салады текшәсінә.

205. Бајан қылап құгұрұп қырға шықты,
Козыкәм мунша өлдұ деп қырға шықты,
Козы Көрпөш Бајанға өлдұ десә
Бајаның көздөрұнөн қасы шықты.

Қурт қілыш кеңәс қылды. «Козу Көрпөштөі қаксы төрө өлдұ» деіді «бу қер бізгә конұс болмас! біз бу қердән көшұп кетәлік» деді. Ел көшұп ұрұктұ, Қаізаң көлдұң қакасына Кара Баі кетті, Бајан елгә ерін құрмөдұ, қаңгыз қуртта қалды, қасында іш бір адам құтпады.

Козы Көрпөш Бајаның кіндік енәсі бар екән, бу кемпір ұйықтап қатып тұс көрдұ. Таң аткан сон тұсұнөн шошұп құгұрұп қырға шықты, қырға шықса тозан шаң шығып барып екән. «Апырмаі! Козу Көрпөштұ өлтұрұп ел ұркұп барад'екән ау!» деп кемпір оілады. Кемпірдің колұнда қеті ұлкөн қара нар бар екән, он төрт көбдіә қеті қара нарға артты, көштұ, Кара Баідың қуртұна келді, келсә қаңызақ Бајан отур, онан баска адам қок. «Е Бајан муна калаі?» ««Козы Көрпөштұ өлтұрұп ел ұркұп кетті?»» Бајан аітты. Кемпір аітты: «Козы Көрпөштұң мунда бір белгісі барма?» деді.

Бајан аітты: «Козы Көрпөштұң мунда басы бар.» Кемпір

аітты: «Басын алып маған көрсөт!» Баjан басты алып кемпіргä көрсөттӱ.

«Бу бас Козы Көрпөштӱң басы емäс» кемпір аітты. «Е Баjан! сеннäн бурун мен Козы Көрпөштӱ көрӱп едім, онӱң басы алтын қаксы едї, бу бас Козу Көрпөш емäс. Сен қылама! мен бӱгӱн тӱндö тӱс көрдӱм, оң босағамда алтын туғурға ак суқкар конӱп едї, менің тӱсӱмдöі болса Козы Көрпөш тірі болмак едї. Шок теракті тӱбӱндö ујуктап қатса керäк едї. Мен бу көшкөннөн Козы Көрпөшкö бараін, Шок теракті тӱбӱндö алтын шатырды Козу Көрпөштӱң ӱстӱнö тігäін! осу сенің касыңа Кодар бір келäр, сен со Кодардың ептäп көзӱн қоғалтып кел! дедї.

206. Аі ата, осу дӱнӱö қалған екäн,
қан кеткäн сон баjыңнан арман екäн,
тӱгöндömöі аідаппын баіғыс басын,
караш'аіғыр ӱрӱ калған екäн.

207. Е Кодар, сöз аітамын аң да! деідї,
өзӱңнӱң käі мінäзің тарма? деідї,
Ак Баjаның мінäзї тымак бузук,
тілімдї алсаң со қуртка барма! деідї.

208. Кодар кул бака аіғырға мініп алды,
мінгäннäн сон тебініп шӱшӱгö салды,
ак Баjанды мен алмаі кім алар? деп,
қуртта калған Баjанға Кодар барды.

209. Қаман кӱң калдыңба ендї аі далада
төмön карап кетälік қер панаға
бäрі сенгäн кулӱндӱ öлтӱрдӱм мен,
енді сенї мен алмаі кім алады?

210. Кудаі кылып мен калдым аі далада,
төмön карап кетälік қер панаға,
қалғызымның сӱögӱн бір көрсötсöң
ендї менї сен алмаі кім алады?

211. Белäң белäң қерлärдї белдäс деідї,
бір көрӱнгön кісінї не елдäс? деідї,

қалқызыңның сүйгүн көрсөтөін!
түрө-гәлін алдыма мінгәс! деідї.
212. Белән белән қерләрдї белдәсәін,
бір көрүнгөн кісінї не елдәсәін?
қалқызымның сүйгүн бір көрсөтсөң
кудаі кылды каітәін мінгәсәін.
213. Белән белән қерләрдї белдәс! деідї,
бір көрүнгөн кісінї не елдәс! деігї,
қалқызыңның сүйгүн бір көрсөтөін!
кабырғаңа аз оілап кеңәс! деідї.
214. Оінаң оінаң қерләрдї оіласаін!
бір көрүнгөн кісінї кої десәін!
қалқызымның сүйгүн бір көрсөтсөң
кабырғама сонда оілап кеңәсәін!
215. Еріктірін касында құрдүршї деп,
Козы Көрпөш өлгөнүн білдіршї деп,
баіағыда аіағаи ак бетінді
Баіан қан аі аулакта сүідүршү деп.
216. Е Кодар акырын! акырын! сасна! деідї,
әзір аулак інімді баспа! деідї,
ендї менї сен алмаі кім алады?
қалқызымның сүйгүнө баста! деідї.
217. Еріктірін касында құрдүршү деп,
Козы Көрпөш өлгөнүн білдіршї деп,
омураулап Кодар кул іш болмаіды,
аі аулакта бетінән сүідүршү деп.
218. Ер Козыкәм мінгәнї өрмө қалды,
Баіан кыз Козыкәмдї есінә алды,
торғун қауп бетінән сүідүргөн сон
алакандаі карајып таңы калды.
219. Еріктірін касымда құрдұңбө? деп,
Козы Көрпөш өлгөнүн білдіңбә? деп,
баіағыдаі аіағаи ак бетінді
алакандаі караітып сүідүмбө? деп.

220. Төңөрөктўң төрт буршўн шалып келдім,
бака аіғырды от ңергä салып келдім,
Бајан ңан аі аулакта ңўр ңаталык!
касына ңалғызының алып келдім.
221. Төрт буршўн төңөрөктўң шалып келдім,
бака аіғырды от ңергä салып келдім,
Бајан ңан аі аулакта ңўр ңаталык!
көрпө тігіп төсөгўң ңајып келдім.
222. Төрт буршўн төңөрөктўң шалып келшї!
бака аіғырды от ңергä салып келшї!
тіптї сусап барамын, Кодар ӓкä,
кебіспїнän бір судў алып берщї!
223. Сенің аіткан сөзўңдў сў'äіндä,
аттан карғып кудукка т'сөін-дä,
кебіспїнän бір судў алып шығып
бајанбän äзілдäсін ішäін-дä!
224. Мінгäнї Козыкämнің бура ңалды,
Бајан кыз Козыкämдї есїнä алды,
кебіспїнän бір судў алып берсä
сусап ңўргөн Бајан кыз ңутўп салды.
225. Бајаның бір п'шағы аркар сапты,
Бајан кыз асык ңарын ңаңы тапты,
не кылығың ңок едї Кодар кул деп,
буіда п'шак ңўрöктöн берїп капты.
226. Ңўгўңдў кара нарға артшы, Бајан!
апäкä ендї раідан каітшы, Бајан!
су ішїндä оінаған оінўң курсўн,
ңылдамрак шығаін тартшы, Бајан!
227. Мінгäнї ер Козыкäм öрмö ңалды,
Бајан кыз Козыкämдї есїнä алды,
не кылығың ңок едї Кодар кул деп,
буіда п'шак ңўрöктöн таңы салды.
228. Кодар кул туралмады бек ңарадан,
ңаман кўң аірылдыңба көп пäläңнän?

су ішіндә кор кылып өлтүрдүңбө?
ак тікән боп шығармын екі араңнан.
229. Мінгәні Козыкәмнің бура ұалды,
Бајан кыз асык ұарын есінә алды,
Кодарға бір амалын өткүз келді,
Кодарды ташка баілап суда салды.
230. Оіпаң ұергә кар ұауса белдән күртүк,
торш'ат ұорталмады маідан келікіп,
Кодардың кәүдөсүнөн ұан шыккан сон
тастады, кырк кулаш шаштан кыркып.

Баја өлгөн к'сіга келіп Козы Көрпөш осу боларма деп кыз ұылаіды.

231. Ұалғызым ұатырмысын ұалғыс окка,
сенд'аркаңнан күн өтүп ұаның ұокка,
атасы баі болсада кыз бермәңіз,
артында куіруғу ұок ұалы ұокка!
232. Ұалғызым ұатырмысын ұаінаі, ұаінаі,
көрсөм ішім күјөүдү оттаі каінаі,
сені өлтүргөн Кодарды мендә өлтүрдүм,
Козыкәм түрө-гәлшї күлүп оінаі!
233. Ұалғызым ұатырмысын ұаінаі, ұаінаі,
көрсөм ішім күјөүдү оттаі каінаі,
өштөс кектәс Кодарды алып келдім,
Козыкәм түрө-гәлшї ендї саіраі!
234. Ұалғызым ұатырмысын ұер баурлап?
карға ұүндү касалак октү аурлап?
шыбын ұаның бар болса түрө-гәлшї!
Бајан келді касыңа кустаі зырлап.
235. Ұаркыным, ұарыктығым, ұан ұолдасым,
Бајан келді касыңа ұандаі досүң,
елңмінән ұуртүңнаң тірї аірылып
карағым, негә келдің бір мен үшүн.
236. Ұаркыным, ұарыктығым, ұан ұолдасым,
Бајан келді касыңа ұандаі досүң,

еlїмбїнäн ҷуртӯма тірї кірїп
kараҕым, мен дä кеlдїм бір сен ӯшӯн.
237. Баjан kыз кӧк буршӯнҕа міндї деідї,
со ӧlгӧн кісінї алдыда ҷӯрдӯ деідї,
атkа мінїп сар ҷеlїп кеlä ҷатса
тіґіlгäн алтын шатыр кӧрдӯ деідї.
238. Кӧрӯнгӧн сон kуаныш кӯlӯмдӧідӯ,
іш kаіҕысы ӧзӯнӧ біlїнбäдї,
буршӯнмїнäн шатырҕа кеlсä ҷетїп
Козыкäм kулаш урӯп тӯрӧ-гälдї.
239. Ҷарkыным, ҷарыkтыҕым, ҷан kараҕым!
шын аk сӯӧк, кендірїм, кеҥ балаҕым!
кӧздӧн таса болҕанда kандаі болдӯм,
іштä ҷатып kосулҕан аk тамаҕым!
240. Ҷарkыным, ҷарыkтыҕым, ҷан шыраҕым!
саулдап ҷаныш турҕан шам шыраҕым!
кӧздӧн таса болҕанда kандаі болдӯм?
іштä ҷатып kосӯлҕан аі шыраҕым!
241. Караҕым аіналаін шыраҕымаі!
кеlдїмä менїҥ даусӯм kулаҕыҥаі?
кӧздӧн таса болҕанда kандаі болдӯм?
ӧзӯҥ тӯгӯl зар болдӯм тырнаҕыҥаі.
242. Апырмаі ӧҥӯмб'едїҥ тӯсӯмб'едїҥ?
тірїдä менїҥ кӧрӧр ісїмб'едїҥ?
äӯрӧ сарсаҥ kылыш kаіда кеттїҥ?
шынымäн kудаі kосkан кісімб'едїҥ?

Екäӯ алтын шатырда оінады, кӯlдӯ; екäӯнӯҥ тамаҕын кемпір kылып бердї.

Сонда Козы Кӧрпӧштӯ Аібас ӯjӯнӧн іздäп кеlдї. Аібастыҥ Кара Баідыҥ еlїндä Парман Бек дегäн досӯ бар екäн, сол Аібас кеlдї деп есітїптї; Козы Кӧрпӧштӯҥ екі балдызы, інісї Козы Кӧрпӧш тірілдї деп ода есітїптї. Парман Бекпїнäн тӧртӧӯ іздäп шыҕыпты. Бір кӯншӯlӯк ҷер kалҕанда kудаідыҥ кӯдрӧтӯмїнäн кӯн ҷаман боран болдӯ. Козы Кӧрпӧштӯҥ екі балдызы інісї бо-

ранҕа ӱшӧӱ ӧlдӱ. Парман Бек ӧзӱ ӧlмӧј-ӧк Аібастың kасына кеlіптї, kушаkтасып кӧрӱстӱ, екӓӱ ҷыласты. Ӱш кӱннӧн сон Аібас алдадан даҕдыр ҷетїп ӧlдӱ. Козы Кӧрпӧш ӧlдӱ дегӓн kат ҷазды, екі буршӱнӱң кекіlїнӓ баілады, екі буршӱндӱ мус таӯндаҕы ӧзӱнӱң еlїнӓ ҷібӓрдї, екі буршӱн аспанмїнӓн ӱшӱп барды.

Таілаk Бї анда бас болӱп ерї ҷуртӱ ҷїлды, кекіlїндӓгї kатты оkудӱ, кӧрсӧ Козы Кӧрпӧш ӧlдӱ дегӓн kаттың тіlї бар екӓн. Таілаk Бї бас болӱп ол тӧрт сан kол аттандырып ҷӱрдӱ, Козы Кӧрпӧштӱң шешӓсї Ҷаңыл кӱрӧңкӧігӧ мінїп ода ҷӱрдӱ. Ол тӧрт сан kол кеlдї, kанша кӱн болсада кеlїп ҷеттї. Козы Кӧрпӧштӱ кӧрдӱ, аманын есӓнїн біlдї, шешӓсїмїнӓн ҷыласып кӧрӱстӱ, Кара Баідың еlїн kӯдӱ, тӧрт сан kол Ҷаісаң кӧlдӱң kасына ҷеттї, онӱ kаітарып аідап кеlдї.

Аібаска бет kылды, Козы Кӧрпӧштӱң ҷатkан ҷерї деп kызыk кӧргӧн ҷерї деп ат шаптырып тоі kылып. Калҕан ҷуртӱн Мус таӯна Таілаk Бї kаітарып аідап кетїптї. Козы Кӧрпӧш ӧlмӧі тірї кетїп, Ајагӧздӧ турҕан бетїнїң сӱӧгӱ Аібастың, ӧlтӱргӧн аруаkтың сӱӧгӱ. Козы Кӧрпӧштӱң сӱрӧтӱн салды, Бајаның ӧңӱн кеlбӓтїн салды, Кодардың ӧңӱн кеlбӓтїн салды.

Ајаҕан дегӓн ӧзӧң бар екӓн, Козы Кӧрпӧштӱң інісї сол екӓн, Аі дегӓн ӧзӧң бар, Аі дегӓн балдызын соҕан kојӱптӱ, Таңызыk дегӓн балдызын соҕан kојӱптӱ.

БАТЫР ЕРТӘГІ.

1. Кан Шентәі.

Бурунҕў заманында Карыс Кара батыр бар екән, өзў̆ токсан бестә ҷасы бар екән, өзў̆нў̆ң катыны бар екән сексән бес ҷаста, он мың ҷылкысы бар екән. Ҷана бір ҷердә Дөнөн Кара Баҕыс, Кунан Кара Баҕыс, ҷаксы ҷіран атты Кенжә Кара Баҕыс бар екән. Бу ўшөў̆ келгән, Карыс Кара батырдың ҷылкысын алып кеткән. Карыс Кара батыр оны̆ ділмәі калҕан, ўш күннөн сон білгән ҷылкысын алып кеткәнін. Өзў̆нў̆ң колўнда калҕан тау сары ат болҕан. Катынына батыр аіткан: «Менің ҷылкымды ўш Кара Баҕыс алып кеткән, кўамын көтў̆нөн» деді. Катыны аітты: «Кўма! сені өлтў̆рөр.» Батыр аітты: «Өлсөм өлөін!» деді.

Батыр тау сары атын устап, алып келіп, мініп ҷөнөлдў̆. Ўш күн бурун алып кеткән ҷылкысын ўш саҕатта кўп ҷетті. Ўш Кара Баҕыс оны̆ устап алып кетті, ўјў̆нө алып барып, кырк кулаш шыңрау казып сонў̆ң ішіна Карыс Кара батырды тастады. Кудуктў̆ң аузў̆н тактаімінән ҷапты, онў̆ң сыртынан кірпіс соктўрдў̆, таҕы онў̆ң сыртынан бір дарја ӓкпелін орнатты. Дарјаның сыртынан кырк кісі караул кojўптў̆.

Онў̆ң өзў̆ кеткәндә ўідө калҕан сексән бес тәгі катыны буаз болҕан, онан бір бала тўдў̆. Баласы он ҷаска келгәндә шешәсінән сураіды: «Ӓкәм каіда?» деп. Шешәсі аітады: «Ӓкәң сенің ҷок» деді. Бала аітады: «Мен каідан тўдўм?» деді. Шешәсі ӓкәсін аітпаіды «со балама аітсам ӓкәсін іздәп кетәр» деп аітпаіды. Со бала асык оінап ҷўрөдў̆. Бір кемпір аітты: «Е балам, сен өзў̆ң ҷаксы баласын, мында сен наҕыш ҷўрөсў̆н ӓкәңді іздәмәі.» Бала аітты: «Сіз ӓкәмді біләсізбә?» Кемпір аітты: «Біләмін, ӓкәң Карыс Кара деген батыр бар еді, он мың ҷылкысы бар еді, сол

ңылкысын ңау алып кеткән. Әкәң сенің соңұң көтұнөн кеткән, сол әкәңнің өлұ екәнін тірі екәнін білмәімін. Сен ол әкәңді іздәп тауп алсаңшы.«

Бала каітып келді шешәсінә, аітты: «Шешә, сен менің әкәм ңок деп едің, әкәм менің бар екән, сол әкәмнің көтұнөн іздәімін.» Сол сағатта ңаудұң колұнан тау сары ат кашып келді. Бала бу тау сары атты устап алды, тау сары ат балаға аітты: «Е балам, деді, сенің әкәң ңаудуң колұнда туткундаі ңатыр деді, әкәдән тұған ер болсаң әкәңді табарсын. Әкәң әli тірі деді. Мен әкәңнің атымын» деді.

Баласын әкәсін іздәп ңұрмөк болдұ, тау сары атты устап алып, мініп ңөнөлдұ, тау сары ат баланы көтөрөлмөдұ; бала тұсө калып, тау сары атты колтуғұна кысып, ңелің кетті. Бір заманда сол дарја көlгө ңетті, келә ңатканында сол дарјаның сыртындағы кырк кісі караулы бір бірін соктұғұсұп кырылышты. Сол бала келіп ңеткәннән сон «Асалау мағалаікым депті, неткән ңан едің? нағыладың?» депті. О кісі аітты: «Сен көз көрұнгөн ңердән бізгә карап ңелгәнңә бір бірімізгә соктұғұсып кырылып ңатырмыз.» Бала аітты: «Сен кімсін?» Ол аітты: «Біз ұш Кара Бағыстың нөгөрлөрұмұз.» Бала аітты: «Сіздәр муна не ап турсұз?» «Карыс Кара батыр деган алышты кұзөтұп турамыз.» Бала аітты: «Карыс Кара батыр менің әкәм болар» деп со ңердә кырк кісінің басын алды. Сол дарјаны ңырып бір ңакка ағызады. Сонан сон кудуктұ ашып әкәсін шакырады; «әкәм өлұмә? тірімә?» деп сол әкәсі ңуап бермәді. Бағанағы дарјаны каіта ңырып алып келіп со кудукка куjады. Ңана әкәсін шакырады; әкәсі кішкінә ңуап берәді. Ңана екінші ңәрдән бір дарјаны ңырып әкпән куjады, әкәсі судұң бетінә калкып шыға келді. Асалау мағалаікым деп бала сәләм берді, әкәсі ұәлікым әссәләм балам деді. Со ңердә бала сен кімнің баласысын? деді. «Мен Карыс Кара батырның баласымын.» «Олаі болса біз сізнің әкәңіз болармыз» деді. «Ја балам, мен мында келіп мундаі болдым, кel екәұмұз каітаік ұігө.» Бала аітты: «Мен каітпаімын, тұнөгұ әкпәткән он мың ңылкымның көтұнөн іздәп барармын» деіді. «Коі,

балам, сен тӱгӱl, сенїң ӓкӓң менїң дӓ kалым кеlмӓдї, мен мында ҷатkанымда сен іздӓп кеlїп менї шыҕардың, сен тутkӯнҕа тӱссӧң сенї кім іздӓп алады, мен kартаідым, осу есӓнїмїздӓ kаітаіk ӱігӧ.» Баласы аітады: «Ӓкӓ, мен kаітпаімын, сол ҷылkымның кӧтӱ̆нӧн іздӓп барып ӧlсӧм kаітӓін?»

Ӓкӓсїн тау сары атына мінгізїп ӱјӱ̆нӧ kаітарады. «Аман бол, ӓкӓ!» дедї, екӓӱ̄ амандасып аірылысады. Бала ҷылkысын іздӓп кеттї.

Бір заманда кӱндӧр болҕанда бір тауҕа кеlдї, таудӯң ӱңгӱрӱ̆ бар екӓн, ендї таудӯң ӱңгӱрдӱ̆ң ішїндӓ бір кемпір ҷатады; кемпірдїң ӱјӱ̆нӧ бу бала енїп кеlдї. «Асалау маҕалаіkым, кемпір!» дедї. «Ӱ̆ӓlікім ӓссӓlӓм, балам!» дедї. Кемпір аітты: «Тӱсӱ̆ң kалаі сӯk адамсын?» дедї. Бала аітады: «Мен бір мусапыр адаммын» деідї. Кемпір балаҕа аітты: «Кеl бала! емшӓгїмдї берӓін емшї!» дедї. Бала кеlїп емӓ бердї, кӧгӧрӱ̆п талып kалды кемпір. Бала емшӓгїн kоjа беріп: «Е кемпір, аітысkан сӧзӱ̆ң осулаім'едї? емшӓгімдї ем дегӓндӓ талып kалдың, кӧзӱ̆ңдӱ̆ ашып басыңды кӧтӧр, шешӓ!» Кемпір басын кӧтӧрӱ̆п: «Е балам, маҕан бала бол! дедї, сендӓі ӱш балал бар едї.» Бала аітады: «Е шешӓкӓ, ӱш балаңыз kаіда кеттї.» «Каіда кетсїн, ҷауҕа кеттї. Сен маҕан бала бол! балам ӱшӧӱ̄ едї, тӧртӱ̆ншӱ̆ сен боларсын.» Бала «ҷараіды» дедї. Кемпір аітты: «Маҕан бала болсаң сен ҷасырынып ҷӱрӧ-тӱ̆р аз кӱнгӧ шӓін, баламның мінӓзї терс едї, кӧзӱ̆нӧ сен кӧрӱ̆нсӧң сенї ӧlтӱрӧр.» Бала аітты: «Мінӓзї терс болсада kорkӯшы емӓспїн тентӓктӓрдӓн! Кемпіргӓ бала болӯп турӯптӯ.

Бір кӱндӧрдӧ ӱlкӧн баласы кеlдї. «Шешӓ, ӱідӧ кім бар?» дедї. Шешӓсї аітты: «Іш кім ҷоk» дедї. «Ҷоk, шешӓм, дедї, бар, дедї, бір кісінїң їсї шыҕады» дедї. Сонда бала турдӯ даҕы, мен бармын деп шыҕа кеlдї.

Ӱ̆lкӧн улӯ аітты: «Атыспаk керӓкпӓ? алыспаk керӓкпӓ?» Бала аітты: «Атыспаk атаңның басына! алыспаk керӓк» дедї. Екісї со ҷердӓ алысады, бала бу кісінї бір kолтуҕӯна kысып ҷібӓрмӓдї. Бір уаkытта ортаншы баласы кеlдї. Аҕасын кӧрӱ̆п даустады: «Бу баланы ӧlтӱрмӧі негӓ kоідӯң? деідї. Аҕасы аітты:

«Калым кеlмäідї, сен кеlä кöр! інїм.» Ортаншы ул аітты: «Е бала, аҕамды ҷібäр!» Бала аітты: «Аҕаңды тӱгӱl öзӱңдӱ ölтӱрöрмӱн» дедї. Атынан т'сö калып ортаншы ул балаҕа кеlдї, бір бала екäӱмäн алысады. Екäӱнӱ колтуҕӱна кысып турады. Екі колтуҕӱның арасы ҷірма шакрым ҷер екäн, бір бірїнä сöіlöсölмöі калды. Таҕы бір уакытта ҷаксы ҷірäн атты бар Кенжä Кара Баҕыс кеlдї, ол онан ҷаман акырып кеlдї. «Е балам, аҕамды ҷібäр!» дедї, «ölтӱрöрмӱн сенї» деідї. Бала кӱlдӱ: «Кеl берї сеннäндä коркпаімын бірїң тӱгӱl ӱшöӱңдӱ ölтӱрöрмӱн.» Кенжä інісї атынан т'сö калды, алысады, ӱшöӱн булаі ҷіп кушактап алып булаі кысып коjады, аузӱнан кара каны кеттї. Баҕанаҕы шешäсї кеlдї. «Е балам» дедї, «менїң аіткан сöзӱң солаіма?» дедї. Бала аітты: «Е шешäм, коп болады, ӱш балаңды коjа берäін! сенїң емшäсїңнїң сӱтӱн ембäгäн болсам мен сенїң ӱш балаңды коімас едїм, ӱшöӱн ölтӱрöр едїм.» Бала солаі аітканда ӱш баласын коjа бердї.

Шешäсї ӱш баласымäн акылдасты. «Е балам ендї каітäмїз? осу баланы бала кылып алаік!» Ӱш баласы аітты: «Ҷараіды» дедї. Сöjäрдä баламїнäн ант ішäдї, сонан сон бала болӱп ҷӱрöдӱ. Тöртöӱ косӱлӱсӱп алып алмаҕан ҷаудӱ коімаіды. Сонан сон бір кӱндöрдö бала аітты: «Шешäкä, мен алҕандаі бір ҷаксы кыз барма?» дедї. Кемпір аітты: «Саҕан ҷараітӱҕӱн кыз ҷок» дедї. Бала аітты: «Сіз мунша ҷаска кеlгäн кäрі шешäмїсїз, сіз ҷаксы кызды біläрсїз, онӱ сіз маҕан аітпаісыз.» Кемпір аітты: «Ҷок, балам, саҕан ҷараітӱҕӱн кыз ҷок.»

Таҕыда тöртöӱ бірігїп алды. Бір ҷердä Алтын Сары алып бір алып бар екäн, соҕан тöртöӱ ҷїлып бараік! дедї. Сонуң бір ӱш карындасы бар едї, сону ӱш улҕа алып бармак болдӱ. Тöртöӱ Алтын Сары алыпка барды, ӱш кӱн тöбölöсӱп соҕӱсады, Алтын Сары алыптың кӱшӱ ҷетпäгäн дä ӱш карындасын ӱш Кара Баҕыс батырҕа бердї, олар бу кыздарды катын кылып öз ӱjӱнö каітып барды.

Бала кемпіргä аітты: «Е шешäкä, бір кызды маҕан таптыңма?» Кемпір аітты: «Ҷок, балам, саҕан лаjык кыз табалмадым.»

Бала аітты: «Öз балаларыңа kыз таптың, біз оларҕа ӱш kыз ӓкпӓлдӣк, маҕан öзӱ̆ң таппаҕан ӱшӱ̆н табалмаісын.» Кемпір аітты: «Енді, балам, мен саҕан аітпаін! Бір kыз бар, бу kыз саҕан ҷарар едӣ, солаі болсада ол kыз турҕан ҷергӓ баралмассын, барсаң да kаітып мында kеlӓlмӓссӣн. Бір есіткӓн едӣм, Аіна Кан дегӓн kан бар екӓн, онӱ̆ң бір сулӯ kызы бар екӓн деп естӣмӣн. Онӱ̆ң ҷолӱ̆ kыін! дедӣ; онӱ̆ң берӣ ҷаҕында kырk кӱ̆ншӱ̆lӱ̆к ҷер бар екӓн, ҷанып турҕан от, деідӣ, kус ушса kанаты кӱ̆jöдӱ̆, ат ҷӱ̆рсö тујаҕы кӱ̆jöдӱ̆. Онӱ̆ң ар ҷаҕында ҷана от дарја бар екӓн, о да kырk кӱ̆ншӱ̆lӱ̆к ҷол бар екӓн, kуш ушса kанаты кӱ̆jöдӱ̆, ат ҷӱ̆рсö тујаҕы кӱ̆jöдӱ̆.» Бала аітты: «Оҕан іздӓп барамын. kудаі саkтаса мен онан есӓн сау öтöрмӱ̆н.» Шешӓсӣ аітады: «Öзӱ̆м kарап алып ҷӱ̆рӱ̆п сӱ̆ігöн kыз алып берӓін! барма, балам, бу ҷолҕа. Барсаң kаіталмаісын.» Бала аітады: «Е, шешӓм, соҕан ölсöмдаҕы барамын» дедӣ.

Бала ендӣ Кенжӓ Кара Баҕыска барды, ҷаkсы ҷӣрӓн атты сураҕалы «Е, аҕам» дедӣ, маҕан ҷаkсы ҷӣрӓн атыңды бер! алыс ҷолҕа барамын.» Кенжӓ Кара Баҕыс аітты: «Мен екі аҕаммӣнӓн сöіlöсöін! екі аҕам ҷаратса берӓін! ҷаратпаса бер'алмаімын.» Кенжӓ Кара Баҕыс аҕасына kеlдӣ, ӱ̆шöӱ̆ сöіlöсöдӱ̆: «Берсӓк öзӱ̆мӱ̆згö ҷаман болады, мундаі ат табылмас. Ҷана бермӓсӓк таҕы ҷаман болады біздӓн тартып алып кетӓр берӓік!» дедӣ. Атkа kеlӣп аітты: «Алыска барҕан сон тӯлап ҷыҕып kаітып kеl!» Солаі аітkан сон ҷӣрӓн атты балаҕа бердӣ. Бала атты алды, таусулмас азыk алды, тозбас кӣм алды, атkа мінӣп ҷöнölдӱ̆. Бір аз ҷол кеткӓн сон есӣнӓ тӱ̆стӱ̆: «Менӣң атым ҷоk, ҷоҕалсам кім деп іздӓідӣ?» Каітып kеlдӣ шешӓсӣнӓ: «Е, шешӓ! маҕан ат kојӱ̆ңӱ̆з!» Шешӓ аітты: «Колӱ̆ңдӱ̆ ҷаі, балам! Карыс Кара батырдың баласы, kабырҕанда kајау ҷоk, омуртkаңда бӯн ҷоk, Кан Шентӓі дегӓн батыр бол! атса мылтыk öтпöсӱ̆н! kалыш шапса öтпöсӱ̆н! ҷортkанда ҷолӱ̆ң болсӱ̆н! ҷолдасың Кыдыр kалаі асалам паіҕамбар болсӱ̆н! Ӓзрӓт Алӣ паіҕамбар kуатын берсӣн!» деп кемпір баласына бір Катурдӱ̆ң kара дӓрі дегӓн дӓрі бердӣ. «Öзӱ̆ңö ҷаман

іс болса осу дәрі қаныңа қаксы болар!» Амандасып бала қөнөлдў, қөнөлўп кетті.

Бір заманда кўндөр болдў, келә қатыр едї, алдынан бір алып шыққады. Бала аітты: «Асалау маққалаікым! ақ шыбар атың астында Ақ Кірпіш батыр амансыз-ққоі?» «Ўәлікім әссәләм! Карыс Кара батырдың баласы қабырққанда қаjау қоқ, омурткаңда бўн қоқ, Кан Шеншәі батыр, атыңды қатын коіққан, өзўңдаққы амансыз ба? Бәрікәлді өзўң сен қараісын, астыңдаққы атың қарамаіды, атың өзўңө дуспан екән, оңдаілыққы қоқ екән сенің атыңның. Е, Кан Шентәі батыр, қаіда барасын?» Кан Шентәі аітты: «Қаіда бараін! Аіна Каның қызын алаін деп іздәп барамын.» Ақ Кірпіш аітты: «Оібаі! сен тўгўл мендаққы іздәп барып маңдаjым таска тіп табаным, қергә тіп алалмаі қаіттым. Сен кандаі кісісің барам деісің? сен қаіт!» алалмассын қызды.» Кан Шентәі аітты: «Е, Кірпіш батыр, ўідөн еркәк боп шыққып едім, урққашы боп қаітіп қаітамын ендї; недә болса барамын.» Ақ Кірпіш аітты: «Барсаң есән бол! атыңа сенбәгәісін.» Кан Шентәі аітты: «Менің атым қамандық қылмас маққан, сендаққы аман бол!» деп қўрө бердї.

Сол қўргөнўн қўрўп бір заманда кўндөр болдў, алдынан таққыда бір алып шыққады. Кан Шентәі аітты: «Асалау маққалаікым, маіскақ қіраң атың бар астында, солқулдақ қызыл наізаң бар колўңда, Еркә Сары алып батыр өзўңдаққы амансыз-ққоі?» «Ўәлікім әссәләм Карыс Кара батырдың баласы, қабырққанда қаjау қоқ, омурткаңда бўн қоқ, атың қатын коіққан, Кан Шентәі батыр, өзўңдаққы амансыз-ққоі? е бәрікәлді өзўң қарасаңда атың қарамсыз екән-ққоі.» Кан Шентәі сурады: «Менің атымның несї бар?» Еркә Сары аітты: «Атың сенің бір қердә дуспандық қылар.» Кан Шентәі аітты: «Атым менің қаман болмас» деідї амандасып қөнөлдў.

Таққы бір қаум кўн болққанда таққыда алдынан бір адам қолуққады. «Асалау маққалаікым, қара қула атың астында, қара шашың басында, ақ ашамаідың ўстўндә, Қас Бала батыр, амансызққоі?» «Ўәлікім әссәләм, Карыс Кара батырдың баласы, қабыр-

ҕанда kajay ҷok, омуртkаңда бӯн ҷok, атың kатын kоіҕан, Кара Шентäі батыр, амансыз-ҕоі!»

Таҕы ҷöнölдӱ̆. Бу бала аітты: «Мен дä біргä барамын, kатыныңды алсаң кöрöмӱ̆н, kылсаң ерlїгїңдї кöрöмӱ̆н. Кан Шентäі батыр деп алыстан естӱ̆ш'едїк.» Екäӱ̆ біргä ҷӱрдӱ̆. Ҷас Бала батыр аітты: «Е, Кан Шентäі, öзӱ̆ң кішкінäсїн сенїң не kаіратың бар? мунӱ̆ бір баіkаіншы!» дедї. Кан Шентäі бу баланы kолтуҕӱ̆нан кöтöрӱ̆п алады, алдына мінгїзäдї, kаітып атына мінгїзäдї. Онан сон аітты: «Е, Ҷас Бала батыр, сіздїң дä кӱ̆шӱ̆ңӱ̆з болар, біз баіkаіkшы!» Ҷас Бала батыр Кан Шентäінї kолтуҕӱ̆нан ҷалҕыс шынашаҕымäн кöтöрӱ̆п алып kаітып атына мінгїздї.

Кан Шентäі оілаіды: «Бу баланың кӱ̆шӱ̆ менäн ӱ̆lкöн екäн, барып сол kызды алсам даҕы бу бала менäн тартып алар» деп kорkады, ӱ̆jӱ̆нö kаітпаkшы болды. Бала аітты: «Е, Кан Шентäі! ӱ̆ігö kуру kаітїп барамыз? Бір асыk боілӱ̆ Алтын Сары Алып дегäн бар едї, сонӱ̆ң ӱ̆ш сулӯ kарындасы бар едї, сону алаін деп едїм, менїң кӱ̆шӱ̆м ҷетпäідї, екäӱ̆мӱ̆з барып кӱ̆шӱ̆мӱ̆з ҷетсä алсаk kаітäдї? Кӱ̆шӱ̆нӱ̆з ҷетпäсä урдурӱ̆п, урдурӱ̆п ҷаралы kаітсаk kаітäдї?» Кан Шентäі аітты: «Ҷараіды, бараіk!» дедї.

Екäӱ̆ іздäп kеlїп соҕус kылды ҷеті кӱ̆н ҷеті тӱ̆н, дöң ҷердä оі kылды, туман kылды, Алтын Сары алыпты ölтӱ̆рдӱ̆, ӱ̆ш сулӯ kарындасын балаҕа алып бердї, сол еlгä баланы kан kылды.

Сонан сон Кан Шентäі Аіна Каның kызын іздäп кеттї. Бір заманда кӱ̆ндöр болҕанда баҕанаҕы kырk кӱ̆ншӱ̆lӱ̆k ҷанып турҕан отkа kеlдї, отkа ҷӱ̆рölмöдӱ̆ бетї кӱ̆jӱ̆п. Ендї Кан Шентäі убаjым kылды, со ҷердä атын баілап уjуkтады. Ҷїрäн ат аітады: «Е, Кан Шентäі, тӱ̆рö-kеl! убаjым kылма! мен сендїк болдӱ̆м. Менїң баjым саҕан бергäндä: kашып kеl! деп едї, мен сенї тастап кетälмäдїм. Менїң ерїмдї ал аунаін, ҷӱ̆гöнӱ̆мдӱ̆ ал kӯнаін! дедї. Кан Шентäі ерїн ҷӱ̆гöнӱ̆н алды, ат аунады, тӱ̆рö-геlдї, ӱ̆ідöн шыkkан ҷана kалыбына тӱ̆стӱ̆. «Маҕан, дедї, екі ҷаҕыма екі kапшыkтас арт! мен оідан оіҕа шауп, kырдан kырҕа шауп kызармын. Сонда маҕан мінїп kызыл отkа тӱ̆с! Сол оттан мен ҷӱ̆-

рӧрмӯн, цӯргӧндӧ менің ӯстӯмдӧ саӈан салкын цел болар. Онан алып шыӈармын сенї.» Кан Шентäі сол атка таӈы мінді, кырк күншӯлӯк от цолӯна тӯстӯ, бір неші уакыт сон шыкты оттан, шыкканда аттың тӧрт ajaӈы күjӯп тӯстӯ. Ат аітты: «Е, Кан Шентäі, енді мен ӧлӧмӯн, аман бол.» Сӧjärдä ат ӧлдӯ, баісында отурӯп Кан Шентäі ӯш күн цылады, ас ішпäі цылап цатса уjуктап калыпты. Тӯсӯндӧ шешäсї келїп: «Кан Шентäі, негӧ цылаісын? дедї, менің берган Катурдӯң кара дäрісї каіда?» Кан Шентäі шошӯп ojанады, кара дäрі есінä тӯстӯ, кара дäрісін алды, «бісм'ылла ракмäн ракїм» деп «менің колӯм емäс, шешämнің колӯ» деп дäрінї атка цакты, ат дӯрдӯр сілкінїп ушӯп тӯрӧ-гäлдї. Кан Шентäі куаӈаннан ӯідӧн шыккан калыбына тӯстӯ, атына мінїп таӈы цӯрдӯ.

Бір күндӧрдӧ алдынан бір каум кара көрдӯ, цірäн ат аітады: «Осу кара көрӯнгӧнӯ Аіна Каның елдäрінің цандары шыӈар. Біз бу калыбымызмінäн бармалык! біздärдäн коркар, акырын ептäп цӯрӯп алалык кызын! Мен тӯрлӧнӧін цаман күрӧң таі болаін! сен тӯрлӧнӯп бір таз бол!» екісідä тӯрлӧндӯ, со күрӧң таіӈа мінїп ташша бала болӯп баӈанаӈы караіӈан цаӈа келдї.

Сонда келїп бір ер адам алпыс атан цajaптыр, алпысыда басы ала. Бала келдї амандасты. Ол кісі аітты: «Наӈылӈан, баласын?» Бала аітты: «Елімнäн атасып цӯргӧнмӯн.» Ол кісі аітты: «Атасып цӯрсӧн біздің аулӈа бар!» Бала аітты: «Карыным ашып келädї, маӈан бір ас берініз!» Ол кісі аітты: «Асым менің цок.» Бала аітты: «Муна тӯӧцнӯң бірін бер! мен сojӯп цеін!» дедї. Бір тӯӧнӯ бердї, бала кӧтӧрӯп цыӈып бауздап сojӯп, от цаӈып, отка пісірїп цедї. Бір тӯӧнӯ бір цеп коідӯ. Ол кісі аітты: «Тоідӯцба?» Бала аітты: «Бір тӯӧнӯң несінä тojаін?» Ол кісі аітты: «Тоімасаң таӈыда екіншї тӯӧнӯ це!» Онӯда бала цедї. «Ендї тоідӯцба?» деді. Бала аітты: «Курсаӈым аз аз цаца täӯр болдӯ, абдан тоіӈам цок.» Ол кісі аітты: «Осу тӯӧ менің ӧз тӯӧм емäс уjат болар.» Бала аітады: «Бу кімнің тӯӧсӯ?» Сол кісі аітты: «Біздің елїміз дä Аіна Кан деган канымыз бар, сонӯң цалӈыз кызы бар едї, со кызды күjӧӯгӧ бергäн, сонӯң бӯгӯн

тоjў бар, со тоідан барып ет ҷерсін.» Ташша сураіды: «Кызын кімгä берäдї?» дедї. Ол кісі аітты: «Іш кімгä колўнан берґän ҷок; Шаjыркаі, Шаркаі, Кактыркаі ўш алып бар едї, сол зорлук кылып коркутўп кызын алґалы ҷатыр.»

Бала асыґыш ҷўрдў, тоіґа келдї, тоіґа келсä кермäдä ўш арґымак баілаулў турады, сол ўш арґымактың касына келїп аттан тўсödў, ҷаман кўрöң тажын ўш арґымактың касына баілады; бір ак ўігö öзў енäдї. Сол ўідö куда кўjöў отурады. Со ташша ҷаман кылышын кудамäн кўjöўдўң кылышының арасында ілдї. Özў шыґып кеттї. Тоіґа келдї, ҷаман ас берсä ішпäдї, ҷаксы аска тоімаіды, колўнан берґän аска разы болмаіды, бергäндігін колўнан ҷедї, бермäгäндігін тартыш ҷедї; сол тоіґа соіґан етін тартып таусады.

Бір кісі барып канґа аітты: «Бір ташша келїп етімїздї тартып ҷеп таусады, со ташшаны каітäмїз?» Кан аітты: «Іш кімгä ҷаман сöз аітпа! менің малым көп, сојўп берä бер.» Сонан сон ташша бурунґўсўнан ҷаман болдў, таґыда етін ҷеп кісіläрін ура бастады. Баґанаґы ҷаман кўрöң тажы кудамäн кўjöўдўң арґымаґын тепкїläп тістäп шыдатпаіды, баланың ҷаман кылышы кудамäн кўjöўдўң кылышын тўрткїläп шыдатпаіды. Кудамäн кўjöў аітты: «Ташша тажын алсын! кылышын алсын!» Аітkан кісінің сözўн ташша есітпädї. Кўjöўмäн кудаґа ашў келдї, аітты: «Кан калаі ҷаман кан екäн, ҷаман кісіläрдї тімäідї, бізгä оңдў ас бермäідї, ташша тартып ҷеідї.»

Кан аітты кісіläргä: «Бар! кўjöўмäн кудаґа ўш тў біä соі! ўш саба кымыз аппар! Ўш тў біäнї сојады, ҷаксы кылып пісірädї, ўш астауґа салып алып ҷўрödў. Ташша кудамäн кўjöўнўң асын мен дä ҷеімїн, деп біргä ерä барды. Ўігö келїп енä ҷатканда ташша басын касып астаудаґы етін бір асаіды. Кудамäн кўjöў ашўланды «еттї арамдадың» деп «е, ташша, мында кел! Мында арамдаґан етіңдї ҷеп таус!» дедї. «Таусалмасаң басыңды алармыз!» дедї. Ташша ҷўгўрўп келдї, ўш астау еттї ўш-ак асаіды, астаўн төңкörўп тастап шыґып кеттї.

Баґанаґы Аіна Каның кызы отур екäн, анық касында бір

қыз отур екән, Сыншының Сары Қыз деген қыз отур екән. Ташша шыққып кеткеннен сон бу қыс «апырмаі ұігіт екән» деді. Аіна Каның қызы сурады: «Сен кімді ұігіт деп аіттың?» Қыз аітты: «Еішәін! деімін.» Аіна Каның қызы аітты: «Ұоқ, нанмаімын сөзұңө, сен бір нерсә біләсін.» Қыз аітты: «Аітаін саған, сен іш кімгә аітпа! сені мына отурған Қактыркаі алмаіды, мына ұұргөн ташша алады.» Ол аітты: «Бу ұаман ташша мені каітіп алады?» Қыз аітты: «Бу ұаман емәс. Ертән Аіна Кан саған кісі ұібәрәр, сеннән сурар, қызым бу құјөұгө бу тоіға разыма? наразыма? Сонда сен аіт: құјөұгө разы емән, тоіғада разы емән. Әкәң негә? аітар. Сонда аіт: мені не балуан құröстұрұп ұыққанға бермәдің, әкәм, не ат ұарыстырып ат озғанға бермәдің? Сонда әкәң аітар: балуан құröстұрұп ұыққанын ал! ат ұарыстырып озғанын ал! әкәң оілар: баіағы құјөұнұ ұыққатұғұн кім бар? өзұ ұыққар, өзұ алар. Сонда осу ташша балуанды ұыққар. Ат ұарыстырса осу ташшаның котур құрөң тағы озұп келәр, сонан сон сенї ол ташша алар. Сен менї аітты деп іш кімгә аітпа!»

Ертәсіндә қыздың әкәсі қызынан сураіды: «Қылған тоіұ берген ерінә разыма? наразыма?» Қыз аітты: «Разы емәспін, наразымын, негә балуан ұыққанға бермәдің, ұарыстырып ат озғанға негә бермәдің? Корканыңнан біраұгө бердің.» Аіна Кан аітты: «Олаі болса балуан турғузұңұз! қызымныкаі ұыққанына берәмін. Ат ұарыстырыңыз каі ат озұп келгәнгә берәмін» деді.

Кудамән құјөұ аітты: «Әкпәl ат, ұарыстырамыз! біздің атымыздан кімнің аты озады, қызық оін болсұн!»

Кан қызын берәмін деген сон ұурттұң бәрідә ат ұарыстырмақшы болдұ, ұеті мың ат ұілды. Сонда ташша құрөң тағын коскалы ұұрөдұ, мінгізәін десә бала табалмаіды, сасып ұұрөдұ; өзұ мініп кетәін десә мында Аіна Каның қызын алып кетәр деп коркады. Сұітұп ұұргөндө бір катын келді, бір ұеті ұасар баласы бар, бу катын аітты: «Е, ташша, бері кел! сенің келгәніңді мен біләмін; сенің атыңа шапса менің балам шабар, өзгө кіші шабалмас. Мен сіздің елдің қыз едім. Аіна Каның елї менї алып келгән еді, мунау сендәрдән шыққан ұурағат.» Кан Шентәі аіт-

ты: «Е, балам, кәнi менiң атымды шабатўҕўнўң бiлäiн, камшымды көтöргöңшў!» дедi. Камшысы токсан öгўздўң терäсiнäн öргöн екäн. Бала камшыны көтöрўп алып ҷергä салып калады, камшы екi ўзўлўп кетädi. «Е балам!» дедi, менiң атыма шабўҕа ҷараiд' екäнсiн» дедi, баланы атка мiнгiзiп ҷибäрädi.

Ҷеті мың атты ҷеті аiшылык ҷергä аiдап ҷибäрädi. Сонан сон ат коскан көп ҷамаҕаттар тосўп отурады. Ташша мунда ендi ҷеті кабат ҷибäктäн аркан есädi, кўмўстöн диңгäк орнатады. Калк оҕан кўлöдў: «Бу ташша кутурҕанма?» Ташша оны ojўна алмаiды. Сол ҷибäрган ҷеті мың аттың ҷеті кўндöгöндö шаҷы көрўнöдў, ҷурт аттар келät теп карасады, ҷеті кўнўң бiр кўнў калҕанда бiр кара көрўнöдў, со кара ҷакындап келädi. Кўjöўман куда аiтты: «Бiздiң атымыз сол!» дедi. Ташша куанып елдiң шетiнä ҷўрöдў, öзўн öзў санына шапалактап карҕып секрiп ҷўрöдў куаныш. Ат бiр кўндöрдö ҷетiп келädi, бурунҕў ўjўнöн шыккан ҷаксы ҷiрäн ат калыбына т'сўп келдi. Äркiм коскан атын танiды, бу ҷiрäн атты iшкiм танымаiды, ташша шеттä турўп аiҕаiлаiды, со ҷiрäн ат ташшаҕа караi шауп келädi. Аттың басын бала тартып токтаталмаiды. Бала тусўна келдi, ҷибäк арканды балаҕа тастаi бердi, бала аттың сўлуҕўнан iлiп алып каiта тастаiды. Ташша табанын таска koja тартады, тасты ҷулўп кетädi, табанын тауҕа koja тартады. таудў ҷулўп кетädi, тауҕа биткäн бiр сäксäўлгö табанын koja тарткан екäн, ҷеті кабат ҷибäк аркаңың алты кабат ўзўлödў, бiр кабаты калҕанда азар азар токтатады. Ташша атын алыш келiп кўмўс диңгäккä баiлаiды.

Кудаман кўjöў ендi корктy. «Аты озҕан ендi кўрöссöк öзў ҷыҕар. Биздiң ўjўмўздögў Сасык Кара алыпты алып келiңiз! он кiсi барыңыз! он арба кömўр аппарып төгўңўз! он кiсi көрўк басып кыздырып ojатыңыз! ҷеті кўн ҷеті тўн ujуктаiд'екäн. Он арбаҕа салып алып келiңiз!»

Он кiсi барып сол алыбын алып келдi. «Е, ташша, дедi, мынаны ҷык! ҷыҕалмасаң басыңды алармын.» Ташша келiп со Сасык Кара батырмiнäн кўрöсödў, екäў ҷеті кўн ҷеті тўн алысады, дöң ҷердi оi кылды, оi ҷердi дöң кылды, екäў бiр бiрiн ҷыҕы-

салмады, дем алаік! деп сöіlöсöдӱ̆. Баілаулӱ турҕан ҷīрäн ат шылбырын ӱзӱ̆п ташшаҕа ҷетїп кеlдї: «Сен, ташша, наҕып отур сӱн? сен ҷіңішкä болсаңда кӱшӱ̆ң калың, анау ҷуан. Ҷуан болсада кӱшӱ̆ аз» дедї, «сен екі колтуҕӱна екі ӱlкöн тас кыстырып ала кӱрöс! сол тастың салмаҕы мїнäн кызарсын сен. Сонан сон сол Сасык Караны ҷыҕарсын!» деідї. Ташша тура салып бір екі ӱідöі ӱlкöн тасты колтуҕӱна кыса кӱрöсöдӱ̆. Сол Сасык Кара алыпты алып соктӱ, ҷыҕып кäӱдöсӱ̆нö мінїп алды. Кудамäн кöјöӱ алыптың ҷыҕылҕанын кöрӱ̆п кашып кетїптї ташшадан коркӱп.

Ташшаны шакырып кан ӱјӱ̆нö алып кеттї. Калк аітты: «Бāрäкälдї, берсäң кызыңды кан осуҕан бер! бек ҷаксы кісі екäн.» Кан соҕан кызын бермäкшї болдӱ, калкын ҷīп ӱш кӱндöі тоі кылды; ҷуртӱн ҷīп тоі болҕаннан сон кан сураіды: «Осу кӱјöӱ кім екäнїн біlämїсїн?» Кан кӱјöӱдӱ̆ң öзӱ̆нöн сурауҕа ујалады, ҷуртӱн ҷīп сураіды. Сонда бір кісідä біlмäідї, Сыншының Сары Кызы аітады: «Біlсäм мен аітаін! кім екäнїн біlмäсäм маҕан сöкпöсӱ̆н!» Кан бу кызды шакырды. Сыншының Сары Кызы кеläдї, аітты: «Апырмаі бу кім болдӱ? деідї, «ҷер астында Кара Тӱн дегäн, ол емäс; Кара Кула ат астында кара шашы басында Ҷас Батыр десäм ол емäс. Маіскак ҷīрäн ат астында солкулдак кызыл наіза колӱнда Еркä Сары алып десäм, ол емäс; Асык боілӱ Алсын Сары десäм ол емäс. Ак шыбар ат астында Ак Кірпіш батыр десäм ол емäс. Кунан Кара Баҕыс, Дöнöн Кара Баҕыс, ҷаксы ҷīрäн атты Кенжä Кара Баҕыс десäм ат укса садаҕы ерї уксамаіды Карыс Кара батыр дегäн батырдың баласы кабырҕасында кајау ҷок, омуртkасында бӯн ҷок, Кан Шентäі батыр десäм сол болмаса! ол болса ол тӱрlöнӱ̆п кеlгäн шыҕар. Сен Кан Шентäі болсаң тӱрlöн!» деідї. Ташша сіlкіндї бір кöк кептäр болӱп уштӱ. Кыз таҕы аітты: «Таҕыда тӱрlöп батыр! Ташша таҕы сіlкїндї, кöк каршыҕа болӱп уштӱ. Кыз аітты: «Е, батыр, таҕы тӱрlöп öз калыбыңа тӱс!»

Таҕыда сіlкінгäн екäн он бесїндä тӯҕан аідаі болӱп Кан Шентäі калыбына т'сöдӱ̆. Онӱң кöркӱ̆нö ҷурт есїн ҷаңылып талып

калды. Кыз тура салып торҕун орамалын суҕа малып талып калҕан кісіläрдіӊ бетїнä судў себäдї. Кісіläр есїн ӊїп алды. Аіна Каныӊ кызы аітты: «Е, ӓкäм, берсäӊ осундаі ергä бер! бергäн ерїӊä болаін! кылҕан тојўӊа болаін! Сонан сон Кан куанды, тоі кылды, кызына алпыс ала бас атан бермäкшї болдў, кырк кыз, кырк ӊігіт бердї, ӊöнölтпöкшў болдў.

Ӊїрäн ат аітады: «Мен бурунҕўдаі сенї шыҕалман. атаӊныӊ ўш алтынды кіlämї бар, со кіlämїн сура! сол кіlämдї ӊајып öтöрсўн. Кан Шентäі кіlämдї сураіды, бірїн берсäдä екісїн бермäідї. Кан Шентäі аітты: «Ўшöўн бермäсäӊ еlїмä мен баралмаімын, кызыӊда маҕан керäгї ӊок тыр, мен бу ӊердä ӊўр'алман.» Сонан сон кан ўш кіlämїн бермäк болдў, кіlämдї бергäннäн сон алпыс атанҕа казїна артып бердї, амандасып ӊöнölтöдў, бір кўнгö дарјаҕа кеlїп ӊетäдї.

Шаҕыркаі, Шаркаі, Кактыркаі ўш алып: «Аіна Кан кызын бізгä бермäідї» деп калкын ӊїп ӊатыр екäн, Кан Шентäі кеткäннäн сон Аіна Каныӊ еlїн шауп алып кетäдї Аіна Кан бір ўäзірїн Кан Шентäігä ӊібäрäдї кеlä кöрсўн! дедї. Еlімдї шауп кеттї. Ол кісі Кан Шентäігä барды. Кан Шентäі ўш алыптыӊ еlїн іздäп барып ӊеті кўн, ӊеті тўн алысады, ӊесір ӊебір кылып шабысады, шауп алып кеlдї Аіна Каныӊ еlїн бурунҕў орнўна каітарды; Шаҕыркаі, Шаркаі, Кактырҕаі ўш алыптыӊ еlїн бурунҕў ӊїрäн атка шапкан балаҕа бердї, бу бала ол еlїнä кан болўп турдў. Балаҕа аітты: «Таҕыда не керäк саҕан?» Бала аітты: «Маҕан кöп нерсä керäк ӊок, Сыншыныӊ Сары Кызды алып берсäӊїз ӊаксы болар едї.» Сыншыныӊ Сары Кыздыӊ кöӊўlў болады екäн, баланыӊ кöӊўlў кызда екäн. Кан Шентäі Сыншыныӊ Сары Кызды балаҕа алып бердї, амандасып, есäндäсїн каітып кеттї. Бір кўндöрдö катынына кеlїп ӊеттї. Сол кырк кўншўlўк от дарјасына кіlämнїӊ бірїн кöпўр кылып öттў. Онан сон кырк кўншўlўк от шölгö кеlдї, оҕан екінші кіlämдї кöпўр кылып öттў. Ўшўншї кіlämдї кум дарјасынан ӊајып öтöдў. Бу кум дарјаныӊ арҕы ӊаҕылда Ак Кірпіш батыр, Еркä Сары Алып батыр, Ӊас Бала батыр тосўп ӊатады. «Кан Шентäінїӊ кылҕан

ерлігін äсіттік, алған қатынын көрөлүк!» деп қатады. Кан Шентäі келіп амандасып, есäндäсіп көрүсөдү, сонан сон елінä карап қүрүсөдү. Кан Шентäі кісіläрінä айтты: «Мен озүп кетäін, сен үшөүң алып келіңдäр! Менің төңгөлөк сызған черімä кон! деді, узун сызған черімä қүрүңдөр!» деді. Атан есäндіктäрінді біläрмін» деді. Аларды тастап Кан Шентäі озүп кетті.

Озүп кеткäннäн сон түнөүгө айткан Сыншының Сары Кыздың чер астындағы Кара Түн деген алыптың Аіна Каның қызын алсам деген ойүнда бар екäн. Ол бурун Аіна Каннан коркүп қүргön екäн. Кан Шентäі алып қүргöндö көтүнön біргä күп келäі қатыр екäн. Кан Шентäі кеткäннäн сон чердің қүзүнö шығып. Кан Шентäідің қатынын алпыс ала бас атан, қырқ қыз, қырқ қігітті дүнүö мүкүн малын бäрін ашап қалмап чердің астына т'сүп кетті. Бағанағы үш алып чердің тесігінä біргä т'сöін деп еді. Ajағын тықса ajағы jерман кесіліп шолак боп калды. Колүн тығып еді, колү шолак боп калды, ajак колүнан аірып сö jäрдä отурүп калды. Кан Шентäі бір күндördö келä қатып ујуктағанда бір қаман түс көрдү. Ojанып турүп каіта қүрдү соларына: «Бір нерсä боларма?» деп. Каітып келсä оларға, бäрідä чок екäн, үш алып отурад'екäн. «Бу не болдү?» деп сураіды. Үш алып аітады: «Бір қалмауз қалмап кетті.» Кан Шентäі қылаіды, қылаіды, атын сö jäрдä мыктап баілаіды аркандап. Бір аркан özүнүң белінä баілаіды, аітады: «Мен чердің тесігінä түсömүн, сіз арканың бір қағын устап алыңыз кашан осу арканың үшүн кымылдаткан болсам тарт!» деіді.

Кан Шентäі чердің астына түстү. Чердің астында осундаі бір дүнүö бар екäн, со чергä арканын тастап күнүң батысына карап кетті; бір күндördö күн болғанда бір көп қаткан малға келді, малдың ортасына келіп қатса бір таудаі үі турады. Үідүң ішінä енін келді. Сол четі басты қалмауздүң үјү екäн, ішіндä özү қатыр екäн, четі күн, четі түн ујуктаід'екäн, со күнү ујуктаған екäн. Кан Шентäідің катыны касында қылап отур екäн. Кан Шентäі катынымäн амандасып есäндäсіп бір бірсінä сäläм бердіläр. Катын аітты: «Е ерім ölörсүн» деді. Кан Шентäі аіт-

ты: «Онў ölтўрмöсöм сенї аппаралмаімын, ölтўрмöі аппарсам біздї таҕы кӯар, ölсöм ölöін, бір алысармын.» Катыны аітты: «Сенїң кўшўң ҷетпäс» дедї. Кан Шентäі кылышын сӯрўп алды, ҷалмауздўң басына бір шабады. Ҷалмауз тўрö-гälдї, екäў сö јäрдä алысады, ўідўң ішїндä оіран потка кылысады, ҷеті кўн ҷеті тўн алысады, демімїздї алысалык деп ўäдä кылдылар. Кан Шентäі коруктў. «Кўшўм ҷетпäс ол менї ölтўрöр» деп. Сол уакытта бір ак сакалды адам ҷетїп кеlдї, ҷеті басты ҷалмаузҕа урусады, аітты: «Е, ҷалмауз, бу дўнўöнў мунда ҷалман біттїң, сенїң екіншї дўнўöдö не какың бар? сенїң ҷылаткан ҷандарыңның кöздўң ҷасы кан кöl дарја болдў, ҷердїң ҷўзўн алды, сен іш бір тек ҷўрмöдўң» деп сö јäрдä темір тајакпїнäн салып калды, ҷеті басы талкан болдў. Сол адам Кыдыр екäн, шешäсїнїң батасы мäн Кыдыр кеlгäн екäн, ҷеті басты ҷалмауздўң ҷанын алҕан екäн.

Кан Шентäі турдў, ҷалмауздўң ішїн ҷарды, ҷалмаҕан ҷаның бäрідä ішїндä тірі ҷўргöн. «Öі тäңрі кöзўңдў ашшын! деп шӯлап шыҕып ҷатыр. Сол ҷаның бäрїндä алып ҷўрдў.

Малын ҷанын баҕанаҕы тесіккä аідап кеlдї, арканды ары берї кымылдатады, ол ўшöў тартып малын, ҷанын катынын шыҕар алмаіды бу дўнўöгö. Кан Шентäі мўlкў малымїнäн ҷердїң астында калды. Кан Шентäі ҷылап ҷылап аітты: «Сендäрдї кöрўп бöтöн дўнўöдö ҷўргöншö, кöрмöі адасып ölöін!» дедї, ҷылап екі етäгїн беlїнä тўрўп алып кеттї Кан Шентäі. Бір кўндöрдö кеlä ҷатыр едї, алдында бір баі терäк турады; баі терäктїң касында кеlїп ҷатады, ҷатса ујуктап калады, ујуктап ҷатса бір катты даус шыҕады. Сол даусмїнäн ојанады. Ојанса сол даус баі терäктїң басында шыҕады, баі терäккä караса бір уја бар екäн ујада ўш балапан бар екäн, даустап ҷылаҕан сол екäн. Бір аідакар асаҕалы со терäккä шыҕып бара ҷатады, со ҷыланнан балапан коркўп даустаіт екäн. Кан Шентäі: «Осу балапанды асаҕалы бара ҷатыр коі деп, менїң катынымды ҷалмаҕан ҷалмауз сыкылды, бу ҷыланды мен ölтўрöін деп кылышын сӯрўп алды, кылышмїнäн шауп, аідакар екі ўзўlўп ҷатып калды.

Со ҷердӓн таҕыда ҷӧнӧlӧдӯ. Ӯш балапан шакырады. «Не еткӓн ҷан едӣҥ? бермӓн кеlшӣ!» деідӣ. Каітып кеlдӣ. Сӓlӓм бердӣ. «Не кылҕан адамсын?» дедӣ. Кан Шентӓі бӓрӣндӓ аітты, катын ҷалмап кеткӓнӣндӓ аітты, ҷалмауздӯ ӧlтӯргӧнӯндӧ аітты, ҷердӣҥ тесігӣнӓн шыҕалмаі калҕанында аітты. Онан сон бӓрӣн тастап ӧзӯ кетӣп бара ҷатканын аітты. Балапан аітты: «Біздӣҥ анамыз Алып Кара Кус дегӓн кус едӣ, онанда ӯlкӧн ҷан ҷок едӣ, біздӣҥ анамыз екі дӯнӯӧгӧ бірдӓі ушӯш'едӣ. Ҷасынан ҷылында ӯш бала табад'екӓн, ӯшӧӯндӧ ҷылында осу аідакар асап кетӓд'екӓн, ҷергӓ інгӓ енӣп кетӓд'екӓн. Еҥ соҥҕы тапкан ӯш баласы біз екӓмӣз, біздӓн сон бала таппаід'екӓн. Біздӣҥ ҷанымызды сен алып калдыҥ картаімаса менӣҥ шешӓм Алып Кара Кус тіlӓгӓн ҷерӣҥӓ шыҕарар. Бізгӓ кӧп ҷаксылык кылдыҥ.» Кан Шентӓі аітты: «Шешӓҥ каіда кеткӓн?» Балапан аітты: «Шешӓмӣз бізгӓ тамак ӓкпӓlгӓlӣ кеткӓн; шешӓмӣз кеlгӓншӓ бізгӓ аҕаштыҥ басына шыҕып ҷата тур!» Кан Шентӓінӣ аҕаштыҥ басына шыҕарып алып канатыныҥ астына ҷауп ҷатты; «кӧрсӧ шешӓм асап коjар сенӣ» дедӣ.

Бір кӯндӧрдӧ шешӓсӣ ҷылап кеlӓдӣ. «Баламды таҕыда ҷылан асап коідӯма?» деп кеlӣп баі терӓктӣҥ басына конады, баі терӓк маjысып ҷергӓ ӯш тӣп ӯш тӯзӧтӣlӓдӣ. Балапан аітты: «Е шешӓ ҷаксылыкка ҷаксылыкпа? ҷамандыкка ҷамандык барма?» шешӓсӣнӓн ӯш сураіды. Шешӓсӣ аітады: «Ҷаксылыкка ҷаксылык бар» деідӣ. «Ҷамандыкка ҷамандык бар» дедӣ. Балапан аітты: «Ҷаксылыкка ҷаксылык болса бізгӓ ҷаксылык кылҕан мінӓ» дедӣ. Шешӓсӣ аітты Кан Шентӓігӓ: «Маҕан сен кӧп ҷаксылык кылдыҥ, картаімасам сенӣ ҷер ҷӯзӯнӧ шыҕарар едӣм. Маҕан осу ӯш баланы сен бердӣҥ, сенӣҥ какыҥды бу дӯнӯӧдӧ ӧтӧі алман. Сен маҕан куланмӣнӓн буланыҥ алпыс аіҕыр алып кеl! менӣ ҷемдӓ, сонӯмӣнӓн мен алып ушӯп кӧрӧін.»

Кан Шентӓі мылтыҕын моінӯна салып ертӓнмӣнӓн ҷӯгӯрӯп кеттӣ. Куланмӣнӓн буланыҥ алпыс аіҕыр алып кеlдӣ. Кара Кус сонӯҥ отузӯн ҷедӣ. Отузӯн артып алды, Кан Шентӓінӣ мінгізӣп алып ҷӯрдӯ. Баҕанаҕы катынын тастаҕан ҷергӓ кеlдӣ. Ӯстӯнӧ

сол малын ҷанын артады. Бӓрїндӓ артыц алып ушады кӧккӧ ka-рап. «Булаі kараҕанымда бір аіҕырдың етїн сал аузӯма, бу ҷа-ҕына kараҕанымда екі аіҕырдың етїн сал аузӯма!» Кан Шентӓі аітkанын kылды, булаі kараҕанда бір аіҕырдың етїн аузӯна салды, булаі kараҕанда екі аіҕырдың етїн аузӯна салады. Алып ушӯп ҷӯргӧндӧ бір кӯншӯlӯк ҷер kалҕанда аіҕырдың етї таусӯ-лады. Кан Шентӓі саскanынан kоҥ етїн кесїп алып аузӯна тас-таі берӓдї, адам етїнїҥ кӯшӯмїнӓн Кара Кус ҷер ҷӯзӯнӧ ҷетїп кеlдї. Алып кеlсӓ бурунҕӯ тастап кеткӓн ӯш алып боҕӯн ҷеп, сідігїн ішїп кїмїнӓн ҷамаун пісірїп етігїнїҥ коншын пісірїп ҷегӓн екӓн. Со кӯндӧ ӓмбӓсї таусӯлҕан екӓн, со кӯнӯ кеlмӓсӓ ӯшӧӯдӧ ӧlӧд'екӓн. Кара Кус аітты: «Бу наҕылҕан ҷан?» дедї. Кан Шен-тӓі аітты: «Бу ӯш кісі менїҥ ҷолдасым едї» дедї. Кара Кус аіт-ты: «Ҷаkсылыkkа ҷаkсылыk» деп ӯшӧӯн ӯш асап ӯш тастаіды, ӯшӧӯ ӯідӧн шыkkан kалыбына т'сӧдӯ. Кара Кус аітты: «Е Кан Шентӓі, баjаҕы маҕан адам етїн бердїҥ, бу ӧзӯҥнӯҥ kоҥ етїҥ болҕан ал!» деп бу етїн kаітып kусӯп тастаіды, «бу ет kо-ҥыҥа ҷапсыр!» дедї. Кан Шентӓі ҷапсырды, бурунҕӯ kалыбына тӯстӯ. Кара Кус ендї «kош есӓн бол!» деп кетїп kалды.

Кан Шентӓі ендї бӓрїндї ӯjӯнӧ алып барды, бір кӯндӧр бол-ҕанда. Ҷас Бала батыр ҷерїнӓ кеlдї. Ҷас Бала батыр аітты: «Ӯрӯн саҕынбас ат болмас, еlїн саҕынбас ер болмас! Кан Шен-тӓі Мырза оінап кӯlӯп кӧп ҷӯрдӯк, еlїмӓ барамын, есӓн бол!» дедї. Еlгӓ кеlсӓ еlї ҷоk едї, бір ҷау еlїн шауп кеткӓн; Кан Шен-тӓігӓ ҷылап kаітып кеlдї. Кан Шентӓі барып Ҷас Бала батырҕа бір еlдї шауп алып кеlдї.

Таҕыда Кан Шентӓі ҷӧнӧlӧдӯ, бір заман кӯндӧр болҕанда Еркӓ Сары Алып батырдың ҷерїнӓ ҷеттїlар. Олда еlїндӓ kалаін десӓ еlї ҷоk екӓн алда kашан бір ҷау шауп екӓн. Кан Шентӓі таҕы барып бір еlдї шауп бердї. Таҕыда бір заманда кӯндӧр бол-ҕанда Аk Кірпіш батырдың ҷерїнӓ ҷеттїlӓр, онӯҥ еlїн таҕыда бір ҷау алып кеткӓн, оҕан Кан Шентӓі ҷаҥыга бір еl шауп ӓк-пӓlдї.

Сонан бір заманда кӯндӧр болҕанда ӯш Кара Баҕыстың ҷе-

рĭнә келдĭ. Ҷаксы ҷĭрән атты Кенжә Кара Баҕыска алып бердĭ. Сол ӳш аҕасы шешäсĭ ҷурт ҷĭп отуз кӳн оін кылды, кырк кӳн тоі кылды. Сонан сон шешäсĭ аітты: «Ендĭ біз разымыз дедĭ, сендä разы бол! дедĭ, көптӧн көп ҷӳрдӳҥ, ҷаксылык ҷамандыкты білдĭҥ, ендĭ ӧзӳ ӑкäндĭ шешäндĭ іздäп тап!« Со малын мукамбалын кара куладан каҕ ҷарып бӧлӳп, ҷартысын ӳш баласынĭнäн ӧзӳ алды, ҷартысын Кан Шентäігä бердĭ. Амандасып кудаі алдында табысалык деп ҷыласып аірылысып кетĭптĭ Кан Шентäі.

Сонан ҷӳрӳп бір заманда кӳндӧр болҕанда ӧзӳ елĭн іздäп тауптӳ. Ӑкä шешäсĭн іздäп табалмаіды. Елдän сураса бірäӳ аітады. «Пӑläн аулда тіläншĭ болуп ҷӳрӧдӳ». Ол аулҕа келсä таҕыда бір аулҕа кеттĭ деп аіттылар. Іздäп іздäп ҷӳрӳп елдĭҥ бір шетĭндä тапты. Келĭп тапса ӑкäсĭ, шешäсĭ мӳлдӧ картаіп кеткän, ӳстӳндӧ кĭм ҷок бетĭндä ӧҥ ҷок, балаҥ келдĭ деп аітсады білмäідĭ есĭ ҷок Бірäӳ катты кылып аіткан екän, сонда кішкĭнä есĭнä т'сӳп білдĭ. «Мінä сенĭҥ балаҥ деп көсӧткӧн екän. Со баласын көргӧннӧн сон ӑкäсĭ куанҕаннан ҷĭрма бестäгĭ ҷасына келдĭ, шешäсĭ куанҕаннан он бестäгĭ ҷасына келдĭ. Кан Шентäі сол елдä патса боп, елĭ ҷуртӳн бĭläп ҷӳс ҷыл таҕында отурдӳ, алмаҕан ҷау болмады, бармаҕан ҷер калмады, шаппаҕан ел болмады. Сӧітӳп дӧӳрӧн сӳрӳп, бір кӳндӧ дӳнӳӧдӧн ӧттӳ деідĭ.

2. Еркäм Аідар.

Бурун заманда Еркäм Аідар деган ҷас бала батыр болҕан. Узун Сары Алып деган алып болҕан; Еркän Аідардың Наран Сулӳ деган карындасы болҕан, сол сулӳ карындасын аламын деп Узун Сары алып кызыккан. Сол елдĭ келĭп шапкан, Еркäм Аідар келä ҷатканын есітĭп карындасын алып бір кудукка тӳсӳп ҷасырынҕан. Узун Сары Алып келĭп елдĭ шапкан, Еркäм Аідарды карындасымĭнäн карап табалмаҕан. Ол елдĭ шауп алып кетäдĭ, кеткän сон кудуктан Еркäм Аідар шыҕады. Кудуктан шыкса бір котур кӳрӧҥ таі калады, котур кӳрӧҥ таіды барып устап алады, устаҕан екän

ḱунан болады, ц̣ӱгöндöгöн екäн дöнöн болады, ертäп мінгäн екäн бестї ат болады. Аішылыḱ ц̣ердї алты аттаіды, ц̣ылшылыḱ ц̣ердї ц̣еті аттаіды. Сол ат аітты Еркäм Аідарҕа: «Менїң ӱстӱмдö ц̣ӱргöндö сенїмäн ц̣ауҕа алдырсам мен ат болмаін, менїң ӱстӱмдö ц̣ӱргöндö сен ц̣ауҕа алдырсаң сен ц̣ігіт болма!» Сонан сон сол атḱа мінїп алмаҕан ц̣ау болмады, шаппаҕан еlї болмады. Сол Еркäм Аідардың ц̣алҕыз ḱарындасы дуакäр екäн, сол дуа ḱылды. «Атса мылтыḱ öтпöсӱн! шапса ḱылыш öтпöсӱн! адамның кӱшӱ саҕан ц̣етпäсїн!» деп дуа ḱылды. Бір кӱндö Еркäм Аідар ӱідöн сапарҕа кеткäн екäн. Узун Сары Алып іздäп кеlдї. Наран Сулӯ отурҕан ӱјӱнö кірдї, ḱызды кöрӱп аітты: «Сен кімсїн?» дедї. Кыз аітты: «Кім болаін, Еркäм Аідардың ḱарындасымын.» Узун Сары аітты: «Сенї нешä ц̣ылдан берї іздäп кеlдїм, ḱудаіҕа шӱкӱр ендї таптым сенї. Енді маҕан тіјäмїсїн?» Кыз аітты: «Ц̣оḱ мен саҕан бармаімын, менїң аҕам бек балуан, сенї ḱаіда барсаңда ölтӱрöр, менїдä ölтӱрöр.» Узун Сары аітты: «Коркпа, мен сенї алармын, сен шыныңды аіт! менї сӱјöмӱсӱн?» Кыз аітты: «Негä сӱімöімӱн, сӱјöмӱн, барар мын саҕан. Сен менї алып кетпäсäң öзӱм амал тауп берäін!»

Сол Узун Сары алыпты бір ц̣ердä ора ḱазып салып ḱојады. Онда асрады, кӱндӱз аҕасы кеткäндä екäӱ оінап біргä ц̣атады, кеш уаḱытта ц̣асырды. Бір кӱндöрдö ḱыз аітты: «Аҕамды бір алыска ц̣умсаін, ḱыін іскä барса кеlмäстäі ц̣умсаін! егäр кеläр болса ц̣ӱдöп кеläр, сонда сен аҕамды ölтӱрöрсӱн.»

Кыз бір кӱндöрдö аурӯ болдӱ, аурӯ болӱп дöңбöкшідї. Еркäм Аідар кеlїп: «Е, ḱараҕым, шыраҕым, тар ḱурсаḱта ц̣атыскан, талас емшік біргä еміскäн ḱараҕым, саҕан не болдӱ» дедї. «Саҕан, шыраҕым, не ем керäк» дедї. Кыз аітты: «Е, аҕам, аурӯ болдӱм, бар бір ем алӯ ḱыін» дедї. Мунаі ц̣аḱта бір ц̣еті басты ц̣алмауз бар деп естӱш'едїм, сонӱң маҕан бір ḱасыḱ ḱаны керäк. Сонӱ ішшäм ц̣азылар едїм.» Аҕасы аітты: «Кыін болсада алармын. Карындасымның ц̣олӱнда ölсöм шеітпїн.»

Еркäм Аідар сол ц̣еті басты ц̣алмауздӱ іздäп кеттї; бір кӱндöр болҕанда бір далада турҕан ӱігö ц̣еттї. Бу ӱігö «Асалау ма-

ғалаікым» деп енїп келдї. Ол ўїдө отурған бір кыз адам екән, ол кыз аітты: «Ўәләікім әссәләм, нағылған қансын?» дедї. Еркәм Аідар аітты: «Еркәм Аідар деган алыппын.» Кыз: «Каіда барасын?» деп аітты. Цігіт аітты: «Каіда бараін? Менің қалғыз карындасым аурў едї, оған цетї басты қалмауздўң канын іздән бара қатырмын» дедї. Кыз аітты: «Батырда болсаңыз акылыңыз аз екән коі. Сенї карындасың өлсўн деп каітып келмәсін деп алдап цібәргән екән. Ол цеті басты қалмаузға адам кўшў цетпәіді, ол көрўнгөн қанды кўндўк цердән қалмаіды. Біз ўшөўмўз кыз едік, ўшөўмўздў аламын деп санаіды, кашаннан берї біз сонўмінән соғысып турамыз, ол бізді алалмаіды, онў біз алалмаімыз, цеті кўн, цеті тўн соғысамыз. Меннән булаі сенің қолўңда екі апам бар, солар саған бір амал тауп бермәсә сен аласын деп аіталмаімын. Сен каітканыңда конак бол бізгә!» дедї.

Сонан бір кўндөрдө әлігә аіткан ортаншы апасына келдї, апасына сәләм берїп ўјўнө енїп келдї. Кыз сәләмін алып: «Кімсін?» дедї. «Еркәм Аідар деган палуан менмін» дедї. Кыз аітты: «Сен каіда бара қатырсын?» Батыр аітты: «Менің қалғыз карындасым бар, сол аурў болдў, цетї басты қалмауздўң канын іздән барамын» дедї. Кыз аітты: «Акылды болсаңда акмак екәнсін, карындасың сенї өлўмгө алдап цібәргән екән, сен тўгўл, ўш балуан кыз біздә нешә қылдаі соғўстык. Ўлкөн апамыздың кўшў болмаса біздїдә алар едї. Сен ўлкөн апамызға бар сол бір амал тауп берәр.» Еркәм Аідар ўлкөн апасынікінә келдї, кірїп келсә ол апасы сурамаі ону білә'екән. Кыз аітты: «Е, Еркәм Аідар, акылды болсаңда акмак болған екәнсін, батырда болсаң тентәк болған екәнсін. Карындасың саған кас кылған екән, сен цўгўңнўң астын негә карамаі шыктың?» Еркәм Аідар аітты: «Наран қан маған кас кылмас» дедї. Кыз аітты: «Ол цеті басты қалмауз цеті кўн, цеті тўн ујуктаіды, цеті кўн бізмінән соғыс кылады, цеті қылдан берї соғыс кылып турамыз. Ол көп ујуктаіды, біз аз ујуктаімыз, ујуктап қатқан церїндә біз ону өлтўрөр едік, ол біздің әкәмізді өлтўргөн едї. Әкәміз аітып едї бізгә, ујуктап қатқан кісігә тїмә, уікумінән өлў тең. Әкәміздің тілін тастамаі-

мыз. Осу кӱндӧ барсаӊ ујуктап ӊатыр. Ујуктаҕан ӊерїндӓ ӧlтӱрсӧӊ, каітарыӊда бізгӓ конак бол!»

Сол ӊеті басты ӊалмаузҕа барды, ујуктап ӊатkан ӊалмауздӱӊ кылышмїнӓн бір басын алды, алты басымїнӓн акыра тӱрӧ-гӓlдї. алты басымїнӓн алты кӱн алты тӱн алысады, оі ӊердї дӧӊ кылады, дӧӊ ӊердї оі кылады, алты кӱндӧ алты басын алады, со ӊердӓ ӧlтӱрӱ̆п салады. Колка ӊӱрӧгӱн кесїп алады.

Бір кӱндӧрдӧ баҕанаҕы кыздікїнӓ каітып кеlдї. «Ӧlтӱрӱ̆п колка ӊӱрӧгӱ̆н алып кеlдім» дедї. Кыз аітты: «Саҕанда ӊаксы болдӱ, бізгӓдӓ ӊаксы болдӱ, бӓ̄рікӓlдї ерїм дедї, біз онӱ алалмаі ӊӱрӱ̄ш'едїк, біздї алады коі деп коркӯш'едїк» дедї; ӱјӱ̆ндӧ кондӱрӱп ӊатkызды, тӱндӧ ујуктап калҕан сон ол ӊалмауздӱӊ колка ӊӱрӧгӱ̆н кыз алып коідӱ, бір ӧгӱздӱ̆ӊ колка ӊӱрӧгӱ̆н коржунӱна салып коіды. Ертӓн турӱп алҕанын біlмӓі кетїп калды.

Аідан аі ӧтӱ̆п, ӊылдан ӊыл ӧтӱ̆п бір кӱндӧрдӧ ӱјӱ̆нӧ кеlдї, ӱјӱ̆нӧ ӊетїп кеlӓ ӊатса карындасы Наран Сулӯ тыскары шыҕып тур екӓн. Кеlӓ ӊатkанын кӧрдӱ̆, ӊеті басты ӊалмауздӱӊ колка ӊӱрӧгӱн алып кеlӓнїн біlдї, есӓн кеlӓ-ӊатkанын кӧрдӱ̆. Каіта ӊӱгӱрӱп ӱјӱ̆нӧ ендї. «Е, Узун Сары Алып батыр!» деідї «менїӊ аҕам кеlӓ-ӊатыр, сенїӊ ӓ̄lїӊ оҕан ӊетпӓс, бу ӊолда ӊӱдӧгӧн ӊок екӓн, кымылдамаі ӊат! таҕыда бір кыін іскӓ ӊумсаін» дедї. Аҕасы кеlдї, амандасып кӧрӱсӱ̆птӱ̆. «Шыраҕым, Наран ӊан аурӯӊ калаі?» дедї. Кыз аітты. «Ӊазылҕан аурӯм ӊок» дедї. Ӊалмауздӱӊ ӊӱрӧгӱ̆н кызҕа бердї, кыз емдӓндї, сол кыз оінап ӊӱрӱ̆п ӊазылып ӊӱрдӱ̆. Сол Еркӓм Аідар куаныш таҕы бір ӊау ӊаулаҕалы кеттї, сол ӊаудӱ алып ӱш кӱннӧн сон ӱігӧ ӊеттї. Кеlсӓ карындас есіктӓн тӧргӧ, тӧрдӧн есіккӓ дӧӊ бӧкшїп оібаі салып ӊылап ӊатыр. «Караҕын Еркӓм Аідар, менїӊ аурӯм бурунҕӱдан ӊаман болдӱ.» Еркӓм Аідар аітты: «Е шыраҕым, Наран ӊан, сен ӧlсӧӊ мен ӊалҕыз каіда барармын? кудаі сенї ӊалҕыз алҕанша біз екӓӱміздї біргӓ алсын! Наран ӊан, шыраҕым, урҕашы адам кӓ̄рі кулакты болӯш'едї, саҕан не ем керӓк болар?» «Маҕан алда шаҕаланыӊ ак тӱӧсӱ̆нӱ̆ӊ сӱтӱ̆ керӓк» дедї. Сонӱ ішшӓм мен ӊазылар едїм. Ол алда таҕаланыӊ ак тӱӧсӱ̆нӱ̆ӊ бӯрасы бар екӓн, сол бӯра кӧ-

зӱ̆ кӧрӱ̆нгӧн ц̣аның ба̄рӣндӓ алад'екӓн, соҕан барсаң со бӯраны ӧлтӱ̆рӧрсӱ̆н.»

Сол Еркӓм Аідар кетӓдӣ іздӓп; бір заманда кӱ̆ндӧр болҕанда баҕанаҕы кыздікӣнӓ кеlӣп ц̣еттӣ. Кызбӓн амандасты, кыз аітты: «Каіда барасын?» Еркӓм Аідар аітты: «Кудаі таҕаланың ак тӱ̆ӧсӱ̆нӱ̆ң сӱ̆тӱ̆н іздӓп барамын.» Кыз аітты: «Е, Еркӓм Аідар, акылды болсаңда акмак екӓнсӣн, батырда болсаң тентӓк екӓнсӣн, карындасың сенӣ ӧlӱ̆мгӧ ц̣умсаҕан екӓн. Ол алда таҕаланың ак тӱ̆ӧсӱ̆н адам алалмаіды. Сен ортаншы апама бар, ол біlсӓ біlӓр.» Бір кӱ̆ндӧрдӧ ортаншы апасынӣкӣнӓ кеlдӣ ц̣етӣп. Ӱ̆jӱ̆нӧ кіргӓндӓ кыз аітты: «Каіда барасын?» Еркӓм Аідар аітты: «Ц̣алҕыз карындасым аурӯ екӓн, соҕан алда таҕаланың ак тӱ̆ӧсӱ̆нӱ̆ң сӱ̆тӱ̆н іздӓп барамын.» Кыз аітты: «Е, Еркӓм Аідар, акылды да болсаң акмак екӓнсӣн, батырда болсаң тентӓк екӓнсӣн, сенӣ ӧlӱ̆мӧ ц̣умсаҕан екӓн. Бу алда таҕаланың ак тӱ̆ӧсӱ̆нӱ̆ң сӱ̆тӱ̆ булак болӱп аҕып ц̣атады, ол ӧlгӧн кісінӣ тіріlтӓдӣ, онӱ̆ң бӯрасы бар, кӧрӱ̆нгӧн кісінӣ кӯп ц̣етӣп ӧlтӱ̆рӧр. Біз таҕы онӱ̆ң сӱ̆тӱ̆н керӓк кыламыз бӯрасынан коркӱп баралмаімыз менӣң ӱ̆lкӧн апама бар!» Бір кӱ̆ндӧрдӧ сол ӱ̆lкӧн апасынӣкӣнӓ кеlдӣ. Кыз аітты: «Каіда барасын?» Еркӓм Аідар аітты: «Карындасым аурӯ едӣ, алда таҕала ак тӱ̆ӧсӱ̆нӱ̆ң сӱ̆тӱ̆н іздӓп кеlӓмӣн.» Кыз аітты: «Кӱ̆шӱ̆ң кӧптӧ болса акылың ц̣ок екӓн, карындасың сенӣ ӧlсӱ̆н деп ц̣ібӓргӓн екӓн. Ол алда таҕаланың ак тӱ̆ӧсӱ̆нӱ̆ң сӱ̆тӱ̆н біздӓ алаjык десӓктӓ бӯрасынан коркӱп баралмаімыз, бір алсаң бӯрасы уjуктап ц̣атканда аларсын, атың ц̣ӱ̆рӱ̆к болса. Алып кашып ц̣еткӣзбӓі кетсӓң, кутӱларсын, а̄гӓр кӯп ц̣етсӓ сенӣ ӧlтӱ̆рӧр.» Еркӓм Аідар: «Ажал ц̣етпӓсӓ ӧlмӧн» дедӣ.

Бір заман кӱ̆ндӧрдӧ барып ц̣еттӣ, аҕып ц̣аткан сӱ̆тӱ̆нӧн торсуҕӱна куjӱп кашты. Сол кашып бара ц̣аткан атының дӱ̆бӱ̆рӱ̆мӣнӓн, уjуктап ц̣аткан бӯра оjанды, кӧрӱ̆п онӱ̆ кӯдӱ̆, бір заманда кӯп ц̣еттӣ. Кӯп ц̣етӣп ӣнӣнӓн тістӓп алып ц̣ергӓ соктӱ̆. Еркӓм Аідар бӯраны кӧтӱ̆рӧ тӱ̆рӧ-гӓlӣп соктӱ̆, ц̣ана бӯра алып соктӱ̆, бір бірӣн екӓӱ̆ ӱ̆ш ӱ̆штӧн алып соҕӱ̆стӱ̆. Тӧртӱ̆ншӣдӓ бӯраның ц̣аҕын сындырып, ӧlтӱ̆рӱ̆п кутулӱп кеттӣ. Баjанаҕы кыздікӣнӓ кеlӣп конады. «Есӓн сау кеlдӣңбӓ?» дедӣ. «Бӯраны ӧlтӱ̆рдӱ̆ң сӱ̆ттӱ̆ алып

кеlдїм» дедї. Тӱндö ҷатkызып kojӱп ујуkтаҕан сон ӓ̄кпӓlїп ҷатkан сӱтӱ̆н алып kалды, бір тӱöнӱ̆ҥ сӱтӱ̆н торсуҕӱна kуідӱ. Ертӓн турӱп Еркӓм Аідар сонӱ біlмӓі kаітып кеттї.

Бір заманда кӱндöр болҕанда ӱјӱ̆нö ҷеттї. Карындасы аҕамның кеlӓтӱҕӱн уаkыт болар деп тыскары шыkты, аҕасын кöрдӱ̆. Каітып ӱјӱ̆нö ендї, аітты: «Е Узун Сары Алып, аҕам кеlӓ ҷатыр, сенїҥ кӱшӱ̆ҥ оҕан ҷетпӓс, ӱндöмöі ҷата-тур.» Аҕасы ӱігö кеlдї, kарындасына амандасты, сӱтӱ̆н бердї, бу kыз ӓ̄кпӓlгӓн сӱтпїнӓн ҷӯдӱ бетїн kолӱн, ҷазылды, оінап кӱlӱ̆п ҷӱрöдӱ̆. Еркӓм Аідар таҕы ҷаулаҕалы кеттї, ӱш кӱндöн сон ӱігö kаітса kарындасы бурунҕӱдан ҷаман ауруп kалды, ыҥранып тöрдöн есіккӓ ҷумалаіды. Еркӓм Аідар ҷылады: «Сен ölсöҥ мендӓ ölöін! таҕы саҕан бір ем керӓкпӓ?» Kыз аітты: «Маҕан алда таҕаланың шолаk kаскырының öтӱ̆ керӓк!» дедї.

Еркӓм Аідар атын ертӓдї ҷумсаҕан ҷерїнӓ ҷöнölдӱ̆. Бір заманда кӱндöр болҕанда баҕанаҕы kыздїкїнӓ ҷеттї. Kыз аітты: «Каіда барасын?» Ҷігіт аітты: «Карындасым таҕы аурӯ соҕан алда таҕаланың кöк шолаk kаскырның öтӱ̆н іздӓп барамын.» Kыз аітты: «Сенї ölсӱ̆н деп ҷумсаҕан kарындасың. Öзгö ҷолдаҥ кеlсӓҥ даҕы мунан кеlӓlмассын, сол кöк шолаk kаскырҕа адам кӱшӱ̆ ҷетпӓідї. Оҕан сен барма барсаҥ кеlмӓссїн.» Еркӓм Аідар аітты: «Карындасым ӱшӱ̆н ölсöм, шеітпїн; барамын.» Кеттї Еркӓм Аідар, бір заманда кӱндöрдö ӱlкöн апасынїкїнӓ кеlдї. Сӓ̄lӓм бердї, ӱігö кірїп кеlдї. Kыз аітты: «Каіда барасын?» Еркӓм Аідар аітты: «Ҷалҕыз kарындасым аурӯ болдӱ, соҕан алда таҕаланың кöк шолаk kаскырдың öтӱ̆н іздӓп барамын.» Kыз аітты: «Е Еркӓм Аідар kарындасың сенї ölӱ̆мгö ҷібӓргӓн. О кöк шоkаk kаскырҕа адам кӱшӱ̆ ҷетпӓідї, öзӱ̆нӱ̆ҥ басkаның бӓрїндӓ асаіды, оҕан сен барсаҥ ол сенї таҕы асап kojар. Оҕан сен барма! Барсаҥ сонау кöгöрӱ̆нӱ̆п кöрӱ̆нгöн тöбö сол ҷатkан kаскыр. Ујуkтап ҷатkан ҷеріндӓ алмасаҥ алалмаісын» дедї.

Еркӓм Аідар атkа міндї, кеттї. Бір уаkытта кöк шолаk kаскырҕа ҷеттї, kаскыр ујуkтап ҷатkан екӓн, беlгӓ барып kырк kулаш семсӓрїмїнӓн шапты, беlї екі ӱзӱ̆lӱ̆п кеттї. Кӓӱдöсӱ̆мїнӓн

алыса кеттї, ӱш кӱн ӱш тӱн алысады, ол каскырды ӧлтӱрӱп ӧтӱн алады. Каскыр ӧзӱп ӓр ҷерїн тістӓп ҷаралапты.

Каітып кыздїкїнӓ кеlдї. Кыз тӱндӧ ҷатkызып бајанаҕы алып кеlӓ ҷаскан ӧтӱн алып kојӱп, бір каскырдың ӧтӱн салып біlдіртпӓі kојады. Ертӓн турӱп сол Еркӓм Аідар біlмӓі кетїп kалды. Бір заманда кӱндӧр болҕанда ӱјӱнӧ ҷетїп кеlдї. Карындасы аҕамның кеlӓтӱҕӱн уакыт болдӱ деп карап тӱрӧ екӓн. Со kыз аҕасын кӧрӧдӱ даҕы каітып ӱјӱнӧ енӓдї kуанып. «Менїң аҕам Еркӓм Аідар ҷӱдӧп кеlӓ ҷатыр екӓн турӱп бір алысып бак, Узун Сары Алып!« Еркӓм Аідар ӱјӱнӧ енїп кеlдї. «Е караҕым карындасым, сенїң ӱшӱн ҷӱдӧп ӧlдӱм, маҕан бір ҷаксы ас берӓ кӧр!» Карындасы бір ајак асты ҷаза kујӱп бергӓн екӓн. Аузӱна тіјӓр тїмӓстӓ Узун Сары Алып акыра тӱрӧ кеlдї. Екӓӱ со ҷердӓ алыса кеттї. Сол Еркӓм Аідардың такымы kурусӱп kалҕан екӓн оруннан туралмаіды, екӓӱ со ҷердӓ отурӱп ҷеті кӱн ҷеті тӱн алысыпты. Еркӓм Аідар аітты: «Е караҕым Наран ҷан, тар kурсакта ҷатыскан, талас емшӓктї еміскӓн, мынаның астына буршак шал таіҕанатып ҷыҕаін! менїң астыма ун сал!» Сол карындасы астына буршак салды, Узун Сары Алыптың астына ун салады. Сол Еркӓм Аідар буршакkа таіҕанатып алып сокты. Ӧlтӱрӧін десӓ шапса kылыш ӧтпӧідӱ, атса мылтык ӧтпӧідӱ, мунӱ kаітӓмїз?» дедї. Kыз аітты: «Бір kырk катының сідігїмӓн суҕарҕан бір алмас п'шаҕы бар бір ӧтсӧ сол ӧтӧр» дедї. Сандыктан бу п'шакты алып бердї. Сол п'шакты тамаҕына шаншып kакса сол п'шак тамаҕына енїп кетӓдї. Узун Сары Алып Еркӓм Аідарды ӧlтӱрӱп, карындасын малы ҷанын алып кеттї.

Баҕанаҕы Еркӓм Аідардың кӱрӧң аты Еркӓм Аідардың ӧlтӱргӧнӱн біlгӓннӓн сон kашып кеттї, kашып ол баҕанаҕы ӱш kызҕа барады. «Е, kыздар, Еркӓм Аідар ӧlдӱ.» Кӱрӧң ат ол ӱш kызды мїңгізїп алып кеlдї. Баҕанаҕы ҷеті басты ҷалмауздӱң kолkа ҷӱрӧгӱн, алда таҕаланың ак інгӓнїң сӱтӱн, алда таҕаланың кӧк шолак каскырдың ӧтӱн алып кеlдї, ӧlгӧндӱ тіріlтӓтӱҕӱн дӓрі екӓн. Сон ӓкпӓlїп емдӓп тіріlттї, баҕанаҕы п'шаҕыр сӯралмады. Кӱрӧң ат аітады: «Ҷеті kабат ҷібӓктӓн аркан есїп бір

ҷаҕын п'шакка баіла. бір ҷаҕын менӣҥ беӣмä баіла! Сонда шыкса п'шак шыҕар шыкпаса ӧлгӧнӯ.» Баілады кӯрӧҥ ат ӯш алып кӧккӧ шыкты, ӯш алып ҷергä тӯстӯ, сонда п'шак шыҕып кеттӣ. Еркäм Аідар: «Ā! катты ујуктап кеткäн екäм» деп тӯрӧ кеlдӣ. Карындасының кас кылҕанын ҷаҥа біlдӣ.

Тӯрӧ-гälсä баҕанаҕы ӯш кыз касында отурады, ӯш кыз тіріlткäнӣн ҷана біlдӣ, сӧјäрдä ӯш кызды ӧзӯ алыпты. Ӯш катыны аітты: «Біз іш каіда бармаімыз, кешäгӣ карындасыҥды ӓкпäткäн ҷаӯҥа барып алсаҥшы.» Еркäм Аідар таусӯлмас азык алды, тозбас кӣм кӣдӣ, кӯрӧҥ атыр мінӣп іздäп кетӣптӣ. Бір заманда кӯндӧр болҕанда бір еlгä ҷеттӣ, еlгä кеlсä бір тезäк терӣп ҷӯргӧн кемпір кеlдӣ. Еркäм Аідар аітты: «Е кемпір, бу каі еlӣҥ?» дедӣ. Кемпір аітты: «Бу Узун Сары Алып дегäн алыптың еlӣ!» Еркäм Аідар аітты: «Бу Узун Сары Алып Еркäм дегäн алыптың карындасын алҕан едӣ; со карындасы барма?» дедӣ. Кемпір аітты: «Узун Сары Алып Еркäм Аідардан коркӯп некäсӣн кыідырмаҕан едӣ. Тіріlсä біздӣ ӧlтӯрӧр деп коркӯш'едӣ. Еркäм Аідар тіріlмäдӣ, онӯҥ ӯшӯн некäсӣн кыідырып алҕалы ҷатыр. Сонӯҥ ӯlкӧн тојӯ бар» дедӣ.

Еркäм Аідар сол ӯlгӧн тоіҕа барарҕа ӧзӯ тӯрlӧндӯ, ӧзӯ ҷаман ташша болӯп атын котур кӯрӧҥ тоі кылыпты. Со тоіҕа кеlӣптӣ, кеlӣп бір кызмӣнäн ӧlӧҥ аітысады, ол кызды ҷеҥӣн кетӣптӣ. Таҕыда екіншӣмӣнäн аітысады. Сонда Еркäм Аідардың карындасы аітты: «Бу кімнӣҥ даусӯ, менӣҥ караҕым Еркäм Аідардың даусӯ сыкылды екäн.» Кісіläр аітты: «Бу бір ташша» дедӣ. Кыз аітты: «Мында шакырып кеlтіршӣ!» Ташшаны ӯігӧ енгіздӣ. Кыз аітты: «Сен ташша кімсӣн?» дедӣ. «Мен бір беішара мысапырмын» дедӣ. «Сен Еркäм Аідарды кӧргӧнбӧ?» Ташша аітты: «Ҷок кӧргӧнӯм ҷок» дедӣ. Наран Сулӯ бу ташшаҕа бір ҷаксы ат шапан бердӣ.

Сонан сон бір кӯндӧрдӧ Узун Сары Алып ҷамаҕаттарын ҷӣп алып ок атарҕа серӯäнгä шыкты; сонда Еркäм Аідар біргä барды кӧп кісімӣнäн. Ӧзӯнӯҥ ҷаҕы ҷок екäн, біräӯдӯҥ ҷаҕын сурап алып атады, тартӯна ҷарамаі сынып калады; таҕыда екіншӣ ҷа-

ұын сурап алып, таңыда сындырады. Сонан соң сол ұамаңаттары бір балуан ташша бар деп Узун Сары Алышка аітады. Узун Сары Алып: «Е ташша, дедї, менің ұаңымды көтөрўп атшы!» дедї. «Көтөрўп атсаң аттың, аталмасаң басыңды алармын.» Еркäм Аідар бу Узун Сары Алыптың ұаңын колўна алды, тартса тартўна ұарамаі сыныш калады. Узун Сары Алып ашўланады: «Бу ташша бір балуан ташша екäн Еркäм Аідардың ўідögў ок ұаңын äкпäл! соңў көтөрўп атса ұараіды, аталмаса сонда басын алармын» дедї.

Алып келїп сол ок ұакты бердї, өзўнўң ок ұаңын колўна алып «äттäгänäі!» дедї «ұаман болўп калңан, тўзötögö керäк екäн. Мунў немїнäн тўзötөр? тў біä тауп берсäң соңў сојўп казысына ораса тўзötўlöр едї, сонан соң көтөрўп атсам атаін, аталмасам басымды берäін!» Сол біäнї сојўп кызысына ұаңын орап ўш кўн салады. Төртўншў кўнўндö ұаңын колңа алды, бір ок ұаңына салды, бір оңўнўң басы он пут екäн. Бір аткан екäн, бес ұўс кісї ölödў. Сонан соң бу Узун Сары Алып кашты. Узун Сары Алышты кўп ұетїп екäў ўш кўн соңусады. Сол Узун Сары Алышты ölтўрдў басын кесїп, Узун Сары Алыштың елїн ұесір ұебір кылып шауп алады.

Наран Сулў карындасына келїптї. Кыз келгänің көрўп: «Е, аңам Еркäм Аідар, шыраңымаі!» деп алдынан шыңып ұўгўрўптў. Сол Еркäм Аідар карындасын устап алды, атка баілады. Ендї шауп кеткän елїн ўігö аідапты. Ўігä каіткан соң карындасынан кўнўндö бір ұапрак етїн кесїп алып өзў асады. Ўш ұылда сактады сöітўп, ўш ұылдаі етї таусўлңаннан соң öldў. Сол Еркäм Аідар сöітўп кегїн алды. Ўш катынымїнäн ұўрўп барша Мурат басына ұетїп калды.

III. ЕРТӘК.

3. Ежігәлді.

Ертәдә бір баі болўптў, баідың бір қалҕыс баласы болўптў, аты Ежігәлді екән. Әкәсі баласына калың берўптї, баласын каінына қібәрўптї. Баласы барып калыңдык оінапты. Ежігәлді ўўўнө каітты. Келә қатканда уру тонапты қанында, екі кўмўс теңгә калыпты. Ўўўнө қажау келді, келсә елїн қау шауп кетїптї. Ежігәлді кім екәнїн білмәіді. Қуртунда бір котур торо таі калыпты, таіды алдына салып аідапты. Алдынан ўш к'сі көрўнўптў, со к'сі қакындапты. Ежігәлді екі кўмўс теңгәсїн мынаҕы котур таідың куіруҕўнўң астына тыҕыпты. Баҕанаҕы ўш кісі келді, келіп сөілөстў. Ўшөў баідың балалары екән. Олар келгән сон Ежігәлді таіды камшымїнән салды, сокkан сон таі тышты баҕанаҕы теңгәнї Ежігәлді алды.

Баҕанаҕы ўш к'сі аітты: «Е сен таіды сат!» дедї. Ежігәлді: «Сатпаімын» деідї. «Негә сатпаісын?» дедї. «Кўнўндө тајым теңгә т'шат» дедї. «Біз екі дўз сом берәлїк!» дедї. «Сатпаімын» дедї. «Баілык кылсаң, ўш дўз теңгә берсәң сатамын» дедї.

Ўш дўз теңгә бердї, таіды алды. «Мыны каітәмїз?» дедї. Ежігәлді аітты: «Ўўўнө аппар!» дедї. „Қоңуршка п'шәнгә баіла! тўн ортасында суҕар! таң атып келә јатканда соңў бір суҕар! Кўн шыҕа келгәндә ўўўңнўң ішїнә ак кїз қаі! Таіды алып келїп ішїнә која бер! Куіруҕўнан ыстап камшымїнән сабасаң ўўўңнўң ішїн кўмўс теңгәгә толтўра т'шар» дедї.

Ўўўнўң ішїнә тора таі теңгә тышпады, бок т'шады. Ўш карындастың аҕасы ініләрін шакырды, олар келді. «Ежігәлді алдапты» дедї. «Таі теңгә тышпады, бок тышты. Ежігәлдінї іздәлїк! дедї. Олар барды іздәді, тапты. Баідың балалары келә қатыр, сөілөстў. Ежігәлдінїң касында казан ат асўлў турдў. Баідың балалары казанды сат!» дедї. Ежігәлді: «Сатпаімын» дедї.

«Несі бар?» деді. «Мыны сатсам өзўм өлўп каламын, бу казаным өзў асылады, су өзў куйўлады, ет өзў салынады, отун өзў цағылады, өзў п'сәді.» Балалар аітты: «Сат! ўш дўз теңгә берәміз! деді. Сатты казанды, олар аіттылар: «Ежігәлді, мыны каітәміз?» ««Менің өзўм алыска кетпәі асылмаіды, менің өзўм алыска кеткән сон асылады» деді.

Ежігәлді кашты; казан асылмаіды, от цағылмады, ет салынбады, су куйўлмады. «Алдады бізді» деді. «Кўалык!» деді. Кўдў кўп цетті, ыстап алды, екпәлді, бір судўң басына екпәлді, колўн аjағын баілады; суға тастаімыз деді. Бізді алып суға т'сўп кетәр деп коруктў. Ўшөў калаға кетті. «Ағашмінән ітәрін цібәрміз!» деді, ағашты екпәлміз! сен цат!» деді.

Бір к'сі Ежігәлдінің касына келді, Ежігәлді цылады, оібаі оібаі салды. Келген к'сі: «Нағылған цансын?» деді. Онў сураған к'сінің астында кара цорға аты бар болған, басында кара тўлкў бөрўгў бар болған, ўстўндө кара макпал шапаны бар болған. Ежігәлді онў көрўп аітты: «Бері цакын кел! мен саған аітаін!» деді. Кісі цакын келді. Ежігәлді аітты: «Муна шәрдің батсасы өлгөн екән, маған сен соған батса бол! деді. Мен болмадым. Сонан сон кол аjағымды бўдў, суға ітәрәміз деді» деді. Кара цорға атты к'сі аітты: «Акылың цок екән, деді, батса болсаң не кылады?» деді. Ежігәлді аітты: «Батса болўға царамаімын» деді. Кара цорға атты к'сі аітты: «Мен батса болаін! деді. Ежігәлді аітты: «Батса болаін десәң шеш менї!» деді. Шештї. Кара цорға атты к'сі кімін шешіп оған берді. Ежігәлді онў бўдў, аітты: «Каладан к'сі келәді, келген сон сенї ағашмінән суға ітәргәндә сен батса боламын десәң олар сенї шешәді» деді. Ежігәлді кара цорға атка мінді, кара макпал шапанды кіді, кара тўлкў бөрўктў кіді. Ежігәлді кетті, кеткән сон манағы ўшөў каладан ағаш екпәлді, Ежігәлдінї суға ітәрәміз деіді. Ўшөў аттан тўстў, баілаған к'сінї ітәрді. Баілаған кісі аітты: «Менї ітәрмә, батса боламын! Ўшөў аітты: «Сен менї алдадың; канша акша мызды алдап алдың? сен батса боламын десәң сенї суға цібә-

räін! анда батса бол!» дедї. Онў суҕа ішäрїп ҷібäрдї, ендї ўшöў̄ калаҕа каітты.

Кеlдї калаҕа, кеlсä алдынан Ежігälді кеlдї. Ўшöў̄ аітты: «Е Ежігälдї, біз сенї суҕа ҷібäрдїк.» Ежігälдї аітты: «Е, аҕалар, суҕа ҷібäргäнїң маҕан ҷаксы болдў, судўң тўбўндö осундаі кара ҷорҕа ат екäн» дедї. Ҷалҕыз ат мен ыстадым.» Ўшöў̄ Ежігälдінї аітты: «Е аҕам!» дедї, «бізгä кöрсöт!» дедї. Ежігälдї: «Ҷўр!» дедї. Баҕанаҕы öзўн суҕа ітäргäн ҷергä екпälдї. Біräўнўң коінўн таска толтўрдў, коншўн таска толтўрдў, беlїнä бір шыбык баілады, суҕа тўс! дедї. Біräў̄ т'сўп кеттї. Сонан сон ўшöўнўң екäў̄н шыбыкка баілап суҕа тўс! дедї. Екäў̄ суҕа т'сўп кеттї.

Öзў̄ Ежігälдї атка міндї, суҕа тўстў̄, арҕы ҷакка кеттї, атты каітарды судан öтўзўп, öзў̄ ҷаjау кеттї. Казактың ўjўнö кеlдї, со ўідö алты кыз бар екäн, алты басты бір ҷалмауз кемпір бар екäн. Ежігälдї кеlä кемпір камшымїнäн сабады, алты кызды сабады, ўjўнöн кемпірмїнäн бес кыз кашып кеттї. Бір кызды ўjўндö Ежігälдї алып калды, катын кылды. Ежігälдї далада кеттї. Бір кўн ўjўнö кемпір кеlдї. Кемпір сурады: «Ежігälдї кеlгäндä каітäсїн?» дедї. Кыз аітты: «Есік ашып Ежігälдінї кіргізäмїн» дедї. Кемпір аітты: «Тўндö ҷатканда каітäсїн?» Кыз: «Кушактасып ҷатамын» дедї. Кемпір аітты: «Бўгўн есіктї ашып кіргїзбä! тўндö ҷатканда терс карап ҷат.»

Ежігälдї ўjўнö кеlдї, есіктї ашпады, тўндö ҷатып едї, терс карап ҷатты. Ежігälдї аітты: «Катын, негä терс карап ҷатасын?» дедї. Катыны аітты: «Öзўң далада кетäсїн, мен ўідö ҷалҕыз отурамын Бала мендä ҷок» дедї. Ежігälдї аітты: «Баланы бермäсä кудаі бермäдї.» Катыны аітты: «Мендä сäўкälä ҷок» дедї. «Бір Дауҕар алып маржан сатады, сонан маҕан маржан сатып алып кеlїп бер!» дедї. Ежігälдї аітты: «Ҷаjау бармаімын!» дедї. Катын аітты: «Шешäмдä ала öгўз бар, сонў екпäп берäін, соҕан мін!» дедї. Ежігälдї: «Екпäl!» дедї. Екпälдї öгўзўн, öгўзўн міндї, кеттї маржан сатўҕа.

Дауҕар алып тўстўк ҷердäн кöрöд'екäн, кўндўк ҷердäн естäд'екäн. Дауҕар алып сеіlгä шыкты, баҕанаҕы Ежігälдінї кöрдў.

Кырk нöгöр шаҕырды: «Анау ала öгӱздӱ бала кеläдї, екі теңгäгä öгӱзӱн сатарма? сатса öгӱзӱн алып кеl! Сатпаімын десä öгӱзӱндö öзӱндö алып кеl!» дедї. «Огӱзӱн сојӱп алаін, öзӱн kактап п'сірїп ҷеімїн» дедї.

Ежігälдї дä тӱстӱк ҷердäн кöрöд'екäн, кӱндӱк ҷердäн естäд'екäн. Ежігälдї Дауҕар алыптың сöзӱн есіттї. Ежігälдїгä екі кісі кеlдї. «Öгӱзӱңдӱ сат!» дедї. «Негä?» дедї. «Екі теңгäгä» дедї. «Сатамын» дедї. Екі кісі öгӱзӱн алды, Ежігälдї ҷајау kалды.

Бір кемпіргä кеlдї, кемпіргä аітты: «Саҕан бала боламын!» дедї. Бала kылды кемпір, kојӱп ҷаіды, кешкä kојӱн аідап ӱігö кеlдї, тӱн болдӱ, бір кеlїншäктїң сäӱкäläсїн урлап алды, kаітып ӱјӱнö кеlдї, ҷатты, ертäн турдӱ, kојӱн ҷаіды, сäӱкäläнї басына кїдї, Дауҕар алыптың аулӱна кеlä ҷатыр.

Онӱ алып кеlä ҷатkанын кöрдӱ, kырk нöгöрдӱ шаkырды: «Анау бір кеlїншäк кеlä ҷатыр; мен ет ас теп аітаін, сендäр аспаңдар, мен пістїмä дегäндä піскäн ҷоk деп аітыңдар! Тӱндö сонӱң kоінӱнда ҷатамын, зорлуk kыламын, сол kатын тӱндö оібаіласа сендäр кеlмäңдäр!» дедї.

Ежігälдї kатын болӱп Дауҕар алыптың ӱјӱнö кеlдї, алып онӱ біlмäдї, урҕашы екäн дедї. Есäндäстї, сöіlöстӱ. Алып аітты: «Ет асыңдар!» дедї. Нöгöрӱ аскалы кеттї, ет аспадылар. «Кӱн кеш болдӱ ендї kаітсам екäн» дедї кеlїншäк. Алып сурады: «Ас пістїмä?» нöгöрӱ ҷоk дедї.

Кӱн батты, еттї екпälдї, ҷедї. Ежігälдї аітты: «Тӱн болдӱ» дедї. Алып: «Кон» дедї. Ежігälдї: «Консам kонаін!» дедї. Кондӱ, тыскары шыkты, тыскары шыkkан сон бір kылмыстыны асып ölтрöтӱҕӱн аспа бар екäн. Дауҕар алып онӱ кеlїншäккä кöрсöттӱ. Кеlїншäк онӱ кöрӱп аітты: «Буҕан kаітїп онӱсӱн?» дедї. Дауҕар алып аітты: «Мына темір тајаkпїнäн тӱртӱп ҷібäрсäм асылып кетäдї» дедї. »Сонан сон асылып kоіҕан кісінї ölтӱрöмӱн!» дедї.

Кеlїншäк аітты: «Ҷӱршӱ!» дедї, «мен кöрöін! темір тајаkпїнäн тӱртöін!» дедї. Алып ҷӱрдӱ, тӱртӱп ҷібäрдї кеlїншäк, Дауҕар алып асылып кеттї. Кеlїншäктїң kолӱнда kамшы бар екäн;

кеlїншäк ҷубан алыптың аjаҕынан колӯмїнäн ыстады, камшымїнäн сабады, сабады. Дауҕар алып оібаі! оібаі! салды. Кеlїншäк сурады: «Ала öгӯзӯмнӯҥ етї тӓттїмä екäн?» деп сабап ҷатыр. Алып оібаілады, кеlїншäк алыпты боктады.

Дауҕар алыптың оібаі салҕанын кырк нöгöрӯ есіттї, алып кеlїншäккä зорлӯк кылып ҷатыр екäн деп оілады.

Ендї Ежігälдї ӯjӯнö каітты, кондӯ; ертäн турдӯ, коjӯн ҷаіды, ҷаjып турса бір екі кісі кеlä ҷатыр, амандасты. «Асалау маҕалаікым, дедї. «Ӯälікäмä сӓläм», дедї. Сölöстӯ Ежігälдїгä, Ежігälдї екäнїн біlмäідї. Ежігälдї: «Каіда барасындар?» дедї. Кісі аітты: «Бір баладан öгӯз сатып алып едїк, сол бала кеlїншäк болӯп кеlїп Дауҕар алыпты аспаҕа асып кетїп камшымїнäн сабап кетїптї» дедї. «Енді алып катты аурӯ болӯп ҷатыр. Бір дӓргір мында барма?» деп сурады Ежігälдї аітты: «Мен öзӯм дӓргірмїн, мен öзӯм тамыр ыстаушы едїм.»

Екі кісі аітты: «Ҷӯр» дедї «алыпка!» Ежігälдї алыпка ҷӯрдӯ, алыпка кеlдї, тамырын ыстап кöрдӯ. Ыстаҕан сон аітты: «Кырк кулаш ҷібäк аркан маҕан алып кеl! тöрт темір казык алып кеl! бір табак кара тікäн туз алып кеl! öткӯр п'шак екпäl! дедї.

Кырк кулаш ҷібäк екпälдї, тöрт темір казык екпälдї, бір табак туз екпälдї, öткӯр п'шак екпälдї. «Тöрт темір казыкты ҷергä как!» дедї. Ҷергä казыкты какты, «алыпты кер!» дедї, кердї алыпты, баілады алыпты, тöрт казыкка баілады. Ежігälдї ҷалшыларына аітты: «Алып оібаіласада кеlмäҥдäр!» дедї. Менїҥ кылҕан емїнä шыдамас. Ҷалшылары кеттї, Ежігälдї п'шак алды, п'шакмїнäн Дауҕар алыптың терäсїн тіlдї, туздӯ куідӯ, камшымїнäн сабады, сабады, сурады: «Ала öгӯзӯмнӯҥ етї тӓттїмä екäн?» деп боктады, боктады, Дауҕар алып оібаі оібаі салды. Кырк нöгöр оібаі салҕанын естїдї, Ежігälдїнїҥ аіткан сöзӯмїнäн кеlмäдї.

Ежігälдї кашты, алдынан бір тӯölӯ к'сі кеlä ҷатыр, кеlїп амандасты сöіlöстӯ. Ежігälдї сурады: «Каіда барасын?» Дауҕар алыптың аулӯна барамын» дедї. Ежігälдї аітты: «Тӯöҥдӯ ма-

ған бер!» деді. ««Негä?»» деді. «Дауғар алыптан акша ап перäін!» ««Не деп акша ап перäсін?»» деді. Ежігäлді аітты: «Аулұнұң тусұнан өтө берін ала өгұздұң іäсі менмін десäм акша маған берäді» деді. Бағанағы к'сі аітты: «Онұ мен өзұм аітып аламын» деді.

Тұөлұ к'сі аулдұң тусұна келді, аітты: «Ала өгұздұң іäсі менмін!» деді. «Аспаға аскан менмін! қоныңа тілін туздұ салған менмін!» деді. «Камшымінän сокkан менмін.» Дауғар алып аітты: «Сол к'сінi ыстаңыз!" Ыстады сол к'сінi, ыстап алса сурадылар: «Ол сöскö сенi кім ұröттұ?» дедіläр. Тұөлұ к'сі аітты: «Бір kашып баратұғұн бала ұröттұ." Алып сурады: «Сол бала kаіда кеттi?» деді. «Калаға таман кетін барады» деді.

Енді екі к'сі Ежігäлдінi кұдұ, күп қетті балаға, бала kалаға қеткän екän. Бала күған к'сінi көрдұ, бір қаман ұігö кірін кеттi. Кірін kелсä бір таз бала бар екän, тірмän тартып турад'екän. Ежігäлді аітты: «Оі тазым!» деді. «Іштämä білдіңбä?» деді «қок!» деді. «Дауағр алыптың kаршығасының торұ қыртылып kалып таздың басы керäк деп, екі к'сі келді» деді. Таз кашты. Екі к'сі келдідä қаман ұігö кірді. Бағанағы Ежігäлді бетінä ундұ қағып тірмän тартып отурдұ. Äлігі екі к'сі сурады: «Бала kаіда кеттi?» деді. Ежігäлді: «Сöілöссöм даусымнан таныр» деп «м! м!» деді, сакау болды, екі к'сі, кеткän екän деді, шықты, шығып бір ұігö kелсä бір таз бала тактаіға басын соғұп отур, кызыл ала кылыпты kанатып, к'сі келдідä сурады: «Не кылдың?» деді. Бала аітты: «Басым торға қарамаіды!» деді. К'сі аітты: «Онұ кім ұröттұ?» деді. «Äлігі бір бала соңұ ұröттұ» деді. «Ол бала kаіда?» деді. «Бала аітты: «Тірмän тартып калған, мен кашып кеттім» деді. Екі к'сі аітты: «Сол к'сі Ежігäлді екän.» Бағанағы ұігö каітты, каітып келсä Ежігäлді кашып кетін калыпты. Дауғар алыптың ұјұнö екі к'сі каітыпты. Алышка аітты: «Ыстаі алмадық!» деді.

Дауғар алып кағаз сызды: «Кала калаға Ежігäлді атты к'сі болса ыстасын!» деді. Ежігäлді кат қетпäгän бір калага барып

турдў, бір кемпірнің ўйўнө турдў, бала боламын деп турдў. Кемпірдің бала қоқ екән, кемпір Ежігәлдінї бала кылып алды.

Ертән Ежігәлдї кojўн қajып кеттї. Сол калаға таҕыда кат келдї. Сол каланың бїләрї кандары кеңәс кылды: «Көшөгө акша төгөлўп», дедї, «кісінің бәрінді қўргўзөлўк!» дедї, «со акшаны кім алса сол Ежігәлдї, соңў ысталык!» дедї.

Көшөгө акша салды, к'сінің бәрін қўргўздў, Ежігәлдідә қўрдў, табанына қелім қаҕыб алып көшөдөгў акшаның бәрін төгөстў, бір теракцің тўбўнө аппарып акшасын тастады. Ежігәлдї көп к'сінің ішіндә қўр екән.

Каланың бїләрі, кандары кеңәс кылды: «Бізгә көрўнбөдў. Бір тўөгө казна артып қўргөзөлўк, соңў алҕанда ыстап алалык» дедї. Цетәлаттї. Кешкә таман бір уштоп аракы алып Ежігәлдї тўө цетәктәгән балаҕа алып келдї.

«Іш!» деідї «шөлдөдўң» деідї.

Іштї, ішіп мас болўп қыңылып калды. Тўонў алып Ежігәлдї кетіп калды, ўйўнө әкпәлдї тўонў. Соідў сojўп шешәсінә бердї. Тўн болҕан сон теракцің тўбўнө келдї, акшасын алып отур едї. Каның ўәзірї келіп Ежігәлдінї көрўп ыстап алды, теракка баілап тастады. Ўәзірдің өзў канҕа кеттї. Канҕа барып аітты: «Ежігәлдінї ыстап алып теракка баілап коідўм» дедї.

Ежігәлдї таңўлў тур. Бір катын суҕа келә қатыр екі шелагї бар. «Әі катын!» деідї, «берї кел!» дедї, катын келдї. «Наҕылҕан қансын?» катын сурады. «Таңўлў турҕан» дедї. «Катынымның оінас бар екән, соңў ыстап алып едім» деідї. «Ол кім екән?» деідї. «Уәзірї екән» деідї. «Ыстап алып едім, алҕан сон ўәзір мен катыныңды аламын деп менї теракка таңып коідў. Канҕа аітып басыңды алдырамын, сен Ежігәлдї екәнсін, өтўрўк аітып, менің ўстўмө катын алаін деп қўр екән» деідї.

Ол катын Ежігәлдінї шешіп коja бергән. Шелагін тастап катын канҕа барды. «Буҕан нанбақыз!» дедї. «О кісіні шешіп коja бердім» дедї. «Бір беішара екән катынымінән мына қўзў кара оінас екән өлтўрўп катынын алаін деп сізгә шаҕыстырып өтўрўк аітып отур. Мен коja бердім.»

Ежігälдї ӱјӱ̆нö барды, шешäсїнä: «Бір кырк кулаш аркан есїп бер!» дедї. Ертäн којӯн ҷајып кеттї. Кан кеҥäс кылды, еlін ҷїдї, кісігä аітты: «Тӱ̆öнӱ̆ҥ етїн тауп екпälгäн кісігä басынан тöмöн акша кујамын» дедї. Бір кемпір: «Мен тауп екпälämїн!» дедї.

Ежігälдінїҥ ӱјӱ̆нö кемпір кеlдї: «Бір тӱ̆öнӱ̆ҥ мајы барма?» дедї. «Баламныҥ басыныҥ котурӯ бар, соҕан керäк!» дедї. Ежігälдї алдынан шыкты. «Кемпір каідан кеläсїн?» дедї. «Шешäҥнїҥ тӱ̆öнӱ̆ҥ мајын екпälämїн, баламныҥ басыныҥ котурӯ бар едї» дедї. Ежігälдї аітты: «Тӱ̆öнӱ̆ҥ басын саҕан берäін! дедї, ӱ̆ігö ҷӱ̆р!» дедї. Кемпірдї ӱјӱ̆нö екпälдї, ölтӱ̆рдӱ̆, бір колӯн кесїп алды; тӱ̆н болды.

Каныҥ ҷалҕыз кызы бар екäн, соҕан барҕалы! дедї. Тӱ̆öнӱ̆ҥ кӯҕун алды толтурӯп су алды, бір біз алды, кемпірдїҥ колӯн алды, арканын алды, кеlдї каныҥ кызыныҥ ӱјӱ̆нö; ҷеті кабат ӱ̆і болды, ҷеті кабат арканмäн ӱ̆ідӱ̆ҥ тöбöзӱ̆нöн тӱ̆стӱ̆. Кыздыҥ касына кеlдї, кыз ыстап алды. «Сен Ежігälдї екäнсїн» дедї. «Мен Ежігälдї» дедї. «Ӓ̄кäмä аітып басыҥды алдырамын» дедї. «Äкäҥä аітып басымды алдыр, бӱ̆гӱ̆н маҕан коінӯҥа јаткыз!» Кыз: «Јат!» дедї.

Ежігälдїҥ кыздыҥ коінӯна ҷатты, таҥ атып кеläдї. «Сїгім кеlдї» дедї. Кыз аітты: «Сен кашып кетäсїн» дедї. Ежігälдї дедї: «Кашады десäҥ колӯмнан ыстап тур!» кемпірнїҥ колӯн устатты, кӯктӯ бізбäн шаншып алды, кашып кеттї.

«Бурташ болҕан» кыз аітты, тартып калды колӯнан, тартып калса кур кол кеlдї. Турдӯ, бетї колӯн ҷӯдӯ, ӓ̄кäсінä барды, аітты ӓ̄кäсінä: «Ежігälдї кеlїп менїмäн оінап кеттї.» Ӓ̄кäсї ашӯланды.

Кан куса болдӯ. Тӱ̆öсӱ̆н урлатканын, акшасын урлатканын кызмїнäн оінап кӱ̆lгöнӱ̆н бір баска кан естідї, каҕаз сызды, ҷібäрдї, акшасын урлатканша, тӱ̆öсӱ̆н урлатканша, кызын оінатканша дамбал баӯна бӯнӯп ölсӱ̆н» деп. Дамбал баӯ ҷібäрдї. Кан ашӯланды еlїн, ҷїп алып аітты: «Бір кан маҕан зорлук кылды, сол канды öзӱ̆мдöі кылып кеlгäн к'сігä кім-дä болса кызымды

берәмїн!» дедї. Ежігәлдї канҕа келдї. «Мен Ежігәлдїмїн, дедї, сол канды саҕан екпәлямїн, дедї, кызыңды маҕан берәмїсїн?» дедї. «Берәмїн» кан аітты. Аітканнан сон Ежігәлдї аітты: «Маҕан алпыс ала саускан атып бер!» дедї. Атып бердї. Ежігәлдї бір абдара алды, аркалап кеттї. Барды кан дїкїнә барды. Кан катынмән шаі ішїп отур екән. Ежігәлдї ол алпыс саусканың терәсїн теітәрә кылып кїгән екән, ўігө кірсә канмән катын шошуп турҕан. Ежігәлдї абдараның аузўн ашты «ҷалаҷаш тўс!» дедї. Катынмїнән кан коркўп тўстў, Ежігәлдї абдараның аузўн ҷапты, аркалап каітты, каның ўјўнө екпәлдї.

«Екпәлдїҷбә?» кан аітты: «Екпәлдїм!» дедї. Абдараның аузўн ашты ҷалаҷаш катынмїнән кан тўрө-гәлдї. Екәў ҷылады: «Не болдў?» дедї. «Білмәіміз, Әзраіл екәнїн не екәнїн білмәіміз дедї, абдараҕа тўс! дегәнїн білямїз» дедї. Кан аітты: «Бўпуп өлсөҥ!» дамбалдың баў өзўнө каіта бердї. Кан каітты ўјўнө, ўш кўндән сон өлдў. Ежігәлдї каның кызын алды.

2. Ҷаксылык ҷамандык ҷолдас болҕан.

Бурунҕў заманда ҷаксылыкпән ҷамандык ҷолдас болўп ҷўрўптў, екәўнїңдә ат, тон, азыҕы болўп ҷўрўптў. Екәў ҷаксылыктың азыҕын ҷеп ҷўрўптў, ҷеп ҷўргәндә ҷаксылыктың азыҕы таусўлыпты. Ҷамандык аітыпты: «Ҷаксылыҕым, азыҕың таусўлдў, енді каітәсїн?» депті. «Ҷамандыҕым өзўҥ біл!» депті, «өзўм білсәм атыңды сојаік!» депті. Ҷаксылыктың атын сојўптў, ҷаксылыктың атының етїн екәў ҷеп ҷўрўптў, азык таҕы таусўлўпты. «Ҷаксылыҕым, енді каітәсїн? атыңның етїн таусўлдў» депті. «Ҷамандыҕым, әлдә болса өзўҥўз біліҷіз» депті. «Өзўм білсәм, ҷаксылыҕым, бір кулаҕыңды кесїп п'сіріп өзўҥө бераін, ҷеімїсїн?» депті «ҷеімїн ҷамандыҕым» депті, бір кулаҕын кестї, бір кўнгө азык болдў. Ҷамандык аітты: «Бір кулаҕыңды бір кўнгө таҕыда азык бераін!» депті. Таҕы азык таусўлдў. «Ҷаксылыҕым, енді каітәін?» депті, «әлдә болса, ҷамандыҕым, өзўҥ

біl!» дептї. «Ц̣аксылыҕым, öзӱм біlсäм бір кöзӱҥдӱ ојӯп бір кӱнгö азык кылып берäін! дедї. Бір кöзӱҥдӱ таҕыда ојӯп бір кӱнгö азык кылып берäін! дедї.

Ц̣аксылыктың ат, тон, азыҕы, кулаҕы, кöзӱ біттї ц̣амандык ц̣аксылыктың азыҕы біргä ц̣еп тӱгöстӱ, ц̣аксылыктың азыҕы таусӯлҕан сон, ц̣амандык азыҕын бермäдї. «Ц̣аксылыҕым, дедї, атыңды сојӯп ц̣едїк, дедї, екі кöзӱндӱ ојӯп кулаҕыңды кесїп тöрт кӱн азык бердїм» дедї. «Ц̣аксылыҕым, енді каітäсїн? енді кулаҕың ц̣ок, кöзӱҥ ц̣ок, енді ц̣аксылык сенї таштап кетäмїн» дедї. «Ц̣амандыҕым, дедї, тастап кетсäң бір калың кара тоҕаідың ішїнä таста!» дедї. Ц̣амандык калың кара тоҕаідың ішїнä ц̣аксылыкты екпälїп тастап кеттї.

Тоҕаідың ішїндä ц̣аксылык отурса бір ц̣олбарыс, бір тӱlкӱ, бір каскыр, ӱшöӱ кеҥäсäдї.

Каскыр аітады: «Ц̣олбарысым, сен осу тоҕаідан шыкпаісын, сен осу тоҕаіда не кылып ц̣ӱрöсӱн?» дедї.

«Бу тоҕаіда, дедї, екі баі терäк бар, дедї, кöзсӱзгö кöз берäдї, кулаксызҕа кулак берäдї, мен сонӯ аңдып ц̣ӱрöмӱн, дедї, каскырым!»

Ц̣олбарыс аітты: «Сен, каскырым, осу ц̣ердäн шыкпаісың не кылып ц̣ӱрöсӱн?» дедї.

«Мінä ц̣ердä бір мың коілӯ баі бар, ол баідың бір кара тöбöтӱ бар, осу кара тöбöттӱҥ сӱöгӱ ölгöн кісігä ц̣ан берäдї» дедї. «Мен, дедї, сону алаін деп ц̣ӱрöмӱн.»

Каскыр аітты: «Сен, тӱlкӱм, сен кара обаның тӱбӱнöн шыкпаісын, не кылып ц̣ӱрöсӱн?» дедї.

«Кара обаның тӱбӱндö ат басындаі алтын бар дедї, сону аңдып ц̣ӱрöмӱн» дедї.

Баҕанаҕы ц̣аксылык ӱшöӱнӱҥ сöзӱн естідї, тоҕаідың ішїн аралады, аралап ц̣ӱргöндö екі баі терäк колӯна тӱстӱ, кöзӱн ӱкöдӱ, кöзӱ біттї, кулаҕын ӱкöп екі кулак біттї. Тоҕаідан ц̣аксылык шыкты; баҕанаҕы кара обаның тӱбӱнö кеlдї, тӱlкӱнӱҥ карап ц̣ӱргöн ат басындаі алтынды алды. Ат басындаі алтынды алып мың коіды баідїгїнä кеlдї. «Баі» дедї, кара тöбöтӱҥдӱ са-

тамысын?» дедї. «Не берäсїн?» дедї. «Ат басындаі алтын берäін!» дедї. «Ат басындаі алтын берсäң ал!» дедї. Кара төбөттў ат басындаі алтын берїп алды, кара төбөттў цетäлät талаға алып шыкты. Кара төбөттў бір цергä келїп урўп öлтўрдў. Шакпағын цаксылык шакты, от цакты, кара төбөттў өртödў, куру кара төбөттўң сўögў калды, сўögўн цаксылык алды, сўögўн алып тўідў, сўögўн ап ак кылыш тўідў, тўjўп екі шонтаіға салып алды, цўрўп бір кандїкїнä кäлдї.

«Нағып цўргön адамсын?» дедї.

«Улсўзға улў болаін деп цўрмўн, дедї, кызсызға кыз болаін деп цўрмўн» дедї.

Каның канышасы аітты: «Улсўзға ул болсаң дедї, маған ул бол! менїң улўм цок, кан ауруп цатыр» дедї.

«Ул болаін саған» дедї.

Ул болдў, ул болўп цылкыға кеттї. Кешкä цаксылык цылкыдан келсä кан öлўп калыпты, каныша цылап отур екän. Цаксылык цылкыдан кеп «цылама!» дедї, «тірілäр!» дедї. Бағанағы кара төбөттўң сўögў öлгön к'сігä цан берädї.» Кара төбөттўң сўögўннўң цаксылык канышаға кішкänä бердї «аппарып каның аузўна сал!» дедї. Каныша барып каның аузўна салып едї. Кан «катты ујуктап кеткänїм» деп тўрö-гäлдї.

Ертän кан елї цуртўн цїдї. Цаксылык канышаға аітты: «Кан елї цуртўн цїп алды, кан: «Маған цаксылык кылған кісі барма?» деп сураса менї аітпа!» деп цаксылык цылкыға кеттї.

Ертän кан елі цуртўнан маған цаксылык кылған кісі барма?» деп сурады. «Іш кім цаксылык кылған цок» дедї. Елі цуртў таркап кеттї. «Ендї кім калды?» дедї. Каныша аітты: «Каным», дедї, «сен ауруп цатканда мен бір цігіттї бала кылып алып едім» дедї, «цылкыда бір ак со калды, шакыр соңў» дедї.

Кан цаксылыкты шакыртып алды. «Сен маған цаксылык кылдыңба?» дедї.

«Мен сізгä көп цаксылык кылғаным цок», дедї, бір кішкінä канышаға ак дäрі берїп едім, каныша аппарып сіздің аузўңызға

салды. Сіз катты ујуктап кеткäн екäнмїн деп тӱрӧ-гäлдїңїз. Мен сонан заска ҷаксылык кылҕаным ҷок» дедї.

«Каныша, дāрі бергäнї шынба?» Кан сурады.

«Шын» каныша аітты.

Кан алтын таҕынан тӱстӱ, алтын таҕын бердї ҷаксылыкка. Аі десä аузӯ ҷок, кӱн десä кӧзӱ ҷок бір сылӯ кызы бар екäн. «Маҕан ҷаксылык кылсаң кызымды саҕан берäін!» дедї. Ҷалҕыз кызын бердї, кара куладан каҕ ҷарып малын бердї, кӱјӧӱ кылып алды, ҷаксылык бајып ҷӱрдӱ.

Ҷаксылык бір кӱндӧ ҷылкыда ҷӱрсӧ бајаҕы ҷолдас болҕан ҷамандык кезгäлдї. «Ҷаксылык, сен не кылып адам болдӯң?» дедї.

Мен сӧітӱп, сӧітӱп ҷӱрдӱм деп ҷаксылык шынын аітты.

Ҷамандык аітты· «Ҷаксылыҕым! менї каның кара тоҕаідың ішїнä аппарып тасташы!» дедї «мендä сендäі адам боларм'-екäнмїн» дедї. «Мен сенїң екі кӧзӱңдӱ алып, екі кулаҕыңды алып, сенї тоҕаідың ішїнä тастап кетїп, сен ендї адам болӯпсӯн» дедї. «Менїң екі кӧзӱмдӱ ојӯп, екі кулаҕымды кесїп тастап, ӧзӱң адам болҕан тоҕаіҕа менї-дä аппарып тасташы!» дедї.

Ҷаксылык аппарып тоҕаіның ішїнä ҷамандыкты тастады.

Тӱlкӱмїнäн каскыр ҷолбарыс ӱшӧӱ тоҕаідың ішїн карады карап ҷӱрӱп бір ҷердä ҷамандыкты тауп алды, ҷеп коідӯ ӱшӧӱ. «Ҷаксылыкка ҷаксылык, ҷамандыкка ҷамандык дегäн осӯ екäн!» деп ӱшӧӱ онӯ ҷеп коідӯ.

3. Каның кызы.

Бурунҕӯ заманында бір кан болӯптӯ, каның бір кызы болӯптӯ, тӧрт ӱäзір болӯптӯ, кыздың кырк кыз нӧгӧрӱ болӯптӯ. Кан сеilгä шыҕыпты, касында бір ӱäзірї болӯптӯ. Каның алдынан екі коңур каз ушӯп барат екäн. Кан аітты ӱäзірїнä: «Осу екі коңур каздың тіlїн маҕан аіт! не деп кетїп барады?» дедї. Ӱäзір аітты: «Таксыр, мен біlмäімїн.» Кан аітты: «Аіт! аітпасаң

басыңды аламын!» деді. Ўәзір аітты: «Таксыр! ўш кўн мырсат бер!» деді. Кан: «Цараіды!» деді.

Каның өзў қаздың тілін білät екän. Кан ўндömöі ўјўнö келді, атынан тўстў, ўјўнö келді, отурдў.

Ўәзірі өзў ўјўнö келді: «Ä катын!» деді, «сен маған цок, мен саған цок!» деді. Катыны аітты: «Недän коруктўң?» деді. Ўәзір аітты: «Кан маған қаздың тілін тауп аіт! деді, аітпасың басыңды аламын! деді. Ўш кўн мырсат сурадым; ўш кўн мырсат берді» деді.

Ўәзір таза суға шомўлдў, äкрätін коінына салды, кўнўң батыс цакка кетті. Алдынан каның қызы цўр екän, қырк қыз нögöрў бар екän. Кетіп бара цаткан цігіттї каның қызы көрдў, бір қызға аітты: «Анау кетіп бара цаткан äкämнің ўәзір екän» деді, «шақыршы!» деді. Аіткан қыз цўгўрўп кеттї, келді цігіткä, аітты: «Сенї каның қызы шақырады», деді. Келді цігіт каның қызына.

Каның қызы аітты: «Е ўәзірім! қаіда бара цатырсын цајау?» деді.

«Солаі! солаі! Кешä канмän сеілгä шықтық, алдымыздан екі коңур каз уштў, кан аітты: «Со ушўп барған коңур каздың тілін маған аіт! тауп аітпасаң басыңды аламын деді. Сонан коркkан сон ўш кўн мырсат сурадым, мырсатымды бердї; ўш кўндö тауп аітсам басымды алмаіды. Сонан коркканымдан кетіп барамын; қаздың тілін білмäімін. Äкäңіздің қылған царлығы сол!» деді.

Қыз аітты: «Е, ўәзірім, мен саған цаксылық қылар едім; корукkан сон äкämä аітасын коі?» деді.

«Цок, каныша, аітпаімын, өлсöм өлўп кетämін, цаксылық қылған кісіні негä аітаін!» деді.

«Цараіды, ўәзірім, мän сенї ајадым, мен аітаін, сен тыңда! Каздың тілін кім аітты дер сурап сонда менї аітпа, аітсаң менің обалым сендä болар!» деді. Онан сон қыз аітты: «Алдыңгы ушкан еркägї екän, деді, соңгў ушкан урғашы екän деді. Осўлаішы еркäк аітты: «Цылда екäў кустўң соңында ушўп екämіз, быjыл негä кустўң алдында ушўп барамыз?» деді урғашы аітты: «Цылда

кустўң соңўнда калатўққўмыз, сен аксак болғансын! дедї, мен сенї асрадым, кўттўм, ҷаман еркäктї ҷаксы урғашы асраіт екäн» дедї. «Уктўңба, ўäзірім?» дедї.

«Уктўм» дедї.

«Ертäн барып аіт!» дедї, «äкäм менің аітканымды білäр!» дедї, «білсäдä аітпағаісын!» дедї.

Ҷігіт куанды, кўлўп ўјўнö келдї. Катыны сурады: «Ä карағым! негä куандың?» дедї. «Аі бір ҷаксылык бар, ендї корукпаімын!» ўäзір аітты.

Ертäн турдў ўäзір ҷігіт, бетї колўн ҷўдў, канға келдї. «Асалаум ағалаікым, алдыjар!» дедї, ағалаікым äсäläм ўäзірім!» дедї.

«Кешäгі тауп аіт дегäн сözўңўздў аіткалы келдім» дедї.

«Ҷараіды, ўäзірім, аіт!» дедї.

«Аітаін! кулағыңызды салып тыңдаңыз!» дедї. «Алдыңғы ушкан еркäк екäн, соңгў ушкан урғашы екäн. Еркäгі аітты: «Біз ҷылда кустўң соңўнда калат екäнміз, быjыл негä тамам кустўң алдында кетїп барамыз?» Урғашы аітты: «Ҷылда біз кустўң соңўнда калсак сенің аjағың аксак едї сонуктан бурун уш-алмадык, сенї мен сактадым, кўттўм, сенї тастап кетпädім, ҷаман еркäктї ҷаксы урғашы асраіт-екäн, ҷаман урғашыны ҷаксы еркäк асраіт екäн, деп кетїп барат екäн, осу сözў аітат екäн. Осу, таксыр, білгäнімміз, білдіңбä? білмäідіңбä?» дедї.

«Білдім, ўäзірім! бу сözдў саған кім ўröттў аіт шыныңды, аітпасаң шыныңды басыңды аламын» дедї.

Ҷігіт аітты: «Адам ўröткön ҷок менї, кудаі аузўма салды» дедї. «Болмаімын» дедї.

«Öлтрömўн аітпасаң» дедї.

Ҷігіт корукгў, корукkан сон «аітаін!» дедї. «Мыны аіткан кызың» дедї. Кан аітты: «Özўм-дä білїп едім» дедї. Елїн ҷуртўн ҷїдї, ҷоғарғы елїн шакырды, ҷорға біä соідў, тоі кылды. «Кызымды, кім-дä кім ҷаман болса кызымды соған берämін» дедї. «Ҷаман еркäктї каітїп ҷаксы кылат екäн.»

Ҷаман балаларды алып келдї, бір ҷаманға кызын бермäк болды, басынан котурдўң кан аккан, мурыннан боғы аккан, аjағы-

нан шу аkkан. Ц̣аман ташшаҕа kан kызын бердї, kаның ӧзӯ кӧштӯ оруннан. Ташшамӓн kыз ц̣ӯрдӯ, ташша баі болдӯ, kыздың ӧзӯ kатын болдӯ, ӧзӯ шебӓр болды. Бау ӧрдӯ, ӯінӯң kасынан ц̣ердӓн kудуk kазып алды, kудуkтӯң сӯ алтынды болды. Ташша бајӯ kатының тіlїн алады; kатыны кӯндӓ бау ӧрӯп кїмтігїп аппарҕызып саттырды. Баі кешкӓ кеlіптї, дылда ӓ̄кпӓlіптї, ӧздӧрӯ баі болӯптӯ. Астары ӧзӯ п'сірілїп ӧзӯ т'сӯрlӧдӯ; тастырkаны ц̣ајылат екӓн, ыстолдӯң ӯстӯндӓ тӧрт шам шыраҕы ц̣аҕылат екӓн, сӧітӯп ц̣ӯрӯптӯ.

Катын ертӓңїндӓ турӯптӯ, бетїн kолӯн ц̣ӯптӯ, бајына аітыпты: «Сен бӯгӯн шӓ̄ргӓ бар, анда бір адам kара кӧк ат сатар, сонӯ сен сатып алып кеl!» дептї. Аk орамалҕа дылда тӯ̄п беріптї. Баја орамалды алып kоінӯна салыпты, шӓ̄ргӓ ц̣ајау кеlіптї. Базардың басында ц̣ӯрсӧ бір адам бір kара кӧк ат ц̣етӓктӓп ц̣ӯр екӓн.

Ташша турӯп аітты: «Аҕакӓ, атыңды сатамысын?» дедї. «Ташшам, сатамын» дедї, «не берӓсїн?» деді, «екі дылда берӓін!» «Ӯш дылда бер!» дедї. «Орамалдаҕымды берӓін!» «Орамалыңмїнӓн бер!» дедї. Ташша бердї, kара кӧк атты алды kолӯна. Кара кӧк атты ц̣едӓктӓп ӯјӯнӧ кеlдї. Кара кӧк атты баілады ыстолбаҕа, ӯјӯнӧ ендї. Катын сурады: «Кеlдїңбӓ? — «кеlдїм» дедї — «ӓ̄кпӓlдїңба атты?» — «ӓ̄кпӓlдїм.» — «Мыkтап баідадыңба?» — «мыkтап баідадым?» дедї. — «Ц̣ат бӯгӯн!» kатын аітты. Катынмїнӓн екӓӯ ц̣атты, ујуkтады, ертӓн турдӯ, бетїн kолӯн ц̣ӯдӯ, намазын оkудӯ. «Е ташшам!» дедї, «kара кӧк атты ертӓ!» дедї, «алдыңгы аілын бос тарт, артkы аілын берїк тарт! бӯгӯн менїң ӓ̄кӓм сол бір кїктї kӯп кеlӓдї, кїктің басы алтын, кӧтӯ кӯмӯс!» дедї. «Екі кӯн екі тӯн kӯп едї, ц̣ет'алмады, сен кӧк атkа мін kуруkтӯ kарына іl! Сен барып ц̣етӓрсїн; kурукмїнӓн ыстарсын! бауздаімын деп атыңнан т'сӧ kал! кӧтӯңнӧн ӓ̄кӓм кеlӓр, е ц̣ігітїм, аітар, осу кїктї маҕан бер! дӯнӯӧдӓ тіlӓгӓн тіlӓгіңдї берӓін деп аітар» дедї. «Сонда сен бер кїктї! ӯігӧ kаітып кеl!» дедї.

Ташша кӧк атkа міндї, kуруkтӯ kарына іlдї, кеттї бір таудӯң басына шыkты, шыҕып kараса бір адам бір кїктї kӯп кеlӓ

қатыр екән, қет'алмаі келät екән. Алдынан ташша шыққып кіктї күп қеттї, куруктў моінўна салды, аттан т'сö калды, бауздаімын деп п'шаққын қанынан сурдў, көтўнөн кан шауп келдї: «Е қігітім!» дедї «осу кігіңдї маққан бер!» дедї. — «Бермäімін» дедї — «дўнўödö тіläгän тілägіңдї берäін!» дедї — «қараіды ал!» дедї.

Кан кіктї алып ўjўнö кеттї. Ташша ўjўнö барққан сон катыны алдынан шыкты. «Келдіңбä, ташшам?» дедї — «келдім» дедї — «ыстадыңба?» — «ыстадым, канқа бердім» — «бäрікäлді!» дедї.

Қатты, ујуктады, ертän турдў. Катын аітты: «Е, ташшам, каннан не тіläк сураісын?» Ташша аітты: «Не тіläк сураін? мал сураімын! бас сураімын!» Катын аітты: «Е, ташшам, акылың қок! мал некäрäк? қан некäрäк? мал-да бар, қан-да бар. Сен барарсын кандікінä! не сураі келдің? деп кан аітар. Сонда сен аіт! ана күндö берäм дегän тілägіңізгä келдім, деп аіт! сонда: «Не тіläсін? аітар. Сонда сен тілä: «Özўңўзгö карақан қандар ўш күн ўш тўн от қакпасын! бір özў ўjўмнön баска адам қакпасын! деп аіт!» дедї. «Қараіды, катын!» дедї.

Катын баjына курумнан шаппан тіктї, курумнан тымак тіктї, көзўнö шідän тіräўш салды, көзўн кызартты. Ташша кетіп кандікінä келдї, ўігö еніп келдї. Асалау маққалаікым! Кан дедї. Кан алтын таққында отур екän, кан шошўп төсögўнўң ўстўнö барып отурдў, ташша каның таққына отурдў.

«Е қаным каіда барасын! дедї. «Алдыjар, сізгä келдік» дедї. «Не қумусўң бар?» дедї. Ташша аітты: «Қумусўм бар. Берämін дегän тілägіңізгä келдім» дедї. Патыша аітты: «Берäін, қігітім! не тіläісін?» деідї. «Алдыjар, мен не тіläін? маққан берсäңіз ўш күн ўш тўн тірі қан от қакпасын! özўм ўjўм от қаксын! берсäңіз осу тіläктї тіläімін!» дедї. Патыша: «Қараіды; бола калсын!» дедї.

Ўäзірін кан атка міңгіздї, қуртўна кабар бердї. Ўш күн, ўш тўн от қакпасын! бўгўн оттў қаксын! асын п'сärсін! ўш күн ўш тўн от қаккандаі болса басын аламын! дедї. Ўäзірї кеттї,

ҷуртуна kабар бердї. Каітып ӱјӱ̆нӧ кеlдї. Кан ташшаны ӱјӱ̆нӧ kаітарды.

Ӱ̆јӱ̆нӧ кеlдї, kатын сурады: «Аітыңба, ташша?» дедї. «Аіттым!» дедї. «Ӱ̆ш кӱ̆н тірі ҷан ӱ̆ш кӱ̆н ӱ̆ш тӱ̆н от ҷаkпаіды, бір ӧзӱ̆м ӱјӱ̆мнӧн баска.» Ӧзӱ̆ ӱјӱ̆ ӱ̆ш кӱ̆н ӱ̆ш тӱ̆н отӱ̆н сӧндӱ̆рмӧідї. Бак кеlдї, ырыс кеlдї, Кыдыр кеlдї, ҷарыkkа ҷїлдї. Ертӓн ҷігіт турӱ̆п kараса тӧңрӧгӱ̆ малҕа толӱ̆п kалышты, ӧзӱ̆ абдал баі болӱ̆птӱ̆, баі ендї маңгас болдӱ̆. Катына аітты: «Бӱ̆гӱ̆нгӱ̆ кӱ̆н кӧк атkа мін! сеіlгӓ шыk! kан ҷолӱ̆ҕар, олда сеіlдӓ ҷӱ̆рӧр. Аң аулап ҷӱ̆р екӓн. Соҕан сен бар! мынан азыkты kанҷыҕаҕа баіда! тӱ̆с болҕанда ас ішӓмїз деп тӱ̆с атыңнан! kан-да тӱ̆сӧр атынан. Ас ҷејїk! деп kан сенї шаkырар, сен барма, kан асынан берсӓ сен ҷемӓ! сен берсӓң асыңнан ол ҷер, ендї бар!» дедї.

Ташша кӧк атты ертӓдї, міндї, кеттї, сеїlгӓ кеlдї, алдынан kан ҷолуkтӱ̆ амандасты, есӓндӓстї, аң аулап ҷӱ̆рдӱ̆, тӱ̆с болдӱ̆. Кан аітты: «Ас ҷејїk!» дедї. «Аттан т'сӱ̆п.» Касындаҕы ҷігіт аітты: «Ҷараіды.» Аттан тӱ̆стӱ̆ kан, асын ҷедї. Ташшаны шаkырды, ташша ҷаkын кеlмӓдї, асынан берїп едї, ҷемӓдї ташша. Ташша асынан бердї, kан ҷедї. «Апырмаі тӓ̄ттїсїн аі!» дедї. «Менїң бір kатыным болҕан, сол осундаі п'сірӱ̄ш'едї, сонан тӯҕан kызым осундаі п'сірӱ̄ш'едї. Со kызым кеткӓн сон кӧргӧн тӓ̄ттї дӓ̄мїм осу.» Астарын ҷестї, аттарына міндї. Ташша ҷігіт: «Алдыјар!» дедї. «Біздїкїнӓ kонаkkа ҷӱ̆рӱ̆ңӱ̆з!» ««Ҷараіды.»» дедї.

Ташшаның ӱ̆јӱ̆нӧ кеlдї, ӱ̆јӱ̆нӧ кеlсӓ kаның ӧзӱ̆нӱ̆ң ӱ̆јӱ̆нӧн артыk екӓн. Кан енӓрїн дӓ біlмӓдї енбӓсїндї біlмӓдї. «Ҷоҕары шыk!» kыз аітты. Кан ҷоҕары шыkты, отурдӱ̆; kыз тастырkанды ҷаіды алдына асты алып кеlїп kоідӱ̆. Кан ҷедї, аітты: «Апырмаі! астың тӓ̄ттїсїнаі! менїң кеткӓн kызым сол осундаі п'сірӱ̄ш'едї.» Кыз аітты: «Кызыңызды кімгӓ берїп едїң?» Кан аітты: «Кызымды бір ҷаман ташшаҕа берїп едїм.» Кыз аітты: «Сол kызың мен емӓспӓ? кӱ̆јӧӱ̄ң сол емӓспӓ?» деп ӧзӱ̆нӱ̆ң бајын кӧсӧттӱ̆. «Калаі кӧрӱ̆нӧдӱ̆ кӧзӱ̆ңӧ?» Ӓ̄кӓсї аітты: «Ҷаkсы!» дедї. Ӓ̄кӓсї ҷылаіды. Кыз аітты: «Ҷаманды ҷаkсы kылдым, ҷаман

еркäктї ц̣аксы урҕашы асраіды дегäн мынау! солаіма ӓкäм? сен менї ц̣аманҕа берїп едїң. Сен басы алтын кӧтӱ̆ кӱ̆мӱ̆ш кїктї кӯдӱ̆ң, сен ыстаі алмадың, менїң кӱ̆јӧӱ̆м ыстады. Ол сіздäн артык болҕан емäспä? Ӱ̆јӱ̆ңӧ барды бајым, сонда сіз алтын таҕыңыздан тӱ̆рӧ-гäлїп тӧсӧгӱ̆ңӱ̆згӧ барып отурдӱ̆ңӱ̆з ау. Ол артык болҕан емäспä?»

Кан аітты: «Рас! менїң таҕымды кӱ̆јӧӱ̆м алсын!» Кан куса болдӱ̆, аітты: «Е, кызым, сен акылды екäнсїн, мен акмак екäнмїн, менїң ц̣ерїмä кел! менїң шӓрїмдї бїлä!»

Кан ӱ̆јӱ̆нӧ келдї, кан ӧзӱ̆ ӧлдӱ̆, кӱ̆јӧӱ̆ кан болдӱ̆, кызы каныша болдӱ̆.

4. Тӱ̆с саткан ташша.

Ертäдä бір баі болӱ̆птӱ̆, баідың ӱ̆јӱ̆ндӧ ц̣ӱ̆ргӧн бір кӱ̆ңӱ̆ болӱ̆птӱ̆, кӱ̆ңӱ̆ ц̣атса тӱ̆с кӧрӱ̆птӱ̆, басынан аі тӯптӱ̆, ајаҕынан кӱ̆н шыҕыпты, ц̣ӱ̆рӧгӱ̆нӱ̆ң басынан ц̣улдуз тӯптӱ̆. Ертäн турӱ̆птӱ̆, бетї колӱ̆н ц̣ӯптӱ̆, бу тӱ̆сӱ̆мдӱ̆ іздäін! дептї, іздäп кетїптї, бір баідың сїрїн баккан ташша балаҕа келїптї. Бала аітыпты: «Е, ц̣еңгäшї, каіда барасын?» Кӱ̆ңӱ̆ аітты: «Каіда бараін! сенїң баіҕа ц̣алданҕалы келдїм.»

Сїр баккан бала аітты: «Ӧтӱ̆рӱ̆к сен аітасын, сен бір дäмä іздäп барасын.» Кӱ̆ң аітты: «Т'сӱ̆мдӱ̆ іздäп барамын.» Бала аітты: «Наҕылҕан тӱ̆с? аітшы! Кӱ̆ң аітты: «Аітаін! ујуктап ц̣атыр едїм, тӱ̆сӱ̆мдӧ басымнан аі тӯптӱ̆, ајаҕымда кӱ̆н шыҕыпты, ц̣ӱ̆рӧгӱ̆мнӱ̆ң басымнан ц̣улдуз тӯптӱ̆, сол тӱ̆сӱ̆мдӱ̆ іздäі келäмїн!» дедї.

Бала аітты: «Осу т'сӱ̆ңдӱ̆ маҕан сатшы!» дептї. Катыны аітты: «Не берäсїң?» дедї.

«Кунан шыҕар ӧгӱ̆зӱ̆м бар, сол ӧгӱ̆зӱ̆мдӱ̆ берäін!» дедї. Катын аітты: «Ц̣араіды» дедї. «Тӱ̆сӱ̆мдӱ̆ берäін!»

Бала кунан ӧгӱ̆здӱ̆ бердї. катын алды, ӱ̆јӱ̆нӧ кеттї. Бала кешкä сїрїн аідап ӱ̆јӱ̆нӧ келдї, сїрін корасын камады, темірдäн

етік соkтўрдў, темір тајаk соkтўрдў; ертäн турдў бала, бетї kолўн ҷӯдў, сїрїн ҷаімады, темір етік ајаҕына кїдї, темір тајаkты kолўна алды, кеттї.

Бір уаkытта темір етіктäн теңгäдäї kалды, темір тајаkтан тебендäі kалды. Бір шӓргä kеlдї, шӓргä kеlсä бір kаның есігінїң алдында ҷатыпты. Тӱн ортасы болҕанда екі арҕымаkkа алтынды бӧӱскӧ ҷеккäн, бір kаның баласы бу kаның kызын алып kашамын деп kеlгäн, екäӱ ӧкӧшкӧдӧн сӧlӧсӱптӱ, kыз аітыпты: «Тура тур!» депті, «ӓкäм ујуkтасын!» депті, тӱсӱн іздäп kеlгäн бала бӓрін аітkан сӧзӱн есітіптї. Каның баласы ташша балаҕа сӱӧнӱп ҷатып ујуkтапты. Бір уаkытта ташша бала тӱрӧ-геlдї, ӧкӧшкӧгӧ kеlдї. Кыз аітты: «Kеlдїңбä?» дедї. Бала аітты: «Kеlдїм» дедї. «Коржундў äппäр!» дедї. Бала ӓппäрдї, бӧӱскӧдӧн ӓппäрдї. Кыз ішїн толтурдў, kыз ҷігіткä аітты: «Екі арҕымаkты ертä!» дедї. Ҷігіт ертäдї, екі kоржундў алды, артына бӧkтӧрдӱ. Кыз ӱјӱнӧн шыkты, екäӱ екі арҕымаkkа міндї, кеттї, манаҕы kаның баласы ујуkтап kалды.

Кыз ҷігіттї таң аткан сон таныды, kаның баласы емäс екäн. Кызҕа оі тӱстӱ, kыз kашаін деп едї, kашалмады. «Кашсам менї бу еркäк kӯп ҷетсä менї тірі kоімаідынkоі. Кашпаін! менї kоскан kудаі екäн шыҕар; тіјäін!» дедї. Кеттї, бір уаkытта бір шӓргä kеlдї. «Е ҷігітїм, kыз аітты, ҷерїң барма? ӓкäң барма? баурўң барма?» дедї. Ҷігіт аітты: «Еlім-дä ҷоk, ӓкäм-дä ҷоk, баурўм-да ҷоk, kаідан kеlїп, kаідан турҕанымды біlмäімїн» дедї.

Кыз аітты: «Ендї біз осу шӓргä біз тураіk! дедї «патсаҕа мӓlімдäнäік» дедї — «ҷараіды» дедї.

Кыз аітты:

«Бір ӱі сатып ал!
«ӱінӱң сырты ҷаман болсўн!
«ӱінӱң ішї ҷаkсы болсўн!
«ішїнäн аkkан булаk болсўн!
«сунўң аkлыҕы сӱттӧі болсўн!
«ішїндä баі терäк болсўн!
«баі терäктїң басынан ӧірӱk меіс турсўн!

«өірўк меіс тамшылап турсўн!

«бірдән аузҕа тўсўп турсўн!»

Осу орамалҕа салып беräін! осуҕан берсä алып кел, мен тура-тураін! мен кетät екän деп оілама!» дедї.

Екі арҕымакты алып кыз калды, цігіт шāргä цўгўрўп келдї. Таң ертän енгän шāргä бесіндä бір ўі таптьі, ўідўң ішїнä цігіт енїп келдї, енїп келсä бір цігіт бір урҕашы отур екän.

«Аҕакä, ўўңдў сатамысын?» дедї.

Ўідўң іäсі аітты: «Сатамын!» дедї «көр мында аккан су мынау сўттөн ап-ак! дедї, баі терäгїм мынау, өірўк меіс басындаҕы анау» дедї, «аузҕа тамшылап бір бірдän тўсўп турады» дедї.

Цігіт аітты: «Не аласын?» дедї. «Сенїң āлің келмäс» ўі іäсі аітты. Цігіт аітты: «Осу орамалдаҕымды беräін! аламысын?» дедї — «орамалыңмїнän бер! алаін» дедї. Цігіт бердї, ўі іäсі аітты: «Мен шыҕамын ер катын екäўмўз шыҕамыз. Ajak табак, төсөк орун сендä калсын! маҕан керäгї цок» дедї. Цігіт аітты: «Цараіды» дедї. Ер катын екäў ўідөн шыҕып кеттї. Цігіт манаҕы катынына келдї, келсä отур екän. «Цігітїм, ўі таптыңба?» катын аітты. «Таптым» дедї — «цараіды» дедї. Екäў арҕымаҕын цедäктäп сатып алҕан ўўнö келдї, катыны көрдў: «Бāрäкäлдї, цараіды» дедї. Өгўн цатты, ертän турдў, бетї колўн цўдў. Катына аітты: «Мен тамак п'сäраін! сен барып шāрдің десätнігїнä кабар бер! патсаны шакырсын! біздің ўўмўзгö келсїн! деп аіт!»

Бајы кеттї, десätнікkä кабар бердї, патсаны шакырыңыз біздің ўўмўзгö келсїн! деп, осу шāрдің цаксыларын бāрїндä шакыр! дедї.

Цігіт ўўнö келдї, «шакырдыңба?» катыны аітты — «десätнікkä аіттым, асыңды п'сір!» Бір уакытта десätнік патсасын, бāрїндї шакырып, келдї. Бала ыстолўн кондўрды, тастырканды цаідырды, ас äкпäлїп патсаның алдына коідў. Патса аітты: «Апырмаі асының тāттісїн аі» дедї. Касындаҕы ўäзірдäрї аітты: «Мен көрўп келäін цігіттің катынын» дедї. Кан аітты: «Токтаі тур! уjат болар» дедї — «не уjаты бар?» деп ўäзір көрömўн деп кеттї, көрўп каітып канҕа келдї. «Апырмаі кан-аі!» дедї «аітса аіткан-

даі көркөм екән, сіздің катыныңыз колўна су куйўға қарамаіт екән.» Кан аітты: «Апырмаі, көркөм менің алғанымба деўш'едім» деді.

Кан қуртўн қіды, акыл сурады. «Бу қігіттің катынын каітіп аламын?» деді. Қурт аітты: «Алмаі несі бар?» деді «сіз аітыңыз: шакырып: шешам менің ауру деп аітыңыз, ажумінан қолбарыстан екаўнан екі шелак сўт сауп бер! деп аітыңыз! сонда ол барар, барғанда келалмас мунда, соңда сіз катынын аларсын» деді. «Қараіды, қуртўм!» кан аітты. Кан қігіт келсін! деп шакырды, қігіт келді, кан аітты: «Е, қігітім! не кылып қўргөн қатсын?» деді, «каідан келдің? каідан турдўң? елің барма? қуртўң барма?» деді.

Қігіт аітты: «Таксыр алдыjар, елімдә қок, қуртўмда қок, каідан келіп, каідан турғанымды білмәімін» деді. Патса аітты: «Білмәсаң менің шәрімдә тур! сені адам кыспас, адам саған зордўк кылмас! менің шешам ауру!» деді, «бір қумуска сені қумсаімын!» деді. Қігіт: «Бараін!» деді. «Барсаң ажумінан қолбарысты екаўнан екі шелак сўт сауп әкпәл! әкпәлмәсаң басыңды аламын!» деді, — «қараіт» деп ўjўнө қылап келді. Катын аітты: «Негә қылаісын?» деді — «қыламаі-каітаін? Кан бір катты қумуска қумусады» деді «барып ажумінан қолбарыстан сўт сауп әкпәлмәсаң басыңды алмак боламын» деді. Катын аітты: «Коркпаі канға барып кандан кырк кўн мурсат сура!» деді. Қігіт қўгўрўп ўjўнө келді: «Алдыjар, қумсаған қумусўқўзға бараін! кырк кўн мурсат бер!» деді. «Қараіды, ал!» деді.

Қігіт қўгўрўп ўjўнө келді. «Бердімә мурсат?» катын сурады. «Берді» қігіт аітты. Катын аітты: «Бу шәргә бар, бір шабдар ат сатып ал! моінунда ағашы бар, өзўнўң аркасы қаур» деді. Кетті қігіт, шәрдің басына келді; бір шабдар атты бір қігіт сатамын деп қетактап қўр екән. «Сатамысың атыңды, ағакә?» деді — «Сатамын; не берәсін?» деді. «Каідан біләін! өзўң сура!» «Екі дўз сом бер!» «Дўз өлў беряін!»

Дўз өлў сом берін аркасы қаур шабдар атты алып ўjўнө келді қігіт. Катын аітты: «Сен кырк кўн ўідө отур! оразаңды

ыста! бес уақыт намазыңды оқу!» деді. «Мен шабдар атты алып кетәін, семіртіп әкпәләін.» Қараіды деп баһы қалды, оразасын ыстады, бес уақыт намазын оқудў, қатыны шабдар атты қедәктәп кетті. Кырк күн болды дегәндә шабдар атты қедәктәп қатыны келді, шабдар атты семіртіпті, баһына аітты:

«Ер мінән токум әкпәл!
«шабдар атты ертәп кел!
«алдыңғы аілын бос тарт!
«артқы аілын бәрік тарт!
«шабдар атқа мін!
«тоғаідағы ажўдў аідап кел.
«тоғаідағы қолбарысты аідап кел!»

Шабдар атты тоғаіға барғанда барбаіға салып қал, шабдар аттың таусўн естіген сон ажумінән қолбарыс бір қергә қілар. Сонда алдыңы салып аідап кел! алдыңнан қан кісі қібәрәр: коісўн! аідамасын! шешәм қазылды! деп аідар. Сонда сен болмаі ўјўнө аідап кел!» деді.

Қігіт шабдар атты ертәді алыңғы, аілып бос тартты, артқы аілын берік тартты, шабдар атқа мінді, кетті, бір тоғаіға келді, шабдар атты борбаіға салып қалды, шабдар аттың шыңғырған таусўн ажумән қолбарыс естіді, бір қергә қілды, қігіт алдына салып аідады. Қолда көрўнгон малдыда, қандыда қаіпады. Алдынан қан кісі қібәрді, «шешәм қазылды, аідап келмәсін!» деп қібәрді. Қігіт тілін алмады, ўјўнө аідап келді, екі темір шелäк колўна алды, ажудан бір шелäк сўт саудў, қолбарыстан бір шелäк сўт саудў, каның ўјўнө керäк болса деп «мә» деп әкпәлді. «Керәгі қок төгўп таста!» деді. Шелäк аппарып төгўп тастады. Ажумән қолбарысты қолға салып кўп қібәрді. Қігіт ўјўнө келді.

Кан елін қуртўн қілды «ақыл тауп бер!» деді. «Каітіп мен қігіттї өлтўрўп қатының аламын?» деді. Қурт аітты: «Өлтўрмөңўз! бір қатты қумуска қумусаңыз! соңў барып әкпәлсә әкпәлсін! әкпәлмәсә сонда қатының аларсын деді. «Әкәм өлгөндә баі болған екән, мен қас болған екәмін; аіт! әкәм алтынмінән күмўстў қаі қергә көмгон екән. Әкәм өлгөндө мен бір қара токтў

сојўп берїп едїм, со тїган болама екән, болмаіма екән? деп аіт!» деді «сол ңумуска ңібәр!» деді. Ңігіттї кан шакырды: «Ә ңігітїм!» деді «бір ңумуска ңумсаімын; барамысын? бармаімысын? деді. «Барамын!» деді. «Барсаң мен сенї өрттөімўн, сексән арба сексәўл әкпән өрттөімўн» деді. «Менің әкәм тірісіндә баі екән, алтынмїнән кўмўс көп болған екән; сол өлгөндө алтынмїнән кўмўстў каі ңердә көмгөн екән? Әкәм өлгөндө бір кара токтў сојўп берїп едім; со токтўнўң етї тїган болама? тїмәган болама? соңў біл! әкәм ңаксыма екән, ңаманма екән соңў бііп кел! деді.

Ңігіт аітты: «Ңараіды, бараін!» Кан аітты: «Бармасаң басыңды аламын!» деді.

Ңігіт ўјўнө келді. Катын аітты: «Негә кан сенї шакырған екән?» деді. Бајы ңылады. «Негә ңылаісын?» катын аітты. Бајы бәріндә аітты. «Бар!» деді, катын аітты, «ўш кўн мурсат сура!» деді. Баі ңўгўрўп канға келді. «Таксыр!» деді «кішкәнә аітатўғўн тәтїм бар, ўш кўн мурсат берїңіз! ўш кўн өткөн сон сексән арба сексәўл әкпәліңіз!» деді. Кан «ңараіды» деді «бар! ўш кўн мурсат бераін!» деді. Ўш кўн мурсат берді, ўјўнө келді, катыны кат сызды, әкәсі тілак кылып сызды: «Балам, әлің ңеткәңгә зордўк кылма! кара токтўнўң етї маған тїді, со токтўнўң етїмїнән кўн көрўп ңатканым; мен-дә бір кўндө зордўк кылўш'едім, кылған зордўғўмның кынасын тарттым. Ңалған дўнўөгө екі кўндөі нанбасын! шыны дўнўө мында екән. Балам келсін касыма!» деген каған сызды. «Алтынмїнән кўмўстў ўідўң оң ңактағы алтын ыстолбаның тўбўндө алтын акша бар, анда көмғөмўн; алсын балам! сол ңактағы кўмўс ыстолбаның тўбўндө кўмўстў көмгөмўн, алсын балам!» деген каған сызды.

Катын аітты ңігіткә: «Сен, ңігітїм, бар, сексән арба сексәўл алып келіңіз! деп аіт!» деді. Ңігіт барды, аітты, кан сексән арба сексәўл алып келгізді, бір ңергә ўідў. Катын ңігіткә аітты: «Астынын от ңағар, төңөрөктўң төрт пыршы туман кылармын; сен сексәўлдўң ўстўнө шығып тур! сонда мен көк кептәр болўп сенї көтөрўп әкпәтәрмїн деп аітты.

Сексәўлдў кан ўідў, ңігіт ўстўнө шыкты, сексәўлдў кан өрт-

тӧдӯ, тӧңӧрӧктӯң тӧрт пыршы туман болдӯ, ƙатыны кӧк кептӓр болӯп кеlдї-дӓ, ңігіттї кӧтӧрӯп ӓ̄кпӓттї. Катыны баjын алып кеlдї ӯjӯнӧ, ӯш кӯн, ӯш тӯн саƙтады ӯjӯндӧ, ӯш кӯн ӧткӧн сон «Тӓ̄ң ертӓн кӯlдӯң ортасына енїп ңата-ƙал!» дептї. Каҕазды ƙоінӯна салды, «ƙан кеlсӓ ƙанҕа ƙаҕазды берӓ ƙоі!» деп.

Баjы ертӓн турӯп, кӯlгӧ кеlїп кӯlдӯң арасына ңатты. Тӓ̄ң ертӓн ƙан кеlдї «тірім'екӓн, тір'ӓмӓсп'екӓн? кеlӓрм'екӓн, кеlмӓсп'екӓн кӧрӧін!» деп кеlдї. Ңігіт тӯрӧ-геlдї кӯlдӯң ішїнӓн.

«Асалау маҕалаіƙым, алдыjар!» дедї — «ӯӓlїкїм ӓсӓlӓм! ңігітїм!» дедї. «Бардым, алдыjар!» дедї. «Барсаң не аітты?» дедї. «Аітƙан сӧзгӧ нанбаісын деп ƙаҕаз сыздырып алдым.» «Мӓ̄» деп ƙаҕазды бердї. Кан каҕазды оƙудӯ: «Балама сӓ̄lӓм! кісігӓ зордӯƙ ƙылмасын, ƙара тоƙтӯнӯң етї маҕан тīдї, алтын ыстолбаның тӯбӯндӧ алтынды кӧмгӧмӯн, кӯмӯстӯ сол ңаƙтаҕы кӯмӯс ыстолбаның тӯбӯнӧ кӧмгӧмӯн, алсын балам! Ңалҕан дӯнӯӧдӧ ңӯрмӧсӯн! менїң ƙасыма кеlсїн! менїң ƙасым ңарамаса балам ƙаітып кетӓрсїн, ңігіт ƙурдӯ шыҕалмаідыма?»

Кан сӧіткӧн сызҕан ƙаҕазды оƙуп ӯjӯнӧ кеlгӓндӓ ңуртӯн ңīп алып аітты: «Менї ӧрттӧңӯз! сексӓн арба сексӓӯl ӓ̄кпӓlїп. Ӓкӓмнїң ƙасыма барамын! ңаƙсымын дегӓн ƙаҕаз ңібӓрїптї маҕан, ӯш кӯндӓ ӓ̄кӓмнїң ƙасы ңаƙсы болд'ау кеlмӓн, ңаман болса ӯш кӯндӧ барып ƙаітып кеlӓрмїн, ӯш кӯндӧ кеlмӓсӓм артымда ƙалҕан тӧlӧңгӯттӧрӯм кеlїңдӓр!» дептї.

Сексӓн арба сексӓӯlдӯ ӓ̄кпӓlгіздї, бір ңергӓ ӯjӯптӯ, ƙанды ӧрттӧптӯ, ƙан кӯjӯп кетіптї. Ӯш кӯн ӧтӯптӯ артында ƙалҕан тӧlӧңгӯттӧрӯ еlінїң īгі ңаƙсылары ӧрттӧндӯ.

Шӓ̄рдӓ тӓӯр манаҕы ңігіт ƙалыпты, ƙыз ƙатын ƙылыпты, мана ңігіт шӓ̄рін бīlӓптї, мана ƙаның бір ƙызын алыпты, ӧзӯ ƙан болӯп турӯптӯ; бастапƙы ƙатынынан бір ул тӯптӯ. Улдӯ мана ңігіт тӧсӯнӧ мінгїзїп ңатыпты. Ңігіт солаі ңатып кӯlӯптӯ. Бастапƙы ƙатын сураіды: «Негӓ кӯlдӯң, мырзам?» дедї. «Еішӓін кӯlдӯм» дедї. «Ңоƙ! аіт!» дедї «оjӯңа бір дӓмӓ тӯскӧн шыҕар.»

Ңігіт аітты: «Аітаін саҕан! сен сӧзӯмдӯ есіт! ңас кӯнӯмдӧ ӓ̄кӓдӓн, шешӓдӓн ңетім ƙалҕан екӓнїм, сӧітӯп ңӯргӧнӯмдӧ бір баі-

дың сірін қаідым, қалшы болўп сір қажып қўргөнўмдө кўндөрдўң бір кўнў бір катын келді. Катынға амандастым, есәндәстім. Каіда бара қатырсын дедім. Катын: Бір тўс көрдўм деді. «Не тўс? аітты!» деп сурадым. Ујуктап қатыр едім, тўсўмдә басымнан аі тўптў, ајағымнан кўн тўптў, қўрөгўм басынан қулдуз тўптў, осу тўсўмдў іздәп келәмін деп аітты. Тўсўндў сат! дедім. Ол катын тўсўн сатты маған, бір кунан өгўз бердім. Үігө келіп кешкә темірдән етік соктўрдўм, темірдән тајак соктўрдўм, темір етіктән теңгәдәі калғанша, темір тајактан тебендәі калғанша јўрдўм қўрўп келіп сізгә тўшар болдўм; соған кўлдўм.»

Үлкөн катын аітты: «Онўң несі бар?» деді, басынан аі тўғаны мені алдың, ајағынан кўн тўса каның кызын алдың», деді «қўрөгўңнўң басынан қулдуз тўса мынау балаң» деді. «Тўсўндў іздәп келсәң кабыл болдў» деді.

5. Молданың ўјўндә окуған бала.

Ертәдә бір молда болўптў, молданың окуткан отуз тоғуз баласы болўптў. отуз сегізнің әкәсі-дә шешәсі-дә бар болўптў бірәўнўң әкәсі қок, шешәсі қок қетім болўптў. Отуз сегіз бала бірін бірі конакка шакырат екән, бір кўндә манағы қетім баланың шакыратўғўн кўн екән, қетім бала шакыраін! десә ўјў қок, беріп десә асы қок. Бала оіланды, етәгін тўрдў, колўна тајағын алды, кўнўң батыс қағына караі кетті. Бір уакытта бір шәргә келді, каір сурады, нан қіп алды бір етәк, каітты қерінә.

Алдынан бір кыз келіптї, кыз көркөм екән, бала-да көркөм екән. Бала кыздың көркўнў карап турдў, кыз баланың көркўнў таңкалды. Кыз баланың етәгіндәгі нанын қеп коіды, қеген сон баладан кашып, бала кўп қетіп, кыздың басында алтынды такіасы бар екән, ол такіасын бала қулўп алды, такіаны алып керінә келді; молдасына келді. «Молдам», деді «осу такіамды беріп! отуз сегіз бала бір кўн ішкәндәі тамак берсәң осу такіаны ал!» деді. Молда аітты:

«Бу такіаны каідан алдың?» Бала аітты: «Солаі шәргә барып едім, каір сурап нан алып едім, нанды алып келә қатыр едім, алдымнан бір кыз келді, нанымды қеп коіды, кашып кетті меннән, мен күп қетіп такіасын алып калдым» деді.

Молда аітты: «Бу такіаға менің әлім келмәді, алалмаімын, бу такіаны аппарып бір канға сат!» деді. «Со кан әлі келмәсә өзгө кісінің әлі келмәс» деді. Бала кетті, кандікінә келді, «асалау маңалаікым, алдыjар!» деді «ўәлікәмә сәлём!» деді. «Каіда барасын, балам?» деді — «алдыjар, қумусум азғана, бір такіа сізгә сатаін деп алып келдім» деді. «Әкпәl, балам! көроін!» деді. Бала коінунан сурып алып берді. Кан көрдў; «балам, сен мунў каідан алдың?» деді. «Алдыjар, менің әкәм қок, шешәм қок қетім едім. Молдаға оку окуп едім, отуз тоғуз бала едік, деді, конакка бірімізді біріміз шакырушы едік, менің шакырўға ўjўм қок болдў, ішәргә асым қок болдў. Соннан бір шәргә кеттім, каір сурап нан алдым; нанымды алып ўjўнө келә қатыр едім; алдымнан бір кыз келді, кыз менің етәгімдәгі нанды қеп коідў, кашып кетіп, мен күп қетіп барып басындағы такіасын қулуп алдым.»

Кан аітты: «О кызды маған таўп берәмісін?» деді, тауп бермәсәң басыңды аламын!» деді.

Бала қылап аулўна келді, отуз сегіз балаға аітты: «Кан менің такіамды тартын алып калды, со кызды тауп бер! деп аітты, таппасаң басыңды аламын!» деді.

Отуз сегіз бала кандікінә қетім баламән біргә келді, бәрі бір сәлём берді, «ә, алдыjар, деді, осу балаға зордўк кылма! бу баланың өзў қетім; әкә мында қок, шешә мында қок; ішәргә асы қок, кіjәргә кімі қок. Буған зордўк кылма! зордўк буған кылғанша отуз сегіз баламыз бізгә кыл! біздің әкәміз-дә бар, біздің шешәміз-дә бар; ішәргә асымыз бар; кіjәргә кіміміз бар!» Кан аітты: «Қок! такіа алып келгән баланың кызды тауп әкпәlмәсә басын аламын» деді. Отуз сегіз бала аітты: «Бізді кепілдіккә ал!» деді, отуз тоғузўн отуз тоғуз күн кепілдіккә ал! отуз тоғуз күндә кызды алып келсін тапса; таппаса өзў келмәсә отуз сегіз баланың басымызды ал!» деді. Кан аітты: «Қараіды» деді.

Отуз сегіз бала ӱјӱ̆нö кеlдї, ҷетім бала отуз сегіз балаҕа амандасып есäндäсїп кызды іздäімїн деп кеттї. Бір кӱ̆ндöрдö бір шӓ̄ргä кеlдї, шӓ̄ргä кеlсä бір кемпірдїкїнä кеlдї. Кемпіргä амандасыпты, есäндäсїптї, кемпір ас берїптї, асын бала ішїптї. Кемпір сурапты: «Каіда барасын, балам?» деп. «Шешäкä» дептї, «менїҥ каіда бара ҷатканын не керäк?» дептї «мен бір беішäрä, ӓ̄кäм ҷок, шешäм ҷок, ішäргä асым ҷок, кїјäргä кїмім ҷок, оку окуп едїм, ӱ̆рöнӱ̆п ҷӱ̆рöдӱ̆м, отуз тоҕуз бала едїк» дедї, бірімїздї бірімїз конакка шакырӯш'едї, менїҥ шакыратӯҕӯн кӱ̆нӱ̆мдö бір шӓ̄ргä кеlдїм. Каірҕа нан ҷїп алдым, нанды алып кеlä ҷатыр едїм ӱ̆ігö, алдыма бір кыз кез-геlдї, кезгеlгäн сон сölöсӱ̆п амандасып турҕанда етäгїмдäгї нанды ҷеп коjӯптӯ, кыс кашып, кызды мен кӯп ҷеттїм, басындаҕы такіасын алып калдым, со такіаны кан меннäн зордӯк кылып алды, такіаныҥ іӓ̄сїн кызды тауп алып кеl! таппасаҥ басыҥды аламын, дедї, со кызды іздäп кеläмїн, отуз сегіз бала маҕан кепіl болӯп калды. Кызды тауп аппарсам ölтӱ̆рмöідї біздї, тауп аппармасам отуз тоҕуз баланыҥ басын алады» дедї.

Кемпір аітты: «Мен онӯ табамын» дедї. Бала куанды: «О шешäкä! дедї, «кызы таӯп берсäҥ маҕан мен саҕан бала болаін!» дедї. «Боламысын маҕан бала рас аіт!» ««Рас аітамын шешä бала баламын!» дедї. «Ҷараіды» дедї. Ендї кемпір аітты: «Бала сен ҷат осу ӱ̆ідö! тöрт кӱ̆ндö кеläмїн; тöрт кӱ̆ндö кеlälмäсäм іздä менї!»

Баланыҥ колӯнан баламын дегäн каҕаз алды, кемпір кеттї, бала ҷатып калды ӱ̆ідö. Тöрт кӱ̆н ҷатkан сон ертäн турӯп бетї колӯн ҷӯдӯ, тышкарҕа шыкып караса шешäсї кызды алып кеlїп тур екäн. «Амансын коі, шешäкä?» дедї. «Есäнмїн, балам, кудаіҕа шӱ̆кӱ̆р» дедї. Кызҕа амандасты бала, кызды оҥ колӯнан ыстады, кыз ҷігіттї таныды, ҷігіт кызды таныды, екäӱ̆ ӱ̆ігö ендї екäӱ̆ сölöстӱ̆. «Е, ҷігітїм, каіда барасын?» Кыз дедї. Ҷігіт аітты: «Сіздї іздäп кеlдїм.» ««Мен не керäк?» Ҷігіт аітты: «Тӱ̆нöгӱ̆дö алып калҕан такіаны кан зордӯк кылып алды, сенї тауп алып кеl! деп, алып кеlмäсäм басымды аламын! дедї, отуз сегіз бала

маҕан кепіl болўп kалды» дедї. Кыз аітты: «Ц̣араіды, мен саҕан тіјämїн» дедї. Ц̣ігіт аітты: «Сенїң кӱјöӱң бар шыҕар.» Кыз аітты: «Кӱјöӱм бар едї, ц̣аман болдў. Мен сенї сӱјöмӱ̆н, мен кетсäм саҕан артымдаҕы сіңдімдї алар» дедї. «Ц̣араіды» дедї. Ц̣ігіт kызды алды, некäсїн kыіды, кемпірдїкїнä ц̣атты, кемпіргä бала болдў. Отуз сегіз кӱн ц̣атты. Катын аітты: «Е, кӱјöӱм, äӱälдä кімдї іздäп ц̣ерїңнäн шыҕып едїң. Отуз сегіз баланың кепіlдї тастап шыkkаның kалаі? Со отуз сегіз баланың ертäнгї кӱн ölтрöдӱ̆ kоі» дедї. Ц̣ігіт тӱрö-геlдї «сäн аkылды екäнсїн, мен аkмаk екäн» дедї «бараіk!« дедї. Катыны алып ц̣ӱрмöк болдў. «Шешä, есäн бол! біз ц̣ӱрöмӱ̆з, ölмöсöм тірі болсам кеlämїн» дедї. «Бар, балам! есäн болсаң бір таппаі kоімаҕаісын!» ««Ц̣араіды»» деп кеттї.

Кызды алып кеlдї, отуз сегіз балаҕа кеlдї, амандасты, есäндäстї. «Бӓрікälдї, ц̣ігіт!» бӱгӱн кеlмäсäң бӓрімїздї kан ölтӱрӱ̆п едї.» Отуз тоҕуз бала kызды алып кеlдї kанҕа. «Алдыјар!» дедї «ӓкпälдїк, біз кепіlдäн шыkтыkпа, шыkпадыkпа?» Кан аітты. «Шыkтыңдар кепіlдäн. Кан kызын алды, отуз тоҕуз балаларды kаітарды. Кыз кӱјöӱ̆нö аітты: «Ертäн тӓңäртäн kан ölдӱ̆ деп äсітäрсїн, сонда шынажаҕа шаkырар! сен шынажаҕа кеlмä! сен ӱідö kал! kан ölгöн сон мен кетäрмїн, менї екі аірыk ц̣олдўң ӱстӱ̆ндö тос! сонда екäӱ̆мӱ̆з кетäрмїз ц̣ерїмїзгä» дедї. «Ц̣араіды» дедї. Кеттї ц̣ігіт, аулўна кеlдї; ертäн турўп kан ölдӱ̆ дегäн kабар тӓңäртäн кеlдї. Кан ölдӱ̆ дегäн kабар кеlсä öзгö ц̣амаҕат шынажаҕа кеттї, ц̣ігіт ӱідö турўп бармады. Ц̣ігіт екі аірыk ц̣олҕа кеттї, kызды тапkан сон екäӱ̆ шешäсїнїкїнä kаітты, біргä ц̣ӱрӱ̆п шешäсїнїкїнä кеlдї, мал малданды, баі болўп турдў.

6. Тӱlкӱ̆нӱ̆ң алдаҕаны.

Бір kаскырмїнäн бір ц̣олбарыс, бір тӱlкӱ ӱшöӱ̆ ц̣олдас болҕан, ц̣олдас болўп ӱшöӱ̆ кеlä ц̣аткан, бір шеläк маі тауп алҕан, бір ц̣ергä ӱшöӱ̆ кеlїп ц̣атты, тӱlкӱ аітты: «Мінä ц̣ердä ӱlкöн аҕамдїкї бар едї, сол ӱlкöн аҕамның kатыны буаз едї, сол аҕам-

ның қатыны бала тапқан екән, соңұң баласына барып атын қойұп келäін!» деді. Қаскырмінäн қолбарыс: «Барсаң бар!» деді. Тұлқұ кетті құғұрұп. Баұанаұы ұшөў тауп алұан шеläктäгі маіды ұшөў бір қергä көмұп кеткäн ұшөў. Тұлқұ қаскырмінäн қолбарысты екäўн алдап тастап құғұрұп шеläктäгі маіұа келді, бір еli төмöн тұсұрұп қеді, қаітып келіп қаскырмінäн қолбарыска келді.

«Аұаңның баласының атын қоідұңба?» деді. «Коідұм!» деді. «Атын кім қоідұң?» деді. «Атын бір еli қоідұм» деді.

Өгұнў тұндä ұшөў қатты, ертäн турұан сон тўлқұ қаскырбäн қолбарыска аітты: «Мінä қердä ортанш'аұамның ұјў бар, со аұамның қатыны буаз еді, аұамның қатыны баласын тапқан екäн, соңұң баласына барып атын қойұп келäін!» деді. Қаскырмінäн қолбарыс аітты: «Бар! қойұп кел!» деді. Тұлқұ құғұрұп кетті, құғұрұп баұанаұы шеläктäгі маіұа келді. Шеläктäгі маідың қарымын қеді, құғұрұп қаскырмінäн қолбарыска қаітып келді. Қолдастары аітты: «Аұаңның баласының атын қоідұңба?» деді. «Коідұм» деді. «Атын кім бäрдің?» деді. «Орта бел деп коідұм.»

Қатты ұшөў өгұнў, ертäн турдұ ұшөў, тұлқұ аітты: «Кенжä аұамның ұјў бар еді», деді, «со аұамның қатыны буаз еді, аұамның қатыны баласын тапқан екäн, со аұамның баласының атын қойұп келäін!» деді. Қаскырмінäн қолбарыс аітты: «Бар қойұп келä коі!» деді. Тұлқұ құғұрұп кетті, құғұрұп маіұа келді, маідың бäрінда қалап қалап қеп коіұан сон қаітып келді құғұрұп. Қолдастары: «Аұаңның баласының атын кім коідұң?» деп сурадылар. Тұлқұ аітты: «Қалап қалап коідұм» деді.

Құрдў ұшөў бір тұөшўгö келді: «Етұөшў!» деді, бір тұö сат бізгä». ««Не берäсін?» деді. «Не берäін, бес дұс сом акша берäін!» деді. Тұөшў аітты: «Кашан берäсін?» деді. «Ендігі қыл берäік!» деді. «Қараіды бір тұö ал!» деді. Бір тұөнў алды ұшөў, алып келіп бір қергä соідұ. Ұшөў тұөнў сойұп қатқанда бір қарсақ келді. Қарсақ аітты: «Сендäрдä мен қолдас боламын!» деді. Қолдастар аітты: «Бол! мынау тұö сатып алып сойұп қатыр-

мыз, со тӱӧнӱ̆ ендїгї ҷыл бес дӱз сом акша берäік! деп алдык», дедїläр. «Сол тӱӧнӱ̆ҥ акшасына косуламысын?» дедї «косулсаҥ тӧртӧӱмӱ̆з тӱӧнӱ̆ сојаік!» дедї. «Сојӱп болмаі ҷемäік!» дедї. Тӧртӧӱ̄ сојӱп ҷатты, тӱlкӱ аітты: «Карсак аузӱна бір демäнї каҕып салды» дедї. Каскыр тап бердї, тап бергäндä карсак ҷарк којӱп кашты. Кашкан сон каскыр ҷолбарысмїнäн тап којӱп кӯдӱ; тӱlкӱ ордӱнда калды. Каскырмїнäн ҷолбарыс кеlгäншä, тӱlкӱ тӱӧнӱ̆ бузӱп ҷарып ҷергä тыҕып коіды; тӱlкӱ кӧмӱ̆п коіҕан сон кетїп калды. Бір уакытта каскырмїнäн ҷолбарыс кеlдї, кеlсä тӱlкӱ-дӧ ҷок ӓlігі ҷердä тӱӧ-дä ҷок, тӱlкӱ таппаі турҕанында тӱlкӱ кеlдї. Ҷолбарысмїнäн каскыр аітты: «Тӱӧ каіда?» деп. «Тӱӧнӱ̆ мен біlмäімїн» деідї, «сендäр карсакты кӯҕанда мендä кӱп кетїп едїм. Мен каідан біläін, ӧздӧрӱ̆мїнäн біргä карсакты кӯп кеткäнмїн.»

Ӱ̆шӧӱ̄ ҷатты тӱндӧ тӱlкӱ тӱӧнӱ̆ кӧмгӧн ҷердäн алып тӱӧнӱ̆ҥ етїн ҷеп ҷатыр тӱӧнӱ̆ҥ етїн бӓрін тӱlкӱ ҷеп коідӱ, кішкäнä терäсї калҕанда ҷолбарыс каскыр біlдї, аітты: «Е тӱlкӱ̆м! не ҷеп ҷатырсын? кырш кыршылдатып не ҷеп ҷатырсын?» ««Ӧзӱ̆мнӱ̆ҥ кӧтӧнӱ̆мдӱ̆ ојӱп ҷеп ҷатырмын» дедї. «Тӱlкӱ̆м, ӧз кӧтӧнӱ̆ҥдӱ̆ ӧзӱ̆ҥ ҷеп ӧlмӧмӱ̆сӱ̆н?» дедї. «Ӧlмӧімӱ̆н» дедї. Каскыр аітты: «Ӧlмӧтӱҕӱн болсам ӧз кӧтӧнӱ̆мдӱ̆ ӧзӱ̆мӧ ојӱп бершї!» дедї. Каскырдыҥ касына тӱlкӱ: «Кӧтӧнӱ̆ҥдӱ̆ ојӱп берäмїн» деп кеlдї, кеlдїдä каскырдыҥ кӧтӧнӱ̆н ојӱп ҷедї тӱlкӱ. Каскырды алдап ӧlтӱргӧlӱ̆ ҷӱр; каскырдыҥ ішїнä енїп кеттї, ішä карынын ҷедї, каскырды ӧlтӱ̆рдӱ̆, ӧlтӱ̆ргӧн сон каскырдыҥ кӧтӧннӧн тӱlкӱ шыкгы, шыккан сон каша бердї, ҷолбарыс тӱlкӱнӱ̆ кӯдӱ, кӯп ҷетїп ыстап алды; тӱlкӱнӱ̆ ҷутамын деп аузӱна салып ҷібäрдї. «Ҷолбарысым» тӱlкӱ аітты: «Маҥгыт деп ҷутсаҥшы!» дедї. Ҷолбарыс маҥгыт деп аузӱн аша бергäндä тӱlкӱ саҥгытып аузӱнан шыҕа бердї. Тӱlкӱ шыҕып кашып кеттї, ҷолбарыс кӯп кӯп ҷет'-алмаі калды.

Тӱlкӱ бір ҷергä кеlдї, бір бӧдӧнӧмїнäн ҷолдас болдӱ, екäӱ̄ ҷолдас болӱп кеlä ҷатты. «Тӱlкӱ̆м», дедї бӧдӧнӧ аітты, сенї мäн кӧп тамакка аппараін!» дедї, «тӱlкӱ̆м кӧзӱ̆ҥдӱ̆ ҷум! куіруҕӱмнан тістä!»

Тӯлкӯ «қараіды» дедї, көзӯн қумдӯда бӧдӧнӧнӯң куіруӊунан тістäп тӯлкӯ қӯрдӯ.

Бӧдӧнӧ аітты: «Тӯлкӯм, мен көзӯңдӯ аш дегäндä аш, мен аш демäі ашпа, тӯлкӯм!» дедї.

Бӧдӧнӧ қӯрӯп келädї, қӯрӯп келїп тӯлкӯнӯ ертїп қетäктäп келä қатыр. Осундаі бір көрӧттӯң ішїнä келдї, көрӧттӯң ортасында, бір көп кісі тур'екäн, көп кісінің ортасына тӯлкӯнӯ қетälän бӧдӧнӧ келдї. Аш көзӯң, тӯлкӯм! дедї, тӯлкӯ көзӯн ашып қібärсä көп кісінің ортасында турдӯ, бӧдӧнӧ алдап келгänін білдї. Бӧдӧнӧ кӯлӯп «др» етїп ӱшӯп кеттї. Älігі қердä кісідäр соӈӯп ӧлтӯрӯп алды.

7. Дудар кыз.

Ертädä бір баі болӯптӯ, улӯда қок кызы да қок болӯптӯ, қылкысы көп болӯптӯ. Баі қылкысын бакпаіды, қылкысын каскыр қемäідї, қылкысын уру алмаіды. Ӧңгӧ қердä бір кан бар екäн, кан аітады: «Онӯң қылкысын каскыр негä қемäідї, уру негä алмаіды, менің қылкымды каскыр да қеідї, уруда алады.

Кісілäр канӈа аітты: «Баласы қок баідың қаңгыз бӯрул ат болӈан, каскырӈа қегізбäіт екäн, уруӈа бермäіт екäн.» Кан ендї баідан бӯрул атты маӈан берсін деп сурата кісі қібäрїптї, баі бӯрул атты бермäідї. Бермäідї баі атын деп қібärгän кісі ӱјӯнӧ келдї.

Кан тоі кыламын деп қуртка кабар аітты: «Улӯ қокка отуратӯӈӯн орун қок, кызы қокка кымыз қок, бу тоіӈа келмäсін!» Ел қурт тоіӈа қїлдї, бäрі барды, сонӯ сон улӯ қок катын баjына аітты: «Тоіӈа бараік!» дедї. Баі аітты: «Біздї келмä деп кан аіткан» катын: «Сен болмадың бараік» деп. Баі аітты: «Барсак бараік!» дедї. Бір саба кымыз тӯӧгӧ артты, катын қедäктädї тӯӧнӯ, баі кӧтӯнӧн аідады, келдї тоіӈа. Баі келдї деп адам шыкпады алдынан, катынымïнän екäӯ келїп турдӯ ӱідӯң сыртына. Баі ашӯланды, қанындаӈы п'шаӈын сӯрӯп алды, сабаны п'шак-

пән тілін қібәрді, катының ӱйӱнө қеткәншә сабап келді. «Тоиға бармаік деп аітып едім, аіткан тілімді алмадың.»

Ӱйӱнө келді қылкыдан аіғыр алды, сірдан бука алды, коідан кошкар алды, ешкідән текә алды. Аіғырды, буканы, кошкарды, текәні төртөӱн алып мідаі далаға кетіп ӱлкөн Шалкар көлдӱң басында төртөӱн соідӱ кудаіға. Кудаідан бала тілән шыраҕын қакты, көлдӱң басында екәӯ катынмінән қатты, «је, кудаі, ул бер! је, кудаі, кыз бер! малды не бер, малды не бермә!» деді. Тӱндө баі тӱз көрдӱ: «Бӱрул атты сойӱп берсәң кыз беріән!» депті. Баі ӱйӱнө бӱрул атты бауздаімын деп қылкыдан әкпәлін қыкты, аjаҕын бӱптӱ, катыны қылаіды: «Соіма! соіма деп қылаіды, бајы сӧзӱн алмаіды, болмаіды, бауздап атты өлтӱргөн сон тӱндө қатады екәӯ, ертән катын буаз болды. Тӱаттӱҕӱн уакыт болдӱ, көп катындар қілады, о катындар аітады баланың кіндігін мен кесәмін! деді. Бала іштә қатып қубап берді. Ӱідөгӱ катындарды кӱп қібәр! өзӱм қаксы тӱамын! деді. Әкәм ӱігө келсін! катының маҕан керәгісі қок деді, әкәмнің маҕан керәгі бар, әкәм келсін деп шакырды. Әкәсі ӱйӱнө келді.

«Әкә! әкә! тӱаінба?» деді. «Шыраҕым тӱа коі!» деді. «Өзӱмдӱ өзӱм біләсәм тӱамын!» деді. «Өзӱмдӱ білік болмаса тӱмаімын!» деді. Әкәсі: «Өзӱң білә!» деді. Бала тӱдӱ, шәшәсінің ішінән қергә тӱстӱ, катындар қілін келді, таңыркап келді, «наҕылҕан қан екән бу, улӱма екән кызба екән? біләікші!» деп келді. Әкәсі аітты: «О кыз екән» деді. Әкәсі бір коі сойӱптӱ, тоі кылышты, кымызынан ішіпті, етін қеп катындар ӱйӱнө каітышты.

Кыз ер қетіпті, кӱндө баідың кызын аіттырамын деп мурзалардың баладары келіпті; кыздың өзӱ көркөм екән. Әкәсі келген қігіттәргә аітышты: «Мен білмәімін, кызымның өзӱ біледі, өз білігі өзӱндө деді. Қігіттәр кызға келәді, амандасады, сӧлөсӧдӱ: «Сен маҕан барамысын?» деді. «Барамын» деді. «Атымды тапсаң саҕан барамын» деді. «Атымды табалмасаң мен саҕан бармаімын» деді. Қігіт атын табалмаіды, өзӱнӱң әкәсідә шешәсідә атын білмәіт екән. Бір кӱн болҕанда шешә кыздың атын сураіды; «сені біз не деп шакырамыз?» деп. «Атыңды біз білмәіміз.»

Кыз айтты: «Атым менің Дудар кыз. Менің атымды адамға айтпаңыз» деді. Күңүндө таңы цігіт келәді, әкәсі «мән білмәімін» деді. «Кызымның өзү біләді», деді, «күјөүгө барсада, бармасада өзү білсін!» деді. Цігіттәр кызға келді. Амандасты, есәндәсті, сөлөсту: «Сені мен аламын сен тісәң» деді. Кыз айтты: «Атымды тапсаң тіjәмін; таппасаң тімәімін» деді. Атын адам табалмады.

Аулү көштү далаға, кыз цүгүн артты түөгө, түөнүң басын үjүндө цүргөн күңүнө цедәктәтті. Кыз цүртүнда калды, кыс кара цорға атына міндї, цүгүнүң көтүнөн күп келді, күп келсә күңүнүң цедәктән бара цаткан түөнүң бір цаңы ауп калыпты, оню кыз көрмөдү, күң аіңаілаі шакырды, кыз есітпәді, соню сон: «Дудар кыз, мында кел! түө ауп калды, кел мында!» деді кыз күңгө каітып келді. «Сен менің атымды атадыңба?» деді. «Атаңаным цок!» деді. «Кыз деп сені шакырдым» деді. Цүгүн артты, барды конатүңүн церінә, түөнү алып келіп, цүгүн т'сүрдү; үjүн тіктї, кыз целпінің төрнүң алдына отурдү. Бір цігіт келді, айтты: «Баі кызыңды мен алғалы келдім» деді. Баі айтты: «Кызым өзү өзүн біләді» деп. Кызына келді цігіт: «Е, кыз, амансынба? сені аіттырғалы келдім деді. «Атымды тауп ал!» деді. Цігіт айтты: «Атың Баілантуғун болмасын!» ««Цок, атым ол емäс.»» «Атың сенің Дудар кыз» деді. «Атымды таптың» деді.

Тоі кылды, куда т'сүрдү, кызбән цігіт кол ыстатты, әкәсі узаткалы цатыр «кызыма цылкыны бәрін бөлүп берәмін, алып кет!» деді. Малдың ішінә келді, келіп цылкыны көрүп, карап цүрсө бір кішкінә кула таі үстүнө тер катып цүр екән. Кула таідың цүнүн алаканымән үктү. Кула таіға тіл біттї: «Е Дудар кыз» деді. «Сені узатадыма?» Кыз айтты: «Менї узатады.» Кула таі айтты: «Не аласын?» деді. «Әкәм малдың бәріндә берәмін деп аітады.» «Сен малды алып не кыласын? малды алама! бүjүм-дә берсä бүjүмдү алма! күjөүң өзүңө täүрмä цаманба?» деді. Кыз айтты: «Цаксы екәнін, цаман екәнін білмäімін» деді. Кула таі айтты: «Сен білмäсäң мен аітаін! Күjөүң сенің каскырдың алыбы, кубулүп келгән адам болүп келгән. Анау күн

сіздїң ӱі кӧшӱп кеlä ҷатkанда кӱңнӱң ҷетäктäгäн тӱӧсӱ ауҕан сенї шаkырҕан, шаkырҕанда сен кеlмäгäнїңдä атыңды атап сенї Дудар kыз деп шаkырҕан, сонда осу kаскыр ӧlгӧн кісінї кӧрдӧн сӯруп ҷеп ҷатkанда сонда сенїң атыңды есіткäн» дедї.

Кыз онан шошудӯ, kула таі аітты: «Ӓкäң мал берсäдä алма! бул берсäдä алма! берсä ӓкäңнїң ҷаҕымїнäн оҕӯн ал! kара кӱңдӱ ал! менї ал! kара тӱӧнӱ ал!»

Ӱјӱнӧ кеlдї kыз, тӧсӧккӧ кеlїп kорkӯп ҷылап ҷатты. Ӓкäсї аітты: «Ҷылама, усатамын! басыңды кӧтӧр!» дедї. Кыз басын кӧтӧргӧндӧ ӓкäсї: «Балам, не аласын?» дедї. «Ӓкäм ҷаҕыңмїнäн оҕӯңдӯ берсäң аламын; kара кӱңдӱ берсäң kара кӱңдӱ аламын, kара тӱӧңдӱ берсäң kара тӱӧнӱ аламын; kула таіды берсäң kула таіды аламын» дедї. Ӓкäсї аітты: «Кара кӱңдӱ, kара тӱӧнӱ, kула таіды мен саҕан берäмїн, ҷаҕымды оҕӯмдӯ бермäімїн» дедї. Кыз ҷылады, сонӯ сон шешäсї баjына урустӯ: «Кызымнан сенїң ҷаҕыңмїнäн оҕӯң артыkпа? балам сураса бер!» дедї. Бермäк болдӯ «ал, балам!» деп.

Кыз ҷылkыдан kула таіҕа kурук салды, kунан болдӯ, ҷӱгӧндӱ ҷӱгӧндӧдӱ дӧнӧн болды, ертäдї бестä болды, kызды міңгїздї, алты ҷасар ат болдӯ. Кара тӱӧнӱ ыстап алып кеlїп бердї, kара kӱңдӱ сол тӱӧгӧ міңгїздї. Кыз бӓрїндї алды, kул'атkа міндї, ҷаҕын моінӯна салды, кеттї, кӱјӧӱ узатып алып кетїп барады. Кӱјӧӱ kызҕа аітты: «Мен алдынан озамын!» дедї. Узуннан сызҕан ҷер болса ҷӱр! тӧңӧlӧк сызҕан ҷер болса kон!» дедї.

Кӱјӧӱ кеттї, kатын кеін kалды. Кула ат аітты: «Ä, Дудар kыз, кӱјӧӱң озӯп, негä кеттї біlдїңбä?» Дудар kыз аітты: «Біlгäнїм ҷоk» дедї. Кул'ат аітты: «Мен біlдїм» дедї, кӱјӧӱң kаскыр болӯп, kаітып ҷеlїп kара тӱӧнӱ ҷеідї, kара кӱңдӱ ҷеідї» дедї. Азраk ҷергä барып едї, ӱlкӧн бір kаскыр кеlä ҷатыр. Каскыр кеlдї дä 'kара тӱӧнӱ ҷутты кӱңдӱдӧ екäӱн дä. Каскыр kашып кетїп kалды. Бір уаkытта ҷігіт болӯп kубулӯп артынан кеlдї, кеlїп kараса кӱјӧӱ екäн. «Ä, Дудар kыз, дедї kара тӱӧ kаіда kара кӱң kаіда?» дедї. «Бір kаскыр кеlїп ҷеп кеттї» дедї. Кӱјӧӱ аітты: «Ҷесä ҷесїн!» Дудар kызҕа аітты: «Анау кӧргӧн таудӯң

арасында аҕарҕан менӣң ӱјӱ̆м, дедӣ, соҕан кеl!» дедӣ «мен озаін!» дедӣ. Кыз ҷаңгыз калды. Ат аітты: «Е Дудар кыз, не оілап келäсӣн?» дедӣ. Дудар кыз аітты: «Мен не оілаін?» дедӣ. Ат аітты: «Ҷеті ҷурттӯ ҷалмаҕан ҷалмауз каскыр катыны ҷӱгӱрӱ̆п алдыңнан шыҕар, ҷӱгӱрӱ̆п кеlӣп менӣң тізгінӣмнäн ыстар; сен тізгімнäн ыстатпа!» дедӣ.

Каскыр катыны ҷӱгӱрӱ̆п кеlдӣ «Дудар кыздың тізгіннäн ыстамын!» дедӣ. Дудар кыз аітты: «Атымның тізгіннäн ыстама! сен ӱlкӧн, мен кіші, атымды ӧзӱ̆м баідаімын!» дедӣ.

Дудар кыз тӱсӧ кеlдӣ, ӱідӱ̆ң ҷанына атты баілады, ӱігӧ енӣп есіктӣң алдынан кеlӣп отурдӯ. Бајы ӱідӱ̆ң ішӣндä тӧсӧктӧ ҷатты, ӱlкӧн катыны тӧсӧктӱ̆ң ҷаҕында отурдӯ. Баі ујуктап ҷатыр екäн, ојанды. «Е Дудар Кыз! мында касыма кеl!» Дудар кыз бармады. «Меннäн ӱlкӧн апам ҷаткан тӧсӧккӧ бармаімын» дедӣ, «ујат» дедӣ. Кеlмäгäн сон бајы акырды, ашӯланды, ашӯлансада кеlмäідӣ. Ӱ̆lкӧн катыны ҷӱгӱрӱ̆п касына кеlдӣ, бајының басын касыды, аркасын касыды, бајы ујуктады, ҷетӣ кӱн ујуктады, ҷеті тӱн ујуктады. Баі ујуктап ҷатып оібаілады, бір уакытта бакырды, быр уакытта шыңырды. Сонда ат ӱігӧ сӱкӧндӱ̆. Бір уакытта атты бір ҷергä баідаімын деп Дудар кыз шыҕып кеттӣ. Шыкты, атка міндӣ, садаҕын оҕӯн алды. Ат аітты: «Кӧзӱ̆ңдӱ̆ ҷум! ӱш кӱн ӱш тӱн кӧзӱ̆ңдӱ̆ ашпа!» дедӣ.

Кул'ат ӱш кӱн ӱшӱ̆п кеттӣ, ӱш кӱн ӱш тӱн ӱшӱ̆п барып тӱстӱ̆. Кул'ат тура калды, кыз кӧзӱ̆н ашты. Ат аітты: «Ерӣмдӣ токумдӯ ала кӧр! Ер токуммӣнäн Дудар кыз алды, аттың бір кабат терäсӣ токуммӣнäн біргä алынды. Ат аунады, ӓрі бäрӣ оттады, бурунҕӯ калыбына тӱстӱ̆. Ҷӱгӱрӱ̆п ат кеттӣ, кетсä бір далада бір адам ҷӱр екäн. Ат каітып Дудар кызҕа кеlдӣ. «Ертä!» дедӣ, «мін маҕан!» дедӣ. Ер токумдӯ ертäдӣ, манаҕы кӧрӱ̆нгӧн кісігä кеlдӣ. «Асалау маҕалаікым» дедӣ, «ӱäлікімä сӓläм!» дедӣ. Ҷігіт аітты: «Кімсӣн?» дедӣ. Кыз аітты: «Мен бір ермӣн» дедӣ «аң аткалы ҷӱргӧн ҷанмын» дедӣ. Ҷігіт аітты: «Сен ер болсаң мендä ермӣн» дедӣ. «Мен аҕа болаін саҕан! сен маҕан іні бол!» дедӣ. Болмак болды бірäӱ̆ аҕа болдӯ, бірäӱ̆ іні болдӯ, екäӱ̆ бір

аҕаінды болдў. Екäў̄ аӊ атты, кыз бір атканда екі кулан атты, анау ӊігіт Тöстў̆к батыр біräўдї атты, екäў̄ кешкä ўјў̆нö кеlдї, ўш куланды алып кеlдї. Тöстў̆к батырдыӊ шешäсї бар екäн «Балам Тöстў̆к», дедї «касындаҕы ертїп кеlгäн кім?» дедї. «Шешä» дедї, «ертіп кеlгäн бір ер, бу меннäн артык батыр» дедї «мен бір куланды аттым, бу екі куланды атты» дедї. Шешä аітты: «Балам, шыккыр кöзў̆м шыкпаса мыныӊ öзў̆ ер емäс, кыз» дедї.

Інісї ўш куланды соідў, судў ā̆кпälдї, етїн асты, ā̆lім кылып пісірдї, арса кылып т'сў̆рдў̆. Еттї ӊедї, тоідў, ертäн таӊ атканда атына міндї екäў̄, аӊ аткалы кеттї. Кыз екі кулан атты, Тöстў̆к батыр бір кулан атты. Екäў̄ далада сојўп ӊатыр едї. Бір кісі кеlдї, ӊетäктäгäн аты бар екäн. «Тöстў̆ктў̆ іздäп кеlдїм» деп Тöстў̆к батырҕа сā̆läм бердї. Тöстў̆к сā̆lämїн алды. «Каіда барасын?» дедї. О кісі аітты: «Сенї іздäп кеlдїм» дедї. «Менї наҕыласын?» дедї. «Еlїмїздä батса тоі кылып ӊатыр» дедї. «Терäктїӊ басына бір дылда којады, сонў атып т'сў̆ргöн кісігä кызымды берäмїн дедї. Сонў сен атып т'сў̆рў̆п алсаӊ сен кызын аласын» дедї. Ол дылданы аттўҕўн кісі табылмады, канша кісі ӊїлып барып атып едї, дылдасын ӊергä атып т'сў̆рälмады. Сонў сен атып ӊергä т'сў̆рöрсў̆н, кызын аларсын» дедї.

Дудар кызды алып ўшöў̄ біргä кеттї, батсаҕа кеlдї, кеlсä канша ӊамаҕат турҕан атып ӊатыр екäн, дал тїгіз'алмаіт екäн. Кеlдїдä Тöстў̆к батыр, атты, ӊакын ӊанынан кеттї. Сонан сон Дудар кыз атты, дылда шылдырап ӊергä тў̆стў̆, батсаныӊ кў̆јöў̄ бол деп кіlämгä салып кöтöрў̆п батсанікїнä аппарды, кызды ā̆кпälїп ӊігіттїӊ коінўна салды. Ў̆ш кў̆ннöн сон узатпак болдў, ўш кў̆н öттў̆, кызды узатты, кыздыӊ інісї ердї, кыз інісїнä аітты: «Менї буҕан негä бердїӊдäр, буда кыз мендä кыз» дедї.

Кул'ат Дудар кызҕа кеlдї, аітты: «Е Дудар кыз, алып кеlä ӊаткан катын інісїнä аітты: «Мендä кыз, о да кыз деп аітты.» Дудар кыз аітты: «Ендї каітäмїн?» дедї. Кул'ат аітты: «Сен каіныӊа аіт: екäў̆мў̆з ӊарысаік! деп аіт! дедї сонда ол ӊарысар» дедї.

Ӊігіткä кыз кеlдї: «Ӊарысаік!» дедї. Екäў̄ ӊарысып кеттї.

Кул'ат озўп кеттї, бір кулан атты, куландан бутўн кесїп алды. Бір кölдў̆ң басына кеlдї. «Е балдызым» дедї, «суҕа томулаік!» дедї. «Ц̣араіды» дедї. Екäў̆ шешїндї, кыз куландың бутўн öзў̆нў̆ң бутуна колўмäн ыстап суҕа тўстў̆, каінысы касына кеlдї, балдызына шў̆мöтöјў̆н кöсöттў̆, балдызы кöрдў̆, балдызы куанды. Судан шыҕып кїмїнä кеlдї, балдызының кöзў̆н алдап куланның шў̆мöтöјў̆н ц̣ергä тастады ц̣асырып, öзў̆ кїмїн кїп алды. Екäў̆ атына мінїп алды, батсаның кызына кеlдї.

Інісї аітты: «Апа! сен кыз деп едїң, еркäн екäн» дедї. «Бутун кöрдў̆м», дедї. «Бутунда шў̆мў̆тöјў̆ бар екäн» дедї. Кыз куанды, Тöстў̆ктў̆ң шешäсїнїң ў̆јў̆нö алып кеlдї, ў̆ш кў̆н ц̣атты балдызы, тöртў̆нц̣ў̆ кў̆ндö ў̆јў̆нö каітып кеттї. Ертäңіндä Дудар кыз ц̣аңҕыз аң атамын деп шыкты. «Аҕа, сен ў̆ідö ц̣ат! кешкä мен кеläрмїн!» дедї. Ертäңїндä Дудар кыз атына міндї, далаҕа кеттї, ат турўп аітты: «Е Дудар кыз» дедї. «Ендї каітäсїн?» дедї. «Ендї мен кетäін?» дедї. Ат аітты: «Каскыр бајыңның кабар ц̣ок. Ертäн сен Тöстў̆кмїнäн далаҕа шык! Тöстў̆ккö öзў̆ң тї!» дедї.

Кешкä ў̆јў̆нö кеlдї, екі кулан алып кеlдї. Ц̣атты, ертäн турдў, бетї колўн ц̣ўдў. «Е аҕам, екäў̆мў̆з кулан атаік!» дедї. «Ц̣ў̆р! екäў̆мў̆з бараік!» дедї. «Ц̣араіды барсак бараік!» дедї. Екäў̆ кеттї, мїдаі далаҕа кеlдї. «Е аҕа, кешäгї ä̆кпälгäн батсаның кызын кім алады?» дедї. «Е шыраҕым, öзў̆ң ал!» дедї. «Менї кім алады?» дедї. «Сенї кім алсын!» дедї. «Аҕа! мен кыз едїм» дедї. Аҕасы куанды, кыз беlгäсїн емшäгїн шашын кöсöттў̆, ц̣ігіт куанды, сонан сон ў̆јў̆нö каітып кеlдї, алды кызды, екäў̆ндў̆ алды, катын кылды; шешäсї кыз деп аітkан соң «уф!» дедї, уф! дегäн läбїзї от болдў, ў̆јў̆ ц̣анып кеттї. Сонан соң Дудар кыз буаз болдў, буаз болўп ц̣ў̆рдў̆. Еlїнä бір ц̣ау кеlдї, ц̣урт ц̣їлды сонўң кöтў̆нöн кўп кеттї. Тöстў̆к батырды катыны Дудар кыз «барма!» дедї, аітkан сöзў̆н алмады, «ц̣ауҕа барамын!» дедї. Катын болмаҕан сон аітты: «Барсаң бар! кул'атты сен мінбä! сенї тастап маҕан кеläр» дедї. Атты бајы міндї, аітkан сöзгö кöнбöдў̆, кыз шідäрдї бäрмäдї, бутўнўң арасына кысты, кў̆јöў̆ öзў̆н

ішәрїп тастады, шідәрдї ҷулўп алды. Ҷігіт аттанып ҷөнөлдў, шешә аман бол!» дедї. «Мунау катыным бала тапса менї кўдўрт! ол тўса атын Алтын Баі коі!» дедї. Сөітўп аіттыда кеттї. Бір аі ҷўрдў, бір аі өткөн сон катыны бала тапты. Басы алтын, көтў кўмўс бір ул тапкан, сонан сон шешәсї: «Төстўк баламды шакырып кел! Дудар кыз келїнїм ул тапкан, басы алтын, көтў кўмўс.» Каҕаз сызды, баласына ол каҕаз кісімїнән ҷібәрдї. Кара дўлдўлгө кісінї міңгізді, кўдўрўп ҷібәрдї, аішылык ҷердї алты басты, барып ҷеттї. Ҷўрөктөі ҷердән ҷулундаі тўтўн шыҕады, тўтўн шыккан ҷергә ҷетсә есік көрўнөдў, есіктї ашып енїп келсә кў ajak кемпір отур. «Балам, каіда барасын?» дедї. «Тўнөгў кеткән колдў көрдўңбө?» дедї. Кемпір аітты: «Мен көрдўм, осўнда конўп кеттї; шаршап келәт екәсін, атыңнан тўс! атыңды баідаі тур! ас берәін саҕан» дедї. Атынан тўстў ҷігіт, атын баідады, ўігө кірдї, отурдў кемпір, бір ajak боза kujўп бердї, іштї ҷігіт, ас ішкән сон ҷатты, темімдї алаіншы деп ҷатып едї, ујуктап калды. Ујуктап ҷаткан ҷігіттің калтасына кемпір колўн салып ҷібәрдї, кемпір алакандаі каҕазын сўрўп алды, ҷігіт мас болўп ујуктап калып білмәідї. Кемпір каҕазды окуп караса Дудар кыз ул тапкан басы алтын, көтў кўмўс ул тапкан екәнїн білдї, Дудар кыз Төстўк батырдың ўјўндө екәнїн білдї. Ол кемпір каскыр алыптың шешәсї екән. Каҕазды каітып ҷігіттің коінўна білгізбәі салды. Ҷігіт бір уакытта ојанды, тўрө-гелдї. «Оібаі! кўн кеш болўп барат екән. Мен ҷўрөін!» дедї. «Ҷўрсөң ҷўр ҷігітїм!» дедї. «Каітарыңда менїкїнә келә кет! дедї. Ҷігіт атына мінді, Төстўк батырды кўп кеттї. Бір уакытта ҷеттї, амандасты. «Каіда барасын, ҷігітїм?» дедї. «Сізгә келдїм» дедї. «Катының ул тапты; шешәңнің берїп ҷібәрген каҕазы мінәкї» деп бердї. Каҕазды окудў, окуса ул тапканын білдї. Каітамын дедї, куанды. Төстўк батырдың касындаҕы ҷолдастары» ендї каітпа» дедї. «Бір аідан бері келїп ҷетәрміз» дедї. «Ендї ҷауға ҷеттік, дедї, ішіміздәгї батырмыз сіз! каітпаңыз! ҷаудў мукатып кетәік!»

Төстўктў ҷолдастары ҷібәрмәдї. Шешәсїнә Төстўк кат сыз-

ды: «Шешәмә сәләм! тоі кылсын! көп ҷурттӯ шакырсын! баламның атын Алтын Баі коі!» деп. Сонан сон манаҕы келгән ҷігіт каітты ӯйӯнө, каітып ҷолӯндаҕы кемпірга келді, кемпірдікінә тӯстӯ, ҷігіт темімді алаімын деп ҷатты. Ујуктаҕанын кемпір білді, калтасындаҕы каҕасын сӯрӯп алды, отка тастап ҷібәрін ҷакты. Озӯ каітадан кемпір каҕаз сызды: «Атты кынап шешәм негә маҕан ҷібәргән болады? Шешәмә сәләм! отус арба отӯн әкпәлін Дудар кызды баласымінән екәӯн отка салып өртөсӯн!» деп кемпір сызды. Каҕазды ҷігіттің коінӯна салды. Ҷігіт ојанды тӯрө-гелді «ҷӯрөінші!» деді, атына мінді, ӯйӯнө келді, каҕазды шешәсінә берді. Шешәсі окудӯ, отуз арбамінән отунҕа ҷібәрді, баласын аіткан сөзӯн екі кылмады.

Дудар кыз бала ҷаҷа тапкан ҷылап ҷатыр, тӯн ортасы болҕанда кул'ат келді. «Дудар кыз, ҷатырмысын?» деді. «Ҷатырмын, ҷатпаі каітәін» деіді. «Шык!» деді. «Алтын Баіды ала шык!» деді. Дудар кыз тӯрө-гелді, кімін кіді, белін бӯдӯ, баланы коінӯна салды, ӯідөн шыкты, шыҕып караса кул'ат келін турҕан. Кул'атты көрӯп ҷылады, ӯш ајаҕында шідәр ајаҕын кынып тастады, ајаҕынын ап ак сӯөгӯ көрӯнөдӯ. Шідәрін алды, ҷанына баіідады. Кула атка мінді, кашып ҷөнөлдӯ. Көтӯнөн бірәӯ кӯп келді, ӯшөін! десә ӯш'алмады, ҷӯгӯрөін десә ҷӯгӯр'алмады, ҷакындап ҷелін кетті.

Дудар кыздың калың тараҕы бар екән. Тараҕын лактырды, калың тоҕаі бол! деп тастады. Калың тоҕаі болды. Кӯ ајак кемпір адасты. Дудар кыз кетті, кемпір көтӯнөн тоҕаідан шыҕып кӯдӯ, кӯп таҕы ҷетті. Колӯндаҕы Дудар кыздың аінасы бар екән. «Аінасы ӯлкөн дарја көл бол! деп лактырды. Ӯлкөн дарја көл болдӯ.

Дудар кыз көлгө кул'атмінән дӯзӯп ортасында келә ҷатыр, көтӯнөн кемпір су ішіндә кӯп ҷетті, келін кыздың білагінән ыстады, ыстаҕанда караса Дудар кыздың колӯнда п'шаҕы бар екән, кемпір п'шакты ҷулӯп алды. Аттың ішін п'шакмінән ҷарып ҷібәрді. Кемпірді кос ајаҕымінән тебін ҷібәрді, кемпірдің моінӯ

ўзўлўп өлдў. Судўң цегінä шыккан сон кул'аттың ішї, карыны цергä тўстў, кул'ат цыңылды, өлгөлў цатыр.

Дудар кыз кул'аттың басын кушактап цылап отур. «Дудар кыз, цылама!» дедї. «Төрт аjаңымды кесїп төрт цакка таста!» төрт аіңыр цылкы бол! деп аіт.» дедї. «Кäўдөмдў кесїп осу араңа таста! алты канат ак ўі бол деп аіт!» дедї. Кул'ат өлдў, кыз басын кушактап ўш кўн, ўш тўн цылады, цылаңан сон тірілмädї ат, төрт аjаңын кестї, төрт цакка тастады, төрт аіңыр ўрў цылкы бол!» дедї. Кäўдöсўн кесїп цаткан церінä тастады «алты канат ак ўі бол!» деп. Төрт аіңырдың ўрў цылкы болдў, кäўдöсў ак ўі болдў, баі болдў, біä саудў. Алтын Баі ер цеттї, цылкы баңады, адам цок цылкы баңып цўрсö бір аjаңы цок адам кїк атады, кїктї Алтын Баі алып кашады, шешäсїнä алып келädї. Ертäңіндä таңы Алтын Баі аjаңы цокка келädї. «Алтын Баі, мында кel» деп шакырады, касына келädї, басындаңы такіасын берädї Алтын Баіңа, Алтын Баі такіаны алады, ўjўнö келädї, біäнің касына такіаны кojўп кетädї. Шешäсї біä сауңалы келädї. Алтын Баі ўідö ujуктап цатады. Біäнің касына kelcä такіаны көрдў, такіаны алдыда, көрдў, цылап ўjўнö келädї. Алтын Баіды кушактап цылаіды.

«Мыны каідан тауп алдың?» дедї. «Бір аjаңы цок кісідäн алдым» дедї. «Со кісі менің баjым Төстўк батыр, сенің äкäң» дедї. «Онў алып кel!» дедї. Алтын Баі äкäсїн колўнан ыстады, колўмїнäн көтöрўп аттың көткў цаңына мінгїздї, ўjўнö каітты.

Алтын Баідың шешäсї цылап алдынан цўгўрдў, Алтын Баі äкäсїн колўнан ыстап цергä лактырып тастады, өзўнўң цылкысына шауп кеттї, цылкыдан кешкä келдї, kelcä Дудар кыз Төстўк батырды біäнің сўтўнö шомулдўрўп, цаксы кім кігізгäн, цаксы ас ішкізгäн, семірткäн. Баласын бала кылды.

Катыны баjынан сурады: «Е баjым, каідан цўрсўн?» дедї. «Мен каідан цўröін? мен цаудў кўп кеткäн емäсп'едім; сонда сен буаз калңан емäсп'едің, сонда мен шешämä аітып едім: катыным ул тапса менї кўдра цібäр! деп аітып едім. Со кўндö шешäм менї кўдра цігіт цібäргäн екäн, со цігіт келїп маңан каты-

ның ул тапты деп айткан екән, шешәңнің берган кағазы мінә деп маған берган екән. Кағаз окусам Дудар кыз ул тапты басы алтын, көтў кўмўс; Төстўк батыр балам каіта көрсўн! деп кағазды цібärган екән, касымдағы цолдастарымнан сурап едім, каітаін деп айтып едім. Цолдастарым: Каітпа! деп айтты, ішімміздагі батырымыз сенсін, сен кеткан сон біз не боламыз? кат цібар! деп айтты цолдастарым. Кат сыздым, шешамä кат цібардім: «Тоі кылсын! атын Алтын Баі коісўн! деп, кағазды цігіттің коінўна салдым, өзгө цергä конба! тўспö! тігінан өзўмўздің ўjўнö бар! дедім. Сен Дудар кыз бу цергä не кылып келдің? бірäўдäн кысым көрдўңбö? зорлук көрдўңбö?» деп айтты.

Катын айтты: «Мен ўідўң ішіндä цатыр едім, цібäргän цігіт келді, енäм сурады: «Төстўк балам келмädімä? Төстўк батыр келмädі, сізгä берган кағазы мінäкі деп бердї. Енäм кағазды алып окуттў, окутса отуз арба отун äкпäлсін! кызды Алтын Баі екäўн өртöсўн! деган кағаз беріпсін! сöітўп цылап өлөмўн деп цатыр едім, тўн ортасында кул'ат келді. менї алып кашты. Артымнан бірäў кўдў, не екäнін білмädім, цетіп келді, кула атты п'шакпäн царды, ат кос ajak тептї, моінў ўзўlўп öлдў. Кул'ат өлөрўндö маған айтты: «Төрт ajағымды кесіп, төрт цakka таста! деп айтты; кäўдömдў кесіп осу арағa таста! деп айтты. Тастадым ўі болдў, цылкы болдў. Сенї алғызған менмін, дедї, Алтын Баіды цібärдім. Сенің ajағың näліктäн тоздў?»

«Кул'ат кеткан кўнў мендä іздäп кеттім, сонан іздäп іздäп цўрўп табалмадым. Атым цок болған сон цajау цўрдўм, етігім тоздў, цыртылды, цалаң ajak цўрдўм, сондуктан табаным тесілді, сондўктан aksak болдўм, öз тамағымды өзўм асрадым.»

Ўjўн көтöрдў церінä келді, амандасты, есändäстї. «Каідан келдіңдäр?» шешäсї айтты. Төстўк батыр барған церін айтты. Шешäсї: «Балам!» дедї. «Келінім ул тапканда мен кўдра цібäргäнімдä өзўң келмäі Дудар кыз баласымінан өртöсўн деп негä кағаз бердің?» — «Цок, шешäкä öітўп бергäм цок» дедї.

Цігіттї шакырышты. «Е цігітім» дедї «каіда тўстўң? каіда кондўң?» дедї. «Аітсамда өлөмўн, аітпасамда өлөмўн! аітаін!»

дедї. «Бара ҷатканда ҷӱрöктöі ҷердäн ҷулундаі тӱтӱн шыкты, со тӱтӱнгö бардым, бір кемпір сöілöстӱ: «Каіда бара ҷаткан ҷігітсїн?» дедї, ҷöнӱмдӱ аіттым. Атыңнан тӱс! деп аітты, темїңдї ал! дедї. Бір ајак боза бердї, ішіппїн ҷатыппын, ујуктап кетіппїн, бір уакытта ојаныппын тӱрö кеlдїм, атыма міндїм, бардым, каітып кеlїп сон ӱігö тӱстӱм. Бір ајак боза кујӱп іштїм, сону ішіп мас болӱп ујуктап калыппын. Сонда сол кемпір бірдäмä кылмаса öзгö ҷанының ӱјӱнö тӱскöнӱм ҷок» дедї. «Тігінäн осу ӱігö кеlдїм, öзӱм кат танымаімын» дедї. «Не кылсаңызда öзӱңӱз біlіңїз!» деп. Тöстӱк батырдың ајаҕына ҷыҕылыпты. Тöстӱк батыр онӱ кештї, öзӱ баі болӱп турӱптӱ, баласына бір канның кызын адып берїптї, баласы öзӱнöн артык батыр болӱптӱ, барша мырат басына ҷетїптї.

8. Ҷымбак.

Бурунҕӱ заманда бір кан болӱптӱ, каның бір кызы болӱптӱ, кызы бек кöркöм болӱптӱ. Аіттыра кеlсä бермäіт екäн. Сöітӱп ҷӱргöндö бір ҷердїң бір каның баласы кеlїптї, со кызды аламын деп іздäп кеlїптї, ӓкäсїнä сöлöсӱптӱ. Äкäсі аітыпты: «Кызымның öзӱ біläдї» дептї. «Барамын десä, барады, бармаімын дегäн ҷігіткä бармаіды.»

Ҷігіт кеlдї кызҕа, екäӱ амандасты, есäндäстї. «Каіда бара ҷаткан ҷігітсїн?» дедї. «Іздäп кеlгäнїм сенсїн» деідї. «Маҕан тїсäң мен сенї аламын» дедї.

«Мен бір ҷымбак аітаін! сонӱ сен тапсаң мен саҕан тїјäін! сен таппасаң саҕан тїмäімїн» деп аітты.

«Ҷаксы, дедї, аіт ҷымбаҕыңды!» ҷігіт аітты. Кыз аітты ҷымбаҕын:

Балкан тауда Балкан тау
басына шыккан кім екäн?
Ҷолда турҕан ҷоңуртка,
ат семіртkäн кім екäн?

ц̣ез буідалы нарт аілаk,
онў кӧргӧн барма екӓн?
ц̣еlдӓп кеткӓн ц̣еті атан,
онў кӧргӧн кім екӓн?
kаітара шӧккӧн kарт бура,
онў кӧргӧн барма екӓн?
егіз kозў сӱ̈ӧксӱ̈з,
онў кӧргӧн барма екӓн?
аі далада ц̣еl'арkан,
онў кӧргӧн барма екӓн?
аі далада kызыл ет,
онў кӧргӧн барма екӓн?
аі далада kӯ kазыk,
онў кӧргӧн барма екӓн?
ц̣аі, ц̣аі кіlӓм, ц̣аі кіlӓм,
онў кӧргӧн барма екӓн?
тӱ̈ртӱ̈р кіlӓм, тӱ̈р кіlӓм,
онў кӧргӧн барма екӓн?

Ц̣ігіт аітты: «Сенӣң ц̣ымбаҕың оңаі екӓн. Ӓ kызым, мен саҕан не екӓнӣн аітаін! сен тыңда! аітсам сен маҕан тіјӓмӣсӣн?» Кыз аітты: «Тапсаң, шын аітсаң мен саҕан тіјӓін!» дедӣ. «Ц̣араіды» ц̣ігіт аітты, тыңда!»

Балkан тауда Балkан тау,
басына шыkkан базаршы;
ц̣олда турҕан ц̣оңуршkа
ат семіргӓн ц̣олаушы;
ц̣ез буідалы нар таілаk,
бікӓсӣңӣз болмаса?
ц̣еlдӓп кеткӓн ц̣еті атан,
ц̣еті аҕаңыз болмаса?
kаітара шӧккӧн kарт бура,
kаін атаңыз болмаса?
егіз kозў сӱ̈ӧксӱ̈з,
екі емшӓгӣңӣз болмаса?

аі далада қеl'аркан,
қыланыңыз болмаса?
аі далада кызыл ет,
тӱлкӱ бакыр болмаса?
аі далада кӯ казык
кожаныңыз болмаса?
қаі қаі кіläм, қаі кіläм,
қажылып шыккан кожӱңӱз болмаса?
тӱртӱр кіläм, тӱр кіläм
тӱрӱлӱп шыккан кӱн болар.

Таптымба? Талым кыз ендї қаның каларма? тамағымнан бір сӱі!» дедї.

«Таптың, қігітім, акылың бар екän, ендї тіjämін саған.» Тамағынан бір сӱдӱ. Өгӱн қатты, ертäңіндä узатып алып қерінä каітты, äкäсі мал берädї, қылкы берädї, каның баласы Талым кызды катын кылып турдӱ, қеріндä баі болдӱ, äкäсі ölгön сон өзӱ кан болдӱ. Сöітӱп қӱрӱп олар баршан мырат басына қеттї.

9. Ӱш ул.

Бурунӊӱ заманда бір баі болӱптӱ, баідың ӱш улӱ болӱптӱ, баідың өзӱ ölӱптӱ, ӱш баласында ӱш дӱз сом акша калыпты. Мал ölӱптӱ, ӱшöӱ акылдасты «ӱш дӱз сомдӱ тыңаік! ӱшöӱмӱз бір баіңа қалданаік!» дедї. «Қараіды» дедї. Бір баіңа барды ӱшöӱ, қалданды, ӱш қыл кӱзмöт кылып шыкты. Шыңыш ӱjӱнö келä қатыр едї. Ӱjӱнö каітып келдї, манағы ӱш дӱс сом акшаны карап едї, тыккан қеріндä қок болдӱ, кім алғанын білмädї. Ӱшöӱ бірін бірї көрдӱ: «Акшаны сен урламаі кім урлады?» дедї. «Аітыңдар шындарыңды!» дедї. Ӱлкön аға аітты: «Қок! мен алғаным қок» дедї. «Акшаны тыккында сендäр көрдӱндöр, сендärдің баска көргön к'сі қок» дедї. «Көрмögön к'сі каітіп алар? сендäр алдыңдар. Енді не кылаік? бір батсаға бараік! батса

кімнің урлаҕанын аітар!» деп ӱлкӧн аҕа аітты. Екӑӯ «ҷараіды», батсаҕа бараік! деді.

Батсаҕа бараік деп барды, алдынаҥ бір адам шыкты. «Асалау маҕалаікым» деді. «Ӱälікämä сäläm!» деді. Ушӧӯ аітты: «Каіда барасыңыз?» деді. О кісі аітты: «Бір тӱӧ ҷоҕалтып іздäп ҷӱрмін» деді. Ӱлкӧн аҕа турӱп аітты: «Тӱӧң кандаі едї? тӱӧң коҥурм'едї?» деді. Ортаншы турӱп аітты: «Тӱӧң сокурм'едї? кӧзӯ саум'едї?» кішші аітты: «Тӱӧң акcакпа, акcак емäспä?» Со кісіман тӧртӧӯ батсаҕа келді. Батсаҕа амандасты, есändäстї. «Каіда барасындар?» деді. «Каіда бараік, таксыр алдыjар, сізгä келдік» деді. «Мен», ол кісі аітты, «бір тӱӧ ҷоҕалтып ҷӱрӧмӯн, алдымнан осӯ ӱш ҷігіт шыкты, амандастык, есändäстік. Каіда бара ҷатырсын? деп едї. Бір тӱӧ ҷоҕалтыш ҷӱрӧмӯн деп аіттым» деді. Мынау ӱлкӧн ҷігіт: тӱӧң кандаі? деді, коҥурма? деді. Коҥур деп аіттым. Ортаншы аітты: Тӱӧң акcакпа? акcак емäспä? деді. Кішші аітты: кӧзӯ сокурма? саума? деді. Тӱӧмдӯ осундар алҕан болар соҥ бітіріңіз» деді.

Батса сурады ӱлкӧнӯнӧн: «Сен тӱӧнӯң коҥурӱн каідан білдің?» деді. «Таксыр, аунаҕандан ҷӱнӯ калышты» деді. Батса ортаншынан сурады: «Тӱӧнӯң акcаҕын каідан білдің?» деді. «Алдыjар! кетіп бара ҷаткан ізї бір ҷаҕы сӱрӧтӯлгӧннӧн білдім» деді. Батса кішшінän сурады: «Тӱӧнӯң сокурӱн каідан білдің?» деді. «Ҷеган шӧбӯнӧн білдім. Бір ҷаҕынан ҷептї таза, бір ҷаҕынан шӧп калып отурӱптӯ, сондуктан аітамын» деді. Батса тӱӧнӯң іäсінä аітты: «Тӱӧң аjаҕынан ҷӱр екän, тӱӧндӯ тауп іздäп ал!» деді. Тӱӧнӯң іäсі атына міндї, кеттї.

Ӱшӧӯнӯң алдына ет äкпäлді, нан äкпäлді батса, өзӯ шыҕып бара ҷатыр едї. Ӱлкӧн аітты: «Батса кул екän» деді. Ортаншы аітты: «Іттің етї екän» деді, кішші аітты: «Мына нан өlгӧн кісінің сӱӧгӯнӧн ӱстӯнӧ шыккан екän» деді. Батса естіді, шыҕып кеттї, колӯна п'шак алды, шешäсінä ҷӱгӱрӱп келді. «Аіт шышыңды!» деді, «äкäм ҷокта оінас кылышсын, менї мына ӱідӧгӯ к'сі кул деп аітты» деді. «Балам, аітаін! аітпасамда өlӧт екäм, аітсамда өlӧт екäм» деді, äкäң ӱідӧ ҷокта ҷалшыны коінӯма

алып едїм» дедї. Батса шешäсїн тастады, коі ҷаіҕан коішӯҕа ҷӯгӯрӯп кеlдї. «Бӯгӯнгї аскан ет ненїң етї?» дедї. «Аіт шыныңды, аітпасаң басыңды аламын» дедї. «Таксыр», дедї, аітсамда ölömӯн, аітпасамда ölömӯн; шынымды аітаін! Токту коздаҕан коідың козусӯ едї, енäсїнїң сӯтӯ ҷок болдӯ, тӯҕан кӯнӯ бір ішкä еміздїм» дедї «со коідӯң токтусӯ едї» дедї. Батса со коішыны тастады, ҷӯгӯрӯп егіншісїнä кеlдї: «Аіт шыныңды!» дедї «аітпасаң басыңды аламын!» дедї. «Біздїң ӯігö ӯш ҷігіт кеlдї, нан аппарып едїм, нан ölгöн кісінїң сӯöгӯнöн ӯстӯнö шыккан екäн дедї.» «Аітаін, таксыр, шынымды, сокамäн ҷыртып ҷӯрöдӯм, сонда бір адамның сӯöгӯ ҷатыр екäн, сонда бīдаі біlмäі шашып ҷібäрдїм» дедї, «со бīдаі шыккан» дедї.

Батса ҷалшыны тастап кеттї, ӯш ҷігіттїң отурҕан ӯјӯнö кеlдї.

Ӯlкöн аҕаҕа аітты: «Е, ҷігітїм, менїң кул екäнїмдї каідан біlдїң?» дедї. Ӯlкöнӯ аітты: «Е, батсам! сіздїң кул екäнїң іздї ас ӓкпälїп шыҕып кеткäнїң дäн біlдїм» дедї. Ендї батса ортаншынан сурады: «Е, ҷігітїм, бӯгӯн бергäн ет еттїң етї екäнїн каідан біlдїң?» дедї. Ортаншы аітты: «Іттїң етїндäі сāсīда дедї. Кенжäсїнäн сурады: «Бу нан ölгöн кісінїң сӯöгӯнöн ӯстӯнö шыкканын каідан біlдїң?» дедї. Кенжäсї аітты: «Каідан біläін? īсї кісінїң сӯöгӯ сāсīды, онан біlдїм, нанбасаң ҷалшыңнан сура! аіткан сöзӯм шын болдӯ деп аітар» дедї.

Батса аітты: «Ҷе, ҷігіттäрїм, каіда бара ҷатырсындар?» деп сурады. Ӯlкöнӯ аітты: «Біздїң ӯшöӯмӯздӯң ӓкäмїз бар едї, бір уакытта біздїң ӓкäміз ölгöн» дедї, «ӯш дӯз сом акша калды бізгä, біздїң малымыз ölгöндö сол акшаны ӯшöӯмӯз бір ҷергä тыҕып едїк, кöргöн ӯшöӯмӯз едїк, ӯшöӯмӯздöн баска кöргöн кісі ҷок едї. Бір бір баідың ҷалҕа кірдїк, ҷалдан шыккан сон сол акшаны урлаттык; ӯшöӯмӯздӯң бірї сол акшаны урлады, ӯшöӯмӯздöн баска кісї ҷергä тыкканын кöргöн ҷок, акшада алҕан ҷок» дедї «алсада шынын аітпаіды, сізгä кеlдїк, бітірїңіз!» деп аітты.

Батса аітты: «Тура турӯңӯз! мен сізгä бір сöз аітаін! сен-

дäр тыңдаңдар! сöз аітkан сон сіздің ішіңіздї бітіräін!» дедї. «Бурунҕў заманда екі ҷігіт болўптў, екäўнўң ўјў т'сўптў, біräў бір ул тауптў, біräў бір kыз тауптў. Екäў баласын оkуҕа берїптї.

Оkу оkуп ҷўрўптў. Кызбäн ул аітыпты: «Сенї маҕан аіттырса ҷаkсы болар едї» дедї. Кыздың ӓkäсї ул баланың ӓkäсї екäў kуда болады. «Мен kызымды сенїң балаңа берäін!» дедї. «Бӓрä kälдї!» дедї. Ул баланың ӓkäсї ölдў. Кыз аітады балаҕа: «Менї äкäм зäўдä саҕан бермäсä асылымды саҕан берäін! дедї. Сöітўп ҷўрўптў, kыз ўјўнö кеlїптї. Кызды ӓkäсї öзгö ҷігіткä бергälї ҷатыр екäн. Кыздың кўјöў тöсöк салдырды, ҷеңгäсї кўјöўгö kызды алып кеlїп бердї. Кыз аітты: «Е, мырза, мен сендїк сен мендїк болсаң мен бір сöз сураін! берäсїңбä?» дедї. Кўјöў аітты: «Сура сöзўңдў! берäін тіläгїңдї!» дедї.

«Берсäң аітаін!» дедї. «Мен оkу оkуп едїм, kасымда бір бала бар едї, екäўмўз оkу оkуп едїк, сонда аітыскан сöзўмўз бар едї, сол аітkан сöздў мен турмасам сен kудаіҕа сал! дедїм, сен ўӓдä турмасаң мен онў kудаіҕа салып едїм» дедї.

Кўјöў аітты: «Калыңдыҕына бар!» дедї.

Кўјöўнўң кімїн кīдї, бöрўгўн кīдї, беlбäўн бӯндў, атына міндї, ҷігіттїң ўјўнö кеlдї. «Тур! тур! деп оjатты. Ҷігіт аітты: «Не бар?» дедї. Кыз аітты: «Аітkан сöз бар едї, соҕан кеlдїм» дедї. «Менї біräўгä ӓkäм бергälі ҷатыр, бергäн сон мен кўјöўмдöн сурадым: Бір тамыр бала бар едї, соҕан менї ҷібäр деп аіттым; кўјöўм менї ҷібäрдї, асылымды аламысын асылымды алмаімысын, бергälі кеlдїм» дедї. Ҷігіт аітты: «Менїң бір барҕаным не болады? кўјöўң кеңшіlік kылып сенї маҕан ҷібäргäн екäн, мендä кеңшіlік kылаін!» дедї. «Бурунҕўдан оінас екäн деп аітар, кöңўlўнö кеläр. Сен бердїң, мен алдым, бар kоіҕас есäн бол!» дедї.

Кыз ол сöзўн есітїп kаітып барды. Тўн ішіндä kыз кеlä ҷатыр екäн, алдынан kырыk каракшы ҷолуkтў, ҷолда kызды ыстады. «Наҕылҕан ҷансын?» деп сурады. «Шыныңды аіт, ўјўңö ҷібäрäмїн!» дедї.

Кыз аітты: «Шынымды аітаін! ӱјӱмö ҷібäрмäсäңдä аітаін! сен тыңда! Мен бір кӱндö оку окудӱм, бір баламäн окудӱм, бала тäӱр болдӱ, солаі окуп баламĭнäн бір сöз аітыстым: ӓкäм менĭ саҕан бермäсä асылымды саҕан берäін, бермäсäм кудаіҕа сал! дедĭм, ӓкäм менĭ ол балаҕа бермäдĭ, бöтöн бір ҷігіткä бердĭ. Ол ҷігіткä бергäн сон мен кӱјöӱмнöн сурадым: ҷібäр менĭ! дедĭм; бір балаҕа бараін! дедĭм, аітыскан сöзӱм бар едĭ дедĭм. Кӱјöӱм менĭ ҷібäрдĭ. Сол балаҕа бардым; асылымды ал дедĭм, алмады, бурунҕӱ оінас болҕан аітар кöңӱlӱнö кеläр дедĭ, кӱјöӱң кеңшіlік кылса мендä кеңшіlік кылаін! коіныңа барсам кӱјöӱң аітар бурунҕӱдан барып ҷӱр екäн, менĭң бір барҕаным не болады? дедĭ. Ӱјӱмö кеlä ҷатыр едĭм, сіздäр ҷолуктӱңдар. Осу менĭң шын сöзӱм дедĭ.

Кырык каракшы акылдасты. Бірäӱ аітты: «Кыркымыз кырк коінына бараік!» деп аітты. Ең кішші аітты: «Којӱңдар! біздĭ бір бір барҕанымыз не болады?» дедĭ. «Бу кыздың кöңӱlӱ ак екäн, мунӱ бергäн кӱјöӱнӱң кöңӱlӱ ак екäн, мунӱң тамыр ҷігіттĭң кöңӱlӱ ак екäн, мунӱ ҷібäрäік ӱјӱнö! бізгä мал ҷокпа? бу кыздың кудаі таҕала ҷаксы мінäс бергäн екäн. Бул ӱјӱнö барсын! есäн бол!» дедĭ. Кырк каракшы ол сöзӱн алды: «Ҷараіды» деп «ӱјӱнö барсын!» деп кызды каітарды.

Кыз кетĭптĭ, ӱјӱнö кеlĭптĭ, кӱјöӱ кызды алыпты, алып турӱп ҷерĭнä кетĭптĭ.»

Ендĭ батса ӱlкöнгö аітты: «Е, ҷігітĭм! ӱшöӱнӱң каісы ак каісы кара кöңӱlӱ екäн тап, ҷігітĭм!» дедĭ. Ӱlкöнӱ аітты: «Öзӱнӱң кӱјöӱнӱң кöңӱlӱ ак екäн.» Батса «ҷараіды!» дедĭ. «Сен ортаншы аіт маҕан! ӱшöӱнӱң каісының ак каісының кöңӱlӱ кара?» дедĭ, ортаншы аітты: «Аітаін! біргä окускан сол баланың кöңӱlӱ ак екäн» дедĭ. Ендĭ батса кенжäсĭнäн сурады: «Аітшы ҷігітĭм, ӱшöӱнӱң каісының кöңӱlӱ ак каісының кара?» дедĭ. Ҷігіт аітты: «Аітаін, батсам, öзӱнӱң кöјöӱнӱң кöңӱlӱ ак емäс, біргä окускан баланың кöңӱlӱ онӱкӱ кöңӱlӱ ак емäс екäн, бӓрĭнĭң кырк каракшының кöңӱlӱ ак екäн» дедĭ. «Мен кырк каракшы болсам кыркымыз кырк басар едĭк» дедĭ.

Батса турўп аітты: «Мінä екäўнўң акшасын сен урлаған екäсін, акшасын тауп бер! көңўлўң сенің кара екäн!» дедї.

Екäў тўрö-гелдї: «Алдыjар төрögö кулдук!» дедї. Ўшöў кеттї, ўjўнö келдї, екі аҕасының акшасын кенжäсї бердї.

10. Кармак салҕан ҷігіт.

Бір ҷігіт бурунҕў заманда суҕа кармак салып ҷўрöдў. Кармак салып ҷўргönўндö кўнўндö бір балыктан артык тўспöідї. Бір кўн кармаҕын салды, екі балык тўстў. «Е кудаі аі!» дедї, «кўнўндö біраўдöн артык т'сўшї емäс едї, маҕан бўгўн екі балык тўстў, мунў берґän кудаі маҕан бірдämä берäр. Кармаҕын кўндö кўндö салып ҷўрдў кўнўндö екі балыктан т'сўп ҷўрдў. Бір кўндö ҷігіт ҷаткан ҷерінän тўрö-гелïп бетї колўн ҷўп турса кармаҕын салаін дегändä бір сары їт ҷўгўрўп ҷігіткä келдї. Ҷігіт аітты: «Е кудаі аі! канша ҷылдан берї мен кармак салып бір балыктан алыш ҷіп ҷатўшў едім, ендї маҕан ікі балык т'сўп ҷўргönў біраў іштің нäсібї екäн» дедї, бір балыкты іткä бердї, бір балыкты özў ҷедї, іттї ҷолдас кылды, екäў ҷолдас болўп ҷўрдў, кудаі екäўнä екі балыктан кудаі канаҕат берïп ҷўрдў. Сöітўп ҷўргöндö екі балыктан т'сödў, бірін іт ҷеідї, бірін özў ҷеідї.

Бір кўнў ўш балык тўстў кармаҕына. «Е кудаі аі!» дедї «іткän екäў бізгä кудаі таҕы бір серіктї берäр. Кўнўндö ўш балыктан тўстў, бірін іт ҷедї, бірін özў ҷедї, бірін алып кojады. Ертän екäў тўрö-гелïп турса бетї колўн ҷўп турады, бір ала мысык ҷўгўрўп келдї. «Е кудаі аі!» дедї. Ітпän ҷігіт аітты: «Бір таўр мысык екän дедї, мунў берґän кудаі таҕы бірдämä берäр!» дедї. Тўндö ўшöў ҷатты, ертän турдў, кармаҕын салды, ўш балык тўстў, ўшöў ўш балыкты ҷедї. Ўшöў бір кўн акылдасты: «Біз бўітўп ҷўрмöік! дедї, бір мал табаік! дедї. Ҷігіт аітты: «Ітпінän мысыҕым, мен елї ҷурттў білмäімін, мал табатўҕўн ҷердäрің болса мал табыңдар!» дедї. Мысык аітты: «Мына

қакта бір баі бар, муна іттї маҕан косып бер! мен муна судан өтөлмөімўн, іт менї аркасына мінгїзїп ары қакка алып шыксын! ары қактаҕы баідың бір зымырык тасы бар!» дедї «соңў алып келäін! соңў алып келсäм кудаі біскä малда берäр, баста берäр.» Ітпän екäў мысык кеттї, іт аркасына міңгізїп мысыкты ары қакка алып öттў. Мысык іткä аітты: «Ітім, сен осў арада қата-тур! мен ауҕа барып келäін.» Мысык ауҕа қўгўрўп келдї, ауҕа келсä аул ас берїп қатыр екän. Мысык келдї деп äр кім ет бердї, мысык еткä тоідў, бір каум ет қїп алды, қўгўрўп каітты, іткä келдї, «ітім!» дедї, муна еттї қе! еттї қеп сен осў арада қата тур! сен ауҕа барсаң, дедї, іт таласа берäр! мен саҕан тамак äкпäп беräін! Мен ауҕа барсам мысыҕым мысыҕым деп äр кім ет берäр дедї. Мысык қўгўрўп ауҕа барды, äр кім ет бердї, мысык келдї деп. Мысык бір каум еттї қїп іткä äкпälїп бердї. Сен осў еттї қеп қат! дедї, мен барып зымырык тасты алып келäін!» Қўгўрўп келдї баідікінä. Баі аітты: «Уру мысык келдї, зымырык тас урлап кетäр!» кўндöр оңў кўп қібärдї, мысыкты ўігö қолатпаі. Мысык есіттїдä кетїп калды. Баі аітты: «Зымырык тасты алып бер! мысык оңў урлап кетäр, аузўма салып қатаін! Мысык баідың аітканын білдї. Баі зымырык тасты аузўна салып ујуктады.

Қўгўрўп мысык тўндö каітып келдї. Баі шалкасына қатыр, мысык келїп käўдöсўнö шыҕып отурдў; мысык каітып тўстў, қергä кумандаҕы суҕа куіруҕўн малып алды, қўгўрўп баідың käўдöсўнö шыкты, суҕа малҕан куіруҕўн ујуктап қаткан баідың танаўна тыҕып алды. Баі тўшкўрўп коідў, аузўнан зымырык тас ўшўп қергä тўстў. Мысык зымырык тасты алып кашты. Баі кўп! кўп қетälмäі калды. Мысык қўгўрўп іткä келдї.

Мысык аітты: «Зымырык тасты алып келдім.» Іт аітты: «Қўröік!» дедї. Іттің аркасына міндї мысык. Суҕа дўзўп іт қўрдў. Судўң ортазында мысыкка аітты іт: «Зымырык тасты маҕан бер! мысыҕым алып келгän қаксы атын сен ал! ашаратўҕўн қаксы атын мен алаін!» Мысык іткä аітты: «Ітім, мен зымырык тасты саҕан берäр едім, сен суҕа дўзўп келäсін, сен аузўндў

ашып отурасын аузўнан суға тўсўп кетәр!» Іт аітты: «Бермәсәң мен сенї суға тастаімын» дедї. Мысык коруктў іткә тасын бердї. Судўң шешїнә цетїп келгәндә іттїң аузўнан зымырык тас суға т'сўп кеттї. Судан шыцып ітпән мысык цылап цігіткә келдї. Мысык аітты цігіткә. «Зымырык тасты алўн алып едім, іт іттїгїн кылды, дедї, судўң ортасына келгәндә зымырык тасты маған бер деп іт аітты. Судан шыккан сон берәін деп едім оған болмады, аіткан сөзгө көнбөдў, судўң ортасында бер! дедї, бермәсәң суға тастаімын! дедї, коркқан сон зымырык тасты бердім. Іттїң аузўнан суға т'сўп кеттї.»

Цігіт іткә урустў. Мысык аітты: «Уруспа! кудаі берсә зымырык тас табылар» дедї. Ўшөў кармак салып цўрдў, ўшөў бір балыктан алып цеп цўрдў. Бір кўн цігіт суға кармак салды, бір сокур шабак тўстў кармағына. Цігіт аітты: «Сокур шабак тўстў» дедї. Мысык аітты: «Көзўн нағып шыцарды?» Кудаідың кўдрөтўмїнән шабакка тіл біттї. Цігіт аітты шабакка: «Көзўң нағылып шыкты?» Шабак аітты: «Бір ітпїнән бір мысык зымырык тасты алып келә цатканда, судўң шетїндә цусап турғанымда іттїң аузўндағы тас т'сўп кетіптї, сонда зымырык тас тїп көзўм шыкты» дедї. Цігіт аітты: «Зымырык тас көзўцө тўскөндө каі цердә болдўң?» Балык каі цердә екәнїн көрсөттў. Цігіт аітты: «Со цердән зымырык тасты табармысын, балыцым?» Балык «табармын» дедї, менї коja бер! мен тауп әкпәлїп берәін!» дедї.

Балыкты коja бердї цігіт, балык шолп етїп суға дўзўп кеттї. Мысык цўгўрўп барып балыктың тўскөн церїнә карап турдў. Мысык балыктың барған церїн көрдў, балык барып зымырык таска тїгәнїн көрдў. Мысык аітты цігіткә: «Зымырык тас цатыр екән.» Цігіт аітты: «Кәнікї» Мысык аітты: «мінә цатыр» дедї. Мысыкка цігіт аітты: «Каітїп онў алармыз?» Мысык аітты: «Іт алмаса біз алалмаспыз. Мысык іткә тастың цаткан церїн көрсөттў, іт мен алаін деп сўцўп суға т'сўп кеттї, зымырык тасты алып келдї.

Мысык аітты цігіткә: «Кудаі бізгә ендї мал бас берәр» ці-

гіт кешкä таза шомулдў, зымырык тасты коінўна салып қатты: «Е кудаі, мал бер! бас бер! өмўр узак қас бер!» деп тіläў тілädі кудаідан. Қатты, ұйуктады, ертän турдў. Қаксы катын коінўнда қаткан ўстўнö ўі тігілгän, астына төсök салынҕан, мың қылкы біткän, мың коі біткän, мың сір біткän, мың тўö біткän, мың ешкі біткän. Бір кара қорҕа ат кўмўстў ер токуму бар, кўмўстў қўгönў бар, кўмўстў куісканы бар, ўінўң қанына баілаулў турҕан. Ердің касында кўмўстў мылтык турҕан. Ертän турдў мак көп баі болдў. Кара қорга атка мінің аң аулаҕалы кетті, кўндö катын ўұўндö қалҕыз калады, özў кўндö аулаҕалы кетädі. Малын адам бакпаіды, özў келің özў кетің қўрödў. Бір кўн таҕыды аң аткалы кетті. Ол кўндö катын қалҕыз отур екän. Бір кемпір келädі. Катын аітты: «Наҕылың қўргön кемпірсін?» деді. Кемпір аітты: «Бір беішара кемпірмін» дедї. Ендї каіда барасыз?» катын аітты. Кемпір аітты: «Қўröр ўұўм қок, барар керім қок. Сіз балам қалҕыз екänсіз, серік болўп тураін, басыңнан бітін карап берің тураін!»

Кемпір турдў, кешкä баі даладан келдї. «Бу наҕылҕан кемпір?» дедї. Катын аітты: «Бу беішара кемпір, мен серіккä алдым.» Кемпір катынымän ўідö отурады. Бір кўндö баі аң аулап кетсä бір адам кашып келädі, көтўнön шаң шыҕады. Кашып бу адам қігіткä келдї. Қігіт сурады: «Наҕылҕан адамсын?» дедї. «Наҕылҕан адам болаін? артымнан ört келädї, örттўң алдынан бір аідакар келädї, сол аідакардан коркўп кашып келämін» дедї. Қігіт аітты: «Коркпа! аідакарды мен атаін! Қігіт аттан тўстў, мылтыҕын курўп отурдў. Аідакар қетің келгändä қігіт атып қібärдї; аідакар екі ўзўлўпölўп калды. Касына келгän кісі аітты: «Сенімінän кудаі дескän тамыр боламын, саҕан бір пäлä қалукса менї іздäп тап, атым менің Қылан Баба. Аман бол ендї!» деп аірылып кеттї. Қігіт кешкä ўұўнö келдї; ертän турса катына аітты: «Е катыным, дедї, осу кемпір наҕылҕан кемпір? Зымырык тасты урлап кетпäсін!» Қігіт таҕыда аң аулаі кеттї. Кемпір аітты катынҕа: «Балам, мен сенän кетämін! кудаі десіп турўп едік, мен көңўмдў акка санап едім. Біräўдўң көңўлў біräўдікіндäі

болмаід'екән; ендї мен кетäін.» Цігіттің катыны аітты: «Негä өкпölöдўң?» Кемпір аітты: «Мен өкпölöдўм сендäрдің менän цасырғандарың бар екän.» Кемпір ўідöн шығып кеттї. Катын тыскары шыкты; «кетпä!» дедї «сіздäн көп цасырған нерсäм цок едї; цасырған кішкälä нерсäм бар екän, сонўмдў көрсötöін.» Зымырык тасты сандыктан алды, кемпіргä көрсöттў. Кемпір «көрöін!» деп колўна алды, онан сон аузўна кағып салып кемпір цоғалып кеттї.

Кешкä цігіт келдї, катын цігіткä аітпады. Ертäн цігіт турўп келсä малда цок, ўідö цок, катында цок, бäрідä цок, цігіттің цалғыз özў калған.

Цігіт ертäн турўп бетін колўн цўп кудаіға налыс кылып цылаған. «Менің бір тамырым бар едї, сонў бір іздäсäм екän!» Іздäп кеттї; бір заман болғанда іздäп тапты. Бір цылкышыға келдї. «Бу кімнің цылкысы?» дедї. «Цылан Бабаның цылкысы. Сен Цылан Бабаның несї едің?» «Цылан Бабаның досў едім.» Цылкышы аітты: «Ендї каіда барасын?» ««Цылан Бабанікінä барамын.»» «Барғанда тамырыцнан не сураісын?» «Не сурарымды білмäімін, каідан білäін несї барын?» Цылкышы аітты: «Аітаін! Тамырдікінä барарсын, барғанда тамырың аітар, царымды алып кет! деп аітар. Сен онў алмағаісын. Бір ермäк тасы бар, онў сен сура! özгö нерсä берсä алма! ол тасты саған берсä малда бітäр, баста бітäр.»

Цылкышыдан шыкты, барып барып Цылан Бабаның ўйўнö келдї, ўйўнўң артына кеїп едї, екі цылан шыкты. Атынан тўстў Цылан Бабаның ўйўнö кірдї, екі цылан коінўна ендї, коншынан шыкты; төсöк ўстўндö екі цылан цатыр екän. Цыландардың бірї сікіндї кубулўп цатыр екän, турўп кісі болдў, Цылан Баба болдў, амандасты, есäндäстї. Бу ўідўң ішіндägї цыландар бäрі кісі болдў, бірї катыны болдў, бірі кеїнї болдў, улўда болдў, кызыда болдў; тоі кылдылар, цаксы ас бердіäр. Ертäн турдўлар. Цылан Баба сурады: «Тамырым, не сураі келдің?» Цігіт аітты: «Сенің мен іздämäндї білмäімін.» Цылан Баба аітты: «Цылкымның царымын берäін; ал!» дедї. Цігіт аітты: «Цок, цылкы özўмдö

көп; берсäң ермäк тасты бер маңан!» Цылан Баба ермäк тасын алып бердї. «Бу ермäк тасым сандыктың ішїндä екäн. Сен ўігö келсäң онў аш! дедї, ўјўңö бармаі сандыктың аузўн ашпа!» Цігіт ўігö кеттї, ўігö цеткäндä аузўн ашты, сандыктың ішїнäн мал да шыкты, бас та шыкты, баі болдў. Мың цылкы біттї, мың тўö біттї, мың сїр бітты, мың коі ешкі біттї. Баі болўп баршан мырат басына цеттї.

11. Кара Көз Сулў.

Бір кан болдў, каның бір ўäзірї болдў, муна ўідö аіткан сöздў ана ўідö білäд'екäн. Каның бір баласы болдў. Баласы келїп суңа шомулса бір кемäмäн кырк кыз кетїп барып екäн. Бір кыз ішїндä тўрö келдї. Со кызңа älігї бала асык болдў. Бала кызңа «кімсїн?» деп шакырады. Кызның колўнда бір алтын тарак екäн, бала сураса бу кыз алтын таракпäн шашын тарады, онан сон шашын сїпады; бала таңы атын сураса кыз сöзўн сїпады.

Бала кім екäнїн білälмäі ўігö каітады. Келдїдä ўäзіргä аітты: «Мен сондаі бір кыз көрдўм, соңў алсам дўнўödö армансыз болар едїм. Мен бу кыздан сурадым: каі елдїкї кыз болдўң, сонда кыз басын сїпады, таңы сураңанда көзўн сїпады. Ўäзір аітты: «Ол кыз Кара Көз Сулў екäн. Басын сїпаса цоңарңы шäрдїң кызы екäн.» Бала аітты: «Мыны каітсäм аламын?» дедї. Уäзір аітты: «Сен ауру болўп цат! äкäң келсä каі цердä ауру боласын деп аітпа! шешäң келсä аітпа, сураса!» Бала ўігö каітты, ауру болдў, äкäсї келсä ўндömödў бала, шешäсї келсä бала ўндömödў. Кан ўäзірїн шакыртты: «Балам негä цатады, ojўнда не бар?» Ўäзір аітты: «Балаң бір кызды көрўптў, со кызды мен алсам дептї армансыз болар едїм дептї.» Кан аітты: «Онў каітсä алады?» Ўäзір аітты: «Алпыс кыз бер! алпыс цігіт бер! алпыс нарңа цўк бер! онўң мінäн менідä цібäр!» дедї.

Кан «сенї бермäімін» деп аітты, «балам барсын!» Баласын цöнöltпöкшў болдў. Бала аітты: «Цок, äкäм, алпыс кыз, алпыс цігіт, алпыс нарды ал! цаңгыз ўäзірїңдї бер! ўäзірїңдї бер-

сәң барамын, бермәсәң бармаймын.» Әкәсі айтты: «Бармасаңда бермәймін.» Ұйгіт ұатып калды, бір нешә күннөн сон әкәсі ўәзірін берді, алпыс ұйгітмінән, кызмінән кан калды, ўәзірмінән каның баласы кетті.

Барып барып каның баласы Кара Көз Сулўнўң шәрінә ұетті. Бір караша ўйгө келдідә сөйлөс кылды. Бір кемпір ўйўнөн шыұышты, «тўс бізгә!» Кемпір айтты. Т'сўрўп алып ўйгө енгізді. Кемпіргә бір дідә берінті тамак сатып алўға, кемпір барып тамак алып келді.

Ўәзір кемпіргә айтты: «Кара Көз Сулўға барамысын? Кемпір: «Барамын» деді. «Бір сөз айтармысын?» ««Ұок, деді, айтпаймын, айтсам басымды алады.»» «Бір дідә берәін саған!» Кемпір айтты: «Не деп айтаін?» Ўәзір айтты: «Біздікіндә бір саудашы ұатыр, бўгўн саудасын кылып ертән каітады деп айтшы!» деді, «сонан сон кыздың не айтканын маған айта кел!»

Кемпір барды кызға, барып кўтўп турдў, тамағын берді ішўгә. Кемпір есіккә барып турдў: «Біздікіндә бір саудашы ұатыр деді, бўгўн саудасын кып ертән каітады» деді. Кыз айтты касындағы көп кыздарға: «Енәкамді уста! ajағын ұергә тігізбәі, канын ұергә тамызба!» деді, кемпір онў есітіп каша берді. Ўәзір «не депті?» деді. Кемпір айтты: «Енәкамді уста! ajағын ұергә тігізбә! канын ұергә тамызба! деп айтты» деді. Ўәзір: «Ұараіды» деді.

Сонан сон каның баласы Кара Көз Сулўдікінә барды, есігінә отурдў, отурўп отурўп ujуктап калды. Кыз келді, бу ұігіттің көрўп асык ұajын білә'екән, ұігіттің коінўна бір асык салды. Таң аткан сон бала шошўп ojанды, каітып ұўгўрўп kelcä ўәзір айтты: «Кыз келдімә касыңа?» Бала айтты: «Ұок, келгән ұок» деді. Ўәзір айтты: «Өтўрўк айтпа, келгән шыұар шешіншї!» Бала шешінсә асык коінўнан тўстў. Ўәзір «бу не?» деді «ujуктаған шыұарсын.»

Таұы кемпіргә айтты ўәзір: «Екі дідә берәін, айткан сөзўмдў айтамысын кызға?» Кемпір: «Айтсам айтаін!» деді. Ўәзір айтты: «Біздікіндә бір саудашы ұатыр, бўгўн сауда кып ертән каітады

деп айткаісын.» Кемпір барды, бардыдағы ўәзірдің сөзўн айтты. Кыз тағы кыздарға айтты: ена кәмді уста! ажағын цергә тігізбә! канын цергә тамызба! Кемпір тағы кашты, ўігө келіп ўәзірга кыздың сөзўн айтты. Ўәзір айтты: «Бәрікәлді тәўр айткан! Тағы кеш болғанда каның баласы кызға келді. Отуралда кыз келді, бала кызды устап алып, бір цергә аппарды, анда кыз баламән бір көілөктўң ішіндә цатып оінады. Екі зымнан кўзөткөн салдат келді, кызды аппарып баламән екәўн зымнанға тастады.

Кан кус салўға кеткән екән, салдат патшаны іздәп барды, тапты, айтты: «Е каным, кызыңыз бір цігітпінән оінас кылған, біз екәўнў зымнанға тастадык.» Кан айтты: «Токтаңыз оңў, мен каітсам көрөін кім екәнін.» Салдат зымнанға каітты. Кыз айтты салдатка: «Кулағымдағы сырғамды беряін, өгўз іәсі өгўздўң шарбакка т'сўп калды деп айтып осў шәрді аіналып келә коі!» Осў салдат цараіды деп кетті, ўәзірдің ўјўнө т'сына келіп, өгўз іәсі өгўздўң шарбакка т'сўп, шарбак іәсі өлтўрөмўн деп цатыр.

Ўәзір бу сөзўн білді, бір ділдә алды, колўнда тағы бір кап алды, базардан нан сатып алды. Бу нанмән зымнанға келді. Салдат айтты: «Бу нанды сатамысын?» ««Сатамын»» деді. Сатып алды салдат нанды бір царым ділдәгә. Салдат айтты: «Кал мында, мен нанымды ўігө алып бараін! капты мен әкпәләмін.» Ўәзір цараіды деп мында калды, салдат нанды аппарды. Салдат кеткеннән сон ўәзір кызға цігіттің кімін кігізді, каның улўна кыздың кімін кігізді. Кызға айтты: «Салдаттың бетінә карамаі капты алып цўрө бер! деді. Салдат келді, кызға кабын берді, кыз ўігө цўрө берді.

Кан ўјўнө келгәндә «салдат туткан кызымны әкцәлсін» деді. Салдат ўәзірмән каның улўн әкпәлді. Канға ашў келді. «Ол кызым емәс» деді «кызым оінас кылды деітўғўн сенбә?» деп, салдаттың басын шаптырды. Ўәзір айтты: «Таскыр кан! елімді цау шауп еді. Цангыз карындасым бар еді, оңў кўјөўгө берін едім. Кўјөўм цаудўң колўна тўстў, карындасымінан кашып келіп сыздың кызыңыздың ўјўнө кіріп келдік, анда салдат біз екәўмізді тутўп зымнанға салды. Мінім менің сол еді.» Кан айтты: «Енді

бу карындасыңны кызымның ӱјӱ̆нӧ аппар! Кара Кӧз Сулӯдӯң касында біргӓ турсӯн!» Ц̣ігіт кыз болӯп Кара Кӧз Сулӯмїнӓн біргӓ турдӯ.

Кара Кӧз Сулӯдӯң бір кӱјӧӱ̄ бар екӓн, ол бу шӓ̄ргӓ кеlдї, далаҕа шатыр тіктї. Ертӓн кыздар кӱјӧӱ̄гӧ ас аппармак болдӯ. Кара Кӧз Сулӯ кыз болҕан ц̣ігіткӓ аітты: «Сен кӱјӧӱ̄мӧ барып аіт: бетї ц̣аксы болса сумїнӓн ц̣ӯсӯн, бетї ц̣аман болса кымызбӓн ц̣ӯсӯн!» Кыз болҕан бала кеlдї кӱјӧӱ̄гӧ, сӓ̄lӓм бердї, е ц̣ігіт! дедї, бетїң ц̣аксы болса суҕа ц̣ӯарсын, бетїң ц̣аман болса кымызҕа ц̣ӯарсын. Кара Кӧз Сулӯдӯң аітkан ол болду.» Кӧјӧӱ̄ аітты: «Ц̣араіды, кыздың аітkанын екі кылмаімыз.» Екӓӱ̄ суҕа барды, кӱјӧӱ̄ суҕа бетїн ц̣ӯаін десӓ, кыз болҕан ц̣ігіт онӯ суҕа ітӓрїп ц̣ібӓрдї. Ол кӱјӧӱ̄ ӧlгӧн сон кыздың ӱјӱ̆нӧ каітты.

Ӱ̆ӓзір атын ертӓп ӓ̄зірlӓнїп кыздың ӱјӱ̆нӧ кеlдї. Анда кыз болӯп турҕан ц̣ігіткӓ ӧз ц̣аксы каның кїмїн кїгізїпті, атка мінгізїп канҕа алып барды кӧрсӧтӱ̆гӧ. Ӱ̆ӓзір ц̣ігітпӓн канҕа кірдї, сӓ̄lӓм бердї. Ӱ̆ӓзір аітты: «Е каным, бу ц̣ігіт кӱјӧӱ̄мӱ̆з екӓн, ц̣ау колӯнан кашкан. Руксат болса сіздӓн, кызыңыздың ӱјӱ̆ндӧ турҕан карындасымды каітарыңыз!» Кан аітты: «Ц̣араіды.» Кызды ӓ̄кпӓlӱ̄гӓ кісі ц̣ібӓрдї. Ц̣ібӓргӓн кісі каітып кеlдї: «Бу кыз анда ц̣ок екӓн, кӱјӧӱ̄гӧ ас алып барҕан екӓн, со барҕаннан каітпаҕан.» Кан аітты: «Солаі болса кӱјӧӱдӧн барып кызды алып кеlіңїз!» Ц̣ібӓргӓн кісі таҕы каітып кеlдї «кӱјӧӱ̄дӧ ц̣ок барҕан кызда ц̣ок кур тігӱ̄дӓ шатыр тур» дедї. Кан аітты: «Апырмаі мынымыз ујат екӓн, кӱјӧӱ̄мӱ̆з бу кызды алып кашкан болар.» Ӱ̆ӓзір аітты: «Ендї наҕылаік?» Кан аітты: «Кара Кӧз Сулӯ ӧз кӱјӧӱ̄ңӧ берӓін!» дедї.

Отуз кӱн оін кылды, кырк кӱн тоі кылды, алпыс нарҕа ц̣ӱк ерттї, ӱјӱ̆нӧ ц̣ӧнӧlттӱ̆. Бір талаі кӱн ӧттӱ̆ арасында, ӱјӱ̆нӧ ц̣етїп кеlдї. Ӓкӓсї шешӓсї ӧlгӧннӧн сон ӓ̄кӓсїнїң орнӯна таҕына міндї, калкына ц̣уртӯна бас болдӯ.

КЫТАП ӦЛӦҢ.

I. ЎЛКӦН КЫСАЛАР.

1. Бос ҷігіт.

1.

Сӧз келдї тыңдаҕанҕа аітатўҕўн,
ҷок шыҕар бу ҷалҕанда муҷсўз туҕан,
дўнўӧгӧ тдам улў конак болҕан,
кўнўндӧ бірї бірдӓн каітатўҕўн.

2.

Ҷан бердї іман бердї берў бӓрің,
калады ӧзўң ӧлсӧң дўнўӧ ҷарың,
дўнўӧдӧ бір аз ӧмўр конак болҕан,
барады казҕан көргӧ ҷігіт кӓрің.

3.

Бу ҷалҕаннан бір кісі тоімаі ӧтӧр,
ҷаксы кул ӧлўм тўбўн оілаі ӧтӧр,
бір бендӓ малды ҷїјар дўнўӧ сўјӧр,
ҷалҕаннан іш мырадын алмаі ӧтӧр.

4.

Бір бендӓ ӧтӧр ӓкӓнің ҷўзўн көрмӧі,

бір бендä өтөр шешäдäн сўткö тоімаі,
бір бендä көп мал ңіjар, дўнўö сўjөр,
бір бендä өтөр малҕа коңўl коімаі.

5.

Бір бендäнің корасы малҕа толҕан,
бірінäн бірі көрўп ыбрат алҕан,
бір бендäнің көңlў кўlўп өтөр,
біräўнўң ңылаі ңылаі ңўзў солҕан.

6.

Бірінäн бірі көрўп ыбрат алҕан,
алла мір оіласын деп ўlгў салҕан,
Е бендä! өлөрўңдў бімäімісін?
адамның көбў кетіп азы калҕан.

7.

Бір кулдан бір кул көрўп ыбрат алҕан,
ңаксы кулҕа кудаjым акыл салҕан,
Е бендä! бу ңалҕаннан сен дä өтөрсўн,
өlўмгö ажал оҕан паіда болҕан.

8.

Кäріптäрдің ңалҕанда көңlў сыныk,
баіларміnäн ңўрўгö ңолў тujуk,
біräўгö малҕа колўн сен ңаратсаң,
енді kалаі болады сөзўм сыныk?

9.

Кäріптіktä болады мўскўl кўнўң,
шыkмаіды көп ішіndä аітсаң ўнўң,
аіткан сöз ңўргөн ңолда сен ңаратсаң,
енді kалаі болады мының ңөнў?

10.

Каум болҕан аулда
белä інтіhа каірдан,
бā̄рі ā̄läм ҷаратсаҥ
солтан болҕан коҷамсын!
Кöптöн кӱ̆дрöттӱ̆ктӱ̆
он сегіз мыҥ ā̄lämгä
сӱ̆пкöн болҕан коҷамсын!
арсымĭнäн кӱ̆рсӱ̆нӱ̆,
лукмĭнäн каламны,
он сегіз мыҥ ā̄lämнĭ
алты кӱ̆ндö ҷаратып
бендä кылҕан алламсын!
Ҷыбраīл, Мыкаīл
Ызрапылмäн Ызраīл
періштінĭҥ ішĭндä
артык сӱ̄гöн алламсын!
Адаммĭнäн Кауана
тöрт нерсäдäн ҷаратып
бендä кылҕан алламсын!
ҷӱ̆з ҷігірмä тöрт мыҥ небіјä,
сакынша ҷок аулīја,
атамыз ол адамны
персäнт кылҕан алламсын!
артык небī Мукамбäт,
пакыр небī Мукамбäт
кулдардыҥ ішĭндä
артык сӱ̄гöн алламсын!
Сегіз кабат ужбакты,
ҷеті кабат тамуктӱ̆
куналы кулдарҕа
бінä кылҕан алламсын!
Сӱ̄гöн кулӱ̆ҥ ужбакта

түрлү түрлү нігмәттә
ужбактың ішіндә
орун берген алламсын!
От ішіндә тузакта
тамуғұнды қандырып
азап кылған алламсын!
Түзүк қолдан құрмөгөн,
кулшұлұғын кылмаған
кунасы көп біз кулұң
азап кылсаң кожарсын;
куна кылмаі кулұңнү
ракым кылсаң кожарсын;
ракматы кең сен қәбәр,
біз кунакар сен апар.
Аібымызды қасырып
ракым етсәң апарсын?
аібын кешпәі кулұндү
азап етсәң кағырсын.
Ракматындан ja Раббі
іш ұмұтү ұзбөімұн,
қумла кулға ракмат ет!
ja ракім ырракман
қумламыска таупык бер!

Бос қігіт кытабы.

Опы шәрінә барғанда «Бос қігіт» кытапты бір катар көрүбедім. Бу кытап қаксы қазылған іді, қыры көп қок екән, сөзү муңдү екән. Қігіттің аты Бос қігіт екән, кыздың аты Карашаш екән. Бос қігіттің тосұнұң аты белгісіз екән. Беркмін деп қазып едік. Қана шәрдің аты қок еді. Бу кытап қазарға бізгә кыін болдү. Өзүмүздүң көңүмүз каіғылы күндө бу Бос қігіт кытапты мың сегіз қүз кырк екінші қылда қазып едік. Әүәлі қазғанда

қыса деп қаздық; сөзұн қазып қырлап едік, шекірттәріміз Бос қігіт қытапты бәрін әнімінән қазылсын дегән себәптә, бәрі сөзұн әнімінән қаздық. Бізнің муңдұ адамдардың көңлұ ашылсын деп қытапты әнімінән қазмакка руксат пар.

11.

Заманнан көп замандар өттұ деідї,
бір канға қалғыз улұ бітті деідї,
қаксы узак дәұрөн көрмөк барма?
дұнұёдён арманымән өттұ деідї.

12.

Бір ул тұдұ патсаға қуртка лајық,
саун аітып тоі қылды елгә қајып,
қуртұна көп қаксылық қылған екән,
тоі қылды әр қаннан малды сојып.

13.

Заманнан көп замандар өттұ деідї,
тәңрідән імандығы кұттұ деідї,
қеті қаска баласы оқу оқуп
он қасына бу ул ендї қеттї деідї.

14.

Құрұптұ қаманды ојұна алмаі,
қалғанның қызығына көңұл коімаі,
колұна кур'анбән қытап устап
барады молдасына бір кұн калмаі.

15.

Көрмөгөндұ көрөін деп құрөд'екән,
таңқалып құзұн көрұп турад'екән,
басында алтын аідар тулумұ бар,
аідаі қаксы болұп құрөд'екән.

16.

Бір тӯндö уйуктап бір тӯс көрöдӯ,
алдында сылӯ қаксы кыз көрöдӯ,
одаҕы бір патсаның қалҕызы екän,
бір қалҕызҕа бір қалҕыз тос болады.

17.

Арзы аітып алдында сöз сураіды,
ашык қарың іздäсäң нең кураіды,
қарат каның қарлыҕы солаі екän,
бірӣнä бір макул ушураіды.

18. Кыздың аіткан сöзӯ.

Тӯндö қылап кӯндӯз зар,
мен қӯзӯқгö ынтызар,
не себäптän болдың қар,
менӣ мундаі кызыш зар,
акылың аітсаң керäктӣ!
бір қыл болды қанармын,
öткöн кӯндӯ санармын,
іш акылымнан танармын,
сöзгö не кӯн канармын?
атың аітсаң керäктӣ!

19. Бос қігіт тӯсӯндö сабыр кыл деп аіткан сöзӯ.

Қаныма тӯстӯ қажың,
тäңрідän ракмат көтöр,
мыратка бір кӯн қетäр,
сабыр кылсаң керäктӣ!
ашыктар зарлат öтöр,
тäңрідän ракмат көтöр,

мыратка бір кӱн цетӓр,
сабыр кылсаң керӓктї!
Сабыр кылмаі іс бітмӓс,
мезгілсіз арзың етмӓс,
зарлаумӓн каіғың кетмӓс,
сабыр кылсаң керӓктї!
Оінбӓн кӱлкӱң калса,
бојыңа бір дерт конса,
ішїң каіғыға толса,
көрӧрсӱн мезгіл болса
сабыр кылсаң керӓктї!
Бурунғӱ өткӧн ашыктаі
акылың сенїң керӓктї!
бӧтӧн царға каірылмаі
нӓпсің тїсӓң керӓктї!
біздің ӱшӱн ӓр цердӓ
цаның кыісаң керӓктї!
кылма көңлӱң бузуктаі!
ағарып цӱр цӱзӱктӓі!
Зулїкамӓн Цусуптаі
сабыр кылсаң керӓктї!

20. Кыз тӱсӱндӧ цігіткӓ берӓн цубабы.

Капыл мысын оібаі цігіт?
цігіт бӱітӱп цатарма?
атка мінїп шыкмаісын,
ер олцағ батарма!
мен цолӱңа ынтызар
меілің болса іздӓі бар!
бір бір патса цалғызы
сіздің ӱшӱн болдум зар,
келӓрмӓ деп цоктаімын,

ӱш ҷыл болдӯ саkтаімын,
ҷӱзӱҷдӱ бір кӧрмӧін!
kаітїп шыдап тоkтаімын?
ҷаның ҷанҕа kосӯлҕан,
сен аkīkат ҷар болсаң,
біздїң ӱшӱн зар болсаң,
шӓр бостан Рӱмдӓн
біздї іздӓсӓң табарсын.
Бостан шӓрдїң бӱlбӱlӱ,
сараі ҷердїң бір кӱlӱ,
дарја кешїп таудӯ ӧтсӧң
біздї іздӓсӓң табарсын.
Біз дарјаның кӓӱкӧрӱ,
бір болармыз ҷӓӱкӓрї,
алтын кӱмӱс kолҕа алып
біздї іздӓсӓң табарсын.
Ҷолдастарын ҷанҕа алып,
біздї іздӓсӓң табарсын,
нурдан ӱlгӱ алҕанмын,
тотī kустаі болҕанмын,
тајаҕыңды kолҕа алып
біздї іздӓсӓң табарсын,
аkрӓттї сен табарсын.

21.

Тӱсӱндӧ бу kыз ҷырлап аіп болдӯ,
ҷігіттїң кӧкрӧгӱнӧ kаіҕы толдӯ,
баkсамїнӓн дӓргірдӓн дӓрмӓн таппаі
ҷігіттїң кӱннӧн кӱнгӧ ҷӱзӱ солдӯ.

22.

Ӓкӓсїмӓн шешӓсї kабар біlдї,
ҷалҕыз ӱшӱн ҷандарын kурбан kылды,

дердĭнің қалғызының дәрмән таппаі,
әкәмән шешәсі зарлы болдў.

23.

Бір қыл болдў бу қігіт кўлмöі қўрдў,
дердĭнің іш ылажы бĭлмäі қўрдў,
касында курдасы бар, қолдасы бар,
іш каісысын көзўнöн ілмäі қўрдў.

24.

Екінші қыл тўсўндö таңы көрдў,
кыз келĭп бу қігіткä сәлäм берді,
көзўнöн қасы аңызып, кол кўсурўп,
арзын аітып қігіткä қубап берді.

25. Кыздың тўсўндö аіткан қубабы.

Төрт қыл болдў сактаімын,
келäрмä деп қоктаімын,
кабарың қок, өзўң қок,
сәлäм дä бір сөзўң қок,
мен қўзўңö ынтызар,
сактаі сактаі болдўм зар.
Біз бір патса қалғызы
сіздің ўшўн болдўк зар,
әкәмĭнән шешәсі
руксат бермäс боларма?
тўсўндö көргöн бу қарын
келĭп көрмöс боларма?

26. Қігіт кызға берген қубабы.

Сен бір сўröт назырсын,
кеш касымда акырсын,

ӱ̆jӱ̆нö кеlсäм ц̣анда ц̣оk,
не аттысын? атың аіт!
не ц̣ерlїсїн? ц̣ерїң аіт!
тӯҕан öскöн еlїң аіт!
ц̣ана мундаі зар kылма!
аныk kылып ц̣öнӱ̆ңд'аіт!
Еlїң сенїң біlмäсäм,
саҕан тӱ̆зӱ̆ ц̣ӱ̆рмöсöм,
шӓ̄рїң сенїң біlмäсäм
сенї kаідан табармын?
Былтыр кеlдїң kасыма,
kаіҕы салдың басыма,
кöрӱ̆нбöісӱ̆н кöзӱ̆мö
сенї kаідан табармын?

27. Ц̣ігіткä kыздың бергäн ц̣убабы.

Атkа мінїп шыkсаң сен,
біздї kабыл кöрсöң сен,
kабылҕа kараі турсаң сен
іздäі біздї табарсын.
Тӱ̆стö kоскан алламыз,
öңӱ̆ндö біздї kоспаіма?
дӱ̆нӱ̆ö біздäн öтпöімö?
ц̣ар іздäсäң табарсын.

28.

Тӱ̆сӱ̆ндö бу kыз ц̣ырлап аіп болдӱ̆,
ц̣ігіттїң кöкрöгӱ̆нö kаіҕы толдӱ̆,
бар едї бір досӱ̆ ц̣аннан артыk
таң ертäн барып оҕан арыз kылды.

29.

Бір кöп сӱ̆рöт кöрдӱ̆м мен,

kaiран болўп ц̣ӱрдӱ̆м мен,
мäclікäттї ц̣ан досўм,
akыл таппаі ц̣ӱрдӱ̆м мен.
Каіҕы тӱстӱ̆ басыма,
akыл таппаі болдўм зар.
Makул кöрсöң, ц̣андосўм,
онў іздäр ојўм бар.
Кетпäс kaiҕы тӱскöндö
кеңäс тапkан досўм сен.
Алыстан оі тӱскöндö
akыл тапkан ц̣андосўм
бір ц̣ыл толдў танҕанмын,
бу kaiҕыҕа kалҕанмын.
Іздäӱ̆дäн бölök ојўм ц̣оk,
кöңӱ̆lдӱ̆ оң салҕанмын,
ц̣олдасым ц̣оk кеткälї,
дӓ̄рмäнїм ц̣оk ц̣еткälї.
Ц̣ан ц̣олдасым сен едїң
батпаі ц̣ӱрдӱ̆м аітkалы,
кетпäс дерткä ц̣олўkтўм.
Дӓ̄рмäнїм ц̣оk, ц̣андосўм,
онў іздäп ölсöмдöі
арманым ц̣оk, ц̣андосўм.

30. Достўң ц̣убабы.

Makул сöз тур, барармыз,
ak ц̣азҕанын кöрöрмӱ̆з,
бір ц̣олўңда kурбандыk
кізмäт етїп барармын,
дагдыр етсä алласы,
сырасы ц̣оk бендäсї,
доcka бір ісїңїз кеlсä
kурбандыҕы ц̣олдасы,

ажал ҷетсӓ ӧlӧрмӱ̆з,
ӧlмӧсӧ біз кеlӓрмӥз,
іш сырасы болмасы
ак ҷӱ̆ргӧнӱ̆н кӧрӧрмӱ̆з.
Досӱм, сіздӓн kалмаспын,
ҷарды іздӓп бармаспын,
мен ҷолӱҥда kурбандыk,
ҷалҕаншы дос болмаспын.

31.

Доспӓн бу екӓӱ̄ муҥдасады,
оі оілап аkыл тауп ҷырласады,
бу екӓӱ̄нӱ̆ҥ аkылын іш кім біlмӓс,
ҷолаушӱнӱҥ ҷаптыҕын оҥдасады.

32.

Екісӥ бір бірӥнӓ ҷандаі досӱ
бірӥнӓ бірӥ тауп аkыл kостӱ,
патсаныҥ ӧзӱ̆ аkылын таппаі
ӱ̆ӓзірӥ бӣlӓрӥ kатты састы.

33.

Досӱна ҷан ҷолдасы сӧз салады,
ҷалҕаннан ӧlмӧі ӧтпӧі кім kалады,
ӧlсӧк ҷардыҥ ҷолӱнда ӧlӧік! деп
шӓ̄рдӓн тауп булар kошшы алады.

34.

Досӱна ҷан ҷолдасы сӧз салады,
ҷалҕаннан ӧlмӧі ӧтпӧі кім kалады;
шӓ̄рдӓн булар кетӓрӥн іш кім біlмӓс,
алтынмӥнӓн кӱ̆мӱ̄штӧн мол алады.

35.

Досӱна ҷан ҷолдасы сӧз салады;

қалғаннан өлмөі өтпөі кім қалады,
екі нарға азығын артып алып
екӯ бір қігіттӓн башшы алады.

36.

Арғымақ аттан саілап мініб-алды,
ӓкӓсімӓн шӓшӓсі білмӓі қалды,
қолдасын курдасын қасына алып
қыз іздӓп Бос қігіт онан барды.

37. Аттанып бара қатып аіткан сӧзӯ.

Басы берӓн алламыз
рызық берсӓ керӓктї,
денӓ қаратқан алламыз
денӓ саулық берсӓ керӓктї,
қан қаратқан алламыз
өзӯ сақтар бендӓсін
қаісы қердӓ болсақ та
ажақ берӓн алламыз
қуат берсӓ керӓктї,
ақыл берӓн алламыз
себӓп қылса керӓктї;
бір қоқ едік бар қылған,
денӓ қаратып қан берӓн,
қан бергӓндӓ нан берӓн,
аш болмассын керӓктї!
қол бастаған өзӯңсӯн
қан сақтаған өзӯңсӯн.

38.

Кӯнбӓн тӯн булар қӯрдӯ деіді,
шӓрдӓн шӓргӓ булар қӯрдӯ деіді,

ā̄р ҷердä шā̄р кöзгö кöрӯ̆нсö
ат басын оҕан ƙарап бурдӯ деідї.

39.

Заманнан кöп замандар öттӯ̆ деідї,
шā̄рдäн шā̄р сураі кеттї деідї,
ƙырдаҕы кöп шā̄рдäн ҷарын таппаі
дарјамäн кемä ƙылып кеттї деідї.

40.

Заманнан кöп замандар öттӯ̆ деідї,
дарјамäн ӯ̆ш тöрт аілыƙ ҷол кеттї деідї,
бар екäн бір аралда Мīмӯ̆н шā̄р
ƙудајым оҕан тӯ̆сöргö еттї деідї.

41.

Мīмӯ̆ндӯ̆ҥ батырлары аіҕаі салды,
пā̄läгä беішаралар ендї ƙалды,
бā̄рїн-дä беішараның устаб-алды,
ҷердäн ƙазҕан зындамҕа ендї салды.

42.

Беішаралар зындамда тутƙан болдӯ,
зарланып бір ƙудаіҕа ҷӯ̆зӯ̆ солдӯ,
кäӯ̆рläрдїҥ іш бірїнäн тынштыҕы ҷоƙ,
булар ҷатƙалы зындамда ӯ̆ш ҷыл болдӯ.

43. Булардың зындамда аітƙан сöзӯ̆.

Бīк тауҕа кез болдӯƙ,
öтӯ̆бїскä ƙыін ды,
темір ӯ̆ігö ƙамалдыƙ,
шыҕӯбыска ƙыінды;
ҷаман ҷолҕа кез болдӯƙ,

кетӱ̆бїскä kыінды,
ҷындаі elгä кез болдӯk,
адам ҷӱзӱ̆н кӧрмӧстӧі,
ҷындаі ҷергä кез болдӯk,
муңдӯ адам ҷӱ̆рмӧстӧі,
моінҕа kурук тӱ̆сӱ̆птӱ̆,
kыінасаkта шыkпастаі,
саңрау elгä кез болдӯk,
ҷалынсаkта уkпастаі,
раkымсыз elгä кез болдӯk,
ҷалынсаkта біlмäстäі,
ҷанҕан отkа кез болдӯk,
ҷалынсаkта кӧнбӧстӧі.
Бу пā̄läдäн kутӯлӯп
ҷол ҷӱ̆рӧр кӱ̆н боларма?
ā̄кäмїнäн шешäнї
кӧрӧр кӱ̆нӱ̆ боларма?
бу не kатрат, ҷарандар?
бу не мікнäт, ҷарандар?
патса басы kул болӯп
бу не kаіҕы, ҷарандар?

44. Булар зындамдан kутӯлҕан ҷерї.

Беішаралар сырласып муңдасады,
kашӯҕа ҷаптыkтарын оңдасады,
бу зындамдың ішїндä ӧlӧмӱ̆з деп
kашӯҕа амал таппаі ҷыласады.

45.

Шыkтылар бу зындамдан аіла тауп,
kаштылар о шā̄рдäн аттаі шауп,
дуспаннан kутӯлсаk деп kан ҷыласып
тӱ̆стӱ̆läр дарјаҕа бір сал тауп.

46.

Салмӣнӓн беішара ҷӱрдӱ деідӣ,
кашар ҷакка салдарын бурдӱ деідӣ,
ҷолдасының бӓ̄рӣ дӓ анда калды,
ҷан ҷолдасын біргӓ алып ҷӱрдӱ деідӣ.

47.

Салмӣнӓн беішаралар ҷӱрӧ-бердӣ,
кудаі аман кылсын кӧп тіlӓі-бердӣ,
салмӣнӓн беішаралар шыҕыб-едӣ,
алдынан кӧп кӓ̄рӱӓн ушраі кеlдӣ.

48.

Екі адам кӧп кӓ̄рӱӓннӓн кеlдӣ деідӣ,
бірӣнӓн бірӣ сурап біlдӣ деідӣ,
караса ӧз еlӣнӣҥ патсасы екӓн,
кӓ̄рӱӓнӣҥ бӓ̄рӣ кеlіп кӧрдӱ деідӣ.

49.

Кӓ̄рӱӓн бӓ̄рӣ кеlӣп кӧрӱсӧдӱ,
бірӣнӓн бірӣ сурап біlӣсӓдӣ,
канымыздың ҷолҕалҕан ҷалҕызы деп
кӓ̄рӱӓн бӓ̄рӣ ендӣ ҷыласады.

50.

Ҷалҕызы патсамыздың наҕып ҷӱрсӱн?
сал баілап дарја ішӣндӓ аҕып ҷӱрсӱн,
ӓ̄кӓ шешӓҥ сіз кеткӓн сон зар еҥрӓдӣ,
не ҷумуска еlӣҥнӓн шыҕып ҷӱрсӱн?

51.

Кетӣпсӣн еl ҷуртуҥа сӧзӱҥд' аітпаі,
таҕыҥда патсалык орӱнӱҥ кӱтпӓі,
ӓ̄кӓ шешӓҥ кӧрмӧгӧlӓ тӧрт ҷыл болдӱ,
дарјада наҕып ҷӱрсӱн ісӣҥд' аітпаі?

52. Цігіттің цубабы.

Көп кәрүән сіз тыңдаңыз, біз аіталық,
түстөгү уакытта кылған царны аіталық,
цар үшүн әкә шешә үјүнөн кеттім,
цараткан тактарына біз каіталық.

53.

Түсүмдө царым цырлап іздә! деідї,
үмүтүңдү таппаспын деп өзүм деідї,
цараткан алла бізді не кылсада
уакытында өлсөңдә не болар? деідї.

54. Кәрүәнің цуабы.

Патсамыздың цалғызы біз тіläіміз,
басы урүп ајағыңа сөз сураімыз,
цалғыз цүрүп царыңды табалмаісын,
каітканың макул екән бір цүрөрмүз.

55.

Әкәнің сіздің үшүн цаны курбан
әр терәптә шәр цуртүң болду аман,
өзүңүз бір патсаның цалғызы сіз,
цалғыз цүрүп цар іздәү заңга цаман.

56.

Мың, мың әскәр сізгә цолдас болар,
шәрінә әкәңіздің кабар салар,
кудаідың үнү сізгә бујурук кылса
цер цүзүндө бар болса тауп алар.

57. Цігіттің цубабы.

Е кәрүән, бу сөз макул болмас деімін,

бу сӧздӱ̆ асык ҷігіт алмас деімӣн,
ӧlсӧм ҷардың ҷолӯнда ӧlӧін-дӓ,
ҷалҕанда ішкім ӧlмӧі kалмас деімӣн.

58.

Бу сӧздӱ̆ дуспан сӧз алман, кā̄рӱ̆ӓн,
ӧlсӧм даҕы ҷолӯмнан kаітпан, кā̄рӱ̆ӓн,
ҷарыма ӱ̆ā̄дӓні kылҕаннан сон
ҷарымның ҷӱ̆зӱ̆н кӧрмӧі kаітпан, кā̄рӱ̆ӓн.

59. Кā̄рӱ̆ӓнӣң kаітkан ҷерӣ.

Кā̄рӱ̆ӓн кӧп сӧзӱ̆нӧ kаірылмаіды,
ӓӱ̆ӧlгӱ̆ ӧз сӧзӱ̆нӧн аірылмаіды,
онан сон кӧп кā̄рӱ̆ӓннӓн бул аірылды,
дā̄м ендӣ бір бірӣнӓ бујурмаіды.

60.

Бір іс баска тӱ̆сӱ̆птӱ̆,
ҷӱ̆рмӧі кӧңlӱ̆м тынбаіды,
асык болҕан ҷарымды
кӧрмӧі кӧңlӱ̆м тынбаіды;
кӧп кā̄ріптӣк кӧрсӧмдӧ,
зар зарланып ҷӱ̆рсӧмдӧ,
ҷар ҷолӯнда ӧlсӧмдӧ
ҷӱ̆рмӧі кӧңlӱ̆м тынбаіды;
kаіҕы ҷутӯп kанбадым,
бу ҷолӯмнан танбадым,
бурунҕӯдаі болмадым,
ҷӱ̆рмӧі кӧңlӱ̆м тынбаіды;
ҷалҕыздыkта ҷолдасы,
ҷар ҷолӯнда ҷан ҷолдасы,
дертӣнӓ дā̄рмӓн болмаіды,
ҷӱ̆рмӧі кӧңlӱ̆м тынбаіды;

қаным барда барармын,
тірі құрсөм қаітармын,
өлсөм сәлäм аітармын,
құрмөі көңлұм тынбаіды.
Ендї кәрұän құрсө,
әкä бізді көрмөсө,
дертїмä дәрмän болмаса
арманымды аітарсыз,
разы болсұн әкämіз,
сұтұн кешсін шешämіз,
артымызда атамыз,
сәлämдї сіз аітарсыз.
Бу қолдан мен келäрмін,
келмäсäм мен өлөрмұн,
өлсөм сонда өлгөімұн,
сәлämдї сіз аітарсыз,
мыны уҕұп көрсөңұз,
шын қолына құрсөңұз,
қулақ салып турсаңыз
қаксы екän деп аітарсыз.

61.

Көп кәрұän бу құрмөсұн білді деіді,
алтын күмұс керägін берді деіді.

62.

Патсаның баласы ендї кеттї,
таудан, тастан, дарjадан өттұ,
қасындаҕы кізмäткäрї қан қолдасы
бір заманда шәргä қақын қеттї.

63.

Бір шетїнän шәрнің кірді деіді,
алында бір ұлкөн ұі көрдұ деіді,

ўі ішіндä бір абыз отур екäн,
кірíп ўігö сäлäмíн бердí деідí.

64.

Абыз турўп сäлäмíн алды деідí,
буларды көрўп таңкалды деідí,
алынан келгäн булар беішара екäн,
отурўң деп тігäмät салды деідí.

65.

Оібаі ңігіттäр ңолўңўз болсўн! деідí,
көп олңа алдыңызға толсўн! деідí,
беішаралар, ңерíңíз алыс екäн,
іздäгäнíңíздí тауп ңолўңўз болсўн! деідí.

66.

Беішаралар ңерíңíз алыс екäн,
мынау бір патсаның ңалғызы екäн,
ңерíңíз kудаі білдірсä мен білäрмíн,
іздäгäнíң бакыры кан кызы екäн.

67.

Таңкалып буларға сырын аітты деідí,
кім келíп кабар берíп каітты деідí,
ңолўмда іш бір адам көрўнбöідў,
бу кабарды кім сізгä аітты деідí.

68.

Кудаjым білдíргäн сон білдím сіздí,
ўш кўн бурун тўсўмдö көрдўм сіздí,
карныңыз ендí сіздíң ашкан шығар,
бojуңўз ендí ңатпак коіса сöздў.

69.

Шäрдäн ңарыңызды іздäп караі,

ҷер-дӓ кӓріп болса сонан сураі,
ҷарыңыз бу шӓрдӓн табылмаса
бірӓӯңӯз бірдің ӯігө каітып ораі.

70.

Шӓргӓ бу беішара кірді деіді,
алланың ҷарлығына көндӯ деіді,
бір көшөнӯң ішіндӓ ҷӯрӯб-едї,
кырк кыз басып ҷатыр көрдӯ деіді.

71.

Ҷігіттї кыздар бурун көргөн екӓн,
көшөмӯздө екі кӓріп ҷӯргөн екӓн,
патсаның кызының көзӯ тӯсӯп
артынан бір аз карап турҕан екӓн.

72.

Обаі кыздар бу ҷігіт кім болады?
ӓр ҷер карап турӯп аіналады,
шӯјӯншӯ ҷарым болса барар едім,
көрсөңӯз не көргөлӯ кім барады!

73. Кан кыздың кыздарҕа ҷырлап аіткаиы.

Батыр ердӓі ҷӯрӯшӯ,
патса улӯндаі турӯшӯ,
көргөн тӯстӯң турӯшӯ,
бӯгӯн келгӓн болмасын?
кылдан бірдӓі басында,
ҷолдасы бар касында,
каіҕы тӯсӯп ҷасында
ҷар іздӓӯшї болмасын?
паіда кылып малдарын,
курбан кылып ҷардарын,

барып сураң еlдäрїн,
сöз сураушы болмасын?
тӱстö кöргöн ҷарымыз,
оҕан kурбан бӓрїмїз,
кӱндӱз тӱндö зарымыз,
ҷар іздäӱшӱ болмасын?
барып ҷӱзӱн köрӱңдöр!
онӱ сакtап турӱңдар!
бір аз kарап турӱңдар!
еl іздäӱшї болмасын?
барып kабар алыңдар!
ҷӱзӱн kарап кöрӱңдöр!
kаіҕы мунӱң сураңдар!
ҷар іздäӱшї болмасын?
онан kабар алҕанҕа,
шӱјӱншӱ kабар салҕанҕа
алтын ҷӱзӱк кäӱкöр тас
шӱјӱншїlіккä берäрмїм.

74.

Кан kызы асыk ҷарын біlдї деідї,
kыздарҕа ҷарын аітып кӱlдӱ деідї,
kырk kыздан екі kыз ҷолдас алып
бу ҷігіттї кöргölӱ kеlдї деїдї.

75.

Кöшöдöн kыздар іздäп таппаі kалды,
бу кӓрїп о ҷердäн кетїп kалды,
kыздар kеlїп kараса дӓнäмä ҷоk,
ӓр ҷердäн kарап ҷӱрӱп аіналды.

76.

Канышаҕа kыздар kеlїп kабар аітты,
ҷолаушӱ екäн оларның кеін kаітты,

kан kызы кӧп kыздарҕа сӧз аітады,
ҷарым болса ол негӓ кеін kаітты.

77.

Бос ҷігіт ҷолдасмӣнӓн кеҷӓсӓдӣ,
ӓ̄р ҷердӓн моінӯн созӯп kарасады,
шӓ̄рдӓн тонӯ ҷыртыk кӓ̄рӣп кӧрсӧ
еl ҷуртӯнӯҷ мӓ̄нӣсӣн сурасады.

78.

Ҷарымыз барма ҷоkпа бір аныkталыk,
ӓінӓгӣн kыздар біlмӓс бір тыҷдалыk,
бу шӓ̄рдӓн ҷарымыз табылмаса
ҷолаушӯнӯҷ ҷабылыҕын оҷдасалыk.

79.

Бу кӓ̄ріп kан kызын кӧҷlӯ̆нӧ алды,
ҷа алла деп ӧздӧрӯ̆н ҷолҕа салды,
бір сараіныҷ ішӣндӓ от ҷанады,
ӓінӓктӓн булар кеlӣп kулаk салды.

80.

Кӧп kыздыр ӯ̆і ішӣндӓ сӧ̄lӧп ҷатыр,
kан kызы ҷары уjуkтап ҷатыр,
асыk ҷарым ҷӯ̆зӯ̆н бір кӧрсӧм деп
kудаідан налыш kылып ҷылап ҷатыр.

81.

Ӯ̆і ішӣндӓ аітkан сӧзӯ̆ ҷеті ҷылдан
болдӯм зар ҷӯ̆зӯ̆ҷ ынтызар асыk саҕан,
ҷарыма kосар мӯ̆скӯ̆н берӯ̆,
бӓ̄рі ҷаныҷ ҷанҕа kосӯлҕан.

82.

Бір ҷӯ̆рӓр кӯ̆н боларма?

кӧкрӧктӓгі кӧп kаіҕы?
kутулар кӱн баларма?
кеlӓмӣн деп аітышсын,
ӱ̄ӓдӓlӓрӣң ҷалҕан едӣ,
мунша саkтап кеlмӓдӣң,
бӧlӧк ҷарды алҕан едӣ,
алла kоскан ҷар едӣң,
ҷарым уапа kылмадың,
ҷеті ҷылдан ӱјӱ̄ңнӧн
іш орнуңнан турмадың.

83.

Кан kызы ҷылаі ендӣ сыры болды,
ҷігіттӣң кӧкрӧгӱ̄нӧ kаіҕы толды,
асыk ҷары екӓнӣн біlгӓннӓн сон
ҷырын ҷырлап ӓінӓктӓн kабар салды.

84.

Оібаі ҷарым біз шыҕармыз асыk ҷарың,
саkтаҕан ҷеті ҷылдан ынтызарың,
іздӓгӓнӣң біз болсаk асыk ҷарым
сӧзӱ̄мӱ̄згӧ ендӣ kулаk салың!

85.

Бӓ̄рің тӧрт ҷыл болдӱ
ҷолӱңда ҷӱ̄ргӧн ҷарың,
ӱ̄ӓдӓ kылып тӱ̄сӱ̄ндӧ кӧргӧн ҷарың,
іздӓгӓн асыk ҷарың,
кеlӣп турмӱн ҷарың,
шын болса ынтызарың,
сіздӣ мунда ҷаратты,
біздӣ онда ҷаратты,
бір аз зарлап ҷӱ̄рсӱ̄н деп,
арада дарја ҷаратты;

шөлдө цұрдұм су таппаі,
көп кәріптік көргөнмұн,
цол бастаушұ бір таппаі,
төрт цыл болдұм цолұңда,
каіран болұп цұрұппұн,
дарја кешін, тау өтұп
көрмөгөндұ көрдұм мен;
табандарым ојұлұп,
колдарым сојұлұп,
дәұлөт баңым цулұп,
зар сәргәрдән болдұм мен.
Әкәмді мен көрмөдұм,
шешәмді мен көрмөдұм,
ұідө өмұр сұрмөдұм,
бір сен ұшұн цұрдұм мен,
мен сенї іздәп цұргөнмұн,
бојұң тұстө көргөнмұн;
цаным курбан кылңанмын,
рақым етсәң керәктї!
Сапрандаі солңан мын,
ұш цыл туткұн болңанмын,
цұзұң көрөр күн болса,
не болсамда болңанмын,
мїман болұп келіппін,
каіран болұп цұрұппұн,
нурұң тұстө көрұппұн,
рақым етсәң керәктї.
Атым менің Бос цігіт,
касымда бар дос цігіт,
бір каіңылы кос цігіт,
рақмат етсәң керәктї!
шын акїкат цар болсаң
ұігө кірсәм керәктї!

ҷаным сӱ̆ігӧн ҷанамым,
ҷӱ̆зӱ̆н кӧрсӧм керӓктї!

86. Кыздың ҷубабы.

Шынб'екӓн ӧтрӱ̆кп'екӓн сӧзӱ̆ң сенїң,
таппаімын kаіҕылыk сын ӧзӱ̆ң сенїң,
тӱ̆стӧ алла kоскан ҷарым болсаң
кӧрӧін кеl ӓінӓктӓ̄н ҷӱ̆зӱ̆ң сенїң.

87.

Бос ҷігіт ӓінӓккӓ кеlдї деідї,
kыз kарап ҷігіт ҷӱ̆зӱ̆н кӧрдӱ̆ деідї,
бетїндӓгї пернӓсїн ашыб-едї,
kаныша асыk ҷарын біlдї деідї.

88.

Тонӯн кīп kан kызы kадам басты,
ҷӱ̆гӱ̆рӱ̆п kыздар турӯп есік ашты,
устап алтын кӱ̆мӱ̆с kолӯна алып,
мерӱ̆ӓтпӓн маржаннан шашӯ шашты.

89.

Кушаkтасып кӧрӱ̆стӱ̆ асыk ҷары,
kасында kырk kыз бар кізмӓткӓрї,
kыздар турӯп алдында ҷар ҷар аітып,
kан kыздың табылды ынтызары.

90. Кыздардың аітkан ҷар ҷары.

Алhамду сӱ̆рӧт kур'аның
басында тур ҷар! ҷар!
паіҕамбардар алланың
kасында тур ҷар! ҷар!

бірĭ мäрӱ́äт бірĭ маржан,
тізĭlĭп тур ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ kан дыр, бірĭ kаныша
ц̣ар болӯпсын ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ тотī, бірĭ булбул
ц̣ар болӯпсӯн ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ алтын, бірĭ кӱ́мӱ́с
тӱ́с болӯпсыз ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ кӱ́l, бірĭ ц̣ышар,
kош болӯпсыз ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ аі дыр, бірĭ кӱ́н дӱ́р,
kаіҕырмаӊыз ц̣ар! ц̣ар!
заман аkыр болҕанша
аірылмаӊыз ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ кäӱ́кӧр, бірĭ ц̣аkыт
ц̣арасып тыр ц̣ар! ц̣ар!
бірĭ тотī, бірĭ булбул,
сыр ашып тыр ц̣ар! ц̣ар!
Заман аkыр болҕанша
бір ц̣ӱ́рӱ́ӊĭз, ц̣ар! ц̣ар!
сіз kаныша, біз кізмäткäр
алма болысар, ц̣ар! ц̣ар!
ц̣алҕан дӱ́нӱ́ӧ ц̣арасар
кӧп малмĭнäн ц̣ар! ц̣ар!
малды кӱ́нгӧ ц̣арасар
сӱ́ігӧн ц̣армын ц̣ар! ц̣ар!
малы ц̣оkтӯӊ ц̣аны ц̣оk
тӧсӧгӱ́ ц̣оk, ц̣ар! ц̣ар!
ц̣ары ц̣оkтӯӊ, ц̣аны ц̣оk,
тӧсӧгӱ́ ц̣оk, ц̣ар! ц̣ар!
ц̣ар ц̣ар аітпаk бурунҕӯ
ӱ́lгӱ́ мір бар ц̣ар! ц̣ар!
тірілĭктä бір аз кӱ́н,
кӱ́lкӱ́ мір бар ц̣ар! ц̣ар!

91.

Ҷар ҷар аітты кырк кыз оінап күлүп,
кулак салды кан күңү тыстан турүп,
кыздардың бу оінүн есіткән сон
ҷөнөлдү канҕа таман кабар біліп.

92.

Ҷар, ҷар аітыш көп кыздар кізмät кылды,
бір күңү патсаның тыңдап білді,
кырк кыздың ҷар ҷардын есіткän сон
келдідä, патса алдында ҷубап берді.

93.

Таксыр кан кызыңызҕа барып келдім,
бір сумдүк бар екän тыңдап білдім,
кырк кыз ҷар ҷар аітыш ҷатыр екän,
есіткän ҷамандыкты аітса келдім.

94.

Бу ҷар ҷарын есітіп ўігө кірдім,
тоіларын кылҕан ісін карап турдўм,
көп кыздар бір тоі кылып ҷатыр екän,
екі ҷігіт ішіндä онў көрдўм.

95.

Кызыңызмän бір ҷігіт моіндасып,
ҷатырды так ўстўндө коіндасып,
менің аіткан сөзўмө нанбасаңыз
караңыз таксыр каным есік ашып.

96.

Есітіп кан кылышын колўна алды,
елінä ашўланып кабар салды,
көшödö көп салдаттар ҷілып
кан кыздың тас ўјўн камаі алды.

97.

Кан тыста ашӯ кылып акырады,
ӱідӧ ҷатkан кызын шакырады,
ӱідӧ ҷӱргӧн дуспанды ӧlтӱрӱ̆ӊ деп,
бīlӓрĭ тыста турӯп акырады.

98.

Салдаттар ӱі ішĭнӓ енĭп кеlдĭ,
таппады беішаралар kашар ҷолдӯ,
кӓ̄рĭп ҷаннан тӱӊӱlӱ̆п беішаралар
алланың ӓ̄мірĭнӓ моін усундӯ.

99.

Салдаттармӓн екісĭ урус болдӯ,
бермӓдĭ кӧп салдаттар kашар ҷолдӯ,
беішаралар есіккӓ умтулҕанда
ајаҕына таптады сегіз kулдӯ.

100.

Ја алла деп kылышын kолына алды,
алдына кез кеlгӓндĭ kырып салды,
беішаралар тас ӱідӧн шыҕыб-едĭ,
тыстаҕы кӧп салдаттар ортаҕа алды.

101.

Ӧlтӱрӱ̆ӊ деп kан турӯп ҷарлык kылды,
тыстаҕы салдаттар ортаҕа алды,
беішаралар атына мінĭб-алып
ҷӱс ҷігірмӓ кісісĭн kырып салды.

102.

Бос ҷігіт ҷолдасымӓн kашып кеттĭ,
шӓ̄рдĭӊ кӧшӧсӱ̆мӓн шауп ӧттӱ̆,
сактаса kудаі таҕала пӓ̄lӓ болмас
бајаҕы абызына аман ҷеттĭ.

103.

Устаі алмаі кан ендї ӓзіз болдў,
ҷўз ҷігірмӓ кізісї ӧлўп калды,
ажаҕынның астынан пӓлӓ шыҕып
кудажым бу пӓлӓнї каідан салды.

104. Кан кызына аіткан сӧзў.

Оібаі кызым бу не деген сумдўк дедї,
ӓкӓңдї ендї кылдың муңдўк дедї,
каідан азып ҷўргӧнгӧ ҷолдас болўп
шӓрдӓ кісі ҷокпа сондук дедї.

105.

Оібаї балам ер таппаі сасканыңба?
ҷер ҷўзўндӧ кандардың улў ҷокпа?
каідан азып ҷўргӧнгӧ ҷолдас болўп
кулдармӓн шыныҷмїнӓн азҕаныңба?

106.

Бу не деген басыма пӓлӓ салдың?
мундаі ўлкӧн ујатка каідан калдың?
ҷуртўңда сондаі кандар улў ҷокпа?
ҷолдан азып ҷўргӧнгӧ каідан калдың?

107. Ӓкӓсїнӓ кыздың берген ҷубабы.

Кулаҕым саңрау болҕанда
аітсаң сӧзўң укпаімын,
кандаі ҷаксы тапсаңда
ішдӓмӓңдї алмаімын,
акылым бастан кеткӓн сон
акылыңды алмаімын;

бу бір келгән қігіттің
іш қолұнан қалмаймын,
әкәм басымды алсаңда,
зындамыңа салсаңда,
бу қарымнан кетпәсмін,
құзұн көрмөі қалсамда
біздән мақул қызы тауп
өз еркіңшә қыларсын,
қуртұнан қаксы таңдатып,
сұігөнұнө берәрсін,
бу қарымнан басқаның
өлсөм құзұн көрмөімұн;
бу қігітті көрмөсөм
дертімә қоқ дәрмәнім,
құзұн көрұп өлсөм мен
дұнұödö қоқ арманым.

108.

Ашұланып қан енді қуртұн қіды,
қызына ашұланып іші кұідұ,
дуспандар таңы мунда келмәсін деп
әр қердә кұзөтшұнұ әзір қоіды.

109.

Оібаі қуртұм қаныңыздың даты деімін,
шәрдің дуспанымыз қатыр деімін,
қаідан келіп қызымды азғырыпты?
тек емәс бу бір келгән қат деімін.

110.

Акылдасып біләрім қол табыңыз!
шәрдән буған қіп қол табыңыз!
кәріліктә басыма келгән пәлә,
кешіктірмәі дуспаннан кек алыңыз!

111.

Дуспаның алып кеl кесїп басын,
кӧзӯ̆нӧн аҕызыңыс kанды ҷасын,
дуспаннан кешіктїрмäі кек алыңыз!
kоімаңыз kасындыҕы бар ҷолдасын!

112.

Ашӯланып kан ендї ҷарлыk kылды,
кӧп ӓскäр дуспанына бармаk болдӯ,
дуспанымыс ушраса kутӯлмас деп
шӓргä салдат мың ӓскäр толдӯ.

113.

Беішаралар абыздан аkыл алды,
kат берїп ҷолдасынан kабар салды,
kат ішїндä ӧзӯ̆нӯ̆ң атын салды,
ҷолдасы кеттї, ӧзӯ̆ ӯ̆ідӧ kалды.

114.

Кат алып ҷан ҷолдасы ҷетїп кеlдї,
kат устап kан алдына кеlїп едї,
kан бу kатын устап оkуҕан сон
дуспаның ҷолдасын барын біlдї.

115.

Кол kӯсӯрӯп kанҕа бу сӓläм бердї,
kатын берїп есіктä kарап турдӯ,
kат ішїндä kанмын деп ҷазҕан екäн,
kатын оkуп kан алып ҷергä урдӯ.

116.

Оібаі ҷуртӯм! бу ҷігіт саckан екäн,
kул екäн патсамын деп ҷазҕан екäн,
ҷолдасын башшы kылып басын алың!
ӧзӯ̆нӧ ӧзӯ̆ шуңkур kазҕан екäн.

117.

Беішараны башшы қылып алып барды,
қылыштарын қынына салып барды,
іздәгән дуспанымыз кез болдў деп
қалдырмаі батырларын алып барды.

118.

Ўідөн қарап қанзада білді деіді,
өлтўргөлў дуспандар келді деіді,
көп әскәрнің даусўн есіткән сон
ер ертәп арқымаңын мінді, деіді.

119.

Ја алла! деп дуспанңа қарсы қўрдў,
қан қолдасын дуспаннан қулўп алды,
қолдасын көп әскәрдән алыб-еді;
көп әскәр бәрі енді ортаңа алды.

120.

Көп кісі кўн батқанша урус болдў,
шуққур қердің бәрідә қанңа толдў,
қудаі таңала сақтаса пәлә болмас
қықты деіді атынан ўш қўз қулдў.

121.

Беішаралар өздөрўн қолңа салды,
көп дуспаннан екәў аман қалды,
алла таңала сақтаса пәлә болмас,
ўш қўз кісі дуспаннан қырып салды.

122.

Барңан кісі буларңа қаітып келді,
ўш қўз кісі өлгөнўн аітып келді,
қудаі таңала буларңа қуат берін
қықты деді атынан ўш қўз қулдў.

123.

Калҕан ӓ̄скӓр ӓ̄зіз болӯп kаітып кеlдї,
ӱ̆ш ц̣ӱ̆з кісі ӧlгӧнӱ̆н аітып кеlдї,
барҕан кісі дуспанды устаҕан ц̣оk,
kан бір сумдӯkтӯң болҕанын ендї біlдї.

124.

Бīlӓрї kан алдында сӧз аітады,
урусӯп бу дуспанды біз kаіталык,
шаkырып, кӱ̆jӧӱ̆ kылып, тоі тоілатып
ол терскӓ амал kылып біз kаіталык.

125.

Бīlӓрдїң бу сӧзӱ̆нӧ бӓ̄рї кӧндӱ̆,
кӧшӧдӧ саун аітып атkа міндї,
ц̣ігіт кӓ̄рің бу тоідан kалмаң! дедї,
kанышамыздың кӧңlӱ̆ ендї тынды.

126.

Канышаҕа шӱ̆jӱ̆ншӱ̆ бірӓӱ̄ кеlдї,
негӓ аірсын kаныша сӱ̆ігӧн ц̣ардан,
ц̣арыңыз кеlсїн деп kабар салың,
тоjӯңӯзда тоісӯн ц̣урттӯң kарны.

127.

Атkа мін! kан ӧзӱ̆ бурмаі болдӯ,
тоjӯңӯздӯң kызыҕына кірмӓі болдӯ,
ц̣арлык kылып ц̣уртӯна саун аітын
сӱ̆ігӧнӱ̆ңӱ̆з ол сіздї бермӓі болдӯ.

128.

Kыз бекӓр ӧтрӱ̆к сӧзгӧ нанады,

ҷарына са̄ӏäм аітып сöз салады,
тоjӯмызҕа Бос ҷігіт кеӏсїн ҷыбдан
кӯjöӯ ҡылып тоілатып сенї шаҡырады.

(Ҷігіт шаҡырҕанда тоіҕа кеӏдї, ҷігіткä кöп араҡ берїп мас ҡылдылар, аны öӏтӯрöргö аҡыл соҡҡанда ҷолдасы ҡызҕа ҡабар бердї.)

129.

Кöп дуспаның ішїндä
ҡаірап алар ҷары ҷоҡ,
сӯjöмӯн деп толҕанда
аірып алар ҷары ҷоҡ;
шын ҷарым деп сіз ӯшӯн
басын булсӯз сатар ол,
тіріӏіктїң ҷолӯңда
не ҡылсаңда ҡылар ол,
сіздїң ӯшӯн тӯҕан бір адам
öӏтӯрсöңдö ҡулӯңдӯ,
ка̄рїп бас кесіӏсä
сіздїң ӯшӯн кесіӏäр,
кäӯдöдöн бас ӯзӯӏсö
сіздїң ӯшӯн ӯзӯӏöр,
аітса сöзӯ бу едї,
бір патсаның улӯ едї,
мың мың а̄скäр аттанса
ба̄рї аның ҡул'едї,
дӯнӯö мӯӏкӯ бар едї,
бір öзӯнö зар едї,
сондаі патса бітїӏмäс;
кöрӯнгöнӯң ҷар едї,
ҡаі ерӏігїн аітаін,
ҡанша аітсамда таусулмас.
Ҷалҕызы едї бір ҡаның,

сӱ̈ӧгӱ̈н ҷуртӯҥ танымас,
мас болҕанда кӓ̄ріптӣн,
ӓ̄lӣн іш кім сурамас,
кӧп ішӣндӓ не kылсын?
аkkа моін усӯндӯ,
моін усӯнҕан ҷігіттӣҥ
ӧlӧр кӱ̈нӱ̈ болӯптӯ,
сіздӓн себӓп болмаса
ӧlӧр кӱ̈нӱ̈ ҷӯkтӯ,
ӧтрӱ̈к ҷардыҥ досӯ емӓн,
менӣ таҕы kостаі бар!
біздӣ біргӓ ӧlтӱ̈рсӱ̈н,
ӓ̄кӓнӣҥ сӧзӱ̈н kостаі бар!
шын сӱ̈ігӧн ҷар болсаҥ
ӱ̈мӱ̈тӱ̈ҥдӱ̈ ӱ̈змӧі бар!
бурунҕӯ ӧткӧн достаі бар!
достӯҥ сӧзӱ̈н kостаі бар!
шын кӧҥlӱ̈ҥмӓн ҷар болсаҥ
ҷарыҥны тез іздӓі бар!
kылыш басын кеспӓі бар!
ҷарда меіlӣҥ бар болса
ӱ̈мӱ̈тӱ̈ҥдӱ̈ ӱ̈змӧі бар!
kурбандыҕын ҷыkпаі бар!
дусманыҥдан kорkпаі бар!
ҷар kаіҕысын оілаі бар!
ісӣ ӧткӧн сон паіда ҷоk,
наізаларын суkпаі бар!
бӱ̈гӱ̈н ескӓ алмасаҥ
ӧткӧннӓн сон тоілаі бар!
дерт баckа тӱ̈скӧн сон,
kылыш басын кескӓн сон,
сіз ҷарды мен не аітаін
кӧӱ̈дӧдӧн бас ӱ̈згӧн сон.

130. Кыздың ҷуртўна барҕаны.

Кыз бакыр есіткän сон турдў деідї,
ҷўгўрўп тоіҕа таман ҷўрдў деідї,
ölсöм ҷардың ҷолўнда ölöін,
сäläм берїп тоі ўігö кірдї деідї.

131.

Есіктän кіріп көпкö сäläм бердї,
көп äскäр тўрö-гäлїп орун бердї,
Бос ҷігіт мас болўптў ес білмäі,
өтрўк тоі болҕаның ендї білдї.

132.

Äкäсї отур екän төмөн карап,
мас ҷігіттің болмаіды älїн сурап,
екі көзў ҷігіттä көп äскäрдің
бышакмän колўна канжар алып.

133.

Бос ҷігіт ҷары келдї деп танымаіды,
арапмінän шарапка карыны тоідў,
есі өткөнўн беішара білїп алып
аіралып көп äскäрдї бір караіды.

134.

Кыз бакыр бу сумдўктў білдї деідї,
äкäсінä зар еңрäп келдї деідї,
ҷар ўшўн көп алдында тізä бўгўп
бастады äкäсінä сöздў деідї.

135.

Ҷасын төгўп алдында кыз ҷылаіды,
бір ҷар ўшўн ҷалынып зар еңräідї,

ҷарымның ҷалҕыз ҟаны ҟылама! деп
муң аітып кӧп алдында ҷыр ҷырлаіды.

136. Кыздың ҷылап аітҟаны.

Са̄läм бердӣк, а̄кäläр,
ҟуттӯ болсӯн тојӯңӯз!
кӧп ҟалыҟта ҷīпсӣз,
ҟуттӯ болсӯн оінӯңӯз!
шын кӧңӯ̈lмäн тоі болса
ҟоі ҟозудан сīныңыз,
дуспан болса арада
азат аітып ҟојӯңыз!
а̄дil патса тоі ҟылса,
алла ӯ̈шӯ̈н деп оі ҟылса
баі ішӣндä зарлыны
азат ҟылса керäктӣ.
Бӯ̈гӯ̈нгӯ̈ кӯ̈н ҷаксы кӯ̈н,
тутҟӯн адам бар болса,
ҟутуларҕа зар болса
азат аітың, ҷаксылар!
бузуҟ болса тојӯңӯз,
ҷалҕан болса ојӯңӯз
азат ҟылып ҷалҕызды
біз пыҟырды сīныңыз!
Бурунҕӯ ӧткӧн дӯ̈нӯ̈ӧдӧ
кісі сӯ̈јӯ̈п тоі ҟылҕан,
есітпäдӣм, кӧрмӧдӯ̈м,
мундаі ҷаман оі ҟылҕан.
Ӧlӯ̈м керäк десäңӣз,
адам етӣн ҷесäңӣз
бу залыны ҟутҟарып
біз пыҟырды сīныңыз!

Кӧп ішӣндӓ бу ӧзӱ̆
аздаі болҕан бір ка̄рӣп,
алып ҷӱргӧн ƙасында
ҷолдасы ҷоƙ бір ка̄рӣп.
Сырын аітып муҥдасар
ҷолдасы ҷоƙ бір ка̄рӣп,
еl ҷуртӯнан аірылҕан
ҷарты ҷанды бір ка̄рӣп.
Алла таҕала ҷазҕан сон
кӣмдӓр тар болмаіды,
кӧп еlӣнӓн аірылса
кімдӓр зарлы болмаіды,
мен ҷылаімын, тіlӓімӣн
а̄кӓмӣнӓн шешӓдӓн,
ƙан ƙасында отурҕан
бӣlӓрмӣнӓн аҕадан,
аітƙан сӧзгӧ кӧнсӧҥӱ̆з,
сураҕаным берсӓҥӣз,
кеҥӓс ҷаƙсы а̄кӓмӣз
сӧзӱ̆м маƙул кӧрсӧҥӱ̆з,
аƙылды тӯҕан ƙан а̄кӓм
сӧзӱ̆м маƙул кӧрсӧҥӱ̆з;
мӣман болӯп кеlгӓнмӣн,
ƙалаҕаным берӓрмӓ
сӱ̆ігӧн ҷардан аірылтпас,
улдӯ а̄кӓдӓн аірылтпас.
Е ҷуртӯмнӯҥ ҷаƙсылар
сіздӓн сурап ҷылаімын,
бу бір кеlгӓн ҷігіттӣ
азат ƙыл деп тіlӓімӣн,
мунӯ азат ƙылсаҥыз
бар малымды берӓмӣн,
ƙолӯҥӯзҕа су ƙујӯп
кӱ̆ҥдӧі кізмӓт ƙылаін!

137.

Кыз бакыр ҷарынан аірылмаіды,
ҷарымды азат кыл деп кӧп ҷылаіды,
кан ӧзӯ тӧмӧн карап ҷердї шукӯп
кыздың бу сӧзӯнӧ каірылмаіды.

138.

Акыл сыз бӓрїдӓі саңрау болдӯ,
кыз сӧзӯн есітпӓстӓі міңрӓӯ болдӯ,
ӓкӓсїмӓн ҷуртӯнан кыз тӯңӯlӯп
кӧзӯнӯң аккан ҷаска алды толдӯ.

139.

Ҷылап еңрӓп ҷарында екі кӧзӯ,
ӯі ішїндӓ аіналып бір караіды,
коіда кеткӓн бојӯң бар ҷолдасы
кӧп дуспаның ішїндӓ ҷан ҷолдасы.

140.

Зар сӓргӓрдӓн бір кӓрїп
ӓlїн біlмӓс боларма?
ҷылап кызы кеlгӓндӓ
кӧзӯн салмас боларма?
ҷурт ішїндӓ ҷалҕызды,
есірік емӓс боларма?
кӧп ҷасаҕан ӓкӓlӓр,
бїlӓрмїнӓн аҕалар,
кеңӓс ҷаксы сӧзӯнӧн
аірылмастаі боларма?
акылсызҕа сӧз аітсаң
кӧкрӧгӯнӧ конбасты,
ракымсызҕа сӧз аітсаң
не аітсаңда болмасты,

кӧзӱ̆ ӷок кандардың
саӊрау болар кӱн екӓн,
акыл ӷок шалдардың
сокур болар кӱн екӓн.
Заман акыр болҕанша
ашылмасын кӧзӱ̆ӊӱ̆з!
дуспаннан ӷау болҕанда
шын болмасын сӧзӱ̆ӊӱ̆з!
кӱнӱ̆ӊӱ̆з муӊдӱ болҕанда
каірсызҕа кез болӱӊӱз!
зарлы кӱнгӧ калсаӊыз
саӊрау ӷуртка кез болӱӊӱз!
малыӊызды алҕан ӷок,
кӧӊlӱ̆ӊӱ̆з іш калҕан ӷок,
а̄кӓӊїздї ӧlтӱрӱ̆п
моінына кылыш салҕан ӷок,
наіза кылыш ӷанҕа алып,
балта бышак колҕа алып
а̄кӓӊїздї ӧlтӱргӧн
дуспаныӊыз бу емӓс.
Аібы ӷок адамдың
каның тӧгӱ̆п бу емӓс,

141.

Кыз беішара ӷуртӱнан тӱӊӱ̆lӱ̆птӱ̆,
ӷарына ӷакынрак ӱ̆ӊӱ̆lӱ̆птӱ̆,
а̄кӓсімӓн ӷуртӱнан да̄рмӓн таппаі,
кӧзӱ̆нӧн канды ӷасы тӧгӱ̆lӱ̆птӱ̆.

142. Кыздың ӷігіткӓ бергӓн ӷубабы.

Оібаі ӷігіт куанба бул оінҕа!
шаітан кіргӓн коінҕа;

ақылыңды ұмасаң
қылыш ұетәр бойұңа;
оібаі ұігіт! мас ұігіт!
ақылыңды ұ, ұігіт!
ұан шыұұңа ұетіптї,
көп ішіндә аз ұігіт.
Бос ұігітім, көзұң аш!
әұөлдөн қосқан ұар келдї,
шыңғырып турұп ішің аш!
қылыш шаппаі басыңды,
зарланып ұарың келгәндә
ұылап келгән ұарыңның
ұуртұ тілін алмаіды,
катты ер кан әкәм
қызына көзұн салмаіды.

143.

Ұан ұолдасы есіктә ұылап отур,
қудаідан аман қыл деп тілап отур,
кан қызынан іш паіда болмас деп
қыздың сөзұн есіктән тыңдап отур.

144.

Беішара білдї ендї болмаұанын,
әкәсі қыздың сөзұн алмаұанын,
досұмнұң ұұзұн мен көрөін деп
ұігө кірдї курбан қылып ұанын.

145.

Касына досұнұң ұақын келдї,
қыздан дәрмән болмасын ендї білдї,
өлсөм біргә сө ұердә өлөін деп
шыбын ұаны досұ ұшұн курбан қылды.

146.

Мас болўп досўна карамаіды,
іш каісы мунўң калын сурамаіды,
досўмнўң кулаңына ңыр ңырлаін!
тек отурўп шыңўм ңарамаіды.

147. Бос ңігіткä досў ңырлап аітканы.

Бір сунўң ішïндä
бір ңўргöнгö укcаісын,
каі ңердікïсін, обаі ңігіт,
бір көргöнгö укcаісын;
мен елïмдäн алыспын,
äкä шешä көрмöспўн;
сен ўјўңдö кан едің,
äр бір іскä дан едің,
өзўңдäі болңан käріпкä
тўңан сон дан едің,
бïläп едің ңуртўңдў,
шыкпас ңергä тўсўпсўн.
Кус куткармас каршыңа
ңаман ңолңа кетïпсін,
тіläп болмас дуспаннан
бір корлўкка тўсўпсўн,
маңдајыңнан тер аңып
каіңылы тўсўпсўн,
теräң ңергä барыпсын,
ңанңан отка тўсўпсўн.
Егіз тўңан бала едің,
бір күндöрдö зар едің,
бір саңатта шыкпасын;
аман бол, ңан досўм,
ендї каіда көрöрмўн?

бурунҕўдаі бірігїп
ендї каіда турармын,
кыјамат кўн болҕанда
көрсөм сонда көрөрмўн.

148.

Касында ҷан ҷолдасы ҷыр ҷырлады,
төрдө отурҕан кан кызы зар еңрәдї,
ҷан ҷолдасы бу ҷыр есіткән сон
көзўн ашып досўна бір карады.

149.

Көзўн ашып бу ҷігіт досўн көрдў,
кашўҕа кызмән ҷігіт макул көрдў,
дуспаның каіла кыларын білгән сон
мас болҕан ҷігіткә акыл кірдї.

150.

Ја алла деп атына мінїп алды,
ўідөгў көп дуспандар тоімаі калды;
досумән екāў атка мінїп
наізамән кылыштарын колўна алды.

151.

Кан кызы аман есән барың! дедї,
он кўндө āзір болсын ҷарың! дедї,
булардың кашканын білґаннән сон
тез барып онўң басын алың! дедї.

152.

Көп āскәр бір бірїнә тыҕыл ады,
біздәрдән кашса ол не кылады?
ўзөңгўнўң оң ҷаҕын кыіҕан екән,
мінәмїн деп атынан ҷыҕылады.

153.

Бос ңігіт ңолдасымән кетіп калды,
артынан көп әскәр күмак болдў,
сансыз әскәр атына мініп алып,
артынан ңетәлмәі турўп калды.

154.

Бар едї бір патсаның улў едї,
көп едї алтын күмўс булў едї,
кан улўна кызын бермәк болңан,
арасы бір аішылык ңолў едї.

155.

Бір ңадыјар келдї, кабар алды,
көп әскәр ңіп турңан, алып барды,
мың кісі касына ңолдас кылып
келгән көргөн адам таң-калды.

156.

Кан алдына келдідә, сәләм бердї,
кан келгәнін ңаксы көрўп әлдік алды,
керәк күнўңўздө болдўң күјөўм деп
өзўнўң ңанында оңан орун бердї.

157.

Кан турўп балам ендї отур дедї,
кызымды ўәдә кылдым былтыр дедї,
арамызды бір дуспан кіргән екән,
басын кесіп сен маңан келтір! дедї.

158.

Таксыр кан руксат берсәң мен бараін,
басын кесіп сізгә мен келтіраін,

атына руксат алып мінді деіді,
көп әскәр меніңмінән мен алаін.

159.

Атына руксат алып мінді деіді,
көп әскәрдің кырылғанын көрдү деіді,
әскәрдән бес цүс кісі каіткан екән,
алдында ашу кылып турду деіді.

160.

Көп әскәр біз уруска бардык деіді,
мың кісі ортамызға алдык деіді,
цартымызды үјүмүздүң кырып салды,
күшүмүз біздің цетпәі калдык деіді.

161.

Алдына кез келгәнін кырып салды,
өз артына цолдасын турғузуп салды,
күшүмүз цетпәі онан кашып кеттік,
бес цүс кісі біздәрдән кырып салды.

162. Кан баласының цубабы.

Кан кызын былтыр бізгә үәдә кылған,
екі кан бір бірінә куда болған,
мунша елін кырдырып каның өзү
бізді әүәлдә шакырмаі ката кылған.

163.

Көрүңүз сізгә кызык көрсөтөін!
окмінән басын онүң үзө атаін!
екінің бірдә басын кесіп атып
канышаңызға аппарып көрсөтөін.

164.

Көп әскәр бірґә ендї ҷўрдў деідї,
карасын беішараның көрдў деідї,
Бос ҷігіт таска бір ок аткан екән,
таска ок кезїнән батты деідї.

165.

Бу да ендї бір ок атты деідї,
таска оӈў ортасынан батты деідї,
өз кўшўн кем екәнїн білґән сон
ҷуртўна ҷарлык аітыш каітты деідї.

166.

Біздән кашын ендї ол кelмäс деідї,
бу шәргә ендї ол енбäс деідї,
канышаӈыз біздіӈмінән косўлӈан сон
kelсädä іт корлў көрмöс деідї.

167.

Канышаӈ ҷаксы көрсö көргön шыӈар,
дуа окуп басын онўӈ бурӈан шыӈар,
каныша бізді көрсö курбан болар,
бізді кelмäс деп ҷўргön шыӈар.

168.

Көп әскәр көрўсўп кашты, деідї,
öлтўрдўк деп канышаӈа аітып кelді,
кыз бакыр тіріліктән ўмўт ўзбöі
сўітсödö кўннөн кўнгö ҷўзў солдў.

169. Ҷігіттәрдіӈ сözў.

Беішаралар ҷаралы болӈан екән,
ҷан ҷолдасы касынан калӈан екән,

көзӯн ашып қараса тауға келдї,
бїк тау алдында болған екän.

170.

Көзӯн ашып қараса тауға келдї,
есі аӯп қалғанып ендї бїлдї,
бїк таунӯң қасында келїп едї,
тауға бір асып тӯсӯгä көңӯл қылды.

171.

Ок қағына қол қарысып қалған екän,
дуспандар көп қараны салған екän,
қасына қарап турса қолдасы қоқ,
беішара бір қердä өлӯп қалған екän.

172.

Қан қолдасы беішара өлгөн екän,
көп дуспан ішïндä қалған екän,
тірі болса қасымда қӯрмөсп'едї?
көкрögӯнö көп қаіғы салған екän.

173.

Äр қердä қарасы бар қан ағады,
бу қердä өлсöм менї кім бағады,
көп қарадан өлӯмдӯ ojӯна алып
ікі көздöн қанды қасы ендї ағады.

174.

Бір қергä атын баілап тӯстӯ деідї,
äзіз қаннан ӯмӯтӯ ӯздӯ деідї,
қалғындықта қанымда қолдасым қоқ,
бастады досӯн қоқтап сöзӯн деідї.

175. Бос қігіттің досұн қоктап қылағаны.

Тозан басты құңұмдұ,
көп әскәр басты қолұмдұ,
каіғы басты көңлұмдұ,
ашылар күн боларма?
кәріштіккә түскөндө
досұм маған келәрмә?
есімә алып қоктасам
менің калым білярмә?
қалғыздыкка косканда
бір көрөр күн боларма?
бурунғұдаі бірігіп
бір құрөр күн боларма?
артымдағы дуспаннан
кутулар күн боларма?
бу каіғылы күндөрұм
умутұлар күн боларма?
карсы карап дуспанға
құрсөм қолұм боларма?
бурунғұдаі бірігіп
бір құрөр күн боларма?
аірылыпсын, қан досұм,
көрөр күңұм боларма?
іздәін десәм дәрмән қок,
сені каідан табармын?
бірғә өлсөм арман қок,
сені каідан табармын?

176.

Тосұн қоктап зар кылып еңрәіді,
көрмөімұн досұмдұ деп көп қылаіды,
бік таудұң басында бір карлығаш
баласына қем берін асраіды.

177.

Карлыҕаш карлыҕашка ҷем берәдї,
карындас карындаска дәм берәдї,
ҷалҕыздыкка тўстў кәріп басым,
менің бўїтўп ҷўргонўм кім біләдї?

178.

Ҷылаҕаным білмәідї әкәм менің,
зарлыҕым білмәідї шешәм менің,
кәріптіккә тўстў кәріп басым,
сурарҕа іш кім ҷок менің.

179.

Кўндөр бізгә бар екән бўїтўп ҷўрөр,
зарлансамда іш кім ҷок калым сурар,
өз ҷајында асраҕан әкә шешәм
боларматаҕы сіздї бір кўн көрөр.

180.

Аҕаштын басын кессә тўбў калар,
екәўнўң бірї өлсө бірї калар,
ҷалҕызың өзў өлсө несї калар?
мінгән ат кїгән тон ҷатка калар.

181.

Бараін десәм болўптў ҷолўм тујук,
аітаін десәм ҷат елдә сөзўм сыныk,
не кылсада ырыс бар шарамыз ҷок,
болмасты паіда кәріптән, көҷлў сыныk.

182.

Тўҕан ҷер, әкә шешә оіҕа тўстў,
ҷок болдў касындаҕы ҷан ҷолдасы,

ҷӱрмӧс ҷергӓ ушрады кӓ̄ріп басым,
аҕады ҟан аралас кӧздӧн ҷасы.

183.

Бу дӱнӱӧнӱ̆ҥ ішӣндӓ ӧlмӧі калҕан,
боларма оілаҕаныҥ бӓ̄рӣн алҕан?
бірӓӱнӱ̆ҥ басында ҟаіҕысы бар,
аныҥ ӱшӱ̆н бу ҷырды тауп алҕан.

184.

Ҷаздым мен муҥдӱ кӧҥlӱ̆м ашылсын деп,
ӓ̄р ҷердӓ бу бір сӧзӱ̆м шашылсын деп,
дӱнӱ̆ӧдӧ тӱрlӱ̆ тӱрlӱ̆ адам болар,
ҟаіҕылы адам кӧҥlӱ̆ басылсын деп.

185. Бос ҷігіт ҟудаіҕа налыс ҟалҕаны.

Улулардыҥ улӯ ҟудаjым сен,
кеlӣп турмӱн алдыҥда кодӓjӣҥ мен,
ӧзӱ̆ҥ ҷардым ҟылмасаҥ біз ҟулӱҥа,
ҷалҕыздыкка тӱсӱппӱ̆н нетӓін мен?

186.

Оілаімын ҷаным мында ҟаларма деп,
муҥдӱ басым бу ҷердӓ ҟаларма деп,
кім ӧlмӧі ҟалар мында ҷаралҕан сон?
ҟорҟамын ҟул кепіlсӣз ҟаларма деп.

187.

Ҟудаі ҷарлыҕынан ҟаларым ҷоҟ,
ҷардым іздӓп іш ҟаіда барарым ҷоҟ,
кӧҥlӱ̆мӧ со бір ҷерӣ муҥ болады,
кепіl тауп кӧр ішӣнӓ саларым ҷоҟ.

188.

Он сегіз мыӊ ā̄lämдї ӊаратыпсын,
тас ішїндä kурттарӄа ӊем берїпсїн,
тіläрмїн ӊарлы kулуӊ султаным деп
ӊердäгї адамдарӄа дā̄м берїпсїн.

189.

Сеннäн баска іш кімгä тіläрїм ӊоk,
ā̄lім не боларын біläрїм ӊоk,
амалым ӊоk усраса ölӱ̆м ендї,
сеннäн баска іш кімдäн тіläрїм ӊоk.

190.

Äӱ̆älдä біз kулӱӊдӱ патса kылдыӊ,
kулӱӊдӱӊ датын öзӱ̆ӊ біlдїӊ,
не kылсаӊ біз бендä шарамыз ӊоk,
азап kылсаӊ kулӱӊа ашӯландыӊ.

191.

Беішара еӊрäп kудаіӄа налыс kылды,
ӊаратkаннан басыkты ендї біlдї,
беішара налыс аітып отур едї,
kара тышkан алдына kарсы kelдї.

192.

Тышkаны бу беішара устаі алды,
öзӱ̆ндöі ā̄р ӊерїнä ӊара салды,
бурунӄӱдан есіткäн сöз бар екäн,
дертїнä бу тышkанды дā̄ргір kылды.

193.

Тышkанды ӊіпкä баілап kоjа бердї,
тышkан іздäп ā̄р ӊердäн шöптӱ̆ ӊедї,

ӓр ҷердӓн тышкан шӧптӯ іздӓі, іздӓі
бір шӧп ҷет кара тышкан сыпа болдӯ.

194.

Бу тышкан о шӧптӯ ҷеп алды,
шӧптӯ ҷеп со ҷердӓ ӱгӱп салды,
шӧптӧн со ҷердӓ ӱгӱп салып
ҷарасы сау кісідӓі бола калды.

195.

Тышканың ҷігӓн шӧбӱн тауп алды,
бір аз ҷеп ҷараӷа ӱгӱп салды,
ҷарасының ӱстӱнӧ салып едї,
ҷарасы сау кісідӓі бола калды.

196.

Кудаі таӷала берӓкӓт берїп дертїн ҷазды,
атына мінїп ҷолӷа таман басты,
бір кӱнӯ катты шауп ҷӱрдӯ деідї,
шӓрнїң шетїнӓ ендї араласты.

197. Калӷан досӯнӯң сӧзӯ.

Беішара мунӯң досӯ калӷан екӓн,
буӷанда көп ҷараны салӷан екӓн,
көп ӓскӓрдїң ішїнӓн досӯн таппаі
бајаӷы өз ізїнӓ барӷан екӓн.

198.

Ҷетті кӱн досӯн таппаі іздӓп ҷӱрдӯ,
кызӷа ҷарыны табалмаі кабар бердї,
кан кызымӓн екісї акылдасып
ендї kelcӓ кашӯ макул көрдӯ.

199.

Кыз аітады онў екпäl деідї,
ölгöнбö тірімä онў тап деідї,
бу шā̄рдїң ішїндä бір кемпір бар,
ҷасырып ӱјӱ̆нö онўң екпäl! деідї.

200.

Ҷолдасы патсаны іздäі ҷӱрдӱ̆,
кöп кöрӱ̆нсö атының басын бурдў,
бір тöбöнӱ̆ң басына кеlїп едї,
ҷан ҷолдасы кеläдї онў кöрдӱ̆.

201.

Атына мінїп досўна kарсы ҷӱрдӱ̆,
бір бірїнä ҷолдасып kолын бердї,
бірїн бірї ко̣рӱ̆сӱ̆п кöңӱl тынды,
атkа мінїп екäӱ̄ шā̄ргä барды.

202.

Бірїн бірї кöрӱ̆сӱ̆п кöңӱl тынды,
шā̄ргä кіräік деп атkа міндї,
ҷан досў kыз ӱјӱ̆нö ҷаjау кеlїп
аман ҷарың кеlдї деп kабар бердї.

203.

Шӱјӱ̆ншігä тіläдї ал кеl! дедї,
kолўңа алтын ҷӱзӱ̆к сал кеl дедї,
кемпіргä бесмың алтын діlдä бермäк болдўм,
ҷарымны барып маҕан ал кеl! дедї.

204.

Кемпіргä бесмың алтын діlдä бермäк болдўм,
ҷарымны барып онан кöрмöк болдўм,

ендї мында келмäсїн дуспан білäр,
тўзöр ендї кемпір біздїң қолдў.

205.

Äр қердäн дуспан бізгä көз салады,
кемпірдїң ўйўнö алып барсын дедї,
кемпіргä кабар берїп ўäдä кылдым,
кешä барып тўндö бір турмак болдўм.

206.

Кан кызы қан досўна кабар кылды,
кемпірдїң ўйўнö алып барсын дедї,
äр қердäн дуспан бізгä көз салады,
тўзöр ендї кемпір біздїң қолдў.

207.

Шäрдäн біräў мунў көрдў деідї,
баjаҕы кыздың қары келдї деідї,
беішаралар кемпіргä келгäн екäн,
көргöндöр канҕа аітам деп келдї деідї.

208.

Есіктäн кан алдына келдї деідї,
бір қумуска келгäнїн білдї деідї,
баjаҕы дуспаныңыз екі қігіт
о кемпірдїң ўйўнö келдї деідї.

209.

Бїläрї кан алдына келдї деідї,
екі қігіт келгäнїн білдї деідї,
бу дуспаннан біз каітїп кутулалык,
қуртўн қїп ендї кеңäс кылды деідї.

210.

Баjаҕы Зїтун батыр біргä келдї,

кӯjӧӯ болӯп шыкмаiды кандан дедӣ,
кан кызын аламын деп куанды,
сӓлӓм берӣп ендӣ ӯiгӧ кiрдӣ.

211.

Таксыр кан руксат берсӓң мен бараiн,
амал кылып мен онӯ ӧлтӯрӧiн,
о кемпiрдiң ӯjӯнӧн тiрi устасам
алдыңа сӯрӧп мунда келтiрӓiн!

212.

Оiбаi балам, онӯ ӧлтӯрсӧң кыз сенiнӣ,
боламын дуспан кетсӓ досӯң сенiкӣ,
каннан руксат алҕан сон ңӯрӧт екӓн
кемпiрдiң бу ӯjӯнӧ келдӣ деiдӣ.

213.

Каннан руксат алҕан сон ңӯрдӯ деiдӣ,
кемпiрдiң бу ӯjӯнӧ келдӣ деiдӣ,
бiр коржунҕа толтурӯп алтын берӣп
кемпiрдӣ акыр алдап урдӯ деiдӣ.

214.

Оiбаi кемпiр, саҕан алтын мол берӓiн,
ӧлгӧншӧ кiзмӓткӓ кул берӓiн,
аларны ӯ берсӓң ӧлтӯр кемпiр,
ӧмрӯң ӧтпӧi турӯп ңол берӓiн.

215.

Таң ертӓн турӯп кемпiр ас кыларсын,
ас iшiнӓ ӯ салып алдырарсын,
кан саҕан мунӯ ӧлтӯрсӧң шын берӓдӣ,
бiр каум катындарҕа бас боларсын.

216.

Акыр ңолдан кемпiр азды деiдӣ,

буларҕа ендї шуңкур казды деідї,
базардан ӯ сатып екпäлгäн
таң ертäн кемпір кылды асты деідї.

217.

Беішара бу дäрїдäн ішїп салды,
ңолдас бiлмäс мунӯ тыста калды,
ңолдасы ңок бäрїн бердiм дäрi,
өлтӯрсӯн деп патсаҕа кабар салды.

218.

Бајаҕы Зїтун өзӯ келдї деідї,
кäріптäн ендї кегїн алды деідї,
таң ертäн базарда өлтӯрöм деп
зындамҕа темірläп салды деідї.

219.

Салдаттар патсаҕа кабар салды,
дуспаннан каның ендї көңӯ тынды,
кызымды мен Зїтунҕа берäмїн деп
ңуртӯна тоі кылың деп кабар салды.

220.

Кан кызын аламын деп куанады,
бу кызды меннäн баска кім алады,
Бос ңігіт зындамҕа салҕаннан сон
көңӯ сӯјöр каныша деп оі кылады.

221.

Кан ертäн ңарлык кылды өлтӯрӯң деп,
базарҕа алып келїп өлтӯрӯң деп,
дуспанымдың өлгöнӯн ңуртӯм бiлсiн,
дуспан өлӯп калҕанда көңӯ тынсын деп.

222.

Салдаттар Бос ңігіттї алып барды

базарҕа el ц̣ӣлды, öӊнöн солдў,
беішара мас болўп акылы ц̣ок
ажал ендӣ мунда таӯшар болдў.

223.

Ц̣олдасы кан кызынан каітып кеlдӣ,
бір сумдўк болҕанын ендӣ біlдӣ,
кемпірдӣӊ ашӯланып ц̣анын алды,
кылыш тутўп кемпірдӣӊ басын кестӣ.

224.

Кемпірдӣӊ ашӯланып ц̣анын алды,
кемпірдäн кылыш тутўп канын алды,
досумдўӊ кунўн сеннäн алаін деп
басын алып кескӣläп іткä салды.

225.

Беішара ендӣ ц̣октап зар еӊрäідӣ,
кез кеlӣп кöрӯ̆нгöннöн бір сураіды,
ā̆р ц̣ердäн сураі сураі кеlӣп едӣ,
базарда кöп el ц̣ӣлып шӯлаіды.

226.

Бір ц̣ердä кöп калк карасып тыр,
ā̆р ц̣ердäн асӯшыны сурасып тыр,
ölтӯ̆рӯ̆шӣ бір ӯ̆ā̆зірдӣӊ колўнда тыр,
асӯшы кесӯ̆шӣмäн тіläсӣп тӣр.

227.

Бірäӯ̆ асамын деп ц̣іп алып тыр,
бірäӯ̆ алмас кылыш колҕа алып тыр,
ӯ̆ā̆зӣрмӣнäн бӣläр турдў бā̆рӣ,
ӯ̆нöр кылаік деп ц̣арлыкшы саіланып тыр.

228.

Досўна қақын келіп кадам басты,
не кыларын білмәді, катты састы,
қылап еңрәп касында турўп еді,
бір заманда беішара көзўн аштьі.

229.

Ажағына кырса баіладылар,
өлтўрўгө орнўн саіладылар,
төңрөгўнө караса бәрі дуспан,
кәріп қан шыққўға кыінадылар.

230.

Оң қанында қан досў қылап отур,
өлтўрўгө қурт бәрі шўлап отур,
ажал қетсә іш кімдән дәрмән болмас,
імән аітып өлөрўн оілап отур.

231.

Беішара өлөрўн енді білді,
досўна бері кел деп бір ым кылды,
досўна кырбан енді қан қолдасы
касына досў қакынрак енді келді.

232.

Аузўн ашып досўна сәләм аітты,
тіріліктә енді досўм біздән каітты,
ажал қаннан беішара тўңўлгөн сон
елмінән қуртўна сәләм аітты.

233. Бос қігіт досўна қырлағаны.

Оібаі, қан досўм, қакынрак кел!

арзым саҕан аітаін,
сеннӓн баска досӯм ҷок,
сырым кімгӓ аітаін?
каршыҕа кустӯҥ канаты
каірылысар кӯн болады,
амандасып досӯмӓн
аірылысар кӯн болады.
бір кӯн калмас досӯнан
каірылысар кӯн болады,
Е ҷан ҷосӯм ҷакын кеl!
ажал бізгӓ ҷетӣптӣ,
кӧп дуспаныҥ ішӣндӓ
дӓ̄рмӓн біздӓн кетӣптӣ.
Бӯ̆гӯ̆ннӧн сон, ҷан досӯм,
ендӣ сіздӣ кӧрмӧк ҷок,
бурӯ̆нҕудаі бірігӣп
ендӣ біргӓ турмак ҷок.
Бу ҷердӓн сіз каітыҥыз!
ҷуртка сӓ̄lӓм аітыҥыз!
ҷалҕызыҥ̆ныҥ сӧзӯ̆н деп
біздӓн сӓ̄lӓм аітыҥыз!
каршыҕа кустаі кондурҕан,
касымда сӯ̆jӯ̆п отурҕан,
дӣдарыма тоімаҕан,
ҷалҕызым деп оілаҕан,
муҥдӯ калҕан ӓ̄кӓмӓ,
зарлы болҕан шешӓмӓ,
ӓ̄кӓмӣнӓн шешӓмӓ
сӓ̄lӓм аіта кӧрӯ̆ҥӯ̆з!
бала шешӓдӓн тӯмак бар,
бујурук болса турмак бар,
ажал ҷеткӓн адамҕа
артык ӧмӯ̆р сӯ̆рмӧк бар,
канатынан каірылҕан,

ҫалҕызынан аірылҕан,
каікы көп шешämä
кабар кыл деп аіта көр!
кімдї балам дер ол?
кімдї мен деп сўјөр ол?
біз есїнä тўсköндö
ҫалҕан отка кўјөр ол,
кўігönўнö кез болсаң
кабар кыл деп аіта көр!
басымдаҕы бөрўгўмдў
муңдў калҕан äкämä,
колўмдаҕы ҫўзўктў
зарлы болҕан шешämä
öз колўңнан бергäісїн!
көңлўн унаі ҫўргöісўн,
басымдаҕы бөрўктў
кїсädä ол умутпас,
ҫалҕыз улўм келäр деп
ол біздärdї кўтпöсўн!
колўмдаҕы ҫўзўктў
öз колўңа салҕаісын,
сäläм аітты деп ҫалҕызың
шешämä сен бергäісїн!
ҫалҕызым деп ҫыласа
көңлўн унаі ҫўргöісўн!
біз екіміз бар едік,
іш аірылмастаі ҫар едік,
бір кўн сенї көрмöсöк
көрöік деп зар едік.
Алладан пäрмäн ҫеттї,
досўн досўнан кал кеттї,
бу дўнўödö көрмöсöң
акрäттä көргöімўз!
Біздің ўшўн, ҫан досўм,

көп ренжїп не көрдўң сен?
ӓкӓ шешӓдӓн аірылып,
еліңӓ сен барарсын,
ӓкӓ шешӓнї көрөрсўн,
біздӓн кабар сураса
арзың аітып ңыларсын.
Барсаң сенї көргөілөр!
қасыңа келїп турғаілар!
біздӓн кабар сураса
көзў көргөн ңолдастар,
біргӓ ңўргөн муңдастар,
бізді есїнӓ алғандар,
біздӓн мӓкрўм калғандар,
бізді көрмөі калғандар!
біздӓн кабар сураса
сӓлӓмді аітарсыз.
Біздӓн ренжїп калғандар,
біздӓн көңўl калғандар,
көп ішїндӓ бар болсаң
разы болсўн деп аітсаң
ңалғызда өтөр дўнўөдөн,
ңаманда өтөр дўнўөдөн,
дўнўө ішїндӓ арманда
зарлыда өтөр дўнўөдөн,
конак болған дўнўөгө,
кім өлмөідў дўнўөдөн?
сендӓ өтөрсўн дўнўөдөн.

234. Досўнўң ңубабы.

Аірыларың білгӓнмїн,
корка корка ңўргөн мўн,
алла ӓмірїнӓ дӓрмӓн ңок,

моін сынып турҕанмын,
шешӓ сӳтӳ̆н ембӓгӓн,
ӊаннан сӓттӏ сӳјӳскӓн,
заман аkыр болҕанша
арылмајыk дескӓн,
ӊаннан тӓ̄тті ӊан досӯм,
ӊаным kырбан kылсамда,
осӯ кӧптӳ̆ӊ алдында
сіздӏӊ ӳшӳ̆н ӧlсӧмдӧ
кӧп дуспаныӊ ішӏнӓн
kутӯлмастаі кӳн болдӯ.
баска тӳскӧн ісӏміз
умутӯлмастаі кӳн болдӯ.
Ӊаннан тӓттӏ ӊан досӯм,
кӧп кӳн біргӓ ӊӳрмӧдӳ̆м,
бӳгӳ̆ннӧн сон аkыры
ендӏ сіздӏ кӧрмӧдӳ̆м,
сен ӧlсӧӊ мен kаітармын,
арзым kаітып аітармын,
ӓ̄кӓӊ шыkса алдымнан
не деп ӊубап аітармын?
шешӓӊ шыkса алдымнан
не деп ӊубап аітармын?
алдымда турӯп зарланса
не деп ӊубап аітармын?
ӓ̄кӓмӏнӓн шешӓдӓн,
малмӏнӓн баладан
кімдӏ аірмас бул ӧlӳ̆м?
оібаі, беішара досӯм!
мӓдӓт тіlӓ алладан,
саҕанда кеlӓр бул ӧlӳ̆м.

235. Бос ӊігіттӏӊ ӧlгӧн ӊерӏ.

Беішаралар муӊдасып кӧп турӯптӯ,

арзын аітып екäў̄ муңдасыпты,
базарда ҷīлҕан кöп ҷамаҕат
булардың сöзў̆н есітїп ҷыласыпты.

236.

Бір заманда ў̄ā̄зірї кеlдї деідї,
беішаралар ölöрў̆н біlдї деідї,
салдаттар алдына ā̄зір турўп
kылышмїнäн шабың деп ҷарлыk kылды.

237.

Ölтў̆рöргö мунў баіладылар,
kылышын öткў̆р kылып kаірадылар,
салдаттар kылышмїнäн шауп едї,
öтпöдў̆ kылыш ҷанды kыінадылар.

238.

Ў̄ā̄зірї öткў̆р kылыш кеlтїр деідї,
кешіктїрмäі мунў тез ölтў̆р деідї,
бетїндäгї пернäсїн ашып шабын,
патсаның кöңlў̆н шапшан тындыр деідї.

239.

Бетїндä kыл пердäсїн соjўп алды,
ҷалаңаш моінўна kылыш салды,
бетїндä алтын аідар тў̆мölў̆ бар
кöргöн адам буларҕа таң kалды.

240.

Тек кісі емäс деп оілап едїк,
кöп кісі ортаҕа алып сöіlöп едїк,
kаітäік залым патса тіl алмады,
ölтў̆рмä беішараны kоі деп едїк.

241.

О ҷердӓ Зӣтун батыр аkырады,
ӓ̄р бірӣнӓ öлтӳ̆рӳ̆ӊ деп шаkырады,
kан ҷарлыҕын бузӯҕа ӓ̄лӣӊ барма?
салдаттарҕа шабыӊ деп аkырады.

242.

Салдаттар басын ӳзö шабалмады,
ылажын öлтӳ̆рӳ̆гö табалмады,
öлтӳ̆рöм деп kыінапты ӓ̄зіл ҷанды,
салдаттар тіlӣн бір алмады.

243. Бос ҷігіттӣӊ ҷубабы.

Оібаі ӓ̄скӓр бізгӓ ҷаман сöілöмöӊӳ̆з!
kылыш етім кесӓр деп оіламаӊыз!
табанымдыӊ астында алмас kылыш
алып шабыӊ ҷанымды kыінамаӊыз!

244.

Кöӳ̆дöмдӳ̆ іш кім менӣӊ ӳзбöс деімӣн,
öз kылышым болмаса кеспӓс деімӣн,
ҷанымды алсаӊызда kыінама ал!
даҕдыр kылса тӓ̄ӊрім буз бас деімӣн.

245.

Беішараныӊ етігӣн шешӣп алды деідӣ,
кöӳ̆дöдӓн шауп басы ӳздӳ̆ деідӣ,
алты бӳ̆ктöп салҕан алмас kылыш
бір шапkанда моінӯ ӳздӳ̆ деідӣ.

246.

Ӓ̄зіл ҷаны kыіналып ҷергӓ тӳ̆стӳ̆,
аk ҷӳ̆зӳ̆ ҷарkырап ҷергӓ тӳ̆стӳ̆,

қасында қан қолдасы қылап отур,
досұнан айрылып ұмұт ұздұ.

247.

Зітун батыр ол оңбасын деді,
дарға баілап қоғары асың! деді,
қурт ішіндә өлгөнұ мәлұм болсұн!
кан канышаның көңлұн бассын деді.

248.

Кәріп басын дарға асты деіді,
қурт бәрі қылап онан кашты деіді,
канға қурт өлтұрдұк айтып келді,
кутулдұк дуспаннан көңлұмұз ышты деіді.

249.

Тоі кылың деп қуртұна қарлык кылды,
патсаның өлгөнұн қурт білді,
кыз бакыр бу істән ессіз акыл,
мал соіұп тоі енді кылды деіді.

250.

Беішара ол шәрдә өлұп калды,
досұ онұң кыінын көрұп калды,
дарға басын асканын көргөннөн сон
қылаі қылаі беішара талып калды.

251.

Аіғаі дұнұө! е дұнұө!
кімгә уапа кылдың сен?
Ескәндірдәі патсаны
өз колұна алдың сен!
нешә, нешә шәрдәрді
енрәтіп алдың сен!

пакры ā̄läм Мукамбäт
онў таҕы алдың сен,
алып алып тојӯң ҷок,
іштä бірїн којӯң ҷок.
Касымда ҷӱргӧн ҷан досўм
бӱгӱн таҕы алдың сен,
ажал ҷетсä ӧlгӧімӱн!

252. Кара Шаш Сулӯнӱң сӧзӱ.

Кыз сактаіды ҷолдасы кеlämä деп,
кеlїп біздäн бір кабар алама деп,
кыз ӱјӱнӧ ҷолдасы кеlмäгäн сон
кыз коруктў бір сумдўк болама деп.

253.

Кемпіргä кан кызы кеlдї деідї,
кемпір ӧlӱп ҷатыр кӧрдӱ деідї,
ӱјӱнӧ ҷылаі еңрäі каітып кеlдї,
бір сумдўк болҕанын біlдї деідї.

254.

Бā̄рїн-дä кырк кыздың касына алды,
шā̄рдäн ҷарын іздäі ҷӱрмӧк болдў,
тӱн ішїндä каі ҷердä таус болдў,
äінäктäн бā̄рї кеlїп кулак салды.

255.

Бір ҷергä кеlсä кӧп ҷурт тоі тоілаіды,
осўнда болар деп кыз оілаіды,
ā̄р äінäктїң тӱбӱндӧ ҷыр ҷырлаіды,
ҷарын ҷоктап беішара зар еңрäідї.

256. Кара Шаш Сулӯдӯӊ äінäктäн ӊырлаӻаны.

Тӱӧ кеlӣп боздаіды,
ботасы онӯӊ ӊоkп'екäн?
бота кӧздӱ̆ Бос ӊігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӊоk шыӻар?
сӣр кеlӣп муӊраіды,
бузаӯм деп ӊылаіды,
беішараныӊ бузаӯ
бу ӱјӱ̆ндӧ ӊоkп'екäн?
kоілар кеlӣп маӊраіды,
kозусӯ ӱшӱ̆н еӊräідӣ,
беішараныӊ kозусӯ
бу ӱјӱ̆ндӧ ӊоkп'екäн?
Ӊылkы кеlӣп кіснäідӣ,
kулунӯм деп іздäідӣ,
беішараныӊ kулунӯ
бу ӱјӱ̆ндӧ ӊоkп'екäн?
булбул kустар саіраіды,
kызыл кӱlӱ̆ ӊоkп'екäн?
kызыл ӊӱздӱ̆ Бос ӊігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӊоkп'екäн?

257.

Äінäктäн беішара ӊыр ӊырмаіды,
ӱі ішӣндä ӊамаӻат ӊыр тыӊдаіды,
іш адам kан kызы деп оіламаіды,
беішара ӓр кімгä бір еӊräідӣ.

258.

Кӧп ішӣндä бір адам біlдӣ деідӣ,
беішара kан kызы екäнӣн кӧрдӱ̆ деідӣ,
беішара ӊарын ӊоkтап ӊӱргӧн екäн,
äінäктäн ӊарын ӊырлап ӊубап бердӣ.

259.

Тӱölöр кеlїп боздаіды,
ботасы онӯң ӌок шыҕар,
бота кӧздӱ̆ Бос ӌігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӌок шыҕар;
ӌылкы кеlїп кіснäсä
кулун онӯң ӌок шыҕар,
кулун кӧздӱ̆ Бос ӌігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӌок шыҕар.
Сӣр кеlїп муңраса
бузау онӯң ӌок шыҕар,
бузау кӧздӱ̆ Бос ӌігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӌок шыҕар.
Коілар кеlїп маңраса
козусӯ онӯң ӌок шыҕар,
козу кӧздӱ̆ Бос ӌігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӌок шыҕар.
Булбул кустар саіраса
кызыл кӱlӱ̆ ӌок шыҕар,
кызыл ӌӱздӱ̆ Бос ӌігіт
бу ӱјӱ̆ндӧ ӌок шыҕар.
Бос ӌігіттїң тулҕасы
ӌаралаҕанҕа уксаіды,
дӱнӱ̆öнӱ̆ң дäӱlöтӱ̆
тул калҕанҕа уксаіды,
ӌарыңдан кабар сурасаң
каітпас ӌергä кеткäн ол.

260.

Естїп бу сӧздӱ̆ кыз ӌылап кеlдї,
ӓ̄кäсїнäн кыз басын сурап кеlдї,
ӓ̄кäм менїң аң аулаі барҕан екäн,
сауҕа бер ӓ̄кä деп еңрäп кеlдї.

261.

Естіппән, оібаі әкә,
аң аулаі кетіпсін,
өлүрүгө батыпсын,
калың шаңгәл ішінән
бала суңкар атыпсын,
ңаксы көргөн кызыңа
бір сауғаны кыімаіма?
тузак кура јатыпсын,
бала кік атыпсын,
атып алған аңынан
бізгә сауға бермәімә?
ңаксы көргөн кызына
бір сауғаны кыімаіма?
атка мініп шығыпсын,
дуспаныңды ңығыпсын,
дүнүө ендї кең калды,
өлмөс кабар уғупсун,
бір күн әкә ңыларсын,
көппән дуспан боларсын,
іс өткөн сон паіда ңок,
әкәм, дерттї боларсын,
оілағаның білдім мен,
сенің түрлү ојұң бар,
бірәүгә бізді берәр ојұң бар,
ңурт ішіндә тојұң бар,
темір алтын болмасты,
бакыр күмүс болмасты,
еркім бар деп ес кылма,
кыздың тілін алмасты,
күјөү кылған Зітунұң
сыртын алтын кылсаңда,
ішін күмүс кылсаңда

öз ҷарымдаі болмас ол,
алтынҕа ҷӱнӱн бојасаң
карҕа суңкар боларма?
канатына кан ҷаксаң
суңкар карҕа боларма?
ҷаксы кӧргӧн кісіңдї
корҕа косӱп кеlтірсäң,
тамам ҷуртка біlдірсäң
öз ҷарымдаі боларма?
Кӱјӧӱ сӱјӱп тоі кылдың,
кызың тіlїңдї аларма?
Бос ҷігіттїң сӱӧгӱн
мың Зїтунҕа бермäспїн,
öз ҷарымның моласын
алтынды ӱігö бермäспїн,
сондаі ҷарды тапсаңда
іштä кабыл кӧрмӧспӱн,
акылы ҷок ӓкäмнїң
кылҕан ісїң каітäін?
ölгӧн ҷарым кӧрмӧсӧм
тірі ҷӱрӱп каітпаспын.

262. Кан кызына бергäн ҷубабы.

Ҷылама, кыз! ҷылама!
еl ішїндä ҷаксы кӧп,
еlдäн еlгä ҷӱрӧін,
сенї оҕан берäін!
тіlїм, балам, каірмаі,
сӱігӧнӱңшö кылармын,
алтынды отау тіктїрїп
кізмäтшїläр којармын,
басымдаҕы тажымды,

астымдаҕы тактымды
кызым саҕан берӓрмӥн,
арҕымакка міңгізӥп
мың кул, балам, берӓрмӥн,
мың тӱӧгӧ цӱк артыш
мың кӱң, балам, берӓрмӥн,
дӱнӱӧ цӱзӱ кец, балам,
тауп алып бір цаксы
сӱігӧнӱңӓ берӓрмӥн,
мал цаксысын аларсын,
сӱігӧнӱңгӧ цеттірӓрсӥн,
бузма, балам, ойӱңнӱ!
куп тӱзӧрсӱн бойӱңдӱ,
кандардан кат келӓдӥ,
бӓрі сенӥ сӱйӧдӱ,
тотӥ кустаі цігіттӓр
бӓрӥ сенӥ тіläідӥ,
сенӥ алсам деп цылаіды;
шакырып алып турҕӱзӱп
цӱзӱн, балам, көргӱзӱп,
көп каіҕырма, цан балам,
сӱігӧнӱңдӱ берӓрмӓн.

263. Кара Шаш Сулӯнӱң сӧзӱ.

Балаң көңӏӱ калҕанды,
арбасаңда болмас ол,
нур цігіттӥ келтірсӓң
онӱ да кабыл көрмӧстӱ;
сӱӧктӧрӱм сынҕан сон
сӥласаңда болмас ол,
цӱрӧгӱм цаным кӱӏ болдӱ,
су кӯісаңда сӧнмӧс ол,

басым цергä тīгän сон
котўрсäңдä болмас ол,
көңўl кустаі ушкан сон
каітып колҕа конбас ол,
сўігön царым кеткän сон
не кылсаңда болмаз ол,
ішім музҕа толҕан сон,
цўрögўм тас болҕан сон
ішім істä бімäс ол,
арҕымакка мінгізгän
мың кулўңдў нетäін?
кул кізмätī кўн öткön сон
кўңгö кізмät кылдырмаі,
өзўм ісімдї кылармын,
алтынды отау кылҕанша
цердän мола кылармын,
басыңдаҕы тажыңды,
астаңдаҕы тактыңды,
колўма устап нетäін?
такка отурар кісім цок,
мал цаксысын нетäін?
малды алар кісім цок,
елдän елдї аралап
тапкан цаксының нетäін?
өз тапканым кеткän сон
өзгö царды нетäін?
біздän соңгы кызыңды
кысыр калҕан біädäі
елдän елдї аралап
елдän цаксы көрўнсö
оҕан онў берärсін.

264.

Беішара кыз цылаі еңäі сöз бітті,

ā̄käсĭнĭң kасынан зарлап кеттĭ,
ölсöм ц̣арым ц̣олӯнда ölöін деп,
бір заманда шā̄ргä ц̣аkын ц̣еттĭ.

265.

Бір заманда дараҕа аскан кöрдӯ басты,
бір кöрсö есĭ ауп ц̣ергä тӯстӯ,
есĭн ц̣ĭп kанды басын kолҕа алып
kан аралас аҕызды кöздöн ц̣асты.

266.

Каіран басың! kан басың!
кеlгäнгä уkсаіды,
басы ц̣оk кäӯдöдöн
ӯзӯlгöнгọ̈ уkсаіды,
кäӯдöң kанҕа булҕаныш,
аjаk kолӯң шалҕаныш
кебĭнĭң ц̣оk, кöрӯ̆ң ц̣оk,
ц̣ердä ц̣атыр ерм'едĭң?
kанҕа басың булҕаныш
бӯітӯ̆п ц̣атыр ерм'едĭң!
kумҕа булҕап басыңды,
кöздöн аkkан ц̣асыңды
ц̣ергä аҕызар ерм'едĭң?
кäӯкöр басың, kан басың!
алтын ц̣ӯзӯ̆ң булҕаныш
дараҕа асылар ерм'едĭң?
ц̣уртӯңда сен kан едĭң,
ā̄р бір іскä дā̄н едĭң,
дуспандардың kолӯнда
мундаі болар ерм'едĭң?
kараkаттаі кöздöрӯ̆ң,
kызыл кӯlдöі ц̣ӯздöрӯ̆ң,
балдан тā̄ттĭ сöздöрӯ̆ң,

бір кӧрӱ̄гӧ зар болдӯм.
Аітпасам сӧзӱ̆м тӣмӓстӣ,
kаіҕың естӓн кетпӓстӣ,
алыс ҷолҕа кетӣпсӣн,
шаkырсамда kеlмӓссӣн,
ӧзӱ̆ң ҷолҕа кетӣпсӣн,
зар kылсамда біlмӓссӣн;
сіздӓн дӱ̆нӱ̆ӧ ӧтӱ̆птӱ̆,
мендӓ артыңнан ӧтӧрмӱ̆н,
сен алдымда болмасаң
бу дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆ нетӓрмӣн?
кӱ̆ндӧ ҷылап ҷӱ̆ргӧншӧ,
kаіҕың кетпӓс ӧlгӧншӧ,
бу kаіҕыны кӧргӧншӧ,
біргӓ болсам керӓктӣ.

267.

Беішара kыз дӱ̆нӱ̆ӧдӧн kуру kалды,
торkаҕа kанды басын орап салды,
ӱ̆jӱ̆нӧн алтын кӱ̆мӱ̆с kолӯна алып,
ҷарына там турҕузӯ оjӯна алды.

268.

Kасына ҷӱ̆з ҷігірмӓ kулӯн алды,
алтынмӣнӓн кӱ̆мӱ̆стӧн мола салды,
барҕанын kан kыздың біlгӓн сон
ҷуртӯна ҷӣлың деп kабар салды.

269.

Ҷуртӯна kыз kасына барың! дедӣ,
наҕып ҷӱ̆р kызым менӣң біlӣң! дедӣ,
kызымдың бір кӱ̆ндӧ кӧңlӱ̆ сӱ̆jӧр,
kызымдың kыл дегӓнӣн kылың! дедӣ.

270.

Көп әскәр кыз касына келді деіді,
болғанын там турғузўп көрдў деіді,
кыз булардың келгәнін қактырмады,
әскәрдің бәрі каітып қўрдў деіді.

271.

Кызыңыз там турғузўп болған екән,
шәрдән зергәр қіп алған екән,
бу шәрдә сондаі ўі табылмас,
алтынмінән кўмўстён салған екән.

272.

Кан кызын көрўгө уjалады,
шешәсі қалғызым деп зарланады,
касына бір екі адам кошшўға алып
шыдаі алмаі шешәсі бір барады.

273.

Кызына қакын келіп беін бўдў,
оібаі, балам! бу кўн саған каідан тўдў?
кудаі коскан қарыңнан зар еңрәтіп
акыл қок әкәңгә не кан қаудў?

274.

Акыл қок әкәңгә аітсам тіл алмады,
дуспандардың сөзўнөн іш қалмады,
кызыңды қылатпа! деп аітып едім,
канша аітсамда тілімді іш алмады.

275.

Уjалғаннан касыңа келәлмәдім,

ӓкӓңнің іш акылын білӓлмӓдім,
обалың ӓкӓңӓ деп зар еңräідї,
бізді ӱідө сіздї мунда оіламадым.

276.

Обалың ӓкӓңӓ деп зар еңräідї,
бізді ӱідө сіздї мунда оіламаіды,
кыздың касында ңасын төгӱп
көкрögӱндө оілаҕан арзын аітты.

277.

Кызына ңылап каным муңӱн аітты,
кылышты ӓкӓң саҕан курбан аітты,
баласы шешäсінä карамаіды,
ұjалыш шешäсї ӱігö каітты.

278.

Кыз ендї там турҕузӱп болдӱ деідї,
ішінän бекіткändäі кылды деідї,
касында кырк кызмінän амандасып
дала ңер көз ңасына толдӱ деідї.

279. Кара Шаш Сулӱнӱң сözӱ кызларҕа ңылаҕан.

Ңар ңар аіткан ңар ңарым
аман болӱң! кош болӱң!
бізгä ötör кӱн болдӱ;
сырдан кетäр кӱн болдӱ,
аман ендї кош болӱң!
бізгä ötör кӱн болдӱ,
ңар ӱшӱн ölör кӱн болдӱ,
сізгä калар кӱн болдӱ;
біздän рänжі алҕандар,
біздän көңӱl калҕандар,

ojўңўзға алғансыз!
рīза болўң, достарым!
бурунғўдаі боларсыз,
сўігön қарға барарсыз,
оінап кўlöп қўрörсўз,
аман болўң, достарым!
торғаіға қем табылар,
ауруға ем табылар,
басыңыз қас, достарым,
сізгä дä кўн табылар.
Біздän дўнўö ötödў,
тірілік ендї болмасты,
бу қалғаның ішіндä
іш кім ölмöі калмасты.
Менің ўшўн қыламаң!
мендäі бір кыз табылар,
тірігä қар табылар,
ölгöнгö қыр табылар;
менің қарым ötўптў,
бу қалғаннан кетіптї,
кel десämдä келмäс ол,
зар кылсамда білмäс ол,
шын қарымнан калғам қок,
қалған қарға барғам қок,
бу дўнўödö калғам қок,
аман болўң, достарым.

280. Кыздар Кара Шаш Сулўға қырлап аіткаиы.

Äўöl кудаідан тіläімїз,
екіншї сіздän тіläімїз,
бір аз сабыр кылыңыз!
арзымыз бар сураімыз,

бір аз тірі турўңўз!
бір аз дөўрөн сўрўңўз!
ңетім болмаса шешäңіз!
бір кат ңўзўн көрўңўз,
ңолдастарың артыңдаі
козудаі шўлап калмасын!
ā̆кä шешäң артыңдаі
тўн кўн еңрäп калмасын!
алтын бізгä кең сараі
ңергä кулап калмасын!
кырк кыздың канаты,
сіз боларсыз санаты,
канатымыз каірма!
өзўңдөн бізді аірма!
сіздің ўшўн el ңуртўң
ботадаі боздап калмасын!
дўнўödөн ўмўт ўз бөсўн!
тўгөнўңдў бузмасын!
алтында отау кäўк'өрўң
ңат колўнда калмасын!
мерўätшінän маржаның
ā̆р кімгä олжа болмасын!
каіт, ңанымыз! каітсына!
біз пакырды зар кылмаі
каіт, ңанымыз! каітсына!

281. Кара Шаш Сулўнўң сөзў.

Бірäўгä ажал кез kelcä
не кылсаңда болмас ол,
ңан алўшў kelгändä
аітсаң тілің алмас ол,
канша ңаска kelcäңdä
дўнўö ішіндä калар ол

дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆ӊ дäӱ̆lӧтӱ̆,
дӱ̆нӱ̆ӧ ішӣндä болмас ол,
артыӊдаӻы дäӱ̆lӧтӱ̆ӊ
ӓ̄р кімгä олжа болар ол,
ӓ̄кä шешäӊ kасыӊда
зар еӊрäп kалар ол,
ӊан алӯшӯ кеlгäндä
кімдӣӊ тіlӣн алар ол?
ӓ̄кäдäндä кетäрмӣз,
шешäдäндä кетäрмӣз,
ажал кеlсä амал ӊоk,
бу ӊалӻаннан ӧтӧрмӱ̆з,
kатты дерткä ӊолуkтӯм,
дӓ̄рі ішсäмдä тіріlмäн,
ендӣ аітар сӧзӱ̆м ӊоk,
сӧзӱ̆м kалар ӧзӱ̆м ӊоk,
ажал ӊетсä турӯ ӊоk,
аман болӯӊ, достарым!

282.

Беішара kыз ӊылаі ӊылаі тамӻа кірдӣ,
тіріlӣктäн ӧlгӧнӱ̆н ӊаkсы кӧрдӱ̆,
там есігӣн ішінäн бекіт сон
ӧз ішӣнä ӧзӱ̆ бул бышаk урдӯ.

283.

Тӧсӧгӱ̆ндӧ kан kызын kушаkтаіды,
ӧзӱ̆н ӧзӱ̆ бышаkмäн бышаkтаіды,
сыртында kырk kыз саkтап отур,
kан kызы тыска шыkпаі узаkтаіды.

284.

Kан kызы ӊарымӣнäн kосулӯптӯ,
äзіз ӊаны кäӱ̆дӧдӧн ӱ̆зӱ̆lӱ̆птӱ̆,

ā̄кäсӣнä ц̣урт ƙабар аітƙаннан сон
ƙылҕан ƙан тојӯ ендӣ бузулӯптӯ.

285.

Кан есітӣп ц̣уртӯнан ц̣ылап кеlдӣ,
шешäсӣ бетӣн ц̣ыртып еӊрäп кеlдӣ,
тамам ц̣урт бу ƙабарды есіткäн сон
ölгöн кісінӣн моласына бā̄рі кеlдӣ.

286.

Ц̣ыласада іс öтӯ̆п ƙалҕан екäн,
екі ц̣алҕыз дӯ̆нӯ̆ödöн барҕан екäн,
ƙаным мундаі боларын біlмäдӣм деп
öз бетӣн öзӯ̆ тырнап ц̣ыртƙан екäн.

287.

Тыста турӯп ƙан ƙызын шаƙырады,
ц̣уртӯна есік аш деп аƙырады,
ƙаным ашӯланып патсасына,
іс öткöн сон бу ендӣ не ƙылады?

288.

Кöп ā̄скäр там есігӣн буздӯ деідӣ,
беітӣн ашып кöрдӯ̆löр ƙызды деідӣ,
ƙушаƙтасып ц̣атыр екі ц̣алҕыз,
кöргöн сон ӯ̆мӯ̆ттöрӯ̆ ӯ̆здӯ̆ деідӣ.

289.

Кан ƙыздың ƙасында зар еӊрäідӣ,
öз ƙолӯн öзӯ̆ тістäп ц̣улƙулаіды,
ƙаным патсасына ашӯланып
бā̄рі сумдӯƙ öзӯ̆ӊнöн деп ц̣ылаіды.

290.

Кан ц̣ылаі еӊрäі ӯ̆јӯ̆нö ƙаітты,

сыртыннан там турғўз деп қарлық аітты,
сықылын бу баланың білмәдім деп
қуртўнўң бәрі қілып көңўл аітты.

291.

Сумбатын көргөннөн сон қаітпадыңыз,
алтын аідар тулумўн аітпадыңыз,
сымбатын көргөннөн сон сумдўқ қылсам,
сонда менің моінўмнан аітпадыңыз.

292.

Каным қанға макул болдўң деідї,
қалғызыңды өлтўрўп тындың деідї,
ендї артында қоскан кім калады?
өлө өлгөншө аманат алдың деідї.

293.

Қалғыз қызың өлтўрўп тындың деідї,
молаға қанын алып қоідўң деідї,
алдыңда қуанышың кім болады?
тірілїктә тукумўңду қоідўң деідї.

294.

Беішара қан аітты: Білмәідім деп,
өлтўрөргө базарға кірмәдім деп,
сақалын қулўп патса көп қылаіды,
беішараның сымбатын көрмөдўм деп.

295.

Моласына қан келїп қурт қўргўздў,
алтын мола сыртынан там турғўздў,
беішара қалғызым! деп қан қылаіды,
қылағанмән өлгөнўн кім тіргізді?

296.

О арманда ӧтӱ̆птӱ̆ бул арманда,
біlмäдїм деп ӌылаіды kандар мында,
алдадан даӻдыр кеlсä шара болмас,
дӱ̆нӱ̆ӧдӧн ӧтӱ̆п кеттї бӓ̄рї арманда.

297.

Ікі ашык біргä ӧlӱ̆п kалды,
ӓ̄кäсї ӌуртӯн ӌīп мола салды,
Бос Ӌігіттїӊ бетін kушӯп ӌан досӯ,
дос ӱ̆шӱ̆н ӌан досӯ талып kалды.

298.

Дос ӱ̆шӱ̆н беішара кӧп ӌылаіды,
kудаіда аман kыл! деп кӧп тіläідї,
досӯм маӻан аманат берїп едї,
тапсырмаі ӧlсӧмдӧ о kалаі' деідї.

299. Ӌігіттїӊ ӌырлаӻаны.

Мен kаітӯӻа оі kылдым,
кіммїнäн ӌӱ̆ргӧімӱ̆н,
кімдї досӯм дегäімїн?
сен есїмä тӱ̆скӧндӧ,
кеткäн кеlмäс kасыӊнан,
ӌыласамда паіда ӌоk,
кӧздӧн аkkан ӌасыӊнан
менїӊ сенсїз ішкäн ас
kызыл kанӻа уkсаіды.
Каітаін десäм ӌуртӯма
kаіӻыӊ аjаk тусаіды,
кӧптӧн ендї аірылӻан

қаздаі болўп қалдым мен,
көп елінән аірылған
аздаі болўп қалдым мен.
Ботасы өлгөн тўёдөі
ендї боздаі қалдым мен,
қулунў өлгөн біәдәі
ендї кіснәі қалдым мен,
қаныңқа тапсырдым,
қарыңбірдә қасыңда,
қалғыздыққа қылаімын,
көп қаіғы бар басымда,
өлөін деп оіласам
аманатың бар коінўмда,
қўрөін деп оіласам
қалғыздық бар моінымда,
аманатың тапсырып
тірі болсам келәрмін,
қаннан тәттї қан досўм,
қолўңда мен өлөрмўн,
қутўлдўңыз дўнўёдөн,
екәў болып бірләнін.
Қолдасына аірылып
досўң қаітты зарланып.

300. Досўнўң ўјўнө барған қерї.

Беішараның сөзў ендї біттї деідї,
қуртўнўң қөнўн сураі кеттї деідї,
қудаі сақтаса бендәгә пәлә болмас
аман есән қуртўна барды деідї.

301.

Алдында бір екі адам көрдў деідї,
қеткән сон қақын сәләм бердї деідї,

екі адам öз еlĭнĭң патсасы екäн,
амандасып біргä ендĭ ҷӱрдӱ деідĭ.

302.

Ҷалҕыз ҷігіт, атыңды бірмäн аіда!
сенĭң бізгä кеlгäнĭң болдӯ паіда!
сіздäрдĭ іздäп шыkkан кöп кісі едĭк,
ҷалҕыз ҷӱрсöң kасыңдаҕы досӯң kаіда?

303. Ҷігіттĭң ҷубабы.

Кудаjым ҷалҕыздыkkа салды деідĭ,
ҷан ҷолдасым ҷылаі еңрäі kалды деідĭ,
kудаjым даҕдыр ҷетĭп алҕан сон
ҷан ҷарымнан аірылып kалдым деідĭ.

304.

Екäӱ бу kабарды есіттĭ деідĭ,
шāргä алып мунӯ ҷӱрдӱ деідĭ,
ҷалҕыз шāргä кіргäннäн сон
ҷурт бāрі кеlĭп мунӯ кöрдӱ деідĭ.

305.

Бастады ҷігіт кöпкö сöзӱн деідĭ,
аҕызып екі кöздöн ҷасын деідĭ,
ҷалҕыздыҕын kан есітсä ölöр деідĭ,
kанҕа барып аітӯҕа састы деідĭ.

306.

Ҷīлып кöп бīläр кеңäседĭ,
ҷалҕызы патсаның деп муңдасады,
бір аkын бар екäн ҷурт ішĭндä,
ҷырмĭнäн біlдĭрӱгö оңдасады.

307.

Акынмäн ҷан досӯн алып ҷӯрдӯ,
кöп бīläр сā̄läм берїп канҕа кеlдї,
ҷалҕыздың ҷан досӯн кöрӯп едї,
кан канымбäн ордӯнан ҷылап тӯрдӯ.

308.

Ҷан ҷолдасың ҷалҕызым каіда? деідї,
кӯјӯп ішімїз ҷалын болдӯ деідї,
балаңыз ҷарымäн кеін калды,
тоі болар ӯідӯң ішїн саіла деідї.

309.

Балаңыз сӯігöнбäн кеін калды,
ҷалҕызыңыз біздäн кабар салды,
ā̄кäмїз біз барҕанша ҷуртӯн ҷīп
ајамаі соісӯн деідї тоіҕа малды.

310.

Беішара канбäн каным унады,
мал сојӯп ҷīлҕанҕа тоі кылады,
кā̄рі акынды бīläр алдына алып
ҷырлауҕа ҷырын ендї оі кылады.

311.

Бīläр акын ҷырың ҷырла! деідї,
ҷалҕызы каның кеläр оіла! деідї,
бӯгӯнгӯдäі тоі болмас кан есітсїн!
ҷалҕызың тојӯн ҷырлап тоіла! деідї.

312.

Кан канымбäн ҷыр ҷырла! деідї,

осундаі мунан сон қаіда? деіді,
қолдарына екпәлін атпән шапан
ақынға сілап оңў баіла! деіді.

313.

Кан алдында кәрі ақын қыр қырлаіды,
аітканын қулақ салып көп тыңдаіды,
қыршының сурасаңыз ісмін енді,
ақылы бар адамдар мунў аңдаіды.

314. Қырты қыр бастаған ерлі.

Көптў көргөн кәрі мен,
бір аз қырды қырлалық!
аспандағы торғаідаі
алдыңызда сарлаік!
ўі ішіндә отурған
қулақ салың, қақсылар!
бу қалғаннан паіда қоқ,
тақта болуң, қақсылар!
кәріңіздің сөзўнөн
ыбрат алың, қақсылар!
кәрілардің ескі сөз
ескә алмаі қўрмөңўз!
әлімдардің көздў сөз
көңўлгө алмаі қўрмөңўз!
кәрілардің қаір сөз
бурунғўдан қалған сөз,
әлімдардің әділ сөз,
паіғамбардан қалған сөз,
қудаідың досўлар
көңўлўнө алған сөз;
дертімізгә дәрмән қоқ,
қаіғысызға арман қоқ,

дерткä паіда болмаса
ңаратканнан пӑрмäн ңок.
Мінгäн аттан ер калар,
тапкан ердäн мал калар,
ер басына кӳн тӯса
сӳігöн ңардан ол калар.
Патсалардан так калар,
мергäндäрдäн ңак калар,
ер басына кӳн тӯса
дӳнӳöнӳң бӑрі ңок калар,
ӑлімдäрдäн кат калар,
усталардан ңат калар,
оілап турсаң, ңаксылар,
бу ңалғаннан кім калар?
теміршідäн тат калар,
ңӳргöн ңердä ңол калар,
көргöн ңердä сол калар,
баіларыңдан бул калар,
катын болса тул калар,
тапкан ердäн мал калар,
алтын кӳмӳш бул калар,
іттäі шӯлап тіläсіп
кім көрӳнгöн сол алар,
ӳjӳң болса бос калар,
оінап ңӳргöн дос калар.
Тӯғанмäн деп куанба!
тӯған öлöр кӳн болар,
öлгöн ңаның барынан
сурау сурар кӳн болар;
малым көп деп куанба!
малды көрмöс кӳн болар,
алтынмӣнäн ңер толса
көзӳн салмас кӳн болар,
бір өзӳңнöн басқаны

köңӯlгö алмас кӯн болар;
тіlдї мен деп kуанба!
тіl баіланар кӯн болар,
кӯшӯ̆м бар деп оілама!
кӯшӯ̆ң кетäр кӯн болар,
дӯнӯ̆ödöгӯ̆ kулдардың
кöзӯ̆ң салмас кӯн болар;
балам бар деп kуанба!
балада kалар кӯн болар,
ā̆lім мен деп kуанба!
сурау алар кӯн болар,
kызыл ңӯзгö kуанба!
сојӯлӯп kалар кӯн болар,
kурт kумурсkа ңīлып
тојунӯ kалар кӯн болар;
патса едїм деп оіласаң
Іскäндäрмäн Сулаіман,
оларда öткöн дӯнӯ̆ödöн;
балам кöп деп оіласаң
ңӯз kырk баланың ā̆кäсї
Адам öткöн дӯнӯ̆ödöн;
малың бар деп оіласаң
малы сіздäн кöп шыҕар
Карын öткöн дӯнӯ̆ödöн;
кӯшӯ̆м бар деп оіласаң
Кā̆рмäнмäн ол Ā̆lі
оларда öткöн дӯнӯ̆ödöн;
шешäн мен деп оіласаң
нешї нешї шешендäр
сöіlöп öткöн дӯнӯ̆ödöн;
нешї нешї тöрölöр,
нешї нешї ңаkсылар,
ңылап öткöн дӯнӯ̆ödöн.

315.

Кан алдында кәрі акын қыр қырлаіды,
сөздұң тұбұн канға бурдұ ендї,
қырлаушұ бу қергә келгәнїндә
кан бір турұп ордұна бір отурдұ.

316.

Акыным, қаксы екән қырың сенїң,
өлұм аітып шығады кәрїң сенїң,
қырыңның ұнө бојы өлұм екән,
бізгә караі тіјадї кәрің сенїң.

317. Қыршының қубабы.

Таксыр кан, өлұмдұ аітпаі не аітаін,
бу қердә ажал қетсә мен каітаін?
Адамдың акыр соңгы өлұм деген,
шын аітсам онұ аітпаі не аітаін?

318.

Қаралған сон кетәрмїз,
бу қалғаннан кетәрмїз,
баска, өзгө өлұм ак,
қылаі еңраі кетәрмїз,
дагдыр таусулар болған сон
шарамыз қок нетәрмїз?
әмір келсә алладан
моін усунұп қатармыз,
дұнұө шіріп кұл болұп
кара қер боп бітәрмїз.
Елдән бурун тұған ол,
белїн берік бұған ол,
әұөл келїп қол ашкан

тӓ̄ӊрімӣнӓн сӧіlӧскӧн
Адам едӣ ӓ̄кӓмӣз,
Кӓӱ̆ӓнӣ едӣ шешӓмӣз,
бу дӱ̆нӱ̆ӧдӧ паіда ӊоk,
оларда ӧткӧн дӱ̆нӱ̆ӧдӧн.
Топан сӯ тасkанда,
таудан тастан ашkанда
ӓ̄р ӊануардыӊ алып ол,
кемӓ ішӣнӓ kалып ол,
аман есӓн kалып ол,
Нуk паіӄамбар ӧткӧн дӱ̆нӱ̆ӧдӧн.
Намрыт отkа атkанда,
от ішӣндӓ ӊанбады
шын сӧзӱ̆нӧн танбады,
ӊалӄыз улӯн Īсмаӄыл
бышаӄын kынынан алып
Менӓ таӯна аппарып
kурбан шалӄан Ыбраім,
о да ӧткӧн дӱ̆нӱ̆ӧдӧн.
Он екі ул ішӣндӓ
тутkун етӣп ӊатkырып,
раkмат еттӣ алдасы,
Місірдӣӊ болдӯ патсасы,
ӊетпіс ӊылдыӊ соӊындаі
ӊӱ̆зӱ̆н кӧрдӱ̆ ӓ̄кӓсӣ,
аkыр ӧмӱ̆р kан болӯп
Ӊусуп ӧткӧн дӱ̆нӱ̆ӧдӧн.
Ӊердӣӊ ӊӱ̆зӱ̆н алӄан ол,
тӱ̆рlӱ̆ шӓ̄р салӄан ол,
кӱ̆н шыӄыска барӄан ол,
кӱ̆н батысты кӧргӧн ол,
ӓ̄діl тӯӄан kан едӣ,
ӊан ӧlӱ̆мгӧ ӊеткӓндӓ
ӊердӣӊ ӊӱ̆зӱ̆ бузулӯп

кўнўң көзў тутулўп
мөңкў сўн табалмаі,
ңігірмä тоғус ңасында
Іскäндäр өткөн дўнўödөн.
Даут улў Сулаіман
дўнўödө кан болған ол,
ңердің ңўзўн алған ол,
алтын такка мініп ол,
аспаннан ушўп ол,
мың катынды кушўп ол,
кудаі тағала ңол бергän,
ajaғы ңок, колў ңок
ңалғыз оған ул бергän,
бала ўшўн арманда
ңер ңўзўнö кан болўп
Сулаіман өткөн дўнўödөн.
Нешä нешä ңер алған
кандар өткөн дўнўödөн.
Ыбраіммäн Ысмағыл,
Зекірjäмäн Зулғупул,
Кабылмäн ол Абыл
оларда өткөн дўнўödөн.
Көссўздäрні көргўзөн,
ajaксызды ңўргўзгөн,
ңығылғанды турғўзған
аулīja өткөн дўнўödөн.
Кудаі ämірмäн аспанға ушкан,
алла тағала ашыкта
аузўнан от шығарып,
ңалаң ajak ңалаң басы,
екі көздөн аққып ңасы
дīуаналар өткөн дўнўödөн.
Мың тўögö ңўк арткан,
ңўз атка пул арткан,

алтын такта отурҕан,
алтынбäн кӱмӱстӱ
ҷердің ҷӱзӱн толтурӱп,
малдан зäкät бермäдї,
кудаі ämрін кылмаіды,
мунда баілык älїмäн
їман ыслам табылмаі
Карун өткөн дӱнӱёдөн.
Äӱälїдä Мукамбät,
акырыда Мукамбät,
он сегіз мың älämдің
пакырдаі Мукамбät
ӱмбөтӱнө зар ҷылап,
ҷарылык деп көп тілäп,
ӱмбөтӱ ӱшӱн äкäсін,
тілämäдї шешäсін.
Кудаідан ҷарлык келгändä
курбан етїп баласын,
он сегіз мың älämдї
онӱң ӱшӱн ҷараткан,
паіҕамбармыз Мукамбät
ода өткөн дӱнӱёдөн.
Ҷӱс ҷігірмä төрт мың паіҕамбар,
Мукамбätкä шарҷарлар,
отуз ӱш мың сакабалар,
оларда өткөн дӱнӱёдөн.
Ҷер ҷӱзӱнө келгändäр,
мен, мен деп ҷӱргöндөр,
мың ҷас өмӱр сӱргöндөр,
бäрідä өткөн дӱнӱёдөн,
канда өткөн дӱнӱёдөн,
карада өткөн дӱнӱёдөн,
баіда өткөн дӱнӱёдөн,
ҷарлыда өткөн дӱнӱёдөн

көпдө өткөн дүнүёдөн,
азда өткөн дүнүёдөн,
ңаман ңаксы аірмаі
бәрідә өткөн дүнүёдөн,
әкәң сенің кара ңер,
шешәң сенің кара ңер,
барар ңерің кара ңер,
турар ңерің кара ңер.

319.

Кәрі акын бу ңергә келді деіді,
кан сумдүк болғанын білді деіді,
тіріліктән сон бәрі өлүм
алла әмрінә кан моінын усүндү деіді.

320.

Аітып ңырын бу акын түрө-гәлді,
сөзүнүң түбүн канға бура келді,
шығындатып ңырын бурүп еді,
бір сөз енді аітуға түрө-гәлді.

321.

Ңаратканың барындаі,
кан кеткәнгә уксаіды,
бүгүн көргөн түсүмдә
сараңдағы балаңыз
ода өткөнгө уксаіды,
оннан соңғы біздәргә
кезәк ңеткән уксаіды,
балаңа, кан, ңылама!
біздән бурун өттү деп,
бу дүнүёдөн кетті деп,
олар кетті әкәгә,
әкәмінән шешәгә,

сіздä бір кӯн барарсыз
бурун өткӧн балаҕа.
Ажал ҷетпäі ӧлмӧк ҷок,
алла ӓмрінäн калмак ҷок,
ажал ҷетӥп ӧлгӧн сон
іш кім каітыш келмäк ҷок,
дагдыр ҷетсä калмак ҷок,
ажал кojӯп алмак ҷок,
ажал ҷетӥп ӧлгӧн сон
іш кім барып алмак ҷок,
баідан арзы алмак ҷок,
урус таласы кылмак ҷок,
ҷарлыкка кӯш кылмак ҷок;
шешäдäн бір тӯҕан сон
іш кім ӧлмӧі калмак ҷок.

322.

Кан бакыр ҷыласада сабыр кылды,
ҷалҕызының ӧлгӧнӯн ендӥ білді,
каным улӯ ӧлгӧнӯн есіткän сон
бетӥн ҷыртып зарланып шашын ҷулдӯ.

323.

Кӧцӯлӯн кӓрі акын ҷыр аітады:
Бет ҷыртӯҷ таксыр каным не паіда'дӥ?
бу ӧлӯм бурунҕудан калҕан ӧлӯм
ӧлмӧсӧ бӓрі ҷандар ол каіда 'дӥ?

324.

Ажал ҷетӥп амал ҷок,
кутулӯҕа дӓрмäн ҷок,
алладан келгäн ҷарлыкка
сабырсыздан ҷаман ҷок,
алла ӓмір ҷеткäн сон

бу ҫалҕаннан кеткӓн сон
сӧлӧсӧңдӧ паіда ҫок,
беттӓрӗңдӗ кан кылыш
ҫыласаңда паіда ҫок.
Аіҕаі ӧлӳм! аіҕаі ӧлӳм!
ӓкӓмӗнӓн шешӓдӓн
карындасымӗнӓн баладан
кімдӗ аірмас бу ӧлӳм?
ҫуртӳңдаҕы бӳјӳмдӓн,
ӳјӳңдӧгӳ бӳјӳмдӧн
кімдӗ аірмас бу ӧлӳм?
тӳӧ калар боздасып,
ҫылкы калар кіснӓсӗп,
ҫан аірылып шыҕады
денӓмӗнӓн костасып,
ажал бір кӳн кеӏмӓімӓ?
ӓзіз ҫанды алмаіма?
не кылсада еркі бар
кожаҕа кол бермӓімӓ?
ҫаныӊ сонда аманат,
денӓӊ ҫердӓ аманат,
ҫанды денӓгӓ тапсырып
тергӓӳ кылып керӓктӗ.
Малҕа тексі кылмаңыз!
малы ҫӗјармыз бергӓншӓ,
ӓзіз басыӊ кеткӓн сон
калҕан малыӊ ҫатка ӧлмӧсӧ;
кӧп малымыздан паіда ҫок,
ҫанҕа паіда болмаса;
ҫан ӧлӳмгӧ ҫеткӓндӓ,
іш бір себӓп кылмаса;
дӳнӳӧ біскӓ аманат
алданбаңыз, ҫаксылар!
тергӓӳ кӳнӳ болҕанда

зарлабаңыз, қаксылар!
бір сағатта боларсыз,
бір сағатта біларсіз,
алла әмрінә көнөрсўз,
канша қаска келсәндә
акыр бір кўн өлөрсўз,
мал каіғысын қімаңыз,
қалғанды көп қімаңыз,
балам өлөр демәңіз,
баладан малдан паіда қок,
акыл болдўм демәңіз,
катын калса ер табар,
улўң калса мал табар,
кызың калса баі табар;
қан өлўмгө қеткәндә
кәрін басың не табар?
мінгән атың бос калар,
кігән тонўң кос калар,
оінап қўргөн дос калар,
мінгән атың бос калар,
мінўгә ер табылар,
кігән тонўң кос калар,
кіўгә ер табылар,
бўгўн тірі кісіңіз
ертән қергә көмўлөр.
Алдыңызда кара қер
нені алмас деп біләсіз;
алдыңызда кәріңіз
не көрмөгөн біләсіз,
мен оіласам калајык!
ажал өлўм каіда қок?
қалғаннан паіда қок,
бес намазды кўтўңўз!
бір аі ораза тутўңўз!

ölў̆м ак деп білӣңіз!
малдан зӓ̄кӓм берӣңіз!
кедӓігӓ каір берӣңіз!
баі болсаңыз, ңаксылар,
Мекӓгӓ барып туруңў̆з!
ненӣ аітаін, ңаксылар?
аіткан сӧзў̆м алҕаісыз!
ңылаушў̆ кім болсада
ңаксы бата кылҕаісыз,
каным, сӧзў̆м алыңыз!
аман есӓн болҕаісыз,
алдадан кеlгӓн ңарлыкка
катты сабыр кылҕаісыз.
Бір екі кў̆н конаксыз,
ӧздӧрў̆ңў̆з біlгӓісӣз.
Кӣјаматта кў̆н болҕанда,
ңергӓ калк толҕанда
сонда сендӓ барҕаісыз,
улў̆н анда кӧргӧісў̆з.
Ӣманды кул ужбакта,
ӣмансыз кул тамукта,
от ішӣндӓ зарланып
азап кӧрӧр кў̆н болар,
ӣманды кул ужбакта,
сегіз кабат ужбакта.
Ол ӓ̄кӓмӓн шешӓнӣ
кӧрў̆п косў̆лар кў̆н болар,
балаңды анда кӧргӧісў̆н,
ӣманды болсаң ужбакта
балаңмӣнӓн ңў̆ргӧісў̆н
тў̆рlў̆ тў̆рlў̆ німӓттӓ;
ӧlмӧі дӧў̆рӧн сў̆рӧрсў̆н,
кудаі кешсӓ кунаңды,
кең сараіда турарсын.

325.

Кā̄рі ендї аітып ц̣ырын болдў,
ў̆і ішїнä ц̣ī̄лып ƙатын толдў,
ƙанымның кӧңlў̆н олаі кеlїп едї,
баласын ц̣оƙтап ƙаным даусў̆н ƙылды.

326.

Беlїн бӯп ц̣алҕызын ц̣оƙтап едї,
ц̣ў̆рӧгў̆ есіткäннäн талып ƙалды,
ц̣алҕызын ƙаттап ƙаным зар еңрäдї,
беішара ƙаным бала ў̆шў̆н кӧп ц̣ылаіды.

327. Канымның баласын ц̣оƙтап зарлаҕаны.

Баурў̆мнў̆ң баласы!
екі кӧзў̆м ƙарасы!
ƙаным сў̆ігӧн ƙан балам!
сенї ƙаіда кӧргӧімў̆н?
кімдї балам дегäімїн?
сен есїмä тў̆сў̆псў̆н
ненї шыдап ц̣ў̆ргӧімў̆н?
алыс ц̣олҕа кетїпсїн,
атпаі кеттїң сырыңды,
кӧрмӧі ƙалдым ц̣ў̆зў̆ңдў̆,
бу не болдў, ц̣ан балам?
сў̆імӧі ƙалдым ц̣ў̆зў̆ңдў̆,
алыс ц̣олҕа кетїпсїн,
аітсам сā̄läм ц̣етпäстї;
ц̣аннан тā̄тті ц̣ан балам,
ƙаіҕылы ісің кетпäстї;
ƙарап ў̆ідӧн таппасам
ƙаідан сенї табарым?
сенї ƙаідан іздäін?

кімдї сен деп їскäін?
сеннäн баска ҷалҕызым
кöз кöрöрӱ̆м ҷок едї.
Сеннäн баска біздäргä
еркäлäрїм ҷок едї,
ҷалҕыз едїҥ, бір едїҥ,
мыҥ каіҕыҕа ҷыр едїҥ,
ендї каітїп ҷӱ̆рöін?
ҷӱ̆зӱ̆ҥ каітып кöрöін?
ендї кіммäн ҷӱ̆рöін?
ендї кіммäн тураін?
сен есїмä тӱ̆скöндö
каітїп öмӱ̆р сӱ̆рöін?
Ашыкканҕа ас бергäн,
кā̆ріптäргä ас бергäн,
дос ӱ̆шӱ̆н бас бергäн,
ҷаксымїнäн ҷаманды
тегіз білгäн ҷалҕызым
сенї каідан табаін?
Муҥдӱ болҕан ā̆кäҥнї,
зарлы болҕан шешäҥнї,
бузук болҕан кöҥлӱ̆н
кім аулаіды, шыраҕым,
даладаҕы малдарыҥ,
ӱ̆јӱ̆ҥдöгӱ̆ кулдарыҥ,
алтын кӱ̆мӱ̆с булдарыҥ
кім корҕаіды, шыраҕым?
Арҕымакмїнäн тулпарыҥ,
лашынмїнäн суҥкарыҥ,
каршыҕамäн туіҕунӱ̆ҥ
іäсї ҷок болҕанда
кім устаіды, шыраҕым?
Малыҥ келїп шӯласа,
ҷуртӱ̆н таппаі ҷыласа,

ā̄кäң шешäң кеlӣп еңрäсä
іздäі kаідан табаін?
бота kалды тӯӧсӯ̆з,
ҷуртӯң kалды іäсӣз,
ā̄кä шешäң баласыз,
іздäі kаідан табаін?
Äӯälгӣдä кеткäндä
сырыңды бізгä аітпадың,
ҷолда кā̄рӯäн кӧргӧндӧ
kаіт десäдä kаітпадың,
іздäгäнӣң алдында
ҷӯргӯзбäдӣм, ҷалҕызым,
мың кісі барып ҷібäрӣп
тіläп едӣм, ҷалҕызым,
перзäнт ӯшӯ̆н тā̄ңрігä
ҷылап едӣм, ҷалҕызым.
Берӣп едӣ тіläктӣ
муңдӯ kулум кӧрсӯ̆н деп
зарлап ендӣ ӧlсӯ̆н деп,
кā̄рӣlӣктä ā̄кäңнӣң
еңрäі кӯнӯ̆ болд'ендӣ.
Ҷалҕыз kалып шешäңнӣң
зарлар кӯнӯ̆ болд'ендӣ.
Екäӯ̄ болсаң шыраҕым,
ӧlмӧсп'едӣ бірäӯ̆ң
кім kолӯнда ӧlсӧңдӧ
kылмасп'едӣ сураӯ̄ң.
Кудаі несӣп салмады,
тукум біздäн kалмады,
кā̄рі кӯндӧ kур болдӯk,
дерткä дā̄рмäн болмады,
ендӣ kаітӣп ҷӯрӧін?
ҷӯзӯ̆н kаіда кӧрӧін?
ҷалҕыз улдан аірылып

кіммән өмўр сўрөін?
көз алдымда бар болсаң
көрмөсп'едім улўмдў,
өlгөн ԛердä бар болсам
өlмөсп'едім кулунўм.
Ԛат ԛурттардың ішіндä
каітіп ԛўрдўң, шыраҕым?
дуспандардың колўнда
каітіп ԛўрдўң, шыраҕым?
ԛуртўң алмаі касыңа
пālä келді басыңа.
Курбандыҕың болмаспын
көздөн аккан ԛасыңа,
шыраҕымды сөндўрдўң,
дуспаныңды тындырдың,
шешäңді ԛалҕыз калдырдың.
Бу не āзрäт, ԛарандар?
бу не каіҕы, ԛарандар?
көкрöктöгў ԛаңҕан дерт,
кўннөн кўнгö терäң дерт,
көңlўм ендї тынбасты,
сöнгöн шырак ԛанбасты,
ԛалҕызымдың кабары
көңlўм ендї тынбасты.
Ԛуртўм ендї аттаның!
ԛалҕызыма бараін!
ԛетім болмаса ԛалҕызым
моласын бар бір көрöін!
көрсöм көңўlўм тынарма?
касында ас кўн тураін!
Ԛетім болмаса, ԛарандар,
ԛырлап көңlўм ашаін,
ўш төрт кытап шыҕарып
муңдуларҕа шашаін!

муңдў адам есітсä
бір аз көңлўм басылар,
беішара болмаса
бу сöз каідан табылар?
ä̆р бір шамның уақтында
калам алдым колўма,
бу сöздöрдў қазғанша,
теңрïм салды ойўма,
муңдў ыбрат алсын деп,
öлсöм сöзўм калсын деп
сöзўм окуған адамдар
бізгä бата берсін деп.
Муңсўз бір кудаі тур,
ä̆р бендäнің муңў бар,
ыбрат алмак кытаптан
шä̆рігäттің қолў бар.
Дä̆лілї қок бір кытап
ыбрат ўшўн қазылды,
муңдў адам есітсä
каіғылы көңлў басынды.
Қалғыз мен деп қылама!
қалғызда өтöр дўнўödöн,
коңлўң кетäр дўнўödöн,
қарлы мен деп қылама!
қарлыда кудаі бендäсї,
қалғандағы іш кімгä
малы болмас қолдасы,
қарлылық қаман іс болса
паіғамбарың тілäдї:
Дўнўö каірат біргä кыл!
деп тілäдї паіғамбар,
бендä қарлы болсада
кулдук кылса керäктї.
Паіғамбарым сöзў бар,

онў біlсä керäктї,
мың ҷыл бурун баілардан
бурун кірсä керäктї,
kулшўлуk тауба кылҕанда
алда болсўн ӱјӱӊӱз!
Аз ӧмӱрдӧ паіда ҷоk,
ужбаk болсўн орнўӊўз!
аз ӧмӱргӧ алданып
кїналып мал табарсыз;
о малҕа алданып
kудаі kулшўлўҕўн kоjарсыз!
шаітан тӱссӧ кӧӱдӧгӧ
малҕа kашан тоjарсыз?
бізгä бермäс о малың
артыңызда kаларсыз,
малды ҷїсаң арамдан,
тӱбӱндӧ сен ӧlӧрсӱн,
зекäтсїз мал арамды,
бірäӱгӧ олжа болар ол.
Кытапты ескä алмаісын,
kулаҕыңа салмаісын,
зекäт kаір бергäндä
kудаіды оіҕа алмаісын,
соkур малың kаірҕа
бергäн мен деп турсўн.
Кӧрӱнгӧнгӧ маkтаныш,
аузуңнан іш салмаісын,
ҷасың ҷӱзгӧ ҷетсäдä
ӧlӱмдӱ оіҕа алмаісын,
kаірыңда паіда ҷоk,
малдан зекäт бермäісїн,
kара ҷергä кіргäншä
ҷаман ҷолдан kалмаісын,
алланы оіҕа алмаісын,

намаз ораза болмаса
мұ'мұндөргө паіда қоқ,
бір күн тергәұ боларсын
күлшулұұңа барып,
таразыға саларсын,
таразыда кім болса
оңұ каідан аларсын?
Паіғамбардар алдында
ұялып кор боларсын,
қаңған өттұң ішіндә
тұрлұ азап көрөрсұн.
Іманды өтсөң дұңұөдөн,
ужбак таман барарсын,
кудаі бетін көрөрсұн,
сансыз күлдар касында
өлмөі дөұрөн сұрөрмұн.

328. Канымның баласын іздәі барғаны.

Канымның қарлығын қурт білді, деіді,
қілып әскәр он мың болдұ, деіді,
кан каным қалғызын көрөмұн деп
қасаныш аттарына мінді, деіді.

329.

Көп әскәр күн тұн тынбаі құрдұ деіді,
кырк күндө шәргә келді деіді,
буларды көрұп кан коркады,
бу әскәр каідан баіда болдұ деіді?

330.

Буларға елші кылып кісі салды,
елші келіп булардан кабар алды,

баjаҕы ҷалҕыз ҷігіт ӓкӓсі екӓн,
көргӧн елінің бӓрідӓ таң калды.

331.

Кан коркӯп ҷуртӯмінӓн атка мінді,
келгӓн кан алдына карсы келді,
ажал кудаідан себӓбі біздӓн болдӯ,
аібын моінӯна алып арз кылды.

332.

Таксыр кан, ажалы онӯң біздӓн болдӯ,
не кылсада бендӓсінӓ алда салды,
акылсыздыкпӓн бу ішінӓ кылып едік,
ӧкӯнӯп ҷурттӯң бӓрі ҷылап калды.

333.

Алдыңда аібымыз бар арз кылдык,
атка мініп алдыңызда карсы келдік,
колӯңӯзҕа кылышыңыз устап турсӯз,
не кылсаңызда, аібымыз бар моінӯн усундӯк.

334.

Балама тӓңрім дагдыр кылҕан шыҕар,
себӓбі онӯң сіздӓн болҕан шыҕар,
тергӓӯ̈ң ӓкрӓттӓ болсӯн сенің,
алдаҕа кылҕан ісің ajан шыҕар.

335.

Каныңыз кештім кан деп атка мінді,
бу кан кешкӓн сон көңӯ̈л тынды,
көп ӓскӓр шӓргӓ кіріп барды,
Бос ҷігіт моласына келді деіді.

336.

Кан каным моласына ҷакын келді,

ўігө енбäі каным тыста даус кылды,
есігін ашаін деп кадам кылды,
ашалмаі ҧурт бäрі äзіз болды.

337.

Ҧалҕызын ҧоктап каным зар ҧылаіды,
ҧалҕызын есік ашып зар еңräідї,
моласында зар еңräп турдў деідї,
бала ўшўн каіҕырып көп ҧылаіды.

338. Канымның ҧылаҕан ҧерї.

Он аі сенї көтөрўп,
емшäгімнї емізіп,
тäттї тä'äм ҧегізіп,
асраҕан шешäң мен,
шешäң тур касыңда,
зар ҧылаіды басыңда.
Көрмөс ҧергä кетіпсін,
тур кел, балам! турсана!
муңдў шешäңдї көрсänä!
калымды бір сурасана!
саҕан келдім көргөлў,
бет аузўңнан сўігөлў.
Артымда кім калады?
кулунўм кім болады?
сенї оілап зар кылсам
көзўм канҕа толады;
аіҕаі балам! е балам!
кімдї балам дегäімін?
кіммінän ҧўргөімўн?
ҧўзўң каіда көргөімўн?
уксам едї сөзўңдў!
көрсөм едї ҧўзўңдў!

ҷылап шешäҥ кеlгäндä
бір кöрмöісӱ̆н, ҷан балам,
ботасы ölгöн тӱ̆öдöі
боздаі кеlгäн, ҷан балам,
kырk кӱ̆ншӱ̆lӱ̆к кеҥ ҷолда
іздäі кеlдїм, ҷан балам,
алда öзӱ̆ бергäндä,
ажал тїп алҕанда,
шешäҥ ҷылаі kалҕанда,
ҷыласа да не kылсын?
алда ӓ̄мірїнä кöнгöндö,
зарлап шешäҥ kалҕанда,
кöрöр кӱ̆нӱ̆ болҕанда
бір кöрӱ̆псӱ̆н, ҷан балам!

339.

Баласын ҷоkтап kаным талып kалды,
ҷылап ҷылап бу kанымдан ӱ̆мӱ̆тӱ̆здӱ̆,
kанымныҥ kаіта ҷылап kаітkаны.
Аіҕаі!

2. Ҥӓ̄мра.

1.

Заманда бір патса öттӱ̆ Кусрау атты,
шӓ̄рї патсаныҥ Місір атты,
баі болӱп патсалыk сӱ̆ргöн екäн,
сол патса бір перзäнттї кöрмöі öттӱ̆.

2.

Баjында öзӱ̆ kылар алла таҕала,
кöрмöдӱ̆ ол патса ҷалҕыз бала,

дӱ̆нӱ̆ӧдӧн солаі болӯп ӧтӧмбӧ? деп
бір талаі патсаҕа тӱ̆стӱ̆ сана.

3.

Патса бу заманында болдӯ ка̄рі,
аузӯнан аітса кетӓр кӧҷlӱ̆ кеірі,
кеҷӓс ƙурдӯ ӧзӱ̆ аƙылдары,
бар екӓн Касым дегӓн бір ӱ̆ӓзірі.

4.

Касым бір сӧз аітса аƙыл дедї,
ҷана бір сӧз аітсам аƙыл дедї,
кеткӓншӓ осу ƙаіҕы ҷыла ылажым ҷоƙ,
Касым мында кеlсїн! шаƙыр! дедї.

5.

О Касым шаƙырҕанда кеlдї, деідї,
ƙаіҕысын патсаның біlдї, деідї,
патсаның бір тӱ̆ндӧ тӱ̆с кӧргӧн,
ішїнӓ ƙаіҕы болӯп кірдї деідї.

6.

Каіҕысын патсанын кӧрӧр дедї,
не аітƙан ҷараткан кӧнӧр дедї,
кӧргӧнӱ̆ҷдӱ̆ тӱ̆стӧ іздӓп тапсаҷ
Кудаі саҕан бір улӯн берӓр дедї.

7.

Патса Касым тіlїн алды деідї,
а̄зіз басын ƙаіҕыҕа салды деідї,
со патса Кусрау ҷӱ̆рӧ, ҷӱ̆рӧ,
ендї бір аулїјаҕа барды, деідї.

8.

Кетӓрм'екӓн аттың ҷалы? деідї,

kурудў патсаның ā̄lї, деідї,
патсаның іздäп тапkан аулījаны,
анда болдў Ā̄зрäт Ā̄lі деідї.

9.

Каіҕысы патсаның kатты, деідї,
kаіҕы мен дӯнӯöнӯ̆ сатты, деідї,
дā̄рäт алып ҷолбарыш бір kудаіҕа,
kасында тіläк тіläп ҷатты, деідї.

10.

Кӯрзӯмäн īмансызды урар, деідї
ужбаkта īманды kул турар, деідї,
тӯсӯ̆ндö патсаның Ā̄lі аітты,
ӯш ул ҷана бір kыз берäр дедї.

11.

Ол улӯн он тöрт ҷаска бармаk болдў,
патса kаіҕы дерткä ҷанбаk болдў,
он тöрт ҷаска kызыҕын сен кöрöрсӯн,
онан сон аманатың алмаk болдў.

12.

Патса со тӯстöн оjанды,
бу тӯсӯ̆м kалаі тӯс? деп оіҕа алды,
бу тӯсӯ̆м кöҥlӯ̆мö ҷаkпаіды деп,
патса кöҥlӯ̆нö ендї kаіҕы алды.

13.

Патса аітты: Ҷасап едїм мунша ҷасты,
кöҥlӯ̆мö кöргöн тӯсӯ̆м болдў басты,
аі кöҥlӯ̆м, бу тӯсӯ̆мö kуанба! деп,
kаіҕымäн öз кöҥlӯ̆н öз басты.

14.

Е көңлӱм, бу тӱсӱмӧ куанбаңыз!
балаҕа бајаны ҷок ҷубанбаңыз!
денӓдӓн, шын ҷаным, сен кеткӓисӥн;
бу ҷердӓ ӧмӱр сактап іш турмаңыз!

15.

Бу бес кӱншӱлӱк дӧӱлӧт ӱшӱн,
келіп кетӓр нӧӱбӧт ӱшӱн,
куанба, е көңлӱм! куанба!
бу бајаны ҷок перзӓнт ӱшӱн.

16.

Бајансыз перзӓнт алып нетӓін?
бу макӓннан кетӓін!
Мекӓгӓ барып ҷетӓін!
бу дӱнӱӧнӱ нетӓін?
ӓзіз ҷанды болаін!
бу дӱнӱӧ маҕан el емӓс,
бу макӓн маҕан ҷер емӓс,
көккӧ каітӥп ҷетӓін?
Мекӓгӓ карап ҷылаін,
ендї ӱјӱмӧ бараін!

17.

Патса ол орнӱнан турдӱ, деідї,
турдӱда ӱігӧ таман барды, деідї,
бір тӱндӧ патсаның көргӧн тӱсӱ
есінӓ каіҕы болӱп кірдї деідї.

18.

Аітаін арзымды, катындарым!
менің ҷок бу арада іш турарым,

мен ҷӯрмöімӯн, мен кетäрмĭн бу арадан,
көңӏӯм осу ҷердä болдӯ ҷарым.

19.

Катын аітты сіз ҷылаі сыз ҷалғыз таkka,
бу сöздӯ ҷаман аіттың біз бäібаkka,
сӯімöгöн бір перзäнтĭ көңӏӯңö алып
барарсыз патса kаісы ҷаkka?

20.

Кудаіға hāliс kылдым перзäнт тіläп,
Äзрäт Äлігä ендĭ бардым мен kалап
мен турмаімын, кетäрмĭн е kатындар,
kылаін беішаралар сіздĭ талаk.

21.

Мен Мекäгä кетäін!
бу makāнда нетäін?
аітkаным kабул көрсöң
сіздĭ ташлап кетäін!
болмас сен ендĭ маған ҷар,
менĭңдä öлöр дердĭм бар,
сізді талаk етäін!
мен ӯшӯн болма kырыптар!

22.

Калмаімыз сіз кетсäңіз ҷолӯңӯздан,
ӯстасаk аірылмаімыз колӯңӯздан,
kудаі kоskан kосағым сен кетсäң
kаіда барсаң kалмаімыз соңыңыздан.

23.

Kелiп сіз бір нерсä ojӯңа алып,
сіз кетсäң кӯн көрöмӯз kаіда барып?

кудаі коскан косаңым кет кудаjым,
біс ендї не боламыз сіздän калып.

24.

Ойлаіды ол патса болмаід'екän,
соңўмдан катындарым калмаіт екän,
отурўп бу баламды тастамас мын,
бу цердän бötön цакка бармаіт екän.

25.

Бу цердän кетälмäснін акыр деідї,
бу оілаңан ojўмўз акыл деідї,
бу цердä ўі салдырып берсін маңан,
ол Касым келсін, мунда шакыр! деідї.

26.

Ол Касым шакырңан сон келдї деідї,
каіңысын патсаның көрдў деідї,
царлыңын патсаның екі етпäі
заманда ўі кылдырып бердї деідї.

27.

Каіңысы патсаның катты деідї,
каіңымän бу дўнўönў сатты деідї,
е кудаі, алсаң менї устап алып
кірдїдä караңгы ўігö цатты деідї.

28.

Арманда öткön дўнўödö мен бір кäрін,
мен армансыз болаін каіда барып?
тым болмаса цатаін көзўм көрўп!
Касым коісын касыма алтын алыш.

29.

Патса ендї устаіды ўідў деідї,
каіҕысын бу дўнўөнўң ңїдї деідї,
ңарлыҕын патсаның екі аітпа!
екі кап алтын ӓкпӓлїп коідў деідї.

30.

Патса көңлў алтынҕа толдў деідї,
дӓўрөнў патсаның солдў деідї,
бір зӓр патсаны кыскан сон
патса сара кылмак болдў деідї.

31.

Патса сараҕа шыкты деідї,
шыктыда төргө отурўптў деідї,
не себӓбінӓ топрак толҕан екӓн,
бір шаjан келдї даҕы шакты деідї.

32.

Патса шаjан шакса оібаі салды,
Касым онў есітїп ңетїп барды,
патса, сізгӓ ендї не болдў? деп
ол Касым патсадан сурап алды.

33.

Патса аітты: Кудаіҕа ісім акты,
коімады кашсамдаҕы менї беібакты,
дӓргір тап маҕан бір, оібаі Касым!
дердім катты, менї бір шаjан шакты.

34.

Ол Касым бір дӓргірдї тауп келдї,
онў ертїп патсаҕа алып келдї,

дәргірғә патса аітты: Дәрі кыл! деп,
дердім катты, шаjан шакты менї.

35.

Ол дәргір дәрі кылды, қазылмады,
дәрісін онұң дәргір таппады,
бу дердінің дәрісін мен аітаін!
бір қатсаң катыныңмән қазылмады.

36.

Карамаі шығыш едім бу дұнұөгө,
бағасы уапасы қок бу дұнұөгө,
та'ат кыла кірін есәм караңгы ұігө,
таңы оібаі тұстұмбө мындаі құігө?

37.

Патса, ол аітканың асы деідї,
сенің сөзұң шәрігәткә карсы деідї,
келмәсәң катыныңмән шәрігәткә
анан сон қылар, қылар ашшы, дедї.

38.

Аллаға разы едім қанымды алса,
аллаға разы болаін недә салса,
кудаіның салғанына шұкұр кылдым,
қатаін катынымбән солаі болса.

39.

О дұнұөдөн бу дұнұө тәтті деідї,
кызығы бу дұнұөнұң катты деідї,
қанына патсаның батканнан сон
кірдідә сактап ұідө қатты.

40.

Қігіттәр, кудаі деген құдрөттұ,

кудаідың сўігön тосў Мукамбäтї,
адамҕа алла берсä кыін емäс,
катынҕа кўмöндў боп бала біттї.

41.

Ҷігіттäр, кудаі деган кўдрöттў,
кудаі сўігöн кулўна іман біттї,
балалар тўҕаннан сон о патсаҕа
ҷуртўна тоі кылмак кабар аітты.

42.

Біздäрдäн сары ділдä келдїдä бул,
ҷандардың кыімылдаҕан бäрі кул,
сурасаң, е ҷігіттäр, таҕы біздäн
төрт бала бірї кыз ўшöў ул.

43.

Төрт пäрзäнт патсадан бала,
өмўрўн кыска кылды алла таҕала,
бу бала маҕан бала болмаіды деп,
бір талаі патсаҕа тўстў сана.

44.

Бу бала маҕан бала болмаіды-ҕоі,
көҷлўм бу балаҕа толмаіды-ҕоі,
äзір болса ҷетäдї он бес ҷаска,
аннан сон аманатын коімаіды-ҕоі.

45.

Солаі едї он төрт ҷаста кызыл кўлўм;
немäнї олардан сон көргöн кўнўм?
ҷеткізбäі мырадыма, алмак болса,
ҷараткан сеннäн маҕан берäн муҷ.

46.

Шүкүр кылдым бергәніңә алҕаныңа,
солаі дүнүө шолтаңдап калҕанына,
бермәсә мунў кудаі каітәр едім?
артының кыіҕырамын арманына.

47.

Оілаіды патса ішіндә ңаксы оідў,
каіҕының ішіндәгі бәрін ңідьі,
кудаіның бергәніпә разы боп
ңуртўна енді патса кылды тоідў.

48.

Көңлўмдө катты каіҕы барды ојўмўз,
кудајым куат берсәң бу тојўмўз,
өlсө даҕы ңўрөін атын аттап,
балаҕа кудаі берган ат кojўңўз!

49.

Буларҕа ат кojаінба? коімаінба?
тапкан кішші катын ікі бала,
улдўң атын сурасаң коідў Һәмра,
ңана бір кыздың аты Кәlңумла.

50.

Патса төрт баласын көрдў деіді,
таҕы енді азҕаны күн сўрдў деіді,
бу балалардың карзы кутуламба деп,
молдаҕа балаларын берді деіді.

51.

Мәктәптә балалары окуп ңўрдў,
тілагін кудаі таҕала кабыл көрдў,
ол Кусрау патса ўідө ңатып,

ӧмрӱ̆н балалардың есӓп ƙылды.

52.

Тоҕуз ҷыл есӓп ƙылса ӧтӱ̆птӱ̆,
тоҕуздан асып он ҷаска ҷетӣптӣ.
ӧмрӱ̆ онӱ̆ң тӧрт ак ҷыл ƙалды,
тӧрт ҷылда аірыламын дептӣ.

53.

Патса аітты: Касым мында кеlсӣн! деідӣ,
бір ƙаіҕы маҕан кеlдӣ, біlсӣн! деідӣ,
балаларды ƙасына ертӣп алып,
ӧзӱ̆ ҷол сапар ƙылып ҷӱ̆рсӱ̆н! деідӣ.

54.

Барса бу Касымның амалына,
алланың кім кӧнбӧідӱ̆ ӓ̄lӣнӓ,
аз бір аі сауда ӱ̆шӱ̆н барыңыз! деп,
баланы аппар Ҷынажын шӓ̄рӣнӓ.

55.

Ҷӱ̆ргӧісӱ̆з сапар шыҕып кӧп булӱ̆ңмӓн,
ҷӱ̆ргӧісӱ̆п бір ƙудаі деп шын ҷолӱ̆ңмӓн,
тапшырдым балаларым, Касым, саҕан,
ӧlсӧ ҷауп ƙоја кӧр ӧз ƙолуңмӓн.

56.

Ол Касым балаларды ƙасына алды,
ҷарлыҕын патсаның ƙабыл кӧрдӱ̆,
ӧlгӧнӱ̆ншӧ азыҕың бу болсӱн деп
ӱ̆ш улӱна ӱ̆ш мың тӱ̆ӧ алтын бердӣ.

57.

Аі Касым, кетәр болдўң Цынажын шәрінә,
ўш мырадымды саған тапшырдым,
алла салды шыдаік церінә,
алкур сумкарымды саған таптырдым.
Цакын келді біздәр деген Мекәгә,
мен нетәін бајан цок дәўлётўнө,
көзўм ашык, белім куат,
көңлўмдўң мырадымды саңа тапшырдым,
бајансыз пәрзәнт тәңрім бермәсін,
алыс кетсін цакын цердә турмасын,
алып бар оларды көзўм көрмөсўн,
лашымдарды ендї саған тапшырдым,
анадан түп олгönўм,
өлгönўмдө көргönўм,
менїңдә кетті дәўрönўм,
көшўп кетті кәрўәнўм,
кәрўәнўмдў саған тапшырдым.

58.

Тапшырдым балаларым, Касым, саған,
бајансыз баланы бар кудајым берді маған,
көрўскөншө күн цаксы болсўн дағы,
цўргöісўн карактарым есән аман.

59.

Сапарға Касым косын тартты деіді,
патса арз сөзўн аітты деіді,
балаларын шығарып амандасып
патса цылаі, цылаі каітты деіді.

60.

Балалар цылаі, цылаі кетті, деіді,

арада неші кӱндӧр öттӱ̆, деідї,
кӧңlӱ̆нӧ ӱідӧн шыҕып алҕан ҷерї
Шынмажын шā̆рїнä ҷеттї деідї.

61.

Шынмажын шā̆рїнä кеlдї деідї,
шā̆рдїң ол мā̆нїсїн кӧрдӱ̆ деідї,
ол шā̆рдїң аштыҕы сондаі ҷаман екäн,
адам етїн адамдар ҷеід'екäн.

62.

Ол шā̆рдїң ішїнä кірдї, деідї,
шā̆рдäгї ҷандарды кӧрдӱ̆, деідї,
адамдар адам етїн ҷеп турҕан сон
ракымы Һäмраның кеlдї деідї.

63.

Мен ҷӱрӧмӱн бір нерсäнї ӱігӧ алып,
кеlіппїз бу шā̆ргä бір кā̆ріп,
kудаjым ҷолӱмузды kыларм'екäн,
ҷаkсылыk, аі аҕалар, ендї kылаін!

64.

Біздäрдї kудаі таҕала сӱjӧрм'екäн,
ҷылаіk кӧздӱ̆ң ҷасын аҕарм'екäн,
адамын бу шā̆рдїң асраік!
ҷаkсызы бірäӱнӱ̆ң ҷетäрм'екäн?

65.

Ā̆кäміз сауда ӱшӱ̆н ҷібäрäдї,
біздäргä сауда kылсын ҷол берäдї,
булӱмӱздӱ ішїп ҷїп kоіҕан сон
біздäрдä мундаі аш ҷурт не берäдї?

66.

Ішіндә бу шәрдің ңаталыкта,
олжаға өз ңеткән баталыкта,
өзў аш ңурт біздәрді ајасын,
оңаі кызыл алтынға баталыкта.

67.

Һәмра аітты: Сөзўңнў мен көрөін!
дылдаға кызыл алтын мен берәін!
маған сат астыңдағы, е аға,
баҕасы есәп кылсын мен берәін!

68.

Һәмра бір кәўәрді алып берді,
көрдўдө аҕалары есәп кылды,
мун да келгән баҕасына есәп кылса
саудадан көңлўндөгў артык болдў.

69.

Екі мың тўөнўң азыҕын бәрін алды,
шәргә ңакын келіп кабар салды,
шәрдә маған асрауға бір ңан барма? деп,
аштык көрмөс ток болар ңерім барды.

70.

Кырк мың кісі шәрдән ңолдас болдў,
буларды ертіп Һәмра ңолға ңўрдў,
арада нешә күндөр өткөннөн сон,
Һәмра ңол ўстўндө сыркау болдў.

71.

Кәрўән ол ңердән көштў деіді,
наукасы Һәмраның күштў деіді,

олар ол ҷердән көшӯп келіп,
басына бір булактың тӯстӯ деіді.

72.

Һәмра дәрәт алӯға суға барды,
булактан ер Һәмра дәрәт алды,
булактан дәрәт алып олтурғанда
колӯнан бір адам онӯ устап алды.

73.

Біз періштә болғанда сіз адамзат,
ҷок мында іш аманат көҷӯдө тат!
Һәмра іманың аіт мының ӯшӯн
бар едї біздә ҷӯргӧн ҷан аманат.

74.

Моінӯмдӯ солаі болса бураін да!
ҷанымды кудаіға кырбан кылаін да!
азғана руксат бершї Әзраіл!
менің ҷолдастарымдан сӯрӧін дә!

75.

Бір ракмат Әзраіл бердї деідї,
ҷӯгӯрӯп ҷарандарға келдї деідї,
бәріндә калк аман бол!
біз болдык о дӯнӯӧлӯк ендї, деідї.

76.

Калк ендї таңкалды оған теккә,
каіғырды іш кӯјӯп Һәмраға,
Һәмра ендї ӧлӧмӯн деген сон
ҷылаіды кырк мың ҷандар бір аллаға.

77.

Зар еңрәп тамам ҷандар ҷылаіды ендї,
көl кылыш көздӯң ҷасын булаід'ендї,
Һәмраны kojӯңӯз! бізді ал! деп
kудаідан катты тіläк сураіды ендї.

78.

Кудаіға kырk мың кісі зарлык кылды,
ҷандарын бәрін kудаіға алып болдӯ,
көз ҷасын бендәләрім екәнім деп
таға kудаі таға ҷарлык кылды.

79.

Кабарды періштәләр тігізә көр!
бәріндә kырk мың кісі тіргізә көр!
көз ҷасын бендәләрім kабыл көрдӯм,
kаітадан алған ҷанын өзӯнө бер!

80.

Ҷарылғын бір періштә аітты, деідї,
Әзрәіl өз ҷанына каітты, деідї,
таға аға ларын ҷарылkады,
Һәмра дертінә сыпа тапты деідї.

81.

Ендї Һәмра сау боп ҷӯрдӯ деідї,
тіләгін kудаі таға берді деідї,
бір неші кӯн ҷол ҷӯрӯп бу кәрӯән дәр
Місіргә ҷакынрак келді деідї.

82.

Касым патсаға өзӯ келді,
kуатты патсаға kабарды берді,
е патса, шӯjӯншігә не берәсін?
бергән аманат ендї каітып келді.

83.

Е патса, сӱігӧндӧргӧ кӧз салыңыз!
адамҕа біздӓн соңҕы ҷол салыңыз!
кӧрӱ̄гӧ бу дӱнӱӧдӧ ӱмӱт ӱзгӧн,
Һӓ̄мра есӓн кеlдї султаныңыз.

84.

Аітаін арзымды бір мен kара,
ҷандырды шыраҕынды алла таҕала,
kудаіның бергӓнїнӓ сен шӱкӱр kыл!
тірі кеlдї ӧlӱ̄мгӧ кеткӓн бала.

85.

Кӧз ашып ҷылаҕанда кӧргӧнӱ̄ңӱ̄з,
kӯшӱ болҕанда сіз аірмаңыз,
патса бір аллаҕа сен шӱкӱр kыл!
ӧlӱмгӧ кеткӓн тірі неңіз.

86.

Ҷарыk боп сӧнгӧн kаітты шыраҕыңыз,
ашылды кӧзӱ̄ біткӓн булаҕыңыз,
арманың бу дӱнӱӧдӧ біттї бӓ̄рї,
kаітпаіды дӱнӱӧдӧ тіlӓгїңїз.

87.

Ашылды таза болӱп kызыл кӱlӱң,
таусӱлдӱ сары діlдӓ кӧнгӧн булӱң,
kудаіҕа ӱш уаkыт шӱкӱрlӱ̄к kыл!
ӧlӱмгӧ тірі кеlдї кеткӓн улӱң.

88.

Патса Касым тіlїн kабыл кӧрдӱ̄,
Касымҕа азат kылып кӧп мал бердї,
алдынан баласының kарсы ҷїп
кӱрмӧттӧп шӓ̄рїнӓ алып кеlдї.

89.

Патса каіҕысынан енд'аірылды,
куанып қаксы оілаід'ендї,
көргön сон балаларын есän аман,
патса куаныш тамаша тоідў ендї.

90.

Мен болдўм бір аллаҕа ўлкön капыр,
сыр болўп іштä қатқан көптön пыкыр,
мырадым бўгўнгў кўн болдў касыл,
тілäін бір алаҕа ендї шўкўр.

91.

Қол қўрдў балаларым қазы кыс,
болармы солаі қаксы кудаі іс,
ömрўм кедäілікпäн кешін едї,
басыма бўгўн кондў дöўлöт кус.

92.

Патса ендї оілады қаксы оідў,
каіҕынын ішіндäгї бäрін қїды,
алланың ämірінä шўкўрлўк кып
патса ендї кырк кўн кылды тоідў.

93.

Тоі кылып мырадына қеттї, деідї,
каіҕысы көңлўндöгў кеттї, деідї,
тыңдасаң кулак салып, аі қігіттäр,
онан сон нешä кўндöр öттў деідї.

94.

Патса бір кўн қатып тўс көрödў,
тўсўндö бір äлämдї кус көрödў,

кӧзӱ̆н ашып карап іш нерсї ӊок,
онӯ каідан табамын? деп кӱш кӧрӧдӱ̆.

95.

Тӱсӱ̆ндӧ бір шарбакка келӓдї ендї,
ішїндӓ сеіл курӯп ӊӱрӧдӱ̆ ендї,
шарбакта капса дегӓн ӱі бар екӓн,
ішїндӓ бӱлбӱл кустӯ кӧрӧдӱ̆ ендї.

96.

Ол шарбак алтын кӱмӱс каӱ'ӓр екӓн,
іш ӊан ӊок бӱлбӱл куштан бӧтӧн,
алтын кӱмӱс капсасында ӊаінаід'ендї,
бӱлбӱлдӱ̆ӊ кызыктыӄы солаі екӓн.

97.

Алтын капсасында ӊаінаіды ендї,
ішїндӓ бӱлбӱл кус саіраіды ендї,
патса бӱлбӱл кусӯн кӧргӧннӧн сон
ашык боп ішї кӱјӱ̆п каінаіды ендї.

98.

Патса сол тӱсӱ̆нӧн ојанады,
бу тӱсӱ̆м калаі тӱс деп оіӄа алады,
караса кӧзӱ̆н ашып іш нерсӓ ӊок,
онӯ каідан табам деп оіӄа алады.

99.

Патса бу дӱнӱ̆ӧдӧгӱ̆ сатты,
каіӄысы патсаныӊ болдӯ катты,
іш ылаж онӯ табӯӄа кылалмады,
патса такка мінбӓі кырк кӱн ӊатты.

100.

Ӊїлып ӱ̆ӓзірлӓрї келдї, деідї,

kaiҕысын патсаның біlдї деідї,
kырk кӱн таkkа мінбäі ҷатып алдың,
е патса сізгä не болдӯ деідї.

101.

Ҷарандар, сӧзӱ̆мдӱ̆ тыңдап турӯп,
аітамын тӱсӱ̆мдӱ̆ саҕан турӯп,
маҕан бір kaiҕы тӱстӱ̆, е ҷарандар,
патса арзын аітты тыңдап турӯп.

102.

Кус кӧрдӱ̆м мен тӱсӱмдӧ бӱlбӱl кӱјӧ,
ол kуcka ашыk болдӯ кӧңlӱ̆м кӱјӧ,
ол бӱlбӱl баҕы дегäн ҷердä екäн,
от болдӯм оілаҕанда кӱјӧ кӱјӧ.

103.

Касыма ҷана кеlдї бір топ kыздар,
басында ӓр kaісының кӱlдӧрӱ̆ бар,
ојансам уіkудан іш нерсä ҷоk,
ол маҕан ренжі болдӯ бу kaiҕылар.

104.

Кӧңlӱ̆мдӧн іш кетмäдї ӱшпӱ̆ зарым,
кетäдї kара болсам намаздарым,
kудајым кӧңlӱ̆мдӱ̆ kылады зар,
кетпäс ендї кӧргӧншӧ kaiҕыларым.

105.

Онан сон ол патса ҷылаіды зар,
аітады ҷылап турӯп: е ҷарандар,
менїң аітkан kaiҕыма ылаж барма,
ҷаkсы кеңäс мӓсікäт сіз kылыңдар.

106.

Цiдiрдi ол патса цаның бәрiн,
аiтады аҕзынан өзӯ зарын,
көргөн бу тӯсӯм не екән деп
аштырды мулдаларҕа кытаптарын.

107.

Онӯң орнӯ көр Какасмында,
аiтаiн, е патса, мунӯ тыңда!
ол көр Какасмын деген буда болар,
кудаi бiлäр екән каi тарапта.

108.

Цеті бӯлбӯl кус сонда болҕан,
алтын кӯмӯс кәӯ'әр макән кылҕан,
өзӯ цаксы көргөлӯ бек аі бат,
таппас адам улӯ іздәп барҕан.

109.

Сол кустӯ патса аiтады көрсөм екән,
армансыз бу дӯнӯ̈дө болсам екән,
алдыма алып келiп отургусса
такым менiң оҕан берсәм екән.

110.

Кан алдында цiлҕан цамаҕаты көп,
аiтпады цалҕыз адам барамын деп,
ӯlкөн улӯ патсаның сонда аiтады
кол көрӯсӯп патсаның алдына кеп.

111.

Е ата, кiзмәтiңдi кылалмадык,
iш турӯп кiзмәтiңдә болалмадык,

біздäргä руксат бар, е ц̣ан ата!
аіткан ц̣олӯҥӯз біз баралык!

112.

Патса онӯҥ сӧзӯ̆н макул кӧрдӯ̆,
ікі улӯна ікі ajak алтын бердї,
шыҕарады патса ікі улӯн,
ц̣ол біlмäі kуска ц̣ӯрӧ бердї.

113.

Кетїптї сапар шыҕып екі балаҥ,
е ӓ̄кäм, негä аітпадыҥ онӯ маҕан?
тӯҕаннан іш кізмäт kылалмадым,
е ӓ̄кä, бу ц̣олӯҥа мендä бараін!

114.

Бу ц̣олӯҥа мен бараін, е ц̣ан ӓ̄кä!
берїҥїз ц̣аксы руксат бізгä бата!
шыннан аітаін бу сӧзӯ̆мдӯ̆!
ц̣алҕан менїҥ тіlімдä ц̣октӯр ӓ̄кä.

115.

Ц̣ібäрдїм аҕаларыҥ сенїҥ ӯ̆шӯ̆н,
Ћӓ̄мра ц̣ан kалса мында менїҥ ӯ̆шӯ̆н,
кӧрӧр кӧзӯ̆м, kуанышым Ћӓ̄мра ц̣ан,
kалады сен кеткäндä муҥдӯ басым.

116.

Ц̣етсä таҕы балам ажалыҥыз,
бӯ̆lбӯ̆lдӧн kатты болдӯ бу зарымыз,
kуаншым кӧрӧр кӧзӯ̆м сен кеткäн сон
кӧрӯ̆нӧр kаі уакытга дїдарыҥыз.

117.

Не мӯ̆скӯ̆l-дӯ̆р менїҥ тіlімд'алмасаҥыз,

кандар сыктап кал дегандә калмасаңыз,
мен тўсўмдөн көрөрмўн пәрзәнтім,
бу барған ғолуңнан келмәсәңіз.

118.

Коруктўм он төрт ғаска ғеттї коі деп,
коруктўм ажал ғетіп өлдў коі деп,
сапардан аман есән келгәннән сон
куандым тіләўмдў бердї коі деп.

119.

Таңымды кетпә, балам, берәін дә!
дәўрөндў азған күн сўрөін дә!
каі күнў өлөрўмдў кудаі біләр,
кызыңынды азған күн көрөін дә!

120.

Е балам, кетпәссін біздән безіп,
барармын ендї каіда көзўм сўзўп,
тірі болсаң келгәісің бір муңдукта,
шыныңмән кетпәссін күдөрўзўп.

121.

Кан болмаған Һәмраға руксат бердї,
аірылып амандасып ғўрө бердї,
алтынды бір есәккә артып алып,
соңынан аңалардың ерттї деідї.

122.

Косўлўп ендї ўшөў бірга көштў деідї,
іздәдї бўлбўл деган кустў деідї,
іздәп іздәп телїп кешкә таман
басына бір булактың тўстў деідї.

123.

Орнўнан ертӓмĭнӓн турдў деідĭ,
таҕы ўшӧў̄ ҷол шыҕып ҷўрдў̆ деідĭ,
бір таcка кеlӓ ҷатса ҷазҕан бір кат
онў окуп ўшӧў̄ кӧрдў̆, деідĭ.

124.

Бу ҷазҕан кат аітады: ўш ҷол болар,
кім тўссӧ орта ҷолҕа барса кеlӓр,
тӧмӧнгў̆ ҷолҕа тўскӧн барса кеlмӓс,
ҷоҕарҕы ҷол аіпты кудаі біlӓр.

125.

Ендĭ ўшӧў̄ сол ҷердӓ кеҥӓсӓдĭ,
каісы ҷолҕа тўсӧрмў̆з деп сӧlӧсӧдў̆,
аітады екі аҕасы: Е Ћӓ̄мра,
ҷўрӧlў̆к орта ҷолҕа, кеl десӓдĭ.

126.

Ћӓ̄мра аітты: Аҕалар естĭп бердĭ,
бу ҷолҕа кудаі таҕала кӧндўрдў̆,
ўідӧн шыкканда ўшӧў̄ едĭк,
ўш ҷолҕа біздĭ мунда кезгӓlдĭрдĭ.

127.

Аітармыз ўігӧ барсак ўш сӧз болўп,
ушамыз ўш кулак ўш кӧз болўп,
ўш ҷолмӓн ўшӧўмў̆з сўрӧў салсак,
ҷолуккаі бӓ̄рĭмізгӓ шат кез болўп.

128.

О сӧзў̆ҥ аҕалары ҷаксы болдў, деідĭ,
ӓ̄р іскӓ алла салса кӧндў̆, деідĭ,

біз екäўмўз цўрöлўк муна цолдан,
барса келмäс цолҕа тўс ендї деідї.

129.

Мен тўсöін барса келмäс цолҕа деідї,
кäріп цан ажал цетсä каіда öлмöі деідї,
мен бір акыл аітаін, цан аҕалар!
бу сöзўм сізгä макул болса деідї.

130.

Мен барамын ўшўў сöздўў макул көрўп,
бу цолдан каіта калсак оінап кўлўп,
сапардан тірі болўп келä калсак,
турҕанымыз каітканымыс каідан білїп.

131.

Һäмра аітты: шын болса аітканымыз,
мен бір акыл аітаін естäсäнїз!
шаншаік бір бір октў осў цергä,
алармыз öз оҕўмуз біз каітсамыз.

132.

Ўшöўў аіттылар амандасып,
беішара арзын аітты көп цыласып,
öз оҕўмўзды öзўмўз алармыз деп,
Һäмра бір октў кетті шаншып.

133.

Һäмра барса келмäс цолҕа тўстўў,
тўбўў цок узун цолҕа тўсö бердї,
бір нешä кўн цол цўрўп ер Һäмра
такты аідалада кўмбöз көрдўў.

134.

Ол кўмбöз караі тўра цўрдўў,

ішінä ер Һāмра келіп кірді,
карап турса ішіндä іш нерсä қоқ
қа алла деп қатады уіқу берді.

135.

Ол күмбөз Āзрäт Āлі күмбөз еді,
қатты қа алла деп уіқу берді,
сөл қердä ер Һāмра уіктап қатса
түсүндө Āзрäт Āлі қетіп келді.

136.

Түсүндө Āзрäт Āлі қетіп келді,
қігіттї уіктап қатқан көрдү,
артынан султандар таңы келді,
ажап каіран калысып турду енді.

137.

Аітады султандары: біліңізбä?
бу беішара қігіттї көрдүңүзмä?
біздäн бурун келіп сіз, кан болдүнүз,
қаксы кып мунүң āлін сурадыңызма?

138.

Āзрäт Āлі аітады: мен білмäімін,
бу қігіттің келгänін кандаі қердän,
о султандар аітады: Біз білäміз,
бу қігіт кім болғанын есіт бāрін!

139.

Бу Һāмра Кусрау патса улү, деіді,
артык тур бу қāннäн булү деіді,
Шāрүш Шäбäл патсаның кызын екпäн
косулып Корлукмäн оңү деіді.

140.

Таҕы сурасаӊ аіталык біздӓн, дедї,
ӊуап ала кеlдї сіздӓн, дедї,
кудајым ол басты коскан екӓн,
косак салаік некӓ кыјып кӧзӯндӧ деідї,

141.

Каіҕысын бу ӊігіттїӊ кеткізӓlїк!
ӊумусӯн оспу ӊердӓ біткізӓlїк!
бір бірїнӓ екісї ашык болса,
екӓӯн мырадына ӊеткізӓlїк!

142.

Олаі болса ӊумусӯн біттїрїӊдӓр!
кӧӊlӯмдӧгӯ каіҕысын кеттїрїӊдӓр!
екісїн бір бірїнӓ біз косалык
успу тӯндӧн калдырмаі кеlтїрїӊдӓр.

143.

Оспунӯӊ бӓрісї ауліја едї
бір бірнїӊ аітканын кабыл кӧрдӯ,
султандары бір нешӓсї бір саҕатты
бардыда Корлукты алып кеlдї.

144.

Һӓмра Корлукпӓн бір отурдӯ,
екӓӯнӯӊ кӧӊlӯ бек шат болдӯ,
екӓӯн бір ӊергӓ ӓкпӓп отурҕузӯп
Омар Кытап некӓ кыіды.

145.

Һӓмра Корлукпӓн сынасады,
сӧздӧрӯ бір бірїнӓ унасады,

моінұна бір бірі кол салысып
қаідарын бір бірі сурасады.

146.

Һәмра аітады Корлұкка: сабыр кыл! деді,
менің мән азрак сөз баілас! деді,
сені көрұп акылым кетті менің,
сенің турған керің каіда? деді.

147.

Әкәм Шәрұш патса пері, деіді
шәрім Ірамбағы керім, деіді,
әкәм от перінің кызы едім,
сурасаң алыс менің керім деіді.

148.

Сөздөрұ екі ашык маіда болар,
бір каіғы көкрөгұмдө баіда болар,
шын керіңді аітсаң Корлау қан,
іздәсәм сенің керің каіда болар.

149.

Корлук аітты: Е қігіт, сөзұм тыңда!
кудаіның кұдрөтұмән келдің мында,
ашык болсаң қетәрсін керімә,
тез құрсөң осу қердән бес құс қылда.

150.

Кудаі, қасымда негә өлмөдұм?
қаста өлсөм мундаі қергә келәлмәдім,
бес құз қыл қол болса сенің керің
сені ендї Корлук қан мен көрмөдұм.

151.

Каіғылы дұнұөдө сен бір мұндук,

перізаттың қызымын мен Шәрүш,
менің қерім әр қердә әзір турар,
бір мақаным бу қердән қырқ күндүк.

152.

Әкәм Кусрау патса улү едім,
қараткан бір тәңрінің кулү едім,
үмүтүм өлсөм іш өзүмө,
шәрдән Місір деген келіп едім.

153.

Қігіт болсаң қолүн сең қетәрсін,
қыіналып ашық болсаң сен нетәрсін,
мен кашаін сен умтул күған болүп
түсүң болса ояныш сен кетәрсін.

154.

Корлук кетті енді каіғы салып,
Һәмра калды көңлү оттаі қаныш;
Корлук кашып еді күған болүп
түс екән қігіт кетті ояныш.

155.

Ер Һәмра сол түстөн ояңды,
бу түсүм калаі түс деп оіға алады,
ояңса бу каіғыдан катты іш нерсә қок,
онү каідан табармын? деп оіға алады.

156.

Енді Һәмра зарланып қылаіды енді,
көл қылып көзүнүң қасын булады енді,
дертінән Корлуктың діуана боп
Һәмра бүлбүл болүп зарлаіды енді.

157.

Кудајым öзӯ салдың kaiҕы дерткä,
пісїрдїң ҷӯрöгӯмдӯ ҷанҕан отkа,
дауасы бу дертїмнäң боларм'екäн?
ҷылаін кешä кӯндӯз кӯдрöткö.

158.

Мен тӯсӯмдӯ кӯl ҷӯздӯ кöрöрмӯн,
алыс ҷер kыін ҷолдӯ ендї кöрöрмӯн,
ҷарымды іздäсäмдä табалмаімын,
kалkыма Корлуk атты зар kылаімын.

159.

Ҷоk едї ҷаста ölсöм іш арманым,
ҷарымды устаі алмаі kур kармадым,
ҷӯрöін ölсöмдö осу ҷолмäн,
ҷӯрöдӯ барса кеlмäс бу барҕаным.

160.

Ћа̄мра барса кеlмäс ҷолҕа тӯстӯ,
беішара аҕаш ҷоk ҷергä тӯстӯ,
барҕанда ер Ћа̄мра ҷалҕыз ҷӯрöр,
kaiҕысы беішараның болдӯ кӯштӯ.

161.

Ћа̄мра ҷолҕа ҷӯрдӯ барса кеlмäс,
кöргöнӯн Ћа̄мраның адам біlмäс,
Ћа̄мра тӯндö кеlїп ҷатkан екäн,
ертäн бір торҕаі саіраіды тез.

162.

Таң ертäн бір торҕаі саіраід'ендї,
Ћа̄мра есітїп есї оттаі kaiпаід'ендї,
бу беішара мен сыkылды зарлы екäн деп,
кöңlӯ муңдӯ болӯп ҷылаіды ендї.

163.

Кудаі, қараттың сен қан ішіндә,
өзүм кәріп калышпыш сол ішіндә,
кәріп кулдүң үмүтүмән ракматыңнан
калдым ренжі каіғымінән сол ішіндә.

164.

Каіғысыз патса едім ел ішіндә,
құрөгүм калды каіғы сыр ішіндә,
табалмаімын қарымды калдым караң,
каіғылы болүп құрөрмүн сол ішіндә.

165.

Ішімә ендї каіғы түстү менің,
өмрүм каіғымінән кештї менің,
дауасы ренжі күнү табылмаса,
табылмас канша аітсамда досүм менің.

166.

Қel кубла қаткан шымал болдү,
көрөлмөі ол Корлуктү зар болдү,
ылажы қок әli кетті беішараның,
ол қелдән Корлукка сәләм бердї.

167.

Е шымал муңдүк болғанмын бір кәрін,
кабар бер Корлукка мынан барып,
қараткан кудајымның сөз үшүн
барғаісыз Корлукка сөзүмдү алып.

168.

Патса өзү бурун султаныңыз,
көрүптү көп бінәт қолдасыңыз,

сарҕајып ҷӱзӱ̆ онӱҥ kaiҕынан,
кӓріп болӱп kelä ҷатыр бу ҷолӱҥӱз.

169.

Кӧрӧргӧ ҷылаі ҷылаі кӧзӱ̆дӧ ҷоk,
баска аітар Корлукка сӧзӱ̆дӧ ҷоk,
мен ӧlдӱ̆м кӓріп болӱп kaiҕымӣнӓн,
Корлуk, ӧзӱ̆м тӱгӱl сӧзӱ̆м дӧ ҷоk.

170.

Мен ендӣ сол ҷарымӓн ҷӱрӧрӱ̆мбӧ?
kaiран бол осӱ ҷолда ӧlӧрӱ̆мдӧ!
kaiҕымӓн кӧкрӧгӱ̆мдӧ дертӣм кетӣп
бір бірӣгӣп Корлукмӓн ҷӱрӧрӱ̆мдӧ?

171.

Кудаі, kaiҕы салдыҥ кішші ҷаста,
бӱlбӱlдӧі саірап kалдым кӓпкӓстӓ,
kудајым, тіlӓгӣм сіздӓн осӱ,
ҷарымды кӧрсӧтпӧдӱ̆ҥ ҷарым ҷаста.

172.

Аітсамшы аітkанымды болмаі мекӓр,
аузӱҥнан шыkkан сӧзӱ̆ҥ балмӓн шекӓр,
сіз ӱшӱ̆н бір патсаҕа ашык болӱп,
табалмаі kула тӱндӧ ӧlдӱ̆м бекӓр.

173.

Тіlӓімӣн ендӣ алла таҕаладан,
кӱн шыkты саҕынданып екі ҷаkтан,
машрыkта шыkkан кӱн кӧтӧрӱ̆lдӱ̆,
шыkkан кӱн кӧтӧрӱ̆lмӧс маҕрыптан.

174.

Һәмра бурунғұдаі күлөлмөдұ,
бейшара әli курұп ұұрөлмөдұ,
шыккан күн көтөрұлмөс мақрыптан,
Һәмра о не екәнін білälмәдї.

175.

Һәмра көп бінаттї көрдұ деідї,
кудаіның салғанына көндұ деідї,
күндөі болұп көрұнгөн о не екән? деп
Һәмра солаі караі бурдұ деідї.

176.

Һәмра сол бінаттї тартты деідї,
каіғысы іпіндагї катты деідї,
кудаіға ол бейшара зарлык кылып
келä ұатып мынажат аітты деідї.

177.

Ұермäн көктұ ұаратkан бәрұädігär,
бәрі іс бір өзұңдө ajан ұібәр,
сураімын бір тіläк, е кудаі,
не кылсаңда өзұң ұарлык бер.

178.

Есімдї бір перізат алды менің,
басымда көп каіғы салды менің,
äкä шешä екі аға бір карындас,
шәрім Місір деген калды менің.

179.

Есім ұок арманымда ендї бізгä,
бермäсä кудаі күдроттұ көңұұмұзгө,

көрүндү түсүмүзгө бір перізат,
катты каіғы іс түстү басымызға.

180.

Күл ұздү менің ұарым каіда болар?
каіғылы көкрөгүм кашан толар?
кудаі, өзүң бізді сактамысын?
басыма далада өлсөм кустар конар.

181.

Е кудајым, ұүрөгүм өтүмүз бар,
аітыскан Корлукпән сертіміз бар,
сол бостанда сарғајып каіғымінән?
табалмаі Корлуктү болдүм ынкар.

182.

Өлөрмүн беішара боп сол бостанда,
іздәсәм табармынба о тосүмдү?
кудајым, күдрөтүңмән ұеткіз мені,
өлөрмүн арманда боп дерт үстүндө.

183.

Ұарымның аты Корлук, мен Һәмра,
іздәсәм табарымба оңү ендї,
түн күндүз тіläімін бір ұүзүңдү,
ұеткіз бу мырадымды алла тағала.

184.

Бір кудаі баска аітар сөзүмдө ұок,
басым кессә бу ұолдан каітарым ұок,
атын атап ұүрөін тым болмаса,
ұүрсөмдө Корлук деп көңлүм ток.

185.

Каітсамда ел ұуртүмдү көрölмäін,

қарызын ӓкӓ шешӓ берӓлмӓін,
не дӓ болса құрөін осұ қолмӓн,
бу қолдан бір қакка баралмаін.

186.

Һӓмра қол бінәтін көрдұ деідї,
кудаідың салғанына көндұ деідї,
көрұнгөн күндөі болұп не екӓн деп
Һӓмра солаі караі құрдұ деідї.

187.

Құрө, құрө нешӓ күн өттұ деідї,
каіраты Һӓмраның кеттї деідї,
бір нешӓ күн қол құрұп ер Һӓмра
қерінӓ бір дем деген қеттї деідї.

188.

Көрұнгөн күндөі болұп шарбак екӓн,
алтынбӓн күмұстұң қарығы екӓн,
қерінӓ бір дем деген негӓ қеттї?
бӓрідӓ бір алданың қарлығы екӓн.

189.

Ол шарбак алтын күмұс кӓұ'ӓр екӓн,
көрұнұп күн дегӓнї бекӓр екӓн,
ол шарбактың қарығы қаксы екӓн,
күндөі болұп қарығы кетӓд'екӓн.

190.

Ол ұінұң узундұғұ алпыс мың кез,
ол қағынан бу қағына қетпәідї көз,
ішінӓ кірген адам шығалмаіды,
көрмөсө аітарға болмаіды сөз.

191.

Ол Һәмра шарбакты көрөдү ендї,
кудаиға шүкүр кылып турду деидї,
көңлүн басып токтап турду дағы
каіран болуп ішінә кірдї деидї.

192.

Кірсә үінүң ішіндә іш адам ңок,
казандар каінаіды ас пісіп.

193.

Ол үідө алтын күмүш ңаінаід'ендї,
Һәмра ішї күјүп каінаіды ендї,
карыны ашып калжырап ңүргөн баіғус,
казаннан ас ішәм деп оілаід'ендї.

194.

Ол Һәмра колүна шөмүш алды,
ол шөмүш Һәмраның басын ңарды,
уідөн күп шығарды, ас ңегізмәдї,
Һәмра ңүрөгү ушүп каіран калды.

195.

Ол Һәмра оілады, бекәр кылды,
ол үінүң тек емәсін білді ендї,
ол үідөн ас ішәлмәдї беішара боп
ңазған баіғус тағы бір үігө кірдї.

196.

Көрсө ендї казанда күрүш каінаіды,
Һәмра ендї өлүмгө белін баілаіды,

ƙарыны ашып ƙалжырап ҷӱргӧн баіҕус,
ƙазаннан кӱрӱш ішӓм деп оілаід'ендї.

197.

Ол Һӓмра ƙолӯна шӧмӱш алды.
ƙазаннан кӱрӱш ҷегӓлї кӧҷӱl ƙылды,
ƙолӯна шӧмӱш алып умтулҕанда
Һӓмраның таҕы шӧмӱш басын ҷарды.

198.

Һӓмра ӓlї кетїп ендї састы,
анда ƙалжырады ƙарыны ашты,
ол шарбаƙта ƙыдырып сеіl ƙурӯп
кӧҷӱlдӧ ƙаіҕылы соҷӯн басты.

199.

Кезӓдї сеіl ƙылып ол шарбаƙта,
шарбаƙтан кезїп ҷӱрӱп булаƙ тапты,
ол булаƙтан су ішїп сусӯндаҕан,
бір аҕаштың тӱбӱнӧ кірїп ҷатты.

200.

Бір уаƙытта бір талаі сеіlӓк кеlдї,
Һӓмра ҷатып онӯ ендї кӧрдӱ,
ӓр бірі сіlкїндї, пері деӱ болдӯ,
асты ішїп ƙарамаі анда ҷӱрдӱ.

201.

Артынан таҕы бір топ кептӓр кеlдї,
онӯ таҕы сыƙтап кӧзӱ кӧрдӱ,
ӓр бірӓӱ сіlкіндї, пері болдӯ,
асты ішїп ƙарамаі анда ҷӱрдӱ.

202.

Ц̣ана кеlдї екі топ тотī kустар,
ā̄р бірдїң басында kӱlдӧр бар,
ц̣ергӓ тӱсӱ̄п кīмдӓрїн альш kоідӯ,
ā̄р бірї бір сулӯ болдӯ kыздар.

203.

Ћā̄мра бір аллаҕа налынды ендї,
тӱсӱ̄ндӧ кӧргӧн kызын таныды ендї,
ц̣асырынып сыkтап кӧрӱ̄п ц̣атып
кӧрӱ̄нбӧстӧн ол ц̣атып зарлаіды ендї.

204.

Шӱкӱр алла кӧрсӧттӱ̄ң кӧзӱ̄мӱ̄згӧ,
онӯң нурӯ балkыіды ц̣ӱзӱ̄мӱ̄згӧ,
ц̣ылаін кешӓ кӱндӱ̄з, е kудаjым!
ендї шӱкӱр kылаін ӧзӱ̄ңӱ̄згӧ!

205.

Ц̣олуkтӯм ц̣азҕы толҕан аjыма,
кеlїп тӱстӱ̄м іздӓгӓн мен баjыма,
ендї ӧlсӧмдӧ бу ц̣ердӓ арманым ц̣оk,
ендї шӱкӱр kылаін kудаjыма!

206.

Ашыk едїм мен kара кӧзӱ̄ңӱ̄згӧ,
kанттан балдан тā̄ттї сӧзӱ̄ңӱ̄згӧ,
ендї менї сā̄рмӓндӓ kылмаҕаісыз!
кеlдїм ендї сарҕаjып ӧзӱ̄ңӱ̄згӧ.

207.

Біздї ашыk сіздӓр адам дерlӓр,
біз адамзат болҕанда сіз періlӓр,

сіздї аітып ҷылап сӧзӱ̆мӱ̆згӧ
тамам ҷер кӧкмїнӓн сулар еҷрӓр.

208.

Корлап отка ҷакпа ҷӱ̆рӧгӱ̆мдӱ̆,
кеl ендї моінӯма сал біlӓгїҷдї!
ӧмрӱ̆м кедӓіlікпӓн кешїп едї,
кудаjым бӱ̆гӱ̆н бердї тіlӓгїмдї.

209.

Корлук аітты кыздарҕаі: е перізат!
їс шыкты бу ҷердӓ бір адамзат;
не дегӓн адам кеlӓр бу араҕа?
іздӓп карап онӯ алып кеlтірїҷдӓр!

210.

Кыздар іздӓп табалмаі бӓ̄рі кеlдї,
таппадык деп патсаҕа кабар бердї,
Самал дегӓн бір кызды ҷібӓргӓндӓ
сол барып Һӓ̄мраны алып кеlдї.

211.

Корлук Һӓ̄мраны кӧрдӱ̆ деідї,
кӧрдӱ̆дӧ езӱ̄ тартып кӱ̆lдӱ̆ деідї,
тӱ̆сӱ̆ндӧ кыз таҕы кӧргӧн екӓн,
Һӓ̄мраны ол таныш біlдї деідї.

212.

Місіргӓ кырк каттар барҕан екӓн,
іздӓп табалмаі барҕан екӓн,
Һӓ̄мраныҷ дертїнӓн есї шыкты,
ішїнӓ ашык ӧтӱ̆п калҕан екӓн.

213.

Корлук оҕан таӊ калып турдў деідї,
Һа̄мрамäн на̄сікäт кылды деідї,
Һа̄мра Корлукпäн танысада,
бір бірї калын сурап турдў деідї.

214.

Шӱкӱр кудаі, Һа̄мраны ӊаӊа кöрдӱм,
сол тӱсӱмӱз шын екäн ӊаӊа біlдїм,
адамзаттан сіз бізгä конак,
мен зекäтїӊ болаін, каідан кеlдїӊ?

215.

Кеlämїн сіз ӱшӱн Місір ша̄рдäн,
мен болдўм сіз ӱшӱн кöп сергälдäн,
ӊанымды сіздїӊ ӱшӱн каіда кылдым?
кеlämїн сол бостанҕа алыс ӊердäн.

216.

Тӱсӱмдö кöргöн ӊігіт сіз емäспä?
сенїӊмäн сöз баіласкан біз емäспä?
ол сöздӱ калаі аіткан Корлук ӊан
сенїмäн мен ölсöм еп емäспä.

217.

Мен кеlдїм Місір ша̄р еlдäн деімїн,
кудајым кöрöк бердї ӊеlдäн деімїн,
кырк кӱн ассыз сусўз ӊолда ӊӱрӱп
бір сенїӊ ашыктан кеlдїм деімїн.

218.

Дӱнӱöнӱӊ тöрт буршўн ауармын,
каіҕымäн запрандаі сарҕајыппын,

кырк кўн ассыз, сузўз ҷолда ҷўрўп
арманда муҥдўк болҕан ка̄ріпмїн.

219.

Каіҕы кӧрдўм сіздїҥ дертїҥїздӓн,
бір тўндӧ катты аітыскан сертїҥіздӓн,
сіздї іздӓп нешӓ бардым ҷерїҥїзгӓ,
ашыктык кетпӓдї ішїмїздӓн.

220.

Сен ашык мен танырмын басыҥыздан,
кеlдїм ендї іш кетпӓі касыҥыздан,
Корлук ҷан бір сіздїҥ кӧркӧмўҥўзгӧ
ашык болҕан каіҕым кӧп ҷасымыздан.

221.

Ћа̄мра, кош кеlдїҥ мында, деімїн,
мен бір акыл аітаін саҕан, деімїн,
калаҕаныҥ берӓін ендї саҕан,
осў кыздыҥ бірӑўн берӓін таҥда деімїн.

222.

Сӧіlӧсўп екӓўнўҥ кӧҥlў канды,
Корлук Ћа̄мраҕа каіҕы салды,
бу кыздардыҥ бірӑўн ал дегӓн сон
Ћа̄мра назын аітып ашӯланды.

223.

Сенїҥ ўшўн кеlдїм ендї, кетӓін,
Корлук, ўігӧ каітып мен кетӓін!
мырадымда максудўм бір сен едїҥ,
Корлуктан ӧзгӧ кызды мен нетӓін?

224.

Саҕан ашык боп ҷўргӧнмўн ҷолда,

көзӯмӯзгө сенї көрсөттӯ кудаі таҕала,
сенї іздәп көп ренжі көрӯп едім,
ендї маҕан негә аітасын бу сөздӯ?

225.

Ҷылаі, ҷылаі ҷас акты көзӯмдөн,
бу көңлӯмдө бөтөн ҷок сен өзӯңдөн,
Корлук, көңлӯм бір өзӯңдө,
сен таісаңда мен таімаімын сөзӯмдөн.

226.

Мен келдім сенї іздәп елімїздән,
Місір деґән шӣр бар ҷерімїздән,
осӯ ҷердә аірылып каітаін ендї,
Корлуктан баска керәк ҷок өзӯңӯздөн.

227

Корлук, сеннән баска аларым ҷок,
бір ҷердән бөтөн ҷакка барарым ҷок,
менің көңлӯм, Корлук, бір өзӯңӯздө,
өлсөмдө бу сөзӯмдөн танарым ҷок.

228.

Тӯстө көргөн Корлук сен емәспә?
саҕан ашык болҕан мен емәспә?
бу сөздӯ негә аіттың, Корлук ҷан?
сенің мен бірґә өлсөм ең емәспә?

229.

Һӣмра наза болӯп ҷылаід'ендї,
тӯсӯндө көргөндөрӯн сураід'ендї.

230.

Кім едї, ҷарым, тӯндө саҕан келґән,
устаі алмаі тамаҕыңнан ҷӯрө берґән,

тамам ԛан ԛīлып келдї о ԛергä,
кім едї некä кыjып бата бергän?

231.

Көрӯп едің сен таӷыда мундаі тӯсӯ?
бізді кылӷан осундаі кудаі ісї,
Корлук кыз біздäргä ӱäкіл болӷан
кім едї узун боілӯ кара кісі?

232.

Ол султан болӷан болар дедї,
ол бізді некä кыіӷан Омар дедї,
онӯң бāрін сурасаң, е Корлук!
сізгä коскан біздäрнї солар дедї.

233.

Өлбөстө косӯптӯ бізді кудаі,
кудаі кылса āр ісің едї оң аі,
бу кыздарӷа көз кылып аітып едім,
көԛlӯндӯ ренжітпä олаі булаі.

234.

Һāмра бізгä бол āзіз меімäн,
болӯптӯ ендї, Һāмра, дäӯрөн саӷан,
кудаі өлбөстө коскан екäн,
белгілї ԛар болӯңӯз ендї маӷан.

235.

Сенің ԛмінäн ԛаксы ԛӯрöін ендї!
аітаін аузӯмнан бу арзымды!
каі кӯнӯ өлөрӯмдӯ кудаі біläр,
өлгöнӯмшö көрö көр дідарымды!

236.

Сен бӣлӓ ендӣ менӣң шӓрӣмдӣ,
алтын кӯмӯс ҷакут кӓӯ'ӓрӣмдӣ,
Һӓмра кош келӣпсӣз бу араҕа,
сен бӣлӓ тамам кул кісіläрӣмдӣ.

237.

Бізді іздӓп келӣпсіз елӣңіздӓн,
Місір дегӓн шӓр бар ҷерӣңіздӓн,
Һӓмра ҷан бу дӧӯрӧн бізгӓ ендӣ,
устап катты куса кӧр белӣміздӓн.

238.

Ашык болып келӣпсӣз бізгӓ деідӣ,
бу дӓӯрӧн ендӣ ҷарым сізгӓ деідӣ,
көзӯ̈м нурӯ мырадым Һӓмра ҷан,
бӧтӧн ҷакка көзӯ̈ндӯ̈ сӯзмӧ дедӣ.

239.

Кызыкпаімын бу дӓӯрӧн оспу, деідӣ,
көңлӯ̈ҷӯ̈здӧн каіҕыңыз кетсӣн, деідӣ,
көңлӯ̈ндӯ̈ ендӣ ренжі кыла көрмӧ!
бу ӧмрӯ̈м сіздіңмӓн ӧтсӯ̈н, деідӣ.

240.

Һӓмра ҷаксы кізмӓт көрдӯ̈ деідӣ,
дӓӯрӧндӣ кызыкмӣнӓн сӯрдӯ̈ деідӣ,
кызык кӯнӯ̈ң саін оінады екі ашык,
кудаі таҕала тілӓгӣн бердӣ деідӣ.

241.

Һӓмра Корлукмӓн бек шатланды,
екӓӯ̈ кырк кӯн оінап көңлӯ̈ канды,

бір кӱ́н ӱ́ідö отурӱ́п ер Ћа̄мра
Ћа̄мра аіҕаі салды, kаіҕыланды.

242.

Корлуk онӱ́ң kаіҕын біläідї ендї,
кöздӱ́ң ҷасын тöгӱ́п ҷылаіды ендї,
сен аіҕаіласаң ішїмä от тӱ́стӱ́,
Корлуk назын аітып ҷылаіды ендї.

243.

Куанышым, кöрöр кöзӱ́м, аі ҷарымыз!
бізгä аітшы! біläін не зарыңыз?
Ћа̄мра, не ӱ́шӱ́н аіҕаі салдың?
kабар kылып сыры ҷоk турармыз.

244.

Ћа̄мра, мен танырмын кӱ́l ҷӱ́зӱ́ңдöн,
бу кöңlӱ́мдö бöтöн ҷоk бір öзӱ́ңдöн,
не ӱ́шӱ́н, Ћа̄мра ҷан, аіҕаі салдың?
дерт алдым ҷӱ́рöгӱ́мö бу сöзӱ́ңдöн.

245.

Менїң кöңlӱ́м kош едї мунан бурун,
ендї менїң ҷӱ́рöгӱ́м дерткä толдӱ,
басыңды аіналаін, Ћа̄мра ҷан!
не ӱ́шӱ́н kаіҕы kылып аіҕаіладың?

246.

Ћа̄мра аітты: дертїмїз кӱ́штӱ́ деідї,
еl ҷуртӱ́м есїмä тӱ́стӱ́, деідї,
а̄кä шешä еl ҷуртӱ́м kалды kаіран,
kаіҕылы боп кӱ́нӱ́мӱ́з, кöштӱ́ деідї.

247.

Мен тіläп kылҕаным ҷоk ӓ̄кäм сöзӯ̆н,
бу ҷергä кеlӣп едӣм бӯ̆lбӯ̆l ӯшӯ̆н,
ӓ̄кäм кöрдӯ̆ тӯ̆сӯ̆ндö бір бӯ̆lбӯ̆l kус,
бар едӣ ҷолдас kылҕан екі кісӣм.

248.

Ол екäӯ̄ бірдäі аҕам едӣ,
ӓ̄кäмнӣҥ кізмäтӣнä о да ҷӯ̆рдӯ̆,
ол екäӯ̄ бір ҷолмäн кетӣп едӣ,
екäӯ̄ кöрӯ̆нöрмö маҕан ендӣ?

249.

Ол бӯ̆lбӯ̆l турҕан ҷерӣ баҕы деідӣ,
есӣмä kаіҕы тӯ̆стӯ̆ таҕы, деідӣ,
ҷерӣміз Місір дегäн шӓ̄р деідӣ,
ӓ̄кä, шешä, аҕаларым kалды деідӣ.

250.

Онӯҥ атын сурасаҥ Бӯ̆lбӯ̆l Кӯ̆jö,
ӓ̄кäмдӣ ашыk kылҕан шыбар уjа,
ӓ̄кäм онӯ тӯ̆сӯ̆ндö кöргöн екäн,
оілаҕанда от болдӯ кӯ̆jö, кӯ̆jö.

251.

Онӯҥ таҕы kаіҕысы басымызда,
Корлуk ҷан, зарландым kасыҥызда,
ӓ̄кä шешä еl ҷуртӯм кöрölмöдӯ̆м,
kудаjым kаіҕы салды ҷасымызда.

252.

Мен еlӣмдäн шыkkалы ӯш аі болдӯ,
еlӣм kалды ҷетälмäн алыс болдӯ,

кетäрдä муңдўк äкäм цылап едї,
ендї кісі цўрögў дерткä толдў.

253.

Äкäм Кусрау, Һäмра менїң атым,
аіғаі салсам аллам örттör менїң дертїм,
осў едї, Корлук цан, менїң дертїм,
тілägїмдї берäрмä кудајым.

254.

Корлук аітты: тілägїңдї берäр кудаі,
көцлўңдў ренцітпä олаі булаі,
онў маған каіғы деп аіта көрмö!
саған кыін болсада маған оңаі.

255.

Һäмра цан, сіз адам, біз перімїз,
алдыңа келтїргälї сіз көрўңўз,
онў маған каіғы кып аіта көрмö!
кудаі сізгä буjурса көрöрсўңўз.

256.

Һämраның көцлў шат болдў деідї,
Корлук бір даус кылды деідї,
аспандан бір деў келіп баіда болдў,
онўң атын Äштäр деў аітты деідї.

257.

Аі Äштäр, тілїмä наншы! деідї,
бу цігіттї касыңа алшы! деідї,
ондағы бўлбўl кустў алып келсїн!
Шämўн бакка алып баршы! деідї.

258.

Бу барып Шämўн көрсўн! деідї,

ішінда сеіл қылып құрсұн! деіді,
бұлбұлдұң қатқан қерін буған көрсөт!
Һәмра мунда алып келсін деіді.

259.

Һәмраны Әштәр аркасына алды,
Шәмұн деген бағына алып барды,
ол Шәмұн алтын күмүс кәұ'әр екән
Һәмра көрдұ дағы каіран калды.

260.

Һәмра Шәмұнға келәді енді,
ішіндә сеіл курұп құродұ енді,
бұлбұлдұң қатқан қері кәпәс екән,
Һәмра ішін ашып көродұ енді.

261.

Һәмра ол кәпәстї ашып көрдұ,
көрдұдө бұлбұл Күjö аіғаі қылды,
бұлбұлдұң аібаттығы солаі екән,
Һәмра көргөн қердән ол қығылды.

262.

Корлуктың Корзапыран апа еді,
Шәрүш Шәбәл патса әкәсї еді,
Корзапыран аспанда құргөн екән,
кулағыны бұлбұлдұң ұнұ келді.

263.

Деүләрї Шәмұнгә барып келді,
келдідә бұлбұл кустұ кабар берді,
кәпәстің ішін ғашып бір адамзат,
букуш болұп қығылып қатты деіді.

264.

Бујурдў Пакратка кеlтїр! деідї,
бујурўҕўн осў ҷолў бітїр! деідї,
аспанҕа алып шыҕып ҷергä таштап,
таштап онў мында ölтўр! деідї.

265.

Пакрат бу сöздў̆ кабул кöрдў̆,
бардыда Ҩа̄мраны алып ҷўрдў̆,
Пакрат аппар ҷаткан сон
А̄штäр мунў кöрў̆п кол аіланды.

266.

Пакрат Ҩа̄мраны алып кеттї,
Ҩа̄мра бір аллаҕа алыс кеттї,
мунў негä аспанҕа ап шыктың? деп
он батпан темір алып кӯп ҷеттї.

267.

А̄штäр катты ашӯ кылды деідї,
ашӯланып артынан ҷўрдў̆ деідї,
мунў негä аспанҕа ап ҷўрдў̆ң? деп,
он батпан темірмїнäн урдў деідї.

268.

Екі деў̆ аспанда ендї урусады,
А̄штäр Ҩа̄мраҕа ендї болусады,
Пакраттың колўнан тў̆шў̆п кеттї,
Ҩа̄мра тöмöн караі куласады.

269.

Ҩа̄мра аспан кöктöн кулаід'ендї,
кöздў̆ң ҷасын кöl кылып ҷылаід'ендї,

осӯдан ҷергӓ тӯсӯп ӧlӧмӯн, деп,
kудаіҕа зар kылып ҷылаід'ендї.

270.

Ҷараткан ҷермӓн кӧктӯ kадыр ҷаппар,
ҷалынсаk е kудаі кӯдрӧтӯҥ бар,
ҷылаімын тӯнӯ кӯндӯз бір ӧзӯҥӧ,
шӓрмӓндӓ біз кӓріптї kылма ендї зар!

271.

Бӓрї ҷаныҥ ӓкӓсї Адам Ӓппӓ,
біздӓрдӓн паіда болдӯ осӯ ҷандар,
Ыбра'ым Ысмаҕыл Нуҕ нӓбї,
мырат берӓр біздӓргӓ ол паіҕамбар.

272.

Бӓрідӓн kуатты едї Шір Ҷаздан,
тіlӓімїн осӯ кӯндӧ медӓт сіздӓн,
шӓрмӓндӓ kаіҕылы боп ҷергӓ тӯсӯп
барм'екӓн осӯ кӯндӧ муҥдӯk біздӓн?

273.

Дӯнӯӧдӧ патса болҕан kан Сӯлӓімӓн,
тіlӓктї бӯгӯнгӯ кӯн мен тіlӓімїн,
біздӓргӓ медӓт бергӓн кӯнӯҥ едї,
шӓрмӓндӓ бір кӓрїптї kылма! деімїн.

274.

Ӓзрӓт Ӓlі палуансын мунда анда,
сіздӓн баска палуан ҷоk бӯгӯн таҥда,
мен кӓріп осӯ саҕат ӧlӯмгӧ ҷеттїм,
ер Ӓlі таkсыр палуан ӧзӯҥ оҥда!

275.

Һәмра келә қатыр көп аіналып,
кудаімән паіғамбарға ныјаз кылып
Корлук ішї күідў, кабар білді,
деўлярін қібярді бујўрўк кылып.

276.

Тамам деўляр аспанға шыкты деідї,
Һәмраны қаксы кылып күттў деідї,
Корлуктың қарлығын ікі аітпаі
катты қергә тўсўрмöі туттў деідї.

277.

Һәмраны тўсўрмöі алды, деідї,
Корлуктың шәрінә барды, деідї,
Корлуктың ішінә каіғы тўстў,
Һәмра өлўп буқуш боп калды, деідї.

278.

Калктыр тауп алып келдің, деідї,
маған бір каіғы тўстў білің! деідї,
менің қарым Һәмра калады өлўп,
дәрісї табыларма мунўң? деідї.

279.

Қан ішіндә калды өлўп қарым, деідї,
керәк болса өкпöм алып кағын! деідї,
казінамдың бәрідї ашың! деідї,
мал мўлкўм бәрідї шашың! деідї.

280.

Бу қарыма іш бөрі болмас деідї,
курумас ікі көздöн қасым деідї.

281.

Мен кештїм бу дӱнӱölӱк кӱндöрӱмнöн,
паіда ҷок дӱнӱölӱк бу малымнан,
кыркмыҥ кулунӱҥ бӓрїн кудаіҕа аітам,
тіläімїн ӱмӱшӱм бар бу ҷарымнан.

282.

Ҷылаімын тӱнӱ кӱндӱз кудајыма
бу ҷарым ҷазылмаі кабар кылман,
муҥсӱз менїҥ немäнї кöргöн кеӱнӱм,
кылаін ҷар ҷолӱнда ҷаным кырбан.

283.

Дӱнӱöдöн менїҥ баҕым караҥ, оібаі!
каіҕымäн есїм оттаі ҷанды, оібаі!
дуспанымдан кегімдї алҕанымша
шыдамаі ҷаным шыҕып барады, оібаі!

284.

Ашӯ Корлуктыҥ, катты кеlдї,
lешкäрїн бӓрїндä алып ҷӱрдӱ,
Корлук апасынан кӱштӱ едї,
бардыда lешкäрїн коідаі кырды.

285.

Апасыныҥ lешкäрїн коідаі кырды,
барып Бӱlбӱl Кӱјöнӱ алып кеlдї,
Корлуктӱҥ апасы Корзапыран
кеlдїдä, Корлукка öкпö кылды.

286.

Корлук негä мундаі кылдыҥ? деідї,
бір адамзат ӱшӱн кылдыҥ, деідї,

маҕан сен сырыңды аітпаі Корлук,
не ӱшӱ̆н lешкäрдї кырдың? деідї.

287.

Корлук аітты: дертмїнäн мен ҷӱ̆рӧмӱ̆н,
ішїндäгї оттӱ каітїп сӧндӱ̆рӧрмӱ̆н,
бір адамзат аі апа сен біlмäісїн,
мунӱ̆ң кā̆дірїн ҷаіларын біlдірäрмїн!

288.

Аі Корлук, бір адамҕа ашык болсаң
ҷарыңды ендї маҕан кӧрсӧтсӧң,
перізат адамзатка ашык боларма?
ол адамдың ҷӱ̆зӱ̆н бір кӧрсӧм!

289.

Онан сон Корзапыран кӧрдӱ̆ деідї,
кӧрдӱ̆дӧ Һā̆мраҕа тӧндӱ̆ деідї,
Һā̆мраның кӧркӧмӱ̆ кӧргӧн ҷердäн
ашык боп каіҕыҕа ішї толдӱ деідї.

290.

Корлуктың тіlїнä нанды, деідї,
кӧрӱ̆мдӱ̆ккӧ бӱ̆lбӱ̆l бердї, деідї,
кӧргӧн ҷердäн ашык боп Һā̆мраҕа
бӱ̆lбӱ̆lдӱ̆ кӧрӱ̆мдӱ̆ккӧ бердї, деідї.

291.

Корзапыран кӧрдӱ̆дä ашык ӧттӱ̆,
ашык боп Корзапыран есї кеттї,
басыңнан аіналаін, Корлук ҷан,
ҷарыңды бір кӱ̆н маҕан бершї! деідї.

292.

Ашык бу ҷігіттїң бізгä ӧтӧр,
аітыппыз біз кā̄дірїн біlмäі бекäр,
бу дäӱlӧтӱ̆м бā̄рїндä саҕан бердїм,
ҷарыңды бір кӱн бізгä берсäң нетäр.

293.

Бу ҷігіттїң кā̄дірїн біläін мен
саҕан бір есїм тӱстӱ̆ тіläін! мен
ҷарыңды бір кӱн бершї, Корлук ҷан!
ҷетім болмаса бір оінап кӱlӧін мен.

294.

Кеläдї адамзат сізгä мīмäн,
кӧрӧlмӧдӱ̆м мен адамды мундаі мен ҷан,
Корлук ҷан, ҷарыңды бір кӱн бершї!
бір сӧіlӧсӱ̆п кӧңlӱ̆мдӱ̆ кандыраін!

295.

Корлук аітты: бу істї кудаі сӱімӧс,
бу аіткан сӧзӱ̆ңӱ̆здӱ̆ кабул кӧрмӧс,
е апа бу сӧзӱ̆ңӱ̆з катты обал
апамїңäн сіңlїгä некä ҷӱрмӧс?

296.

Е Корлук, ҷаман сӧз аіттың, дедї,
шерігäттїң ҷолӱңнан каіттың деідї,
бу сӧздӱ̆ калаі аіттың е Корлук,
сен ӧзӱ̆ң тамаҕыңа тарттың дедї.

297.

Екäӱ̄нӱ̆ кӧlдӧнӧңгӧ бармак болдӱ,
казы алдына ҷыҕылып калмак болдӱ,

ертäн біз екäў барармыз о казыңа,
казының сөзўн екäў алмак болдў.

298.

Корзапыран казыңа бармак болдў,
тўн ішіндä акылын алмак болдў,
бара берсäм өзўмö берäр ол деп,
дўнўöлўктў алдына салмак болдў.

299.

Корзапыран өзўнö тартты деідї,
шерігäттің ңолўнан каітты деідї,
бара берїп Ңäмраны алаін деп,
казының алдына кеп аітты, деідї.

300.

Е казым, кулаңыңды сал бізгä! деідї,
бір ңумусўм тўстў сізгä, деідї,
мен келдім тілäк тілäі, казым, мунда,
көңлўңдў каіра көрмö өзгö! деідї.

301.

Көрўндў бір адамзат маңан деідї,
ңўрögўмдў от кылды тамам деідї,
Корлукка аіта: көр некä бар деп
ертäңгі ертä келäрміз саңан деідї.

302.

Мен келдім, бір тілäктї сіздäн тілäп
тілägімдї берсäңіз сөзўмдў алып,
ертäңгі күн келäрміз алдыңызға,
сонда, казым, аіта көр некä бар деп.

303.

Кырк мың кулдў берäін ат тонўмінäн,

тіläк тіläп кеlіппін бір ҷолмінäн,
ер тоkумў онўҷ бāрі алтын,
kазым, разы бол сонда маҕан.

304.

Тіläк тіläп кеlіппін бір-аk ҷол,
kазымау, панбасаҷ алсаҷшы kул,
Кундуз шāр Шāмӯн бāрімäн ал,
kазымау, ендї осуҕан разы бол!

305.

Сурасаҷ менїҷ атым Корзапыран,
мен кеlдїм сіздї kалап осуҷўздан,
kалаҕаныҷ бāрїн недä болса
ендї сöзӯҷ барма аітшы маҕан.

306.

Берäін тіläгїҷдї мунда кеlсäҷ
мен бір тіläк тіläін kабул етсäҷ,
бу бергäнїҷ бāрї ас кöрöмӯн,
берäін ендї бетїҷнäн отуз сӯісöм.

307.

Олаі болса ҷаkсы болар бір мен kара!
берäін ендї саҕан öзӯн бāрї,
аk бетімдäн кеl сӯі отуз, kазым!
ертäҷгі кӯн kылма кöҷӯlдӯ ала!

308.

Казыныҷ аітkанына кöндӯ деідї,
бетїнäн отуз сӯjö бердї деідї,
ҷасырып кöрӯнбäі тӯн ішїндä
Корлуkтыҷ kасына кеlдї деідї.

309.

Корзапыран орунўна келдї, деідї,
Корлук екі бетїн кördў, деідї,
Корзапыран бетї кара болдў,
бара берїп келгäнїн білдї, деідї.

310.

Корзапыран белї тар едї, деідї,
көңлўнö қаман нијät алды, деідї,
Корлуктың көңлўндö іш нерсä қок,
ертäңгі ертä казыға барды деідї.

311.

Кош келдїң, казы бізгä бу араға,
естї болсаң қўрмö іш параға,
шерігäттїң турус аітпаі қалған аітсаң,
каныңыз дäрі болар бір қарағa.

312.

Кытап сözўн аіт! казым молдасын коі,
шерігättї бек қаксы білäсін коі,
казымау, пара ўшўн қалған аітсаң
казаң бітсä бір кўн ölöсўң коі.

313.

Ер қігіт акылынан сассам'екäн?
раст аіт, казым, некä коссам'екäн?
апаман сіңлінің арасына
раст аіт, казым, некä коссам'екäн?

314.

Казымау, тында макшар болар деідї,

мызан дегән таразы курар деідї,
қалұан аітсаң қазасын сонда, казым,
бу аіткан сөзўңўздөн сурар деідї.

315.

Қалұаншының дуұасы ушпас, деідї,
онўң сурак кылұаннан кешпäі, деідї,
апамӣнäн сіңлінің арасына
Корлук қан, іш некäсї тўспöс деідї.

316.

Ашӯ Корзапыран катты келдї,
не ўшўн сен алдадың менї, деідї,
іші бауру елжірäп Корзапыран,
ол казының алдына қетїп келдї.

317.

Маұан сен не ўäдä аіттың, деідї,
аітып не сертіңнän каіттың? деідї,
кылаін сенің ішїң баіұус, казым,
алдаі тўұўн кісінї таптың деідї.

318.

Кўнгö бакпаі кыласыз ісіңіздї,
тапсаң алдаі тўұўн кісіңіздї,
іманыңды аіта бер ендї, казым!
осў қердäн кезäрмін басыңызды.

319.

Äўöl сен менің мӣнäн болдўң, деідї,
äкпäлїп моінўма кол салдың, деідї,
алұанымды берäрсін ендї, казым,
сен менї отуз сўідўң, деідї.

320.

Е казым, сенї алып бараінда!
бір талаі саұан тура ураінда!
тамашалар көрөрсўн ендї, казым,
екі цўзўц кап кара кылаінда!

321.

Корлук аітты: е апа, ашык болма,
ашык о не цаманда, мунда айда,
кунакар болўп бірāў öлтўрöсўн,
не деп цуап берäсін тāңрі алдында?

322.

Онў цалұан аітасын пара берїп,
шаітан цолўнда көңлўң кара кірїп,
тыңда сураса сураушў кыін цердä,
не деп цуап берäсін сонда турўп.

323.

Кызың мундаі, е казым, ашык болсўн!
бірāўгö ыкласы цок көңлў берсін!
ўстўңўзгö цыұылсын ўјўңўз! деп
Корзапыран карұаіды, не кылсын?

324.

Корзапыран сöздöн каітты, деідї,
Корлукка акыл кылып аітты, деідї,
Корлук Һāмрамāн куанад'ендї,
екāў таұы кырк кўн цатты деідї.

325.

Кырк кўн екі ашык оінап кўлдў,

екäӯ̄нӯ̄ӊ тіläгїн kудаі бердї,
бір нешä кӯн öткöн сон ер Ћā̄мра
бір кӯн ӊатты даӄы «а» урдӯ ендї.

326.

Корлуk аітты: болдӯ не саӄан? деідї,
сырыӊызды аітшы ендї маӄан! деідї,
е Ћā̄мра ӊан, kаіӄы kып «а» урӄаныӊ,
от болдӯ ӊӯрöгӯ̄мдö тамам деідї.

327.

Ћā̄мра аітты: Бар kудаі ӯштӯ̄ деідї,
еlі ӊуртӯм есїмä тӯстӯ̄, деідї,
ā̄кä шешäм еl ӊуртӯмдӯ кöрölмäдїм,
шермäндä боп кӯнӯ̄мӯ̄з кештї деідї.

328.

Ћā̄мра аітты: ішїмдä дердїмїз бар,
ā̄кä шешäмїнäн аітыскап сертїмїз бар,
kаіӄылы шермäндä боп ā̄кäм kалды,
бізгä ендї кöрсöтöрмö онӯ ӊабар?

329.

Ā̄кä шешäмнїӊ кізмäт kылып едїм,
кізмäтїндä шермäндä болӯп едїм.
Кудаjым ӊолӯмӯздӯ узаk kылды,
ӯш аіды ӯäдä kылып kеlїп едїм.

330.

Ол аітkан ӯäдäмїз ӯäдäмїз кеттї деідї,
ā̄кä шешäнїӊ kарызы öттӯ̄ деідї,
Ћā̄мра о сöзӯ̄н аітып ӊылап ӊылап
еl ӊуртӯм есїмä тӯстӯ̄ деідї.

331.

Корлук аітты: Каіғыңды тынгызалы,
Місір шәрі қуртұңа қеткізәлі,
олаі болса Һәмра каіғырмаңыз,
әкә шешәнің карзын тігізәлі,

332.

Екәў оңаша шығып алып
амандасып қыласып маукўн басып
Корлук Һәмрамән арзын дестї,
амандасып көрўсўп көп қыласып.

333.

Корлук аітты: Кетәсін қуртўңўзға,
менї салып кетәсіз каіғы дердіңізгә,
бір аллаға тапшырдым, Һәмра қан,
қігіт болсаң қетәрсін сертіңізгә.

334.

Кеттї деп, Корлук қан, мұндў болма,
мен есімдән таштаман анда.
Корлук аітты: Көңлўм бузўлдў коі,
мекәбәт ріштәсї ўзўлдў коі.

335.

Мен қыламаі каітаін, Һәмра қан,
берсәң көз қасыңа қаным кырбан,
бір мезгіl келәрмін, кош аман бол,
көкрöктö бар болса аманат қан.

336.

Корлук аітты: Кетсәңіз мен көрмöімўн,

ҷамандык ҷаксыныҕың мен біlмäімӣн,
бір аллаҕа тапшырдым, Ћа̄мра ҷан,
ҷаныңды каіҕылы кылма тез кеlälмӣн.

337.

Ӱ̈lкӧн ҷаксынын ҷардан аірылҕанша,
шермäндä бу дӱ̈нӱ̈ӧдӧ зар кылҕанша,
сабырзыздык кылма, Корлук ҷан!
аманат ҷан тірі боп каірылҕанша!

338.

Кеlämӣн деп акыл есӣм аласын сен,
кеlмäі отка ҷаным саласын сен,
бір аллаҕа тапшырдым Ћа̄мра ҷан,
кеткäн сон каі уакытта кеläсӣн сен?

339.

Сенсӣз кӱ̈нӱ̈м кӧрӧрмӱ̈н каі ҷердäрдäн,
артык ҷаілар табыларма бу ҷаілардан,
кӱ̈дӧрӱ̈зӱ̈п кетäрсӣн акыр ӧзӱ̈ҷнӱ̈,
сен адамсын, мен пері, Ћа̄мра ҷан.

340.

Кеläрмӣн ҷаным кудаі алмаса мен,
ҷан шыҕып басым тӱ̈здӧ калмасам мен,
ҷан тосӱм, аман бол, ренжімä!
кеläрмӣн ӧзӱ̈ҷӱ̈згӧ ӧlмӧсӧм мен.

341.

Корлук ҷана бір тал шашын бердӣ,
кыін кышт'ау іс болса тут! дедӣ,
керäк болҕан ҷерӣҷä мен барамын,
ескä алып тутсаҷ кыін ҷердä.

342.

Һәмра Корлукмән амандасты,
ңары кеткәндә көзүнөң төгүп ңасты,
тірі болсам үш аіда келәрмін деп,
Һәмра Корлукмән сөз баіласты.

343.

Һәмра ңаі ңаі кетті деіді,
арада түнү күндүз өттү деіді,
бір нешә күн ңол ңүрүп ер Һәмра
оңүн шаншкан ңерінә ңетті деіді.

344.

Екәү барса келәр ңолға түскөн деіді,
аңасы каітпаңанын білді деіді,
булардың каітпаңаның білдідә
бүлбүл кус бір ңергә көмдү деіді.

345.

Екі аңамнан аірылып не боламын? деп,
олардың кеткән ңолмән ңүрдү деіді.

346.

Таңы Һәмра ңол шыңын ңүрдү деіді,
ңол үстүндө көп бінәт көрдү деіді,
бір нешә күн ңол ңүрдү ер Һәмра,
бір шәрдің ішінә кірді деіді.

347.

Һәмра ол шәрді аралады,
аңаларын кыдырып табалмады,

аҕаларын ҡыдырып іздӓп іздӓп
Һӓмраның ҡарыны ашып ҡалжырады.

348.

Һӓмра кӧп бӣнӓт кӧрдӯ деідї,
аҡыр ҡудаі тіlӓӯн бердї деідї,
ҡарыны ашып ҡалжырап ер Һӓмра
аспашының ӯјӯнӧ кеlдї деідї.

349.

Аспашының ӯјӯнӧ кеlїп кірдї,
Һӓмра тамаҡ бер деп булӯн бердї,
алдына бір табаҡ ас ҡоја бердї,
екі аҕасы сол ҷердӓ ӓзір болдӯ.

350.

Екі аҕасы тысҡарыдан кеlдї деідї,
Һӓмра ҡуаншы ҡылып кӯlдӯ деідї,
ол екӓӯ Һӓмраны танымады,
Һӓмра онӯ танып біlдї деідї.

351.

Екі аҕасы кӧп бӣнӓт кӧргӧн екӓн,
абдан-аҡ есї кетїп ӧlгӧн екӓн,
екӓӯ бірдӓі болӯп аспашыҕа
ҷумус ҡылып ҷалшылыҕа ҷӯргӧн екӓн.

352.

Екісїнӓ мында кеlшї! деідї,
бір ҷаҡсылыҡ ҡылаін кӧршӯ! деідї,
ҷӯдӧп ҷӯргӧн екӓӯнӯҷ ҷан екӓсїн,
менїҷ асымнан біргіп ҷешї деідї.

353.

Цегәлї сіздіңмінән ебї келмäс,
сіздің аітар тенäңіз біздäі емäз,
табағыңды цаласақ болар бізгä,
қасыңа цібäрсäңдä баралмаімыз.

354.

Ендї Һāмра көз цасын алды,
ағаларын көрдӯ каіран қалды,
Һāмра ағасына шыда алмаі
болмајық, мунда кел деп қасына алды.

355.

Муңдӯқ болған қалжырап екі аға,
сіз ендї таныдыцма? мен Һāмра,
сіздї іздäп көп ренжі көрӯп едім,
бӯгӯн көзгö көрсöттӯ алла таға.

356.

Ағасы білдідä, цылаіды ендї,
көздӯң цасын көл қылып цылаід'ендї,
көрмöгöн көп аі көп цыл болдӯ,
қалыңыз не болдӯ деп сураід'ендї.

357.

Цол цӯрдӯм каіғымінән цаз кӯс,
булаі цаксы боларма қудаі іс?
кетä кел ендї, ағалар, цуртӯмӯзға
алып келдім іздäгän бӯлбӯл қус.

358.

Біз екäӯмӯз қалғанда болышыз зар,

Һәмра, сізгә аітар муңұмұз бар,
екәұмұздұң баісымыз баілаулұ едї,
аспашының біздәрдә карзы бар.

359.

Һәмра аітты: біздәргә көп ұыл болдұ,
әкә шешә бізді көрмөгөн каіұы болдұ,
әкә шешә біз кәріп саұынұанда
ендігішә ұұргөн дерткә толдұ.

360.

Аұалар, ендї ұігө кетәлік біз!
әкә аіткан сертінә ұетәлік біз!
аұалар, моінұңұзда карзыңыз болса
карыз кылмаі әкрәткә өтөлұк біз.

361.

Кудаі ендї кылар кем сен болмасаң,
Һәмра ұан, бінәт көрдұм сен болмасаң,
біздән ендї каіран ұок, Һәмра ұан,
карызды өтөлмөімұз сен болмасаң.

362.

Аіткан сөзұн аұаларын алды ендї,
булардың карзын өтөдұ ендї,
ат ер токум ендї сатып алып бердї,
булар ұолұна ұұрө бердї ендї.

363.

Бу ұшөұ куаныш күлдұ деідї,
ұш беішара ұолұна кеттї ендї,
бір нешә күн ұол ұұрұп ұшөұ,
оұұн шаншкан ұерінә келдї деідї.

364.

Оҕўн шаншкан ҷерїнä кеlдї деідї,
ўш оҕў шаншылҕанын кöрдў деідї,
оҕўмäн бўlбўl кустў алып турўп
ол ўшöў ҷолўна ҷўрдў деідї.

365.

Кудаjым ҷаман ҷанды негä алмаіды,
ҷаман ҷан ҷаксымакты біlälмäіді,
аҕасына дуспан дегäн сол емäс,
екäў Ҩāмраны кöрölмöідў.

366.

Екäў Ҩāмраҕа кастык кылды,
бу Ҩāмра біздäрдäн істї бölдў,
бір кудук касына конҕан екäн,
Ҩāмраны ölтўрöмўз кеҷäс кылды.

367.

Бу Ҩāмра āкäмä öзў сöіlöр,
бўlбўlдў мен екпälдїм, мынаҕы дер,
екі аҕамды азаптан мен кутkардым,
екäў ҷалшылыкка ҷўргöн дер.

368.

Бу аіткан сöз біздäргä ўlкöн намыс,
āкäм біздäрдäн іс сураі алмас,
кудук касында кеҷäс кылды
Ҩāмраны ölтўрмöсöк ендї болмас.

369.

Āкäмїз мунў сўjöр біздї коjўп,
кетälїк осў ҷердä мунў коjўп,

бір аҕасы аітады өлтӱрмөлӱк,
екі көзӱн алаік бірдәі ойӱп.

370.

Екәӱ ҷамандыкка бастаід'ендї,
бір бірї аітқан сөзӱн костаід'ендї,
Һәмраны екі аҕасы тутӱп алып
көзӱн ойӱп тірідәі тастаіды ендї.

371.

Екәӱ көзӱн ойӱп алды, деідї,
кудукка тірі аппарып салды, деідї,
ҷаксылыктан ҷамандык көрдӱ даҕы,
кудукта ҷылаі ҷылаі калды деідї.

372.

Һәмра ол сыңрауда ҷалҕыз калды,
бӱлбӱл кус екі көзӱн алды деідї,
буҕаңҕа бір каіла боларма? деп
канатының астына салды деідї.

373.

Каіҕысы Һәмраның катты деідї,
зорлуктӱ аҕасынан тапты деідї,
беішара ылажы ҷок кәріп болӱп
сәләмдї ел ҷуртӱна аітты деідї.

374.

Аҕалар, шыныңмӣнән кетәсізбә?
көзӱмдӱ ойӱп мыратка ҷетәсізбә?
не өлтӱрмөі бір елгә не тігізбәі?
тірі тастап шермәндә кетәсізбә?

375.

Дӱнӱӧдӧ муңдӯ болҕан мын бір кӓріп,
зарландым бу kудукта ҷалҕыз болӯп,
е бӱlбӱl, kудајымның шындык ӱшӱн
бара кӧр ӓкӓ шешӓмӓ сӓlӓм алып!

376.

Е аҕалар, біз кӓріп ҷатармызба?
бу ҷалҕанда kаіҕыҕа ҷетӓрмїзбӓ?
е бӱlбӱl, бір kудаіның шындык ӱшӱн
сӓlӓм аіт шешӓмїнӓн ӓкӓмїзгӓ!

377.

Шӱкӱр алла, Ћӓмра улӯң kалды деңїз,
аҕасы кӧзӱн ојӯп алды деңїз,
іш ҷазыҕы ҷоk едї аҕасына,
кӧзӱн ојӯп kудуkkа салды деңїз!

378.

Ћӓмраның kалды kараңгы кӱнӱ деңїз,
осӯ кӱндӧ кетїптїр булӯ деңїз,
kудуkkа кӧзӱн ојӯп тірі салды,
осӯ кӱндӧ ӧlгӧн ҷоk тірі деңїз!

379.

Ҷаман іскӓ тӱсӱптӱ басы деңїз,
ҷалбрап кӧргӧ тӱстӱ шашы деңїз,
kудаі болӯсса осӯ кӱндӧ,
кӧз kанымӓн kаіҕы тур осӯ деңїз!

380.

Дӓурӧнӱ Ћӓмраның солдӯ деңїз!

kaiҕы дерткä ц̣ӱрӧгӱ толдӱ деӊїз!
ц̣ылаі ц̣ылаі kудykka kалды ц̣алҕыз,
kудаjын бір кӱдрӧт болдӱ деӊїз!

381.

Патса уіkудан оjан деӊїз!
бу kылыk бір аллаҕа аjан деӊїз!
Ћӓмра бір kудykта ц̣алҕыз kалды,
ц̣олдасы ц̣ыланмїнӓн шаjан деӊїз!

382.

Касында тамаk берӓр кісідӓ ц̣оk,
мунда сізгӓ ц̣етӓр кӱшӱдӓ ц̣оk,
аі бӱlбӱl, екі кӧзӱ кеттї деӊїз!
бурунҕӱ сізгӓ kарар тӱсӱдӓ ц̣оk.

383.

Акыл Ћӓмраның кеттї, деӊїз!
басына ц̣аkсылыҕы ц̣еттї, деӊїз!
Ћӓмраның бїнӓтїн іткӓ берсӓӊ
кӧргӧн кӱнӱ kaiҕымӓн ӧттӱ деӊїз!

384.

Муӊдӱk ӓкӓмнїӊ ішїндӓ kaiҕысы бар,
kaiҕымӓн тӱнӱ кӱндӱз ц̣ылаіды зар,
кӧптӧн кӧп дуҕаjы; сӓlӓм ӓкӓкӓмӓ
бергӓісїн бу іштӓн ц̣аkсы kабар!

385

Муӊдӱk ӓкӓмнїӊ ішїндӓ кӧп дертї,
маҕан аіткан ӓкӓмнїӊ kатты сертї,
ӧз аҕамнан ц̣амандыk кӧрӧlмӧдӱм,
бӓрі бір алланың кӱдрӧтӱ.

386.

Кӧзӱ̆м ӊоk ендӣ дӓӱ̆рӧн сӱ̆рӧlмӧдӱ̆м,
а̄кӓ шешӓнӣӊ kарызын берӓlмӓдӣм,
кӧптӧн кӧп дуӄаjы са̄lӓм а̄кӓкӓгӓ!
муӊдӱk болӄан а̄кӓмдӣ кӧрӧlмӧдӱ̆м.

387.

Ма̄рбӓн муӊдӱk болӄан менӣӊ а̄кӓм,
бізгӓ ендӣ кӧрсӧтӧрмӧ алла таӄалам,
а̄кӓ шешӓм ендӣ менӣ кӧрӧlмӧс едӣ,
муӊдӱk болӄан оларӄа дуӄаjы са̄lӓм.

388.

Саkтаӄан тоӄус аі он кӱ̆н менӣ ішкӓ,
емӣзгӓн біздӣ турӱп ертӓн кешкӓ,
кӧптӧн кӧп дуӄаjы са̄lӓм шешӓкӓгӓ!
кӧрӧlмӧдӱ̆м шешӓмдӣ муӊдӱk істӓ.

389.

Кӧз ашып біздӣ бергӓн ӊылаӄанда,
шынымӓн kудаі бергӓн сураӄанда,
kудаі менӣ сурап алып едӣ,
кӧl kылып кӧздӱ̆ӊ ӊасын булаӄанда.

390.

Ӊӱ̆рӧктӧн Һа̄мраӊыз кетпӓс бутаӄыӊыз,
шаӄына ӊетпӓі ӧштӱ̆ шыраӄымыз,
дуӄаjы са̄lӓм деісӓӊ а̄кӓ шешӓмӓ!
кӧзӱ̆ ӊоk kалды деӊӣз kараӄыӊыз!

391.

Кеттӣ оібаі осӱ ӊолда ӊарым ӊасым,
kор болдӱ аі далада ка̄ріп басым,

мен есїнä тӱскöндö kолӯн тутар,
kараҕым Кӱl Ц̣амалды kарындасым.

392.

Бірдäі боп менїӊмїнäн бірдäі öскöн,
тартысып шешä сӱтӱ̆н біргä емїскäн,
мен есїнä тӱскöндö Кӱl Ц̣амалҕа
ц̣ылаі ц̣ылаі kаіҕымäн кӱнӱ̆ кешкäн.

393.

Аш kалдым kудуkта тамаҕым ц̣оk,
ендї менїӊ іш кімгä керäгїм ц̣оk,
тіläгїм бір алладан менїӊ ӣман,
онан баcka іш нерсä тіläгїм ц̣оk.

394.

Екі аҕасы ц̣öнӱ̆нö салды деідї,
Һӓ̄мра ц̣ылаі ц̣ылаі kалды деідї,
бара бара муна бір нешä кӱн
Місір шӓ̄р ц̣уртӯна барды деідї.

395.

Бӱlбӱlдӱ̆ ӓ̄кäсїнä бердї деідї,
екі улӯнӯӊ кізмäтїн кöрдӱ̆ деідї,
сіздäрдїӊ соӊӯнан кетїп едї,
Һӓ̄мраны кöрдӱ̆ӊӱ̆збö? деп сöіlöідӱ̆.

396.

Екі улӯ аітады: кöргöмӱ̆з ц̣оk,
осӯнӯӊ kаіда екäнїн біlгäмїз ц̣оk,
біз екäӱ̄мӱ̆з шыkkанынан бölöк едїк,
онӯмїнäн біргä ц̣ӱргöмӱ̆з ц̣оk.

397.

Таҕы ендї патсаҕа каіҕы тўстў̆,
каіҕысы патсаның болдў кўштў̆,
Һа̄мраның келмäгäннäн дерттї болўп
екпäлшї іздäгäн бўлбўl кустў.

398.

Ішїндä Һа̄мраның каіҕысы бар,
көрöлмäі Һа̄мраны болдўм ынкар,
бір нешä кўн öткöн сон ол патса,
кешä кўндўз каіҕымäн ҷылаіды зар.

399.

Патса каіҕымїнäн ҷылаіды ендї,
көзў̆нў̆ң ҷасын көl кылып булаіды ендї,
Һа̄мра ҷан сіздї іздäп кетїп едї,
көрдў̆ңбö деп бўлбўlдöн сураіды ендї.

400.

Патса, ол баладан кўдöрў̆ндў̆ ўз!
аітаін, ҷаксы кылып естїң сöз!
патса, el ҷуртўңдў ҷїшы шаншан
сонда сіздің алдыңызда аіталык біз.

401.

Патса el ҷуртўна кабар бердї,
elї ҷуртў ҷїлып ҷетїп келдї,
калктар ҷїлып турҕан сон
бўлбўlдöн сол арада сураіды ендї.

402.

Бўlбўl: Е патса, сöзў̆м тыңда!

kудаіның кӱ̆дрӧтӱ̆мӓн кеlдӣм мунда,
аkыл есӣң аірылдың kараҕыңдан,
Ћӓ̄мра улӱ̆ң саҕан ӌоk kалды ӌолда.

403.

Бу сӧзӱ̆м ӌаkсы тыңда, патсам!
еркін ӌетпӓі таусӱ̆лдӱ̆ толҕан аjың,
Ћӓ̄мра улӱ̆ң сізгӓ ӌоk, е патсам,
ӌаkсы kылып аітаін онӱ̆ң ӌаjын.

404.

Туҕӱ̆рдан ушӱ̆п кеткӓн суңkарыңыз,
баілаӯнан ӱ̆зӱ̆п kашты тулпарыңыз,
патса, кӱ̆дӧрӱ̆ңдӱ̆ кӧңlӱ̆ң сӯт!
аіпты ӌурт аітса султаныңыз.

405.

Ашылҕан кӧзӱ̆ бітӣп булаҕыңыз,
таусӱ̆лдӱ̆ ӌанып турҕан шараҕыңыз,
менӣ мунда кеlтӣргӓн Шӓмӱ̆н баҕынан
kаіҕымӓн онда kалды kараҕыңыз.

406.

Курӱ̆лдӱ̆, патсам, kызыл кӱ̆lӱ̆ң,
таусӱ̆лдӱ̆ сары діlдӓ, ӱ̆lкӧн булӱ̆ң,
аҕаларын kутkарҕан азабынан,
дерттӣ боп онда kалды Ћӓ̄мра ӌан.

407.

Адастың, е патсам, аkылыңнан,
аірылдың ӌурт аjасы асылыңнан,
аімӓн кӱ̆нгӧ ӓ̄lӓмгӓ бірдӓі болҕан
аірылдың тӓ̄ңрі бергӓн алтыныңнан.

408.

Калды ԛолда тузда ԛоk, тамаӷы ԛоk,
аӷасы көзӯн оідӯ керӓгӣ ԛоk,
көзӯн ойӯп кудукka тастап кеттӣ,
бір імандан баска нерсӓ тілӓгӣ ԛоk.

409.

Кудукта Һӓмра улӯң калды деідӣ,
аӷасы көзӯн ойӯп алды деідӣ,
 Һӓмраның бӣнӓтӣн іткӓ берсін!
көзӯн ойӯп кудукka салды деідӣ.

410.

Е патса, бу сӧзӯм тӓԛрігӓ ажан,
тӓԛрігӓ ажан сӧзӯмдӯ elгӓ ԛажам,
Һӓмра улӯң тірідӓі ԛалӷыз калды,
осӯ кӯн ԛолдасы ԛылан шажан.

411.

Һӓмраның каіраты кеттӣ деідӣ,
басына ԛаксылыӷы ԛеттӣ деідӣ,
о патсаның бӣнӓтӣн іткӓ берсін!
көргӧн кӯнӯ̆ каіӷымӓн ӧттӯ̆, деідӣ.

412.

Ԛӯрӧктӧн Һӓмраԛыз кетпӓс бутаӷыԛыз,
шаӷына ԛетпӓі ӧштӯ̆ шыраӷыԛыз,
Һӓмра улӯң сізгӓ ԛоk, е патса,
көзӯ̆ ԛоk калды ԛалӷыз караӷыԛыз.

413.

Е патса, бізді ендӣ урӷан кудаі,
улӯң калды ендӣ Ыбражымдаі,

Ц̣аkуптӯң улӯ Ц̣усуптаі kалды ц̣алҕыз,
бір kудуkтӯң ішӣндӓ ц̣ылаі ц̣ылаі.

414.

Ц̣ылаі, ц̣ылаі kоімас ол кӧздӯ̆ң ц̣асы,
kор болдӯ беішараның кӓ̄ріп басы,
тым болмаса татарҕа тамаҕы ц̣оk,
зӓ̄рмӣнӓн зӓ̄ркӯ̆м дыр ішкӓн асы.

415.

Кӧңlӯ̆ патсаның ц̣аман болдӯ,
ц̣ӯ̆рӧгӯ̆ kаіҕымӣнӓн дерткӓ толдӯ,
бурун маҕан негӓ аітпадың деп
ол патса бӯ̆lбӯ̆lгӧ ӧкпӧ kылды.

416.

Патса Һӓ̄мраны сураіды ендӣ,
кӧздӯ̆н ц̣асын кӧl kылып булаід'ендӣ,
Һӓ̄мраның дертӣнӓ діӯ̆ӓнӓ боп
патса азан аітып ц̣ылаіды ендӣ.

417. Патса азан аітkаны.

Каіҕымӓн турӯп ц̣ылаімын,
кӧзӯ̆мнӯ̆ң ц̣асын булаімын,
тіlӓрӣмдӣ берӓрмӓ?
бір алладан сураін!
балада кӧрмӧі ц̣ӯ̆рмӧсӧм,
перзӓнт ӯ̆шӯ̆н ӧlмӧсӧм,
ц̣ылаҕанда, бір kудаі,
kараҕымды бермӓсӓң,
он тӧрт ц̣ыл бердӣң ӧмрӯ̆нӯ̆,
kаіҕыҕа салдың кӧңlӯ̆мдӯ̆,

он қаска балам қеткән сон
баламдан күдөрүздүрдүң,
көзүмдү қуртқа сүздүрдүң,
он төрткө келсә өлөр деп
өзүн қол сапар қүргүздүм,
сапардан аман келсән сон,
тіләүмдү кудаі берген сон
шүкүрдү кылдым кудаіға;
көзүмнүң қасын ігән сон
каіғымінән тағы аірылдым,
қаксыда талап оіладым,
куаныс кылдым кудаіға,
кырк күн кызык тоі кылдым,
тағыда салдың бір ічкә,
көрсөттүң сен түс бізгә,
есімдә уікуда кез кылыш
ашыкта кылдың бір куска,
тағыда оны кездірдің,
перзәнтімнән аірдың,
Һәмра қанды көрмөдүм,
күдөрүмдү үздүрдүң,
оны каідан көрөрмүн?
кабарын каідан біләрмін?
Һәмраның дертінә
діүәні боп өлөрмүн,
кожандаі кезіп караін!
каіғысын каітіп шыдаін?
көзүм нуру карағым
іздәсәм каітіп табаін?
аіналаін, бір кудаі,
бір өзүңө қылаін!
кашыккында коімасын тулпарым,
қурт ажасы султаным
іздәсәм каідан табармын?

ушўп бір кеткäн суңкарым,
атым Кусрау мен кäріп,
каіңыда калдым сарңажыш,
тіjäрмïнбä караңым?
іздäсäм ңанды кыдырып
көрдўм ендï өзўңдў,
Һäмра сенï көрмödўм,
еркін тоjар ңўзўңдў.

418. Шешäсïнïң ңыры.

Һäмра улўм каідады?
ішïмдä оттаі каінады,
ңўрögўм бäрі кан болдў,
басыма атпас таң болдў,
Һäмра улўм кеткäн сон
ішïмдä толңан сыр болдў,
көзўмдön акkан кара ңасы
етäгïм тола көl болдў,
Һäмра улўм келмädï.
Һäмрамнан аірылдым,
дерткä тўсўп каіңырдым,
аіналаін, бір кудаі!
бу дўнўödö зар кылдың,
кең дўнўönў тар кылдың.
Һäмра ескä тўсköндö
кўjўптў, отка ңыңылдым
таубамнан недäн ңаңылдым,
аіналаін, бір кудаі!
бір көрсötшў көзўмö!
Караңымды саңындым,
курудў акkан булаңым,
öштў ңанңан шыраңым,
ендï көңлўм толарма?

суңкарым колҕа конарма?
ендї тӯҕан патса
бу Ћа̄мрадаі боларма?
маҕанда атартаң болмас,
ҷаксылыкта ҷан болмас,
асыл тӯҕан патса
Ћа̄мрадаі ҷан болмас.

3. Сäіпӱ́l Ма̄lїк.

1.

Äӱ́öldö ҷат аітамын та̄ңрім атын,
сурасаң öзӱ́ берäр онан датын,
бу кытапты бастаі салдым,
аіп кылып окӯма ҷазҕан катын!

2.

Колӯна каламмäн каҕаз алдым,
дӱ́нӱ́öнӱ́ң ōпасына каіран калдым,
ка̄ріптäр ҷурт ішїндä тыңдасын деп,
кысасын Сäіпӱ́l Ма̄lїк катка салдым.

3.

Кісідäн біlгäн сöзӱ́м сурамадым,
ҷаза бердїм кісігä карамадым,
калҕан сöзӱ́н ҷазарсыз улуңӯзбäн,
каіта тӱ́зöп ҷазарҕа ҷарамадым.

4.

Сöіlöдӱ́ кімдä болса ҷалҕан сöзӱ́н,
а̄р ҷердä кöңlӱ́нö алҕан сöзӱ́н,

асыҕып бу кытапты мен ҷазҕанмын,
ҷаҷылсам тӯзӧі көршӯ калҕан сӧзӯн.

5.

Каі ҷердӓ ҷӯрсӧм даҕы ҷалҕыз басым,
аҕады оілаі берсӓм көздӧн ҷасым,
Сӯлӧіман патсаның заманында
бір патса өттӯ Місірдӓ аты Касым.

6.

Төрт ҷӯз шӑр Касымҕа караітӯҕӯн,
төрт ҷӯз патса ӑdіl деп сілаітӯҕӯн,
ҷӯз ҷетпіс ҷасы онӯң перзӓнті ҷок,
алладан персӓнт бер деп сураітӯҕӯн.

7.

Бір кӯнӯ̆ Касым патса оі оілаіды,
өзӯ̆нӧн баска ҷуртӯн іш коімаіды;
ажал ҷетіп бір кӯн өлө калсам
орнӯмдӯ устап сӧзӯ̆мдӯ̆ кім сӧілӧідӯ̆?

8.

Кырк кӯнӯ̆ ӱідӧн шыкпаі налыс кылды,
бір алладан басканы алыс білді,
кырк кӯн ӱідӧн Касым шыкпаҕан сон
бӑлярі ӱӓзірлярі іздӓп келді.

9.

Оібаі бӑлӓр, ҷалҕыздыкка тӑңрім салды,
ҷасым ҷетіп дӯнӯ̆ӧдӧн көҷӯ̆м калды,
ажал ҷетіп бір кӯнӯ̆ өлө калсам
орнӯмдӯ устап кім алар осӯ малды?

10.

Әкәсї өлсө орнўнда улў калар,
орнўн устап дуҕа кып көргө салар,
дўнўөдөн ҷалҕыз ҷўрўп ҷалҕыз өттўм,
кім бар артымызда дуҕа кылар?

11.

Әкәсї өлсө артында улў калар,
акылды болса әкәнің орнўн алар,
ажал ҷетїп бір кўнў өлө калсам
біздән ҷалҕыздардың несї калар.

12.

Перзәнт ўшўн ҷанымды кыінап ҷўрмўн,
төрт ҷўз шәр еїн бїләп ҷўрмўн;
өзўм өлсөм артымда кім калады?
мунўң ўшўн кудаіҕа ҷылап ҷўрмўн.

13.

Не оі кылдым ўјўмнөн шыкпаін деп?
дўнўөнўң бузўк сөзўн аітпаін деп?
алла перзәнт бермәсін білгәннән сон
ҷанмінән іман кылып ҷоктаін деп.

14. Бїләрдің ҷубабы. ✓

Бїләрї кол кўсурўп ҷуап бердї,
аҕызып маңдајынан бердї тердї,
кырк кўн әділдїктї кылмаҕан сон
макул кетїп шәргә тентәк толдў.

15.

Таксырау бурунҕўдаі такка отуршў!

шӓ̄рдї шӓ̄рдї ц̣ӣп сен мал алдыршы!
алла перзӓнт не берӓмӓ, не бӓрмӓімӓ,
шаkырып балҕырҕа бал салдыршы!

16.

Берїӊїз, таkсыр kан, бір тіlӓктї бізгӓ!
кӧрӧlӱ̆к бал аштырып ӓ̄р бір іскӓ!
балҕыр балмїнӓн бір сӧз аітар,
тӓ̄ӊрімїз берӓрм'екӓн перзӓнт сізгӓ?

17.

Касым kан ӱ̆ӓзір сӧзӱ̆н kабыл кӧрдӱ̆,
бӣlӓрї патсасын алып ц̣ӱ̆рдӱ̆,
шӓ̄рдӓ балҕыларҕа kабар берїп
бӓ̄рї бірдӓі ц̣ӣлып ӱ̆ігӧ кірдї.

18.

Балҕырлар kытап оkӱп бал ашады,
бӓ̄рїнїӊ аітkан сӧзӱ̆ бір болады,
Ц̣амын дегӓн султаныӊ kызы болса
онӱ біз аіттыралыk деп оі kылады.

19.

Касым патса ц̣урттарын ц̣ӣды деідї,
алтын кӱ̆мӱ̆с ц̣уртӱна кӣдї деідї,
Ц̣амыныӊ патсасына еlшї салды,
ц̣ібӓрдї патсасына ендї! деідї.

20. Еlшїдӓн патса kат ц̣азҕаны.

Еlшїмїнӓн біз сізгӓ kат ц̣ібӓрдїк,
бар екӓн бір kызыӊ ц̣аkсы кӧрдӱ̆к,

кӱјӧӱlӱккӧ бізнї ҷаkсы кӧрсӧҥ
алтын кӱмӱс мал мӱlкӱн саҕан бердїк.

21.

Кізмäткäрдäн ҷолӱҥда kул болаін!
kабыл кӧрсӧҥ мен саҕан ул болаін!
ҷалҕыздыkтан дӱнӱӧдӧ муҥӱм бар,
сурасаҥ kаншы малыҥ мол берäін!

22.

Ҷібäрдї kан kаіҕысын kатkа салып,
бїläрї еlшї кеттї ҷолдас болӱп,
бір екі аіда Ҷамынҕа ҷаkын ҷетїп
ҷібäрдї патсасына kаҕаз ҷазып.

23.

Місірдäн еlшїмїз деп kабар салды,
буларды кӧргӧн адам таҥ kалды,
Місірдäн еlшїмїн деп есіткäн сон
Ҷамыныҥ kаны мунӱ кӧҥlӱнӧ алды.

24.

Еlшїläр руkсат алып кірдї деідї,
алдында kол kӯсурӱп турдӱ деідї,
kасында патсаныҥ ҷурт ҷїлып
еlшї турӱп орӱн бердї деідї.

25.

Еlшїläр турӱп ӱігӧ кірдї деідї,
екпälгäн kатын kанҕа бердї деідї,
кеlгäн kаттыҥ ҷолӱна кӱрмӧт kылып
аштыда оkӱп kатын кӧрдӱ деідї.

26.

Окўдўда ол ƙатты ц̣ергä ƙоідў,
ц̣уртўна аƙылдасып малды соідў,
алтын кӱмӱс ц̣арлыҕа ƙаір ƙылып
кӧп мал сојўп ƙылдыда ц̣уртўна тоідў.

27.

Ц̣ума кӱнӱ тоідў ƙылды, деідї,
а̄р ша̄рдäн ц̣урт тоіҕа кеӏдї, деідї,
ӱӏкӧн кісі, баі, паƙыр кӧп ц̣ӣлып
осў тоіда ба̄рі тоідў деідї.

28. Патса ƙызын узатƙаны.

Узатты патса ƙызын тојўн ƙылып,
ӱӏкӧн кісі бу тоіда оінап кӱӏӱп,
ц̣ӱз нарҕа артып ƙулмäн кӱц̣, алтын, кӱмӱс
ƙанша ц̣асау екäнїн болмас біӏїп.

29.

Кӧп ка̄рӱäн болўп булар ƙаітты деідї,
бір кісі ƙанҕа ƙабар аітты деідї,
шӱјӱншӱгä кеӏгäнмäн шапƙанша
еӏшїӏäрїц̣ ƙызды алып ƙаітты деідї.

30.

Касым ƙан атƙа мінїп ƙарсы ц̣ӱрдӱ,
ка̄рӱäнїц̣ кеӏäр ц̣олўн тӱсӱп турдў,
еӏшїӏäр барҕан ісїн бітїргäн сон
сӱінӱп ол патса ƙызды кӧрдӱ.

31.

Кызды кӧрӱп патса кӧц̣ӏӱ сӱідӱ,

кӧрӧмӱ̆н деп еl ҷурт атkа міндї,
патсасына бу kыз кеlгӓннӓн сон
тоі kылып некӓ kыісын ендї деідї.

32.

Kызды кӧрӱ̆п патса кӧңlӱ̆ сӱідӱ̆,
некӓ kыјып тоі тоілап малды соідӱ,
алтын кӱмӱс ҷарлыҕа kаір kылып
кӧп мал сојӱп ҷуртӱна kылды тоідӱ.

33.

Оінан кӱlӱ̆п kан kаным kыс ҷаз ӧттӱ̆,
бурунҕӱ kаның kаіҕысы оідан кеттї,
kанымдың атын сурасаң Ҷамīда едї,
алла даҕдыр kылдыда бала біттї.

34.

Аі кӱнӱ̆ біттїдӓ бір ул тапты,
ӓ̄р ҷаkтан шӱјӱ̆ншї деп кісі шапты,
ҷарлыҕа ат мінгізїп, тон кīгїзїп
батаны ҷаkсылардың бӓ̄рї kыпты.

35.

Касым патса ӓ̄р малдан соідӱ деідї,
ӱlкӧн кісі баі паkыр тоідӱ деідї,
ӱі ішїндӓ ҷīлҕан ҷаkсылары
Сеіпӱl Мӓ̄lік улдӱң атын kоідӱ деідї.

36.

Бар едї бір ӱӓзірї Камыт атты,
ҷӱрӱ̆птӱ̆ kан алдында онӱң даты,
kатыны онӱң бір ул тапkаң екӓн,
шӱјӱ̆ншї деп ӓ̄р ҷергӓ кеттї kаты.

37.

Камытты Касым патса қасына алды,
өзўнўң оң қанынан орўн салды,
улўма сенің улўң қолдас болсўн,
екәў ўшўн тоі қылып соідў малды.

38.

Екәў бір кўн тўған қурдас болар,
алла аман сақтаса сырдас болар,
шешәсі бір бірінә сўт еміссін!
қўргөндө олаі булаі қолдас болар.

39.

Касым кан ўәзірімән малды соідў,
қілып баі қарыны бәрі тоідў,
ўі ішіндә отурған ақ сақалдар,
Камыттың улўнўң атын Сеіт қоідў.

40.

Сеітмән Сеіпўл Мәлік біргә турдў,
бірінән бірі аірылмаі өмрўн сўрдў,
екәў ўш қасына қетіп еді,
оқўтўға буларды мақул көрдў.

41.

Екәўн бірдәі берді молдасына,
сіндї оқўрмўз деп алласына,
бет алты қыл молдасына оқўп қўрўп,
тең келді устап болған молдасына.

42.

Оқўдан булар ендї ўнөр тапты,

ā̄р ɥаkсыларҕа kарсы шапты,
ɥолдасыз бір бірїнäн ас ішпäідї,
батаны ɥаkсылардың бā̄рї kыпты.

43.

Ā̄р еlдäн ӱ́нӧрӱ̆дӧн ӱ́нӧр алды,
лашын, суңkар, kаршыҕа, бӱ́ркӱ́т салды,
kылҕаны кӱ́ннӧн кӱ́нгӧ оін, кӱ́lкӱ̆,
берäдї kаір kылып ɥуртkа малды.

44.

Ɥӱ́рӧдӱ̆ ӱ́ідӧн ӱ́ігӧ маідан ішїп,
kус салып аң аулаіды дарја кешїп,
kылҕаны ɥаkсыларның кӧп тамаша,
ā̄р кӱ́ндӧ бір ӱ́нӧрдӱ̆ң ӱ́lгӱ́ бышып.

45. Касым kан ɥалҕызына ӱ́і kылдырҕаны.

Касым патса улӱ́на ӱ́і kылдырды,
kаі ӱ́нӧрдӧн улӱ́на бу біlдїрдї,
улӱ́ ӱ́шӱ̆н алтын кӱ́мӱ́с кӧп берїптї,
тоі kылып ɥаkсыларҕа ат міндїрдї.

46.

Алтынмїнäн кӱ́мӱ́стäн ӱ́і kылды,
шā̄рїнä усталардан бā̄рі кеlдї,
дӱ́нӱ́ӧнӱ̆ң kымбаттың бā̄рї сонда,
бір ӱ́ігӧ kан шыҕарҕан сансыз малды.

47.

Кірпішїн кӱ́мӱ́с kылды алтын ɥаҕып,
ā̄р ɥергä кäӱ́кäр тастан шегä kаҕып,

дүнүөнүң кымбат нерсä бäрі сонда,
түспöідү көргöн адам оңан баңып.

48.

Не түрлү сауқ десäң ішіндä бар,
äр түрлү ңаксы аңаш тысында бар,
бүлбүл сандыңаш саірап турду,
не түрлү сүрöт десäң ңүзүндö бар.

49.

Тоі кылып Сäіпүл Мäлік үігö кірді,
ңан тосу Сеіт онүң біргä кірді,
күн өткönүн білмädі, аі өткönүн,
оінап күлүп бір аз күн өмүр сүрду.

50. Касым кан тон ңүзүк бергäні.

Он екі Сäіпүл Мäлік ңаска ңетті,
бурунңу кан каіңысы оідан кетті,
Касым патса улунүң ңүзүн көрүп,
бурунңу ңылаңаны оідан кетті.

51.

Бір күнү улуну шакырды көрöін деп,
бір ңүзүк, бір тон оңан берäін деп,
канша күн өмрүм барын täңрі біläр,
ңалңызым куаншымäн ңүрöін деп.

52.

Шакырды кан баласын көңлү сүjүп,
тоі кылыш ңалңызы үшүн ңуртун ңіп,
тапсырды баласына екі бүjүм,
ңүзүктү колуңа сал тондү кіп.

53.

Ц̣алҕызым тосў мунда кеlсїн! деідї,
екäў̄нў̆ң köңlў̆ бірдäі тынсын! деідї,
паіҕамбардан kалҕан бір kанатты ат
тапшырдым Сеіт онў мінсїн деідї.

54.

Ат тонўн булар алып ў̆ігö kаітты,
бергäнїн ā̄кäсїнїң ц̣уртkа аітты,
ölöң аітпаі бекäр сöзў̆ңдў̆ аіт!
ölöңмїнäн ā̄кä шешäсїн кім бајытты?

55. Сäіпў̆l Мā̄lік тон ц̣ў̆зў̆ктў̆ кöргöнў̆.

Ц̣ў̆рдў̆дö ў̆ідöн ў̆ігö оін kылды,
оінап кў̆lў̆п ц̣ў̆ргöнў̆н kызыk кöрдў̆;
ā̄кäм бергäн бу кīм kандаі екäн?
кöргölў̆ тонын ў̆ігö алып кеlдї.

56.

Ā̄кäсї бергäн тондў ў̆ігö алды,
ā̄кäсї ц̣ў̆ргöн ц̣ердä ујуkтап kалды,
тас ў̆ігö кеlдї ц̣алҕыз ц̣олдасы ц̣оk,
кöргölў̆ бергäн тондў ц̣ајып салды.

57.

Сäіпў̆l Мā̄lік со тондў ашkан екäн,
бір сў̆рöт тон ішїндä ц̣азҕан екäн,
со сў̄рöттў̆ кöрў̆п асыk болўп,
не kыларын біlмäімїн деп саckан екäн.

58.

Кызыл кў̆lдöі аk ц̣ў̆здў̆ беlі ў̆зў̆lў̆п,

ƙараіды Сäіпӯl Мālік кӧзӯ̆н сӯзӯ̆п,
бу сӯ̄рӧттӯ̆ кӧргӧн сон асыƙ болдӯ,
екі кӧзӯ̆нӧн ц̣асы аƙты бет бузулӯп.

59. Сӯ̄рӧттӯ̆ ц̣ат ƙылƧаны.

Боларма мундаі кӧркӧм тӯƧан адам?
табарма бу сӯ̄рӧттӯ̆ кӧргӧн адам?
малмäн ц̣анды бірдäі ƙырбан ƙылып
ц̣етäрмä дӯ̆нӯ̆ӧ кезӣп соƧан адам?

60.

Сӯ̄рӧттӯ̆ц̣ кӧркӯ̆н аітсам ƙалƧа кеlмäс,
іздäмäі кӧргӧн адам тірі ƙалмас,
біräӯ̄дӧн сондаі бір ƙыз тӯƧан екäн,
сурасам іш кім онӯц̣ ц̣ӧнӯ̆н біlмäс.

61.

Тац̣ атƙанша ц̣ылады уіƙу кӧрмӧі,
уjуƙтап ƙалды ц̣ан осӯ біргä ц̣ӯ̆рмӧі,
алдына алып сӯ̄рӧттӯ̆ ƙушаƙтаіды,
ц̣олӯнда ӧlсӧм ендӣ ӧмӯ̆р сӯ̆рмӧі.

62. Ц̣ылаƧанын естӣп Сеіт кеlгäнӣ.

Ц̣ылаƧанын естӣп тосӯ кеlдӣ,
уіƙусӯнан оjаныш тӯ̆рӧ-гälдӣ,
екі кӧзӯ̆нӧн ц̣асы аƧып тосӯ ц̣атыр,
ӧзӯ̆ ылажы таппаі сасып ƙалды.

63.

Не болдӯ бір саƧатта тосӯм саƧан?

не каіҕы тыр? не болдў? аітшы маҕан!
не іс болсада ԛолўԓда мен өлөін,
ԛалҕан тос мен емäспін, аітшы маҕан!

64.

Ԛылап тосў сураіды, сыр аітпаіды,
баjаҕы акылҕа іш каітпаіды,
тосў ўшўн ԛўз аіланып ԛўз толҕаныш,
аузўн ашып сырын бір аітпаіды.

65. Äкäсінä келгäнї.

Ԛан тосў äкäсінä кабар кылды,
äкäсїмäн шешäсї ԛылап келдї,
патса ԛуртўнан тебіпмäн дäргір ԛіп
Сäіпўl Mälik касына бäрї келдї.

66.

Äкäмїнäн шешäсї сöз сураіды,
ԛалҕызым сырың аітсаң нең кураіды?
канша зарлап сурасада бір аітпады,
ылажын таппаҕан сон ԛурт ԛылаіды.

67.

Ылаж таппаі Касым кан каітты, деідї,
Сеіткä ылаж тап деп аітты деідї,
аітса балам бу сарын саҕан аітар,
ԛан тосўна каіҕысын аітсын! аітты, деідї.

68.

Ԛан тосў сактап бу ўідö калды,
Сäіпўl Mälік сыр аітпаі ўш кўн болдў,

ҷан тосӯ іш ылажын таппаҕан сон
ƙолӯна ашӯланып ƙанжар алды.

69.

Бір кӯ́н тӯп öсӯ́п екäӯ́ ƙурдас болӯп,
неші ҷыл öмӯ́р сӯ́рдӯ́к сырдас болӯп,
ƙанша сурасамда сыр аітпадың,
оіладыңба ҷӯ́рöргö ҷолдас болӯп?

70.

Оілап есäм öмӯ́р біргä сӯ́рöін! деп,
ҷамандыƙ ƙеlсä алдыңда кöрöін! деп,
сен ölӯ́мгö ҷетӣп ƙеlдӣң бу ƙаіҕыдан,
оілаімын сеннäн сон ƙаітӣп ҷӯ́рöін? деп.

71.

Ҷамандыƙ ƙеlсä алдыңда мен ҷӯ́рöін!
сен кöрмö ҷамандыƙты мен кöрöін!
алдыңда мен тосӯң, ƙурбандыҕың,
сеннäн сон осӯ ҷанды не ƙылаін?

72.

Колӯна ölöмӯ́н деп ƙанжар алды,
сеннäн сон не ешäін осӯ ҷанды,
шаншӯҕа öзӯ́н öзӯ́ ƙол кöтӯ́рсö
ҷӯ́гӯ́рӯ́п ƙеlӣп ҷан тосӯ устаі алды.

73. Тосӯ сыр аітƙаны.

Аітпасам бу сырымды сен ölöрсӯ́н,
ҷан ƙыјып біздӣң ҷолда бір боларсын,

ц̣ас уаkытта басыма бір іс тӱстӱ,
кā̄ріп ц̣ан мунан kаітїп kутуларсын?

74.

Бу сырымды аітсамда, аітпасамда,
бу ц̣олдан kаітсамда, kаітпасамда,
бу сырымды аітпадым оілаҕаннан,
болмасты ендї аітпасамда.

75.

Ӓ̄кӓмнїц̣ бергӓн тонӯн алып едїм,
ішїндӓ ашып кӧзӱ̄мдӱ салып едїм,
ішїндӓ бір сӱ̄рӧттӱ̄ кӧрӱ̄п едїм,
кӧргӧн сон оҕан асыk болӯп едїм.

76

Ішїндӓ kаттары бар ц̣азып kоіҕан,
боларма ол сӱ̄рӧттӱ̄ кӧрсӧ тоіҕан,
патса Сӱlӓімӓн тажыннан kабар тауп,
кӧркӱ̄нӱ̄ кӧрӱ̄п онӯц̣ сірӓ тоіҕан.

77.

Кызыл кӱlдӧі перізат сӱттӧі аҕы,
тіlїмнӓн аітып болмас кӧрсӧмдаҕы,
кӧркӧм ц̣ӱзӱ̄ оттаі kызыл ол kыздыц̣,
шā̄рдїц̣ аты екӓн Ырамбаҕы.

78.

Бу сӱ̄рӧттӱ̄ кӧргӧн сон ашыk болдӯм,
бојӯна kызыл ц̣ӱзӱ̄нӧ kаіран kалдым,
уіkумтаҕы кеlмӓдї ас есїмӓ,
онӯц̣ ӱшӱ̄н бу ц̣анды отkа салдым.

79.

Сіздäргä о ҷалҕаннан сöз ƙатпадым,
ол ӱшӱ̆н кӱндӱз ҷылап іш ҷатпадым,
кӱндӱз ӱідöн кетпäдїм тӱндö тӱстöн,
сöітсöмдö кöп аітӯҕа уƙсатпадым.

80.

Ас ішпäс уіƙу ујуƙтамас дертїм осӯ,
басылмас мунӯ іздäмäі кöҥlӱ̆м ƙосӯ,
осӯ сöздӱ̆ҥ ҷан тосӯм аƙылын тапшы!
сурасаҥ аітсам осӯ сöз мā̆нäсї.

81. Сеіт ā̆кäсїнä біlдїргäнї.

Бу сöздöн ā̆кäсїнä ƙабар болдӯ,
мā̆нäсїн мунӯҥ ендї бā̆рі біlдї,
Касым патса еlїмäн ҷуртӯн ҷīп
Сäіпӱ̆l Мā̆lік ƙасына бā̆рі кеlдї.

82.

Касым патса ҷуртӯна сöз бастаіды;
аƙылын тауп бу сöзӱ̆нӱ̆ кім ƙостаіды?
мунӯҥ асыƙ болҕаны пері ƙызы
аспанҕа ушƙан ƙустӯ кім устаіды?

83.

Сӱ̆läімäн патса біздї кöҥlӱ̆нö алды,
тосӯм деп öзӱ̆ ölгöн сон ƙабар салды,
ҷібäргäн осӯ тон ҷӱзӱ̆кпäн ат,
ӱ̆ш бӱ̆јӱ̆м онан бізгä мурас ƙалды.

84.

Ӱ̆ш бӱ̆јӱ̆м бергäннäн сон алып едїм,

тӱ̆ндӧ ашып кӧзӱ̆мдӱ̆ оҕан салып едӣм,
тон ішӣндӓ сӱ̄рӧттӱ̆ кӧргӧннӧн сон
бурунда мендӓ асык болӯп едӣм.

85.

Сол заманда бу сӱ̄рӧт тӯҕан емӓс,
табамын деп іш адам кӯҕан емӓс,
ол перізат болҕанда біз адамзат,
перігӓ іш адамзат коскан емӓс.

86.

Кӧп ҷыл болдӯ, ол сӱ̄рӧт оідан калды,
паіҕамбардан мурасы деп балам алды,
ојӯмда сӱ̄рӧт болса берӓрм'едӣм?
не кылсада бендӓгӓ тӓ̄ҥрім салды.

87.

Бу іскӓ, ҷаксыларым, акыл табың!
іздӓп мунӯҥ ылажын elгӓ ҷајың,
баланың алдында ҷурт ҷīлады,
ҷалҕызым, каітӣп табамын сенӣҥ басың?

88.

Ӱ̆ӓзірмӣнӓн біlӓргӓ кеҥӓс кылды,
іш ылажын баласына болмас біlдӣ,
тӧрт ҷӱ̆з кісі дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆ҥ тӧрт буршӯна
elдӓн elгӓ аралап кызды тапсын деідӣ.

89.

Кызды іздӓп тӧрт ҷӱ̆з кісі атка мӣндӣ,
ҷӱ̆з кісідӓн ӓ̄р ҷактан іздӓсӓҥ ендӣ,
бурунҕӯдаі болмады Сӓіпӱ̆l Мӓ̄lік,
кеткӓн кісі кеlгӓншӓ кӧҥlӱ̆ тынды.

90.

Төрт ңактан төрт ңўз кісі бір ңыл ңўрдў,
көрмөгөн шāр мунан бір ңылда көрдў,
іздāгāн шāрдāн кабарын таппаі
бір ңылдан сон кайтўҕа бетін бурдў.

91.

Сāіпўл Мāлік буларҕа карсы келдї,
карсы келіп төрт ңўз кісідāн кабар білдї,
бір ңылда о кыздан кабар таппадык деп,
аітканнан сон көңлў ңаман болдў.

92.

Касым патса ңуртўна кабар салды,
ўāзірлāрмāн бїлāрін касына алды,
бāрі ңїлып акыл аітып едї,
ішылаж таппаҕанда каіран калды.

93.

Ңібāрган көп кісімїз каітып келдї,
төрт ңўз каның кызынан кабар білдї,
Ырамбаҕы шāрїндāн кабар таппаі
коімаіды төрт буршўнда елдї, елдї.

94.

Перізат канаты бар, ушўп кетāр,
кўҕан адам аларҕа кашан ңетāр,
төрт ңўз бїнің кызынан аіттыр алык!
сөзўмўз біздің аіткан алсаң нетāр?

95.

Картаіҕанда āкāңā каіҕы салма!

ушӯп ҷӯргӧн кустӯ кӧҥлӯҥӧ алма!
сӯигӧн ҷердӓн аиттырып кыз алалык!
болмас искӓ боі салып каіҕы кылма!

96.

Сӓіпӯл Мӓлік ҷылаіды, кӧз какпаіды,
бӣлӓрдің аиткан сӧзӯнӧ бір ҷакпаіды,
ӯӓзірлӓрмӓн бӣлӓрі акыл аітып едї,
токтатӯҕа іш ылажын таппаіды.

97.

Онан сон Сӓіпӯл Мӓлік ӧзӯ турдӯ,
ӓкӓсінің ајаҕына басын урдӯ;
сізгӓ бір каіҕы ӯшӯн тӯдӯк, ӓкӓ,
бір іс басыма тӯсӯптӯ, кӧҥлӯм бурдӯ.

98.

Барып беіс кыздарын келтірсӓҥдӓ,
алтын кӯмӯш алдыма толтӯрсаҥда
онан баска іш ҷарҕа болмас кӧҥлӯм,
ӧзӯҥ бil ӧлтӯрсӧҥдӧ, кӯлдӯрсӧҥдӧ.

99.

Аімінӓн кӯнӯ бірдӓі алып келсӓҥ,
алдыма алып келїп арыз кылсаҥ
со сӯрӧттӯҥ іӓсін іздӓп таппаі
іш ылажы табалмас, ӓкӓм, болсаҥ.

100.

Турса алдымда тӧрт ҷӯз кыз бӓрі келїп,
ерімӓс осӯ кӧҥлӯм онӯ көрӯп,
руксат берсӓҥ, ӓкӓ, мен іздӓр едїм,
кырдан іздӓп таппасам дарја кезїп.

101.

Руксат берсäң, äкä, мен кетäіндä!
қолұнда құрұп тау тас өтөіндө!
руксат, äкä, бермäсäң онұ көрмөі,
бір шыбындаі қанымды нетäіндä?

102.

Алдыңда, äкä, бір сөз сөілөшп'едім,
тіліңді қаітыраін деп оілапп'едім,
äр нерсäдä äкäм көңілұмö аламын деп
көзұңшö, äкä, сенің оінапп' едім.

103. Касым патса улұна руксат бергäні.

Баласы äкäсіна арзын аітты,
äкäсі ылаж таппаі қылап қаітты,
баласын қыімаңаннан көп күн турдұ,
акыр руксат берді қарлық аітты.

104.

Баламның қоңұн қуртұм тапсын! деіді,
төрт құз кемä усталар шапсын! деіді,
äр кемägä мың кісі отурңандаі,
төбөсұн бітäұ қылып қапсын! деіді.

105.

Шäрдäн кемä қылып елді құды,
қаі қердä уста болса бäрі келді,
Касым каның көңілұ ұшұн қурт құлар,
алдында кізмät қылып атгаі құлды.

106.

Сäіпұl Mälік Сеітпäн құрмөк болдұ,

ӓ̄кӓсї тіlӓктӓрїн бермӓк болдў,
Мыкыт дарјасына кемӓ узатып
ц̣ӯз мың кісі ц̣олдас болўп ц̣ӯрмӧк болдў.

107.

Тӧрт ц̣ӯз кемӓ ішїндӓ ц̣ӯз мың кісі,
ц̣олўнда kырбан болдў ол кісі,
Касым патса бекітїп беlїн бӯдў,
не kылсада бендӓгӓ тӓ̄ңрім ісї.

108.

Ц̣алҕызым ендї kаітып кӧрӧрӯ̆мбӧ?
сен кеlгӓншӓ тірі болўп ц̣ӯрӧрӯ̆мбӧ?
аман болсаң кеlӓрсїн kаітып мунда,
kартаіҕанда ендї ӧмӯр сӯрӧрӯ̆мбӧ?

109.

Ц̣ігіттік дӓӯрӧн біздӓн кетїп едї,
ц̣асымыз екі ц̣ӯзгӧ ц̣етїп едї,
ц̣ӯзӯ̆ңдӯ̆ кӧрӧрӯ̆мдӯ̆ алла біlӓр,
кӯш kуатым дӓӯрӧнӯ̆м кетїп едї.

110.

Ц̣абдыҕың ылаж таппаі мен саіладым,
ішїм кӯјӯп kазандаі мен kаінадым,
аірылам деп kаітӓін оілапп'едїм,
аллаҕа тӓӯӧкӯl деп беl баіладым.

111.

Бу дерттӓн ӧlӧр болдўң мунда турсаң,
ц̣арыңды тапkандаі сен іздӓп ц̣ӯрсӧң,
ц̣аратkанҕа мен разы болар едїм,
аман болўп kаітып кеlїп ц̣ӯзӯ̆ңдӯ̆ кӧрсӧм.

112.

Не kылсамда аллаҕа салдым, балам,
ҷылаі маңраі артыңдан kалдым, балам,
тірі болўп ҷӱзӱ̆ңдӱ̆ бір кӧрсӧм!
кетпӓс kаіҕы кӧңlӱ̆мӧ алдым, балам.

113.

Колўмдан кеттїң, балам, kустаі ушўп,
аҕады кӧздӧн ҷасым кӧңlӱ̆м тӱсӱ̆п,
ӓ̄кӓсїмӓн шешӓсї зар ҷылаіды,
ҷалҕызым деп улўнўң моінўн kушўп.

114.

Сансыз ӓ̄скӓр узатты атkа мінїп,
Сӓіпӱ̆l Мӓ̄lік ҷӧнӧlдӱ̆ кӧңlӱ̆н тынып,
амандасып аірылды екі ӓ̄скӓр,
кеттїlӓр ҷӱз мың ӓ̄скӓр дарја кешїп.

115.

Мыkыт дегӓн дарјаҕа тӱстӱ̆ кемӓ,
судан басkа кӧрӱ̆нбӧс іш бір немӓ,
ҷалҕыз ӱшӱ̆н Касым kан зар ҷылаіды,
ажал тімӓі адамзат ӧlӧр демӓ.

116. Бір шӓ̄ргӓ кеlгӓнї.

Тӧрт ҷӱз кемӓ бес алты аі ҷӱрдӱ̆ деідї,
тӱзӱ̄ ҷеl арттан алдыҕа сӱрдӱ̆ деідї,
бір аралда бір шӓ̄р кӧрӱ̆нӧдӱ̆,
кемӓнїң басын оҕан бурдў деідї.

117.

Шӓ̄рдїң патсасына kабар болдў,

дарјадаҕы тӧрт ҷӱз кемӓ ӓ̄скӓр толдӯ,
булардан шӓ̄рдїң kалkы kорkусады,
kорkаннан бекіттї кеlӓр ҷолдӯ.

118.

Шӓ̄р kалkы буларҕа еlшї салды,
еlмӓ ҷаума ҷуртӯмӯз kаіран kалды,
біlгӓlї кеlгӓн біздӓр еlшїlӓрмїз,
патсамыз ҷау болар деп ојӯна алды.

119.

Сӓіпӱl Мӓ̄lік еlшїгӓ ҷуап бердї,
біз ҷаі ҷӱргӧн ҷолаушӯмӯз алыс ҷердӓ,
уруспїнӓн таластан ојӯмӯз ҷоk,
шыҕардың біздӓн kорkӯп бекӓр тердї.

120.

Еlшїlӓр ҷуап алып kаітып кеlдї,
патсасына бу сӧздӱ̆ аітып кеlлї,
ҷаі ҷӱргӧн Місір шӓ̄рдїң патсасы екӓн,
kорkпаңыз ол ҷау емӓс, ҷаі деп кеlдї.

121.

Кемӓ мен булар турӯп ҷӱрӧідӱ̆ деідї,
алдында арзы бар сӧз сураіды, деідї,
есіткӓн бар шыҕар бу патса,
мїман kалсаk ӱш тӧрт кӱн унаіды деідї.

122.

Патса еlшї сӧзӱ̆н kабыл кӧрдӱ̆,
шыҕарың мїман болсӯн кеlгӓн едї,
ӱ̆ӓзірмӓн буларҕа kабар салды,
кізмӓткӓр kылды алдында тамам еlдї.

123.

Бу шәрдің патсасы карсы ҷўрдў,
алыстан кол кўсурўп сәләм бердї,
шәрдің атын сурасаңыз Пакпуршын,
Сеітмән Сәіпўл Мәлік ўігө кірдї.

124.

Ўш төрт кўн буларды ел сїлады,
арзың барма? деп кан сөз сурады,
іздәп ҷўргөн шәрї Ырамбаҕы,
мунўң ҷөнўн елїңдә кім білädї?

125.

Пакпуршын естїп кулак салды,
шәрдәгї карттарды ҷїп алды,
Ырамбаҕы деген шәрдї іш кім білмәс,
естїп көрмөдўк деп каіран калды.

126.

Көп ішїндә бір кәрі сөз аітады,
есіткән көргөн шәрдәрін кос аітады,
естїп едім Катына деген шәрдї,
бір ҷылдык ҷолў онўң деп сөз аітады.

127.

Бу дарјамән барҕандар табар ҷолўн,
ҷыл ҷетпәк боп көрмөсө дуспан колўн,
көп ҷаска келїп сонда карттар бар,
тапса солар табады мунўң ҷолўн.

128.

Бу дарјамән барҕандар табар онў,
дарјада өтөр онўң бір ҷыл кўнў,

кәріләрі есіткән бар табар сонұң
күн шығыста болады онұң қөнұ.

129. Пакпуршын шәрінәң шыккаиы.

Сәіпұл Мәлік Сеітпән құрмөк болдұ,
көрсөттұ бајаңы шал барар қолдұ,
Катына шәргә бармак болұп ендї,
құргұздұлөр артынан құз мың колдұ.

130.

Төрт құз кемә дарјамән күн тұн кеттї,
аралдан алар конұп құрұп өттұ,
алты аі алар күн тұн құрұп едї,
буларңа ендї алладан каза қеттї.

131.

Құрдұлөр оінап күлұп кармак салып,
кызыкпән дарјадан балык алып,
күн өткөнұн білмәдї аі өткөнұн,
барады арттарында тау тас калып.

132.

Әұәдөн күн қел шығып катты болып,
дарјада кемә құрдұ шыр аіналып,
күн күркрөп қел болдұ кар муз қауп,
бірін бірї білмәідї тіл баіланып.

133.

Күндұз күн карацгы тұндөі болдұ,
төрт құз кемә бузұлұп құндөі болдұ,
алланың күшұмән көп әскәрләр
бірін бірї көрмөс күнұндө болдұ.

134.

Бір кемäгä бір кемä соҕўлады,
кемä сынып еl суҕа ҷыҕылады,
ҷӱс мың кісі бā̄рідä суҕа кетїп,
алланың даҕдыры кӧрӱ̆нӧ kылады.

135.

Кā̄ріпläрнїң налысы кӧккӧ шыkты,
бір кемäнї бір кемä суҕа тыkты,
кемä сынып кӱн ҷауп толkўн болўп,
ҷӱз мың ердїң бā̄рїдä суҕа тӱстӱ̆.

136.

Дарја толдў булардың кӧз ҷасына,
іш кім ылаж таппаіды ӧз басына,
саілап алҕан ҷӱз мың ер суҕа кеттї,
kаірылмастаі кӱн болдў ӧз басына.

137.

Ажалынан бā̄рі ӧlдӱ̆ алажkылмаі,
таkтаіда kалды ажалсыз есїң біlмäі,
Сäіпӱl Мā̄lік kараса кӧзӱ̆н ашып
еlӱ̄, алпыс кісі kалды kасында ӧlмӧі.

138.

Пара пара болўптў тӧрт ҷӱз кемä,
kалҕан ҷоk ҷӱз мың ердäн ҷалҕыз немä,
kылышты бір таkтаіда алпыс кісі,
ажалсыз оларды ӧlӧр демä!

139.

Сäіпӱl Мā̄lік кӧрсӧ таkтаіда отўр,
еlӱ̄ алпыс кісі бā̄рі kасында отўр,

ƙараса кӧп ішӣндӓ ҷан тосӯ ҷоƙ,
бір саҕатта алланың даҕдырын кӧр!

140.

Тӧрт ҷӯз кемӓ ішӣндӓ тосӯм ƙаіда?
муңдӯ кӯндӧ муңдасƙан тосӯм ƙаіда?
тӓ̄ңрідӓн мундаі ҷарлыƙ болҕан екӓн,
ендӣ менӣң сырласар кісім ƙаіда?

141.

Ҷылаі ҷылаі тосӯм деп ојӯна алып,
алланың даҕдырына ƙаіран ƙалып,
біргӓ ӧсӯ̆п бір ҷӯргӧн сырдасым аі!
ƙаіда бардың тосӯңдӯ ҷалҕыз салып?

142.

Ҷӧнӧlдӯ̆ таƙтаімӣнӓн беl бӯгӯ̆сӯ̆п,
онӯ таƙтаі алдына ҷеlмӓн кӯтӯ̆п,
бу таƙтаіда ӯш аі аҕып едӣ,
болдӯ ƙаіран Аіналма суҕа ҷетӣп.

143.

Таƙтаі аҕып Аіналма суҕа тӯстӯ̆,
бӓ̄рӣнӣң бір алланың ӓ̄мрі кӯштӯ̆,
Аіналманың ішӣндӓ ӯш аі ҷӯрдӯ̆,
ҷыласып ҷандарынан ӯмӯт ӯздӯ̆.

144.

Сӓіпӯl Мӓ̄lік ҷылаіды кӧккӧ ƙарап,
ҷар ӯшӯ̆н еl ҷуртӯ ӯшӯ̆н аттаі ҷарап,
ҷылаіды ҷалбарып ƙол кӧтӧрӯ̆п,
азаптан ƙутӯлсам деп ҷардым сурап.

145.

Оібаjымнан паіда қоk іс өткӧн сон,
каітып қігіт болмаісын күн өткӧн сон
Сәіпӯл Мәлік аллаға моінұн сынды,
каітіп өмӯр сураін дәм қеткән сон.

146.

Алпыс кісі kасында сӧз аітады,
ажал болса оібаjымнан не табады?
нешә, нешә қаксылар қолдас болған?
төрт құс кемә ішіндә тосӯм кәнә?

147.

Еліңдә әкә шешә kалды қылап,
есән аман көрсөт деп kудаідан тілеп,
бір сӧз отуз тау өтӯп, дарја кешіп
кыін болдӯ құз мың ер қаның кыінап.

148.

Ажал қеттї дӯнӯёдён өмӯр сӯрмөі,
бір сіз ӯшӯн арманда елін көрмөі,
әр kаісының ӯjӯндө тӯғаны бар,
болмаіды kудаі әмрінә моін усӯнбаі.

149. Сәіпӯл Мәліктің өз мынажаты.

Тәңрім өзӯ қаратты
он сегіз мың әлямді,
бір өзӯнө каратты,
шешәдән тӯған адамды
күн көрсӯн деп қаратты;
біз kулӯңдӯ қараттың

шешä ішĭндä кан кылып
цылатып цергä тўсўрдўң,
ömрў зарлап ötсўн! деп,
он аідан сон цан кылып,
ajak берĭп кол берĭп
мен кулўңдў цараттың.
Ömрў зарлап ötсўн деп
бір сўröттў körгўздўң.
Цаман кылып царатсаң
іш цаксы болўм цок,
ажал болса бujурдўң,
каіңы етсämдä ылаж цок.
Біз кулўңдў цараттың
даңдырымды körсўн деп.
Шарам барма? каітäін,
бу дарjада ölсўн деп?
Шешäнĭң ішĭндä цараттың,
цоктан бізді бар кылып
äкä шешä körгўзбöі,
бу сўröткö зар кылып
бір кўн тамык, бір кўн цел,
даңдырыца бўдўм бel,
кäріштĭккä калыппын,
körўн бöідў көзўмö el;
цібärмäідĭ аіланма
мынан каітĭп ötöін?
Місірмĭнän Ырамбаңы
ендĭ каітĭп цетäін?
Церім калды артымда,
арзым кімгä аітаін?
цўз мың бала алдымда
амалым цок, каітäін?
дарjа ішĭндä сергärдän
ömрўм зарлап ötörмö?

ҷелдән сәләм ҷибәрсәм
әкә шешәмә ҷетәрмә?
кубла ҷаткан ескән ҷел,
сеннән сәләм аитаін!
Кәріптікkә калдым мен
алла әмрің, каітаін!
Дарја ішіндә ҷол болдүk,
ҷар ҷолүнда муптала
тәңізмінән көl болдүk,
кетпәс біздән бу пәлә.
Төрт ҷүз кемә ішіндә
бір адамда калмады,
іздәгәнгә ҷетпәдік,
дерткә дәрмән болмады,
бу сүröттүң ҷолүнда
ҷан шыбындаі оінаіды,
акыр осү аіналма
калҕанында коімаіды.
Сәләмімді кім аітар
кәрі болҕан әкәмә?
біздің үшүн сарҕајыш
муңдү болҕан шешәмә?
Дарја ішіндә аірылҕан
ҷандан тәтті ҷан тосүм,
тірі болса беішара
алла еlінә kостыма?
іздәгәнім бір сүröт
ажал ҷетсә алладан
ҷолүнда ҷүрүп сергәрдән
бір көрмөдүм, каітаін?
Патса едім бір күндө
Місір шәрдің ішіндә,
әжал ҷетсә амал ҷоk
бу дарјаның ҷүзүндө.

Ылаж қаітіп табаін?
дарға толқун болғанда,
қарым қаітіп табаін?
өмрұм тутам қалғанда.
Бір тақтаіда алпыс ер
ақыр ажал қеттї-ғоі,
ұі орнында аіналма
ақыр оңұ қеттї-ғоі,
ұш аі өмұр өттұ-ғоі,
ажал қетсä шара қоқ,
беліңдї берік бұарсын;
қудаідан басқа дәрмän қоқ,
қыласаң бетің қуарсаң;
әр бір тұрлұ сöз аітып
Сäіпұл Мәлік қылаіды,
іш кімнän дәрмän қоқ,
бір алла деп қылаіды,
кәріп көзұн коімаіды,
сöз ішіндä сімаіды,
қытаптағы сöз ұшұн
өзұ қанын қыінаіды;
шәрдä оқұған молдалар
онан қаман булғаіды,
әр бір қердä еңräжіп
бекär қанды қыінаіды.

150. Қасындағы қолдастың аітканы.

Баламыз құргönұмұз көрмöі қалды,
шешämіз тұғанымыз білмäі қалды,
сіз ұшұн біз құрмұз қырбан болұп
не қылсада бендägä алла салды.

151.

Біздӓ ҷӱрмӱ̆з алпыс ҷан арман болӯп,
бір сіз ӱшӱ̆н ҷолӯҥӯзда ƙырбан болӯп,
ҷыламаіƙ аллаҕа сабыр ƙылсаҥ
не ƙылсада еркї бар алладан пӓ̄рмӓн болӯп.

152.

Тїсӓ ажал ƙыін болӯп біз ӧlӧрмӱ̆з,
ҷетпӓсӓ ажал мунан ƙутӯлармыз,
тосӯнӯҥ ӱшӱ̆н ҷылама ӓ̄кӓ шешӓҥӓ
тірі болсаƙ онӯ таҕы бір кӧрӧрмӱ̆з.

153.

Кӧҥlӱ̆н аулап сӧз аітады ҷолдастары,
патса ӱшӱ̆н сергӓрдӓн ҷолда муҥдастары,
бу ҷердӓ ӱш аі турдӯ ылаж таппаі,
ƙан аралас аҕады кӧз ҷастары.

154. Аіналмадан ƙутулҕаны.

Сӓіпӱl Мӓ̄lік бір кӱн ҷатып кӧз аіналды,
тӱсӱ̆ндӧ бір адамбӓн сӧз ƙылынды,
Сӱlӧімӓнїҥ ƙолӯнда ҷӱзӱгӱ̆ бар,
ҷӱзӱктӧн керӓмӓт кӧп болдӯ.

155.

Паіҕамбардыҥ ҷӱзӱгӱ̆н ƙолҕа аларсын,
ҷӱзӱкпӓн аіналманы ӱш саларсын,
ҷӱзӱкпӓн аіналманы салҕан сон
бу пӓ̄lӓдӓн сен ендї ƙутуларсын.

156.

Уіƙӯдан Сӓіпӱl Мӓ̄lік турдӯ, деідї,

ц̣ӱ̆зӱ̆ктӱ̆ алып суҕа урдӯ, деідї,
аіналмз казандаі каінаі, каінаі,
тактаіды ендї ц̣öнгö бурдӯ, деідї.

157.

Сӱ̆јӱ̆нӱ̆п беішаралар салын бурдӯ,
бір аз кӱ̆н оінап кӱ̆lӱ̆п аман ц̣ӱ̆рдӱ̆,
кöрӱ̆нöдӱ̆ алдынан бір ӱ̆lкöн кемä,
біздїң кемä болар деп салын бурдӯ.

158. Зеңгіläрмäн соҕус кылҕаны.

Бајаҕы кöп кемäдäн калҕан шыҕар,
бā̆рімїздї пā̆läгä салҕан шыҕар,
не болсада болармын косулалык,
алар біздї ојӯна алҕан шыҕар.

159.

Кеттї беішаралар салын бурӯп,
ц̣еттї бір заманда оҕан ц̣ӱ̆рӱ̆п,
бір кемäдä ц̣етпіс ц̣ан Зеңгі батыр,
коруктӯ беішаралар онӯ кöрӱ̆п.

160.

Беішаралар тос іздäп дуспан тапты,
Зеңгіläр онӯ кöрӱ̆п карсы шапты,
урусӯнда беішаралар каласын деп
олаі булаі ц̣ан камын кылып бакты.

161.

Дарја ішїндä Зеңгімäн урус болдӯ,
таппады беішаралар кашар ц̣олдӯ,

аузўнан Зеңгіläр от шыңарып
көп адам кўјўп дарја тўтўн болдў.

162.

Алпыстан он екі адам тірі калды,
Зеңгіläр муну көрўп устап алды,
āзіз цанын төгўлўп беішаралар
кутулмастаі пāлägä ендї калды.

163.

Зеңгіläр патсасына алып келдї,
алардың беішаралар ендї білдї,
патсасы арак ішїп отур екän,
куаңған отурўп карк! карк! кўлдў.

164.

Тоңузўн муның шапшан сојўң! деідї,
оіласып ендї буған тојўң! деідї,
бар екän бір алардың цалңыз кызы,
ўшöўн оңан тірі кojўң! деідї.

165. Сäіпўl Māліктің цылаңаны.

Цараткан тāңрім! öлöр цергä келдік,
āр цердä мўдät кылған özўң білдік,
özўңнöн баска дāрмän іш кылмаіды,
не кылсаңда ракматыңды біз сўјўндўк.

166.

Тіläгän тāңрім біздän куру калмас,
оібајым бу āлімїздї іш кім етпäс,
тус болдўк ракматы цок көп кāпіргä,
ајаңына бас урсаң раідан каітпас.

167.

Ӓр ҷердӓ ҷат аітармын тӓңрім сіздї,
кор кылмасын Зеңгілӓр кӓріп бізді,
мунан баска өлмөімӱн, ҷанымды ал,
ҷегїзбӓ кӓпірлӓргӓ етїмїздї!

168.

Зеңгілӓр тоғус ердї соідӱ, деідї,
асыл ҷандар денӓсїн коідӱ, деідї,
Сӓіпӱл Мӓлікті екі ермӓн аман сактап
кыз ӱшӱн тірі Зеңгі коідӱ, деідї.

169. Зеңгінїң кызына алып барғаны.

Зеңгілӓр бу ӱш ердї алып кеттї,
кыз турған аралға ҷакын ҷеттї,
Зеңгі кыз ӱш ердї ӱігө еңгізїп,
ҷолӱна екӓӱнӱң көп кӱрмөт еттї.

170.

Сӓіпӱл Мӓлікка Зеңгі кызы көп караіды,
өлтӱрмөсөм буларды нең кураіды?
Сӓіпӱл Мӓліктї көргӧн сон асык болдӱ,
ҷӱргӧн турған ҷерлӓрїн көп сураіды.

171.

Зеңгі кызы Сӓіпӱл Мӓлікка көзӱ тӱстӱ,
асығы Зеңгі кызының болдӱ кӱштӱ,
Зеңгілӓрдї каітарды сојамын деп,
бесшара ҷандарынан ӱмӱтӱздӱ.

172.

Сәйпұл Мәлікті Зеңгі қызы көңілұ сұйдұ,
сыртына шығармайдұ іші құйдұ,
іш адамға білдірмәі бу ұш ерді
бір аралға келтірін қасырады.

173. Зеңгі қызы асық болғаны.

Оілады Зеңгі қызы сұйөмұн деп,
енді мен Сәйпұл Мәлікә тіјәмін деп,
кірпішмінән ағартып қара бетін,
боі тұзөтұп аралға құрөмұн деп.

174.

Көзұнө сұртпөк болдұ қара көмұр,
ајақ колұн устасаң бәрі темір,
аітса іш кім білмәіді онұң тілін,
өтпөісұн онұң қасында бір құн өмұр.

175.

Қызыл канбән бетінә опа қағыш,
бојұна сарымсактан тұмө тағыш,
колұндағы құзұгұ міс кола,
іш бір адам болмаіды оған бағыш.

176.

Бојұнұң узундұғұ бір мынара,
денәсінің ақ қері қок, бәрі қара,
қулактары пілінің қулағындаі,
бір көзұнұң ауданы ұлкөн шара.

177.

Ҷуан пілгä уксаіды тырнактары,
кара казҕа уксаіды бармактары,
ӱлкӧн, ӱлкӧн казандаі емшäгї,
он пут ундаі бар-шыҕар салмактары.

178.

Ҷӱрсӧ ажаҕының басканы тӱjӧ дӧін,
ӱнӱ̆ бojӱ капкара кӱjӧ дӧін,
Зеңгі кызы тіjämїн деп оі кылады,
Сäіпӱ̆l Мäліктäн паіда ҷок ҷалҕыстїн.

179.

Аузӱ аҕаш ӱjӱ̆нӱ̆ң есігїндäі,
кулаҕы казак ӱідӱ̆ң тӱндӱ̆гӱ̆дäі,
кашау дерсіз көрсӧңӱ̆з аның касын,
мурунӱ̆ң тесігї казҕан індäі.

180.

Аітса іш кім бiлмäідї тілїн онӱ̆ң,
ӓкäсінің моласы мурӱнӱ̆ онӱ̆ң,
Зеңгі кызы касында мактаід'екäн,
кӓнäкї табылмаіды сенің курбӱ̆ң.

181.

Зеңгі кызы отурӱп мактанады,
бojӱмнӱ̆ көргӧн адам таң калады,
мундаі сӱ̆рӧт дӱнӱ̆ӧдӧ кімдäн шыҕар?
ҷӱзӱ̆мдӱ̆ көрсӧ Сäіпӱ̆l Мäлік бір талады.

182.

Зеңгі кызы бojӱма асык, дедї,
ҷакпаіды бӓрі бізгä сасык, дедї,

Сäіпӱl Мālікмäн kосӯлӯп оінаімын! деп,
мол kылып алдырды азыk, дедї.

183. Зеңҕі kызы Сäіпӱl Мālіккä kеlгäнї.

Касына kыздар алып kеlдї, деідї,
аралҕа ҷетїп ӱігö кірдї, деідї,
Зеңгі kызы есіктäн kеlгäн сон
Сäіпӱl Мālік шарасыз турдӯ, деідї.

184.

Kеlгäн kыздар отурӯп тöсöк салды,
Зеңгі kызы Сäіпӱl Мālіктї касына алды,
Зеңгіläрї бāрї дä сасыk болҕан,
їстäрїнäн kан улӯ талып kалды.

185.

Кöп kыздар сіздї ӱјӱ̈нö алды, деідї,
сіздїң бојӯн кöргöн сон талды, деідї,
дӱ̈нӱ̈ödö сіздäі тӯҕан сӱ̄рöт барма?
кöрӱ̈п ҷӱ̈зӱ̈ңö асыk болдӯ, деідї.

186.

Зеңгі kызы аіттым деп маkтанады,
ҷӱ̈зӱ̈мдӱ̈ кöргöн адам таң kалады,
тізäсїнä басын kојӯп Сäіпӱl Мālїктїң,
kушаkтап öз ҷарым деп kуанады!

187.

Таkаіды аі ҷӱ̈зӱ̈нö булут ҷӱ̈зӱ̈н,
біlмäідї адам улӯ аітса сöзӱ̈н,
асыk болӯп kушаkтап kан улӯн
іш бурмастан kараіды екі кöзӱ̈н.

188.

Бір заманда Сäіпӱl Мālік аkылын ҷīды,
Зеңгі kызы асыk боп ҷанын kыіды,
Зеңгіläрдїң занынша некäсї бар,
kыздар турӯп аjаkkа судӯ kуідӯ.

189.

Сäіпӱl Мālік онӯ кӧрӱ̆п оjӯң алдың,
сымбатымды кӧрдӱ̆ңдӧ талып kалдың,
аkылыңды ҷīдың даҕы kасымда отур!
ендї біздї алҕаннан сон кӱ̆jӧӱ̆ болдӯң.

190. Сäіпӱl Мālіктїң ҷубабы.

Кӧп саkтамын сен kыздан мен ӧзӱ̆мдӱ̆,
kара булут ҷӱзӱ̆ңнӧн аі ҷӱзӱ̆мдӱ̆,
бетїмä kараі бермä! шыҕар ҷаным,
ҷаkтырсаң ҷаkтырмасам бу сӧзӱ̆мдӱ̆.

191.

Äӱ̆ӧlдӧн ҷарым ӱ̆шӱ̆н ҷанып едїм,
kаіҕыҕа мунан бурӯн kанып едїм,
kаіҕы ӱ̆стӱ̆нӧ kаіҕы kоса бермä!
бојӯңнан шошуҕаннан талып едїм.

192

Зеңгі kыза азар болса басты аларсын,
ҷергä тамса kанымды ҷаларсын,
Зеңгі kызын адамзат алҕан емäс,
дāмä kылма бекäр сен kыіналарсын.

193.

Іздäгäнїм перізат kызы едї,

сендäі кӧмӱр ҡыз емäс аҡ ҡыз едї,
ҡан ішїп адам етїн ҷäӱшӱ емäс,
мусулман кā̆пір емäс, аҡ ҡыз едї.

194.

Моінӱма ҡолӱҥ салма! кӧҥlӱм сӱімӧс,
ҷанады ішїҥ оттаі ішїм кӱімӧс,
тіјäмїн деп Зеҥгі ҡызы ојӱҥа алма!
меннäн саҕан бір тīн паіда тīмäс.

195.

Біз ҷӱргӧн бір беішара ӧмӱр сӱрӱп,
бір ҷар ӱшӱн сергäрдäн ҷанын ҡурӱп,
сенїмäн кӧрӧм дегäн ојӱм барма?
ҡаітäін тӯшар болдӱм даҕдыр бурӱп?

196. Зеҥгі ашӯланҕаны.

Зеҥгі ҡызы отурӱп ашӯланды,
Сäіпӱl Мā̆lік сӧзӱнӧ ендї ҡанды,
ертäн ҡеlїп басыҥды кесäін! деп,
ӧкпӧ ҡылып бу сӧзгӧ оттаі ҷанды.

197.

Ӧlтӱрӧргӧ ҡыімады ҷӱзӱн кӧрӱп,
ҷумсаіды отун шапсын балта берїп,
ҷарма тарт деп отунҕа ҷумсаіды,
запырандаі сарҕаіды кӱн тӱн ҷӱрӱп.

198.

Зеҥгі ҡызы кӧп ҡыінасам алар, деідї,
менїҥ аітҡан сӧзӱмӧ болар, деідї.

менӣң аітkан сӧзӱ̆мшӧ болмасалар,
ӧмрӱ̆н бу менӣңмӣнӓн сӱ̆рӧр, деідӣ.

199.

Беішара сарҕаіды ҷарма тартып,
ҷаур болдӱ̆ арkасы ҷарма тартып,
табандары ојӱ̆лӱ̆п kолӱ̆ сојӱ̆лӱ̆п
асты даҕы бермӓідӣ іш ҷарытып.

200.

Кӱ̆ндӱ̆з болса кізмӓтӣн оңдасады,
тӱ̆н болса беішаралар муңдасады,
кӧрмӧгӧндӱ̆ кӧрдӱ̆к деп беішаралар,
бір бірӣн kушаkтап ҷыласады.

201.

Кетпӓідӣ кӓ̄ріпшӣlӣк басымыздан,
іш kаіҕысыз ҷӱ̆рмӧдӱ̆к ҷасымыздан,
кӓ̄ріптӣккӓ тӱ̆скӧндӧ ҷан kыіналып
дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆ң бӓ̄рӣ кеттӣ kасымыздан.

202. Кеңӓсӣп kашkаны.

Біздӣң бӱ̆ітӱ̆п ҷӱ̆ргӧнӱ̆ іш кім біlмӓс,
ӓ̄lімӣздӣ сурауҕа іш кім кеlмӓс,
ӧlсӧк біздӓр ӧlӧlӱ̆к дарја ішӣндӓ!
іш адам kудаідан баска ҷарлы kылмас.

203.

Нешӓ ҷыл ӧмӱ̆р ӧттӱ̆ ҷан kыіналып,
бу пӓ̄lӓдӓн kашалыk біз саіланып,
ажал ҷетӣп ӧlмӧсӧк ҷуртӱ̆мызды
kудаі кӧрсӧтсӧ кӧрӧрмӱ̆з бір аіналып.

204.

Сал баілап сумӓн булар кеттї, деідї,
Зеңгіlӓрдӓн зїјансыз öттӯ, деідї,
дарјамӓн кӯн тӯн kашып беішаралар,
бір аралҕа аідан сон ҷеттї, деідї.

205.

Бір ҷаkсы арал тапты, ҷемісї бар,
kыстады со аралда, кöрмöдӯ kар,
аҕашы сондаі kымбат болҕан
алтын кӯмӯс кöрсö булар алмас.

206.

Ҷеміштӓн алды булар азыk саілап,
тӯстӯlӓр дарја ішїнӓ салын баілап,
тӯн кӯн булар дарјамӓн тынмаі ҷӯрдӯ,
кеlдїlӓр бір аралҕа салын аідап.

207. Маімулдардың устаҕаны.

Салып таштап аралҕа булар кірдї,
бір аз кӯн ҷемісїн тауп öмӯр сӯрдӯ,
маімул еlї буларды тауп алып
аk kолӯн бекітїп алып ҷӯрдӯ.

208.

Беішара устауҕа таҕы тӯстӯ,
ӓзіз ҷандан ӯмӯтӯ ендї ӯздӯ,
маімул устаӯна тӯсöр болӯп
бӓрїнӓн бір тӓңрінїң ӓмрї кӯштӯ.

209.

Патсасына буларды алып барды,

ўш адам устадыk деп арыз кылды,
маімулдардың патсасы адамзат,
адамда екäнін ендї білдї.

210.

Маімулдўң патсасымäн көрўсўптў,
бірї бірін äлдäрін сурасыпты,
Аман деген шäрдің патсасының улў
Місірдің патсасымäн тўшарласыпты.

211.

Сöілöдў бір бірінä калын булар,
нешä цыл ömўр сўрдў дарја сулар,
бір пäлäдäн кушулсак бір пäлäгä,
кашсакта кутўлмадык, болдўк тўшар.

212. Маімул патсасы калын аіткаиы.

Мендä сіздäі беішара бір кäріппін,
дарја цўрўп елїмнäн аірылыппын,
Аман шäрінің патсасының баласы едім,
нешä цыл турўп сарҕајыппын.

213.

Дарјада толҕун болўп кемä сынды;
ажалсыз цан амалдап тактаі мінді,
осў маімул елїнä тўшар болдўм,
іш бір каітып көрмöдўм тўҕан елді.

214.

Öлгöн екäн булардың патсасы,
öрўк цеміс булардың цеген асы,

öз елїнäн патса коімаід'екäн
іздäгäнї адамзаттан патсасы.

215.

Öз елїнäн патса коімаід'екäн,
коіса көп өмӯр сӯрмöід'екäн,
öз елїнäн коіса патсаның өмрӯ аз
іздäгäнї адамдан патса екäн.

216.

Дарјадан біз пакырды устап алды,
астыма патса бол деп такты салды,
бір кӯн патса болмас бу елгä,
каітäін десäм ел ҷуртӯм алыс калды.

217.

Өмрӯм өттӯ мунда патса болӯп,
көкрögӯм ҷуртӯм ӯшӯн канҧа толӯп,
Ітбас кан келтірїп кызын берїп,
кӯјöӯ болӯп каітäін кызын алып?

218.

Басы іт кäӯдäсї адам карап турсам,
ылаж ташадым каіда барсам,
ҷаксы едї мунда патса болҧанша
öз елїмдä кул болӯп өмӯр сӯрсöм.

219.

Бу шäрдїң сурасаң Амдан аты,
Ітбас біскä караіды болса даты,
бу елдäрдїң ішїндä патса болӯп
өмӯр сӯрöр ҷер емäс адамзаты.

220.

Сәіпӯл Мәлік аз кӯн турдӯ қолдас болӯп,
маімулнӯң патсасымән сырдас болӯп,
қатса, турса екәӯ аірылмаіды,
көңлӯн аулап құрдӯлөр муңдас болӯп.

221. Ітбас кан кызын қібәргәні.

Ітбас онда қатып кабар білді,
бурунғӯ кӯјөӯнө арзы кылды,
бар екән бір кішкінә онӯң кызы
Сәіпӯл Мәліккә берӯгә алып келді.

222.

Сәіпӯл Мәлік кызым алса ӱјӯм онӯң,
екәӯңӯз бізгә ендї кӯјөӯ болӯң!
алтын кӯмӯс мӱлкӯм бәрї сізгә,
олаі булаі демәңіз, кызымды алың!

223.

Кызды алып елшїләр алып турдӯ,
Сәіпӯл Мәлік со кызының құзӯн көрдӯ,
іт екән басы, кәӯдәсї адамзат,
карамаіды Сәіпӯл Мәлік онӯ көрӯп.

224.

Басымды, тәңрім, саған салдым, деідї,
кутӯлмастаі пәләгә калдым, деідї,
іздәгәнім бум'едї, кәріп басым,
бу пәләнї мен каідан алдым, деідї.

225.

Білїп болмас бу кызыныӊ аітkан сӧзӱ̆н,
Сäіпӱ̆l Мā̄ліктäн аірылмас екі кӧзӱ̆н,
кäӱ̆дӧ ӊаkтан kарасам адамзат,
іттäн бӧlӧк емäс онӱӊ ӊӱ̆зӱ̆н.

226.

Elӱ̆ кӱ̆н kыз kасынан кетпäс болдӱ̆,
Сäіпӱ̆l Мā̄ліккä арзы ӊетпäс болдӱ̆,
Сäіпӱ̆l Мā̄ліктäн kыз ендї паkыр едї,
арзы етсä ол kабыл емäс болдӱ̆.

227.

Сäіпӱ̆l Мā̄лік kарамаіды kыздан шошӱ̆п,
ӧlгӧн ӊаkсы ӊӱ̆ргӧнӱ̆нӧн ітті kосӱ̆п,
kыз, сен паkырлыk kылма! деідї,
kанатым ӊоk kашӯҕа сеннäн ушӱ̆п.

228.

Elӱ̆ кӱ̆н Сäіпӱ̆l Мā̄лік ас ӊемäідї,
ӧз ӊарынан басkаны сӧз демäідї,
алтын кӱ̆мӱ̆смїнäн іт kыз отур,
тым болмаса ӱ̆стӱ̆нӧ тон кīмäідї.

229. Маімул kаннан руkсат тіläгäнї.

Сäіпӱ̆l Мā̄лік барып kанҕа тізä бӱ̆ктӱ̆,
kан аралас кӧзӱ̆нӧн ӊасын тӧктӱ̆,
таkсыр kан руkсат берсäӊ мен кетäін!
мундаі болҕан ӊалҕанда муӊӱ̆ ӊоkтӱ̆.

230.

Бā̄рїмїз адамзат, таkсыр kаным,

іт басыңды көрсөтпө! шыкты ңаным,
бу каіғыман сергәрдән отурғанша
өз колўңдан өлтўрсөң алал ңанын.

231.

Ңубап бердї маімул кан көп отурўп,
көзўнө аірылам деп ңас толтўрўп,
ңылаі ңылаі оған руксат бердї,
тым болмаса кетпәдің бір аз турўп.

232.

Кыімасада, оған руксат бердї,
артынан өзў өтўп бірга ңўрдў,
амандасып канымінан аірылысып,
ңајау ңўрдў булар алыс ңўрдў.

233.

Дарјаға тўстў булар ңајау ңўрмöі,
ңајаулўктўң азабын ендї көрмöі,
ўш беішара бір ңердә ңолдас болўп
дарјаман алты аі ңўрдў басын бурмаі.

234. Бір аралға ңеткәндәрї.

Бір аралға алты аіда ңакын ңеттї,
аралда бір екі кўн конўп öттў,
аралға толған екән әр тўрлў аң,
турўға ылаж таппаі акыл кеттї.

235.

Тўн болса әр ңерләрдә от ңанады,
аралға әр тўрлў аң ңем алады,
көргön аң, көрмöсön аң бәрї сонда,
онўң ўлкönўнö таң калады.

236.

Тӱ̆н болса оттаі ц̣анҕан балык кӧзӱ̆,
аузӱнан аітканы кудаіҕа шӱ̆кӱ̆р сӧзӱ̆,
аралҕа толҕан екӓн ӓ̄р тӱ̆рlӱ̆ аӊ,
сактасын ӓ̄р пӓ̄lӓдӓн тӓ̄ӊрі ӧзӱ̆!

237.

Арыстан, ц̣олбарс, каблан, ц̣ылан,
аjу, каскыр, сіlӓӱ̆сїн, тӱ̆lкӱ̆, коjан,
аралҕа толҕан екӓн ӓ̄р тӱ̆рlӱ̆ аӊ,
бірїн бірї кӯады онан мунан.

238.

Сӧнасыныӊ ӱ̆lкӧнӱ̆ торҕаідаі едї,
кеlїп шакса каныӊды сорҕаі едї,
ӓ̄р баіҕусӱ онӱ̆ӊ бӱ̆ркӱ̆ттӧі бар,
солаі ц̣ердӓ каі адам турҕаі дедї.

239.

Тӱ̆lкӱ̆сӱ̆нӱ̆ӊ ӱ̆lкӧнӱ̆ аш арыстан,
каскырдыӊ ӱ̆lкӧнӱ̆ кара каблан,
ӓ̄р мысыҕыныӊ ӱ̆lкӧнӱ̆ тазыдаі бар,
акыл ц̣етпӓс кӧргӧндӧ аітып абдан.

240.

Ӓ̄р шыканы онӱ̆ӊ мысыктаі бар,
алты аі кыс аралда кӧрмӧідӱ̆ кар,
тӱ̆рlӱ̆, тӱ̆рlӱ̆ ц̣еміс бар ат басындаі,
турмак тӓӱ̆ӓкӱ̆l кашӯҕа болдӱ̆ зар.

241.

Кашты ендї сол аралда туралмас,
сарҕаjып запырандаі оінап кӱ̆lмӧс,

дарјамӓн кӱ̆н тӱ̆н булар бір аі ҷӱ̆рӱ̆̆п,
кеlдї бір аралҕа іш бурӯлмас.

242. Ҷаны бір аралҕа кеlгӓнї.

Аҕашы ҷоk бір арал ҷемісї ҷоk,
беішаралар аралда болмады тоk,
шыдалмаі кеттїlӓр сол аралдан,
Сӓіпӱ̆l Мӓlіктїҥ kаіҕысы болдӯ кӧп.

243.

Сӓіпӱ̆l Мӓlіктїҥ kасында ҷолдастары,
тӱ̆нӱ̆̆ кӱ̆ндӱ̆з біргӓ ҷӱ̆ргӧн муҥдастары,
ҷемістї арал табылса кетпӓспїз деп
ҷӱ̆рӱ̆̆гӧ оі kылмаіды сырластары.

244.

Ҷемістї арал табылса кетпӓс едїк,
kыіналып тау тастан ӧтпӧс едїк,
екӓӱ̆̆нӱ̆̆ҥ аkылы осӯ едї,
Сӓіпӱ̆l Мӓlік болмаса кетпӓс едїк.

245.

Екі ҷолдас кӧҥlӱ̆̆нӧ алҕан екӓн,
олардыҥ кӧҥlӱ̆̆нӧ алла салҕан екӓн,
шарасыз шӓзада сӧз аітпаіды,
онӯҥ ӱ̆шӱ̆̆н бу ҷердӓ kалҕан екӓн.

246. Ҷана бір аралҕа кеlгӓнї.

Бір аралҕа ҷеттїдӓ таптыда ас,
бар екӓн сол аралда kымбат тас,

асқанда қар қар басы аралатты,
бір қыл онда өмӯр сӯрдӯ қысты қаз.

247.

Қӯрдӯ беішаралар кармақ салып,
тӯрлӯ тӯрлӯ қемістән колӯна алып,
қолдастары қӯрӯнӯ қақтырмаіды,
Сәіпӯл Мәлік қылаіды каіран калып.

248. Екі қолдасының аірылып өлгөнӯ.

Бір қылдан сон біраӯ наукас болдӯ,
Сәіпӯл Мәліктің каіғыға көңлӯ толдӯ,
артынан тағы бірі болдӯ наукас,
наукасынан кӯннөн кӯнгө қӯзӯ солдӯ.

249.

Қылаіды Сәіпӯл Мәлік қалғыз болӯп,
кӯннөн кӯнгө каіғыдан қӯзӯ солӯп,
бір қағынан шаршаіды болдӯ наукас,
бу каіғынан көкрөгӯ канға толӯп.

250.

Берәді қаукастарға қеміс тауп,
қӯрөлмөдӯ каіғыдан ажак басып,
екәӯнӯң наукасы катты болдӯ,
қылаіды бір бірінә арыздасып.

251.

Наукастан қаман болдӯң, қолдастарым,
аірыламба іздәрдән, муңдастарым,
қалғыз каітіп қӯрөін дарға ішіндә?
өмрӯмдӯ каітіп сӯрөін, сырдастарым.

252.

Ӧмрӱ̆м kаітӣп ӧтӧдӱ̆ дарјада ӊӱ̆рсӧм,
ӊалҕыз kаітӣп ӊӱ̆рӧін шӧlгӧ кірсӓм,
кӧбӱ̆м кетӣп kасымдан ӊалҕыз kалдым,
ӧмӱ̆р kаітӣп сӱ̆рӧін ӊӱ̆рсӧм турсам.

253.

Kаіда ӊӱ̆рӧрӱ̆м біlмӓімӣн іштӓ ӊӧнӱ̆м,
ӊалҕыздыҕым ӧтӧдӱ̆ муӊдӯ кӱ̆нӱ̆м,
кӓ̄ріп баcka тӱ̆стӱ̆ кетпӓс kаіҕы,
зарлаі зарлаі ӧтӧдӱ̆ кӱ̆нӱ̆м тӱ̆нӱ̆м.

254.

Наукастардың Ызраіл ӊанын алды,
бір кӱ̆н ӧlдӱ̆ екӓӱ̆ ӊалҕыз kалды,
ӊылаі еӊрӓі беішара ӊолдасына,
ӊаназасын оkӯп екісӣн кӧмӱ̆п салды.

255.

Kаіҕыдан адам ӧlмӧс аkыл танар,
аузӯнан тӱ̆тӱ̆н шыkпас кӧкрӧк ӊанар,
ӧмрӱ̆ӊ ертӓ ӧтӧрмӧ? кеш ӧтӧрмӧ?
тірі адам бу ӊалҕанҕа kаітӣп kанар?

256.

Дарјаҕа тӱ̆стӱ̆, есӣн ӊӣјалмаіды,
ӊылаіды ӊолдастарын табалмаіды,
біlмӓідӣ ӊӧнӱ̆н даҕы kаісы екӓнӣн?
басы тізӓдӓ кӧз ӊасын тӣјалмаіды.

257.

Тізӓсӣнӓ басын kоіды іш кӱ̆ігӧнгӧ,
кӓ̄ріпшӣlӣк кӧп кӧрдӱ̆ ӊар сӱ̆ігӧнгӧ,

ас ојўна кеlмäдї дўнўö ојўна,
ішкäн ас тамаҕына тӯlгöнгö.

258. Сäіпӯl Мālіктїң салы бузулҕаны.

Бір kатты ҷеl кеlдїдä салын буздў,
ескі ҷібї ўзўlӯк бölöк тўстӯ,
бір аҕашkа салдан тўсӯп мінїп алды,
ā̄зіз ҷаннан беішара ўмўт ўздӯ.

259.

Ескäн ҷеl сындырды мінгäн салды,
ылажын табалмаіды kаіран kалды,
бір kуру аҕаш бар екäн дарја ішїндä,
ҷан kамы ўшӯн аҕашты устаі алды.

260.

Куру аҕаштың басына шыkты шāзат,
тā̄ңрінä ҷылаі ҷылаі kылды кöп ҷат,
болмаса тā̄ңрім сіздäн іш бір себäп,
со ҷердї кöргöн емäс іш адамзат.

261.

Сäіпӯl Мālік со ҷердä ўш кӯн турдў,
ҷылаі ҷылаі кöзӯнö kан ҷасы толдў,
еl ҷуртўмнан аірылдым бір ҷар ўшӯн,
кā̄ріп менїң басыма не кӯн болдў?

262.

Не ҷаздым, не ҷаңылдым, іш біlмäімїн,
ҷамандыkтан баскa іш кöрмöімӯн,
тā̄ңрі, сіздäн болмаса бір себäп,
аkыр бу дарјада мен кӯн кöрмöімӯн.

263.

Бурунҕўдаі болмаіды дәрмән кеттї,
әкә шешә карындас арман кеттї,
ҷаратканың ҷарлыҕына моінўн усундўк,
бізді булаі болсўн деп даҕдыр еттї.

264.

Ҷалынсак ҷомарт патса ракым етәр,
ҷўзўмө пәлә кез келсә аман кетәр,
тәңрі алдында тілансә намыс болмас,
акры мырадына бір кўн ҷетәр.

265. Кус келїп ушўрҕаны.

Ајады кәдір султан кәріп кулдў,
әўөдөн бір ўлкөн кус баіда болдў,
Сәіпўl Мәлікті алўҕа касты кылып,
куру аҕаштың басына келїп кондў.

266.

Сәіпўl Мәлік оілапты өлөмўн деп,
кус умтулдў кәріптї аламын деп,
кус ҷеткәндә ајаҕынан устап алды,
не даҕдыр болса боламын деп.

267.

Көтөрўп Сәіпўl Мәліктї алып уштў,
устаіды Сәіпўl Мәлік біргә кустў,
дарјадан бір кўн бір тўн алып уштў,
ујасына келгәндә талып тўстў.

268.

Сәіпўl Мәлік кәріп ҷанын каіҕы кылды,

шаршап кустӯң тӱскӧнӱн оілап біlдї,
тау тасының арасына ҷасырынып
кус кеlїп таппасын деп бір інгӓ кірдї.

269.

Бір ҷактан ҷылан кеlдї аузӯн ашып,
Сӓіпӱl Мӓlік корктӯ каны кашып,
кус баласын бір ҷылан ҷеід'екӓн,
умтулдӯ кус ҷыланҕа канат ҷаjып.

270.

Ҷылан ӧттӱ Сӓіпӱl Мӓlіктїң ҷанын басып,
кашырды кустӯ ҷылан аузӯн ашып,
Сӓіпӱl Мӓlік ҷыланды кӧргӧннӧн сон
не кыларын біlмӓідї калды сасып.

271. Ҷыланды ӧlтӱргӧнӱ.

Колӯна алды аі балтасын беlїндӓгї,
калҕаны Зенгіlӓрдїң еlїндӓгї,
бекӓр карап турҕанша умтулаін!
ажал даҕдыр болса ӧlдӱм даҕы.

272.

Ҷа алла деп балтасын колӯна алды,
кӧтӧрӱп аі балтасын беlгӓ салды,
балтамӓн аідакарды екі бӧlӱп
со ҷердӓ ҷылан дуспан ӧlӱп калды.

273.

Ҷыланы кус кеlдїдӓ, ҷоҕары алды,
баласына ҷем кылып берӓ салды,
Сӓіпӱl Мӓlіккӓ кус ендї касты ҷок,
баласы аідакардан аман калды.

274.

Цер цўзў дуспан болса зыjан кылмас,
сактаiды тāңрi өзў, бендä бiлмäс,
тāңрiм даҕдыр етпäi ажал цетпäс,
су iшiндä цатсада бендä өлмöс.

275. Сäiпўl Мāliктiң цajау цўргöнў.

Сäiпўl Мāliк цajаулап шöлгö кiрдi,
көрмöгöн ажаiптарын сонда көрдў,
запырандаi сарҕajып кызыл цўзў,
бiр цыл цолмäн цўрўп өмўр сўрдў.

276.

Кыiн iс болмас цурттан аiрылмактан,
калмаiды көзўндö цаз зар кылмактан,
цалҕызлыкпäн цajаулўk баска тўстў,
бiр даҕдыр болса керäк бар кылмактан.

277. Сäiпўl Мāliктiң мынажаты.

Тўзў цолҕа сал, тāңрiм, цазҕан кулўңдў,
кунасы көп басынан аскан кулуңдў,
бiзгä сiздäн баска дāрмäн цок,
āр цердä цалҕыз цўрўп саскан кулўңдў.

278.

Мiсiргä бiз кулўңдў патса кылдың,
менi бiр цар ўшўн муңдў кылдың,
äўöлдö патса кылып царатсаңда
каiҕының кылышымäн баурўм тiлдiң.

279.

Біздӓн баска патсалар ҷуртӯн сактап,
ӓ̄р каісысы оінап кӯлӧр ӧзӯ̆н мактап,
не кылсада даҕдырыңа моінӯн усундӯк,
пӓ̄лӓдӓн кутулмадым дӯнӯ̆ӧ актап.

280.

Ҷӯз мың пӓ̄лӓ кӧрсӧмдӧ бір ҷарым ҷок,
су орнӯна кан ҷутӯп канарым ҷок,
осӯнша кӓ̄ріпшӣлӣк кӧрсӧмдаҕы,
асык ҷарның ҷолӯнда арманым ҷок.

281.

Ҷараткан ӧзӯ̆ң ҷеткіз іздӓгӓнгӓ!
он ӯш ҷылдан артык кӯн тӯн сӧілӧгӧнгӧ;
ҷалҕыз ҷӯрӯ̆п ҷар ӯшӯ̆н сергӓрдӓнмӣн,
осӯ кӯнӯ̆ ӯмӯтӯ̆н ӯзмӧгӧнгӧ.

282.

Ҷас кӯнӯ̆мдӧ баска тӯстӯ̆ істӣң аурӯ,
калмаіды сенӣ іздӓп дарја тауда,
сен перізат іш ҷердӓ кабарың ҷок,
ҷолӯңда курбан болдӯм денӓм сауда.

283.

Ескӓн ҷеl аппарарма сӓ̄лӓмӣмдӣ?
ҷолӯңда курбан кылдым бу ҷанымды,
біздӓн акыл шыҕар тау ӯстӯ̆ндӧ;
кім аітар ӯссӧм мунда бу ҷанымды?

284.

Елӣндӓ ҷӯргӧн шыҕар сеіl курӯп,

біз қылаймыз ол ӱшӱн қалғыз қӱрӱп,
қолӱнда кыс қаз қӱргӧнмӱн бір міскін,
қетәрімбә муратка қӱзӱң көрӱп?

285.

Сӱрӧтӱң әӱӧл сенің өзӱм көрдӱм,
таппадым іш кабар мунша қӱрдӱм,
тӱнӱ күндӱз сенің ӱшӱн зар қылаймын,
кәріптікпән мунша ӧмӱр сӱрдӱм.

286.

Зымдандан катты болдӱ қолӱм,
қарылады ыстықтан ajak колӱм,
канша қыл кәріпшілік көрсӧм дағы,
боларма дідарыңды көрӧр күнӱм?

287.

Кудајым, муратыма қеткіз мені!
бендәнің кыіналады кәріп қаны,
дағдырыңа кудајым разы болдӱм,
нешә азап көрӧрӱм көрсӧт онӱ.

288. Бір тауға келгәні.

Қајаулап бік тауға қакын қеттї,
тау ӱстӱнӧ шығалмаі есї кеттї,
тау басына шығӱға ылаж таппаі
бір қылды зарлаі зарлаі ӧмӱр өттӱ.

289.

Тау басынан шығады каблап ӱнӱ,
оінаіды әр тӱрлӱ аң күнӱ тӱнӱ,

канша оі кылсада тау басына,
шыҕӯҕа табалмаіды іш бір ҷӧнӱ̆.

290.

Тау басында а̄р тӱрlӱ̆ аӊ шакырады,
аjу, каскыр, ҷолбарыс акырады,
бік тауҕа шыҕӯҕа ылаж таппаі,
бір ҷылда сол ҷердӓ токурады.

291.

Умтулдӱ тау басына куат кылып,
кӣктӓ тӱсӧдӱ̆ тастан таjып,
акыр бір ҷан каіҕы ӱшӱ̆н тауҕа шык!
а̄р тӧбӧнӱ̆ӊ басына тынып тынып.

292.

Тау басына шыктыда акылын ҷӣдӣ,
не болсада ҷар ӱшӱ̆н ҷанын кыіды,
ҷан шыкканша на̄сіп таусулмаіды,
булактан су ішӣп ҷеміс ҷедӣ.

293.

Бір ҷаҕы су сол таунӱӊ, бір ҷаҕы шӧl,
ҷӱргӧн адам сол ҷердӓ таппаіды ҷол,
ендӣ шӧlмӓн ҷаjаулап ҷӱрӧ бердӣ,
ка̄ріптӣкмӓн ҷарылды аjакмӓн кол.

294.

Тӓӱӧкӱl аллаҕа моінӱн усунӱп,
шаршаҕан сон а̄р ҷердӓ бір кӱн конӱп,
бір аллаҕа ҷалынып зар кылады,
бір ҷар ӱшӱ̆н ҷолӱна ка̄ріп болӱп.

295. Қолбарыс өлтүргөнү.

Бір қердä қолбарыс шықты аузын ашып,
қасты қылды Сäіпүл Мäлікkä топрақ шашып,
бір пäлäдäн кутулсам бір пäлä деп
коркқады Сäіпүл Мäлік қаны қашып.

296.

Аі балтаны қолға алып бойын түздү,
қолбарыска түзöттү екі көздү,
қолбарыстан қанаман кутүлған сон
аллаға қалынады қажау қүрдү.

297.

Қöнöлдү қаңа аідаі бел бүгүлүп,
екі көздöн қас акты кан төгүлүп,
äр қердä коркқандаі бір іс болса
қалады äзіз қаннан енді үзүп.

298.

Қаісын мунүң аітаін? көп күн öттү,
қаітіп тексі қазаін есім кетті.
Сäіпүл Мäлік бір нешä күн қүрүп еді,
бір шарбакка қажаулап қакын қетті.

299.

Адамзат солаі шарбақ көргöн емäс,
сол қердä адам пері қүргöн емäс,
қаралған қануардан дүнүöнүң қоқ,
оіласаң көрсöң іш турған емäс.

300.

Оілаіды Сäіпүл Мäлік қалған емäс,

бу ӱ́ідӱ́ іш адамзат салҕан емäс,
ол мында перінїң ц̣ерї шыҕар,
булардан тірі адам ƙалҕан емäс.

301.

Сäіпӱ́l Мālік оілаіды кӧрӧмӱ́н деп,
шарбаƙƙа ендї ƙарсы ц̣ӱ́рӧмӱ́н деп,
бу мында періläрдїң ц̣ерї шыҕар,
не болсада ӱ́ігӧ кірäмїн деп.

302. Арыстан кеlїп ушраҕаны.

Ц̣ӧнӧlдӱ́ Сäіпӱ́l Мālік ӱ́ігӧ таман,
шарбаƙтан шыƙты ендї бір арыстан,
кеlгäндä аі балтамäн шауп едї,
ƙулаі тӱ́стӱ́ арыстан аƙпаіды ƙан.

303.

Со ц̣урттар перінїң ц̣уртӯ деідї,
арыстан кӱ́дӧӱ́шӱ́гӧ турдӯ деідї,
ц̣арлыƙпäн арыстан ƙылҕан екäн,
аƙыр Сäіпӱ́l Мālік урдӯ деідї.

304.

Со ц̣ердäн Сäіпӱ́l Мālік ц̣ӱ́рдӱ́ деідї,
шарбаƙтан бір ӱ́lкӧн ӱ́і кӧрдӱ́ деідї,
алтын кеlіт есіккä салҕан екäн,
аі балтасын ƙолӯна алып урдӯ деідї.

305.

Уі сымбаты аітӯҕа тіlгä кеlмäс,
алтын кӱ́мӱ́с сараі бар адам біlмäс,

адамҕа перізатпäн ҷетпäс ажал,
кандаі кандаі тар ҷердä ҷӱрсö ölмöс.

306. Ӱ̈ідö бір кыз кöргöнӱ̈.

Алтын тактаі куруптӯ асыл шатыр,
шатырды ашып кöрдӱ̈, бір кыз ҷатыр,
ҷӱ̈зӱ̈ аідаі ҷаркырап так ӱ̈стӱ̈ндö
адамзатка уксаіды бір кыз ҷатыр.

307.

Козҕаіды кызды, ӓ̄ргіз ојан баіды,
тастап кызды кетӱ̄гö кӣјалмаіды,
öлӱ̈ десä бу кыздың ҷаны бар деп,
тірі десä акылын біlälмäідї.

308.

Кыздан кабар таппаіды, ҷана шыкты,
кäӱ̈кöр тастан колӯна ала шыкты,
кыз басында ҷазӯлӯ тактаі ҷатыр,
калдырмаі онӯ таҕы ала шыкты.

309.

Оілаіды кыз ölӱ̈мö, тірімä? деп,
бу шарбак дуспаның ҷерїмä? деп
есї кеlсä ол маҕан зӣјан кылар,
деӱ̈ болса оілаіды бу перімä? деп.

310.

Ӱ̈і ішїндä Сäіпӱ̈l Мӓlік сеіl курдӯ,
тактаіды алып шыҕып тыста турдӯ,
есіктäн бір аз тыңдап турӯп едї,
кыз пакыр ӱ̈і ішїндä бір сöз аітып турдӯ.

311.

Сәіпӯл Мәлік со ӱігө каіта кірді,
кыз басын көтөрдӯ, сәлем берді,
тактаіды көргөн сон кыз ұылаіды,
тактаіда сумдӯк бар деп оілап білді.

312.

Тактаіды тыска тастап ӱігө кірді,
кыз басын көтөрдӯ сәлем берді,
деӯсізмә? пері сізмә? мен сураімын,
біз ұӯргөн бір беішара алыс ұердә.

313

Кыз пакыр ұубап берді, сәлем алып,
біздә адамзат ұӯрӯшпӯз кәріп болӯп,
деӯ колӯнда он бір ұыл сергәрдәнмін,
корукпаі сіздәр біздән каіран калып.

314.

Тӯрө-гәлін көрӯстӯ екі зарлы,
бурунӈӯ ұалӈыз еді болдӯ ұарлы,
кыз пакыр: ұігіт сөзӯӈ сөілө! деіді,
не себәптән мунда сен ынтызарлы.

315. Ұігіттің сөзӯ.

Сәіпӯл Мәлік кыз пакырӈа сөз бастаіды,
сөз аітсам іздәгәнім өз кудаіды,
ӱігө келәмін деп мен коркамын,
перізат адамзатпән ұӯз караіды.

316. Кыз ұубабы.

Деў Мāлўгўн ұеті кўн бізгä келмäітуҕўн,
аітса тілін, іш адам білмäітуҕўн,
ўш кўн кал коркпа! сөзўңдў сöілö!
сөзгö нансаң не сөз бар ұылаітуҕўн?

317.

Ұерімдäн бу деў Мāлўгўн кашты алып,
он бір ұыл сергäрдäн мен каіран калып,
кеткäнімді білмäімін, кеткäнімді,
тактаіды баска коіса, калым талып.

318.

Есітіп Сäіпўл Мāлік сöз бастады,
мен едім Місірдің патсазаты,
елі ұуртўмнан аірылып малы мўлкўмнäн,
тāңрідäн Бäді Ўлжömöл кулдўң даты.

319.

Бір сўröттў көрдўм, асык болдўм,
ұўз мың ердäн аірылып ұалҕыз калдым,
он екі ұыл ұолўмда сергäрдāн мін,
бурун патса болсамда кāріп болдўм.

320.

Бір ұан тосў бар еді аірылҕан мын,
оjўмнан іш кетпäідä зар кылҕан мын,
патсалыктан аірылдым ел ұуртўмнан,
ұалҕыз басым каіҕымäн ұарылҕан мын.

321.

Сöілöдў сöздўң бāрін бастан ajak,

el ҷуртумдан аірылып ҷӱрдӱм сајак,
Бӓдї Ӱlжӧмӧl ојӱмдан іш кетпäідї,
тӓҷрім салды каіҕыны ајамаі-ак.

322.

Ҷолӱнда онӱҥ іздäп ҷӱрсӧмдӧ мен,
табалмасам ҷолӱҥда ӧlсӧмдӧ мен,
осӱ каіҕы бӓрїдä кетäр едї,
асык ҷардың бір ҷӱзӱн кӧрсӧмдӧ мен.

323.

Кыз пакыр атын естїп кӧп ҷылады;
анадан бір тӯсамда не кылады?
асык сенїҥ ҷарыҥның мен курдас едїм,
ендї біздїҥ бу калды кім біlädї?

324.

Сäіпӱl Мӓlік естїп кӱlдӱ, деідї,
асык ҷардың кабарын біlдї, деідї,
аіткан сӧз кулаҕына ҷакканнан сон
кыз касына ҷакынрак кеlдї деідї.

325.

Сен маҕан сӧз аіттыҥма ҷолдасымаі?
ӧзӱмдӧі кӓріп болҕан муҥдасымаі?
бу кабарды іш кімдäн біlгäнїм ҷок,
шын болса аітшы маҕан сырласымаі?

326. Бӓдї Ӱlжӧмӧlдӱ аітканы.

Оібаі ҷігіт нанбасаҥ мен нандыраін!
сӧзӱмдӱ бастан ајак кандыраін!

бу кабарды бурун сен білмәсәң
шыраҕыңды ендї мен ҷандыраін!

327.

Рәбі'l Мәлік әкәм дӯр Сарындыла
енісї даҕы патса болӯп ҷурт ішіндә,
екәӯ екі ҷердә патса болҕан,
олар онда, біз кәріп калдык мунда.

328.

Пері шәрї біздән алыс емәс,
әкәміз Шәбалмән таныс емәс,
ол перізат болҕанда біз адамзат,
бір бірїмән тос болӯп сарпаі кїмәс.

329.

Катыны Шәбалдың келгән екән,
біздїң елдә бір аз кӯн турҕан екән,
біздїң елдә ҷӯргөндө сеil курӯп
Бәдї Ӳлжөмӧl со ҷердә тӯҕан екән.

330.

Бізді шешәм со кӯн тапкан екән,
сӯjӯншӯ деп әр ҷакка шапкан екән,
сӯjӯншӯ деп аіткан таусӯмнан
алтын кӯмӯс ӱстӯмө шашкан екән.

331.

Бәдї Ӳлжөмӧl шешәсї сонда келїп,
el ҷїп кәріптәргә ас ҷегїзїп,
Бәдї Ӳлжөмӧl шешәмдің сӯтӯн емїп,
біздәрдї сӯт емізїп бала кылып.

332.

Екäӯмӯз бір кӯн тӯҕан курдас едік,
ел ішіндä бір ҷӯргöн сырдас едік,
алланың öкӯмӯ болӯп ендї аірылдык,
каітäін? аірылмастаі ҷолдас едік.

333.

Бір кӯндö оінап ҷӯргöндö туман болдӯ,
устадї бір деӯ келіп біздің колдӯ,
деӯ колӯнда он бір ҷыл кырыптармын,
ел ҷуртӯмдан көргöнӯм сол ак болдӯ.

334.

Бу деӯгä туткун болдӯк біз ҷолуҕӯп,
еңрäп біздä ҷӯрӯптӯ асык болӯп,
он бір ҷылдан колӯнда кырыптармын,
ел ҷуртӯмдан сергäрдäн каіран калып.

335.

Деӯ мäлӯгӯн деӯ патсаның улӯ деідї,
казінаҕа ел ҷурттӯң молӯ деідї,
äкäсї Шäбалмäн дуспан екäн,
äр ҷылда аттанады колӯ деідї.

336.

Алып кашсада мен боі бермädім,
öлсömдö косулӯҕа оі бермädім,
он бір ҷылдан берї алдаіды деӯ мäлӯгӯн,
öлтӯрсödö ол, мен сöз демädім.

337.

Көп сöз маҕан аітады көңӯл берїп,

қаксы сөз мен айтпаймын көңүл берiп,
бiрдә өкпө кылады, бiрдә ашу,
кетәдi өз елiнә үш күн турүп.

338.

Цеті күндө келәдi елдә қүрүп,
таңы бiздi алдайды үш күн турүп,
умтүлады бiздәргә касты кылып,
қылаймын, өлөмүн деп өзүмдү урүп.

339.

Барсаңыз бiздiң елгә көрдүм, деңiз!
кызыңыз Мәлiкәмән турдүм, деңiз!
деү колүнда он бiр қыл туткүн екән,
сырласып бiр күн бiргә қүрдүм деңiз!

340.

Бiлмәидi олар менiң қаткан церiм,
деү колүнда зәрдi таткан церiм,
бiлсә менi сол цердә коймас едi,
өлүмгө баилап басымды саткан церiм.

341.

Баска түскөн каиңы таркамаиды,
қас күндө туткүн болүп басым таиды,
бiздән сәләм аита бар ел қуртка!
көрөр күнүм боларма күнбөн аиды?

342.

Әкә шешәмдiң үшүн баурүм берген,
қалңызым деп қылаиды көзү көргөн
олар онда қылаиды көздөрү кан,
бiздәр деү колүнда кыiналып қан.

343.

Ӓ̄р сӧзгӧ Сӓіпӳ̆l Мӓ̄lік kанды деідӣ,
Мӓ̄lікӓнӣң сӧзӳ̆нӧ ендӣ нанды деідӣ,
kабарын есіткӓн сон kуанады,
бір аз ӊарын оіӄа алып ӊанды деідӣ.

344. Сӓіпӳ̆l Мӓ̄lіктӣң сӧзӳ̆.

Сӓіпӳ̆l Мӓ̄lік сӧз аітады: Біз оілаjык!
бурунӄӳдаі есіткӓнӣ біз баілаjык!
деӳ̆нӳ̆ң ӊаны kаіда екӓнӣн сіз сураӊыз!
бір kаіла табыларма? онӳ kылаjык!

345.

Тураjык біз бір ӊердӓ ӊасырынып!
сураӊыз ӊанын онӳ̆ң кӧӊӳ̆l берӣп,
ашӯланып сӧз аітса ӧкпӧ kылса
аітпасп'екӓн ол сізгӓ ӊанын kыjып.

346.

Бір kаіла kылар едӣк ӊанын біlсӓк,
не kылса алла ӓ̄мірӣнӓ моін усунсаk,
тӓ̄ӊрі берӣп деӳ̆ ӊанын kолӄа берсӓ
деӳ̆ мӓ̄lӳ̆гӳ̆н бу ӊердӓ бір ӧlтӳ̆рсӧк.

347. Кыздың ӊубабы.

Деӳ̆ ӊанын мунан бурун сураӄанмын,
ашӯланып мен оӄан дау kылӄанмын,
ашӯдан kаітып маӄан ӊанын аіткан,
ӊаным суда дегӓндӓ таӊ kалӄанмын.

348.

Қанымызды бу дарjаға салдық деғән,
бір кудук бар ішіндә сандық деғән,
со сандықтың ішіндә менің қаным,
ел таппас қаралған қанымды деғән.

349.

Колў тімәс адамдың бір қаныма,
өлўм қок қетсә қасым болса мында,
деў қаны суға урўп шығар еді,
Сулїман қўзўктўң барлығында.

350.

Бу кўн табылмаіды деўнўң қаны,
қўзўк тәўөкўl Сулїман өзў кәнә,
заманында біз онўң кулў едік,
өлгөннөн сон кутўлдў деўнўң қаны.

351.

Деў аітканда Сулїман өзў кәнә,
қўзўктў колўна кім устар онў?
біздән сәләм аіта бар ел қуртўма!
канша аітсам табылмас деў қаны.

352.

Есітіп Сәіпўl Мәлік кўлдў деіді,
Мәліккә сўjўншў сурады деіді,
так Сулїман қўзўгў мендә әзір,
қаксылыкка кудаjым бурдў деіді.

353.

Мәлікә есітіп куаныс кылды,
көргөн сон қўзўктўң барын білді,

азыкпән алтын күмүс үідөн алып
бір мүдөт боларма деп екәү суға келді.

354.

Усундурар алланың көп атынан,
Сулїман ұүзүктүң күрмөтүнөн,
деү ұанын біздәргә шыұарып бер!
кетәлік деү мәлүтүнүң біз касынан!

355.

Ұүзүктү колүна алып суға урдүлар,
алланың әмрінә бел бүдүлар,
бір уакытта су каінап сандык шыкты,
сандыкты көтүрүп бір коідүлар.

356.

Сандыкты ашып еді кептәр шыкты,
кептәрдің моінүн үзүп ұергә тыкты,
аспаннан кап кызыл кан кардаі ұауп
кептәрдән кесәпәті деүгә ұоктү.

357.

Таудаі болүп деү келіп ұергә түстү,
деү пакырдың өлөрдө үнү мыкты,
беішаралар көргөн сон куапады,
бәрінән бір тәңрінің әмрі күштү.

358.

Дарјамән кетті булар салып баілап,
алдылар деү үјүнөн азык саілап,
куанұаннан беішаралар ұыласып
кеттіләр үш аі күнү түн сал аідап.

359.

Екі бірдäі беішара ц̣олдас болӯп,
Бā̄дī Ӯlжӧмӧл ц̣ӧнӯнӧн kурдас болӯп,
біräӯ аҕа біräӯ сіӊдісї болӯп
ц̣ӯрдӯläр бір бірїнä сырлас болӯп.

360.

Бір ӯlкӧн ц̣аjын шыkты аузӯн ашып,
буларды ц̣утаін деп суларды шашып,
Сäіпӯl Мā̄lік уjуkтап едї kыз оjанды,
kорkтӯ беішаралар kаны kашып.

361.

Басын кӧргӧн сон ц̣ыласады,
kолдарын кӧккӧ ц̣аjып еӊräсäдї,
пā̄läдäн kутулдуk деп оілап едїк,
алладан ц̣ылап мӯдӧт тіläсäдї.

362. Ц̣аінды ӧlтӯргӧнӯ.

Сäіпӯl Мā̄lік балтасын kолӯна алды,
ц̣аін дуспаныӊ басына kатты салды,
алланыӊ ā̄мрімäн баcka тīп
аіналып ц̣аін дуспан кеін kалды.

363.

Тäӯӧкӯl деп аллаҕа бет kоjадӯ,
салмäн аҕып таҕыда ц̣ӧнӧlӧдӯ,
бір аралҕа сал баілап енїп едї,
саудуҕар кӧп кā̄рӯäнгä кез болады.

364. Кā̄рӯ̆ӓнгӓ ушурҕаны.

Кā̄рӯ̆ӓн kорkтӯ буларды урума? деп,
булар kорkтӯ бір дуспан боларма? деп,
кā̄рӯ̆ӓн kалkы буларды таҕы оілады,
біздӓі еlгӓ сауда kылып ц̣ӯ̆рӧрмӧ? деп.

365.

Кеlдӣ кā̄рӯ̆ӓн буларҕа kарсы ц̣ӯ̆рӯ̆п,
булар сā̄lӓм бердӣ kол kӯсурӯп,
kасына кӧп кā̄рӯ̆ӓн кеlӣп едӣ,
таң kалдылар булардың ц̣ӯ̆зӯ̆н кӧрӯ̆п.

366.

Кā̄рӯ̆ӓндӓр таң kалып оларҕа пул бердӣ,
не болсада ужбаkтың нурӯ деідӣ,
осунда запрандаі сарҕаіҕанда
беттӓрӣндӓ нурӯ ц̣аінап турдӯ, деідӣ.

367.

Бірӣн бірӣ сурасып ц̣ыласады,
бā̄рӣ бірдӓі мусулман танысады,
Шӯ̆ршӯ̆ттӧн шыkkан олар кā̄рӯ̆ӓн
бір бірдӣң сӧзӯ̆нӧ kаныс ады.

368.

Кā̄рӯ̆ӓндӓр таныды Мā̄lікӓнӣ
аҕасы Сарандылда ц̣урттӯң kаны,
он бір ц̣ыл kаның kызы аіп болҕан,
аҕасы біздӣң еlдӓ ц̣урт султаны.

369.

Таныҕан сон бір бірӣн ц̣ыласады,

кӧп ка̄рӱ́ӓн бір бірдӓі сӧlӧсӧдӱ́,
а̄кӓсінің інісі бізгӓ ӊакын
шӱ́jӱ́ншӱ́гӓ шапканша оӊдасады.

370.

Ӱ́ш аіда аӻаӊызӻа kаітсаk керӓк,
со ӊергӓ кемӓмінӓн кетсӓк керӓк,
аман болӱ́п ша̄ргӓ ӊакын кетсӓк
кемӓ тастап бір kырӻа ӧтсӧк керӓк.

371.

Ӊеттідӓ шыӻар ӊергӓ сумӓн ӊӱ́рӱ́п,
кемӓlӓрін шыӻарды kырӻа барып,
сӱ́jӱ́ншӱ́гӓ беш кісі кетіп еді,
ша̄ргӓ ӊеттї булар кӱ́н тӱ́н ӊӱ́рӱ́п.

372. Ма̄lік аӻасыны кӧргӧнӱ́.

Султанӻа еlші kабар бердї, деідї,
са̄lӓм берїп есіктӓн кірдї, деідї,
аӻаӊыздың ӊоӻалӻан ӊалӻыз kызы
аман есӓн ка̄рӱ́ӓн мен кеlдї, деідї.

373.

Сӱ́jӱ́ншӱ́ берїп булар ендї сӧіlӧсӧдӱ́,
кеlӓр деп Ма̄lікӓ оіласады,
тоі kылып ӊуртkа kабар біlдїргӓн
алдында барамыс деп саіласады.

374.

Ӊуртпӓн кеlдї аӻасы kыз алдынан,
кӧрӱ́стӱ́ аӻасымӓн есӓн аман,

аҕасы Мā̄lікäмäн кöрӱскöндö
ҷыламаҕан kалмаіды ā̄скäр ҷаннан.

375.

Оінап кӱlӱ̆п он кӱн тоі kылды,
тӱрlӱ̆ тӱрlӱ̆ оінмäн оінады,
Таҷӱl Мā̄lік Сäіпӱl Мā̄lіккä барҕан екäн
алдындà kол kӯсурӱп сöіlöдӱ̆.

376. Мā̄lікä ā̄кäсінä kосулҕаны.

Шӱјӱншӱ̆гä бīläр кеттї ā̄кäсінä,
он тöрт кӱндö ҷеттї kаласына,
есіткäн сон шешäмäн ā̄кäсї,
kуанады екäӱ̄ ҷыласып баласына.

377.

Малды сојӱп тоі kылып ҷуртӱн ҷīп,
кöрӱсӱ̆п ā̄кä шешäсі kалды талып,
Сäіпӱl Мā̄lіктї бīläр кӱрмöт kылып
екпälдї Сäіпӱl Мā̄lіктї таkkа салып.

378.

Екпälдї Сäіпӱl Мā̄lіктї, аімäн кӱндӱ̆
тоі kылып біlмäдї кӱнмäн тӱндӱ̆,
ушkан kус kаітып еlгä кеlгäн,
бā̄рїнїҷ бірдäі ішїндä кöҷlӱ̆ тынды.

379.

Шешäсї ҷаным тірі кеlдїҷ, деідї,
он ҷыл kаіҕымäн ölдӱ̆м, деідї,

ā̄käсӣмäн шешäсӣ амандасып
аллаҕа шӯкӯр ҷӯзӯҥдӯ кӧрдӯм, деідӣ.

380.

Куаныш ā̄käсӣмäн шешäсӣ отурмаіды,
Мā̄lікä кӯн тӯн сӧіlӧп болдӯрмаіды,
он бір ҷыл ā̄käсӣнäн аірылҕан сон
кӧргӧнӯм бā̄рӣндä kалдырмаіды.

381.

Себäбӣнäн Сäіпӯl Мā̄lіктӣҥ мунда кеlдӣм,
шерпäт kылып ӧзӯм мунӯ аҕа kылдым,
алладан сон себäп бā̄рӣ муннан,
ҷӯзӯҥдӯ кӧрдӯм таҕы кӧҥlӯм тындым.

382.

Кудаі саkтады деӯдäн, аман ҷӯрдӯм,
деӯ kасты kылса ӧlӯмгӧ бетӣм бурдӯм,
кӯн тӯн бірдäі аллаҕа ҷылауш'едӣм,
kудаі саkтады, деӯдäн аман ҷӯрдӯм.

383. Мā̄lікäнӣҥ сӧзӯ.

Колӯ іш ҷетпäдӣ деӯнӯҥ маҕан,
kапыр ӧlсӯн сӧзӯмӧ нанмаҕан,
моін сынып кеlсäдä деӯ мā̄lӯгӯн,
ашӯлансам kаітады ҷетпäі маҕан.

384.

Серт kылып аітып оҕан тӣмä маҕан,
он бес ҷыл болмаі турӯп тӣмäн саҕан,
ӧкӯмдӧп зорлыkмӣнäн алам десäҥ
ӧlӧм, деідӣм, со кӯндӧ нансаҥ маҕан.

385.

Деў мāлўгўн бу сөзўмдөн каітўш'едї,
кегїн өкпө кылып аітўш'едї,
ол уакытта Сäіпўl Мālік маҕан келгän,
деў өлтўрўп ол ҷердän алўш'едї.

386.

Естїп канмїнän ҷурттўң бāрї білдї,
ҷалҕыздарын көргөн сон көңlў тынды,
ул кылып Сäіпўl Мālіккä орун бердї,
колўна ендї бердї калың елдї.

387.

Сäіпўl Мālік буруңҕўдаі патса болдў,
кан тапсырҕан улўна іш оңдаіды,
ҷурт ішїндä көрсөтўп āділдігїн
тāңрі өзў оңгарды ендї ҷолдў.

388.

Кізмäткäрдäр алдында āзір турдў,
бїзадамän патсалар біргä ҷўрдў,
оіншўмän ҷырлаушылар бāрї сонда,
тўндö оін кўндўз далада сеіl курдў.

389. Сäіпўl Мālік тосўна саҕынҕаны.

Тосўнўң бір кўнў ескä тўстў,
екі көздөн ҷаңбырдаі ҷасын аҕызды,
суда өлдўңмö, ҷан тосўм? кырда өлдўңмö?
дўнўödö умтулмаімын көрмöі сенї.

390.

Бајаҕыда осӯндаі оінаушы едїк,
аірылӯҕа бір кӱндö kыімаушы едїк,
осӯндаі болмадың, ҷан тосӯмаі!
шāҕада оінап кӱlӱ̆п ҷӱрӱ̄шӱ̆ едїк.

391.

Кöҥlӱ̆мдöн, кöзӱ̆мдöн ендї кеттїҥ,
алтын ҷӱзӱк, kолӯмäн таіп кеттїҥ,
осӯ кöптöр кöзӱ̆мö кöрӱ̆нбöідӱ̆,
бір kаіҕыны бојӯма ҷаіп кеттїҥ.

392.

Касымда болсаҥ сенї кöрмöсп'едїм?
оінап кӱlӱ̆п бір ҷердä турмасп'едїм?
тірі болӯп кöзӱ̆мö бір кöрӱ̆нсöҥ
артыҥда kаіда ҷӱрсöҥ ермäсп'едїм?

393.

Кöрӱ̄ш'едїм, еі тосӯм, сенї ҷандаі,
ішкäн ас маҕан сенсїз kызыл kандаі,
öттӱ̆ кетäр заманың ҷасымыздан,
болмаіды kыєыҕымыз кöз ҷумҕандаі.

394.

Сенсїз маҕан бу оін бā̄рї арам,
ҷалҕыз kаітїп сенсїз мен сеіl kурам?
осӯ кӱндö ојӯмдан іш кетпäссїн,
ҷӱзӱ̆ҥдӱ̆ ендї сенїҥ kаіда кöрöм?

395.

Сенсїз маҕан болмаіды осӯ ҷīн.

дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆ӊ сенсїз маӻан ба̄рі кыін,
так олтурӯп патса болсамдаӻы
сенсїз маӻан паіда ӊок ӊалӻызтӣӊ.

396.

Ескӓ тӱ̆ссӧӊ ӊазамын мен осӯндаі,
так ӱ̆стӱ̆ сенсїз маӻан бір тутkӯндаі,
оіласам сен есїмӓ тӱ̆скӧнсӱ̆н,
болады маӻан ӧмрӱ̆м мыӊ ӊыл оттаі.

397.

Кетӓр едї бу каіӻы ӊӱ̆зӱ̆ӊ кӧрсӧм,
кабарын еlдӓн тауп каідан сӱ̆рсӧм?
ӊан та̄ттї ӊан тосӯм муӊдасымаі,
дӱ̆нӱ̆ӧ не керӓк маӻан біргӓ ӊӱ̆рсӧм?

398.

Кабар болсам ӊӱ̆зӱ̆ӊдӱ̆ кӧрӧрмӱ̆нбӧ?
ӊок дӱ̆нӱ̆ӧдӧн кӧрмӧі-ак ӧlӧрмӱ̆нбӧ?
ӧlгӧнӱ̆ӊдӱ̆ есітсӓм мен ӧlӧрмӱ̆н,
бу каіӻыӻа сарӻаjып ӊӱ̆рӧрмӱ̆нбӧ?

399. Мынажат кылӻаны.

А̄р ӊердӓ мӱ̆дӧт кылӻан кудаjым сен,
тіlӓімїн ӊазыктыкпӓн кедӓjїӊ мен,
тосӯмдӯ тірі болса бір кӧрсӧтсӧӊ,
ӊолӯӊда ӊанымды курбан аітаін мен.

400.

Тос ӱ̆шӱ̆н Сӓіпӱ̆l Ма̄lік бір кӱ̆н ӊанды,
запырандаі сарӻаіды акылын танды,

шāзаданың зарлыҕын есіткӓн сон
бу ҷергӓ ендї ҷīды ҷурттӯң бā̄рї.

401. Мā̄лікӓнїң кеlгӓнї.

Кӧп kыздармӓн Мā̄lікӓ кеlдї, деідї,
шāзаданың kаіҕысы біlдї, деідї,
шāзаданың кӧп kыздар кӧрдӯ̆ ҷӯзӯн,
аірмаіды бā̄рідӓ екі кӧзӯ̆н.

402.

Моінӯн усун алланың салҕанына,
аірылып тосӯң сен kалҕанына,
тірі болса кӧрӧрсӯ̆н, ӧlсӧ ӧlгӧн,
kаітӓрсїн бу дӯнӯ̆ӧнӯ̆ң kалҕанына.

403.

Бурунҕӯ кӯ̆ігӧнӯ̆мӯ̆з бізгӓ батар,
алланың ā̄мірїнӓ бендӓ нетӓр,
бу дӯнӯ̆ӧдӧн кісігӓ іш паіда ҷоk,
ҷаралҕан не ҷан болса бā̄рідӓ ӧтӧр.

404.

Ҷолӯңда біз беішара kырбанлыҕың,
нетӓргӓ аітып kоіҕан бір ҷандыҕың,
сіз ӧlгӧнгӧ мендӓ ӧlӧін, кӯ̆ідӯ̆ ҷаным,
тіlӓсӓң керӓк ендї аҷалдыҕың.

405.

Кеlӓдї он кӯ̆ннӧн сон асыk ҷарың,
он ӯ̄ш ҷылдан сыkтаҕан ынтызарың,
ашылсын кӧңlӯ̆ң сенїң, Сӓіпӯ̆l Мā̄lік,
тірі болса табылар бір ҷолдасың.

406.

Mā̄likä köп ц̣ылаіды köңlӯн аулап,
кетӣңӣз бір екі кӯн кӣк аулап,
ашылсың köңlӯң ц̣уртпäн аңга шыҕып,
тазымӣнäн kаршыҕа, бӯркӯт салып.

407.

Бу сöз тыңдап Сäіпӯl Mā̄lік атkа мінӣп
шā̄рдäн öттӯ булар köңlӯн тынып
шāзаданың сол ц̣анынан öтӯп едӣ,
бір ц̣ігіт сā̄läм бердӣ kарсы ц̣ӯрӯп.

408.

Сäіпӯl Mā̄lік сā̄läмӣн анда сӯідӯ,
оілаіды: Сäітпä? деп ішӣ кӯідӯ,
Сеіт kаідан kеlсӣн таҕы оілаіды,
сӯітсöдö біlмäідӣ, köңlӯн kоідӯ.

409.

Ц̣уртӯна бу кā̄ріптӣ köрӯң! деідӣ,
біздӣң ӯігö алып ц̣ӯрӯң! деідӣ,
біз kеlгäншä онӯ сіз кӯрмöт kылып
біз kаітkан сон kолӯма берӣң! деідӣ.

410.

Мінäзӣм бā̄рӣ кā̄рӣп kыімаітӯҕӯн,
бір екі кӯн kонаk kып сӣлаітӯҕӯн,
біз kеlгäншä саkтаңыз кӯрмöт kылып
болмаңыз ā̄ргіз онӯ kыінаітӯҕӯн.

411.

Екі кісі kеlдӣдä устады аны,
kалмаіды беішараның kорkӯп ц̣аны,

патсамыз буjурдў алып кел! деп,
керäк кылды аң аулап каiтса сенi.

412.

Коркканнан беiшара цўзўн бурмаiды,
көзўнөн аққып цасы курумаiды,
бармаiмын деп тырысып баққып едi,
екi кiсi цалынсада аiрылмаiды.

413.

Кiсi тўққан дўнўёдё цўрёр ўшўн,
кiм көрўнсё ajактан сўрёр ўшўн,
беiшара бу кiсiдäн кашты ендi,
бу пäлäдäн ендi өтёр ўшўн.

414.

Äўäлi екi кiсi цоктап алды,
бiр екi урдў даққы, цолққа салды,
көзўнөн цасы аққып беiшараның
iш бiр ылаж таппаiды, каiран калды.

415.

Коркканнан беiшара кеттi кашып,
не пäлäгä тўстўм? деп коркўп сасып,
iздäп цўрўп тапкан беiшарары
ап кеттi ajактан цоққары асып.

416.

Беiшараны алдыда ура, ура,
аппарды зымданққа баiлап тура,
бу беiшара коркўп оiлады оi,
кашар едiм табылса бiр аз кора.

417.

Қылаіды бу беішара қаны қашып,
алыпсыз іш қунасыз зымдан тұсұп,
болмас едї кәріптікка көңлұ бузұқ,
қылаіды өлөмұн деп ұмұт ұзұп.

418.

Кәріптіктән қаман іш болмас өмұр,
қылаіды өлөмұн деп қалғыз пақыр,
кәріптәрдің кұтсөңұз көп себәп,
бармаі қердә кәріп көрсөң қылаід'ақыр.

419.

Кәріптің көңлұ сынық боларм'екән?
кәріптї ұјұнө кісі аларм'екән?
қаіғысы көп адамдар қарсы келә,
кәріптәрдің сөзұнө нанарм'екән?

420.

Дұнұәдө кәріптәрдән қаіғылы қоқ,
білмәідї кәріп алған өздөрұ тоқ,
өз қалын білмәідї сау адамдар,
тіјәдї кәріптәргә кұндө бір оқ.

421.

Қылаіды кәріп әр кұн қасын төгұп,
алдасына зар қылыш белін бұп
кәріптәр паіғамбарға қардам деген,
боларма аі қарандар аға сөгұп?

422.

Бір кісі кәріп көрсө қылаітұғұн,
қолұна калам алып қырлаітұғұн,

кәріптәрдә алданың кол'емәстә
боларма кәріптәр ойўн оілаітўғўн.

423. Сәіпўл Мәліктің сөзў.

Сәіпўл Мәлік со тўнў ујўктамаіды,
ўјўнө кәріп тўсўп токтамаіды,
таңда атка мініп елгә келді,
кеінгі калғандарын қоктамаіды.

424.

Қарлық кылды қуртўна келің! деп,
кешәгі аманатым берің! деп,
кәі елдән қўрсө дағы кәріп шығар,
ренжітпәі оны алыш қўрўң! деп.

425.

Аіттылар: Патсамыз кашып еді,
табылмаса есімізді ашып еді,
кўнў іздәп қўрўп артыңнан
ујалып қўрўп сіздән сасып еді.

426.

Келтірді беішараның колўн баілап,
кісі өлтўргөн кісідәі арман етіп,
Сәіпўл Мәлік көргөн сон көп урустў,
кәріпті ренжітіпсіз не себәп.

427.

Ајакпінән колўна темір шулғап,
бетї көзўн бірдәі кумға булғап,
сіздәргә канша куна кылып еді,
қўрўңўз демәідім көңлўн аулап.

428.

Кәріптї кісі мундаі болмас болар,
кәріптің катты ұзгө көңлў калар,
кәріптärгä тäңрім ұардам дегän,
кәріптің карҕысына ұер сілкінäр.

429.

Бу мўскўн коркканнан кашкан екän,
калым калаі ұыҕылар деп саскан екän,
кәріптärдің көңлўн äзіз кылың!
періштäлäр ұазўҕа ұазҕан шыҕарм'екän?

430.

Ұылаіды Сäіпўl Мäлік оҕан карап,
оілаіды көңлўн онўң калын сурап,
ұасырма, е ұігіт, каі ұерің екän?
бäрі шыныңды аіт! каі ұердän келдің орап?

431. Сеіттї таныҕаны.

Он ўш ұыл еldän шыҕып, кәріп болўп,
мен ұўрдўм беішара кәріп болўп,
атым Сеіт, шäрім Місір едї,
кўннөн көз іш ұаксы көрмäі солўп.

432. Көрўскөнў.

Сäіпўl Мäлік орнўнан ушўп турдў,
Сеітті тос мен деп кушўп турдў,
ұыласып екі ұан тос көрўскөн,
el ұуртўнан калып шошўп ұўрдў.

433.

Кўнў боі кушўп коімаідылар,
азҕана көрўскөнгө тоімаідылар,
ҷеті кўндöі булардың тоўў болдў,
кол кўсурўп бірї бірїн сїлаідылар.

434.

Сураіды Сäіпўl Mälік каіда ҷўрдўң?
біздärдän аірылҕан не кўн көрдўң?
біздärдän аірылҕаны оң екі ҷыл,
сöilö ендї! каі ҷердä сен ҷўрдўң?

435. Сеіт Зеңгінї көргönўн сöilögönў.

Төрт ҷўз кісі едік Зеңгілär устап алып,
ўш ҷыл анда тамам öттў кізмät кылып.

436.

Кізмät кылдык аларҕа käріп болып,
көзўмўз ҷас көкрöккö каіҕы толўп,
ўш ҷылдан сон бір меіман келїп едї,
бірімїздї соідў оҕан курбан кылып.

437.

Зеңгідän ўш ер кашып дарја тўсўп,
аралдан бір аралҕа конўп шошўп,
корккanша бäрі аралҕа іш турмаімыз,
äр ҷердä ҷўрдўк ҷаннан ўмўт ўзўп.

438.

Бір калкка кез болдўк устап алды,
көргön адам аларҕа таң калды,

ҷӱздӧрӱ̆ адам онӯҥ сырты ҷалдаі,
семірсїн деп біздї тӱрlӱ̆ ҷемӓ салды.

439.

Каіҕыдан, мыҥ ҷан тосӯм, ас ҷемӓдїм,
семіртїп ҷолдасымды сојӯп алды.

440.

Екі ҷыл ас ҷемӓдїм сонда турдӯм,
ӧlӱ̆м ажал ҷетсӓ сӧз демӓдїм,
ҷылаҕаным кӧрӱ̆птӱ̆ бір кӱҥ,
кӱҥгӧ kабыл болдӯ ендї датым.

441.

Есіктї асып кӱҥ ҷол кӧрсӧттӱ̆,
сон еlдӓн кӱнӱ̆ тӱнӱ̆ kаштым kатты,
kутулдӯмба дегӓндӓ бір ҷурт устап
сӱінгӧнӱ̆ ӓ̄р ҷердӓ тӓ̄ҥрім аты.

442.

Бојӯ бїк бір еlгӓ тӯшар болдӯм,
тіlдӓрїн іш кім біlмӓс kаіран kалдым,
адам етїн муkум ҷемӓід'екӓн,
тӓӱ̆ӓккӱ̆l деп алдаҕа басым салдым.

443.

Саірасын деп кепӓскӓ салды менї,
екі ҷыл турдӯ тостӯҥ kалмаі ҷаны,
ҷылаҕаным есітїп басын шаіkап,
kандаі ҷаkсы дедїlӓр саіраҕаны.

444.

Саіраҕаным ҷаkсы деп алып ҷӱрдӱ̆,

ҷылаҕаным ҷаксы деп ҟызык кӧрдӯ̆,
тоіда арак ішӣп мас болдӯлар,
ҟашӯҕа о кӯн маҕан ҷардам зердӣ.

445.

Кашып онан сал баілап суҕа тӯстӯ̆м,
а̄зіз ҷаннан а̄р ҷердӓ ӯмӯт ӯздӯ̆м,
дарјамӓн екі, ӯш аі ҷӯрӯ̆п едӣм,
кӧкрӧгӯ̆мӧ ҟаіҕы толӯп ҟандар ҟустӯм.

446.

Бір ка̄рӯ̆ӓнгӓ ушрап ҷолдас болдӯм,
ҷат етӣп сіздӣ кӯннӧн кӯнгӧ кӧҷӀӯ̆м,
ка̄рӯ̆ӓннӓн аірылҕан сон сураі сураі
акры ендӣ осӯ еlгӓ тӯшар болдӯм.

447.

Ҷурӯ̆ш'едӣм сергӓрдӓн ҟабар таппаі,
дуспаннан ҟорҟӯп ҟашып еlӣнӓ ҷактаі,
ҷаҷа кеlӣп турамда бу ша̄рдӓ
таҕыда алды ортаҕа біздӣ ҟаптаі.

448.

Аллаҕа ҷӯз мыҷ шӯкӯр ҷӯзӯ̆ҷдӯ̆ кӧрдӯ̆м,
он екі ҷыл ҷолӯҷдӯ іздӓп ҷӯрдӯ̆м,
ендӣ біздӣ ӧlгӧншӧ аірмасын!
нешӓ ҷыл ҟандар ҷутӯп ӧмӯ̆р сӯрдӯ̆м?

449.

Сӓіпӯl Ма̄lік тосӯна ас ҷегіздӣ,
тӯрlӯ̆ тӯрlӯ̆ ӯстӯ̆нӧ тон кӣгіздӣ,
он кӯнгӧ шӓін тоі ҟылып ҷурттарына,
тосӯм болдӯ деп ҷуртӯна ба̄рӣ біlгіздӣ.

450.

Ҷурттары буларҕа таң калды,
Сәипүл Мәлік тосўна куанады,
әкәсімән Мәлікә куанысып
табылды шәзаданың колҕанаты.

451.

Мәлікәнің келгәні Ырамбаҕы,
Бәді Ӱлжөмөл ҷуртўман келді даҕы,
курдас көрўсўп ҷас аҕызып
бір бірінә табылды колҕанаты.

452.

Курдас көрўсўп шўластылар,
адамзатпән перізат ҷыластылар,
кўн, тўн оін кылдылар он кўндөі,
Мәлікәмән Бәді Ӱлжөмөл сырластылар.

453.

Бәді Ӱлжөмөл аітады: Курдасымаі!
ана сўтўн емізгән сырласымаі!
кўндө екәўмўз кўл болўп ҷўрўш'едік,
көрдўм енді ҷўзўңдў муңдасымаі!

454.

Сөілөсөдў екі бўлбўл ондаі болўп,
бірәў аі бірәў кўндөі болўп,
Мәлікә сырын аітты бастан ajak
берәді тәңрі каіҕы пәрмән болўп.

455.

Мәлікә сырын аітты солаі, солаі,

шāзада ӊоk болса ölöр едӣм аі,
kанша маkтап аітсада шāзаданы,
Бäдı Ӯlжömöl ӊӯрӯптӯ оіӄа алмаі.

456.

Бір кӯн тыска шыkkанда шатыр кöрöдӯ,
Мālікäдäн шатыр кім деп сураіды,
біздї екпälгäн шāзада осӯ деідї,
табылмас іш адамзат мында ондаі.

457.

Абдан сöз аітӯӄа бата алмаіды,
аітсада Бāдī Ӯlжömöl оіӄа алмаіды,
аітсада āр ӯнöрӯн маkтаі, маkтаі,
шāзадаӄа аіналып кöз салмаіды.

458.

Мālікä шāзаданы аітып едї,
Бāдī Ӯlжömöl бу сöзгö öкпölöдӯ,
Бāдī Ӯlжömöl Мālікäгä ӊыр аіт! дедї,
бірäӯ ӊырлап аітсаӊ оӊдап неӊ kураіды?

459.

Саӄан мен олаі аіт деп аітпадым,
маӄан ӊырды аітпаk kоі деп едїм,
кöӊlӯм сӯігöн kурдасым муӊдасымаі
ӊыр емäс деп осӯ сöзӯм аітып едїм.

460.

Адамзатпäн перізат kосӯлмаіды,
кöп öмӯр адамзат ӊасамаіды,
саӄынып кöрöрмӯн деп кеlїп едїм,
аітпаӊыз бу кӯндöн сон бізгä баіды.

461.

Шешäсї Мāлікäнің таҕы келдї,
алдында ода буҕан арыз кылды,
бір көрӯнсöң саҕан біз разы едік,
ңолӯңда курбан кылсак осӯ елдї.

462.

Сӯрöтӯңдӯ көрӯп сіздї сӯігöн адам,
он ӱш ңыл соңында ңӯргöн адам,
сіласаң бір көрӯн сенің болар едї,
көңлӯн бір-ак сізгä бујурҕан адам.

463.

Шыраҕым, ңӯзӯңдӯ көргӯз деідї,
оідан öлдӯк біздї тіргіз деідї,
el ңуртӯнан аірылыш мал мӯлкӯнöн,
іздäгäнї шāзаданың сен кыз едің.

464.

Köп сöздöр аітсала боі бермädї,
шāзаданы көрӯгö оі бермädї,
бір кӯн ңатыш Мāлікä öкпö кылып
ујуктамаі пері кызы уҕалмады.

465.

Шāзаданың ерлігін ојӯна алыш,
оілаіды, келсäм каітар ңӯзӯмдӯ көрӯп,
ңӯргöнбäн турҕанын ојӯна алыш
көрӯгö барыш ңӯрögӯн көңлӯнö салыш.

466.

Есіткän ерліктäрін ојӯна алды,

бајаҕыдаі болмаіды уіку калды,
сӱітсӧдӧ кӧңlӱ̈ еlдӓн ујалды,
сырын іш кімгӓ аітпаі наз кылды.

467.

Ц̣асырып кӧрсӧм деп ојӯна алды,
Мӓlікӓ біlмӓі онӯ ујуктап калды,
тӱн ішӣндӓ акырын басып кеlӣп,
шӓзады ӱ̈јӱ̈нӧ кулак салды.

468.

Мӓlікӓдӓн Бӓдī Ӱ̈lжӧмӧl ц̣асырынып
Ċӓіпӱ̈l Мӓlікӓ кеlӣп кулак салды.

469.

Ц̣урт бӓрӣ бӓрӣ бірдӓі корулдап ц̣атыр,
толӯптӯ боз балаҕа алтын шатыр,
шӓзададан баска іш ојау ц̣ан ц̣ок,
асык ц̣арын оіҕа алып ц̣ырлап ц̣атыр.

470.

Анадан аідаі болӯп тӯҕан ц̣арым,
он ӱ̈ш ц̣ылда мен ц̣олӯңда бір ц̣арың,
ракым кылып ц̣ӱ̈зӱ̈мдӱ̈ бір кӧрмӧдӱ̈ң,
каітӓін мен ц̣олӯңда ынтызарым?

471.

Бу каіҕыны басыма алда салды,
сенӣң ӱ̈шӱ̈н курбан кылдым ц̣ӱ̈з мың ц̣анды,
ӓкӓм шешӓм еl ц̣уртӯм алыс калды,
іш кім кеlӣп сурамаса біздӣң калды.

472.

Еl ц̣уртӯм каіт десӓ бір каітпадым,

су орнўна кан қутўп бір канбадым,
алдымнан қўз мың пāлä шыкса дағы,
қолўңда өлўмдў бір оіға алмадым.

473.

Қолўңда он ўш қыл мен қетпäі қўрдўм,
сеннäн баска ojўм кўлмöі қўрдўм,
қўз мың пāлä алдымнан шығып едї,
ажалым қетпäгäн сон өлмöі қўрдўм.

474.

Арзым аітсам саған қетпäс болдў,
осў каіғы басымнан кетпäс болдў,
қўз мың пāлä алдымнан шығып едї,
ажалым қетпäгäндä денäм өлмöс болдў.

475. Бāдї Ўlжöмöлдўң көз салғаны.

Бāдї Ўlжöмöl тыңдады тысында турўп,
карады бір тесіктäн көңlўн берїп,
касын көзўн сїпатын көрўп едї,
танып тўстў кешікпäі көңlў ерїп.

476.

Шыкты шāзада көңlўн алып,
алыстан көрдў бір кыз қатыр талып,
келїп кызды караса перізат,
басын салды тізäсінä қарын танып.

477.

Шāзада кыз басына қасын шашты,
акылына кыз келдідä көзўн ашты,

шāзада kызды кӧрӱ̆п таныҕан сон
ујалып шынымӣнӓн кӧзӱ̆н ашты.

478. Кыздың сӧзӱ̆.

Сіз кімсӣз, сіздӣ перізат біlӓр, деідӣ,
біздӓргӓ ӱ̆lкӧн ујат болар, деідӣ,
періlӓр екӓӱ̆мӱ̆здӱ̆ кӧрӧ kылса
ā̆кӓмӣзгӓ аітпаіма олар? деідӣ.

479. Сӓіпӱ̆l Мā̆lіктӣң сӧзӱ̆.

Он ӱ̆ш ҷыл сеннӓн баска сӧіlӧрӱ̆м ҷоk,
ӧlсӧм сенӣң ҷолӱңда кӧмӧрӱ̆м ҷоk,
ҷолӱңда kурбан болҕан мен кӧбӧlӧк
отkа тӱ̆ссӧм ҷанҕаімын, ӧlӧрӱ̆м ҷоk.

480.

Ҷанмаҕанын бурундаҕы ҷандырмашы!
бузӱлҕан кӧңlӱ̆мдӱ̆ kалдырмашы!
іздӓӱ̆шӣмӓн беішара меіlӣң болса
кӧңlӱ̆ңдӱ̆ олаі булаі іш бурмашы!

481. Кыздың сӧзӱ̆.

Адамзат перізатkа асыk болса,
сертӣнӓ турса деідӣ оҕан kылса,
пері оттан ҷаралды, адам топраk,
ҷарасарма перізат ојӱна алса.

482. Шāзаданың ҷубабы.

Перігӓ адам асыk болса деідӣ,
kылсын адам онӱ алсын деідӣ.

483. Ӱ̈ā̄дäläрĭ.

Кыздың ендĭ аітар сӧзӱ̈ біттĭ,
шāзаданың кӧргӧн сон кӧңlӱ̈ ҷеттĭ,
бір бірĭнä ендĭ асык болӯп
аіткан ӱ̈ā̄дäläрĭ ендĭ біттĭ.

484.

Сӧіlӧдӱ̈läр екäӱ̈ кушактасып,
бір ҷергä сӧз коідӯлар акылдасып,
оінбĭнäн кӱ̈lсӱ̈сӱ̈ бар болҕан сон,
Мā̄lікä кызҕа кеlĭптĭ акрын басып.

485.

Мā̄lікä кыз ојанды бір кӱ̈рсӱ̈ндӱ̈,
каідан біlсĭн шāзаданың кӧңlӱ̈ ҷеттĭ,
Бā̄дī Ӱ̈lжӧмӧl сураіды Мā̄lікäдäн:
аітшы маҕан, не себäптĭ кӱ̈рсӱ̈ндӱ̈ң?

486.

Ӧкпӧ кылды Мā̄lікä, сӧз алмадың,
кӧңlӱ̈ңдӱ̈ курдасыңа бір салмадың,
шāзадаҕа кӧрӱ̈ң! деп аітып едĭм,
сӧзӱ̈мдӱ̈ тыңдап есіңä бір алмадың.

487.

Бā̄дī Ӱ̈lжӧмӧl аітты: Мен оілаімын,
періläр есіткäн сӧз болармын,
осӯ сӧз булаі калса ҷуртӯм біlĭп,
еl ішĭндä ујатка мен калармын.

488. Мā̄lікä сöзӯ̆.

Мā̄lікä іш уjаты болмас, деідї,
бу істäн іш кім kабар біlмäс, деідї,
шāзаданы сіз мунда шаkырыңыз!
сураҕыңыз іш кім мунда кеlмäс, деідї.

489. Бā̄дī Ӯ̆lжöмölдӯ̆ң сöзӯ̆.

Бā̄дī Ӯ̆lжöмöl kабар бердї кеlсїн! деідї,
сöзӯ̆ңö дуспан моінӯ усунсӯн! деідї,
аітkан сенїң сöзӯ̆ңö ңаным kурбан,
алып кеl ендї кöңlӯ̆н ңетсїн! деідї.

490.

Мā̄lікä есіткäн сон турдӯ, деідї,
kуаныш шāзадаҕа ңӯ̆рдӯ̆, деідї,
Бā̄дī Ӯ̆lжöмöl шаkырды, дегäннäн сон,
артынан Мā̄lікä kыз ңӯ̆рдӯ̆, деідї.

491.

Есіктäн Сäіпӯ̆l Мā̄lік кірдї, деідї,
артынан Мā̄lікä kыз ңӯ̆рдӯ̆, деідї,
Бā̄дī Ӯ̆lжöмöl орнӯнан тура кеlїп,
булардан бурун сā̄läм бердї деідї.

492.

Екäӯ̆ кöрӯ̆стӯ̆löр kушаkтасып,
бірї бірїнäн сӯ̆ідӯ̆ ауздасып,
Мā̄lікä бурунҕӯсӯн kаідан біlсїн?
мезäмбäт kынды буларҕа асын тасып.

493.

Онан сон тӱрlӱ̈ ісїн нандырды,
Бӓдї Ӱ̈lжӧмӧl шāзадаҕа кӧӊӱ̈l бурдӱ,
бір бірїнӓ сӱјӧнӱ̈п ајактарын,
со ӊердӓ оінап кӱlӱ̈п бір аз турдӱ.

494.

Наз kылып бірї бірїнӓн сӧilӧстӱ̈lӧр,
kушактап бірї бірїмӓн сырластылар,
оінап кӱlӱ̈п сӧ ӊердӓ мырадыҕа
екі асыk аірылмаска сырластылар.

495.

Таӊга ӊаkын шāзада ӱ̈ігӧ kаітты,
ӊарына аітар сӧздӱ̈ӊ бӓрїн аітты,
шāзаданы ӱ̈јӱ̈нӧ алып барып
оінап кӱlӱ̈п ӧткӱздӱ̈ kурбан kылды.

496.

Бӓдї Ӱ̈lжӧмӧl кӱндӧн кӱнгӧ асыk болдӱ,
кӧндӱ̈рсӧ kудајым деп kаіҕы kылды,
бар едї біргӓ кеlгӓн аналыҕы,
ӊылап оҕан аітыпты осӱ ӊолдӱ.

497. Аналыҕы кеlгӓнї.

Аналыҕын шаkырып, анат! деідї,
анасы не сӧзӱ̈ӊ бар балам? деідї,
басыма тӱскӧн менїӊ бір ісїм бар,
kулаҕыӊа бу сырымды салам, деідї.

498.

Бір kаіҕы баска тӱстӱ̈ кӓріп болӱп,

бір адамды көрдўм көңлўм алыш,
тўндө тўстө кетпäідї кўндўз оідан,
ылажын табалмадым каіран калып.

499.

Бу iсiмның ылажын тапсаң, анам!
көңўлгө бiздї сен алсаң балаң!
бу істің ылажын таппас болсаң
бу каіғыдан акыр өлөм калам.

500. Аналығының сөзў.

Каідан тўстўң бу іскä, қалғызымаі?
караңғы тўндө қарык кылған қулдузўмаі?
äкäмін шешäңä не деп аітам?
бу іскä ушурадың сен, кызымаі.

501.

Еі балам, сен бу іскä каідан калдың?
каі қердä қўрўп оған көз салдың?
äкä шешäңдің бетінä каралмаі
бу іс ўшўн қуртўңнан ујат алдың.

502.

Ондаі мундаі сöздöрдў аіта бердї,
акыры сол ашўдан каіта бердї,
шäзаданы акырын шакырып алып,
пердäсін ашып онўң қўзўн көрдў деідї.

503.

Қўзўн көрдў, басканы сўімöс болдў,
кызынан баска адамға кыімас болдў,

аналық бір көрӱп баур царҕан сон
кызы таҕы баскаҕа тїмäс болдӱ.

504.

Бу ісің сенің, балам, сенің аіб емäс,
алда даҕдыр кылмаса кыін емäс,
цӱзӱн көрмöі бу сöзӱнö аітсадаҕы
äкäң шешäң көргöн сон цаман демäс.

505. Аналыҕы екпälгäнї.

Шäзада біздіңмінän цӱрсӱн! деідї,
äкä шешäң аі цӱзӱн көрсӱн! деідї,
арзыңды äкä шешäңä біз аіталык,
шык цолӱмӱз тӱзӱгö цӱрсӱн! деідї.

506.

Аналыҕы кӱjöӱн алып кеттї,
перілäр көз цумҕанша ушӱп кеттї,
өзӱ кеттї аналык арзы аіта,
шäзада el шешїнä турсӱн! дедї.

507.

Аналык сäläм берїп енїп келдї,
сурады сöз басын, кызым кäнä?
кызыңыздың басында аз муңӱ бар,
цібärдї бізді сізгä таман дедї.

508.

Бір адамзат сӱрöтӱн көргöн екän,
он ӱш цылдан іздäп цӱргöн екän,

Сарандылда турҕанда кӧзӱ̆нӧ тӱсӱ̆п,
кызыңыз оҕан кӧңlӱ̆нӱ̆ бергӓн екӓн.

509.

Місірдїң патсаның ҷалҕызы екӓн,
караңҕы тӱ̆ндӧ ҷӱ̆зӱ̆ ҷарык екӓн,
ҷӱ̆зӱ̆н кӧрӱ̆п турсаңыз бір адамзат
баста шуҕа маңдаіда кундуз екӓн.

510.

Кызыңыз асык болӱп кӧңlӱ̆ сӱ̆ідӱ̆,
умуттӱ асыктыктан ҷуртпӓн ӱ̆ідӱ̆,
ӓ̄кӓ шешӓм арзым бар аітар деп,
зарлык кылып алдымда оттаі кӱ̆ідӱ̆.

511.

Кызыңыздың асыктыҕын ӓ̄нык біlдїк,
арзын сізгӓ аітӯҕа аттаі ҷеlдїк,
ҷаратсаң ҷаратпасаң бір кӱ̆шӱ̆ң деп
еl шешїнӓ сонӱ біз алып кеlдїк.

512.

Кӧрсӧттӱ̆ шӓ̄заданы алып кеlїп,
сӓ̄lӓм бердї шӓ̄зада кол кӯсурӱп,
кулдӱк кылды шӓ̄зада ол алдында
турдӱ алдында кӱ̆jӧӱ̄ кӱ̆рмӧт кылып.

513.

Шӓ̄рбӓнӱ̆ кӧрӱ̆стӱ̆ кӧңӱ̆l берїп,
кӧрсӧттӱ̆ шӓ̄заданы ҷуртӱн ҷїп,
ҷаратып ҷурттӱң бӓ̄рї аітканнан сон,
улӱна бармак болдӱ кїм кїп.

514. Шӓ̄рбӓнӯ̆ улӯна барҕаны.

Шӓ̄рбӓнӯ̆ кӯ̆јӧӯ̄н алып кеттї,
улӯма кӧрсӧтӧін деп кӧңӯ̆l еттї,
шӓ̄заданы тӯ̆сӯ̆рӯ̆п бір шарбаkkа,
біз кеlгӓншӓ турӯң мунда! дептї.

515.

Шӓ̄рбӓнӯ̆ улӯна кеттї деідї,
сӧіlӧдӯ̆ баласына сӧзӯ̆н деідї,
kызыңызҕа бір кӯ̆јӧӯ̄ тауп кеlдїк,
кізмӓт бізгӓ kылӯҕа ептї деідї.

516.

Ӓ̄кӓсї Місірдӓ kан болҕан екӓн,
таk Сулӣман орнӯнда kалҕан екӓн,
ӧзӯ̆ адамзат аты Сӓіпӯ̆l Мӓ̄lік,
он ӯ̆ш ңыл kызыңызҕа асыk болҕан екӓн.

517.

Екі ңыл ӧз ӯ̆јӯ̆ндӧ ңатkан екӓн,
ӧз басын kурбандыkkа салҕан екӓн,
он ӯ̆ш ңыл ңолӯнда кӓ̄ріп болӯп
ңӯ̆рӧмӯ̆н деп ӓ̄р ңолӯнда болҕан екӓн.

518.

Сӧlӧідӯ̆ кемпір сӧзӯ̆н бастан ајаk,
маkул кӧрдӯ̆ баласы оіламаі-аk,
kызыңыз таҕы асыk болҕан екӓн,
берсӓңїз kаітар онӯ kыінамајыk.

519.

Баласы шāзаданы көрмөк болдў,
шешäсінің сөзўнö ермäк болдў,
көрмöі-ақ шāзаданы қаксы көрўп
тоі кылып кызын оған бермäк болдў.

520. Сäіпўл Мāлікті деў ушуғаны.

Шарбакта Сäіпўл Мāлік қалғыз еді,
көңлўндö оілағаны кан кызы еді,
бір екі деў аспаннан ушўп келді,
осўнда дуспаның ізі деді.

521.

Шāзаданы деў іздäп қўргöн екäн,
осў деў колўнда öлгöн екäн,
осў деўнўң äкäсі деў патсасы,
улўн öлтўргönўн білгäн екäн.

522.

Есітіптті баласын öлтўрдў деп,
Мāлікäні со қердäн келтірді деп,
алып кел! деп деўлöрўн қібäріптті,
менің колғанатым сындырды деп.

523.

Деў келді шāзадағa сāлäм берін,
шакырды сізді қарың қаксы көрўп,
Мāлікäні алып келгäн сіз боларма?
біз! деіді, беішара алдына білмäі ерін.

524.

Кеттіләр аспан көккө алып ушўп,
білмәйді Сәіпўл Мәлік деўнў косўп,
деў онў көтөрўп келгәннән сон
өлўмдў моінўна алды ңаны шошўп.

525.

Улўмдўң каітіп алдың ңанын? деіді,
алаін ендї сіздің ңанын, деіді,
мың ңаның болсада кутулмассын
олжа кылдың өлтўрўп малың деіді.

526.

Ашўға кәўдөсўнө іш сімаіды,
ңылаіды, көз ңасыны бір тімаіды,
шәзаданың таға ңўзўн көрўп
өлтўрўгө таға іш кыімаіды.

527.

Оілаіды деў, Шәбәл келәр деп,
есітіп бізбән урус кылар деп,
кызын оған бергәні турўс болса
ңау болўп ел кырылып өлөр деп.

528.

Деў патсасы көңлўнө алды деіді,
шәзаданы зымданға салды деіді,
кешкәлі оінап ңўргөн Сәіпўл Мәлік
туткун болўп зымданға салды деіді.

529. Шәзаданың мынажаты.

Кудажау, пәлагә мен тўстўм деіді,
әзіз ңандан ўмўт ўздўм деіді,

тірlіктä пā̄lädän kутулмадым,
пā̄länїң дарјасына ц̣ӱздӱ̆м деідї.

530.

Ӱ̆мӱ̆ттӱ̆ едїм кӧп kаіҕы таркарма? деп,
ц̣араткан kудајым ц̣арылҕар, деп,
аз кӧргӧн бу kӯншӱм тос болдӱма?
оілауш'едїм ц̣аксылык боларма деп.

531.

Бу дуспанды перізат біlмäі kалды,
асык ц̣ар kосӱлар деп оілаі kалды,
он ӱ̆ш ц̣ылдаі аірылып бурӱп едїм,
ц̣ӱ̆зӱ̆ңӧ тосӱң Сеіт тӱ̆спӧі kалды.

532.

Кудајым, даҕдыр сіздän болса керäк,
ажал ц̣етсä бендäсї ӧlсӧ керäк,
ц̣етпäгäн ажал болмаса осӱ ц̣ердä
бір себäп kудаідан бізгä болса керäк.

533. Шā̄бälдӱ̆ң сӧзӱ̆.

Шā̄бäl шāзаданы кӧрӧмӱ̆н деп,
kызымды аkыр оҕан берäмїн деп,
шāзаданы шарбаkтан таппаҕан сон
ашӯ kылды kулдарын урамын деп.

534.

Онӱ сіз іздäп шапшан табың! деідї,
кӱ̆н шыkkанша кӱ̆н батkанша бітїң! деідї,
бірäӱ̄ң онӱ тауп кеlä kалсын!
толтураін алтынҕа! табың! деідї.

535

Табалмаі екі ңурт каіран калды,
іздäўшї бір ңеläргä дала толдў,
іздäўшїläр кабарын таппаҕан сөн
Шäбäлїнїң көңlўнө каіҕы толдў.

536. Бäдї Ўlжөмöl, Мälікä, Сеіт аітканы.

Бу кабарды ссіттї асык ңары,
ңолўнда сактап ңўрөн ынтызары,
Мälікä Сеітмїнän есіткän сон
бäрїдä бірдäі шўлап калды.

537.

Бäдї Ўlжөмöl есітїп кеттї ңаны,
бір ңар ўшўн кыіналды шыбын ңаны,
көздöрў кан ңас болдў ңылаі, ңылаі,
ölўм болдў көрмöсö оілаҕаны.

538.

Сеіт тосў ажаҕын басалмаіды,
кокрögў толдў каіҕы кызыл кандаі,
тосў ңўзўн осў көз көрмöсö
ölўмгö ңўзўн кыҷып ңанды.

539.

Мälікä таҕы ңылап шешäсїмän,
ңаксылары ңылаіды шешäсїмän,
ңылаі ңылаі көзў толдў кан ңасына,
кўндўз тўн зарладылар ол каіҕынан.

540.

Есіттї ендї Шā̄бäl ц̣ылаҕанын,
кызың ölöін деп беіт коіҕанын,
ушурӯп ā̄р ц̣ерläргä іздäӯшїнї,
ölöітӯҕӯн болдӯ ендї оілаҕаны.

541. Бір пері кабар бергäнї.

Бір пері сā̄läм бердї канҕа кеlїп,
ц̣атыр едїм тыста ауру болӯп,
бір екі деӯ кеlїптї, ц̣ергä тӯстӯ̄,
бір адамды ушурдӯлар ц̣оҕары алып.

542.

Бу кабарҕа Шā̄бäl дуспан деідї,
сол заманда деӯ бізгä дуспан деідї,
бу дуспандык кылсада олар кылды,
ц̣азылып ц̣ау болҕалы ушам деідї.

543. Шā̄бäl деӯгä аттанҕаны.

Шā̄бäl ашӯланып ц̣уртӯн ц̣ī̄ды,
уруска кöп ā̄скäрдїң ц̣анын кыіды,
батырмїнäн ерläрїн касын'алып,
сарбаі ц̣ауп олар кылды сī̄ды.

544.

Ц̣öнölдӯ̄ Шā̄бäl патса ц̣уртӯн аідап,
уштӯлар аспанмїнäн кӯндӯ̄ каптап,
бір саҕатта ц̣еттїläр аілык ц̣ергä,
тӯстӯ̄läр деӯ ц̣ерїнä шыбын таптап.

545. Деӱгä еlшї ӌібäргäнї.

Шāбäl еlшї салды деӱ канына,
разы емäн кісімдї алҕанына,
кісімдї кеlтїрїп шапшан берсїн!
öкӱнöр біз урсак тӯна.

546.

Татӯ болӱп кісім берсä мен каітармын,
бермäсä бу āскäрїм ӌауҕа етäрмїн,
кісім ӱшӱн бу ӌердä ӌаным курбан,
сен деӱгä кызыҕымды кöрсöтöрмӱн.

547.

Деӱ канына еlшїläр алып барды,
берсїн деідї, патсамыз біздїӊ барды,
татӯ болӱп уруспаі кісїм берсїн!
калмасын біздä оҕан ынтызарды.

548.

Ол адамзат ölтӱрӱп ӌергä салдым,
кылыш тартып алдынан ӌанын алдым,
ол адамзат артынан кісі кеlсä
алса онӱӊ сāläмїн кунӱн алдым.

549.

Кеткäн еlші Шāбälгä каітып кеlдї,
сāläмїн деӱ канына аітып кеlдї,
öз канына сāläмїн аітканнан сон
деӱ каныныӊ ӌубабын аітып бердї.

550. Деӱ періläрмäн урускаиы.

Періläр уштӱ аспанҕа ӌауҕа караі,

болмаіды el кӧп кеlгӓн ҷуртка батпаі,
перімӓн деӯlӓр шыҕып урус кылды,
дарјаның сӯ болдӯ кызыл кандаі.

551.

Кылыш наіза аспанда шак-шык болдӯ,
деӯlӓр сасып таппаіды кашар ҷолдӯ,
бірі бірӣн ӧlтӯрӯ̈п деӯ періlӓр,
канмӣнӓн кӓӯдӧ баска дарја толдӯ.

552.

Аспанда деӯ періlӓр кӧп баіланып,
тӯсӧдӯ̈ деӯ кӓӯдӓсӣ ҷергӓ аіналып,
деӯнӣң канатыда моінӯ сынып,
ҷер тӯсӯп ӧlӧдӯ̈ ҷан кыіналып.

553.

Аспанда ҷаркыраіды кылыш наіза,
ҷылтрады кӓӯдӓдӓн ҷердӓ маіса,
канаттары сынады кылыш шапса,
кылыш баска тіјӓдӣ кылдан таіса.

554.

Ҷеттӣlӓр деӯ перігӓ аіҕаі салып,
каштылар деӯнӣң бӓ̄рӣ ҷанын алып,
періlӓр деӯ патсасын устап алды,
ајаҕымӓн колӯна темір салды.

555.

Шӓ̄бӓl онӯң кӧзӯ̈н ојӯң! деідӣ,
терӓсӣн тірідӓі-ак сојӯң! деідӣ,
терӓсӣнӓ анша сабан тыҕып
кӧшӧгӧ асып онӯ којӯң! деідӣ.

556.

Кыіналӯҕа кеlгäндä деӱнӱ̆ң каны,
ҷалынады калама деп кā̄ріп ҷаны?
кісіläрїң мен тауп берäр едїм,
серт кылып ölтӱ̆рмäін десä менї.

557. Деӱ̆ Сäіпӱ̆l Мā̄lіктї бергäнї.

Деӱ̆ патсасы Шā̄бälгä ермäк болдӱ̆,
серт кылып кісіläрїн бермäк болдӱ̆,
серт кылды ӱ̆äдä кылды уруспаска,
татӯ болӱ̆п бір бірїмäн ҷӱ̆рмöк болдӱ̆.

558.

Кӯдӱ̆лар бір бірїнїң кан касыјатынан,
таптылар шāзаданы су астынан,
таска баілап сандыкка салҕан екäн,
болмаса аірып еді ҷан тосӱ̆нан.

559.

Шāзаданы сандыктан бӱ̆зӱ̆п алды,
кöргöн адам ҷӱ̆здöрӱ̆н таң калды,
ас берїп су ішїріп шāзаданы,
кудаі таҕала сактады, аман калды.

560.

Кол кӯсурӱ̆п каінына сā̄läм бердї,
Шā̄бäl онӱ̆ң ҷӱ̆зӱ̆н карап турдӱ̆,
кöзӱ̆н кöрӱ̆п карап турӱ̆п шāзаданы,
öз ҷуртӱ̆на ушурӱ̆п алып ҷӱ̆рдӱ̆.

561. Шәбәл кызын берĭп тоі кылады.

Шәбәл келĭп ҷуртўна ҷарлык кылды,
тоі кылың деп мал сојўп елдĭ ҷĭдĭ,
тоі кылды Шәбәл патса ҷуртўн ҷĭп,
шәзадаӈа бермәк болўп кызы тĭдĭ.

562.

Бу кабарды Сеĭт тосў естĭп алды,
іздән ҷўрўп кыздармән бірга келдĭ.

563.

Перізатпән адамзат көп ҷĭлып,
әр ҷердән ҷаксы келдĭ алтын кĭп,
көргөн адам ҷўздорўн таҷ калды,
Сәіпў! Мәлік ҷўзўктў колӈа салып.

564.

Алтын тондар кĭгізĭп ҷан тосўна,
нөгөр кылып шакырды өз касына.

565.

Калмаіды ўлкөн кісі козӈалмаӈан,
осў тоіда маі ішĭп мас болмаӈан,
калмаіды катынмĭнән кыз, урӈашы, еркәк,
бір бірĭмән сөлөсўп мас болмаӈан.

566.

Ҷарлык кылды Шәбәл келĭҷіз! деп,
кўјөўнўҷ ўјўнө кірĭҷіз деп,
алдында оін кўлкў кізмәт кылып
көрмөгөнўн бар болса көрўҷўз! деп.

567.

Көрдүлөр шәзаданы бәрі келіп,
алыстан кол күсурүп сәлем берін,
қыршымән оіншы бәрі сонда,
шығұға қыімадылар құзүн қыјып.

568. Қызды алып келгәні.

Келділәр аналықтары қызын алып,
камкоршы атаушү тузак салып,
тапшырып қызын қуртүна каітты деіді,
қеттіләр мурадына қалұыз калып.

569.

Тартады оін күкү некә болүп,
үлкөн кісі, катын, қыз үігө тотүп,
күннөн күнгө булардың оін күкү
қыздарұа тоі қылмағы бурундаі болүп.

570. Мәлікәні Сеіткә бергәні.

Бір аідан сон тосүна қыз аіттырды,
Мәлікәгә қетсін деп сөз салдырды,
таж Мәлікә қызына бераін деп,
ергә тісін деп таұы алдырды.

571.

Сеіткә берді қызын көңлү сүјүп,
мурадына Мәлікә қетті қетіп,
шәзада Бәді Үлжөмөл қарымінән
Сарандылдаұа келділәр қуртүн қіп.

572.

Таркаттылар тоіларын оінап күлүп,
бір қыл турдұ шәзада каітып келіп
оінап келіп құргөндө Сәіпүл Мәлік
қуртұ оіға түсүптұ бір көрсөм деп.

573.

Бәрі онұң көрүскөнүн оіға алады,
сүігөнүң бар екән деп өкпөлөдұ,
бір мен сіздән баска оіларым қок,
кыімаі қарын баскадан көп күндөідұ.

574. Сәіпүл Мәлік қубабы.

Сәіпүл Мәлік аітады коімаі калдым,
баjағы көп кәрұәнұм оіға алдым,
сеннән баска сүjөрүм күjөрүм қок,
ескі дердінә шыксын деп ура салдым.

575.

Өкпөсұ Шәбәлғә қетті деіді,
кабар аітып қуртұн елін қіді деіді,
күjөүмүз ел қуртұна сағынышты,
кылыңыз осұ каітарынды, деіді.

576. Шәбәл күjөүн каітарғаны.

Қуртұн қіп кызына саіман тұзөдұ,
алтынмінән күмүстөн көп берді,
сансыз кулбән күң қолдас болүп,
қас қігіттәр бәрідә кызыл құздұ.

577.

Сарандылда патсасына кабар бердї,
аіткан сөзўн буларда кабыл көрдў,
корлуктан мал мўлкўн іäсінä
казіна казнасын бāрї бердї.

578.

Тўзöттўлöр кыздарын тоі кылып,
ңöнöлттўлöр кыздарын ңтка ңылап,
он кўң алты кўмўс казінасымäн
тапсырдылар шāзадаңа алып келіп.

579.

Оін кўлкў кылып тоілады,
ўлкöн кішші āр ңердä оінады,
перінің мыктысы Шāбāl едї,
каі ңердä мыкты болсада коімады.

580.

Ңöнöлдў Шāбäl кызыны амандасып,
ўлкöн аңа кішші іні бір ңандасып,
алтын такта отуртўп кыз кўjöўн
ңылаў ңок оін кўлкў калжыңдасып.

581.

Уша уша перілäр такты костў,
кумдаі болўп аспаньа алып уштў,
сырнаі керінäі аңаі перілärдің
бір саңатта Місірґä алып ўштў.

582.

Сансыз āскäр Місіргä ңакын тўстў,

Місір еlї ц̣ау бар деп бу kорkустў,
Касым kан бу ӓ̄скӓрдї біlїп кеl! деп
бір ӱ̆ӓзірмӓн ц̣ібӓрдї ц̣олдас kосўп.

583.

Кеткӓн ӱ̆ӓзір kуаныи kаітып кеlдї,
сонша деп патсаҕа аітып кеlдї,
kуанҕанынан Касым kан ат кеlгӓншӓ
еl алдына тӱ̆стӱ̆̆дӧ ц̣ајау ц̣ӱ̆рдӱ̆.

584. Кӧрӱ̆скӧндӧрӱ̆̆.

Касым kан мінгіздї ат екпӓlїп,
бӓ̄рі кеlдїlӓр мунў есітїп,
Сӓіпӱ̆l Мӓ̄lік алдына ц̣ајау кеlїп
ц̣ыҕылдылар алдына kулдўk етїп.

585.

Шӓ̄ргӓ алып кеlїп тоідў тоілап,
кеінгї кеlїнбїнӓн kыздар оінап,
Сеіт таҕы kосўлўп ӓ̄кӓсїнӓ
шаkырды Місір еlїн бӓ̄рїн сїлап.

586.

Касым kанбїнӓн бӓ̄рі уанбаіды,
баласынан баскаҕа ц̣убанбаіды,
шӓзада бір ӧlӧц̣ сӧіlӧп едї,
есітїп кӧз ц̣астарын тіј'алмаіды.

587.

Касым kан баласына орун бердї,
шӓзада тосўмїнӓн сеіl kурдў,
малда ортаk екӓӱ̆̆гӧ, ц̣анда ортаk,
татӯлўkпӓн дӱ̆нӱ̆ӧдӧн ӧмӱ̆̆р сӱ̆рдӱ̆̆.

588.

Бірдä сеіl kурады Ырамбаҕы,
турады Сарандылда аз кӱн даҕы,
кізмäткäрї бāріläр kаіҕысы ӊоk,
оінаҕаны кӱlкӱнӱ kызыkтаҕы.

589.

Ӧмӱр öттӱ булардың ӊаӊа ӊардаі,
кöкрöктöрӱ барында ап аk kардаі,
кöрсöтпöсӱн бендäгä kудаі зары,
тöртöӱ кöккö kонҕан тöрт булбулдаі.

590.

Кöп ӊасап öттӱ булар öмӱр сӱрӱп,
kылдылар патсалыkты āдіl турӱп,
азабының соӊында ӊаkсылыk бар,
ӊеттї мурадына кöп ӊыл турӱп.

591.

Аірылӯҕа kеlгäндä kыімаі öттӱ,
ӊаӊа kеlгäн kонаkтаі сīлы öттӱ,
дӱнӱöдöн öттӱ арманы ӊоk,
kуаншылары kоінӱна сīмаі öттӱ.

Тамам болдӱ.

II. ӨЛӨҢМӢНӘН ШЫҒАРҒАН КЫСКА КЫСАЛАР.

1. Алтын Бас, Кӱмӱс Аjак ашык болҕаны.

1.

Аітамын тыңдасаңыз ҷаксы кептӣ,
көп адам біздән бурун өтӱп кеттӣ,
ҷамаҕат ыкласымән кулак коіса,
малҕа баі баска кемтӓр адам болдӱ.

2.

Аспаннан калың ҷауҕан кар болӱптӱ,
кыса аітсам көңӱлӱңӱз ҷаі болӱптӱ,
бітӣптӣ ҷеті рӯ малы патсаҕа,
сӱітсӧдӧ бір перзӓнткӓ зар болӱптӱ.

3.

Он сегіз ол патса ҷасынд'едӣ,
ӓлӓмнӣң көп каіҕысын оҕан бердӣ,
ҷылады кырkка шеін бала тілӓп
сӱітсӧ даҕы тілӓӱн іш бермӓдӣ.

4.

Кылыпты кеі адамды малды, деідӣ,
кылыпты кеі адамды зарлы, деідӣ,
ҷетӣптӣ ол патса алпыс ҷаска,
алпыста ҷетпіс катын алды, деідӣ.

5.

Кудаіның көрсӧткӧнӱн көрдӱ деідӣ,

köңlӱ̆нö ҷаксы нijäт кірдї, деідї,
кӧрмӧдӱ̆ ҷетпіс катынан ҷаңгыз перзäнт,
бӓрідä ҷетпіс катыны ӧlдӱ̆, деідї.

6.

Кудаідың ҷаксылыҕын біlмäгäн сон,
таҕат кып дӱ̆нӱ̆ӧгӧ ҷӱ̆рмӧгӧн сон
мунша малды кӧп ҷіп наҕыламын?
ӓр нерсä сенїмїнäн бермäгäн сон.

7.

Ісїнä алда салҕан кӧнбӧгӧн сон,
убаjым негä керäк ӧнбӧгӧн сон
ӧlӧін каңгып ҷӱ̆рӱ̆п кула тӱ̆згӧ!
бір перзäнт куанышка бермäгäн сон.

8.

Кӧңlӱ̆м ҷамандыкка бола бердї,
алданың ак ісїнä кӧнӧ бердї,
бір кӱ̆нӱ̆ ҷеті рӯҕа мал берїп,
каңгырып ҷапан тӱ̆згӧ ҷӱ̆рӧ бердї.

9.

Кӧңlӱ̆мäн бір нijäткä басты кадам,
тыңдамас насїкатты біlмäс надан,
каңгырып аі далада кеlä ҷатса
алдынан даус кеlдї бір ҷаңгыз адам.

10.

Ҷаратkан ҷермäн кӧккӧ алда м'екäн?
ӓр істї ӧзӱ̆ ҷӧндӧп кыларм'екäн?
баланың кӱ̆jӱ̆гӱ̆нӧн шыҕып ҷӱ̆ргӧн,
ода бір сексäн ҷасты кемпір екäн.

11.

Мінгәнї ер ңігіттің қара кердї,
атты емäс ол патса ңажау ердї,
көз ңасын көрөрм'екäн бір алда деп?
ңыласып бірінä бірї колўн бердї.

12.

Кемпір аітты алдаға сіндым, дедї,
зарланып кешä кўндўз ңўрдўм, дедї,
кемпір аітты: Мен келдім сексäн ңаска,
сексäн бес ңасымда ңетпіс баіға тідім, дедї.

13.

Ўјўмдö бала зары болдў, дедї,
баурўмдў қаіғы отқа кўідў, дедї,
көрмödўм ңетпіс баідан ңалғыз перзäнт,
бäрідä ңетпістің öлдў, дедї.

14.

Кудаідың рақмäтін білдї, деідї,
äр ңолдў özўң ңöндö ендї, деідї,
ңамағат, қалаі екäн кудаі ісї?
кемпір шал біргіп дäўрöн сўрўп ңўрдў, деідї.

15.

Äўöлў зарлы боп ңўрдў, деідї,
көңлўнö іман нурў кірдї, деідї,
ңамағат, ықласымäн мунў тыңда?
көз ңасын екі мысапырдың ідї деідї.

16.

Кудаіға мен ңылаін, көңлўм кўптў,

кешірсäң kунаjымды осў дептї,
дегäнї беішараның сол емäспä?
сол кемпір сексäн бестä болдў ц̣ўктў.

17.

Бендäläр алда дегäн їман тапты,
іманың ӧтрўк сӧз бетїн ц̣апты,
тоҕус аі тоҕус саҕат болҕанда
сол кемпір алтын басты бір ул тапты.

18.

Азапты ӧlгӧнў̈ншӧ кӧрмӧід'ендї,
кӧңlў̈ндӧ ц̣амандыҕы болмаід'ендї,
Алтын Бас тӯҕан кўнў̈ тоі kылып
еlгä ц̣уртkа кеlсїн деп kабар бердї.

19.

Кудаідың кӧрсӧткӧнў̈н біlдї, деідї,
бауру ашыk отkа кўідў̈, деідї,
Алтын Бас бір кўн тўндӧ уjуkтап ц̣атса
тўсў̈ндӧ Кўмўс Аjаk кеlдї, деідї.

20.

Алтын Бас саі кез оҕўн атамысын?
kунаҕа ц̣ас басыңнан батамысын,
kудаjым ол басында kостў біздї
ў̈jў̈ңдӧ маҕан кеlмäі ц̣атамысын.

21.

Берäрмä тіläгїмдї, бір саҕымды,
оінаімын ашыҕыммäн бу шаҕымда,
kудаjым екäў̈мўздў̈ kосўп едї,
ананың іштä ц̣атkан kурсаҕында.

22.

Алтын Бас ојанып ендї тӱрӧ-гелдї,
тӱстӧ кӧргӧн ашыҕы кӧрӱ̆нбӧдӱ̆,
а̄кӓкӓ, ескӓн ӊелгӓ ашык болдӱм,
кудајым кетпӓс каіҕы маҕан бердї.

23.

Аітамын тыӊдасаӊыз ӊаксы кеп,
ӊаныӊ ӣман кӱтсӧӊ болады сеп,
е а̄кӓ, руксат бер ендї маҕан!
аітып зар еӊрӓптї мыкнат ӊеп.

24.

Паіҕамбар бурун ӧткӧн Муса дедї,
баска іс кім сарҕаімас кӱн тӯса дедї,
атакӓ, ӊумусӱӊдӱ бітір деп
ісїӊӓ катты каірым ӊумса дедї.

25.

Ӊарасар алмас п'шак кынҕа, дедї,
кудаӊ ендї кылдым саҕан, дедї,
кӧрӱ̆нгӧн таудаі болӱп кара тасты
екпӓлшї, кӧз куаншым, мында! дедї.

26.

Аітаін ӊана бір сӧз ендї, деідї,
тіӓгїн беішараныӊ бердї. деідї,
кӧрӱ̆нгӧн таудаі болӱп кара тасты
кыстыда колтуҕӱна ӊӱрӧ бердї.

27.

Кудаіҕа тауба кылып кыідым дептї,
кӱшӱ̆ӊдӱ̆ маҕан, бала, ӊїдыӊ дептї,

бара көрдӱм тасты, аі карағым,
кӱшӱңө, көз куаншым, тоідӱм депті.

28.

Карағым, сен кеткән сон не болармыз?
дуспанмән сен болғанда тең болармыз?
есіңä ал! тірі болсаң, е карағым,
біз кімгä картаіған сон цем болармыз?

29.

Алданың дагдырына көнө берді,
ашыкка біткән оін бола берді,
арзын атасына аітсын! деді,
салып урӱп сар'ал'атка мінін цӱрө берді.

30.

Ашыңым, мен аітаін сӧзӱм, тыңда!
кудаіның бујурӱңӱмән келдім мында,
мекәнім сурасаңыз менің алыс,
цетärсін кӱјӱп цаның бес мың цылда.

31.

Алтын Бас уікусӱнан тӱрө-гелді,
ашыңы тӱстө көргön көрӱнбödӱ,
не болсамда болаін осулаі деп,
кӱн батысына карап цӱрө берді.

32.

Цаксыдан өзӱмӱздöі көп естämін,
цаксы маған аітпаса нені естämін,
арада бір нешä кӱн өткөннөн сон
келіптї бір шāргä деп есіткämін.

33.

Шәрдән кыздың цуртүн сураід'ендї,
шәрдән онүң цолүн білälмәдї,
болған бір кәрісї үш цүз цасты,
Алтын Бас оған келїп сәläм бердї.

34.

Алтын Бас сәläм бердї кәрігä,
сурады калын цуртүн таған цана;
е цігіт, сабырлык кыл бір алдаған!
цетәрсін шапшан цүрсөң бір цылда.

35.

Руксатты цігіткä кәрі бердї,
онан сон Алтын Бас цүрö бердї,
бір алдаға täүäкүl кылып цүргönүндö,
көп мыкнат цол үстүндö цігіт көрдү.

36.

Арада бір нешä күн öттү деідї,
кудајым сар'ал'атка тіl бердї;
көп күнү цолдас болғаннан сон
келдік бір мундаі цергä аман деідї.

37.

Алтын Бас бір нешік күн болдык цолда,
ојүңды негä аітпаісын маған сірä,
Алтын Бас мен аітаін өзүңүзгö,
кудаідың күдрöтүмінän келдім мында.

38.

Öз шәрдән сенің каіның бір цылдык цер,

ңетәрмїз тірі болсақ намаз дігәр,
со кал бітірәр терўўәрдігәр,
көп мыкнат көрдўк ңол ўстўндө.

39.

Ер токумў сар'ал'атка салад'екән,
бес намаз кудајымнан келәд'екән,
тўн болдў күндўз болмаі ңўрдў налыш,
сар'ал'ат күнд'аралап ңўрөд'екән.

40.

Сар'ал'ат астындағы арық екән,
аі ңўзў арғаннан сарық екән,
колўңдў бермәсәңдә ўідөн шыккан,
беішара Күмўс Ајак арық екән.

41.

Сон ўігө сәләм берїп кірїп келдї,
ңалт карап Күмўс Ајак ендї көрдў,
кудајым көрсөткөнўн расм'екән?
секріп Алтын Бас колўн бердї.

42.

Косўлдў бірігїп ендї ікі зарлы,
бурун ңалғыз болсада болды барлы,
бір адам кызыңызбән бір ңатыр деп
бір адам канға келїп кабар бердї.

43.

Кан ендї есіткән сон ашўланды,
елїнә ңїлсын деп кабар салды,
бір түндө он мың ішкәр келдї дағы,
беішара Алтын басты камап алды.

44.

Зарлықты бір алдаңа қылды, деиді,
моінұн Мәдінәгә бурдұ, деиді,
ашұман қыз аңасы келді даңы,
қылышман Алтын Басты урдұ деиді.

45.

Тілегін іманды құл тапты деиді,
бәрінда дұнұёнұң сатты деиді,
құјөұн каін аңасы урмаіма! деп,
беішара сабыр қылып цатты деиді.

46.

Кудајым Алтын Басты қылған зарлы,
кудаідың бујуруұна амал барма?
Алтын Басты қыраін деп умтылғанда,
колұнан Құмұс Ајак устап алды.

47.

Алданың аманатын берәрмін деп,
сөзұнө кім аітсада көнөрмұн деп,
баталмаі кан кісісі каітып барды,
канңа бір оі тұстұ, берәрмін деп.

48.

Кан өзұ Алтын Баска келді деиді,
Алтын Бас тұрө-гәлін сәләм берді,
келбәтін беішараның көргөннөн сон
со цердә кан қызын бермәк болдұ.

49.

Құјөұ цан саған көңлұм толған деиді,

дәўрөнўм кўјўкпїнән солҕан, деідї,
бајаҕы Казак Калмак ҷау шаҕында,
бір катты Калмак деґән болҕан деідї.

50.

Ҷатамын мен ўјўмдө ішім пісіп,
ҷўрөмўн шәрігәтпән ҷолҕа тўсўп,
катты ҷау Калмакпән болҕанымда,
ҷау колўна каінаҕаң кеткән тўсўп.

51.

Салса ендї алмас бышак кынҕа деідї,
кудаі өзўм калдым мунда деідї,
каін аҕаң ҷау колўна кеткән тўсўп
соңў әкпәl кўшўң болса мында деідї.

52.

Көңлўнө алда салды, кірә бердї,
ајаімын аітпаімысын? кудаі білдї,
аіткан сон намысына шыдаі алмаі
салып урўп сар'ал'атпән ҷўрө бердї.

53.

Заманнан көп заман өттў, деідї,
Алтын Бас аіткан сөзгө ендї, деідї,
ҷау Калмак он аішылык ҷердә екән,
он кўндө el шетїнә ҷеттї, деідї.

54.

Ҷау Калмак Алтын Басты білґән екән,
кўтўп біткән Калмак ҷўргөн екән,
ҷаісаңы ўшў мунў тўстө көрўп
ҷелїп карс алдынан келґән екән.

55.

Кудаіҕа Алтын Бас ҷӱр кӧҥӹ толӱп,
шыҕамын бір кісі зарлы болӱп,
кара кустаі ҷілып Калмак шыкты,
ҷердäгї топрактаі бірдäі болӱп.

56.

Косӱлдӱ іздäп ҷӱрӱп екі зарлы,
есїҥä ал ӧlгӧнӱншӧ бір кудаіды,
Калмактың кӧптӱгӱнӧ шыдаі алмаі
аттың басын тартып тура калды.

57.

Ҷӱрӧмӱн ӧlгӧнӱншӧ кудаjым деп,
ҷаныҥа їман кӱтсӧҥ болады сеп,
бермäсäҥ ӧзӱҥ кӱрмӧт кудаjымаі,
болады ҷалҕыз менмїн Калмак кӧп.

58.

Ӧзӱҥ ракмäтїҥä мен ҷылаімын,
кудаjымаі ҷарым деп мен сураімын,
ҷасымнан ҷолдас болҕан сар'ал'атым,
Калмак кӧп аіт, маҕан не кыламын!

59.

Ішїнä кӧп санаҕан іш немä алмас,
кӧп кеҥäсїп турҕан кісі алыс бармас,
кірälїк бу Калмакка не дä болса,
катындаі карап турарҕа ол ҷарамас.

60.

Калмактың бір шетїнäн кірдї, деідї,

коідаі Калмак басын кырды, деідї,
сол кӱн кӱн батканша урус кылып
Калмактан он мың кісі өлдӱ деідї.

61.

Әӱөлгӱ сӧз бастаімын ыллажы деп,
кешірсәң кунажымды кудажым деп,
Алтын Бас уакта көзӱн ашып
ҷаізаңнан баска тірі ҷан ҷок.

62.

Кудаі ҷан ҷараткан пыры деідї,
баілау ҷатып ҷаісаң шірі деідї,
е Алтын Бас, бір касык канымды бер!
каін аҕаң әli өлгөн ҷок тірї, деідї.

63.

Ӱjӱнө ҷаізаң ертїп барды,
кудажым бір мыкнат ҷолҕа салды,
кырк кулаш шың рауҕа салҕан екән,
ҷау шіркін коркканнан алып бердї.

64.

Косӱлса екі ашык зарлы деідї,
көңlӱнө көрӱп ашӯ алды деідї,
аітсаң шіркін мунша негä ҷӱдӧттӱң деп
ҷаісаңның басын кесїп алды деідї.

65.

Тiläгїн акырын тапты, деідї,
бәрїндä бу дӱнӱӧнӱң сатты, деідї,
касына каін аҕасын ҷолдас кылып,
ҷерїнä есän аман каітты ендї.

66.

Ҷерінä есän аман ендї келдї,
ата енäсї алдынан карсы ҷўрдў,
өлдў дегän улўм тірі келдї,
кырк кўн ҷуртўн ҷш кылды тоідў.

67.

Ыклас ата енä ҷана бердї,
кудаjым көңlўнө сана бердї,
кемпір шал көрмөгөн сон саҕыныпты,
каітсаң балам руксат бердім деідї.

68.

Акылды Кўмўс Ajак тапты деідї,
бäрїндä бір ашыкка сатты деідї,
касына Кўмўс Ajак ҷолдас кылып
кырк нарҕа казїна артып каітты деідї.

69.

Ҷерінä есän аман ҷўрдў, деідї,
ҷолда нешä мыкнат көрдў, деідї,
тўстö көргön кызды алып каітты,
шäрінä есän аман келдї деідї.

70.

Кудаjым тілäгімнї бердї, деідї,
ішїмä таҕы дäўрön кірäр ендї,
мурнўма караҕымның ісі келдї,
ўш кўндö көз куаншым келäр, деідї.

71.

Кемпір шал шыдаі алмаі карсы ҷўрдў,

ӱш кӱндö ҷерїнä екäӱ̄ кірдї,
ҷалҕыз кеткäн kуаншын тірі кöрдӱ̆.
сол ҷердä kушаkтасып кöҥlӱ̆ турдӱ.

72.

Шыбарым, армаҕым, боз тарланым,
тӱскöндö сен есїмä кöп зарландым,
сен шыраҕым ӱјӱ̆мнöн ҷалҕыз кетїп,
екäӱ̄ кеlдїҥ kудаіҕа ölсöмдаҕы ҷоkты арманым.

73.

Шыбарым, арҕымаҕым, бос тарланым,
тӱскöндö сен есімä кöп зарландым,
балам ölдӱ̆ десäмдä тірі кöрдӱ̆м,
kудаіҕа ölсöмдаҕы ҷоkты арманым

74.

Кӱрмöттöп шӓрїнä алып кеlдї,
kудаіның бергäнїнä тауба kылды,
патса ендї ҷӱз алпыс ҷаска кеlдї,
ендї kаза ҷетїн ölӱ̆п kалды.

75.

Дӱнӱ̆ö мына ҷалҕан kалҕаныҥыз,
кöп öттӱ̆ муҥдуkпїнäн арманымыз,
кемпір шал ҷетісіптї мурадына,
ҷамаҕат сондаі болсӱн заманыҥыз.

2. Аkсаk Темір Кан.

1.

Бісм'ылла сен тіläсäҥ їман берäр,
аітпасаҥ бісм'ылланы ҷаныҥ ҷібäр,

кудаіның оілап турсам күдрөтү көп,
кан өткөн біздән бурун Аксак Темір.

2.

Аітпады қаксы кыса өзүм сынды,
Мәкәнї сіз ojұңа алмаі өткөн күндү,
кан өткөн Аксак Темір аі қарандар,
сол күндө алған екән кырк катынды.

3.

Көрмөдү кырк катыннан қалғыз бала,
ісіна кудајымның барма шара,
кырк бір кылып алмасам болмаід'екән,
деп аітып оілады сол беішара.

4.

Сонан сон бір мусапырдың кызын алды,
аітаін кеңәс кылып Темір канды,
төрт патса сол күндө тіләсіпті,
болмаі ак Аксак Темір тартып алды.

5.

Кызы бар мусапырдың түған аідаі,
өзүнүң мінәзінің бәрідә қаі,
ужмактағы кор кызын сіпаттанған,
патса оны косүп көрдү қандаі.

6.

Кызығын көрүп қүрдү сол патса,
аітаін насїкат кып сөзүмө уксаң,
ол кыздың бір улу түдү келәр қылы,
кудајым, кім кем болар ізі қаксы.

7.

Бір кӱнӱ̆ Аксак Темір сеіl кылды,
сеіl кып ц̣ӱрдӱ̆ деідї аілык ц̣ердä,
бір кӱнӱ̆ кішші катын камīла боп,
мынан басы кӱмӱс кӧтӱ̆ алтын бір ул тӯдӱ.

8.

Кудајым акыр коскан екäн екі пердї,
бурунҕӱ кырк баібішä кӧрӧlмӧдӱ̆,
булар ендї біздäрдäн ӧтӧдӱ̆ деп
кеӊäс кылып бірдäі кусаланды.

9.

Кырк катын патсаҕа кат ц̣ібäрдї,
бірäӱ̄гӧ аманат кып акы бердї,
катыны таӊдап алҕан ц̣ылан тапты,
каітäмїз ендї мунӱ? дептї деідї.

10

Кастыҕы īмансыздың калмас сірä,
каҕазды алып ц̣олҕа кірдї бу беішара,
арада бір нешä кӱн ӧткӧннӧн сон
бір кемпіргä ц̣олукту конак бола.

11.

Ц̣ігіттї кемпір кӧрӱ̆п таныш біlдї,
ц̣атты ц̣ігіт кӧӊнӱ̆нӧ уікӱ кірдї,
ц̣ігіттїӊ калмасында кат ц̣азӯлӱ
кемпір окуҕан сон онӱ біlдї.

12.

Сум кемпір онӱ алып ц̣олдан азды,

kудајым, со сӧзӯ̆нӯ̆ недӓн ҷазды,
ҷылан екӓн деп ҷазыпты kырk баібішӓ,
kӯ кемпір аідаkар деп kаіта ҷазды.

13.

Ојанып ҷатkан баіҕус тӯ̆рӧ кеlдї,
кемпірдїҥ не kылҕанын іш біlмӓдї,
арада ӯ̆ш кӯ̆н ӯ̆ш тӯ̆н ӧткӧннӧн сон
kаҕазын алып кеlїп kанҕа бердї.

14.

Темір kан kатты алып оkуп кӧрдӯ̆,
kаітӓмїз ҷылан тӯдӯ̆ дегӓн едї,
ҷазыпты таҕы бірӓӯ̆ аідаkар деп,
ішїнӓн kастыk бар деп пыkыр kылды.

15.

Коіса екӓн імансызды ҷаратkанша,
таратыш дӯ̆нӯ̆ӧнӯ̆ kаратkанша,
мен кеlгӓншӓ баланы ӧlтӯ̆рмӓсїн!
ҷылан іштӓн шыkса амал kанша?

16.

Ӧlтӯ̆рмӓн ају, ҷолбарыс болса даҕы,
kолӯ̆ма kаблан болса kонса даҕы,
kатын тапkан екӓн ҷаkсы перзӓнт,
шын болса kудајымныҥ бергӓн даҕы.

17.

Сол ҷігіт кірдї ҷолҕа kатты алып,
кемпіргӓ kонаk болдӯ̆ ҷана барып,

кемпірдің ўйўнө келіп уйуктап қатса
қана кемпір окудў катты алып.

18.

Таңкалды кемпір катты көрўп,
көңўлў қаман болдў катты көрўп,
кудаідан тіläгänім осў едї,
қоғалтсын мен барғанша оны öлтўрўп.

19.

Ojанып қігіт қана қўрдў деідї,
катты кырк катынына бердї дсідї,
шешäсімän екäўн бір сандыкка салды,
ағызып дарjаға коja бердї.

20.

Темір кән каітты бір кўнў ceil курўп
ўйўнö келдї дедї бір кўн қўрўп,
кызығын баласының көрömўн деп,
шакырды катындары оінап кўлўп.

21.

Катындар, кешä тўған балам каіда?
салаін көзўм кырын куаншыма,
өзўң қарлык кылыпсын öлтўрсўн! деп,
ағызып коja бердік дарjаға.

22.

Қыңылды кан есітіп алтын тактан,
алмадың негä кабар біз беібактан,
каі кўндö келäрм'екän ушкан кўлўм,
булаі емäс едї көргön тўсўм.

23.

Кырk пара kырk kатынды kылды ендї,
kанжармäн ц̣ӱрöктöрӱ̆н тіlдї дедї,
бā̆рїн бірдäі ölтӱрӱ̆п сол патса
дарјамäн сапар kып ц̣ӱрдӱ̆ ендї.

24.

Кырk кӱн ц̣ӱрдӱ̆ дарјамäн сергäрдäн боп,
сöзӱ̆мдö менїң аітkан асылы кöп,
бір кӱнӱ̆ дарјадан шыҕып едї,
дамыл kылды бір kаум еlгä кеlїп.

25.

Сон еlгä кеlїп патса kонаk болдӱ,
онан сон оҕан шатыр тігїп бердї,
шатыр тігїп бердї кӱрмöт kылып,
туруптӱ бā̆рі бірдäі кізмäт kылды.

26.

Атаҕын Темір kанның есіткäн,
бā̆рі бірдäі ц̣ӣлды оін kылҕан,
Темір kан ölöңшӱ̆ екäн онӱ біlдї,
бір kатын аітысӯҕа буҕан кеlгäн.

27.

Öзӱ̆нӱ̆ң суҕа кеткäн kатын екäн,
патса онӱ кöрӱ̆п біlгäн екäн,
ол kатын ölöң аітты таkkа кеlїп,
Темір kан мунӱ кöрӱ̆п зар еңрäгäн.

28.

Кöзӱ̆нӱ̆ң ц̣асы тöгӱlдӱ̆ онӱ кöрӱ̆п,
бā̆рі kудајымның болады ц̣öп,

патса мунў кӧрӱ̈п сураід'ендї,
наҕылҕан мундаі кӧркӧм катынсын деп.

29.

Бу катын ҷылады сӧзӱ̈н естїп,
карашы! тіläгїнä бергäн кезїн,
ішїндä беішараның каіҕысы бар,
еңрäдї булактаі кып екі кӧзӱ̈н.

30.

Кудајым каіҕы бергäн саҕан дедї,
біlмäгäн насїкаты надан дедї,
аірылдым сӱ̈ігӧн ҷардан кудаі бердї,
кудаі каіҕы бердї маҕан дедї.

31.

Мен патса Темір каның катын едїм,
сїнҕан кудаі ҷаныңа панас'едї,
бар едї меннäн баска кырк катыны,
маҕан ул бергäн сон менї кӧрӧlмӧдӱ̈.

32.

Темір кан менїң ерїм бір кӱ̈н сеіl кылды,
ҷӱ̈рӧдӱ̈ сеіl кылып аілык ҷердä,
кырк катын кӧрӧlмӧдӱ̈ ендї менї,
дарјада менї аҕызып која бердї.

33.

Балам касымдаҕы ҷетї ҷаста,
кудајым онў ҷаратты äӱ̈ӧl баста,
мен мында, ерїм калды ӧз шӓ̄рїндä,
кудајым каіҕы бердї маҕан ҷаста.

34.

Темір kан тӱрӧ-гелїп kаіран kалды,
мунӯӊ аітkан сӧзӱ̈нӧ ішї ӊанды,
кӧзӱ̈нӧ бір бірнїӊ тӱскӧн ӊары
беішара тӱрӧ-гелїп бек ӊылады.

35.

Караӄым, сенї кӧрмӧі келїп едїм,
азапты ӓр уаkытта кӧрӱ̈п едїм,
kудаjым кӧрсӧтӱ̈птӱ̈ сенї бізгӓ,
kаіӄырып кешӓ кӱндӱз зар еӊрӓдїм.

36.

Катынын тауп алды іздӓп ӊӱрӱ̈п,
ісїнӓ шеріӓттїӊ моінӯн бурӯп,
екӓӱ̈ kосулӯптӯ армансыз боп,
алданыӊ бергӓнїнӓ шӱкӱр kылып.

37.

Мен ӊӱрдӱ̈м кешӓ кӱндӱз кӓріп болӯп,
kолда деӱlӓт kостӯ kонӯп ӊӱрӱ̈п,
аірылдым кешӓ кӱндӱз мыkнат ӊеп,
kаіӄымӓн ӊӱӧӱ̈ш'едїм кӱн тӱн ӧтӱ̈п.

38.

Со ӊарды кӧрӱ̈нӧрмӧ маӄан ендї,
kаіӄыны аjамаі-аk ӊолӄа ӊӱрдӱ̈,
беішара муӊдуk сӧзӱ̈н аітkаннан сон
орнӯнан Аkсаk Темір тӱрӧ-гелдї.

39.

Орнӯнан Аkсаk Темір тӱрӧ-гелдї,

қасына қақынрақ қата берді,
сарҕаіды қылаумінән көзўм деді,
бал шекәрдән тәтті еді сөзўң деді.

40.

Орнўнан Ақсақ Темір тўрө-гелді,
қасына қақынрақ қата берді,
адамҕа адам улў өш екән деп,
болмасаң менің қарым өзўң енді.

41.

Қеткізді бір бірінә есән аман,
қуаншым тірі кеткән қаіда балам?
баласын екпәп көрсө баібішәнің
дәўлөт қаіта келді муна қалҕан.

42.

Қуанда бірі бірін тірі көрўп,
дарҗамән қаіта қўрдў сапар қылып,
қеткіссә қудаҗымның рақмәті бар,
ўҗўнө дәўрөн сўрдў қана іздәп.

43.

Екәў дәўрөн сўрўп қўрдў деіді,
қақсылық бір қудаідан болдў деіді,
онан сон қўз сексән қыл өмўр сўрўп,
алладан қаза қетіп өлдў деіді.

44.

Бу баланың аты екән Кәрі Іман
қан келсә шеріәткә моінўм бурман,
қудаіның оілап турсам кўдрөтў көп,
ол бала қуртўн білән патса болҕан.

45.

Бīläптĭ Кā̄рі Īман ӱш ц̣ӱз шā̄р,
бізгä кас кылҕанда кудаі табар,
бīläптĭ кырк патсаны Кā̄рі Īман,
кудајым īмандыҕы болады ц̣ар.

46.

Ц̣ӱз еlӱ̄ ц̣аска кеlĭп дöӱрöн кöрдӱ̄,
тіläгĭн-ак бендäнĭң кудаі бердĭ,
бу Темір кан öзӱ̄ патса ā̄діl екäн,
армансыз дӱнӱöдö ц̣ӱрöд'екäн.

3. Сакып Ц̣аман.

1.

Аітамын бісм'ылла деп сöздӱ̄ң басы,
бісм'ылла аітса кöздӱ̄ң кетäр ц̣асы,
Балык дегäн шā̄рĭнĭң тыңдасаңыз
бар екäн ц̣урт бідäгäн патсасы.

2.

Кулак сал бу сöзӱ̄мö, е ц̣арандар!
есітĭп осӱ сöздöн ыбрат ал!
ц̣ок екäн сол патсаның ул перзäнтĭ,
кöрӱктӱ̄ бір кызы бар Сакып Ц̣аман.

3.

Турмаңыз бу дӱнӱöдöн ӱмӱт кылып,
барарсын бу дӱнӱöдöн бір кӱн кетĭп,
сол кызы патсаның ölдӱ̄ деідĭ,
бір кӱнӱ̄ кудајымның каза ц̣етĭп.

4.

Шыраҕы патсаның сöндӯ деідї,
kаіласы ҷоk бу іскä кöндӯ деідї,
сол kызын патсаның таза ҷӯп
ҷерїнä аkрäттäп кöмдӯ, деідї.

5.

Кулаk сал сöзӯмö, е ҷарандар,
сол шӓрдä Адам атты дерӯішї бар,
kалkтар мунӯ кöр-бенä дер,
ӓр тӯндö кöрдӯ kыдрӯшы адäтї бар.

6.

Кöмгöн сон ölгöн ҷанды кім кöрöдӯ?
тірілїп бу дӯнӯöгö кім кеläдї?
беішара кöр аралап ҷӯргöнӯндö
бір кöрдöн kулаҕына ӯн кеläдї.

7.

Адам ендї тамаша kылаін дер,
мунӯң öзӯ кеі kабар кöрöін дер,
азап тартkан ҷан екäн мунӯң öзӯ,
кöрӯп ашып азабын сураін дер.

8.

Кöр басына ҷетїп кеlдї Адам батыр,
кöрӯн ашkалы болдӯ ӓзір,
кöрӯн ашып kараса тӯн ішїндä
тӯҕан аідаі толуkсӯп бір kыз ҷатыр.

9.

Кöзӯн ашты, адамның тӯстӯ кöзӯ,

тірі адам сыкылды ц̣аксы сӧзӯ,
сол ц̣ердӓ бірӣн бірӣ ол танысты,
тӯнӧӯгӧ патсаның ӧlгӧн кызы.

10.

Болӯпсӯн кӧрдӧ ц̣атып ізгӣ дедӣ,
бӯгӯндӧ тӯшар болдӯм сізгӓ дедӣ,
кӧр ішӣндӓ не тӯрдӯ азап кӧрдӯң,
кӧргӧн азабыңды аіт бізгӓ дедӣ.

11.

Кыз аітты: Іш бір азап кӧргӧнӯм ц̣ок,
бар ц̣оҕӯн кунаjымның біlгӓнӣм ц̣ок,
кудаіның ракмӓтӣ бӯгӯн кешӓ,
денӓмдӓ ц̣аным ц̣атыр ӧlгӧнӯм ц̣ок.

12.

Мен ендӣ ӓ̄кӓм шешӓмнӓн калдым ц̣ырак,
караңгы кӧр ішӣндӓ болдӯм шырак;
баҕаін ӧзӯм турӯп, Адамӓкӓ,
турсаңшы бір азрак арырак!

13.

Ол Адам кӧр басынап кеін турдӯ,
кыз ендӣ тураін деп кӧп умтӯлдӯ,
тар кӧрдӧн іш умтулӯп турмаҕан сон
кеlші, Адам деп кыз ендӣ аіҕаі салды.

14.

Кеlші, Адам деп кыз ендӣ аіҕаі салды,
Адам кӧр басына ц̣етӣп кеlдӣ,
тар кӧрдӧн іш умтулӯп турмаҕан сон
лакаттан колӯн устап тартып алды.

15.

Адам аітты: Ӓкӓ шешӓңӓ бараін! дер,
көп азҕан шӱјӱншігӓ алаін! дер,
ӓкӓң шешӓң ајасын несін сеннән,
бергӓн малын аз көрөк кылаін! дер.

16.

Кыз аітты: Е Адам, ӓкӓмдӓ шешӓмдӓ сен,
ӓӱӓлі ӓкӓ шешӓмнән не көрдӱм мен?
ендї менї білдірмӓ іш адамҕа!
өлсөм өзӱң шыҕаін есігіңнән.

17.

Адам бу сөзӱн кабыл көрдӱ,
кебінгӓ орап ӱјӱнө алып келдї,
іш адам көргөндө ңок, білгӓндӓ ңок,
бір-ак Адаммінән кыздың өзӱ білдї.

18.

Кебінін көілөк кылып кідї деідї,
екӓӱ бірі бірін сӱідӱ деідї,
Адам барып шӓрдӓн молда екпӓлін
некӓсін ңаксы кылып кыіды деідї.

19.

Адамҕа кудаі таҕаладан ракмӓт келдї,
нерсӓнї есітпӓгӓн көзӱ көрдӱ,
патсаның кызын алҕаннан сон
екӓӱнө бір ул перзӓнт бердї.

20.

Улӱнӱң атын коідӱ Ыбрајым,

акылын артык кылды бір кудајым,
окӯҕа ҷеті ҷаста бергӓн екӓн,
аітаін насїкат мыныӊ ҷајын.

21.

Біlгӓн ҷок ендї мунӯ іш бір кісі,
окӯда оінап ҷӱрӧр ертӓ кешӓ,
ҷасынан бері асрап тербіјӓ кылҕан
бар екӓн кыздыӊ ӱідӧ бір енӓсї.

22.

Каіҕымӓн ол енӓсї ӧlгӧн екӓн,
каіласы ҷок бу іскӓ кӧнгӧн екӓн;
балалар ҷума кӱнӱ оінап ҷӱрсӧ
енӓсї Ыбрајымды кӧргӧн екӓн.

23.

Баланыӊ таӊ кылады кеlбӓтїнӓ,
уксатты ӧlгӧн кыздыӊ сӱ̄рӧтӱ̄нӧ,
баланы кушӯп сӱјӱ̄п меірї канып
кудаідыӊ ден којады кӱдрӧтӱ̄нӧ.

24.

Баланы кушӯп сӱјӱ̄п шак кӧрӧдӱ̄,
ӱјӱ̄нӧ ӓ̄кпӓп ас, сӯ, нан берӓдї,
ӓ̄р кӱндӧ бір нан берїп ҷӱрӧд'екӓн,
бір нешӓ катындар кӧрӱ̄п шам кӧрӧдӱ̄.

25.

Енӓсї адаммїнӓн оінас екӓн,
оінасын ӧlгӧнӱ̄ншӧ коімас екӓн,
катын кеlїп патсаныӊ канымҕа аітты,
сол ҷас бала алдыӊызда сӧіlӧс екӓн.

26.

Ол каным сол сөзбінән каңғырады,
шақыртып ол енәсін алдырады,
адамның баласына ас берәсін;
не ӱшӱн ас берәсін? деп кан сурады.

27.

Рас мен сол балаңанан берәмін,
ӱзӱн көрсөм азраіп таң көрөмӱн,
өлгөн кыздың сӱрӧтӱ ол балада,
ӱзӱн көрӱп таң калып ӈан берәмін.

28.

Е каным, біздің калды біләсәңіз,
дуспаның аібатына ерәсәңіз,
нанбасаң сол баланы алдырыңыз,
көргөн ӈердән кушактап таң каларсыз.

29.

Бу сөзӱн енәкәнің рас білді,
көргөн ӈердән бір өлӱп бір тіріді,
баланы кушӱп сӱӱп алдын'алып
кызын тірі көргөндөі меірі канды.

30.

Баланы кушӱп сӱӱп ӈолдас алды,
кызын тірі көргөндөі меірі канды,
менің өлгөн кызымнан бір өзгө емәс,
ендї шешәсін көрсөм деп көңнӱн'алды.

31.

Ӈібәрдї бір тап кызды арасына,
келіп аітты олар анасына:

сіздің қаным шақыртты патсаның,
аітар сізгә сөзің бар барасыңба?

32.

Сөзіңнө намакрам, қарамаімын,
бу қанмән елдің қаітіп аралаімын,
ол баі, біз кедаі беішарамыз,
кімім ңок мен онда баралмаімын.

33.

Қыздар өз ңајына қаітты, деіді,
қанымҕа қыздар келіп аітты, деіді,
Адамның қатыны келмаіді, деп
қанымҕа қыздар келіп аітты, деіді.

34.

Ол аітқаны өтрік емас рас, деіді,
ондаі кісі бөтөн ңакка ңүрмөс, деіді,
кімдарі ңок шыҕар, кім аппар!
ңалаңаш қорланады келмас, деіді.

35.

Ат кім қыздарҕа алып берді,
қыздар Адам ұјіңнө ңетіп келді,
ат мініп кім кіп іш Адамҕа
көрінбөі қаным келсін! деді.

36.

Катын аітты: Мен онда баралмаімын,
сендардің әмірінша болалмаімын,
урҕашы қолімүздан нерсä келмас,
ерімнән руксатсыз баралмаімын.

37.

Кыздар аітты: Сӧзӱ̆мӧ карашы! дер,
сӧзӱ̆мнӱ̆ң ендї аітаін расың, дер,
зорлукпӓн ендї сенї аппарамыз,
барсаңда, бармасаңда, барасын дер.

38.

Катын бір зорлуктӯ кӧрдӱ̆, деідї,
беішара ылажы ҷок кӧндӱ̆, деідї,
ат мінїп кїм кїп кыздарҕа ерїп,
патсаның сарајына кеlдї деідї.

39.

Патсаның сарајына кеlїп кірдї,
алдынан каным кӧрӱ̆п карсы ҷӱрдӱ̆,
ӧlгӧн кызының кеlбӓтїн кӧргӧннӧн сон
ішї баурӯ еlжірӓп парїјат кылды.

40.

Каным аітты: Сен ӧlгӧн кызымбасын?
нурӯ кеткӓн кӧздӧгӱ̆ кӧзӱ̆мбӱ̆сӱ̆н?
е ҷуртӯм ӧңӱ̆ңбӧ, тӱ̆сӱ̆ңбӧ тур?
ӓ̄р кӱндӧ сӧіlӧр менїң сӧзӱ̆мбӱ̆сӱ̆н?

41.

Кыз аітты: Мен балаңмын дӱ̆нӱ̆ӧ салҕан,
шешӓмнӓн ӓ̄кӓмнӓн макрым калҕан,
кудаідан каза ҷетсӓ іш каіла ҷок,
алданың бујурҕӯмӓн кетӓ барҕан.

42.

Кыз аітты дӱ̆нӱ̆ӧ салҕан мен балаңмын,

бу ҷанда äў̈рö калҕан беішараӊ мын,
кудаідан каза ҷетсä іш каіла ҷок,
алданың ҷетпäгäн мырадына сум балаӊ мын.

43.

Ол каным кызымӣнäн кöрў̈с кылды,
кöргöн ҷердäн бір öлў̈п бір тірӣлдӣ,
öлгöн кызың тірілӣп келіп тур деп
бір адам канҕа келӣп кабар бердӣ.

44.

Ол кан кызымӣнäн кöрў̈с кылды,
патса есӣ кетӣп ол ҷыҕылды,
öлгöн кызының келбäтӣн кöргöннöн сон
патса нешä кулў̈н азат кылды.

Патса Адамды шакырды, касына алып алтыннан патса ў̈і салдырып бердӣ. Адамды öзў̈н ў̈äзір кылды, баласына öзў̈нў̈ӊ ҷарты шӓрӣн бӣдäттӣ.

4. Кӣк.

1.

О заманда бар екäн ҷалҕыз кӣк,
тамам кäў̈р аттанды тузак ҷӣп,
тузаҕынан кäў̈рнў̈ӊ кӣк тў̈сў̈п,
кетäлмäдӣ бу кӣк тартып ў̈зў̈п.

2.

Кудаjым, ҷеткіз бäісӣн біздӣ дў̈згö,
естӣмäгäн сöз кетäр кула тў̈згö,
кӣк дегäн азҕантаі öлöӊў̈м бар,
тыӊдасаӊыз аітамын онў̈ сізгä.

3.

Кӣк талды ол кäў̈р торў̈н курў̈п,

akka ɥыҕылды ол кīк моінӯн kojӯп,
кīк дегӓн азҕантаі ӧlӧɥӯм бар,
тыɥдаҕанҕа аітамын kулаk kojӯп.

4.

Торӯн kурӯп о кӓӯр кīктї алды,
кīктї алып тузаҕын ɥергӓ салды,
бауздарҕа кīктї ɥатkызҕанда
Мустапа Мукамбӓтїм ɥетїп барды.

5.

Кӓӯргӧ Мукамбӓтїм сӓlӓм бердї,
мунӯɥ ɥанын маҕан бер, кӓӯр! дедї,
ӓжӓтїɥӓ ɥарамас арыk кīк,
екі улаkты беішара муɥдӯk едї.

6. Мукамбӓт:

Кӧɥlӯ бу кīктїɥ улаҕында,
kалды улаҕы бір таудӯɥ булаҕында,
анасына азнап ɥылаҕаны
аjан болдӯ алланыɥ kулаҕында.

7. Кӓӯр:

Тас алтын шыkkан тауҕа терӓмїсїн?
менїɥ аітkан сӧзӯмӧ ерӓмїсїн?
со кīк барҕаннан кеlмӓі кетсӓ
ɥаныɥнан кīгїмдї берӓмїсїн?

8. Мукамбӓт:

Тас алтын шыkkан тауҕа терӓт-аk-пын,
сен аітkан сӧзӯɥӧ ерӓр-аk-пын;
сол кīк барҕанынан кеlмӓі кетсӓ
ɥанымнан мен ɥазҕан kул тӧlӧр-аk-пын.

9.

Аітады аіт дегäнін қан таңына;
ақының сек келтірмä тіл қаңына!
кепіл боп Мұқамбäт қібäргäн сон
зырылдап кетті кік улаңына.

10. Кік баласы аітты:

Паиғамбар біздäн бурун öттў, деіді,
бендäнің қол салып кетті, деіді,
алақаі анам салдыда қетіп келді,
не болды саған ана? депті деіді.

11. Кік:

Бар еді кішкäнтäідäн көп қунаҗым,
көп даусўм шығармаі бір қылаімын,
қабаның отўна қўргöнўмдö
тўсўрдў тусаңына бар қудаҗым.

12. Кік баласы:

Біз ақылы қоқпыс, кäріп ана,
бір сен емäс бäріміз öлдўқ тамам,
кäўрдўң тузаңына ілінпсін,
сол кäўр қібäрäрдä не аітты саған?

13. Кік:

Сол кäўр қібäрäрдä ўндömödў,
Мұқамбäт кепіл болған Мустапа еді,
қерíндä мезгіл аіткан бармаі кетсäк
сол Кäўр Мустапаны устаіды ендí.

14. Кәўр Мукамбәткә аітады:

Мінгәнї паіғамбардың арғымак сур,
шытырманды аралаі ушады кур,
алдыңба азып іздәп Мукамбәт?
кәнә кік? келгәнї кешігіп тур.

15. Мукамбәт:

Мінгәнї паіғамбардың арғымак сур,
шытырманды аралаі ушады кур,
акшамның намаз дігәр арасында
кік ендї келәдї ајандаі тур.

16. Кік баласы шешәсінә:

Е шешә, сен барғанда мен дә барармын,
артыңнан бір күн калмаі тез барармын,
кәўрдўң ол каіраулў кара пышак,
сеннән бурун мен барып ілінәрмін.

17. Шешә:

Е балам, барма деімін сен өлөрсўн,
шөп ңесәң т'сің шыккан күн көрөрсўн,
анаң ңок сўөнөргө атаңда ңок
ўшөў уакта зар кылып күңрөнөрсўн.

Кәўргө ңўрдў ўшөў, кәўр оларды алыстан көрдў.

18. Кәўр аітты:

Ңығылды акка кік моін кojўп,
сенї ңесәм кетәрәм бір ак тojўп,

кепілдігінің кутулдұң, ау Мукамбәт,
бір кігім келәді ұшөұ болұп.

19. Мукамбәт:

Тас алтын тауға шыккан терәмінбә?
сенің аіткан сөзұңө ерәмінбә?
ұш кік келәт деп куанасын,
мен саған оз ұшөұн берәмінбә?

20. Кік.

Аітамын аіт дегәнін, Мукамбәтім,
екі улағым мен өлсөм калар цетім,
цетімшілік басыңнан кешкән цокпа?
кабар болар цұрө көр, Мукамбәтім!

21. Мукамбәт:

Біз кабаршы болаік, сіз барыңыз!
токтау салмаі кәұргө тез барыңыз!
цылаі сактаі бара көр, баіғус кік!
цетәрм'екән аллаға тіләгәнің?

22.

Кіктің кәұр куанғанмән камап алды,
камап алып моінұна белбәұ салды,
кіктің бауздағалы цатканда
Мустапа Мукамбәтім тағы барды.

23.

Мінгәні паіғамбардың арғымак сур,
аралаі шытырманды ушады кур;
цібәрші бу кіктің кәұр деімін!
сен өзұң намазы окуп Мусулман бол!

24.

Кус ушӱп булбул дегӓн ҡонар ҡумҕа,
ҡудаі ҷеткӣз деуш'едӣм осӱ ҷолҕа,
кӣгімдӣ ҷібӓрсӓм, ау Муҡамбӓт,
мендӓ ӧзӱ̈ҥдӧі болармын мусулман.

25.

Булбул дегӓн ҡус ушӱп ҡус ҡонады,
саjасынан сарҡырап оҡ ҷонады,
осундаі мусулман болҕан адам,
біздӓрдӓн ӓ̄жӓп тӓӱр со болады.

26.

Кус ушӱп дегӓн булбул ҡонар ҡумҕа,
ҡудаі ҷеткӣз деуш'едӣм осӱ ҷолҕа,
кӣгіҥдӣ ҷібӓрдӣм, Муҡамбӓт,
мен мусулман болдӱм, алҺамду лылла.

27.

Паіҕамбар біздӓн бурун ӧттӱ̈ деідӣ,
бендӓсӣнӓ ҷол салып кеттӣ деідӣ,
кӣгӣҥдӣ ҷібӓрдӣм, ау Муҡамбӓт,
барша мурат басына ҷеттӣ, деідӣ.

III. ДІН Ӯ̄РӦТӦТӮҒӮН КЫСАЛАР.

1. Шāрјар.

1.

Паіҕамбар шапаҕатшы, таңда ҷарым!
кӧрсӧтӧр īмандыҕы ӧз дīдарын,
кеlīптī сā̄lӓм берӓ паіҕамбарҕа,
бір кӯнӯ̆ kонаk kылды тӧрт шāрјарын.

2.

Тӧрт шāрдың Абу Бӯкӯр бірі сыдыk,
тірlīктӓ арам ҷемӓі дінӣн бузӯп,
ӧтӧрӯ̆н бу дӯнӯ̆ӧнӯ̆ң біlгӓннӓн сон
зекӓттӓ kаірмīнӓн бергӓн kызыk.

3.

Тӧрт шāрдың Абу Бӯкӯр, Омар, Оспан,
одардан kуру kалмас кӧңӯl kоскан,
кӧңнӯ̆ңӧ бу дӯнӯ̆ӧнӯ̆ тӯзӯ̄ тутсаң
кӯнӯ̆ндӧ таңда, маkшар орнӯң бос тыр!

4.

Бірӓӯ̄ kонаҕының ā̄зрӓт Оспан,
одарҕа kуру kалмас кӧңӯl kоскан,
бірӓӯ̄ kонаҕының Ӓ̄lі Аібар,
кā̄пірдӓн бузӯп алҕан шā̄рісī бар.

5.

Кā̄пірдī мусулманнан аірҕанда,

Мукамбӓт ӱ́мбӧтӱ́нӧ болдӯ аібар,
бірӓӱ̄ конаҕаныныӊ Бӣбӓ Патпа,
тірlіктӓ таӊылмады ӊаман атка.

6.

Біздӓргӓ ак сакалдар бергӓі бата,
сӧздӧрдӱ̆ кытаптаҕы аіттык ӊатка,
паіҕамбар алтын табак колӯна алды,
ішӣнӓ толтурҕанша куідӯ балды.

7.

Коjуптӯ бір ӊаҕына асыл тасты,
коjуптӯ ортасына ӊалҕыз кылды,
тӧрт шāрды шакыр мында кеlсӣн! деідӣ,
буjуруҕӯн паіҕамбардыӊ кӧрсӱ̆н! деідӣ.

8.

Кур'аннан ӊубап берсӓ катар, дептӣ,
кунаҕа табалмаса батар, дептӣ,
кур'аннан ӱш ауз маҕана сӧз сӧіlӧп,
сонан сон осӯ балдан татар дептӣ.

9.

Тіlӣнӓ арамзаныӊ нанба! деідӣ,
аузӯӊа тірiлiктӓ арам салма! деідӣ,
балдан тӓ̄ттӣ, кылдан ӊіӊішкӓ тастап нурдӯ,
кур'аннан тауп берші барма? деідӣ.

10.

Шакырды тӧрт шāрды біlӓ барыш,
ӊетӣм акын ӊемӓӊӣз зорлук кылыш!
тӧрт шāрдыӊ ӱ́шӧӱ̄нӱ̆ӊ ӱ́lкӧн едӣ,
сӧіlӧдӱ̆ Абу Бӱ́кӱ́р ендӣ турӯп.

11.

Намазы нурӯ нурдӯ тур осӯ тастан,
та̄ттӣ екӑн ужмак асы осӯ балдан,
сӣраттың көпӯрӯнӧн аідаңанда
ңіңішкӑ онӯң кылы бу кылыңнан.

12.

Бір сӧздӯ Абу Бӯкӯр аітып салды,
паіңамбар кудаі досӯ кабыл алды,
ңер коркқан аідынынан аібат дедӣ,
Омарңа таксыр Катаңка кезӑк барды.

13.

Көрмӧдӯм паіңамбардаі дінгӑ кеңдӣ,
ка̄пір көп соңускан Ӓлі ңеңдӣ,
кур'аннан маңана тауп берӓмін деп,
умтӯлдӯ ңубап берӑ Омар ендӣ.

14.

Окуңан осӯ тастан намаз нурдӯ,
бу балдан намаз сӧзӯ та̄ттӣ болдӯ,
кудаіңа кулшылык кып ңакпаңымыз
ңіңішкӑ ңалңыз кылдан маңан сынды.

15.

Бір сӧздӯ Омар ендӣ аітып салды,
паіңамбар кудаі досӯ кабыл алды,
ңер коркқан аідынынан аібат дедӣ,
ӓзрӓт Оспаңа кезӑк барды.

16.

Сӧлӧі бер ӧлмӧі турӯп кызыл тілім!

немäнї ölгöннöн сон кöргöн кӱ̆нӱ̆м?
kур'аннан маҕана тауп берäмїн деп,
умтӱлдӱ ҷубап берä Оспан пырым.

17.

Оkуҕан осӱ тастан kур'ан нурдӱ,
бу балдан kур'ан сöзӱ̆ тӓ̄ттї болдӱ,
kатасыз бастан аjаk оkумаҕым
ҷіӊішкä ҷалҕыз kылдан маҕан сынды.

18.

Бір сöздӱ̆ Оспан пыры аітып салды,
паіҕамбар kудаі досӱ kабыл алды,
ҷер kорkkан аідынынан аібат дедї,
арыстандаі Ӓ̄лігä кезäк барды.

19.

Ҷігіттäр, бір сöзӱ̆мö kулаk салыӊ!
шаітан бар азҕырӯшы кöп дуспаным,
кӓ̄пірдäн kоідаі kырып кегїн алҕан
умтӱлдӱ ҷубап берä арыстаным.

20.

Нурдӱ тур осӱ тастан зӱ̆lпӱ̆ kарым,
кӓ̄пірдї kоідаі kылып kырҕандарым,
маіданданда соҕусkаным турҕанымда
намазды kылдан ҷіӊішкä оkумаҕым.

21.

Бір сöздӱ̆ Ӓ̄lі арыстан аітып салды,
бабасы онӱӊ сöзӱ̆н kабыл алды,

паіҕамбардың ҡызы Ӓ̄ліні ҷöптöсöдӱ̆
Бӣбӓ Патпа таксырҕа кезӓк барды.

22.

Бірӓӱ̄ конаҕының Бӣбӓ Патпа,
тірлїктӓ таңылмады ҷаман атка,
кур'аннан маҕана тауп берӓмїн деп,
умтӱлдӱ ҷубап берӓ Бӣбӓ Патпа.

23.

Бабамның осӱ тастан ҷӱзӱ̆ нурдӱ,
бу балдан бабам öзӱ̆ тӓ̄ттї болдӱ,
бабамды öлгöнӱ̆мшö сактамаҕым
ҷіңішкӓ ҷалҕыз ҡылдан маҕан сынды.

24.

Бір сöздӱ̆ Бӣбӓ Патпа аітып салды,
бабасы онӱң сöзӱ̆н кабыл алды,
конактарына бу сöзӱ̆ ҷарады деп,
паіҕамбар кол кöтöрӱ̆п дуҕа ҡылды.

25.

Мӣман нурӱ нурдӱ тур тастан дептї,
тӱ̆рлӱ̆к тӱ̆рлӱ̆к сöзӱ̆ бар балдан тӓ̄ттї,
мӣманды ренжітпӓі ҷöнöлтпöгӱ̆м,
ҷіңішкӓ ҷалҕыз ҡылдан маҕан катты.

26.

Шаҕады імансызды бака шаjан,
кудаіҕа періштіӓр ҡылды аjан,
паіҕамбарын тöрт шӓрын сынады деп,
кудаідың кӱ̆дрöтӱ̆нö болӱп аjан.

27.

Бендәнің дөүлөт кетсә кетәр бейl,
ардактап бу дүнүөнүң курма зейl,
паиғамбарын төрт шәрын сынады деп,
ҷібәрдї паиғамбарға Ҷібрәil.

28.

Ҷігіттар бу сөзгө сал кулағыңды,
артылар тауба кылсаң сауабыңды,
ҷібәрдї паиғамбарға Ҷібрәil,
берi көр коіндасын ҷубабыңды!

29.

Әүөлүң ҷан ҷараткан Адам ата
ҷан калып топрактан кылған ҷота,
конактарын бу сөзүң акка шыкты деп,
паиғамбар кол көтөрүп кылды бата.

30.

Әлінің бір досў бар Актан атты,
ҷан берiп досў үшүн канға батты,
конактарым бу сөзүн акка шыкты деп,
паиғамбар куіған балдан дәмiн татты.

31.

Нурдў тур осў тастан алда ҷолў,
бу балдан алда ҷолў тәттї болдў,
кудаіға кулшылык кып ҷакпағымыз
ҷіҷішкә ҷалғыз кылдан маған катты.

32.

Сүрөрсүн әлдә болса ҷүз ҷыл өмүр,

кылмысты отка ҷаныш болар кӧмӱр,
колӱҥа дӱнӱӧ малы кеlсӓдаҕы.
болҕанда кӣсап кӱнӱ̆ ҷанҕа ҷебір.

33.

Сӱрӧрсӱ̆н ӓlдӓ болса патсалык,
ӧтпӧдӱ̆ патса болсаҥ нешӓ кылык,
ӱстӱ̆ндӧ алтын тактыҥ кан болсаҥды
бетӣҥӓ таразыда болар салык.

34.

Сӱрӧрсӱ̆н ӓlдӓ болса ҷӱз ҷыл баілык,
баілыкты мактан кылып наҕылалык,
колӱҥа дӱнӱӧ малы кеlсӓдаҕы
ӧмӱрӱ̆ҥ не бір ҷылдык, не бір аілык.

35.

Сӱрӧрсӱ̆н ӓlдӓ болса ҷӱз ҷыл тірілӣк,
аҕаін дӓӱlӧт артса кылар бірlӣк,
колӱҥа дӱнӱӧ малы кеlсӓдаҕы
ӧмӱрӱ̆ҥ не бір аілык не бір кӱндӱ̆к.

36.

Ӧlӱмдӱ̆ оідамаімыз ерӱ̆ еlмӣз,
дӱнӱӧдӧ кысӯ ҷок серӱӓн біз,
тескӓнмӣн Букарадан мата ҷӱктӧп,
дӱнӱӧгӧ біз бір кеlгӓн кӓрӱӓн біз.

37.

Кудаіҕа ҷаксы кісі ҷылаі біlӓр,
казаҕа пӓlӓмӣнӓн шыдаі біlӓр,
дӱнӱӧгӧ біз бір кеlгӓн кӓрӱӓн біз,
каітарын булдӱ болӱп кудаі біlӓр.

38.

Сӱрӧрсӱн ӓlдӓ болса ӊӱз ӊыл шешӓн,
ƙалмассын īман таппаі болса есӓн,
ӊӱз ӊыл тауба ƙылҕаның бӓрі бекӓр,
ӊетімгӓ зорлӯƙ ƙылып ƙаƙын ӊесӓӊ.

39.

Сӱрӧрсӱн ӓlдӓ болса ӊӱз ӊыл батыр;
тӱспӧімӧ ӧlсӧӊ баска заман аƙыр?
ӊӱрмӱсӱн ӧlмӧімӱн деп беішаралар,
алдыӊда дос ƙабылдап ӧlӱм ӊатыр.

40.

Ӊаныӊа оƙуі берсӓӊ намаз паіда;
бу īман намаз біlмӓі саҕан ƙаіда?
барҕандар біздӓн бурун орун алды,
кӧшӧрмӱз біздӓ бір кӱн, ӊӱгӱӊ саіла!

41.

Ӊаныӊа оƙуі берсӓӊ намаз паіда,
таппаісын ӧтрӱктӧн ӊанҕа ƙаіла,
бӱгӱндӧ надан ӧскӧн ƙазаƙ тӱсӱl;
паіҕамбар ƙудаі досӯ тӧрт шāр ƙаіда?

42.

Ӊаныӊа оƙуі берсӓӊ намаз паіда,
тауба ƙылып баҕа кӧр осундаіда,
намазҕа салаƙ болсаӊ ӊоҕалдыӊ ƙоі,
болмаса Муƙамбӓттӓн тīмӓс паіда.

43.

Паіҕамбар дӱсӓмбі кӱн маҕраж ƙашты,

көп кылып ӱмбӧтӱм деп сондаі састы,
ӱмбӧтӱм әлдә кандаі болады деп,
көзӱнӧн ағызады канды қасты.

44.

Кудаіға қағарма екән камалымыз,
өлӱмдӧ оідамаімыз наданымыз,
кәпірді Мусулман мән аірғанда,
болады әлдә кандаі заманымыз.

45.

Паіғамбар әлімдікпән ул болмағың,
сіраттың көпӱрӱндӧ бул болмағың,
қӱрмӧісӱн алда алдында куна кылып:
кудаіға кыін болар кул болмағың!

46.

Қігіттәр, бу сӧзгӧ сал кулағыңды,
артылар тауба кылсаң сауабыңды,
караңгы көргӧ сен бір кірәрсін,
әзірдә саған қарык шырағыңды!

47.

Білӛді қалғыз тәңрі мінәзіңді,
тауба кылсаң кылмасаң ер көзӱңдӱ,
караңгы көрдӱң қарығын мен аітаін,
парыз, ӱәжіп, сӱндӧткӧ сал көзӱңдӱ.

48.

Тағыда қалбарындык кӱдрӧткӧ,
қалынса мӱдӧт бергәі қаман дерткә,

паіҕамбар ҷалҕыз улӯн kурбан kылҕан,
сӧіткӧн біз не кӧрсӧттӯ̆к Мукамбӓткӓ?

2. Кӯ бас.

1.

Ҷарандар, іманыңдан кӯ̆дӧрӯ̆збӧ,
аітаін осӯ мӓ̄сӓlӓ ендї сізгӓ,
паіҕамбар таkсыр Каіса бір кӯ̆ндӧрдӧ
сеіl kура шыҕыпты мīдаі тӯ̆згӧ.

2.

Устасаң пітірїн бер оразаңның!
шыҕарса паk болса ҷаназаңның,
таkсыр Каіса сеіlдӓн кеlӓ ҷатса
алдында kӯ бас ҷатыр бір адамдың.

3.

Бӧксӧсӯ̆ ҷоk, кӓӯ̆дӧсӯ̆ ҷоk, kубас ҷатыр;
ҷарымы су, ҷарым kум болӯп ҷатыр,
адамның басы екӓнїн біlгӓннӓн сон
асасы мїнӓн кӧтӧрдӯ̆ Каіса батыр.

4.

Сīнар ендї Каіса ӓӯ̆ӓl бір деп,
kӯ баска таң kалады ӓ̄lдӓ кім деп,
kудаіҕа мынажат kылып дуҕа kылды,
тіl берїп осӯ баска сӧіlӧстӯ̆р! деп.

5

Паіҕамбар дуҕа kылып тіlӓнїптї,
аспаннан kулаҕына таус кеlїптї,

досӯм Каіса kӯ баска сöіlöсӱ̆н! деп,
Ц̣ібрäіl періштäнї ц̣ібäрїптї.

6.

Карыныӊ ашша алдаҕа ц̣ыла! деідї,
тауба ц̣ӱ̆рмöс токлӯкта сірä, деідї,
кудаі сӱ̆jöр досӯ таксыр Каіса
kӯ бастан кажатыӊды сура! деідї.

7.

Ыкласымїнäн сураса їман берäр,
темір ӱ̆ігö кірсäӊдä алдаӊ кöрöр,
таксыр Каіса, kӯ басмїнäн ендї сöіlöссöӊ,
не сурасаӊ сöзӱ̆ӊö ц̣убап берäр.

8.

Козҕалды ц̣ан бергäн сон kӯ бас ендї,
кудаjым не кöрсöтсö оҕан кöндӱ̆,
ц̣аткан kӯ баска тіl кеlтірїп
е кудаі! тауба! деп тӱ̆рö-гälдї.

9.

Тіріlдї ц̣ан бергäн сон kӯ бас ендї,
кудаjым не кöрсöтсö оҕан кöндӱ̆,
алданыӊ ӓ̄мрїмїнäн ц̣ан бергäн сон
тӱ̆рö-гälїп Каісаҕа сӓ̄läм бердї.

10.

Ол бас аітты: Каіса, тыӊда! дедї,
калымды естїп маскара кылма! дедї,
алданыӊ сендä сӱ̆jöр бір досӯ сӯн,
кудаідан менї тіläп ц̣ыла! деідї.

11.

Ңа Каіса, өткөн іскä кӱімö! деідї,
көрсөңдö ңаман істї бїлмä! деідї,
көзӱм көргöн ісїмдї мен аітаін!
сен кулак салып тыңда! деідї.

12.

Ренжімäі кӱтӱңӱз кудаі ісїн,
кім ңаман болсӱн деідї кылҕан ісїн,
кӯ баска тіл біткän сон сурап Каіса:
ңа кӯ бас, катынмысын еркäкмісїн?

13.

Мен, Каіса, катын емäс, еркäк едім,
тірілїктä бір кісідäі ңомарт едім,
алданың ӓмрїмїнän мундаі болдӱм,
Шӓм ңӓрїн бїläгän патыса едім.

14.

Шӓрїм маҕан карап турӯш'едї,
не дäгän ңарлыҕыма көнӱш'едї,
ңуртӱмдӱ бїläп турҕан заманымда
өзӱмдөн сондаі ңаман коркӯш'едї.

15.

Төрт мың кулӱм бар едї кізмäткäр,
ӓр бірїнің колӱнда суңкары бар,
шӓрімдї бїläп турҕан заманымда
дäӱлötӱм сондаі едї, е паіҕамбар.

16.

Бар едї кізмäткäр кулӱм ңана төрт мың,
іш бір каіҕым ңок едї сонда менің,

мунша турҕан дәўлөтўм аркасымда,
ҷан шыкпас деўш'едім ендї менің.

17.

Төрт мың кулўм бар едї бәрї бірдәі зор,
кудаіҕа ісі ҷакпаҕан болады кор,
он алты мың кулўм бар едї сатып алҕан,
бәрінің арыстандаі денәсї зор.

18.

Әўөl мен ҷурт бїләдім патыса боп,
дін кўткөн ҷаныңа іш казабы ҷок,
дәўлөтўм каірым сондаі ўлкөн едї,
ўјўлдў каірым акрәттә кор болмам деп.

19.

Каітәін? каітәін? дўнўө бок!
казапты көп тарттым кунакар боп,
бар едї кізмәткәр кулўм он алты мың,
өзгө ҷурт кулўмнўң есәбї ҷок.

20.

Еркіндә мен шыҕып аң аңдауш'едім,
көргөн туспандарҕа ҷау едім,
ораза намаз кўтпөгөн ҷазасыннан
ҷетї тамык ішіндә казап көрдўм.

21.

Кулдарым ертәмінән келўш'едї,
алдымда кол кўсурўп турўш'едї,
Шәм шәрін бїләгән заманымда
аібатымнан бәрі тітрәп турўш'едї.

22.

Аітты Каіса бујурўк болўп кеlдїм бўгўн,
Шāм шāрїн бīläгäн патысасын,
акрäттїң касабын сен кöрўпсўн,
сураімын кöргöнўңдў, аітамысын?

23.

Сурасаң кöргöнўмдў мен аітаін!
кöргöнўм бāрї казап не аітаін?
алданың сендä сўјöр бір досўсўн,
казаптан кутkара кöр! деп аітаін.

24.

Кудаі ңарлыҕынан турдўм солаі,
Ңумңума атым едї, е таксыр аі!
шāрімдї бīläп едїм ол уакытта,
алданың āмрїмїнäн болдўм мундаі.

25.

Алданың āмрїмінäн турдўң, дедї,
менїмїнäн кеңäсїңдї курдўң, дедї,
Ңумңума салтанатпäн ңурт бīläдїң,
нешä ңыл патысалык курдўң? дедї.

26.

Алданың āмрїмїнäн турдўм, дедї,
сізбїнäн кеңäсїмдї курдўм, дедї,
салтанатпäн ңурт бīläп турҕанымда
тöрт ңўз ңыл патсалык курдўм, дедї.

27.

Алдыма бакыр мусапыр кöп кеlўш'едї,

не нерсä керäк болса алӯш'едї,
аібатты бетїм нурдӯ патса едїм,
бетїм көргöн ҷамандар тоҷӯш'едї.

28.

Тірілїктä сондаі ақ äділ едїм,
сол қалда он мың қатын алып едїм,
оразы намаз кӯтпöгöн себäбїм сол
қаірым бар, қазап көрмöм оілап едїм.

29.

Сол қалда ажал ҷетїп öлӯп едїм,
öлгöн сон ҷаксы тӯндӯ бір көрмöдӯм,
ақ кӯ етїн ҷемäгäн баіҕус басым,
ҷеті тамық ішїндä зар еңрäдїм.

30.

Ӯш мың ҷыл қысым көрӯп қазап тарттым,
бір öлӯп бір тірілїп ҷаныш ҷаттым,
басымды сӯрӯп тастаҕанда
томаланыш мында келїп кумҕа баттым.

31.

Каіса аітты: дуҕа қылып сен тірілдїң,
кулаҕым сӯнгöндöі кеҷäс қылдың,
қоі ендї тірілїктä қылҕаныңды
Ҷумҷума öлӯм ҷажын кандаі білдїң.

32.

Мен сонда öлгöннöн сон қазап көрдӯм,
қазаптан қорқанымдан бек сандалдым,
ақрäттїң қазабын бурун білсäм
äлїм келсä шешäмнäн тӯмас едїм.

33.

Бір кӱн ӱідӧн шыктым сеіl курӯп,
сеіlдӓн ӱігӧ каіттым моін курӯп,
ӱјӱ̆мдӧн бір катыным карсы шыкты,
он тӧрт кӱндӧ тӯҕан аідаі болӯп.

34.

Ӱ̆ідӧн шыккан катынымды анда кӧрӱ̆п,
катыныма кӧңӱ̆l кылдым моін бурӯп,
катынымм̆ӓн калжыңдасып отур едӣм
бір мусапыр ӱјӱ̆мӧ кеlдӣ кірӣп.

35.

Аітӯшы едӣм ша̄ріјӓт сӧзӱ̆н естӣп,
іш кім кеlмӓс едӣ маҕан батып,
катыныма кӧңӱ̆l тӱсӱ̆п отурҕанда
мен аіттым мусапырҕа шыҕып кет! деп.

36.

Сол мусапыр ӱјӱ̆мнӧн шыҕып кеттӣ,
непсӣм тіlӓп ша̄ріјӓт ісӣн еттӣм,
соннан шыҕып ша̄ріјӓт кусул кылдым,
кудајым сонда бір ңаман дерт еттӣ.

37.

Сол мунша ішӣндӓ азан аіттым,
ңанымнан корукканнан аіттым,
кыіналдым бір па̄lӓгӓ ңолуктӯм деп,
сонан сон басым аурӯп ӱігӧ каіттым.

38.

Ӱ̆ігӧ каітып кеlгӓн сон ңуртӯм ңӣдым,

ölöрӱ̆м деп ӈанымды пыкыр кылдым,
шыбын ӈанҕа бір каіла боларма? деп,
баксамӣнӓн молданың бӓ̄рӣн ӈідӣм.

39.

Сол калда кӧздӱ̆ң ӈасын тыјылмадым,
мен сонда аурӱм ӈајын біlӓlмӓдӣм,
сонша бакса молданы ӈӣсамдаҕы,
ажалҕа іш бір каіла кылалмадым.

40.

Еlӣм ӈуртӱм ӈӣлып ӈылап кеlдӣ,
калың нешік таксыр сурап кеlдӣ,
соннан сон аурӱм катты болдӱ,
калым кеттӣ, ölöрӱ̆мдӱ̆ біlдӣм дедӣ.

41.

Еlӓк болмас зӓ̄lім кулӱң, дедӣ,
кісі кӧрмӧі ӈылдам ал ӈаным, дедӣ,
ӈанымды Ӓ̄зрӓіl алып кеттӣ,
куналарым болмаса сонда, деідӣ.

42.

Кап болмаі мусапыр болсам едӣ,
кудаіҕа кулшӱлыкты кылсам едӣ,
періштӓ ӈанымды кыінап алҕан сон
негӓ мунда патыса болҕам едӣ.

43.

Бар едӣ алты ӈӱ̆зӱ̆ Ӓ̄зрӓіlдӣң,
Ӓ̄зрӓіlдӣң сӯк ӈӱ̆зӱ̆н кӧрӧlмӧдӱ̆м,

алты ҷӯзӯ бар, не еткән ҷан едің деп,
коркӯп, таксыр Каіса, калтырадым.

44.

Алдында Әзраілдің бір ҷӯзӯ бар,
артында ҷана нурдан бір ҷӯзӯ бар,
оң ҷағының інінда бір ҷӯзӯ бар,
сол ҷағының інінда бір ҷӯзӯ бар.

45.

Астында ҷана бір ҷӯзӯ бар,
ӯстӯндө нур сіпатты бір ҷӯзӯ бар,
бу дӯнӯёгө санатын бір көрсөтсө,
тітірәп көргөн ҷарандар әм өлөр.

46.

Алыңгы ҷӯзӯмінән алады мӯ'мӯн ҷанын,
сол ҷӯзӯмінән алады капыр ҷанын,
астындағы ҷӯзӯмән әмір келсә
алады ҷер астындағы пері ҷанын.

47.

Ҷана бір сөз аітаін, кулак сал! деп,
ӯстӯндагї ҷӯзӯнӯң мәнасї сол,
ҷараткан бір алдадан әмір келсә
ҷан берәр едї періштәләр.

48.

Ҷумҷума көргөнӯмдӯ көрдӯм, дедї,
ҷан берган сон казабын білдім, дедї,
Әзраіл періштә деган аібатты екән,
касыма ашӯланып ҷетіп келдї.

49.

Екі колӯн уста! деп періштӓ аітты,
екі ајаҕын уста! деп бірӓӯ̄ аітты,
ҷаныҥа баткан сон ӯнӯ̄ шыҕар,
тілӣн уста! деп таҕы аітты.

50.

Есӓбӣ ҷок кӧп едӣ малым дедӣм,
он алты мыҥ бар едӣ кулӯм дедӣм,
арыздасып алаін, сӧілӧсӧін!
азрак ајал маҕан берсӓҥ! дедӣм.

51.

Ҷан шыҕарда кыіналып кӧп ҷыладым,
бір мыскалдаі дем алсам тыјалмадым,
сонша колмӣнӓн малмӣнӓн бӓ̄рӣ бердӣм,
ажалҕа іш бір каіла кылалмадым.

52.

Кӯрзӯ̄мӣнӓн сонда соктӯ, сӧілӧмӧ! деп,
кыіналды шыбын ҷаным каіран болӯп,
кулӯҥмӣнӓн малыҥ тӧгӯл дӯнӯ̄ӧ бок,
дӯнӯ̄ӧнӯ̄ҥ іш нерсӓ бізгӓ керӓгӣ ҷок.

53.

Кӯрзӯ̄мӣнӓн соктӯ сӧілӧмӧ! деп,
окуҕан оразамӣнӓн намазыҥ ҷок,
дӯнӯ̄ӧдӧ мен ӧзӯ̄м бекӓр ҷӯрдӯ̄м,
ҷыҕылдым ҷаным шошӯп каітпан деп.

54.

Ӓ̄зрӓіl кӯрзӯ̄мӣнӓн урдӯ кырк,

сӱ̆ӧктӧрӱ̆м омурӱлӱп талкан болӱп,
ӌыӄыларӄа калым кеlмäі ӌатын алдым,
кудаіӄа кулӱӊмын дедӣм бір-ак.

55.

Ішіӊгä мыӊ бышак ӌардырӄандаі,
біläгіӊгä мыӊ бышак салдырӄандаі,
мыӊ казан суӄа салып каінаткандаі,
ӌан шыкпак кыін екäн сол аіткандаі.

56.

Ölгӧннӧн сон еl ӌуртӱм кӧмдӱ̆, деідӣ,
кудаjым бір пā̄läнӣ бердӣ деідӣ,
еlі ӌуртӱм кырк адым кеткäннäн сон
екі кісі касыма кеlдӣ, деідӣ.

57.

Екі кісі тірӣlтӣп алды даӄы,
сондан катты кысып сӧз сурады,
Ӌумӌума, кунаӊ сенӣӊ канша? дедӣ,
тесрäк ӌубап бер деп аітады.

58.

Сол ӌердä ӌубап бермäк кыін екäн,
ӌаксы ӌаман ісӣмдӣ біlгäн екäн,
тӯӄаннан менӣӊ кылӄан ісӣм
катка ӌазып періштäläр алӄан екäн.

59.

Куналарыӊ канша деп екäӱ̄ аітты,
ӣманыӊ барм'екäн деп таӄыда аітты,
екäӱ̄нӧ бір ӌубап берälмäдӣм,
тітрäдӣм камырлары сондаі катты.

60.

Шешäдäн kарҕыс алдым азып kаітып,
уjат алдым ā̄кäдäн ҷаман тауп,
таҕыда бір періштä ҷетїп кеlдї,
сондаі ӱ̆lкöн kап kара тӱ̆зӱ̆ сӯk.

61.

Сол кеlдї ҷоҕарҕы ерінї кöккö тірäп,
kышkырды тöмöнгӱ̆ ернї ҷергä тірäп,
аkырып аузӯнан отӯ шыҕып,
кöргöн сон шошӯп шыkты ет ҷӱ̆рöк.

62.

Бā̄рїндä öз кöзӱ̆ммїнäн кöрдӱ̆м,
kазаптың kаттысына kаіран kалдым,
бір адам от ішїндä ҷанып ҷатса
кім едїң деп кöзӱ̆мнöн kырын салдым.

63.

Санасам ҷеті тамыk болдӯ, дедї,
бā̄рїндä kазабын кöрдӱ̆м, дедї,
äӱ̆älдä Äӱ̆jä дегäн тамыk кöрдӱ̆м,
ораза намазысыздың орнӯ едї.

64.

Екіншї Шаҕыт дегäн тамыk кöрдӱ̆м,
урулӯkмїнäн зынаkордӯң орнӯн кöрдӱ̆м,
ӱ̆шӱ̆ншӱ̆ Наҕбыр дегäн тамыk кöрдӱ̆м,
ā̄кä шешäсїн ренжіткäнїң орнӯн кöрдӱ̆м.

65.

Тöртӱ̆ншӱ̆ Расыт дегäн тамыk едї,

сыртынан kыібатшылыk аітk̆ан кісінїң орнў едї,
бешїнші Lā̄зіт дегӓн тамыk едї,
баkсамїнӓн ц̣амандардың орнў едї.

66.

Алтыншы Kā̄тім дегӓн тамыk кӧрдӯм,
еріншӓк бīнамазының орнўн кӧрдӯм,
ц̣етінші Ц̣ā̄ннӓм дегӓн тамыk кӧрдӯм,
санасыз кā̄пірlӓрдїң орнўн кӧрдӯм.

67.

Аралап сол дузаkта бір аз ц̣ӯрдӯм,
отуз тӯрlӯ kазапты адам кӧрдӯм,
кӯц̣рӧнгӧн бā̄рі kалыkтың ц̣ылаҕанда
тул бојӯм тітрӓп зар еңрӓдїм.

68.

Сол kӯ бас аkрӓттӓн kазап кӧрдӯ,
kудајым Kаісаҕа сӧіlӧстӯрдӯ,
дуҕа kылды kудаіның досў Kаіса,
ц̣ана таҕы сексӓн ц̣ыл ӧмӯр сӯрдӯ.

69.

Аkрӓттїң kасабын кӧрӯп біlдї,
сексӓн ц̣ыл ујуkтамаі таҕыт kылды,
ӧмӯр берсӓңдӓ падыса болмам дедї,
ӧlгӧннӧн сон ужмаkkа тӯра кірдї.

70.

Кӯнӯндӧ ӧlгӧндӧ бар, тӯҕаңда бар,
ӧзӯңнӧн ц̣аkсыда бар, ц̣аманда бар,
бу сӧзӯм kытаппїнӓн kур'анда бар,
ӯрӧткӧн устат kылып молдамда бар.

3. Боз Торҕаі.

1.

Кыін ҷол кыjаматтың тар'дї деідї,
бір ҷаҕы су, бір ҷаҕы ҷар'дї деідї,
Әзрәт Әлі паіҕамбар заманында
маҷajында бір мысапыр бар'дї деідї.

2.

Көҷлӯндө ол мысапыр аласы ҷок,
ердї катын екәӯ баласы ҷок,
ҷарлыҕы ҷаратканың сондаі катты
бір ҷалҕыз тым болмаса карасы ҷок.

3.

Кудаі берәд'екән есїнә алып,
асы ҷок ішәрїнә ҷазҕан кәріп,
кӯннөн амалы ҷок ол беішара
суҕа ҷӯрөд'екән кармак салып.

4.

Ушкан кус ҷӯргөн аң бәрі тамак,
шәкірті устатынан алар сабак,
өзӯдө кӯндө кармак салса даҕы
ілїнәр кармаҕына ҷалҕыз шабак.

5.

Ол ҷарлы кармак салып каітад'екән,
кедәілїк мысапырҕа батад'екән,
екәӯ бір шабакты көрөк кылып
сонуман екі баіҕус ҷатад'екән.

6.

Ол қарлы бурунғұдаі болалмады,
көңлұ құндөгұдөі толалмады;
бір құнұ құнұмінән кармак салып
іш нерсä кармағымäн алалмады.

7.

Кыін қол кыjаматтың тар'ді деідi,
бір қағы су, бір қағы қар'ді деідi,
ол құн аш болған сон қазған кäріп
капырға тамак сураі барды деідi.

8.

Қоктұкта кыінар нäпсі кäріп қанды,
көродұ ол мысапыр атпас таңды,
не берсін тегін тамак ол капырдар?
бір теңгäнің тамағын карызға алды.

9.

Паіғамбар біздäн бурун öттұ, деідi,
кämälгä тіläұлұ арыстан қеттi, деідi,
näläн құнұ кепіл тауп берämін деп
бір құндұ булар аітып кеттi деідi.

10.

Ол қарлы бурунғұдаі болалмады,
көңлұ құндөгұдäі толалмады,
болқал құнұ болғанда барыб'еді,
берäргä қалғыз тін табалмады.

11.

Қоктұкта кыінар нäпсі кäріп қанды,

көрөдў ол мысапыр атпас таңды,
кўнўндө ол теңгәсін өтө-әлмәі
ендї ңарлы моінўна өсўм салды.

12.

Ңоктўкта кыінар нәпсі кәріп ңанды,
көрөдў бу мысапыр атпас таңды,
кўнўндө ол теңгәсін өтәі-әлмәі,
мың кылып бір теңгәсін катка салды.

13.

Ңарлыңа мың теңгә акша тўстў, деідї,
кедәілік бәрінәндә кўштў, деідї,
акшасы мыңга ңетіп кеткәннән сон
ңарлыны акшам бер деп кысты, деідї.

14.

Каідан тауп берїп саңан деідї,
азңан әжал бершї маңан деідї,
саңан берәр бір тін іш нерсәм ңок,
бараін Мукамбәткә тамаң деідї.

15.

Ол ңарлы бір аллаңа тіләп келдї,
коімасын ол капырдың танып келдї,
өзўнөн берәр нерсә ңок болңан сон
сасканнан Мукамбәткә алып барды.

16

Енгәндә Мукамбәткә кўлўп келдї,
болңанын бір сумдўктўң білїп келдї,
Мукамбәт сакабалар бірмән отурңанда
ол ңарлы сәләм берїп кіріп келдї.

17.

Ӱ̆ä алīкым ā̆сäläм, мысапыр!
бу калаі касыңдаҕы сенӣң капыр?
екі кӧзӱ̆ң ҷылауда, ä мысапыр,
каі ҷакка алып сенӣ бара ҷатыр?

18.

Сīнсаң бір аллаҕа бурун сīн!
іс ӧткӧн сон сīнсаң болар кыін.
Бар едӣ бу капырдың мың акшасы,
берäргä табалмадым ҷалҕыз тīн.

19.

Ҷаратkан бā̆рімӣздӣ бір кудаіды,
ҷаратты ҷарык кылып кӱ̆нмäн аіды,
ӧзӱ̆ңнäн берä-тӱҕӱн бір тīн ҷок,
мунӱ̆ ӱ̆згӧлӱ̆ барасын ендӣ каіда?

20.

Ҷаратkан бā̆рімӣздӣ бір кудаіды,
ҷаратты ҷарлык кылып кӱ̆нмäн аіды,
он сегіз мың ā̆лäмнӣң патса сіз,
бір паідаңыз тіјäрм'екäн осӱндаіды.

21.

Ӧзӱ̆нӧ мал ҷīмаіды ол паіҕамбар,
мал кӧп сакабалар беілӣ тар,
ҷан ҷаҕынан отурҕан сакабалар
караса Мукамбäттым ҷергä карар.

22.

Ашӯ ер Ā̆лінӣң ендӣ келдӣ,

кӧҥӱ̆lӱ̆н ҷараткан Шалкар кӧlдӧі,
бабам ҷергӓ караіды деп Ӓ̄зрӓт Ӓ̄lі
батаҥ бер мен ӱ̆зӧмӱ̆н деп тӱ̆рӧ-гӓlдӣ.

23.

Батаҥ бер мен ӱ̆зӧмӱ̆н деп тӱ̆рӧ-гӓlдӣ,
ашӯ ер Ӓ̄lінӣҥ катты кеlдӣ,
адамныҥ ӱ̆нӧ бојӱна біткӓн тӱ̆гӱ̆
кӣмнӓн наізадаі боп шыҕа кеlдӣ.

24.

Ол Мукамбӓт паіҕамбар бата бердӣ,
Ӓ̄lінӣҥ аіткан сӧзӱ̆н кабыл кӧрдӱ̆,
бабасынан бата алып Ӓ̄зрӓт Ӓ̄lі,
ертӣп ол мысапырны алып кеlдӣ.

25.

Шӱ̆кӱ̆р кылдым кудаіныҥ бу ісӣнӓ,
таҕы тауба кылаін ӓ̄р ісӣнӓ,
акша барма капырҕа бергӓlӣ деп
ӱ̆јӱ̆нӱ̆ҥ ішӣн тінттӣрдӣ бу ісӣнӓ.

26.

Аузӱна булӱ ҷок деп алалмады,
кӧҥӱ̆lӱ̆ кӱ̆ндӧгӱ̆дӓі болалмады,
ӱ̆јӱ̆нӱ̆ҥ ішӣн актарып карасада
берӓргӓ ҷалҕыз тӣн табалмады.

27.

Каіҕысыз Ӓ̄зрӓт Ӓ̄lӣ ердӣ дедӣ,
берӓр нерсӓ таппады ендӣ дедӣ,
бу акшаҥны мен тауп ӱ̆зӧмӱ̆н деп
екі улӱн кепіlгӓ бердӣ дедӣ.

28.

Асанмӣнӓн Ӱ̋сӧннӱ̋ алды дедӣ,
ḱуанып ол ӱ̋jӱ̋нӧ барды дедӣ,
екі етӓгӣн беlӣнӓ тӱ̋рӱ̋б-алып
Ӓ̄зрӓт Ӓ̄lі бір сапарҕа ц̣ӱ̋рдӱ̋ дедӣ.

29.

Ц̣олӱнда Ӓ̄зрӓт Ӓ̄lі ц̣алҕыз ц̣ӱ̋рдӱ̋,
ц̣алҕыз ц̣ӱ̋рӱ̋п далада бір мола кӧрдӱ̋,
ол моланың басына кеlдӣ ц̣етӣп
отурӱп Ӓ̄зрӓт Ӓ̄lі дуҕа ḱылды.

30.

Молада бір торҕаі отурӱп кӧзӱ̋н салды,
торҕаіды кӧрӧмӱ̋н деп кӧц̣ӱ̋lӱ̋нӧ алды,
ер Ӓlі аіналдырып кӧрӱ̋б-едӣ,
сол ц̣ердӓ кӧркӱ̋сӱ̋нӧ ḱаіран ḱалды.

31.

Устаб-алып торҕаіды кӧрсӧм дедӣ,
Асанмӓн Ӱ̋сӧц̣гӧ берсӓм дедӣ,
ерікkӓндӓ ермӓк ḱылып ц̣ӱ̋рӧр дедӣ,
ер Ӓ̄lі устаін деп ец̣кӓід'ендӣ.

32.

Не кӱ̋штӱ̋ бу дӱ̋нӱ̋ӧдӧ ḱудаі кӱ̋штӱ̋,
аузӱма аітыб-едӣм ḱудаі тӱ̋стӱ̋,
шап етӣп аjаҕынан устаб-едӣ,
торҕаі ḱус ц̣удруḱтаі алды уштӱ.

33.

Ер Ӓlі бір алдаҕа нанып кеттӣ,
болҕанын бір сумдӱḱтӱц̣ таныш кеттӣ,

маҕан ендї не бар деп ҷӱргӧн Ӓlі
ҷурдуктаі торҕаі кус алып кеттї.

34.

Ҷараткан ҷермӓн кӧктӱ јексӓмбі кӱн,
караңгы ӧlгӧндӧргӧ болады тӱн,
Ӓзрӓт Ӓlі торҕаідан аірылма деп
артынан ашшы даус шыҕады ӱн.

35.

Ол торҕаі аспанҕа кеттї каірылмады,
сӧітсӧдӧ Ӓзрӓт Ӓlі каіҕырмады,
серlікмїнӓн торҕаі туттӱ ӧӱӧl
акырында ерlікмїнӓн аірылмады.

36.

Каіла кылып Ӓзрӓт Ӓlі саспаід'ендї,
бір ҷолҕа кудаі таҕала бастаід'ендї,
ол торҕаі аспанмїнӓн алып кеlїп,
Ӓlінї бір сапарҕа тастаід'ендї.

37.

Ер Ӓlі бурунҕӱдаі кӱlӓlмӧдӱ,
калды ҷајау астына ат мінӓlмӓдї,
Ӓlігӓ убајым ендї тӱстӱ,
каісы ҷактан кеlгӓнїн біlӓlмӓдї.

38.

Ер Ӓlі тауба кылып кӱlдӱ деідї,
болҕанын бір сумдӱктӱң біlдї деідї,
ја кудаі, ӧзӱң оңда деідї даҕы,
ҷана кеlгӓн ҷаҕына ҷӱрӧі бердї.

39.

Цӯрӧ, цӯрӧ бір аскар белгä келдї,
өзӯ таӯп келмäгäн елгä келдї,
ӓр цолҕа кудајымның өзӯ бастар,
бір көп цөнсӯз елгä келдї.

40.

Ер Ӓli елгä караі цӯрдӯ, деідї,
бір шӓрдїң ішїнä кірдї деідї,
ӱңгöі-ак урҕашы бар еркägї цок,
бір кішкїнä караша ӱігö келдї.

41.

Келдїдä караша ӱігö сӧлӧс кылды,
сӧлӧс кылса бір цаман кемпір келдї,
кемпір, тірі еркäгїң елїңдä цок,
сураімын цөнӯңдӯ не елсїн? дедї.

42.

Аітаін цөнӯмӯздӯ сізгä, батыр,
сурасаң цөнӯмӯздӯң өзӯ капыр,
бäрі еркägї цїлыш тоіҕа кеттї,
патсамыз осӯ ракта тоі кып цатыр.

43.

Ӓlінїң ауады ендї тентäк ојӯ,
кемпірдїң козҕалды ендї тул бојы,
кымылдаҕан еркäгїнїң бӓрі кетїп,
ол кылҕан патсаның ненїң тојӯ.

44.

Бір цергä тамам кісім куралаітӯӱн,

моінӯн бӧтӧн ӊакка бурмаітӯҕӯн,
патсанын мӓ̄жіläсї бар ӊума саін,
саук кылып кеӊäс кылып ӊырлаітуҕӯн.

45.

Кетїптї тірі еркäгїӊ тамам, деідї,
не болдӯ онда бармаі саҕан, деідї,
Мусулманыӊ дінїнä кіргїзäін,
ол тоінӯ тура сіlтä маҕан! деідї.

46.

Барар болсаӊ кӧп турма мында, деідї,
менїӊ аіткан сӧзӯ̆мдӯ̆ тыӊда! деідї,
сонау шӓ̄ргä барҕанда таусы шыҕар
тоі кылып таустап ӊаткан сонда деідї.

47.

Бір ӊаксылык кылаін, кемпір! деідї,
тіlїӊдї калīмаҕа кеlтїр! деідї,
Мусулманыӊ дінїнä кіргїзäін!
ла ылла ыл'аллаї кеlтїр! деідї.

48.

Дінїмдї бермäн тіlїмдї берсäм даҕы,
кӧӊlӯ̆м бермäн сӧзӯ̆ӊӧ ерсäм даҕы
тіlімнї калīмаҕа кеlтїрмäімїн,
ӧз каумӯмнан шыкпаімын ӧlсӧмдаҕы.

49.

Сонан сон Ӓ̄зрäт Ӓ̄lі тасты, деідї.
кемпір ӊаман ол коркӯп састы, деідї,

өз қаумұнан шықпаітұұын сенсін деп
кемпірді устап дарағa асты деіді.

50.

Кемпірдің бір ашұн алды, деіді,
кемпір бақыр тырајып қалды, деіді,
екі етәгін белінә тұрұп алды,
ер Әli тоіға караі құрдұ деіді.

51.

Сол тоіға келді қајау Әli батыр,
бурун паіғамбардың бәрі батыр,
самсаған сары қолға келді қетіп,
тоі қылып шұлдап қатыр тамам қапыр.

52.

Әзрәт Әli сол тоіға келді қаінап
қапырдар шұлдап қатыр құлұп оінап,
кірін барып отурдұ ортасында,
сансыз қулдұң бәрін көзұн баілап.

53.

Сіндї Әзрәт Әli алдасына,
кірін барып отурдұ ортасына,
мас болған арақ'ішін саук қылып
ендї кеңәс аіттырды молдасына.

54.

Қапырдар өз есінән шықты, деіді,
бір бірінә арақ'бірін қықты, деіді,
сол азан салдырған сон молдасына
басына мінараның шықты, деіді.

55.

Ц̣ігіттäр, ал тыңдаjык, кідірĭңізшĭ,
тыңдасаңыз kулаk салып е деңізшĭ,
мĭнараның басына шыkkанан сон
азанды аітатӯҕӯн не деңізшĭ?

56.

Боkтады ораза намаз äӯöl ĭман,
баkтады таҕы онан сон kытап kур'ан,
ц̣ӯз ц̣ĭрма тöрт паіҕамбардың бӓрĭн боkтап,
kоімады боkтамаҕан аулĭадан.

57

Ол молда бурунҕӯдаі болалмады,
кöңlӯ кӯндöгӯдöі толалмады,
аітаін деп ентігĭп kеlсä даҕы,
ӯlгӯдöн бір ауз сöз табалмады.

58.

Аруаҕы ер Älĭнĭң кӯштӯ деідĭ,
молда баkыр кöтӯнöн пістĭ деідĭ,
кӯндöгӯ аітkан сöздӯң бірäӯ ц̣оk,
молданы тамам kапыр kысты деідĭ.

59.

Kыіп ц̣ол kыjаматтың тар біlämĭн,
тöрт шадыjар паіҕамбар бар біlämĭн,
кӯндöгӯ аітkан сöзӯм бірäӯ ц̣оk,
бір адам паіҕамбардан бар біlämĭн.

60.

Молданың кöңlӯ болдӯ кӯптӯ деідĭ,

бір ауз сöз таппады тіпті деіді,
паіғамбардан кім бар екән деп,
қапырдар тус тус қақтан тінті деіді.

61.

Ол молда бурынғұдаі күлөлмöідұ,
көңұлұ күндögұдöі болалмады,
қапырдар тус тус қақтан тінтсä дағы
Äлінің ішіндäгі табалмаіды.

62.

Ер Äлі ортасында отур қаінап,
қапырдар дұлап қатыр күлұп оінап,
Äлінің ішіндäгі қаідан тапсын,
бäрінің коіғаннан сон көзұн баілап.

63.

Аруағы Äлінің күштұ деіді,
молда батыр көтұнөн пісті деіді,
сен өтрұк аітасын, адам қоқ деп
молданы өлтрөмұн деп қысты деіді.

64.

Оіласам бісм'ылланың бірі täұр'ді,
көңұлгö бісм'ылладан себäп кірді,
паіғамбардан мінäгі мен бармын деп
ер Äлі ерлігімäн тұрö-гäлді.

65.

Аулыаның ұлкönұ ашұланады,
қыjамат қаім болғанда тас қанады,
мінäкі мен бармын деп тұрö-гäлді,
қылған тамам қапырдар бас салады.

66.

Ер Ā̄lі бір алдаҕа налып kылды,
бір сумдўkтўң болҕанын танып кеlдї,
ӧзӯ̆ ҷајау бір адам ҷӯ̆рӧ екӓн деп,
ертїп патсаҕа алып кеlдї.

67.

Кылышын ҷасаулдар kаіраідымыс,
мылтыҕын ҷасаулдар саілаідымыс,
бу кісінї kалаі kылып ӧlтӯ̆рӧрмӯ̆н деп
патса молдамїнӓн оінаідымыс.

68.

Молда аітты: Ҷӯ̆р'екӓн мунў kылып,
тā̄lкӓктӓп ӧlтӯ̆рӧін ыза kылып,
бу кісінї алалдап ӧlтӯ̆рӧјӯ̆к,
бојўна бір нерсӓнї kуна kылып.

69.

Ја молда, сіз аітсаңыз олаі kылып,
kудајым бердї бізгӓ ӯ̆ңгӧі kылып,
бу кісінїң міндӓтїн сізгӓ бердїм,
сіз мунў ӧlтрӧсӯ̆з kалаі kылып?

70.

Бір адам ā̄lдӓ kалаі kылыпты кез,
ҷігіттӓр, шамаң кеlсӓ kымылда тез,
тапсаң сен табалмасаң ӧlтӯ̆рӧјӯ̆к,
ҷумбаk kылып аітаіk он ауз сӧз.

71.

Молда аітты Ā̄lігӓ: Нанармысын?

менің аіткан тілімді алармысын?
қумбақ қылып аітамын он ауз сөз,
бір аузұн қалдырмаі табармысын?

72.

Äli аітты молдаға: Нанармысын?
менің аіткан сөзұмдұ алармысын?
тапсам таптым, таппасым өлөмұн коі,
тапсам ұш ауз сөз аітаін, табармысын?

73.

Сөілөн сөілө десäң қа бар құдаі!
шеріпäті Медінäнің турар булаі,
өлтұрөрмұн, оіламаі тапшы қылдам,
бірäұ екäұ болмақ қоқ онұм қалаі?

74.

Сөілөн сөілө десäң қа бар құдаі,
шеріпäті Медінäнің турар булаі,
ол негä екäұ болсұн, шунамыр құл,
қараткан бäрімізді қалғыз құдаі.

75.

Сөілөін сөілө десäң қа бар құдаі,
шеріпäті Медінäнің турар булаі,
дäräұ басың кесärмін, тапшы қылдам,
екäұ ұшөұ болмақ қоқ онұм қалаі?

76.

Ұндөрдө не ұн қаксы кур'ан ұнұ,
тұндөрдө не тұн қаксы кäдір тұнұ,
ол негä ұшөұ болсұн, капыр дуспан?
қараткан бір құдаідан аіман құнұ.

77.

Cöilöін cöilö десäң ҷа бар kудаі,
шеріпäтї Медінäнїң турар булаі,
öltӱрöрмӱн оіламаі тапшы ҷылдам,
ӱшöӱ тöртöӱ болмаk ҷоk онӱм kалаі?

78.

Аітаін біlгäнїмдї ҷїлҕан кöп,
мен аітсам осӱлаі kып боларма ҷöп?
ол негä тöртöӱ болсӱн, kаҷыр дуспан!
kуптаның аjаҕында отуражып.

79.

Cölöін cöilö десäң ҷа бар kудаі,
шеріпäтї Медінäнїң турар булаі,
öltӱрöрмӱн оіламаі тапшы ҷылдам,
тöртöӱ бесäӱ болмаk ҷоk онӱм kалаі?

80.

Тöрт шадыjар екäӱ Омар, Осман,
бірäӱ Äзрäт Äli еlдäн боcкан,
бірäӱ Абу бäкр сыдыk болар,
ол негä бесäӱ болсӱн, kапыр дуспан.

81.

Cölöін cöilö десäң ҷа бар kудаі,
шеріпäтї Медінäнїң турар булаі,
öltӱрöрмӱн оіламаі ҷылдам!
бесäӱ алтаӯ болмаk ҷоk, онӱм kалаі?

82.

Шыраkтың алдымїнäн арты болмас,

кытаптан шыккан сөздұң калты болмас,
дәрәтмінән бес уакыт намаз болар,
шунамыр кул, ол бесәў алтаў болмас.

83.

Сөйләін сөйлә десәң ңа бар кудаі,
шеріпәтї Мединәнің турар булаі,
өлтўрөрмўн оіламаі тапшы ңылдам,
алтаў ңетәў болмак ңок онўм калаі?

84.

Кыjаматтың кыл көпўр кыін ңермә?
Ысрапыл сірә деген кызыл ңelмә?
ол негә ңетәў болсўн, капыр дуспан?
ңараткан імандыңа алшы алты кәlімә.

85.

Сөләін сөйлә десәң ңа бар кудаі,
шеріпәтї Мединәнің турар булаі,
өлтўрөрмўн оіламаі тапшы ңылдам,
ңеті сегіз болмак ңок онўм калаі?

86.

Сенің аіткан сөзўңнўң бәрї анык,
менің аіткан сөзўмдў кылма танык,
ол негә сегіз болсўн, капыр дуспан,
кылмысты кул орунў тур ңеті тамык.

87.

Сөйләін сөйлә десәң ңа бар кудаі,
шеріпәтї Мединәнің турар булаі,

дäрäў басыңды алармын, тапшы қылдам,
сегіз тоғуз болмақ қоқ онўм калаі?

88.

Кылмыссыз кул ужбактан так,
он екі іман көңлўмдö болады нак,
ол негä тоғуз болсўн, шунамыр кул?
кылмыссыз орнў тур сегіз ужбак.

89.

Сöілöін сöілö десäң қа бар кудаі,
шеріпäті Медінäніқ турар булаі,
öлтўрöрмўн оіламаі тапшы қылдам!
тоғуз он болмақ қоқ онўм калаі?

90.

Аі капырдар, мен аітаін сöздўң қажын,
паідасы қоқ сöзўңдў не кылаін?
ол негä он болсўн, шунамыр кул,
тоғуз улду паіғамбар Ыбра'ым.

91.

Сöілöін сöілö десäң қа бар кудаі,
шеріпäті Медінäніқ турар булаі,
öлтўрöрмўн оіламаі тапшы қылдам,
он, он бір болмақ қоқ онўм калаі.

92.

Қеті кабат қермäн көктö äläм,
бар дедї беістä кылмыссыз адам,
ол немä он бір болсўн, шунамыр кул,
он аі курсак көтöргöн урғашы адам.

93.

Ол дӱнӱӧдӧ бу дӱнӱӧдӧн kатты, деідї,
kызыҕы бу дӱнӱӧдӱ̆ң тā̆ттї, деідї,
ол молда он ауз сӧз аітып едї,
бу аузӱн kалдырмаі тапты, деідї.

94.

Ā̆lі аітты: Тіlїмä нанармысын?
мен аітkан тіlїмдї алармысын?
он ауз сӧз аітып едїң бā̆рїн таптым,
мен ӱш ауз сӧз аітаін, табармысын?

95.

Кӧп сӧзӱ̆ң бар ішїндä сенїң, деідї,
ашӯма кӧп тїмäшї менїң, деідї,
ā̆lдä не деп аітасын маҕан, деідї,
ол сӧзӱ̆ңдӱ̆ аітпаімын сенїң, деідї.

96.

Аруаҕы ер Ā̆lінїң кӱштӱ̆, деідї,
кӧтӱ̆нӧн молда баkыр пістї, деідї,
бу аітkан сон негä аітпаісын деп,
молданы тамам kапыр kысты, деідї.

97.

Коімадың е патса kалымызҕа,
кеlдї бір зор kыіҕа шā̆рїмїзгä,
мунӱң аітkан ӱш сӧзӱ̆н молда аітармын,
мен аітсам аітармысыз бā̆рїңїздä.

98.

Ӧтӧрсӱ̆н бір нерсäнї кӧңlӱ̆нӧ алып,

таппасаң баіұус молда болдұң кәріп,
сенің аіткан сөзұңдұ біздә аітармыз,
бу ұердә не болармыз сіздән калып.

99.

Аітаін солаі болса мен деідіміз,
менің аіткан сөзұмө көн деідіміз,
аітатұұын сөзұңұздұ сөз еді,
сөзұңдұ аітшы білалік сен деідіміз.

100.

Оіласам бісм'ылланың бірі затты,
болұанда тілім сеждагі көңұлұм катты,
бу сөзұмдұ оіламаі ұылдам тапшы,
ужбактың есігіндә не ұаратты?

101.

Кыјаматты кыл көпұр ұол бар, деіді,
узундұұұ мунұң ұылдык мол бар, деіді,
ужбактың есіктагі есіткәнім,
бісм'ылла ракманы ракім сол бар деіді.

102.

Оіласам бісм'ылланың бірі затты,
болұанда тілім сеждагі көңлұм катты,
бу сөзұмдұ оіламаі тапшы ұылдам!
ужбактың тап төрұында не ұаратты?

103.

Кыјаматтың кыл көпұр ұол бар деіді,
узундұұұ мунұң ұылдык мол бар деіді,

ужбактың тап төрӯнда есіткәнім,
ла ыла ылалла сол бар деідї.

104.

Оіласам бісм'ылланың бірї затты,
болғанда тілім сеждәгї көңлӯм катты,
бу сөзӯмдӯ оіламаі тапшы қылдам,
ужбактың муасында не қаратты.

105.

Кыл көпӯр кыjаматта қол бар деідї,
узундӯғӯ мунӯң қылдык мол бар деідї,
ужбактың муасында есіткәнім,
ла ыла ылалла сол бар деідї.

106.

Ол молда ӱшӧӯн білдї, деідї,
тілдәрї кәлімаға келдї, деідї,
молданың аіткан сөзӯн бәрї аітып,
бәрї бірдәі мусулман болдӯ деідї.

107.

Бәрі бірдәі діндәрін бердї, деідї,
тілдәрї кәлмаға келдї, деідї,
бәрімізгә устат болӯп імам болдӯң,
не аларсыз біздәрдән ендї, деідї.

108.

Қеткізгән мунда менї бір торғаі кус,
менї ӱідӧн шығарған қарлы баіғус,
не берәрсіз біздәргә? не бермәссіз?
керәк едї біздәргә алтын кӯмӱс.

109.

Тамам қапыр мусулман болдў, деідї,
шаітан қашты, періштä толдў, деідї,
алтынмїнän кўмўс ңїдылар,
ўлкöндўгў бір таудаі болдў, деідї.

110.

Ер Äli ендї оілаіды оідў, деідї,
алтынмїнän кўмўскö тоідў, деідї,
аркасына кötöрўп салып едї,
ер Äli кötöрölмöі коідў деідї.

111.

Ер Äli бір алдаңа налып кеттї,
болңаның бір сумдўктўң танып кеттї,
екіншїдä аркалап кötöргöндö
торңаі қус оны алып кеттї.

112.

Ер Äli сабыр қылып саспаід'ендї,
алда таңала бір ңолңа бастаід'ендї,
ол торңаі аспанмїнän алып кетїп,
Äлінї öз ўјўнö тастаід'ендї.

113.

Алып келїп кедäігä бердї, деідї,
кедäі баіңус қуаныш алады, деідї,
кедäі капырдың боршўн tölöп,
ңарлы баіңус сонўмän калады деідї.

4. Зар заман.

Сөздұң басы бісм'ылла,
мусулманың тарыңы,
төрт ажакты ңануар
бу дұнұёнұң ңарыңы;
ӓдӓбі кеткӓн ңігіттің
бетінӓн алар зажыбы,
кӓпір нијӓт болңан сон
тартпады діннӓн кеткӓн нӓсібі,
бір алдадан өзгөнұң
көп-тұр кылңан аібы.
Сол себӓптӓн коркамын!
Ӓұӓлгұ корлар зор болдұ,
сондаңы зорлар кор болдұ,
ӓұёлгұ баілар ңок болдұ,
сондаңы ңоктар ток болдұ,
ңан білмӓгӓн ңамандар,
ел білӓгӓн ңамандар
ел білӓгӓн бі болдұ,
көтұрөлмөі білігін
ол аскар ұлкөн кек болдұ.
Нијӓтінӓ Казактың
тумак тӓұр еп болдұ,
о заман зар болар деп,
сол себӓптӓн коркамын!
Кыс көбөідұ ңаз аз боп,
баі таусулдұ мал аз боп,
аңаіны көрөлмөі
ӓкӓмӓн бала араз поп.
Кетӓр ендї дінїміз,
сол себӓптӓн коркамын!

Ӓр нерсанїң болҷалы
кеlӓ ҷатыр ҷакындап,
аҕашты тауҕа ӱі салды,
еlдӓ еркїнӓ каінаіды,
бӯра ішіндӓі такымдап,
дуан басы, болустар
Орустӯң сӧзӱн макылдап
аіткан сӧзӱн булӯ ҷок
кор ҷылаіды какылдап,
ҷарыска кіргӓн ҷаксылар
балам каіда ҷылады? деп,
куру кеlӓдї сакылдап,
корлукпӓн ӧткӧн кӱнӱмӱз,
ашалмас болды кӧзӱмӱз,
сол себӓптӓн коркамын.
Еlгӓ бірдӓмӓ ҷаjылды,
баіҕа коңсу ҷоламас,
алдап арбап ҷумсаімын
ӧз тіlӓӱн сурамас.
Арам сідік балаҕа
ӓкӓмїнӓн шешӓнїң
аіткан сӧзӱн унатпас,
адам азар болар деп
сол себӓптӓн коркамын.
Мынау акыр заманда
алуан алуан ҷан шыкты,
арам араз кан шыкты,
каір ҷок баі шыкты,
сауп ішӓр сӱтӱ ҷок,
мінїп кӧрӧр кӱшӱ ҷок,
акша дегӓн мал шыкты.
Кедӓі каітїп кӱнӱн кӧрӧр? деп
сол себӓптӓн коркамын.
Кеlӓ ҷатыр ҷакындап

аіман күнүң арасы,
таңда макшар болғанда
таразыны аударар
зәлімдің кылған кунасы,
әлімдің кылған зінасы.
Кәлімәтын шәдат
тамам кісінің расы
тауба таупук келтірмәс.
Азған елдің мулдасы,
аның аіткан сөзүнүң
асылы болмас расы,
аіта турар аузында,
әр кімдәрді алдаушы.
Ұылдам келді дозағы,
шаітан болдү ұолдасы.
Кубуласын білмәгән адамдың
кешпәді деді кудајым,
бес намазының казасын,
курт кумурска ұін шаітан
кеттірәр аның мазасын,
дозактың белгісі,
калғанға бір арасын
мустајап кызмас кудајым
ол зәлімдің дуғасын.
Сакта кудаі сонан! деп
сол себәптән коркамын.
Бір пара ұанды зорсүндү,
бір пара ұанды корсундү.
Осү күнгү адамдың
іш нерсә ұок колүнда
әдәт кылып зорлүғүн,
касіјат кылмас бојүнда
арамға баулур баласын;
іт есәбі көрмөідү

екәмїнән шешәсїн.
Сол шактаҕы төрөдөн
ўмўтў бар кәпірдің,
олар коркмас кудаідан.
Әр нерсә болса алдадан;
нәпсі ҷакын баладан,
куда, тамыр, дос кетәр
інә ҷўрмөс арадан.
Бу дўнўөнўң казабын,
ол дўнўөнўң азабын,
көргөнўмдў аітаін,
сондаі нерсә бар кыін.
Бір пара ҷанды малды кып,
бір пара ҷанды зәлім кып,
бір пара канды ҷарлы кып,
бір пара ҷанды әлім кып,
бір пара ҷанды ҷіндї кып,
бір пара ҷанды ҷінсїз кып,
бір пара ҷанды дінсїз кып,
шәрійәттән ҷанды ҷаратты,
мусулманды бір бөлөк,
кәпірләрдї бір бөлөк,
өз дінїнә каратты,
ҷїрма тоҕус әліптән
Арап Парсы кәріптән
шәрійәттї шыҕарып,
шәрійәткә каратты.
Ал-кур'анды алты мың
алты ҷўз алпыс алты ајаттан.
Кытапмїнән кур'аннан
макулдукка ҷаратты.
Сопы алдыјар кытаптан
сурап турсаң сураудў
тәңірдің ісмї кымбатты.

Аітка бергäн мыкнатты,
карзҕа бергäн мекнäттї,
бас бермäін дегäнїң
ҷалҕызын ҷардан кулатты,
мал бермäін дегäнїң
етїнä шекпäн кїгізїп,
їнїнä коржун ілдїрїп,
ак тајаҕын ат кылып,
аҕаінын ҷат кылып
елдäн тамак суратты.
Ҷазды кӱздӱ мінäдї
баі баласы кур'атты,
ҷарлыда ölӱп калҕан ҷок,
онӱ да бір нерсäгä ҷубантты,
ҷалҕаның берїп ҷарыҕын
бір пара ҷанды куантты.
Мінäр атка кем кылып,
кара ҷермäн тең кылып,
азды кöпкö ҷем кылып,
бір пара ҷанды ҷылатты.
Ашты токтӱ болсада
їманын сактар ујатты.
Дінїнäн кеткäн ӓдäпсїз
ӓр адамды ујалтты,
колӱнда турӱп урлӱҕӱ,
моінӱнда турӱп зорлӱҕӱ,
ојӱнда турӱп ҷалҕаны,
кöңlӱндö турӱп арманы;
баласын берїп молдаҕа,
кöксӱн берїп алдаҕа,
дӱнӱöгö кöңlӱн ҷубатты.
Муңгурмїнäн Неңгіргä
кунасын ҷазып суратты,
куналы кулдӱ шыҕарып

ц̣еті тамукка каратты,
беістäн кордў шыҕарып
ıмāнды кулбäн оінатты.
Ӓзрäіl ц̣аннан ц̣азҕырып
колўн кандаі каінатты.
Бір пара ц̣анды кöрсöц̣ӱз
тас бек алҕансып колўна,
боі тумарын таҕынып,
намазын окур тӓрäтсїз,
ӓlїм деп аітсын менї деп
кудајын алдар ӓдäпсїз.
Таӊда макшар болҕанда
танып турар кудајым;
ц̣азып турар кытабын,
ц̣азып турар кӓрімїн;
со īман кунам
кыјамат каім болҕанда
сактар бір сонан īла'ым.
Араларың ашылды,
аталарың бölöктöі,
ц̣алмап едїң īнїңдї
ертäгї Ер Кöбöктöі,
ӱідö отурўп кöпкöндö
алкымың болдў кöнöктöі,
тасып едїң тöгӱlдӱӊ
сӱзгӱсӱ ц̣ок шӱмöктö.
Тауаскандаі ӱі тігїп
тӱндӱктöрӱн ӱзӱктöі,
тӯрлуҕун туткуштаі,
ӱзӱктöрӱн терlїктäі.
Ц̣арды бајын ӓдäт кып
ц̣ӱрӱп едїң ерікпäі.
Болалмады бу заман
ц̣аі отурсаӊ ц̣еlікпäі,

баілыҕыңды мактанып
ҷал шаінадың біläктäі,
īманының парызы
īнї карыс ҷӱрöктöі.
Азан тäгбір болмаса
кетїп едїң еліктäі;
оразымäн намаз тур
дін бекіткäн тіjäктäі.
Асылы аскан замандаі
шöп сӱjӱlдӱ̆ ҷердäгї,
кус таусулдӱ кölдöгӱ̆,
баі таусулдӱ еlдäгї,
ҷалҕыз шакпак сīмады
кісä кара беlдäгї.
Баілык бастан аскан сон
ҷаның бā̆рі мас болдӱ,
бір бірїнä кас болдӱ.
Ӱ̆lпöршöгӱ̆н маі басып
шаі сары су ас болдӱ.
Ҷурт біlмäгäн кан естї,
еl ішїндä баі естї,
сактап іштї сандыкка,
кöнбöісӱ̆нбö ҷарлыкка?
устауҕа ендї такалдык
Тобулдӱкпäн Тарлыкка;
мынау адам öткölӱ̆
еlдä нешä ҷыл болдӱ?
дӱ̆нӱ̆öнӱ̆ң тозҕаны
адамҕа каіҕы бір болдӱ,
беішараның кеңäсї
оісӱз улҕа тез болдӱ,
ҷолаушы кызҕа конак,
бір бірїнä себäп болдӱ;
ҷалшыны ҷалмыт коідӱң.

Муна заман кор болдў,
дўнўёнўң тозҕаны,
акыр біз артқы болдў.
Ер сасканда сінҕан,
кәрәмәт кетті пырынан,
ңаксылықтан мінім ңок,
ңан куанып сўінгён
есіткәнің ңамандық,
ңурт ңілып бөлўнгён.
Бала каітіп ңурт болсўн?
білгән ңаксы елінән
әр заман аітып коркамын,
ўшпў сөздўң тўбўнөн.
Ал мунау! указнаі шыккалы,
узаткан кызда некә ңок,
өлгөндөрдө ыскатмінән кур'ан ңок,
ел ішіндә кожаның есәбі ңок,
ңеті атасы пыр болҕан,
балалары мулда боп
парыздан маҕана аірҕан,
кыіраматты кожалар
дуана болўп барады.
Акыр мынау елгә тілмәш шыкты
шошканың етін кактаҕан,
кубулаҕа бакпаҕан;
атасының ңанындаі
аракты ас кып сактаҕан.
Суалгалда амалың болса кылшы ендї.
Кәлімәтсіз кәпіргә
кырыптар кылдың кўдрөтўн.
Ал бу зар заманың ажаҕы!
заман кетті бажаҕы,
ңаның ңалҕыз сўёншў
мал болўптў, тамаҕы,

ыклас нiјäс калмады,
ӱlкöнгö бīlĭк салмады,
улуксуҕан ул тӯп,
булуксуҕан кыз тӯп;
заман ҷаман болҕан,
сол ҷамандык мунша таласты.
Ҷарыска кiргäн ҷаксылар
ҷакыным деп тартпаi
ҷаумĭнäн бiргä кынасты.
Аузӯна кā̄пiр каратты,
дiн мусулман алашты,
дӱнӱöнӱ̆ҷ тутkасы,
оiлап турсам мал екäн;
кā̄пiрмäн Казак таласты.
Заман каiтĭп озалсын?
адам каiтĭп куансын?
Ҷандарал болдӯ улуҕӯҷ,
мајыр калды сīлаҕыҷ.
Аiрылмастаi дерт болдӯ,
нашарҕа кылҕан зорлуҕӯҷ,
кiнäздĭ кöрдӱ̆ҷ пырыҷдаi,
тilмäштĭ кöрдӱ̆ҷ бiјĭҷдäi,
дуанды кöрдӱ̆ҷ ӱјӱ̆ҷдöi,
абакты тур кöрӱ̆ҷдöi.
Баiлар урлӯк кылады,
кöзӱ̆нö малы кöрӱ̆нбöi,
бīläр пара ҷед'екäн,
сактап коiҕаҷ сӱрӱ̆ндöi.
Заманыҷ тӱрӱ̆ бузулдӯ,
текäмäттĭҷ тӱрӱ̆ндöi.
Оiлаҕаныҷ ҷамандык
ҷарадан аккан iрĭҷдäi.
Ҷетi еl кеткäн бу ҷердäн
сен турмаiсын бӱlӱ̆нбöi

Казақтың улў цілыш,
кудајына сінып
Каілыкарға кат цазып,
кешіктармäі бата цазып,
өлмöі сіздің камын цеп
оілар бір басын сутка ілінбäі.
Мунау заман каі заман?
азўлўға бар заман,
азўсўзға тар заман,
тарлығының белгісі
бір бірлäрін кўндögön,
цаі цајына цўрмögön,
мунўң özў зар заман.
Цаксылар малдан тўңўlgön,
цамандар цаннан тўңўlgön.
Мунўң özў зар заман
зарлығының белгісі,
ул сіламас атасын
арам сідік болған сон,
атасы бермäс батасын;
казы, болусўн кан коідў
каіда бір некäсіз тўған шатасын?
özў кылғанökўnböс,
кўнўндö сонан татасын.
Сол заманың кезіндä
кыз сіламас шешäсін,
ер цеттім деп шаштасын
салысар дўнўösўн;
старшына кojўп пысыксыған немäсін,
көзўн ojўп барады,
кўндö тесіп тöбösўн.
Мусулманнан äl кеттї;
сол заманың кўнўндö
цасы кіші інісї

сіламаіды аҕасын,
алысып қыртар қаҕасын,
әдәт кылар баласын,
рас кожўп аітсаң тілі алмас,
ак сакалдан ұялмас,
әкәсінің кабарын алмаіды;
бу қалмауз ендї тўҕан сон
кара қердї қалмаіды
көшөдө қўргөн көп салдат,
көкрөгўн көргөндөі
соңў мінїп шыҕар қаңҕа,
дуспаның кім сураса
көп алады аузўна
кас кылҕандаі болады,
тўҕан бауруўна кем кылҕан сон
кім ајасын? қыҕып салар дўрөгө.
Кызыксаң барарҕа
кетїп қўрөр қерің қок,
қаудан ајар малың қок,
сўітўп калмаі наҕылдың?
беішара болҕан сум Казак!
кутўмастаі пәлägä
асың қок бас бојўңа,
әр нерсä тўсөр ојўңа,
қалмауз болдў улуҕўң,
Казак іш напбас сөзўңө!

5. Заман акыр.

Әбібї ак серўәрдәін,
Абу-бәкр, Омардаін,
Осман, Әлі Каідардаін,
әділ патса табылмасты,

ҷаксыны көздөн салмаңыз!
ҷаксыдан капыл калмаңыз!
тәңрім кылҕан оларды,
ажаҕынан алмаңыз,
әр бір ҷуртка, әр топка
алтын сака табылмасты.
Бас ауруса тәүөттөргө
алып келїп бак тырарсын,
ҷін бәләкәт каштьı, деп
өпкөмїнән кактырарсын,
ҷаксыдан мундаі тумар алыш тактырарсын.
Түра курук салҕан болса
дәрткә сїпа табылмас,
катының өlсө каіҕырысып
кемігән болүп калсаң керәк,
онан мунан карманып
бас біраүнү алсаң керәк,
төсөк калың салсаң керәк,
өзүңдү бассаң керәк.
Бір кеткән сон камкорүн
ата ана табылмасты.
Көрүнгөнгө көз саларсын,
ажал болса маңдажыңла,
біткән болса не кыларсын?
бәрїңїзгә ҷүзү кызыл,
касы кара табылмасты.
Балаларың мептәп көрсүн!
әр кім мәсәлә сураса
оҕан баҕа табылмасты.
Көп мусулмандар бакыр болар,
тамам ҷерләр такыр болар,
бакырдардың калын сурау
каірды баідар табылмасты.
Бу дүнүөгө көңүl коіма!

конак келсä арык соіма!
есің болса өзўңдў оіла!
алты кулаш бöздöн баска
артык паіда табылмасты,
ңарды екäн деп ажамаіды,
баі екäн деп сіламаіды,
äпіп адам оіламаіды,
öлўмгö каіла табылмасты.
Бір шыбындаі ңандан кешіп
ашык шаіда болмасаң,
катын, бала, малдан кешіп
теркі дўнўö болмасаң,
кешä кўндўз зар ңылап
тағат такуі кылмасаң
ракатмінän ңатканға
дідар кудаі табылмасты.
Кан кылып, сўрöт кылып,
ңан кылып, кып кызыл кан ішірін
шешäсінің карында
тоғус аі он кўн кешірін,
ңылатып ңергä тўсўрўп
äўölгўдöі мунуңдў
пана кылса керäктї.
Акыл берін ак ңўзгö кўl берін
куат кылса керäктї.
Он екі ңаска кім келсä,
кудажыны бір білсä
өзўнў кісідän кем көрсö,
кісінї өзўнöн улык білсä,
мундаі кісі äр топка
аға кылса керäктї.
Тағат кылса алдаға,
кўндö барса молдаға,
кағаз калам алдаға

рақмат қауар ол кулға
мунұң орнұ қендәттә-
мақул болса керәктї.
Бір пара кылсада урлуктұ,
урлуктұң тұбұ корлуктұ,
көрұнгөн кісігә кылады зорлуктұ.
Басы қергә қеткәншә
која бількәс карлыкты,
кулағына алмаіды
кудајынан салған қарлыкты,
мунұң орнұ қәнәм
ләпсә болса керәктї.
Капыл адам қетәдї
бір кұн тауба кылаін!
бір кұн тауба кылғанша
ұзұп қулұп алаін!
аузұма алып салаін!
қас уакыт тауба кылғанша
картаіғанда кудаіға
мукум қатып қылаін!
өлшөп бергән өмрұн
заја кылса керәктї.
Бір параны е кудајым
алтын такка міндірін,
дөұлөт күшұн басына кондұрұп,
пәрмәнінә қуртұн көндұрұп,
кеплән отұн сөндұрұп,
өкұмінән қуртұн көндұрұп,
бағындырып нандырып,
ел басы кылса керәктї.
Қастыкка басын қеткәндә
қалынарсын малына
кім сураіды калыңды?
қан алкымға келгәндә

кім сураіды калыңды?
Шашыратпаі калыңды
сӯрӯп алар ҷаныңды,
ӓзіз ҷаныңды денӓңнӓн,
ҷаксылык кылса керӓктї.
Касыктап ҷїҕан мал калар,
саіманмїнӓн ӱі калар,
улан усак кыз калар,
аҕаіның басыңда
аіҕаі салса керӓктї.
Сенї тез ҷоҕалтар,
ҷеңсіз кӧіlӧк кїгїзїп,
ӱш ҷерїңнӓн бӯдӯрӯп
катты ҷердӓ оідурӯп,
топракпїнӓн бастырып
дуҕа кылса керӓктї.
Бу кӧзӱ̈ңдӱ̈ оттаі каінатып,
аур кӱрзӱ оінатып.
Мӱ̈ңкӱр Неңкір періштӓ
сенї кӧрдӧн ојатып,
суал кылса керӓктї.
Заманы акырдың кандары,
касындаҕа солтандары;
так ӱстӱ̈ндӧ ҷуртӯнӯ
тутӯп турҕандары
ҷардыдан алып баіларҕа
акыл кылса керӓктї.
Заман акырдың кожасы
каірылып кеlӓр есіккӓ
бу ӱідӧ кім бар екӓн? деп
кӧзӱ̈н салар тесіккӓ.
Балашаҕасын бастырып
тӧргӧ шыҕып отурӯп
дуҕа кылса керӓктї.

Заман аkырдың молдасы
бек ӱlкӧн кеlӓр сӓlдӓсї,
баур kыла кӧрмӧңӱз!
рас емӓс онӱң дуҕасы.
Колӱна паіда тӱскӧн сон
ҷарым діlдӓ онӱң баҕасы,
кӧрмӧі біlмӓі бірӓӱгӧ
kуа болса керӓктї.
Заман аkырдың біјїнӓ
барар болсаң алдына
kулаҕын салар ҷаныңа,
kашан kараіды kалыңа,
kараіды ӧзӱнӧ ҷӱз малына
ҷӱрӧ берсӓ керӓктї.
Заман аkырдың баілары
улуk біlӓр ӧз басыны,
kаіда дӓӱlӧттӱ кісі кеlсӓ
оҕан берӓр асыны,
теlмірїп кеlсӓ бір кедӓі
кӧзӱнӧн тӧгӱп ҷасыны,
бермӓк тӱгӱl беішараны
ажуа kылса керӓктї.
Заман аkырдың kатыны
kанаҕат kылмас kартыны,
артына тастап уjатыны,
kыjамат кӱн ол kатын
ҷаза тартса керӓктї.
Заман аkырдың ҷастары
ӓдӓбї ҷоk беі бастаҕы,
шаітаның ҷолдастары,
ата анасының кӧзӱншӧ
kол салысып оінасып,
оінаҕаны кӱlгӧнӱ
зїна болса керӓктї.

Ул ā̆кäдäн уjалмас,
kызды ана тіj'алмас,
аітса ā̆р нерсä тіl алмас.
Заман аkырдың kыздары
бет kара болса керäктї.
Заман аkырдың адамдары
бір бірїнїң ӱ̆jӱ̆нöн
öсöк аітып kалмаҕаі,
бір бірїнїң ӱ̆jӱ̆нöн
аjаk, табаk алмаҕаі,
бір бірїнїң ӱ̆jӱ̆нöн
ас аузӯна алмаҕаі,
ӱ̆і басына бір бї болса керäкті.
Ендї Шӱ̆ршӱ̆т шыҕып Ташkänд'алҕаі,
Коkанбїнäн Кажалты алҕаі,
мусулмандар ҷылап kалҕаі,
улуҕу аібат періjäт болса керäктї.
Ендї Шӱ̆ршӱ̆т ҷана kырыс kылҕаі,
Сäмäрkанҕа kырыс kылҕаі,
Саізылда шыҕып ҷаідан
Шӱ̆ршӱ̆ттöрдӱ̆ң бā̆рїн kырып
опат kылса керäктї.
Тажал шыҕып діндї бузҕаі,
kылышынан kан тамызҕаі,
мусулмандар анда турҕаі.
Сол малҕун тā̆ңрімїн деп
дау kылса керäктї.
Мā̆ді шыҕып ҷолҕаскаі,
мусулманҕа басын kоскаі,
Тажалмїнäн урускаі,
тап туталмаі Мā̆ді kашып
паіҕамбардың кöрӱ̆н kушkаі.
Кöрдöн Ҕаіса деп
аӱ̆öс шыkса керäктї.

Аспаннан Ҕаіса тӱскӧі,
Мā̄дімӣнӓн кӧрӱ̆скӧі,
кā̄пірмӣнӓн урускаі,
Тажалды ӧlтӱрӱ̆п,
Ҕаіса ӧкӱ̆м анда болӱп
Мā̄дінӣ ӣман ҟылса керӓктӣ.
Бір параны кӧрсӧңӱ̆з
аузу тола ӣманды,
ҟоінӱ тола ҟур'анды,
саҟар турӱп тыңдасаң
сӱ̆пкӧн алда урāнды
ҟактан ҟорҟӱп ңӱ̆рӧгӱ̆н
пара ҟылса керӓктӣ.
Бір параны кӧрсӧңӱ̆з
бетӣ ҟолӱн ңӯнӱп,
ā̄мӓт ҟурӱн бӯнӱп,
нā̄псін отҟа ӧрттӧп
ӧз кӧңlӱ̆н бекітӣп.
Ол бендӓнӣ ҟудаjым
ӣманды ҟылса керӓктӣ.
Бір параны кӧрсӧңӱ̆з
ңанын отҟа ӧрттӧп,
ӧмрӱ̆нӱ̆ ңеlгӓ шурӱп,
нā̄псі ӱ̆шӱ̆н ңӱ̆гӱ̆рӱ̆п,
ңан ңолдасы бес намаз
ҟаза ҟылса керӓктӣ.
Бір параны кӧрсӧңӱ̆з
сурау сурау малы бар;
бір параны кӧрсӧңӱ̆з
табаҟ табаҟ асы бар;
бір параны кӧрсӧңӱ̆з
кӱ̆н кӧргӱ̆шӱ̆ ҟалы бар;
бір параны кӧрсӧңӱ̆з
теҟ шыҟпаҕан ңаны бар,

бірәўңўң баі, бірәўңўң кедәі кылса керәктї.
Кожа булҕа, молда булҕа,
бендә булҕа, ҷаман булҕа,
ҷаксы булҕа, солтан булҕа,
бәріңізгә улуҕў даҕыба болса керәктї.
Разы алла мал берїң!
каір ўшўн ҷан берїң!
бір пара ҷарҕа бас берїң!
осў кўндө басыңа
саја болса керәктї.
Шапаҕатшы паіҕамбар,
ўмбөт ўшўн зар ҷылап
кешір ҷалынар,
сәждә кылса керәктї.
Аздар көпкө теңәләр,
бакыр бігә теңәләр,
корлар зорҕа теңәләр,
теңәлїп акын алса керәктї.
Ата улҕа бакпас,
кыз анаҕа бакпас,
әр кім өзўмїнән мўптөлө болса керәктї.
Паіҕамбарлар бір бөлөк,
машаҷыктар бір бөлөк,
мусулмандар бір бөлөк,
кәпірләр бір бөлөк,
ҷаксы ҷаман бір бөлөк
әўөс келсә керәктї.
Сураушўлар келәрләр,
бөлөк бөлөк кыларлар,
Сїрат атты көпўргө
аідау салса керәктї.
Сїрат атты көпўрдўң
ҷуандыҕы бір кылдаі,
узундўҕў ўш мың ҷылдаі,

ӣманды ƙул болмаса
ӧтпӧк тӯгӯl мӯскӯlдӯ,
ӣмансыздар ҷыласып
нӓlӓ ƙылса керӓктӣ.
Артына ƙараса урарлар,
алдына ƙараса ƙыл кӧпӯр,
адым ƙоіса ҷыҕылар,
е кісі, топраƙ болсаƙ екӓн деп
зар еңрӓсӓ керӓктӣ.
Ол Муƙамбӓт паіҕамбар
ҷалаң аjаƙ ҷалаң бас,
кӧздӧрдӧн тӧгӯп ҷас,
кӧздӧн аƙƙан ҷастары
ƙып ƙызыл ƙанҕа аралас,
ӯмбӧт ӯшӯн ҷандарына
паіда ƙылса керӓктӣ.
Бірӓӯ таjып тӯсӧр,
еңбӓктӓсӣп ӧтӧр,
ӓр кім амалына лаjыƙ ҷаза тартса керӓктӣ.
Бір параҕа бір демдік,
бір параҕа мың ҷылдыƙ,
бір параҕа бір аілыƙ,
бір параҕа бір ҷылдыƙ,
ӓр кім кізмӓтӣнӓ лаjыƙ ҷаза тартса керӓктӣ.
Ораза намаз ӣманың,
ƙылҕан ƙаір ыƙсаның,
шалҕан ƙоjӯҷ ƙурбаның
арƙасына кӧтӧрӯп
алып ӯшсӧ керӓктӣ.
Кӧрӯң расул ӯмбӧтӯң
ӯмбӧтӯнӧ ƙылҕан шапаҕатын
ҷӣп тамам ӯмбӧтӯн.
Ӓбӯ Каусар шербӓтӣн
ішӣп ƙанса керӓктӣ.

Цат етіңіз цаппарды,
царылҕаушы ҕубарды.
Абу Бекр, Омарды
Осман Әli Каідарды
Каузы Каусар сӯна
табакшы кылса керәктї.
Сӯиҕӧн кулҕа оң колдан,
сӯимӧгӧнӯ сол колдан;
бәт-бакыттар аркадан
нігмәт кылса керәктї.
Мында әlім аіткан сӧзӯнӧ,
әlім аіткан сӧздӧрӯн
іш алмаісын кӧзӯңӧ,
кудаjымның алдында
кол аjаҕың өзӯңӧ
куа болса керәктї.
Мізан таразы курӯлар,
әӯӧl намаздан суралар,
дӯнӯӧдӧ кылҕан істәрін,
моінӯңа сенің kojӯлӯп
калынша кылса керәктї.
Дӯнӯӧдӧ көп кӯlгӧндӧр,
дӯнӯӧнӯ ӧтпӧстӧі білгәндәр,
кунаjы аур келгәндәр
басын төмӧн салып
уjалып турса керәктї.
Паіҕамбар тӯ цасылды,
Әзәзіl тӯ кызылды,
кіjамат цолӯ узундӯ,
бара бара узун цол
екі аірылса керәктї.
Бір цол барар беіскә
тӯрlӯ тӯрlӯ цеміскә
беlі кылдаң ціңішкә

Корлар болса керäктї.
Корлар онбес ц̣асында,
таза кӱlдӧр басында,
ер ц̣ӣрма ц̣асында
Корлармїнäн оінасып
ц̣аксылыkkа ц̣етсä керäктї.
Денä саулуk бар, ауру ц̣оk,
тірілїк бар ӧlӱ̆м ц̣оk,
kызыҕы бар kаіҕы ц̣оk,
сӯk іскä ц̣елї ц̣оk,
кӧктӧгӱ̆ kул болса керäктї.
Ҕаішы ҕішрäт анда бар,
мазы нігмäт анда бар,
шӣрін шербäт анда бар,
ц̣ан пӓраҕат анда бар.
Кудаjым сӱігӧн kулӱна
насып етсä керäктї.
Бір ц̣ол барар дузаkkа,
тӓн̣рі алар азапkа,
тӱрlӱ̆ тӱрlӱ̆ азапkа
тӯшар етсä керäктї,
оттарҕа салып kаінатkаі,
ботадаі боздатkаі,
іс ӧткӧн сол басына
паіда етпäсä керäктї,
періштäläр ц̣ӣлып,
дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆н̣ сӯн ц̣ӣп,
алып келїп дузаkkа
kуісада отkа ц̣етпäс,
ол сулар kурук kалса керäктї.
Дузаkшылар ашkалса
заркон дегäн зӓрі бар,
раkматы ц̣оk kāры бар,
сусаҕанҕа зӓр ішірїп

ішїн кандаі каінатса керäктї.
Äр кім кылмысына лаjык
цаза тартса керäктї.
Заман акырдың адамдары
өмўрлöрў аз болҕаі,
боілары екі кез болҕаі,
öздöрў кумарпаз болҕаі,
äр каісының колўнда
бір бір домбрасы болҕаі;
цїлып тўрлў äлäмät кылып
кол салысып оінасып,
цер цўзўнö тўрлў пäлä болса керäктї.
Дарjа тасып су акпаҕаі
таулардан булар шыкпаҕаі,
цаңбыр цауп шöп шыкпаҕаі,
малды сауса сўт шыкпаҕаі
рас сöз кылмаҕаі,
бір ïмандык калмаҕаі,
тауба есігї баіланып калса керäктї.
Цастарды äдäп кылмаҕаі,
бірїнä рас сöз кылмаҕаі,
мäдрäсä мäктäп калмаҕаі,
акрäттїң аібатынан
перијät етсä керäктї.
Азанмїнän käўмät кетäр,
меірїмїнän шапаҕат кетäр,
калам молдадан кат кетäр,
Мекkä цердän кötўрлўк,
аспанҕа ўшсö керäктї.
Кўн тутулўп цel болҕаі
топрактан өзгö шашылмас,
бу цердä кўlдöр ашылмас,
тўрлў тўрлў цемістäр
курўп калса керäктї.

Әсрапыл сырын ұрҕандаі
тау каңбактаі домалар,
тас буршактаі ұмалар,
ұан дегәнің бәрідә
бакыр болса керәктї.
Тамам ұерлärдің ұўздөрў
аінадаі болса керәктї.
Төрт Мукарра періштä
әр каісы бір істä,
ўшөўнў өлтўрўп
Әзräіl ұалҕыз калса керәктї.
Кудајым аітар кім бар деп,
Әзräіl аітар мен бар деп
өз ұанын өзўң ал десä керәктї.
Бір канатын ұамынып,
бір канатын төсönўп,
өз ұанын Әзräіl
өзў алса керәктї.
Актан ұарлык болўп,
денäгä ұан кіріп,
өлгөн адам тірілір,
кылҕан азаптары көрўнў̈п,
кўн шыккандаі көрўнў̈п керәктї.
Көрдў̈ң басында өлў̈ мың ұыл отурўп
көздөн аккан ұасына
улук дарја болса керәктї.
Паіҕамбар ұаткан тарапка
тура карап сімäңіз!
ўјўңў̈здö бірäўнў̈ң
булу болса берің̈із!
аштан өлö калмассыз,
алал болсўн дің̈із!

IV. ДІН ЫСЛАМ ЕРЛÄРДЇҢ КЫСАЛАРЫ.

1. Кусаін кысасы.

1.

Заманың кысы кӧбӧјӱ̆п ҷазы ӧтӱ̆птӱ̆,
ӣманды бу дӱ̆нӱ̆ӧдӧ аз ӧтӱ̆птӱ̆,
Ӓзрӓт Ӓli арыстаның біlїсї екӓн,
е таксыр Кусаін дегӓн казы ӧтӱ̆птӱ̆.

2.

Мукамбӓт мусулманың баласы екӓн,
даул сокса ҷеl ӧтпӧс панасы екӓн,
ҷігіттӓр Ҷазыт кӓ̄пірдӓн сурасаңыз
Даӡї Сӱ̆пкӧнӱ̆ң баласы екӓн.

3.

Мукамбӓт бір алданың досӱ̆ болӱ̆птӱ̆,
кӧңlӱ̆ бїк сӧilӧсӱ̆п кош болӱ̆птӱ̆,
таласып казылыкка кӓ̄пір Ҷазыт,
Кусаін казымӓн ӧш болӱ̆птӱ̆.

4.

Кунаӡа недӓн адам батысыпты,
ҷаманды тастап беіс асын татысыпты,
таласып казылыкка кӓ̄пір Ҷазыт
Кусаін кӓ̄пірмїнӓн атысыпты.

5.

Тӧрӧсӱ̆ ушкан кустӱ̆ң ак кӯ деідї,

кӯ қаілау едің көлдӯң сӯ деідї,
арыстаның білісї шыдатсынба?
Қазытты сол шәрдән кӯдӯ деідї.

6.

Ол Қазыттың заманы акыр болдӯ,
нөгөрӯ қок колұнда бакыр болдӯ,
кәпір Қазыт мусулманнан кашып кетїп,
шәрїнә бір кәпірдің патса болдӯ.

7.

Сол Қазыт дінїн бузұп кәпір болұптӯ,
біраӯдөн ертә біраӯдөн сон қатыпты,
Кусаін казымїнән атыскалы
Кәрбәләгә бәрі кол тартыпты.

8.

Адамзат келӯш'емәс өлгөннөн сон,
алда ісїнә куна қок көнгөннөн сон,
колұн екпәп токтатты сонда Қазыт,
Кәрбәлә шөлӯнө келгәннән сон.

9.

Мен өзӯм ол дарјадан келдім қандап деідї,
патсаны кудаі қӯрөр колдап деідї,
қарандар, осӯ қердә қатыңыз! деп,
Кусаінды екпәләін алдап деідї.

10.

Ажал тілән алдадан өлмөгөісӯн,
Кусаіның тілїнә көнбөгөісӯн,

зу шаітан екпәlсәм Кусаінды
су ңаҕын, ңарандар, бермәгәісін!

11.

Онан сон кәпір Ңазыт кеттї, деідї,
екпәләмін Кусаінды депті, деідї,
Аскаланың шәрінә ңеткәннән сон
өтрўк ңылаҕан боп кептї деідї.

12.

Е Кусаін, сіздән кетіп оңалмадым,
адамҕа мїман болўь коналмадым,
Кусаінды көргөн сон зар ңылаіды,
сіздән кетіп іш ңаксылык көрөlмөдў̈м.

13.

Көрмөгөlў ўш ңыл болдў̈ көзгө, Ңазыт,
нешік іскә ңолҕасын бізгә, Ңазыт,
буруннан сактап ңўргөн кегім бар тур,
раідан каітып кештім ендї, Ңазыт.

14.

Ңўрсөңў̈з табылады ңол деп келдім,
аз болсаңыз беräін кол деп келдім,
көп кәпірдї мусулман кылып келдім,
ңўрў̈п соҕан патса болўп келдім.

15.

Кожалар караларын муртў̈м деідї,
кетсәм шындык болады сертім деідї,
бу сөзў̈ңө, Ңазыт, нан баімын,
улук руксат берсә бараін ңуртўма деідї.

16.

Ә̄зрәт Ә̄li дуспанның басын алады,
кор кылып ішәргә бойўнан канын алады,
е! осўнўң акылын табыңыз! деп,
қуртўн қіп Кусаінды касына алды.

17.

Алғыс алып қетіңіз қўзгө, Кусаін!
тўрө-гәлсә̄ көтөр өзў̄, Кусаін!
кашып кеткән Қазыт қылап келсә̄
не деп акыл аітады сізгә, Кусаін?

18.

Қўрсөңў̄з табылады қол деп келдім,
аз болсаңыз беріін кол деп келдім,
көп кә̄пірді мусулман кылып келдім,
қўрў̄п соған патса болўп келдім.

19.

Баласы арыстаның қас арыстан десін,
іманды кул ә̄р уакытта алда десін,
Қазыттың бу сөзў̄нө нанбашы!
алдатып бір нерсәдән каіғы аласын.

20.

Ә̄кәміз оілады екән тамам акыл,
бу Қазыт алмасын қаман акыл,
көкрөгў̄м бу сөзў̄нө нанбаіды,
көкрөгўндө болмасын қаман акыл.

21.

Ажал деген ол тіген октў деіді,

астык ішкäн ҷурт токтў деідї,
арыстаның баласы öзў̆ң казы,
оіласын ҷаман сöздў̆ боктў деідї.

22.

Кожалар караларын муртўм деідї,
кетсäм шындык болады сертїм деідї,
умутсаңыз ерäін мен Ҷазытка,
аман есäн кош болўңўз, ҷуртўм, деідї.

23.

Кусаін патсалыкка толдў, деідї,
алда ҷазык моінўна кондў, деідї,
катын баласымäн ҷöнöлгöндö
санаҕанда кырк кісі болдў деідї.

24.

Зā̈нäмгä кетäр арам ҷесäк,
мусулманҕа таныкты алда десäк,
аірып алып шыккан сон сонда Ҷазыт
ҷаілып ҷастык болўптў īлїп тöсöк.

25.

Мергäндäр атарына ок болмаіды,
кул ҷīлып турарҕа су табалмаіды,
Кäрбäлäнїң шöлў̆мäн алып ҷöнöлдў̆,
ҷарандар ішäргä су табалмаіды.

26.

Оілаҕаны Ҷазыттың тā̈сїл болдў,
мусулманҕа бір салҕаны мў̆скў̆л болдў,

ҷарандар ішәрінә су табалмаіды,
шөлдөгөннөн көзў, етї ҷасыл болдў.

27.

Ол Ҷазыт ҷуртўнан шыҕып безїп,
кеттї ҷерінің ҷўзўнөн кыдрыш кезїп,
ертән судў табамыз дедї даҕы,
су таппакка ілгәрї озўп кетїп.

28.

Ҷалҕыз ҷўргөн ҷан өзўңд'ер деп келдім,
біздің кылҕан бу ісімдї көр деп келдім,
мен ертїп келәмїн колдарымды,
шўјўншў біздәргә бер деп келдім.

29.

Іш бу тўзўн Кусаіның көрмөгөісўн,
алдаткан тілінә ермәгәісїн,
ернї кеўп Кусаін келә ҷатыр,
сунўң ҷаҕын, ҷарандар, бермәгәісїн.

30.

Е ҷігіттәр, бір біріңізгә берїп болўңўз,
кашпассыңызҕа ант кылып серт кылыңыз!
Кусаін келсә даҕы ол тек өлмөс,
ҷарандар, су басына берік болўңўз!

31.

Букара шәрї турады бекәт болўп,
балуандар турады тау көтөрўп,
кәпірләрдің бәрї атка мінәдї,
шыкты алдынан кәпірдәр тау көтөрўп.

32.

Ерлік қылған алыбың күштү деідї,
алданың таң қалғандаі іс қылды, деідї,
алдынан қарсы шыққан сол кәпірлär
санағанда сексän мың кісі, деідї.

33.

Мергänім аталмаіды қолдү көрүп,
күлөсүп келädї судү көрүп,
мусулмандар со қердä ішін тартты,
қелкädағін алдына таудү көрүп.

34.

Мал турғузбас қыс болса бөрандары.
шаң шығып устады турғандары,
Кусаін қазы аітты сонда, деідї,
булаі көп боларма қарандары?

35.

Кärбälä болған бізä іс бар екän,
күн шығыста бір тынш қабар бар екän,
қырқ кісінің ішіндä азаматтар
Касым дегän бір батыр бар екän.

36.

Таіғаным бу кәпірдän ärды деідї,
тіläрмін бір алдадан зарды деідї,
Касым дегän сол батыр тіläп қылып,
атын устап маіданға барды деідї.

37.

Құрмöідү паіғамбардар беітін ашып,

сурады талғаннан сон аттан түсүп,
өлтүрүп құз кісі батыр Касым
шөлүнөн Кәрбәләнің кетті кашып.

38.

Кусаін келген екән қырқырлап,
кара көздөн ағады қас тамшылап,
Абдула деген таңыда ер бар екән,
о да шыкты маіданға атка шышлап.

39.

Зәнәмгә қалған молда кетті,
берәр каір қігіттәр колдан кетті,
бес құз кісі кәпір кырды даңы,
онан сон шөлдөннөн сеіт өттү.

40.

Кәрбәләнің шөлүнө барып қетті,
сонда сеіт буларды танып қатты,
ер басына бір екі құз кісідән өлтүрүп
әітәүр қастыктарын алып қатты.

41.

Қер үлгүсүн деүш'еді Кәрбәласі,
мал турғузбас ыстык қак бір даласы,
кәпірді аншасынан сурап алып
урустү Кусаіның он үштәгі бір баласы.

42.

Кырык кісінің бәрінда бітіріп кырды,
атасының сүігөн қолунан кетіп калды,

кырк мың кісі кәпірді қалғыз кырып,
шөлдөгөн балада сеіт болдў.

43.

Кусаін төмөн тўстў белдігінән,
Қазыт қау болўптў елдігінән,
Кусаін бесіктәгі бір баласы
зар қырлаіды қігіттәр шөлдөгөннөн.

44.

Заман акыр болғанда қel болўптў,
сўігөн атасының қоғўнан кем болўптў,
баласының аузўна мурнўн салса
біткән сусунға дәм болўптў.

45.

Атасы Кусаін ерді деіді,
батыр қігіт әр нерсә көрдў деіді,
бір нерсә баланың сусун кандырсын деп,
қас баласын кәпіргә берді деіді.

46.

Мунау сөздў аітамын қарасымән,
котанда мал қатады корасымән,
кандырсын деп сусўнўн бергәннән сон
қас баланы кәпір өлтўрўптў кескілән.

47.

Әлімінән Әli қўргөн дуспанға ашўланып,
мусулманға бек кўjўп ашўланып,
карс алдында баласын өлтўргөн сон
Кусаін урус салды ашўланып.

48.

Кӓ̄пірдӓрдї кушактап аітты деідї,
Кӓрбӓлӓдӓ уруска ӊатты деідї,
ӧтпӧі тӯҕӯн бојӯнда судӯӊ казы Кусаін
катӯланып урусӯп алды, деідї.

49.

Адамзаттың аркаӯ мал боп кеттї,
ӊер дӯ̈нӯ̈ӧнӯ̈ кездіргӓн ӊан боп кеттї,
сусӯн ӯ̈шӯ̈н дарјаҕа енгӓндӓ
тӧмӧн тӯ̈сӯ̈п кып кызыл кан боп кеттї.

50.

Кім аітпас Мукамбӓттї пырым бол! деп,
Кусаінды кім аітпас тірї бол! деп,
тыӊаӊајып кылып ер Кусаін,
алдадан бу наҕылҕан сыры бол! деп.

51.

Саҕан бергӓн барма ӊер осӯ дептї,
кылмысты кул алдаҕа ӊазар дептї,
сасканынан Кусаін кӧккӧ бакты,
кӓ̄пірдӓрдїӊ ӊеӊӓрїн білїп апты.

52.

Кудајым осӯ ӊолдӯ оӊдамады,
іш істї перӯ̈ӓрдігӓр оӊдамады,
Кусаін казы кыімаі ӊїп ӊанды,
отра калып ашыпты балдаманы.

53.

Мукамбӓт бір алда таҕала досӯ деідї,

ölў̆мдў̆ біткäн ҷанҕа костў деідї,
Кусаін каламында аіткан сöзў̆,
дā̆міңнің біткäн ҷерї осў деідї.

54.

Кусаін каіҕырады зарланып ап,
мінäдї каіратына буркуранып ап,
кастык кылды бу Ҷазыт сырласканҕа,
кастык кылсаң каітып кудаідан тап?

55.

Тöрöсў̆н кā̆пірдїң атты деідї,
Кäрбäлäдä уруска батты деідї,
тöрт ҷў̆з кісі кā̆пірдäн калҕан екäн,
сонда шöлдöп ҷыҕылып ҷатты, деідї.

56.

Кусаіның куруттў̆м ҷасын, деідї,
ажалдан бу кā̆пірдäн каштым, деідї,
ҷарлык кылып ҷумсады бір кā̆пірдї,
кесїп екпäл Кусаіның басын, деідї.

57.

Ҷумсаҕан кā̆пір умтў̆лдў бараін! деп,
оіламаіды кунадан калаін деп,
ҷумсаҕан кā̆пір ҷў̆гў̆рў̆п ҷетїп келдї,
басын кесїп Кусаіның алаін! деп.

58.

Сен кā̆пір ажалдан ак елäмäісїн,
алла ҷарлыҕы моінў̆ңда кең емäссїн;
тöрт кöз іттäі доңуз шошка!
басымды алар кā̆пір сен емäссїн.

59.

Баі болҕан сон кіјӓдї ҷасыл деідї,
ӱнӧ бојӯ адамзаттың тӓсіl, деідї,
ӓlгї кӓпір ҷӱгӱрӱп барҕаннан сон
таҕы кеlїп баска урдӯ, деідї.

60.

Тіlӓlїк бір алдадан ӱlкӧн несїп,
ҷан кеткӓн сон кетӓдї адам кӱдӧрӱзӱп,
ӓlгї кӓпір кеlгӓн сон еңкӓјїптї,
ајамаі-ак екпӓттї басын кесїп.

61.

Ҷазыт сонӯңмїнӓн бір kылҕан тӓсіlї бар,
мусулманҕа бір салҕан мӓсӓlӓ бар,
Кусаіның дамбалының екі ішїндӓ
екі мың біјӓнїң асылы бар.

62.

Кусаін kазы сеіlдӓ ҷӱрӧд'екӓн,
ӓр соҕуста кӓпірдї kырад'екӓн,
дамбалдың баӯнда сол асылды,
бір кӓпір ҷалшы болҕан біlӓд'екӓн.

63.

Умтулдӯ сол кӓпірдӓр бараін! деп,
оіламаіды kунадан kалаін! деп,
Кусаіның kасына ҷетїп кеlдї,
асылды баӯндаҕы алаін! деп.

64.

Ҷас Ҷазыт дарјадаі тасты, деідї,

амалы Кусаіннан асты, деідї,
баӯн дамбалдың ƙол ƙоіҕанда
абуірӯн ƙолмїнӓн басты деідї.

65.

Кусаін ол Ц̣азыттың несїн апты,
амалымїнӓн ц̣ау ц̣азыт ӧшӯ̆н апты,
абуірӯн ƙолмїнӓн басƙан екӓн,
ƙарынан екі ƙолӯн кесїп апты.

66.

Кемӓ ц̣ӯ̆рӧр дарјаның ц̣ӯ̆зӯ̆мїнӓн,
Кусаін асыƙ болдӯ ƙызымїнӓн,
екі ƙолӯн ƙарынаң кессӓ даҕы
таҕы ƙорудӯ абуірӯн тізӓмїнӓн.

67.

Кӧңlӯ̆ ц̣ау Ц̣азытƙа ƙалып кеттї,
сонда сеіт боларын танып кеттї,
кӓ̄пір таҕы тізӓсїнӓ ƙол ƙоіҕанда
Ц̣ібрӓіl кӯ̆ргӯ̆мїнӓн салып кеттї.

68.

Сонда кӓ̄пір орнӯнан турӯп кеттї,
тӧрт кӧз іттӓі болдӯда ӯ̆рӯ̆п кеттї,
Ц̣ібрӓіl кӯ̆рсӯ̆мїнӓн урҕаннан сон
кӧккӧ ƙарап зарланып ӧlӯ̆п кеттї.

69.

Тӧрт кӧз іт боп со кӓ̄пір ц̣ӯ̆рӧдӯ̆мӯ̆с,
кӧккӧ ƙарап зарланып ӯ̆рӧдӯ̆мӯ̆с,
Мекӓгӓ барҕан ƙажылар онӯ сонда
шӧlӯ̆ндӧ Кӓрбӓlӓнїң кӧрӧдӯ̆мӯ̆с.

70.

Әзрәт Әli дуспанды кырадымыс,
мусулман кылып кәпірдї ңўрөдўмўс,
Кусаінды өлтўргөн дінсіз кәпір,
сумдўкта аузўнан тўтўн турадымыс.

71.

Алданың ңатын аітпаі уру отурҕан,
імансыздар ужмактан куру отурҕан,
Кусаіның басын кескән сон
кәпір сум шәрїҕатында зарланып тірї отурҕан.

72.

Тўсўröін бу сөзўмдў ңўöсўнö,
Ңазыт болдў зары кісісінә
Кусаіннан калҕан катын балаларды,
тезәктәі терїп теңдәп екпәптї тўöсўнö.

73.

Осў ңолда Ңазыт алып коідў,
ңуртўн ңїп ңау Ңазыт санап коідў,
алтындаҕы ўігö енгізің ердің басын
кўзöтшўгö кырк кісінї кадап коіды.

74.

Барм'екән біздің сөзў енді кат,
кўзöтшў сöilömöідў тілін тарт,
Кусаіның өlгönўн білгән екән,
бата окўҕа баска келдї ңамаҕат.

75.

Әр кімдің ңаман ңаксы баҕы келдї,

кӧӊӱ̆lдӱ̆ӊ ӊаманы ӊоk аӻы кеlдӗ,
кемӓ мінӗп дарјаныӊ ӊӱ̆зӱ̆мӗнӓн
Нуӻ паіӻамбар зар kылып таӻы кеlдӗ.

76.

Онан кеін зар kылып Муса кеlдӗ,
алда ӊатын зар kылып Каіса кеlдӗ,
ӱ̆шӱ̆ншӱ̆ kат ӊігіттӓр кӧк ӱ̆стӱ̆нӧн
омраӯн пара kылып Каіса кеlдӗ.

77.

Паіӻамбардар беістӓн ӧlмӧі кеlдӗ,
іш ӊамандыk беістӓн кӧрмӧі кеlдӗ,
пӓ̄ріјӓт kылып ӊаӻасын ӊыртып ӊылап
Ыбра'ым Ысмаӻыл таӻы кеlдӗ.

78.

Алдадан біз туралыk ӱ̆мӱ̆т kылып,
тамуkа сала кӧрмӧ кеlіт kылып,
Ӊаkып Ӊусуп екӓӱ̄ таӻы кеlдӗ,
Кыдыр Ылјас кеlдӗ пілӗн мінӗп.

79.

Ӊау ӊігіт амал kылар ніјӓтӗмӗнӓн,
паіӻамбар ӧсӱ̆птӱ̆ кентӗмӗнӓн,
дӱ̆нӱ̆ӧсӱ̆нӱ̆ӊ kарасы бӓ̄рӗ сасыk,
Ајуп паіӻамбар кеlӗптӗ дертӗмӗнӓн.

80.

Аруаkты ерlӓр турады баӻымӗнӓн,
ӊаманы ӊоk кӧӊlӱ̆нӱ̆ӊ аӻымӗнӓн,
kаумбӗнӓн ер Даут ӊетӗп кеlдӗ,
Сулӣманда кеlӗптӗ таӻымӗнӓн.

81.

Мукамбәт мусулманҕа ҷар паиҕамбар,
каумбїнән келїптї ӓр паиҕамбар,
бурўнҕў өткөн сакаба төрт шармїнән,
калмаі келдї бурўнҕў ӓр паиҕамбар.

82.

Мукамбәттїң бір аіткан сөзў келдї,
сөілөтўҕўн ӓр сөзўнўң ҷөнў келдї,
отуз ўш мың сакаба төрт шармән
Мукамбәт ол таксыр ӓзрәтїң өзў келдї.

83.

Кӓпірдәр коркусўп ҷўр іттәі ўрўп,
келгәнїн паиҕамбардың кӓпір білїп,
акырып Ӓзрәт Ӓli тўсө калды,
Кусаіның кӓпірдәгї басын көрўп.

84.

Кӓпіргә бу ҷердә мен кўш кылаін,
кӓрімдї моінўна дос кылаін,
е баба, руксат бер осў ҷердә
кӓпіргә тӓрӓіштәі іш кылаін.

85.

Бу ҷалҕанда ҷок болдў дәўлөтўҷўз,
кыјаматта ҷок болдў бїнәтїҷіз,
е бала, сізгә руксат тїмәі тўҕўн,
кеінгї олар саспа ҷетәр перзәнтїҷіз.

86.

Ҷаман ҷердә, ҷігіттәр, ҷалҕыз патпа,

сураусӯз бір адамның дӓмїн татпа,
баласының канды тонӯн ҷамылып ап,
зар кылып еңрäі кеlдї Бібä Патпа.

87.

Беіс асын умтӯлдӯм татаін! деп,
касымда перзäнтїмдїң ҷатаін! деп
кӱдрӧтӱ̆ңмäн оілапсын бар кудајым,
кӓрїңмäн баламды атаін! деп.

88.

Адамзат акыл табар укса, деідї,
ҷол салып кеінгїңä шашса, деідї,
атасының ӱмбӧтӱ̆нӱ̆ң кунасын кешäр едїм,
баласын ендї бізгä кешсä, деідї.

89.

Ҷасымнан мен улҕајып ӧстӱ̆м, деідї,
бабамбäн беіс асын ҷестїм, деідї,
атамның ӱмбӧтӱ̆н ӧзӱ̆нӧ бергäн болса
ал баламның кунӯн мен кештїм, деідї.

90.

Алданың ҷатын біlмäі урӯ калды,
їмансыздар ужбактан куру калды,
Ӓзрäт Ӓlї бајаҕы акырҕанда
кырк кӱзӧтшӱ̆нӱ̆ң бӓрї ӧlӱ̆п бірі тірі калды.

91.

Кäрбäläнїң шӧlӱ̆ндӧ ҷӱрӱ̆п ҷатты,
бір сусунҕа ыңкар курӯп ҷатты,
кырктың бірї бајаҕы тірі калҕан
бӓрїндї паіҕамбарын кӧрӱ̆п ҷатты.

92.

Ц̣ортады кӧкшӧ тӳlкӳ ц̣отамӣнӓн,
ц̣аман дерт ол kаҕынды сыртымӣнӓн,
тірі kалҕан ц̣алҕыз ӓlгӣ кӓпір
Ц̣азытkа аіта кеlдӣ ертӓнмӣнӓн.

93.

Кыстың kаңтар беlгісӣ бӧран, деідӣ,
зекӓтӣ ц̣оk Карын Баі сараң деідӣ,
паіҕамбардың бӓрӣн кӧрӳп ц̣аттым,
біздӣң тутkан дінӣмӣз арам, деідӣ.

94.

Бу баіҕустӳ Ц̣азыт кӓпір kасына алды,
ц̣ау кӓпір kолӳндаҕы ц̣аҕын алды,
ц̣уртӳмнӳң кӧңlӳн тӧмӧн тӳсӳрдӳң, деп
сӧіlӧтпӧі-аk сорлӳнуң басын алды.

95.

Сусун алмаі кеттӣ талшыk алып,
сеіт ӧттӳ дӳнӳӧдӧн аршып алып,
kатындарын кӧшӧгӧ дараҕа тартты,
Кусаіның басын наізаҕа шаншып алып.

96.

Ӓзрӓт Ӓlі дуспанҕа таман kӯҕан екӓн,
оілаҕаны кӓпірдӣң алал екӓн,
сол кӓпірдӓ ц̣ӳргӧн екӓн сауда kылып
Зӓрјӓр дегӓн мусулман ер бар екӓн.

97.

О да ішіптї беістїң асын кӧрӱ̆п,
ƙулаҕы есітїп ҷӱ̆рӧ екӓн ішї кӱ̆јӱ̆п,
Зӓ̄рјӓр баіҕус зар ҷылап еңрӓдї,
Кусаіның наізадаҕы басын кӧрӱ̆п.

98.

Кӓ̄пірдӓр аƙыл сӧздӱ̆ устап алып,
аірылмассыз дарјаны ƙыстап алып,
осундаҕы мусулман адам ƙоі деп
абдан кескіlӓдї устап алып.

99.

Зӓ̄рјӓргӓ ҷаман зорлӱƙ ƙылды деідї,
ҷаны кетїп дӱ̆нӱ̆ӧсӱ̆н сӱ̆ідӱ̆ деідї,
кӓ̄пірlӓр кескїlӓп тастаҕан сон
Ҷібрӓіl дӓ̄рмӓнмїнӓн ҷӯдӱ деідї.

100.

Зӓ̄рјӓргӓ бір азраƙ ҷаман болдӱ,
аілаҕан Ҷазыттың амал болдӱ,
Ҷібрӓіl ҷӯҕан сон со дӓ̄рмӓнмїнӓн
сонда Зӓ̄рјӓр тірілїп адам болдӱ.

101.

Паіҕамбардар дӱ̆нӱ̆ӧдӧн ӧттӱ̆, деідї,
алдаҕа ƙылҕан ісї ҷаƙты, деідї,
осӱ кӓ̄пір нешік іс ƙылды, деідї,
Зӓ̄рјӓр сонда ҷасырынып баƙты, деідї.

102.

Кӓ̄пір Ҷазыт бек сонда маƙтаныпты,

бізгä пā̄лä ц̣оk деп саkтаныпты,
Аскаланың шā̄рїн аламын деп
сексäн мың кā̄пір ц̣ī̄лып аттаныпты.

103.

Кöрӯ̆п турҕан сол Зā̄рјäр сасып кеттї,
ајаҕының ӯ̆шӯ̆мїпäн басып кеттї,
шā̄рїнä kабарды берäін деп,
Аскала kарап kашып кеттї.

104.

Адамдың ā̄р бірї ā̄р бір арманы кöп,
тіјäдї кā̄ріптäргä кӯ̆ндö бір оk,
шā̄рїнä Аскаланың Зā̄рјäр кеlсä
уруска шыҕар еркäк адамы ц̣оk.

105.

Кетäін бу шā̄рдäн мендä kашып,
кā̄пірдäн kол аттанды даулап асып
Кусаіның ölгöнӯ̆н есіткäн сон
шā̄р kалkы ц̣ī̄лады шӯлдасып.

106.

Зā̄рјäр сонда kабарҕа ц̣еткäн екäн,
сеіт болӯп Кусаін öткöн екäн,
Ӓlкäмäнїң баласы Мунап батыр
бір дуспанҕа одаҕы кеткäн екäн.

107.

Базардың аk теңкäсї булӯ барды,
алданың сӯ̆ігöн Ӓlінїң улӯ барды,

Аскаланың шӓрїндӓ іш адам ӌок,
Туҕан атты Ӓлінїң кулў барды.

108.

Аіталык муна сӧздӳ ӌатка уктўрўп,
кашканды устаіды ат кӯдўрўп,
кетїп калҕан бајаҕы ӓлгї кулҕа,
Туҕан батырҕа ӌібӓрдї кат кӯдўрўп.

109.

Тур таӯнан кӓпірлӓр асып келдї,
ӌау Ӌазыт дарјадаі тасып келдї,
мусулманың тукумўн куртамын деп,
Аскаланың шӓрїн басып келдї.

110.

Туҕан дегӓн ӌігіт ӌат кісі екӓн,
кӓпірдӓрдїң ӌуртўна ӌат кісі екӓн,
Ӓзрӓт Ӓлїнїң ӓлгї кулў туҕан атты,
екі ӌӳз ӌетпіс ӌасар карт кісі екӓн.

111.

Туҕан аітады кашканым бу кӓпірдӓн ӓрды деідї,
тіӓрмїн бір ӓлдадан зарды деідї,
Туҕан дегӓн Ӓлінїң ӓлгї кулў,
кӓпіргӓ урускалы барды, деідї.

112.

Кӓпіргӓ кудаі аітып барды ӌана,
мусулмандар ојўна тӳстӳ сана,

Туғаның бір шыбындаі қанын тіläп,
кудаіға зар қылаіды катын бала.

113.

Сактап құргöн алдадан кыры бар екäн,
қан кесілсä шығарға тілі бар екäн,
қау Қазыттың елінän алып келгäн
кäпірдä бір палуан ер бар екäн.

114.

Іманды кул алданы күтүсүптү,
Імансызды Äзраіл тутусүптү,
сактап келгäн Қазыттың äлгі ері,
Туған батыр мунў мен тутусүптү.

115.

Аскаланы бір ўлкöн кала кылды,
мусулманың көңлўнö сана кылды,
Туған батыр белінän устап алып
кäпірді қергä урўп пара кылды.

116.

Ажалы қок ер Туған öлмöі турдў,
зўлпўкäрін кäпіргä бермäі турдў,
қеті кўн қеті тўндöі урус кылып
шäрін Аскаланың бермäі турдў.

117.

Қан калмады Туғаның урғанында,
шыдамаіда кäпірläр кырғанына,
сäläм аітып қас бала қетіп келді,
Туған урусўп кäпірмän турғанында.

118.

Цӣрма тоғус алыптан цем боғарсын,
цӯзӯн тӯрлӯ аібат ер боларсын,
кәпірмән соғус кылып турғанымда
цас бала мен сураін кім: боларсын?

119.

Е базардың ак тепгәсі булӯ едім,
алда сӯігөн ежәлдән кулӯ едім,
Туған аға сіз бізді танымадың,
Канапіа Әлінің мен улӯ едім.

120.

Кәпіргә бӣк церләр куласыпты,
Туғаның ерін біліп сынасыпты,
Туған сонда тапыды Канапіаны,
екәӯ кушактасып цыласыпты.

121.

Өзӯ палуан ежәлдән цөндӯ Туған,
атың кырау сіздәргә көндӯ, Туған,
Туған аға, сураін енді сіздән,
урускалы нешә кӯн болдӯ тамам?

122.

Енді екәӯмӯз бу цердә көп турмалы,
ашығыш бу кәпірмән турусалы,
кӯнӯ цеті тӯнӯ цеті Мукамбәт Канапіа,
он төрт кӯн болды булар урускалы.

123.

Бу сөзӯмдӯ, Туған аға, кабыл алшы!

азрақ сіз бу ҷердә дамыл алшы!
бу кәпірмән ендї мен урусаін!
Туҕан аҕа, азрақ дамыл алшы!

124.

Бу кәпірдї алармыз біздәр болсақ,
саут саіман табылмас іздәр болсақ,
бу кәпіргә кызықты кылмасп'едім,
шөлӯндө Кәрбәләнің біздәр болсақ.

125.

Дуаналар елдї актап келгән,
Мукамбәттї мусулман мактап келгән,
Мукамбәт Канапіамән урус турҕалы,
Ҷазыттың палуаны бар сактап келгән.

126.

Палуаным, бу маіданҕа бармаімысын?
мусулманҕа өлӯмдӯ салмаімысын?
Әлінің палуан улӯ анау келгән,
барып басын солардың алмаімысын?

127.

Канапіа бу кәпірдї сынап турдӯ,
көзӯнӯң ҷасын төгӯп булап турдӯ,
кәпірмән урускалы шыкканында
алдаҕа мусулмандар ҷылап турдӯ.

128.

Паіҕамбар бір акмінән барҕан акка,
патса улӯ отурар алтын такка,

Канапіа кәпірмән урусканда
екі бутўн аірды екі қакка.

129.

Со кәпірді кушактап атып калды,
соғус кылып кызыкка батып калды,
қарты бутўн кәпіргә қібәргәндә
төрт қўз кәпір алдында өлўп калды.

130.

Мукамбәт мусулманға пана тағы,
бір тўскөн мусулманға сана тағы,
қарты қанын тағыда қібәргәндә
төрт қўз кісі кырылды қана тағы.

131.

Кәпірләр Тур таўнан асып келді,
қау Қазыт дарјадаі тасып келді,
кызыл канға бојалған бір кәпірдәр,
қірма мың бір қактан кашып келді.

132.

Қана тағы бір палуан карсы келді,
дўнўөнўң төрт буршўна шаршы келді,
қірма мың бір қактан келгән екән,
оң қағынан ер Мунап карсы келді.

133.

Кәпір коркўп Мунапка бас уруптў,
ајамаі ак ер Мунап аірыпты,

ҷалҕыз ӧзӱ со ҷердӓ соҕус ҟылып,
батыр Мунап ка̄пірдӣ ҟашырыпты.

134.

Ка̄пірдӣң ҷаман кӧңӣӱ сӯп кеттӣ,
ҟашӯна бек беӣн бӯп кеттӣ,
ол ка̄пірдӣң соңӯнан ҟырып ҷојӯп
ӧкшӧӣӧтӱп ер Мунап ҟӯп кеттӣ.

135.

Ка̄пірӣäр зар еңрäідӣ ішӣ кӱјӱп,
Äӣінӣң перзäнт улӯ сӱігӧн деп,
ҟысалыҟ деп ка̄пірӣäр оіласыпты,
бізгä теңдӣк бу ҷердä тӣмäідӣ деп.

136.

Ка̄пірӣäр зар еңрäп іркіӣäдӣ,
кӧздӱң ҷасы ҟоінҕа тӧгӱӣӧдӱ,
ка̄пірӣäр ендӣ еӣнä бет ҟојӯптӯ,
бізгä теңдӣк тӣмäідӣ деп сӧгӱӣӧдӱ.

137.

Ка̄пірдӣң ҷаман кӧңӣӱ сӯп кеттӣ,
ҟашӯҕа бек беӣн бӯп кеттӣ,
Муҟамбäт Канапіа, батыр Мунап,
екäӱ ҟашҟан ҟулдӯ ҟӯп ҷеттӣ.

138.

Ҟеӣсäр бу сӧзӱм бір кезäктäі,
тӧрт батыр ка̄пірдӣ ҟырҕанында бас домалаіды ҷер
тезäктäі,

қырылҕаны кәпірдің сонша болдў,
терең саідан кан акты қол өзөктәі.

139.

Кәпірләр сондаі қаман ўрўктў, деіді,
кәпір канын екәў төктў, деіді,
қўз мың кісі кәпірдің бәрі кырып
қалҕыз Қазыт кутўлўп кетті, деіді.

140.

Қау Қазыт бір алдаҕа налып қатты,
кырылҕанын кісі онўң білін қатты,
бәрі ол кәпірдің өлгөн екән,
кутўлўп бірі шәргә барып қатты.

141.

Қау Қазыт канымінән өлө қатыр,
алданың аманатын берә қатыр,
Мукамбәт Канапіа, батыр Мупап
коімаі ак екәў іздәп келә қатыр.

142.

Сурасаң со екәў ерді, деіді,
кудаі таҕала тілегін берді, деіді,
екәў ашўланып келә қатыр,
кудаjым кўдрөтпөн білді деіді.

143.

Кусаін кунадан ашылды деіді,
досўм менің Мукамбәт баршы! деіді,

анау екäӯ̄ ашӯланып кеlä ӊатыр,
Ӊібрäil сіздäр бурӯн баршы! деідї.

144.

Алдаӻа паіӻамбарын ӊалшы дедї,
шарїӻатты кöп сурап kаншы деідї,
ол Кусаін kазы боп Ӊібрäil,
барып ӊанын ӊазыттың алшы! деідї.

145.

Курттан ӊаман со Ӊазыт ӊорӻалаіды,
кöздӯ̄ң ӊасы kоінӯна сорӻалаіды,
Ӊібрäil палуан Ӊазыт Кусаін деп
ā̄р ӊердä бір шуңkурӻа kорӻалаіды.

146.

Адамдың дäӯ̄löт кетäрїндä малын алды,
Ӊазыт тӯ̄гӯ̄l Мукамбäт онӯ да алды,
Кусаін боп кöрӯ̄нӯ̄п Ӊібрäil,
Ӊазыттың бекäр kыінап ӊанын алды.

147.

Тöрт батыр ізїншä кеlїп турӻан,
бір-аk Ӊазыт кöңlӯ̄н бузӯп турӻан,
шā̄ргä кеlсä кā̄пір ölӯ̄п барды,
kатты кӯ̄jӯ̄п екäӯ̄ кӯ̄jӯ̄п турӻан.

148.

Кім аітпас осӯ сöзгö нанбады, деп,
екäӯ̄ аітар кā̄пірдä kалмады, деп,

төрт батыр келгән сон ренжіттї,
тірі көрўп меірім канбады деп.

149.

Өлўм деп цўнўмўз босаҕаным,
іш кутулмас өлўмдөн кашкан адам,
канды канбäн екäў цўасын деп
Цазытты бурўн алды ау цасаҕан.

ОПЕЧАТКИ.

			напечатано:	читай:
Стран.	1 стр.	2	куjўндў	куjўлдў
»	3 »	5	таман	тамам
»	4 »	2	кӧп	кöп
»	4 »	7	зорлугўн	зорлуҕўн
»	5 »	24	шетї нän	о шетїнän
»	7 »	11 съ низу	оңңak	оң ңak
»	7 »	3 »	аikасканаң	аikаскан оң
»	8 »	8 »	шымылдаҕын	шымылдыҕын
»	10 »	12 съ верху	ңаулук	ңаулуҕўн
»	10 »	13 съ низу	Алдыңҕы	Алдыңгы
»	11 »	1 съ верху	аітпӧ	аітпа
»	11 »	3 »	кезїп	кезїп
»	11 »	15 »	аткан	актан
»	11 »	4 съ низу	коідўң	коідў
»	12 »	6 съ верху	токур	токўр
»	13 »	2 съ низу	ӧсі jät	öсіjät
»	14 »	4 съ верху	öilöп	кўlўп
»	16 »	11 съ низу	дўнўölўгў	дўнўölўгўн
»	17 »	14 съ верху	тыкыршын	тыкыршыn

			напечатано:	читай:
Стран.	19 стр.	9 съ верху	ҷыртырҕан	ҷырттырҕан
»	19 »	7 съ низу	полда	ҷолда
»	23 »	7 съ верху	бајаін	бојаін
»	29 стихъ	180	ҷактаусўс	ҷоктаусўс
»	29 стр.	9 съ низу	Ҷанак мінän	Ҷанакмінän
»	32 купл.	24, 1	келгїк	келдїк
»	35 стр.	2 съ верху	тузак	дузак (дозак)
»	35 »	8 съ низу	араш алап	арашалап
»	36 »	5 съ верху	ҷуртаузўҷа	ҷурт аузўна
»	36 »	16 »	беітсän	беістäл
»	38 »	15 съ низу	тўбўl	тўбў
»	38 »	8 »	ҷelсöң	ҷelсäң
»	39 »	4 »	ўшўнöн	ўшўнöн
»	40 »	15 съ верху	сауман	саумал
»	40 »	20 »	ҷўтўп	ҷутўп
»	41 »	12 »	kаітып	kаітїп
»	42 »	10 »	тўстätїп	тўстä тїп
»	43 »	8 »	*Шорман*	Шортан
»	44 »	1 »	шыкырды	шакырды
»	45 »	2 »	шындамасам	*шыдамасам*
»	45 »	14 »	тек дар	тегдар (дегдар)
»	48 »	2 »	Касіjättї	kасіjättї
»	49 стихъ	106	сӧlämdї	сälämdї
»	60 стр.	3 съ низу	Оінаушем	Оінауш'ем
»	61 »	7 съ верху	кўjäр	кўjöр
»	61 »	8 »	коіҕўзаін	коіҕўзаін
»	62 »	14 »	ҷендäттöі	ҷендäттäі
»	63 »	11 съ низу	ҷок — ҷок	бар — бар
»	63 »	10 »	кör кўнўнö	körкўнö
»	65 »	2 съ верху	каталады	kадалады
»	66 »	2 съ низу	Біс	Біз
»	67 »	1 »	Сäндäр	Сендäр
»	68 »	3 съ верху	ылды	ілдї

			напечатано:	читай:
Стран.	68 »	9 съ низу	Калмады	калмады
»	68 »	17 »	кылаӷалы	кылӷалы
»	69 »	7 »	ок урӷа	окурӷа
»	69 »	8 »	ашты	атшы
»	71 стихъ	10	каіндыі	каіңдыі
»	76 стр.	8 съ низу	буруӷў	бурунӷў
»	77 стихъ	3	öкöктöн	өзöктöн
»	78 стр.	10 съ низу	аурум	ауруп
»	80 »	1 »	Темілäс	Теңдäс
»	87 куп.	9, 2	каі теін	каітäін
»	87 »	13, 1	тораның	торунўң
»	89 стихъ	32	теңгäгäн	теңгіргäн
»	92 »	41	кыісаӷар	кыісаjар
»	92 »	51	аӷышкан	аӷыткан
»	92 стр.	5 съ низу	мынадын	мынадан
»	93 стихъ	6	аӷышкан	аӷыткан
»	95 стр.	1 съ верху	каітіп	каітып
»	95 »	2 »	Карыны	Карына
»	95 »	11 »	онўңмінäн	онўмінäн
»	95 »	12 »	козў	колў
»	96 стихъ	31	öңгўрўп	öңгöрўп
»	98 стр.	7 съ верху	коітіп	каітіп
»	100 »	3 съ низу	тўсўнö	тўсўңö
»	101 »	15 съ верху	бірöўнўң	бірäўнўң
»	103 »	8 съ низу	дўлдўнö	дўлдўлўн
»	103 »	4 »	ат	от
»	105 »	1 съ верху	Ўлнöн	Ўлкöн
»	107 »	14 »	аш ўланды	ашўланды
»	109 »	12 »	сон даі	сондаі
»	110 »	14 съ низу	сонўн	сўнан
»	111 стихъ	28	шоктатпасам	токтатпасам
»	112 стр.	11 съ верху	Цауңаулаімыз	Цау цаулаімыз
»	114 »	12 »	ўöідä	ўädä

		напечатано:	читай:
Стран. 121 стр.	15 съ низу	цуртуммаҕан	цуртум маҕан
» 122 »	18 съ верху	кесїн	кесїш
» 123 »	16 съ низу	тїмäїмїн	тїмäїмїн
» 124 »	17 »	кӯп	кӯп
» 125 стихъ	37	гомаҕа	томаҕы
» 126 »	77	арӯ дӯ	арӯдӯ
» 128 »	143	арункты	аруакты
» 129 стр.	13 съ верху	ден	деп
» 134 »	12 съ низу	конусӯ	конусӯн
» 134 »	5 »	омурт касы	омуркасы
» 138 стихъ	109	алҕан мен	алҕан мен
» 139 »	152	ең бäктäп	еңбäктäп
» 140 »	181	кӯгдӯ	кӯндӯ
» 141 »	207	көршöїмӯ сӯн	көрмöїмӯсӯн
» 143 стр.	4 съ низу	тоҕан мунӯңмї-нän	толҕан мунӯмї-нän
» 144 стихъ	24	туланыр	тулданар
» 145 стр.	10 съ низу	кундарша	кулдарша
» 145 »	6 »	цуртаҕаштан	цурт аҕаштан
» 146 »	2 »	тебäтӯҕӯн	тебінäтӯҕӯн
» 147 »	12 »	коітäр	каітäр
» 148 »	10 съ верху	ӯкӯн	ӯшӯн
» 149 стихъ	19	баітабар	баі табар
» 149 »	33	мінїlсäдї	мінїlсäдä
» 149 »	36	балдаҕы	белдägї
» 149 »	43	öт пöгöн	öтпöгöн
» 149 »	45	бїт пägän	бїтпäгän
» 150 »	49	көнӯм	кӯнӯн
» 150 »	55	саҕап	саҕан
» 152 »	56	кокан даҕан	кокандаҕан
» 153 »	101	турсолаі	тур солаі
» 154 »	136	сулады	сылады
» 156 »	184	тармыкын	тар мыкыш

				напечатано:	читай
Стран.	156	стихъ	185	кебäцä	кебäжä
»	160	»	330	ц̣ауҕö	ц̣ауҕа
»	162	стр.	5 съ верху	бермäсäнїңдї	бермäсäңдä
»	162	»	18 »	kызалып	kыз алып
»	169	стихъ	124	kос аҕымїнäн	kосаҕымїнäн
»	172	»	199	алалмысын	аламысын
»	175	»	327	ц̣умурук тастып	ц̣удруkтастып
»	176	»	352	бірадам	бір адам
»	180	»	482	зорзуkтў	зорлуkтў
»	183	»	596	егäн	егäп
»	188	»	742	аң	оң
»	188	»	744	шilгä	тilгä
»	188	»	751	äбаjым	ä баjым
»	189	»	784	kімнäн ц̣аным	kімнäн ц̣анымд’
»	190	»	814	кызыңды	kызыңды
»	192	»	879	наkотуз	наk отуз
»	192	»	890	ц̣ӱргö	ц̣ӱргöн
»	193	»	914	kаспатшадаі	kас патшадаі
»	197	»	1047	сіздäркеін	сіздäр кеін
»	198	»	1082	кöін	кеін
»	199	»	1134	ц̣еткіз бäі	ц̣еткізбäі
»	204	»	1297	кöдöрӱ̆згöндö	кӱдöрӱ̆згöндö
»	205	»	1321	кöзӱ̆мö	кöзӱ̆мö
»	205	»	1328	ц̣ерїның	ц̣ерїнїң
»	205	»	1336	кідїрäк	кідірїп
»	206	»	1365	тоҕасты	тоҕусты
»	206	»	1381	алады	алып салады
»	207	»	1390	kыдырсамда	kыдырсам
»	210	»	1496	тӱ̆стӱ̆г	тӱ̆стӱ̆к
»	210	»	1513	бӱ̆lӱ̆ндӱ̆	бölӱ̆ндӱ̆
»	211	»	1523	Енäсї	Енäсїн
»	211	»	1541	сылӯ	сылып
»	215	»	1660	алтыс	алпыс

				напечатано:	читай:
Стран.	215	стихъ	1665	Калма тың	Калмактың
»	216	»	1711	сыкынды	сыкылды
»	217	»	1729	бор баілап	борбаілап
»	217	»	1756	öрткылып	öрт-кылып
»	218	»	1786	ā̄кäсї	ā̄кäсїнä
»	222	куп.	9,2	аталы	аталык
»	224	»	19,4	болсык	болсак
»	224	»	24,3	мыныңмїнäн	мынымїнäн
»	225	»	28,3	мыныңмїнäн	мынымїнäн
»	225	»	35,2	īболар	ī болар
»	225	»	36,2	кошӯн ҷандап	кош ҷанынан
»	226	»	40,2 41,2	кöкшöі	кöктöі
»	227	»	50,4	Тау	Таӯна
»	232	»	89,2	тораш'	торуш'
»	235	»	114,4	īскіläп	īскäläп
»	236	»	121,4 128,4	īскіläп	īскäläп
»	238	»	139,2	аталыска	ат алыска
			146.2	ешäгїн	етäгїн
»	242	»	179,3	öмӯш	öмӯт
»	242	»	179,4	шылшыҕаның	шымшыҕаның
»	243	»	182,1	біlмäідїң мä	біlмäідїңбä
»	243	»	187.4	болҕаның	болҕанын
»	245	стр.	7 съ низу	öзң	öзӯ
»	252	» 2 и 3	»	öзöң	öзöн
»	253	»	8 съ верху	діlмäі	біlмäі
»	255	»	16 съ низу	балал	балам
»	256	»	14 съ верху	емшäсїңнїң	емшäгїңнїң
»	257	»	4 съ низу	калыш шапса	шапса кылыш
»	260	»	5 съ верху	баісында	басында
»	260	»	15 съ низу	ҷајаптыр	ҷајыпты
»	260	»	12 »	Атасып ҷӯрсöн	Адасып ҷӯрсöң
»	263	»	2 съ верху	кöтöргöңшӯ	кöтöрсöңшӯ
»	263	»	1 съ низу	кылды	кылды

			напечатано:	читай:
Стран. 265	стр.	2 съ низу	ԛаӷылда	ԛаӷында
» 271	»	17 »	барар мын	барармын
» 273	»	8 »	дӧң бӧкшїп	дӧңбӧкшїп
» 273	»	3 »	шаӷаланың	таӷаланың
» 274	»	1 »	ӧlтӱрдӯң	ӧlтӱрдӯм
» 275	»	8 »	шокак	шолак
» 276	»	2 съ верху	ӧзӯп	ӧзӯн
» 276	»	2 съ низу	п'шаӷыр	п'шаӷын
» 277	»	10 съ верху	атыр	атын
» 279	»	2 съ низу	ат	от
» 286	»	16, 15 »	jатkыз jат	ԛатkыз ԛат
» 287	»	5 съ верху	kан дїкїнä	kандїкїнä
» 289	»	15 съ низу	сӱӧгӱннӯң	сӱӧгӱнӯң
» 290	»	2 »	заска	баска
» 290	»	14 »	kаның	kалың
» 293	»	5 »	бajӯ	баja
» 295	»	7 »	абдал	абдан
» 299	»	2 »	алӷанымба	алӷанымды
» 299	»	10 »	ԛатсын	ԛансын
» 300	»	13 »	барбаiӷа	борбаiӷа
» 300	»	4 съ низу	ԛумусаңыз	ԛумсаңыз
» 302	»	1 съ верху	пыршы	буршӯ
» 307	»	7 съ низу	Етӱӧшӯ	Е тӱӧшӯ
» 311	»	5 »	алама	алма
» 313	»	16 »	быр	бір
» 313	»	— —	шыңырды	шыңгырды
» 316	»	1 съ верху	ішäрїп	ітäрїп
» 321	»	1 »	нарт аiлак	нар таiлак
» 324	»	17 съ низу	еттїң	іттїң
» 327	»	10 »	іткän	ітпän
» 330	»	7 »	ԛалукса	ԛолукса
» 332	»	15 съ верху	сӧзӯн	көзӯн
» 334	»	2	енä кämдї	енäкämдї

			напечатано:	читай:
Стран.	334	стр. 1 съ низу	Мінїм	Іңїм
»	336	куплетъ 1,5	тдам	адам
»	338	стихъ 4 и 7	коңамсын	кожамсын
»	341	куплетъ 18,4	кызып	кылып
»	351	» 49,3	ңолғалған	ңоғалған
»	354	» 60,26	кешсїн	кешшїн
»	354	» 61,1	ңўрмөсўн	ңўрмөгўн
»	357	» 73,17	көрўңдөр	көрўңдөр
»	361	» 86,2	каіғылык сын	каіғылыксын
»	379	» 152,1	тығыл ады	тығылады
»	381	» 158,4	менїңмїнән	менїмїнән
»	382	» 165,3	кўшўн	кўшў
»	384	» 174,3	ңалғындыкта	ңалғыздыкта
»	385	» 179,4	боларматағы	боларма таңы
»	386	» 185,2	көдәјїң	кўдәјїң
»	387	» 189,3	усраса	ушраса
»	389	» 203,3	бесмың	бес мың
»	391	» 212,1	сенїнї	сенїкї
»	398	» 234,6	сәттї	сәттї
»	400	» 244,3	кыінама	кыінамаі
»	400	» 244,4	буз бас	бузбас
»	405	» 261,4	шәңгәl	шеңгәl
»	407	» 263,5	сўөктөрўм	сўөктөрўм
»	414	» 280,21	ўз бөсўн	ўзбөсўн
»	417	» 292,4	ölö ölгөншө	ölгөншө
»	422	» 314	Ңырты	Ңыршы
»	424	» 314,71	калар	кылар
»	429	» 318,116	көпдө	көптө
»	433	» 324,75	зәкәм	зәкәт
»	440	» 327,199	өттўң	оттўң
»	443	» 339,2	ўмўтўздў	ўмўт ўздў
»	445	» 9,3	ңолбарын	ңалбарын
»	452	» 46,4	кыіғырамын	каіғырамын

		напечатано:	читай:
Стран. 454	купл. 57,2, 4,8	тапшырдым	тапсырдым
» 458	» 80,1	Царылӈын	царылығын
» 463	» 108,3	аі бат	аібат
» 469	» 142,4	успу	ўшпў
» 469	» 143,1	оспунўң	ўшпўнўң
» 472	» 162,1	Таң	Täң
» 475	» 177,1	бāрўädігäр	пāрўädігäр
» 479	» 200,1	сеіläк	leіläк
» 483	» 218,3	сузўз	сусўз
» 485	» 233,2	оң аі	оңаі
» 486	» 239,1	оспу	ўшпў
» 493	» 280,1	бōрі	дāрі
» 494	» 281,4	ўмўшўм	ўмўтўм
» 494	» 282,3	кеўнўм	кўнўм
» 500	» 315,2	кешпäі	кешпäс
» 500	» 317,4	алдаі тўӈўн	алдаітўӈўн
» 503	» 333,3	тапшырдым	тапсырдым
» 504	» 336,2	цаксыныӈың	цаксылығың
» 506	» 351,4	цакшылыға	цалшылыкка
» 507	» 356,2	цылаід'ендї	булаід'ендї
» 509	» 365,2	цаксымакты	цаксы мактьі
» 514	» 392,1	менїңмїнäн	менїмїнäн
» 519	» 417,24	іскä	іскä
» 525	» 20,3	бізнї	бізді
» 527	» 33,1	Оінан	Оінап
» 528	» 41,3	бет	бес
» 529	» 42,3	цолдасыз	цолдассыз
» 535	» 78,3	уікумтаӈы	уікум таӈы
» 546	» 137,1	алажкылмаі	ылаж кылмаі
» 546	» 138,3	кылыпты	калыпты
» 555	» 171,4	ўмўтўздў	ўмўт ўздў
» 557	» 178,4	цалӈызтїн	цалӈыз тїн
» 558	» 184,2	касына	касына

	напечатано:	читай:
Стран. 559 купл.	188,3 занынша	заңынша
» 563 »	211,3 кушулсак	кутулсак
» 568 »	240,1 шыканы	тышканы
» 581 »	307,2 кӣjалмады	кыjалмады
» 583 »	317,3 кеткäнӣмдӣ	келгäнӣмдӣ
» 586 »	335,1 мäлӯгӯн	мäлӯгӯн
» 597 »	393,4 кыєыҕымыз	кызыҕымыз
» 598 »	395,4 ԛалҕызтӣң	ԛалҕыз тӣн
» 614 »	484,3 кӯлсӯсӯ	кӯлкӯсӯ
» 616 »	497,1 анат	анам
» 622 »	528,4 салды	калды
» 622 »	529,2 ԛандан	ԛаннан
» 630 »	569,2 тотӯп	толӯп
» 630 »	571,1 сӯjӯп	сӯjӯп
» 638 »	19,2 бауру	баурӯ
» 642 »	38,3 терӯärдігär	пäрӯärдӣгär
» 643 »	48,4 бермäk	бермäк
» 646 »	63,3 шың рауҕа	шыңрауҕа
» 648 »	71,4 турдӯ	тынды
» 662 »	27,1 балаҕанан	балаҕа нан

		напечатано:	читай:
Стран 574	стихъ	1457 маныб	наныб
» 588	»	466 ңылҕы	јылҕы
» 597	»	102 ташшын	таштын
» 599	»	40 туттурба	туттӯрба
» 602	»	146 kälïcтï	kälïcтï
» 602	»	159 jätпїн-jадыр	jätпїн-jадыр
» 612	»	489 Jалаштаныш	Jалāштаныш
» 613	»	519 суглуг	суглӯг
» 614	»	558 мӯндӯ	мӯндӯ
» 615	»	609 jӯргäl	jӯргӯl
» 617	»	644 езіргändä	äзіргändä
» 617	»	662 кӯрӯктӯң	кӯрӯптӯң
» 618	»	687 сыҕыб	сыҕарыб
» 623	»	854 kастын	kастым
» 623	»	873 туҕан	тӯҕан
» 624	»	895 сыҕырыб	сыҕарыб
» 626	»	962 мінїб	мӯнӯб
» 627	»	1010 кӯрӯп	кӯрӯп
» 628	»	1020 ädï	ädï
» 637	»	1347 körӯrӯп	ködӯrӯп
» 642	»	1524 jӯgӯr	jӯgӯr
» 654	купл.	21,12 näлgän	kälgän
» 655	»	23,28 kälдїм	kälдїм
» 669	стихъ	281 кізінің	кызының
» 678	»	594 kарыры	kарыны
» 680	»	674 koінатып	kаінатып
» 681	»	679 cölöп	cölöп
» 681	»	691 körӯп	körӯп
» 688	»	931 ішkändä	ішkändä
» 690	строчка 13	іц-kändä	іцkändä
» 691	» 2	пожыт	пожат
» 692	» 2	съ низу кӯlӯgӯп	кӯlӯgӯм
» 695	» 9	сверху парїмїн	парїмын

	напечатано:	читай:
Стран. 696 строчка 8 съ низу	jätiш	jätïш
» 698 » 1 съ верху	körўnsä	körўnсä
» 698 » 14 »	габрак	табрак
» 698 » 19 »	порун	порум
» 698 » 2 съ низу	тāмнў	тāмкў
» 698 » 1 »	тўдўн	тўдўн
» 702 » 16 съ верху	атты	ашты
» 703 » 9 »	jатды	jатты
» 703 » 9 съ низу	каҕыц	каҕып
» 703 » 5 »	каппады	какпады